ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 3
MERCREDI
3 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.005 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.005

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 26 / 28)

ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ՝ 1989, ԱՊՐԻԼ 24

Հայաստանի պաշտօնաթերթին մէջ Ապրիլ 23-ին հրապարակուած է 1915-ին Օսմանեան Թուրքիոյ մէջ կատարուած հայերու ցեղասպանութեան դատապարտումի օրէնքը. ու անկէ տարբեր իմաստ ու բովանդակութիւն տուած է Ապրիլ 24-ի այս տարուան ոգեկոչումին: Առաւօտուն կանուխ ժամերէն բազմութիւնը ուղղուած է դէպի Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանը: Ժամը 10-ին հոն եկած ու ծաղկեպսակ զետեղած են Հայաստանի կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Ս. Յարութիւնեան, Խորհրդային Միութեան փոխ վարչապետ Իվան Սիլայեւ, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Հ. Ոսկանեան, Հայաստանի վարչապետ՝ Վ. Մարգարեանց ու այլ ղեկավար դէմքեր: Բազմութեան մէջ նըշմարուած են նաեւ վերակառուցման աշխատանքներուն մասնակից օտարներ, ինչպէս՝ Ուկրանացիներ, Ճափոնացիներ, Եղեռնէն վերապրած ծերունիներ, ապա կրօնաւորներու խումբը: Այդ խումբը գլխաւորած են զոյգ Կաթողիկոսները՝ Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ.: Առաջինը, դիմելով բազմութեան ոգեկոչած է հայ ժողովուրդին հին եւ նոր ցաւերը, ապրելու կամքը, ու ըսած. – «...Մեր նահատակների յիշատակի առաջ մենք վերստին վկայում ենք որ մենք պարտուած ժողովուրդ չենք, մենք հաղթահարուած ժողովուրդ չենք: Ընդհակառակն, այս պահին, մանաւանդ այս նահատակաց յիշատակի առջեւ, վերստին մենք զգում ենք զօրաւոր, միասնական: Հայրենիք եւ Սփիւռք՝ միասնական մեր հայրենի Պետութեան հետ, որպէսզի գայ այն օրը, երբ համայն ազգը Հայոց մենք ձեռքի տուած պար բռնի սուրբ Արարատի շուրջ – բոլորը»:

Շարունակուած է երթը. յաւերժական կրակին խոնարհած սիւնաշարերը պատուած են պսակներով: Պսակներ բերած են գիտական եւ արտադրական միութիւններու բանուորներ, երիտասարդութիւնը, ժողովրդականութիւնը. անոնք կրած են նաեւ ազգային միասնութիւնը, Հայոց լեզուի պահպանումը յուշող, 1915-ի Եղեռնը, սումգայիթեան ոճրագործութիւնը դատապարտող պաստառներ:

Խօսք առած է նկարիչ Յակոբ Յակոբեան, «Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ընդունած օրէնքը սրանից 70 տարի առաջ պիտի ընդունուէր» ըսած է ան:

Հայ գրողներու շարքը գլխաւորած է Սերօ Խանզադեան, ծաղկեպսակը բռնած: Ան եւս դիմած է ժողովուրդին ու ըսած. – «1965 թուականից ամէն տարի մեր ժողովուրդը հաւաքւում է Ծիծեռնակաբերդի Եղեռնի յուշարձան – համալիրի մօտ, իր յարգանքի տուրքն է տալիս մեր զոհուած երկու միլիոն հայ զաւակներին, հայ մարդկանց: Բայց պիտի ասեմ որ այսօրուայ սգոյ հանդէսը բացառիկ բարձր որակ ունի եւ բարձր նշանակութիւն: Մեր այս համալիրի մօտ այժմ գտնւում է նաեւ Սումգայիթի զոհերի յիշատակին նուիրուած փոքրիկ յուշաքարը: Այսօրուայ մեր պահանջն է որ թէ աշխարհի բոլոր Պետութիւնները, եւ թէ խորհրդային Պետութիւնը ընդունեն 1915-ի ցեղասպանութեան փաստը եւ դատապարտեն այն: Ողջոյն հայ ժողովուրդին աշխարհի բոլոր ծայրերին, որ ամէն տեղ նշում է այսօրը: Բոլորդ եղէք մի հաւատով որ հայ ժողովուրդը ապրել է, ապրում է եւ պիտի ապրի»: Խօսք առած է նաեւ Սիլվա Կապուտիկեան որ մաղթած է յարատեւ միասնականութիւն, որպէսզի «մենք ոտքի կանգնենք» կառուցանենք, յարատեւենք»:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԵՏ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը Հ. Ոսկանեան Ապրիլ 22-ին ընդունած է Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսները: Զրոյցի ընթացքին Վազգէն Ա. ներկայացուցած է Կիլիկիոյ Մայր Աթոռին ծաւալած գործունէութիւնը, երկրաշարժի հետեւանքները դարմանելու գործին մէջ: Ան շեշտած է երկու հաստատութիւններուն միջեւ գործակցութեան, միասնութեան ոգին, ի շահ մեր ժողովուրդին: Վազգէն Ա. անդրադարձած է նաեւ Լիբանանի տագնապէն հայ համայնքին կրած վնասներուն ու մաղթած որ խաղաղութիւն տիրէ նաեւ այդ երկրին քրիստոնեայ եւ մահմետական տարրերուն միջեւ:

Հ. Ոսկանեան ջերմօրէն ողջունելէ ետք երկու Կաթողիկոսները, առաւելաբար ծանրացած է աղէտին ծանր հետեւանքներուն, կատարուած օժանդակութեան վրայ. ան շնորհակալութիւն յայտնած է Գարեգին Բ.ի որ մեծ հեղինակութեամբ աջակցած է Սփիւռքահայերու ճիշդ դիրքորոշումին:

Գարեգին Բ. շնորհակալ ըլլալէ ետք իրեն ցոյց տրուած ընդունելութեան, յոյս յայտնած է որ հայ ժողովուրդը հայրենաբնակ ու սփիւռքեան իր զոյգ թեւերով միասնաբար կը թօթափէ այս փորձութեան ալ հետեւանքները ու յաղթական դուրս կու գայ:

Ընդունելութեան ներկայ գտնուած են Գերագոյն Խորհուրդի փոխ նախագահ՝ Սուրէն Աւետիսեան, քարտուղար՝ Ն. Ստեփանեան, Եկեղեցական Գործերու Խորհուրդի նախագահ՝ Ստեփան Վարդանեան:

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Հազարաւորներու բազմութիւն մը առաւօտեան ժամերէն սկսած է դիմել Ստեփանակերտի յուշահամալիրը: Լուռ թափօրը բաղկացած է գիւղացիներէ, բանուորներէ, կուսակցականներէ, կոմերիտականներէ, ղեկավարներէ եւայլն: Բազմաթիւ ծաղկեպսակներէ մէկուն ժապաւէնին վրայ գրուած է. – «Հայերու ցեղասպանութեան զոհերուն՝ ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման Կոմիտէին կողմէ»:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԱՊՐԻԼ 24-Ի ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 25ի «Պրաւդա»ն ու «Իզվեստիա»ն արձագանգած են Ապրիլ 24-ի աննախընթաց ոգեկոչումին, Ծիծեռնակաբերդի բլուրին վրայ: Առաջինը տեղ տուած է բանաստեղծ՝ Ռազմիկ Դաւոյեանի արտայայտութեան. ան ըսած է. – «յանցագործութիւնը սպառնում է կրկնուել, եթէ այն հասարակութեանը մինչեւ վերջ յայտնի չի դարձել: Պատահական չէ որ շատերը տանում են պաստառներ, որոնց էութիւնն է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի կողմից ճանաչել ու դատապարտել Հայերի 1915-ի ցեղասպանութիւնը»:

«Իզվեստիա» եւս անդրադառնալով Ապրիլ 24-ի պաշտօնականացման, գրած է. – «Այնպէս կը թուի թէ իր բոլոր ծաղիկները Հայաստանն այդ ժամերուն, կը զետեղէր Ծիծեռնակաբերդի վրայ վեր խոյացող յուշարձանին պատուանդանին»:

ԱՐԱՖԱԹ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՏԱՐԱԿԱՐԾԻՔ ԲԱՅՑ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՎՐԴՈՎԱԾ

Պատմական է, անշուշտ, Արաֆաթի պաշտօնական այցելութիւնը Փարիզ: Եթէ ընդգծեցինք պաշտօնական այցելութիւն բացատրութիւնը, պատճառն այն է որ հոս ալ կան դիւանագիտական նրբութիւններ: Արդարեւ կան զանազան տեսակի այցելութիւններ: Ամէնէն հանդիսաւորը՝ «Պետական այցելութիւնն է»: Կը տեւէ նուազագոյն երեք օր եւ կ'ընդգրկէ տանուայն մէկ այցելութիւն ալ գաւառը: Օդակայանը հիւրը կ'ընդունուի նախագահէն կողմէ, Շան զ'Էլիզէները դըրօշազարդուած կ'ըլլան երկրին դրօշակներով, Անծանօթ Զինուորին բոցը կ'արծարծէ եւ իրիկուն մը՝ Օփերա կ'երթայ: Պաշտօնական այցելութիւնը (Արաֆաթի պարագան) մէկուկէս օրէն երկու օր կրնայ տեւել առաւելագոյն: Գաւառ ճամբորդութիւն չկայ, պաշտօնական ձեւակերպութիւնները թեթեւցած են:

Ամէն պարագայի մէջ, Արաֆաթի այս այցելութիւնը նուիրագործում մըն է իրեն համար, ինչ որ ըլլան կարգ մը վերապահութիւններ, որոնք խորքին մէջ աւելի քաղաքական եւ ընտրական մտահոգութիւններէ տարուած են մէկ կողմէ (ընդդիմութիւն) կամ ծագումի միւս կողմէ (օրինակ՝ Լօրան Ֆապիուս, Ազգ. Ժողովի նախագահ, որ «դիպուած»ով – արտասահման ճամբորդութիւն մը գտաւ...): Հրեաները, բացի կարգ մը ցոյցերէ ահաբեկչական վայրերը, Երեքշաբթի օր, ժամը 10-ին կը հնչեցնէին իրենց վաճառատուներու ահազանգները եւ ժամը 14-ին կը փակէին խանութները: Կան սակայն ձախ հակում ունեցող Հրեաներ, որոնք տարբեր մօտեցում ունին: Արաֆաթ, արդէն կարգ մը Հրեաներ պիտի ընդունի: Երեքշաբթի իրիկունն ալ երկու ցոյցեր նախատեսուած էին Փարիզ, մէկը՝ իրեն ի նպաստ, միւսը՝ իրեն դէմ: Ընդդիմութեան մէջ, դիրքը երկդիմի է: Ֆիլիփ Սէկէն դէմ չէ այցելութեան, բայց չի մասնակցիր հիւրասիրութեանց, որպէսզի «չխրտչեցնէ հրեայ համայնքը»: Ժիսքար տ'Էսթէն «կը ցաւի» որ «պաշտօնական» բնոյթ կը տրուի այցելութեան: Նախատեսուած յայտագրին մաս կը կազմէին Միթերանի հետ տեսակցութենէն զատ (Երեքշաբթի, ժամը 11), խօսակցութիւն մը Արտաքին Նախարարին՝ Տիւմայի հետ, ապա՝ Ռօքարի: Որեւէ պաշտօնական ճաշի պիտի չմասնակցէր Ռամազանի պատճառով: Արաֆաթ կը տեսնուէր նաեւ Շիրաքի, Ժան Տանիէլի, Միշէլ Ժոպէրի, Ժորժ Մարշէի հետ: Ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են: Իր անձնական թիկնապահներէն զատ, ֆրանսական ապահովութեան ուժերը մեծ իրարանցումի մէջ էին: Գաղտնի կը պահուէին ուղեգիծերը, հակառակ անոր որ սկզբունքով Քրիյոնի պանդոկ պէտք է մնար, ուր ալ մամուլի ասուլիս մը կուտար, հաւանական կը նկատուէր որ հոն չմնայ:

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԸ՝ ԵՐԿՐԷ ԵՐԿԻՐ

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ՝ ԵՐԵՒԱՆ

70-ական թուականներէն ի վեր Մայիս Մէկի միասնական տօղանցքները անհետացած են: Ամէն կողմ կամ սենտիքա՝ իր տողանցքը ունի: Այլ խօսքով, Մայիս

Մէկն ալ այլեւս չէ ինչ որ էր: Սէ – Ժէ – Թէ հաւատարիմ մնացած էր իր միջազգայնական գաղափարականին, այդ իսկ պատճառով տողանցքին կը մասնակցէին Թիւրքերը (9 կուսակցութիւն ներկայացուած), Թամուլները, Քոսովոյի ազատութիւնը պահանջողները եւայլն, եւայլն:

× Մայիս Մէկը տարբեր բնոյթ ալ առած է այս տարի Մոսկուա, ուր աւանդական տողանցքէն ետք, երիտասարդներ ռոք պարած են հրապարակին վրայ:

× Փեքինի մէջ ալ, հարիւր հազարաւոր ուսանողներ փողոց իջած են աւելի ժողովրդավարութիւն պահանջելով:

× Պոլսոյ մէջ, ծանր բախումներ պատահեցան, տրովհետեւ հակառակ արգելքին (Մայիս Մէկի որեւէ ցոյց արգիլուած է Թուրքիա երկար տարիներէ ի վեր) շուրջ՝ 5000 հոգի հաւաքուած է եւ ոստիկանութիւնը բիրտ միջամտութեան մը դիմած է: Երեք մեռեալ կայ եւ յիսուն վիրաւոր:

× Արեւմտեան Պերլին ալ ծանր միջադէպեր պատահած են, 322 ոստիկան վիրաւորուած է:

× Իտալիոյ երեք մեծ սենտիքաները Վենետիկն ընտրած էին իրենց ցոյցին համար, աշխատանքի եւ բնապահութեան զոյգ նշանաբաններուն տակ:

ԵՐԵՒԱՆ

Երեւանի մէջ, որեւէ տողանցք, ցոյց կամ հանրաժողով արգիլուած էր: Բայց եւ այնպէս քանի մը հազար հոգի հաւաքուած են եւ չորս ժամ հանրաժողով մը ըրած, պահանջելով Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը: Ցուցարարները դրօշակները կը պարզէին այն երկիրներուն, որոնք օգնեցին Հայաստանի երկրաշարժին առթիւ (Ֆրանսա, Միացեալ – Նահանգներ, Իտալիա, Իսրայէլ, եւայլն) հայկական Եռագոյններու կողքին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ ԿԸ ՔԱՇԷ ԻՐ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանէն տեղեկացանք որ Սիլվա Կապուտիկեան, որու առթաայտրր թեկնածութեան անդրադարձած էինք Ապրիլ 29 / 30-ի մեր թիւով քաշած է իր թեկնածութիւնը: Ծանօթ է որ 394 թիւ ընտրաշրջանին մէջ է (Ջէյթուն), որ Սիլվա Կապուտիկեան կը ներկայանար Մայիս 14-ի ընտրութեան համար: Միւս թեկնածուներն են Կարէն Սիմոնեան, Արմէն Յովհաննիսեան եւ Էդիկ Գրիգորեան: Կը թուի որ բանաստեղծուհիին ընտրապայքարի նիստերը մեծ յաջողութիւն չեն գտած:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆԷ

Տիկին Միթերանի Թուրքիա այցելութիւնը բաւական ալեկոծած է Թուրք քաղաքական շրջանակները: Մամուլն ալ, շեշտելով հանդերձ թէ այցելութիւնը քաղաքական ոչ մէկ բնոյթ կը կրէր, դըժգոհութիւն կ'արտայայտէ Տ. Միթերանի վերագրելով քննիչ – հակակշռողի դեր մը: Այս դժգոհութեան գլխաւոր պատճառը այն է որ ան յատուկ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է Թուրքիոյ քիւրտ ապաստանեալներուն հանդէպ: Առաջին անախորժ տպաւորութիւնը ստեղծուած է երբ Անգարայի օդակայանին մէջ արեւել-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՏ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐԸ ԿԵՂԾ ԵՆ»

– Հետեւեալ հարցազրոյցը «Ապրիլ 24»ի առիթով, «*Հիւրրիյէթ*» օրաթերթէն է. Ջէօլաշան կատարած է փրոֆ. Թիւրքքայա Աթաէօվի հետ: Ան «միջազգային յարաբերութիւններ»ու մասնագէտ է ու ներկայիս անդամ չորս միջազգային կազմակերպութեանց: Փարիզի դատավարութիւնէն – բուն մասնակցած է որպէս թրքական կողմին ներկայացուցիչ: ՄԱԿի եւ եւրոպական խորհրդարանին մէջ քանիցս մասնակցած է հայկական հարցին նուիրուած նիստերու, ներկայացնելով թրքական թեզը: Զանազան լեզուներով բազմաթիւ հրատարակութիւններու տէր է այս նիւթին մասին:

Ընթերցողը պիտի տեսնէ թէ նորութիւն չկայ այս տողերուն մէջ: Ոչ երգը կը փոխուի, ոչ ալ եղանակը: Յատկանշական է սակայն, որ Ապրիլ 24-ի նախօրեակին, թրքական օրաթերթ մը *դեռ* անհրաժեշտ կը գտնէ ամբողջ էջ մը տրամադրել (չ)գործուած ցեղասպանութեան մը եւ գոյութիւն (չ)ունեցող հայկական հարցի մը: Ասիկա ինքնին հետաքրքրական երեւոյթ մըն է: Այդ իսկ պատճառով կուտանք ամբողջութեամբ:

Հ.– Վաղը Ապրիլ 24 է ... Թուրքիայէն դուրս, հայկական կարգ մը շրջանակներ այս թուականը Օսմանեան կայսրութեան շրջանին կատարուած «կոտորած»ին խորհրդանիշը կը նկատեն ու յուշահանդէսներ կը կազմակերպեն: Դուք մէկն էք որ մանրամասնօրէն տեղեակ էք անցեալի հայկական դէպքերուն, այս նիւթին մասին կազմակերպուած միջազգային *ֆորում*ներու թրքական թեզը ներկայացուցած էք, պրպտումներ կը կատարէք ու նոր փաստաթուղթեր, տեղեկութիւններ կը հրապարակէք. եղելութիւն մը, այսինքն: Այսօր ձեզի հետ կ'ուզեմ անցեալի հայկական դէպքերուն մասին խօսիլ: Ի՞նչ է այս հարցը. ի՞նչպէս սկսած, ո՞ւր հասած է: Իրապէս ջարդուա՞ծ են Հայերը: Ցեղասպանութիւն մը խնդրոյ առարկա՞յ է: Սկսինք Ապրիլ 24-էն: Ի՞նչ կը նշանակէ այս թուականը:

Պ.– Իրականութեան մէջ հայկական հարցը շատ ընդարձակ ու խոր պատահար մըն է: Այդ պատճառով, հոս, ձեզի շատ հիմնական կարգ մը տեղեկութիւններ պիտի տամ: Սա կէտն ալ ճշդեմ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան համար «Հայկական Հարց» կոչուած դէպք մը արդէն գոյութիւն չունի: Հայերու հետ, ամբողջ մեր պատմութեան ընթացքին, 700 տարի բարեկամաբար, եղբայրաբար ապրած ազգ մըն ենք: Ապրիլ 24-ի դէպքը, 1915 Ապրիլ 24-ին Պոլսոյ մէջ կարգ մը Հայերու ձերբակալութեան թուականն է: Հիմա, այս թուականէն ետ երթանք քիչ մը. 1914 Օգոստոսին Ա. աշխարհամարտը ծագեցաւ. մենք 1914 Հոկտեմբերին գործնապէս պատերազմի մտանք. այս հանգրուանին կարեւոր դէպք մը կը պատահի: 1914 Յունիսին Էրզրումի մէջ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը ընդհանուր ժողով մը կը գումարէ: Ու հետեւեալ առաջարկը կը ներկայացնէ Օսմանեան կառավարութեան. – «Եթէ կարելի է չէզոք մնացէք պատերազմին մէջ»: *Այս ժողովը նաեւ կ'որոշէ Օսմանեան Պետութեան թիկունք կանգնիլ եթէ պատերազմ ծագի ...: Օսմանեան կայսրութիւնը միջոց մը ետք Գերմաններու կողքին պատերազմի կը մտնէ: Ասկէ ետքի պատահարներուն վերաբերեալ շատ բան կայ օսմանեան փաստաթուղթերուն մէջ: Եւ ոչ միայն օսմանեան դիւաններուն մէջ, այլ նաեւ այլ երկիրներու դիւաններուն: Հոս, կ'ուզեմ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել կարեւոր կէտի մը: Այս մասին ամէնէն կարեւոր ու վստահելի փաստաթուղթերը օսմանեաններն են: Ինչո՞ւ ... որովհետեւ ասիկա շովէնականութեան հետեւանք չէ: Մենք կը պրպտենք, թէ Օսմանեան կայսրութիւնը ի՛նչ վերաբերում ունեցած է Հայերու հանդէպ: Այս հարցումին պատասխանը կըրնայ միայն օսմանեան դիւաններէն ելլել: Ենթադրենք որ կ'ուզենք պրպտել ցարական Ռուսիոյ կեցուածքը Նեղուցներուն վերաբերեալ: Ատոր ապիւրը միայն ռուսական դիւաններուն մէջ կը գտնուի ... Մենք հիմա պարտաւոր ենք Օսմանեան կայսրութեան կեցուածքը ճշդել Հայերուն հանդէպ ...: Որովհետեւ այդ կեցուածքը մեզի ցոյց պիտի տայ թէ ցեղասպանութիւն մը խնդրոյ առարկա՞յ է թէ ոչ: Երբ կը դիմէք այդ վաւերագրերուն, կը տեսնէք թէ նման դէպք բացարձակապէս գոյութիւն չունի: 1948-ին բազմաթիւ երկիրներու կողմէ ստորագրուած «Ցեղասպանութեան համաձայնութիւն»ը սահմանած է ցեղասպանութեան արարքը, ու որպէս ամէնակարեւոր ազդակ, չեշտած.* «խնդրոյ առարկայ Պետութեան, ժողովուրդ մը կամ անոր կարեւոր մէկ մասը բնաջնջելու ծրագիրն ու կիրարկումը»: *Օրինակի համար, ասիկա է անցեալին Նացիներու ըրածը Հրեաներուն դէմ ...ասիկա ցեղասպանութիւն է ... որովհետեւ Նացիական իշխանութիւնը, ծրագրած ու գործադրած է զայն:*

Հ.– Այսինքն, մենք Հայերու ցեղասպանութիւն չգործեցի՞նք:

Պ.– Ատանկ բան չկայ: Օսմանեան վաւերագրերը ցոյց կուտան այս հարցին մասին Պետութեան պաշտօնական կեցուածքը: Անոնց մէջ տեղեկութիւններու ամենափոքր փշուր մը իսկ չկայ որ ցոյց տայ թէ ցեղասպանութիւն գործադրուած է: Նայեցէ՛ք, 1914-ին Թուրք բանակը Արեւելեան Անատոլուի մէջ կը պատերազմի ռուսական բանակին դէմ: Հիմա ձեզի քանի մը օրինակ պիտի տամ մեր դիւաններէն. Էրզրումի, Պիթլիսի կուսակալներուն, ժանտարմայի զօրաբաժնի պետին, Վանի, Սեբաստիոյ կուսակալներուն, երրորդ բանակի հրամանատարին, քայմաքամներու եւ այլ բազմաթիւ պաշտօնատարներու կողմէ պատրաստուած հարիւրաւոր տեղեկագրեր կան ...: Մենք այս փաստաթուղթերուն մեծ մասը օտար լեզուներով արդէն հրատարակեցինք: Տեղեկագրերը միշտ նոյն բանին մասին կը խօսին ...: Զինուած Հայեր թիկունքէն կը հարուածեն Թրքական բանակը եւ կ'օգնեն ռուսական զօրքին: Ռազմականատուներու, Թրքական գիւղերու վրայ յարձակումներ կը գործուին, հեռագրալարերը կը փրցուին ու այս բոլորէն ետք Թուրք բանակին դէմ զէնք կը գործածուի ...: Անատոլուի շատ մը վայրերուն մէջ Հայեր կ'ապստամբին: Անոնք բոլորն ալ օսմանեան հպատակներ են: Ատանայի, Ուրֆայի, Վանի, Պիթլիսի, Սեբաստիոյ, Մարաշի նման շրջաններու մէջ ուղղակի ապստամբութիւն տեղի կ'ունենայ Պետութեան դէմ ...: Այն ատենն որ Հայեր կը գրաւեն Վանը: Թրքական բանակը կը պարտաւորուի Վանէն նահանջել: Հայ փոքրամասնութիւնը որ քաղաքը գրաւած է, զայն կը յանձնէ ռուսական զօրքին: Երեւակայեցէք որ պետութեան մը հպատակները ապստամբին այդ Պետութեան դէմ, գործակցելով թշնամիին, թիկունքէն հարուածեն երկրին բանակը ...: Ասկէ զատ, 1914ին եւ 1915ին Օսմանեան Պետութիւնը միայն ռուսական զօրքերու դէմ չէ որ պայքար կը մղէ: Բազմաթիւ ճակատներ բացուած են ... Անգլիացիներն ու Ֆրանսացիները հասած են Տարտանէլ ... Սինայի մէջ մեր դէմն են Անգլիացիները:

Հ.– Որքան գիտեմ, այդ շրջանին Հայերը սկսելով Միջին Անատոլուէն, մեծ մասով կ'ապրին Արեւելեան եւ Հարաւ – Արեւելեան Անատոլուի մէջ ...: Այդ շրջաններու մեր բնակչութիւնը ի՞նչ պատկեր կը պարզէ այդ թուականներուն: Հայերը մեծամասնութի՞ւն են:

Պ.– Ոչ, ոչ ... Կովկասը ներառեալ, ոչ մէկ տեղ մեծամասնութիւն կը կազմեն: Այս կէտը կը փաստեն ո՛չ միայն մեր այլեւ այլ երկիրներու եւս Թուական տուեալները: Ասկէ զատ, այս հարցին մասին մեր թիւերը շատ վստահելի աղբիւրներ են: Օրինակ, 1896-ի Ֆրանսական վաւերագիր մը ցոյց կուտայ թէ այդ շրջաններուն մէջ Հայերը հազիւ 13% համեմատութեամբ բնակչութեան մը տէր էին: Օրինակ մը եւս տամ, 1878-ի օսմանեան – ռուս պատերազմին հետեւանքը մեզի համար ահարկու եղած է: Ծանր պարտութիւն կրեցինք, ամէն կողմ հողային մեծ կորուստ ունեցանք: Ռուսական բանակը արեւմուտքէն մինչեւ Եշիլքիւղ, իսկ արեւելքէն մինչեւ Էրզրում հասաւ: Հայերը այս հանգրուանին մօտեցան Օսմանեան Պետութեան հետ պատերազմող երկիրներու: Սկսան գաղտնի տեղեկագրեր տալ անոնց: Նշմարեցին թէ կայսրութիւնը մօտ ատենէն բաժան – բաժան պիտի ըլլայ ու խլողներու ձեռքը մնայ: Այս կացութենէն ուզեցին իրենց ալ բաժին հանել: Պոլսոյ հայ պատրիարքը գնաց Անգլիոյ դեսպանին ու ըսաւ. – «սա վիլայէթներուն մէջ Հայեր կ'ապրին»: *Հող ուզեցին ...: Իսկ Անգլիոյ դեսպանը պատասխանեց.* «լաւ, սակայն ասոնց ոչ մէկուն մէջ դուք մեծամասնութիւն ունիք ... Այն հողերուն վրայ զորս Հայաստան կը կոչէք փոքրամասնութիւն էք»: *Որովհետեւ այդ ժամանակներուն, բոլոր դեսպանատուները մասնագէտներ ունէին որոնք կը հետեւէին օսմանեան սահմաններէն ներս բնակչութեան թիւի փոփոխութիւններուն: Ասկէ զատ Հայերու պատրիարքը կը կարծէր որ իր խօսակցութիւնը յաւէտ գաղտնի կը մնայ: Մինչդեռ դեսպանը զայն անմիջապէս տեղեկացուցած է Լոնտոն: Այս խօսակցութիւնը այսօր դիւաններուն մէջ կը գտնուի: Նոյն փաստաթուղթերը նաեւ մեր ձեռքն են ...: Նոյնիսկ այդ շրջանին Հայերը իրենց վերաբերող կարգ մը թուանշաններ կը բերեն դեսպանատուները: Ու երբ անոնք «այս թուանշանները չափազանցուած են» կ'ըսեն ու ետ կուտան զանոնք, միջոց մը ետք նոր ցանկ կը ներկայացնեն, պակսած թիւերով: Այսինքն, սակարկութեան պէս բան մը ... բնակչութեան վերաբերող ոչ մէկ թիւ ունին իրենց ձեռքը: Զանոնք ունեցողը ոչ թէ պատրիարքարանը, այլ Պետութիւնն է: Պատրիարքարանը այդ թիւերը կուտայ յենլով մկրտութեան տոմարներուն. հոն ծնունդները արձանագրուած են, սակայն երբեք չեն պակսեցներ մահացողներու, գաղթողներու թիւը: Ասկէ զատ, պատրիարքարանը որպէսզի կարենայ «մենք թիւով աւելի ենք» ըսել, պարտաւոր է գիտնալու տուեալ շրջանի մը Թուրք բնակչութեան թիւն ալ: Ու արդէն ատիկա անկարելի է:*

Հ.– Լաւ, ընդամէնը քանի՞ Հայ կ'ապրէր 1914-ին օսմանեան սահմաններէն ներս:

Պ.– Պոլսոյ ապրողներն ալ նկատի առած, ընդհանուր գումարը՝ մէկ միլիոն 294 հազար 861 հոգի է:

Հ.– Կ'ըսէիք թէ 1914 եւ 1915-ին երբ մենք կը պատերազմէինք Ռուսերու դէմ, Հայերը մեզ մեր թիկունքէն հարուածեցին: Հայերը կ'ընդունի՞ն այս պարագան:

Պ.– Այն ատեններ կ'ընդունէին որ ... մասին իրենք հրատարակութիւններ ունին: Օրինակ, օսմանեան երեսփոխան Արմէն Փասթրմաճեանը առնենք: Ան ... անձը միաժամանակ հայ ղեկավարներէն ու զօրավարներէն մէկն է ...: Երբ հասկցաւ թէ պիտի չկարենան իրենց նպատակին հասնիլ, Ամերիկա գնաց, 1918-ին գիրք մը հրատարակեց ու պատմեց ապրած պատահարները: Գրեց թէ ի՛նչպէս պատերազմած են Թուրքերու դէմ, ի՛նչպէս կազմած են հայկական գունդերը: Ահա, այս գիրքն է մեր ձեռքին ... սա միւսին նայեցէք ... Ցակոբեանի «Հայեր ու պատերազմը» հատորն է ...: Ուրիշ փաստաթուղթ մը ցոյց տամ ... Ա. աշխարհամարտին աւարտէն ետք Փարիզի հաշտութեան համաժողովին Պօղոս Նուպար փաշա հայկական պատուիրակութեան պետն էր: Այս անձը ժամանակի Ֆրանսայի Արտաքին նախարարին նամակ մը գրած է որ կը սկսի «Յարգելի Նախարար» տարազով: Այս նամակը Ֆրանսական դիւաններէն ձեռք ձգեցինք: Կ'ըսէ. – «Հայերը պատերազմին սկիզբէն ի վեր պատերազմեցան.» «Լաւ որո՞ւ դէմ պատերազմեցան ... Օսմանեան կայսրութեան ու Թուրքերու դէմ: Սակայն անոնք բոլորն ալ օսմանեան հպատակներ չէի՞ն: Ի՞նչպէս մարտիկ կ'ըլլան, մարդ ու կը պատերազմի ի՛ր Պետութեան դէմ ... Պատերազմի աւարտին, յաղթական Պետութիւններու կողքին պայքարած ըլլալու ապացոյց որպէս ու հողային պահանջքի արդարացում, թէ այս գիրքերը գրեցին եւ թէ բազմաթիւ փաստաթուղթեր ձգեցին ...: Ֆրանսական ուրիշ փաստաթուղթ մը ցոյց տամ: «Աշխարհամարտին Թրքական պատերազմը» ... Հեղինակը Ֆրանսացի է: Գիրքը 1926-ին Փարիզ հրատարակուած է ... հոն կ'ըսուի.– «Պատերազմի ընթացքին Հայերը կատարեցին ինչ որ բաժին ... Թուրքերը իրաւունք ունէին զանոնք տեղահանելու:

(Շար. 1)

ԻՍՖԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՍՐԱՀԸ

Հայ Առաքելական Եկեղեցին մեր նախնեաց մեզի ժառանգ ձգած սրբազնասուրբ գանձն է, որ հոգեւոր հաստատութիւն մը ըլլալէ անմիջապէս վերջ, հայ ժողովուրդի դժուարին ու արիւնոտ պատմութեան ընթացքին կրցած է մեր մէջ կերտել մեր ազգային նկարագիրը, մեր Հայկականութիւնը:

1975, *Յունիս 15-ին կատարուեցաւ օծման արարողութիւնը Իսֆի Ս. Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ, ձեռամբ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, որ շինուեցաւ ժողովրդական հանգանակութեամբ ու բարերարութեամբ Պ. Նուրհան Ֆրէնկեանի:*

Մշակոյթը ժողովուրդի մը խրախուսական ստեղծագործութիւնն է, որ որքա՜ն հին է որքան իրեն ծնունդ տուող ժողովուրդը, եւ կը բխի անոր կենցաղէն ու նկարագրէն, բարքերէն ու խառնուածքէն ու տաղանդէն: Առանց մշակոյթի ժողովուրդ մը չի կրնար երկար ապրիլ ու մանաւանդ պահել իր ինքնութիւնը:

1978, *Դեկտեմբեր 10-ին կատարուեցաւ բացման արարողութիւնը Իսֆի եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակութային կեդրոնին, ձեռամբ երջանկայիշատակ Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանի, օրուան հոգեւոր հովիւ Նորվան Վարդապետ Զաքարեանի աշխատանքով եւ շնորհիւ Պ. Նուրհան Ֆրէնկեանի նուիրատուութեան:*

Եկեղեցի եւ անոր հովանիին տակ դպրոց կամ մշակութային սրահ, եղած են այն զոյգ խորհրդանիշերը, որոնք դարերու ընթացքին կրցած են իրենց շուրջ համախմբել, դաստիարակել ու պատրաստել փաղուան Հայը, ապահովելով դարերու ընթացքին ... բուռներուն մէջ ստեղծագործ ոգին ... մաքի թռիչքը:

Անկասկած որ Իսֆի Հայ Առաք. Եկեղեցին 14 տարիներէ ի վեր լի ու լի կատարած է իրեն վստահուած կրօնական ազգային առաքելութիւնը, նոր ու տարբեր դիմագիծ տալով շրջանի մէջ օրէ օր աւելի մեծ թիւով ապրող Հայութեան.

Սակայն ի՞նչ բանի կը ծառայէ Իսֆի եկեղեցւոյ մշակութային սրահը, եւ ի՞նչ ապագայ ունի ան:

Առանց թերագնահատելու եղած աշխատանքը, բոլոր այն դասախօսութիւններն ու երգահանդէսները, թատերախաղերն ու արտասանական երեկոյթները, զանազան առիթներով տրուած գեղարուեստական ու մշակութային ձեռնարկները, թոյլ տուէք չեշտը դնեմ այս առիթով միայն երկու պարագաներու վրայ, որոնք վստահաբար ամբողջութեամբ պիտի վաւերացնէին, արժեւորէին Նուրհան Ֆրէնկեան մշակութային սրահին անոր գոյութիւնը ու մանաւանդ անոր ապագայի կեանքը:

Յաճախ կը չեշտենք այն բացարձակ ճշմարտութիւնը թէ դպրոցով ու հայեցի դաստիարակութեամբ շատ աւելի ապահով ու յուսալից պիտի տեսնէինք հայ նոր սերունդի ապագան: Սակայն դպրոցի համար տեղ էր պէտք, պայմաններ ու միջոցներ ուր ամէն Զորեքշաբթի հայ մանուկներ գային հաւաքուէին կրթուելու: Ու ահա Ֆրէնկեան մշակութային սրահն էր որ այդ բացառիկ կարելիութիւնը ստեղծեց. ուր ահա աւելի քան ... տարիներէ ի վեր ու մանաւանդ վերջ...

Ա Պ Ր Ի Լ 2 4

ԿԱՌՏԱՆ

Ապրիլ 24-ի առաւօտեան ժամը 10·30-ին կառտանի ու շրջակայքի հայ գաղութն ալ յարգանքի բաժինը բերաւ 1915-ի ցեղասպանութեան զոհ մեր նահատակներուն: Ոգեկոչումի արարողութիւնը, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն երիտասարդաց Բարեկամական Միութեան ու մասնակցութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Կառտանի մասնաճիւղին, տեղի ունեցաւ Ֆրանսական գերեզմանատան Հայկական յուշաքարին առջեւ: Ներկայ էին քաղաքապետ Բոժէ – Մէյի, քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, Բամփաներ Ֆրէգի հոգեւոր հովիւը, մեծ թիւով Հայեր ու օտարներ: Ցուցաքարին առջեւ ծաղկեպսակներու զետեղումէն ետք խօսք առին քաղաքապետը եւ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ՝ Ժիզէլ Պօղոսեան որ Հայաստանէն նոր վերադարձած էր: Ան տեղեկութիւններ տուաւ աղէտեալ շրջաններու տխուր վիճակին մասին: Խօսք առաւ նաեւ Մակար քահանայ, դատապարտելով ցեղասպանութիւնը: Արարողութիւնը աւարտեցաւ Տէր հօր աղօթքով:

Մ. Փ.

Ց տարիներու ընթացքին աւելի քան 110 մանուկներ 4-էն 14 տարեկան կու գան մեր ուսուցչուհիներու անմիջական հսկողութեամբ, անոնցմէ ստանալու այն ամէն գիտելիքները որոնք վաղուան իւրաքանչիւր Հայու նկարագրի հիմքը պիտի հանդիսանան: Այսօր արտասահմանի մեր պանդխտութեան մէջ ամէն ջանք ու ճիգ ի գործ կը դնենք մեզմէ հեռացնելու համար մութ եւ տխուր ամէնօրեայ իրականութիւն մը, որ կը կոչուի սպիտակ ջարդ կամ օտարացում: Անկասկած մշակութային սրահի մէջ ու անոր պատճառաւ ստեղծուած միօրեայ այս դպրոցը սկզբնաքար ու միակ ճամբան է վաղուան կառուցելիք ամէնօրեայ վարժարանին:

Խօսիլ երիտասարդութեան մասին կը նշանակէ խօսիլ ապագայի մասին. քանի այն ժողովուրդը որ կը բաւարարուի իր անցեալի փառքերով ու չի պատրաստեր իր ապագան, այդ ազգը փայլուն ու ապահով գալիք մը չունենար: Ահա այս մտահոգութեամբ ու կանխագուշակութեամբ է որ Իսիի եկեղեցւոյ մշակութային սրահի եւ անոր տուած բացառիկ կարելիութիւններու եւ պայմաններու միջոցաւ է որ հինգ տարիներէ ի վեր աւելի քան 100 երիտասարդ – երիտասարդուհիներ, Ֆէրիգիւղի Մշակութային Միութիւն անուան տակ կազմուեցան, հիմնեցին ու գործեցին հեռատես ու մշակոյթի ծարաւ ունեցող հոգիներ, որոնք ինչպէս առաջին պարագային, նոր, տարբեր ու իրական կեանք ու շունչ տուին այս հաստատութեան: Այս պարագային կարեւոր էր ժամանակ չկորսնցնել ու մեր կարելիներուն լուծում տալու համար պէտք է անէինք շինիչ, դրական քայլեր, որպէսզի մեր նպատակակէտը կորսնցնելու վախի տակ չըլլայինք նոյնիսկ վայրկեան մը, այլ՝ ապրէինք մեր առաքելութեան խորունկ գիտակցութեամբ: Պէտք էր որ մեր ինքնապահպանումի եւ դաստիարակութեան նուիրական այս գործը համակարգուի ու կազմակերպուի, որպէսզի ջանքերը ու իրենց աշխատանքները արժէք ստանան ու արդիւնքը ըլլայ փայլուն:

Այսօր առաւել քան երբեք պէտք ունինք Հայ Եկեղեցիին ու մեր Հաւատքին ու անոր բերած բարիքներուն: Նաեւ Հայ լեզուին ու մշակոյթին ու դաստիարակութեան:

Իսիի Հայ Առաք. Եկեղեցին ու Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակութային Սրահը իր համեստ ու ամբողջական նուիրումով, նպատը բերած է ու նոյն եռանդով ու սիրով կը ծրագրէ գալիքը:

Ժամանակը չէ որ մեծ մարդուն ծնունդ կու տայ:

Մեծ մարդն է որ իր ժամանակին ու գործին փայլ եւ իմաստ կու տայ:

ՄԻԻՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Արտասանական Մրցոյթ

Զորրորդ տարին ըլլալով, Մայիսի առաջին Կիրակին, այս տարի 7-ին, եւ Սրբոց Թարգմանչաց – Ս. Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մշակութային Կեդրոնի Ա. Ջրբաշեան սրահը, Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը կը կազմակերպէ արտասանական մրցոյթ մը բացուած Մարսէյլի եւ շրջակայքի ամէնօրեայ դպրոցներու եւ շաբաթօրեայ դասընթացքներու աշակերտութեան:

Գնահատելի ձեռնարկ մըն է:

Մեսրոպեան լեզուն կը ծաղկի մանուկներու շրթներուն վրայ: Անոնց մէջ կ'արթննայ, եթէ ոչ սէրը կամ հակումը, առնուազն հետաքրքրութիւն մը հանդէպ հայ բանաստեղծութեան, այսինքն՝ հայ գրականութեան: Հոս ուսուցիչներուն դերը կարեւոր է: Ոչ միայն սորվեցնել քերթուածը, հսկել հնչումներուն, գրագիլ առոգանութեամբ եւ շեշտելով ալ բացատրել բնագիրը, դնել զայն հայ գրականութեան ընդհանուր շարժումին մէջ, խօսիլ հեղինակի մասին: Գեղարւեստէն անդին հարկ է անցնիլ, մանաւանդ որոշ տարիքի աշակերտներու համար որոնք ունին հասունութիւն, քերթուածին գրական երեւոյթներուն:

Մասնակցողները, իրենց տարիքին համաձայն, բաժնուած են չորս մակարդակներու: 5էն 8 տարեկանները պէտք է ընտրեն արտասանութիւն մը հետեւեալ ցանկէն՝ «Հայաստանին», «Իմ գիրքս», «Սոխակս հովիւը», «Դպրոց կ'երթամ» եւ «Տունը»: 8-էն 10 տարեկաններուն առաջարկուած է՝ «Հայոց լեզուն», «Այգի» «Երբ քաշեցիր», «Առաջին ձիւնը» եւ «Այբուբէն Հայոց»: 10-էն 12 տարեկաններու ընտրութեան դրուած են հետեւեալ քերթուածները՝ «Տաղ հայերէն լեզուին», «Երգ Արովեանի մասին», «Ցարատեւէ», «Կանք պիտի լինենք...», «Եկեղեցին հայկական»: Իսկ 12-էն 16 տարեկանները կրնան արտասանել հետեւեալ ցանկէն՝ «Ցնծուն մահ», «Զգջում», «Մէկ հատիկս», «Կարօտի նամակ» եւ «Գիւտին փառքը»: Իւրաքանչիւր հաստատութիւն կրնայ մասնակցիլ առաւելագոյնը հինգ ներկայացուցիչներով: Դատակազմը կազմուած է ուսուցիչներէ. իւրաքանչիւր դպրոց կու տայ մէկ անդամ: Մրցանակ կը տրուի, ոսկէ, արծաթէ եւ պրոնզէ մէտալ իւրաքանչիւր կարգի երեք առաջիններուն:

Փափաքելի է որ ծնողքներէն, կազմակերպիչներէն անդին ներկայ ըլլան ձեռնարկին եւ քաջալերեն աշակերտները, դպրոցներու պատասխանատու մարմիններու անդամները ինչ որ միշտ այնքան ալ ակներեւ չէ:

Ամէն պարագայի ձեռնարկ մըն է որ արժանի է գտնելու ժողովրդական լայն մասնակցութիւն եւ յաջողութիւն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԷՆ – ԹԸԷԹԻԷՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԸՆՏՐԵԱԼՆԵՐՈՒ ԿԱՐԵՒՈՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ցեղասպանութեան յուշարձանի մը բացումը, Սէն – Թ'էթիէնի «Հայաստան» հրապարակին վրայ, Կիրակի, Ապրիլ 23-ի առաւօտուն, առիթ եղաւ ո՛չ միայն ոգեկոչելու 1915-ի Եղեռնին եւ Ատրպէջանի հայ զոհերուն յիշատակը, այլ նաեւ՝ ներկայ շուրջ 400 Հայերուն համար, մօտէն զգալու այն համակրանքը՝ զոր կը վայելեն տեղական իշխանութիւններուն մօտ: Համակրանքի արտայայտութիւններ՝ որոնք, ըստ մեր տպաւորութեան, բոլորովին ընտրական նկատումներէ չեն բխիր, այլ ունին աւելի խորունկ արմատներ՝ ծնած եւ զարգացած առօրեայ բարեկամական յարաբերութիւններէ:

Քաղաքին Ազգային Միութեան անդամները, մանաւանդ յաջողած են, տարիներու ընթացքին, իրենց շուրջ ստեղծել եւ մեծցնել բարեկամական շրջանակ մը՝ որ, անկասկած, աւելի զգայուն դարձաւ 1988-ին Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած դէպքերուն առթիւ:

Յուշարձանին բացման հանդիսութիւնը սկսաւ հրապարակին վրայ, ընդարձակ վրանի մը տակ, կրօնական արարողութեամբ մը: Պատարագը մատոյց Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, իր շուրջը ունենալով Զատիկ Վարդապետ Աւետիքեանը եւ քաղաքին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ գլխաւոր դպիր՝ Մանուէլ Հելվաճըեանը:

Ներկայ էին, պաշտօնական անձերու կողքին, շրջանին հայ կազմակերպութիւններուն վարչականներէն ոմանք, գլխաւորութեամբ Լիոնի Ազգային Միութեան պատուոյ նախագահ՝ Ճիպրայէլ Պահատուրեանի եւ նախագահ՝ Ռիշար Կազարեանի:

Լիոնէն հրաւիրուած էր Կոմիտաս երգչախումբը՝ որ Յովհաննէս Պէրպէրեանի ղեկավարութեան տակ, նմոյշ մը տուաւ օտար ունկնդիրներուն թէ ի՛նչ է հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը:

Իր քարոզին մէջ, նախ Ֆրանսերէն, յետոյ հայերէն, Նորվան Եպիսկոպոս յիշեց վերջ Հայերու ապրած ողբերգութեանց շարքը, շեշտը դրաւ մեր ժողովուրդին վերապրելու կամքին վրայ: Ակնարկելով յուշարձանին, ըսաւ՝ «տապանաքար մը չէ որ կը տնկենք, այլ երաշխիքը մեր գոյութեան, հիմա եւ ապագային»: Յորդորեց զանց չընել հոգեկան արժէքները եւ մնալ կառչած հայաստանեան Եկեղեցիին:

Կրօնական արարողութենէն վերջ, ժողովուրդը շարունակեց յուշարձանին շուրջ: Հանդիսութիւնը կը վարէր տեղւոյն «Փրոկրէ» թերթին խմբագիրներէն՝ Տօմինիք Գուրաթեան: Ազգային Միութեան նախագահ՝ Ալէն Մէյմարեան իր խօսքին մէջ խրախուսիչօրէն իր երախտապարտութիւնը յայտնեց ներկայ քաղաքական մարդոց՝ հայ համայնքին իրենց բերած աջակցութեանը համար, թէ՛ նիւթական, թէ՛ վարչական:

Քաղաքապետ՝ Ֆրանսուա Տիւպանշէ, փոխ – քաղաքապետ եւ երեսփոխան Քըրիսթիան Քապալ եւ երեսփոխան՝ Ժան – Փիէր Ֆիլիպէր ընդգծեցին Հայերու ցոյց տուած կարողութիւնները դաղթականի պայմաններուն տակ: Քաղաքապետը բացատրեց թէ ինչու ընդունած է հայ համայնքին առաջարկը յուշարձան մը կանգնեցնելու համար, որպէսզի ան պահէ իր ինքնութիւնը:

Ժան – Փիէր Ֆիլիպէր ըսաւ՝ «Սէնթ'էթիէն չի մոռնար թէ քիչ մը Հայ է», պախարակելէ վերջ մեծ Պետութիւնները՝ որոնք 74 տարիներէ ի վեր վատաբար չեն ուզեր մատնանիշ ընել դահիճին անունը: Քրիսթիան Քապալ ալ իր խօսքը վերջացուց քանի մը հայերէն բառերով եւ երկարօրէն ծափահարուեցաւ:

Քաղաքապետը եւ Ազգային Միութեան նախագահը վար առին քօղը՝ որ կը ծածկէր յուշարձանը: Ասոր շուրջ պահակ կեցած էին, ազգային տարազները հագած, վեցեակ մը հայ մանչուկներ եւ աղջիկներ, Ֆրանսացի նախկին մարտիկներու երկու դրօշակիրներու կողքին: Յուզիչ էր ծաղկեպսակներու զետեղումը երախաներուն կողմէ:

Հանդիսութեան կը մասնակցէր քաղաքային նուագախումբը՝ որ թնդացուց Մարսէյէզը երբ երեւցաւ յուշարձանը:

Վայրկեան մը լռութիւն եւ հոգեհանգիստի կրօնական արարողութիւն աւարտեցին հաւաքոյթին պաշտօնական մասը՝ որմէ վերջ Աննա – Մարի Խաչատուրեան, Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ ըսաւ՝ «Պիտի չընկրկինք դժբախտութեան առջեւ» եւ պահանջեց Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը, յիշելով, մի առ մի, անոնց անունները: Նշենք որ Հայ Դատի Լուսարի յանձնախումբը կազմուած է միայն վեց հայուհիներէ: Այրերը բացակայ են...:

Բացօթեայ առատ հիւրասիրութիւն մը աւարտեց այս յիշատակելի կէս օրը: Ազգային Միութեան վարչութիւնը յաջողած էր լաւ կազմակերպութիւն մը ապահովել այս հանդիսութեանց: Տեղական մամուլն ալ անտարբեր չէր մնացած: Վարչութիւնը արժանի է շնորհաւորութեան եւ շրջանին – եւ ուրիշ տեղերու ալ – Հայերուն օժանդակութեանը: Ձեռնարկին ամբողջ ծախքերը գոցուած չեն: Նուէրները կ'ընդունուին...:

Յուշարձանը գործն է ռումանաբնակ ծանօթ քանդակագործ Հալէպահայ Թորոսի: Կը ներկայացնէ Մայր Հայաստան մը, խաչուած, բայց միշտ կանգուն, առոյգ: Արձանագրութիւն, հայերէն եւ ֆրանսերէն՝ «A la mémoire des 1.500.000 victimes du premier génocide du 20e siècle perpetré par les dirigeants turcs en 1915».

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՊԱԼԵԱՆ ՄԱՄԼՈՅ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒԱՆՈՒՄ

Վարչութիւնս սկսած է ընդունիլ «Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեան Մամլոյ Մրցանակ»ի թեկնածուներու անունները 1989 տարեշրջանին համար: Այս մրցանակը հաստատուած էր բարերարներ՝ Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեաններուն (Ուաշինկթըն, Տի – Սի), Թ. Մ. Միութեան կատարած վեհանձն նուիրատուութեամբ, որուն տարեկան եկամուտը կը յատկացուի մամլոյ մրցանակին արժանացողներուն եւ տարբեր մշակութային ծրագիրներու գործադրման: Մամլոյ մրցանակի յատկացումն է երկու հազար տոլար, որ ամէն տարի կը յատկացուի Տարեկան Պատգամաւորական Ժողովին, որ այս տարի պիտի գումարուի 1989, Շաբաթ, Մայիս 27, Շիքակոյի մէջ: Մամլոյ մրցանակի Դատական Յանձնախումբ մը կազմուած է որոշելու համար այս արժանաւորները:

Մամլոյ Մրցանակի Յանձնախումբը նկատի պիտի ունենայ թեկնածուներու ցանկը եւ միաժամանակ պիտի ընդունի ժողովուրդին կողմէ առաջարկուած թեկնածուներու անունները, որ գրաւոր հասած պէտք է ըլլայ մինչեւ Մայիս 15, 1989, հետեւեալ հասցէին. –

Balian Press Award Committee
Tekeyan Cultural Association
P. O. Box 302
Watertown, MA 02172

Այս մրցանակը ամէն տարի կը յատկացուի սփիւռքահայ թղթակիցի մը: Ամէն տարի, Թ. Մ. Միութեան Մամլոյ Մրցանակի Յանձնախումբը նկատի կ'ունենայ հայազգի թղթակիցներ որոնք հայերէն եւ կամ օտար լեզուով կը գրեն:

Այս տարեշրջանին նկատի առնուած են օտար լեզուով գրող հայ թղթակիցներ, որոնց թեկնածութեան համար հետեւեալ չափանիշները նկատի պիտի առնուին:

1. – Թեկնածուն նախանցեալ տարիներուն մրցանակին արժանացած պէտք չէ ըլլայ:

2. – Մէկ էջ բացատրութիւններ պէտք է տրուին թեկնածուին յատկանիշներուն մասին:

3. – 1988-ի ընթացքին թեկնածուն պէտք է նշանակելիօրէն ստորագրած ըլլայ սփիւռքահայ կեանքին, Հայ Դատին եւ գաղութային կարեւոր հարցերուն:

4. – Թեկնածուն պէտք է ըլլայ ծանօթ թղթակից մը:

Թեկնածուներու ցանկէն միայն մէկ մրցանակաւոր պիտի ընտրուի:

Թ. Մ. Մ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(Շար. Ա. էջէն)

եան շրջաններու կարգ մը երեսփոխան – ներ քրտերէն ողջունած են զինքը: Անոնց գլխաւորը եղած է ՍՀՓ-ի երեսփոխան՝ Ա. Թիւրք, որ ապա հետեւեալ ձեւով արդարացուցած է իր ընթացքը. – «Ճիշդ է որ ես Թուրք Խորհրդարանին մէկ անդամն եմ, սակայն ծագումով Քիւրտ եմ, ու այդ մարդիկը իմ եղբայրներս են»:

Տ. Միթերան Անգարայի մէջ հանդիպում ունեցած է վերոյիշեալ կուսակցութեան ղեկավար՝ Էրտալ Ինէօնիւի հետ, որ յետոյ ըսած է թէ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը կազմած են քիւրտ ապաստանեալներու վերաբերող հարցեր: Տ. Միթերան տեսակցութիւն մը ունեցած է նաեւ ԱՆԱՓ-ի երեսփոխան՝ Պ. Աքարճալըի ու փրոֆէսէօր Մ. Սօյսալի հետ: Անգարայէն բաժնուելէ առաջ ան մասնակցած է վարչապետ Էօզալի կնոջ կողմէ սարքուած ճաշի մը:

Տիգրանակերտի մէջ Տ. Միթերան դիմաւորուած է խանդավառ բազմութեան մը կողմէ. ապա տեսակցութիւն մը ունեցած է շրջանի յատուկ կառավարիչին, ու քաղաքին փոխ – կուսակալին հետ: Գրեթէ ոչ մէկ լրատուութիւն կատարուած է Թուրք մամուլին մէջ, Տ. Միթերանի քիւրտ ապաստանեալներու բնակավայրերը տուած այցելութեան մասին: Հաւաստեան լուրերու համաձայն շրջանի յատուկ կառավարիչին հետ հանդիպումին ընթացքին Տ. Միթերան տեղեկութիւններ ուզած է ապաստանեալներուն մասին, նաեւ չեշտած թէ Թուրքիա պէտք է ընդունի քրտական գոյութիւնը:

Այս այցելութեան առիթով «Հիւրրի – յէթ» օրաթերթը «Քիւրտիստան Փրէս» թերթէն առնելով հրատարակած է այն լուրը թէ Տ. Միթերան երկու տարի առաջ մէկ միլիոն ֆրանքի հանգանակութիւն ապահոված է Փարիզի քրտական հիմնարկին համար: «Հիւրրիյէթ» այս արտատպումը տուած է «Գայթակղութիւն» խորագրով. հոն յատկապէս կը շեշտուի նաեւ Տ. Միթերանի մեծ համակրանքը քիւրտ ժողովուրդին ու անոր մշակոյթին հանդէպ:

Թուրքիայէն մեկնելէ առաջ Տ. Միթերան Անգարայի մէջ գանգատ յայտնած է թէ իր այցելութեան նպատակը սխալ մեկնաբանութիւն գտաւ: Ծանօթ է որ Տիկին Միթերան այս այցելութիւնը կը կատարէր, ինչպէս գրեցինք, որպէս նախագահուհի Ֆրանս – Լիպերթէ կազմակերպութեան: Տիկին Միթերան քանի մը օրէն Հայաստան կ'այցելէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԵՐՃԻՕ ԼԷՕՆԷ, իտալացի բեմադիրը, ծանօթ որպէս «Սփակէթի Ուէսթերն»ի հեղինակ յանկարծամահ եղաւ 60 տարեկանին: Եթէ սկիզբը այդ մակդիրը իրեն տրուած էր ծաղրական ձեւով, մեծ արուեստագէտը կրցաւ շուտով փաստել ինչ որ կ'ուզէր՝ Իտալացիք ալ կրնան ընել ինչ որ Հոլիվուտ կ'ընէ այդ մարզին մէջ: Իր ամէնէն յաջող եւ յատկանշական գործերէն մէկն է այդ տեսակէտով՝ «Էր երբեմն արեւմտեան կողմը», «Էր երբեմն յեղափոխութիւնը», «Էր երբեմն Ամերիկա» երեք յաջորդական բաժիններով դիւցազնական ժապաւէն մը: Ծրագրած էր դարձեալ Ստալինգրադի ճակատամարտը: Կը մնայ մէկուն, իր յիշատակին, դարձնել՝ «Էր երբեմն, Սերճիօ Լէօնէ»...:

ՊԱՊԸ, անգամ մը եւս ճամբայ ելած է: Ուէլինկթոն հասաւ, առջի օր, ուր զինքը ընդունեցաւ նախարարապետ՝ Լոնկ: Միւս կողմէ, Փարիզի Արքեպիսկոպոսն ալ՝ ծիրանաւոր Լիւսթիժէ շրջապտոյտ մը կատարէ Խորհրդային Միութիւն: Երկու օր անցընելէ ետք Լենինկրատ, անցած է Ռիգա, ու այցելութիւն մը կատարած է Աստուածաբանական ակադեմիան, ուր Պասքի վերջաւորութեան ճաշ մը հրամցուած է՝ տարեկս եւ Հայաստանի գինի:

AZNAVOUR POUR L'ARMENIE

ՇԱՏ ԱՆՀԱՄ ԿԱՏԱԿ ՄԸ

Ուրբաթ իրիկուն խօսք պարզուեցաւ որ «Սաքրէ Սուառէ»ի տատանեմ'ան անձը (Պր. Պօյաճեան) որ 700 հազար ֆրանքի կը գնէր «Քեզի համար Հայաստան» փլաթին սալը, ուրուական մըն է, այսինքն այդպիսի մէկը գոյութիւն չունի: Այս անհամ կատակը որոշած է դարմանել Սաքրէ Սուառէի անձնակազմը, որու աշխատակիցներուն լրջութիւնն ալ բաւական ... լուրջ է եղեր:

Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեան
Տէր եւ Տիկին Վրէժ Ալոյեան
Օր. Լիւսի Ալոյեան
Պր. Ռոպէր Ալոյեան
Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ալոյեան
Տէր եւ Տիկին Ռընէ Լանտըկրաֆ
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Վարէն
Տէր և Տիկին Մարք Պօղոսեան – Քիւլփա
Տիկին Սօնիա Պօղոսեան
Տէր եւ Տիկին Տարօն Ալոյեան (Հայաստան)
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ալոյեան եւ զաւակները (Հայաստան)
Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Պօղոսեան եւ զաւակները
Տէր եւ Տիկին Տարօն Պօղոսեան եւ զաւակները
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Եաւէրեան եւ զաւակները

եւ համայն ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, զոքանչին եւ ազգականին՝

ԽԱՄԱՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ալոյեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 30-ին, 82 տարեկանին, Մարսէյլ:

Մարմինը կը փոխադրուի Տէսին եւ յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Տէսինի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, Զորեքշաբթի, Մայիս 3, ժամը 16-ին եւ մարմինը կ'ամփոփուի տեղւոյն գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեանի:

Պր. Ժան – Փօլ Սահակեան
խոր ցաւով կը ծանուցանէ իր մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Շաֆէ Ալիս Աբէլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 22-ին, 74 տարեկանին յետ երկարատեւ եւ անողոք հիւանդութեան, իր բնակարանը:

Թաղումը Պանթէօ – Փարիզէնի գերեզմանատունը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 25-ին, խիստ մտերիմ շրջանակի մէջ:

Հոգեհանգստեան պաշտօն մը կը կատարուի յետագային:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Նուէրներ կարելի է ընել Հայ Դատի պաշտպան կազմակերպութեանց:

JEAN-PAUL SAHAKIAN
2, Rue La Rochelle, 75014 Paris

CAFE THEATRE

LE THEATRE ARMENIEN
KISSANI
dans une nouvelle création
Chahnour, Shakespeare et les Autres... Sont Témoins
Comédie à Sketches

Vendredi	12 mai	à 21h30
Samedi	13 mai	à 21h30
Dimanche	14 mai	à 17h00

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille, 75014 Paris
Réservation : 45. 89. 20. 48

DERNIERES

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section de LYON

vous invite
Jeudi 4 mai, à midi
à l'Espace Arménien
— 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon —
à son repas animé par l'Orchestre
«PAROS»
de Valence
et sa chanteuse populaire *Virginie*
— Ambiance arménienne assurée —

Ce repas organisé à l'occasion de la Fête de l'Ascension est placé sous la présidence de

Mgr. NORVAN ZAKARIAN

Participation : 100 Frs.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Պերճուհի Եագմաճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր հօրեղբօր՝ Արտաշէս Տէր Ստեփանեանի, անոր մօր զոհ պտրիլեան Եղենի եւ բոլոր Նահատակներու յիշատակին:

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Մայիս 7, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Սէն – Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԺԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՕՆԻ
ՃԱՇ – ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ի յարգանս մայրերու, նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղին, Հինգշաբթի, Մայիս 4, ժամը 13-ին, Ս. Ժերոմի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին Մարսէյլի շրջանի ընկերուհիներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՏԷՍԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
ԵՒ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԸ
կը կազմակերպեն՝

Հայկական Համբարձում

Հինգշաբթի, Մայիս 4, կէսօրէ ետք ժամը 3-էն սկսեալ, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

Յայտագիր. –
Ժամը 3-ին – Վիճակ
Ժամը 4-ին – մրցում՝ մանուկներուն մազերը ծաղիկներով զարդարելու
Ժամը 5-ին Կերուխում
Երաժշտութիւն՝ «Անի» նուագախումբ:
Մասնակցութեամբ՝ «l'Arménien» երգի հեղինակ՝ Տընի – Օկրիի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ՝ Տէր եւ Տիկին Ալպէր Մալոյեանի, ինչպէս նաեւ Շինկիճրեան ընտանիքի բոլոր անդամներուն իրենց հօր՝ Աշոտ Շինկիճեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4-ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Հինգշաբթի օր, Մայիս 4, Խ. օր Յինանց: Քրիստոսի Համբարձման տօնն է: Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու հաղորդութեան:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10.15-ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Փարիզի եւ Շրջանի դպրոցներուն բոլոր աշակերտներն ու Սուրբ Հաղորդութեան համար պատրաստուած մանուկներն ու երիտասարդները կը հրաւիրուին մասնակցիլ պատարագին եւ Հաղորդութեան:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 4, տօն է Համբարձման:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Հինգշաբթի, Մայիս 4-ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր կերպով կը նշուի Քրիստոսի Համբարձման տօնը, որուն առթիւ մասնաւորաբար հրաւիրուած է պատարագը մատուցանելու եւ օրուան քարոզը տալու՝ ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԸՐԷՃԵԱՆ Նիսի եւ շրջանի հայութեան հոգեւոր հովիւը:

Պատարագը կը սկսի ժամը 10-ին:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ
ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ
ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 7, ժամը՝ 16-ին՝
Սուրբ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ (Փրատօ), Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ:
Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեանէ 200 Ֆր. իրենց մօր՝ Արշալոյս Հաճիվարդանեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Nuitée Dansante Arménienne

organisée par
les Guides Arméniens de Marseille
« Haï Arinouch »
le Samedi 6 Mai de 22 heures à l'aube
au Château des Fleurs
18, boulevard Michelet,
13008 MARSEILLE

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ–ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 4-5

JEUDI · VENDREDI
4-5 MAI
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.006 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.006

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԱՖԱԹԻ ՋԻՋՈՒՄԸ

«ՊԱԿԻ ՈՒԽՏԸ ՉԵՂԵԱԼ Է»

Արաֆաթ կը ժպտէր Երեքշաբթի օր: Թէեւ ՊԱԿ-ի ղեկավարը մնայուն ժպիտ ունի, գոնէ բոլոր նկարներուն վրայ եւ հեռատեսիլէն, եւ պատճառ չունէր ժպտելու, մանաւանդ Փարիզի մէջ, երկար տեսնուելէ ետք Նախագահ Միթերանի հետ, նոյնիսկ եթէ նոյն պահուն, Պէյրութի մէջ մահափորձի կ'ենթար– կուէր իր ներկայացուցիչը եւ մահամերձ էր յաջորդ օրը: Ինք ըսաւ, այս առթիւ, «...պարարութիւն մըն էր ինծի»:

Բայց, կարեւորը, Արաֆաթի մէկ նախադասութիւնն էր, աւելի ճիշդ ածականը, որ նոր էջ մը կը բանար, Իսրայէլի հանդէպ պաղեստինեան դիրքորոշման մէջ:

Արաֆաթի վերապահուած ընդունելութիւնը շատ բարդութիւններու առիթ տուած է: Թելադրուած էր կառավարութեան ներկայացուցիչ՝ Թիէրի տը Պօզէի որ խուսափի համբուրուելէ եւ գոհանայ ձեռքը սեղմելով: Ապա, Էլիզէի մէջ կարմիր գորգ մը փռելու – չփռելու հարցը ուսումնասիրուած է, Հանրապետական պահակազօրքը մէջտեղ չէ ելած, ֆրանսական Եռագոյնները չեն պարզուած, կարճ՝ գաղջ ընդունելութիւն մը: Տեսակցութեան վերջաւորութեան իսկ ոչ ոք իրեն ընկերացած է դէպի ելքը: Բայց եւ այնպէս Արաֆաթ գոհ էր: Միթերան ալ բառերը չէր ծամծմած եւ չէր– ծած թէ. – «ՊԱԿ-ի 1964ի Ուխտին ի զօրու ըլլալը դէմ է, կարեւոր կէտերու վրայ, 1988 Նոյեմբեր 15-ին ՊԱԿ-ի ընդունած քաղաքական ծրագրին եւ հարկ է հարցերը ճշդել»: Քանի մը ժամ ետք, Արաֆաթ, հեռատեսիլի Ա. կայանէն, չեղեալ կը հռչակէր այդ Ուխտը (կը նախատեսէ Իսրայէլի Պետութեան բնաջնջումը): Բերանացի թէ գրաւոր մամուլ, այդ վայրկեանէն, կը ձեռնար– կէին մեկնաբանութիւններու եւ շատեր նոյնիսկ բառարաններու վրայ կ'իյնային Արաֆաթի գործածած ֆրանսերէն բառին (caduc) ճշգրիտ իմաստը գտնելու: Յիշենք որ լատինական է ծագումը՝ քատեռէ որ կը նշանակէ իյնալ, այլ խօսքով բան մը որ ինկած է», ժամանակավրէպ է, չեղեալ է այլեւս: 90 վայրկեան տեւող տեսակցութեան («շատ ջերմ» որակած է Իպրահիմ Սուս) Միթերան յաջողած է այս յայտարարութիւնը ձեռք ձգել, որ չի գոհացներ Իսրայէլը: Արտաքին Նախարարութեան բանբերը յայտարարած է.– «Արաֆաթ որեւէ բան կ'ըսէ, որեւէ ատեն»:

Փարիզի մէջ, երկու ցոյցեր կային Երեքշաբթի երեկոյեան: Հրեաները կը համախմբուէին ռիւ Կոպերնիկ (8-էն 10 հազար հոգի), իսկ Արաֆաթի այցելութեան կողմնակիցները Տանֆէր – Ռոշըրօ հրապարակը (արաբական հիմնարկին առջեւ) նաեւ շուրջ 10 հազար հոգի: Հոս

(Տար.ը Դ. էջ)

ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Ֆրանսական յեղափոխութեան երկուհարիւրամեակի նշումներու շարքին փարիզեան Մամուլի Ընկերակցութեան նախաձեռնութեամբ պատրաստուած է հետաքրքրական ցուցահանդէս մը: Նուիրուած ֆրանսական ազատ մամուլին երկուհարիւրամեակին, այս ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Երեքշաբթի առաւօտ, Մայիս 2ին, Հաղորդակցութեան նախարար Տիկին Քաթրին Թասքայի կողմէ:

Ցուցահանդէսը ներկայացուած է Փարիզի քաղաքապետարանին հրապարակին վրայ, արդիական ու յաջող կառոյցով մը, որ գործն է ճարտարապետ Ժան – Շառլ Տիլինկէրի: Հոն ցուցադրուած են ԺԸ. դարու մամուլէն զանազան էջեր, նկարներ, պաստառներ, փաստագրական էջեր, մամուլի անցեալի գործիքներ եւայլն:

Լրագրողներու բազմութեան մը ներկայութեան հանդիսութեան բացման խօսքը արտասանեց փարիզեան մամուլին արհմիութեան նախագահը. ան յիշեց, թէ ճիշդ 200 տարի առաջ, 1789 Մայիս 2-ին Միրապօ առաջին թիւը կը հրատարակէր «Լը Ժուռնալ դ'Էթա Ժէնէրօյի» որ հազիւ երկու թիւ լոյս կը տեսնէր, արգիլուելէ առաջ: Ան ըսաւ թէ մամուլը ժողովրդավարութեան կարեւորագոյն գործօնն էր ու երկրի մը մշակոյթին ինքնութեան կնիքը:

Իրմէ ետք խօսք առաւ ենթանախարարուհին, ինք եւս անդրադառնալով ֆրանսական մամուլին անցեալին ու զուգահեռ մը գծեց մամուլի ազատութեան օրէնքին ու մարդկային իրաւանց յայտարարութեան միջեւ: Չմոռցաւ նաեւ չնշելու թէ այսօր, մինչ Փարիզի մէջ մամուլի ազատութեան երկուհարիւրամեակը կը նշուէր, աշխարհի վրայ կային տակաւին մամուլի կաշկանդումներ. կային խոշտանգուած, չարչարանքներու ենթարկուած, մինչեւ իսկ սպաննուած լրագրողներ ։ Ք. Թասքա ըսաւ թէ մամուլը իշխանութեան տէր է, իշխանութիւն մըն է ամէն կարգի իշխանութիւններու դէմ: Ան չմոռցաւ նաեւ ներկայի հակասական երեւոյթներէն մէկը, որ Ս. Ռշտիի գիրքին դէմ շղթայազերծուած հալածանքն էր:

Խօսք առաւ նաեւ Մշակոյթի նախարար՝ Ժ. Լանկի. ան մէջբերումներ կատարեց Ա. Եունկ անուն Անգլիացիի մը գիրքէն, որ յեղափոխութեան նախորդած տարիներուն գտնուած էր Ֆրանսա, ու արձանագրած լրատուութեան միջոցներու ոչ գոհացուցիչ բնոյթը: Մինչեւ այսօր, շեշտեց նախարարը, ազատութեան ըմբռնումը զուգահեռ կ'ընթանայ լրատուութեան տարածումին հետ:

Նախարարին մէկ նախադասութիւնը սակայն խոտոր կը համեմատէր օրուան ոգեկոչման բնոյթին հետ: Արդարեւ Ժ. Լանկ յայտնեց որ «մեր օրէնսդրութիւնը քիչ մը բարեացակամ է թերթերուն հետ, որոնք կրնան աստ անտր պատիւին հետ խաղալ ,առանց պատժական վտանգի»: Չորեքշաբթի օր իսկ, մամուլը կը բողոքէր ի լուր նման սահմանափակումի մը:

Ցուցահանդէսին առիթով պատրաստուած է յատուկ թերթ մը որ նուիրուած է մամուլի ազատութեան երկու հարիւրամեակին եւ ուր խմբուած են ֆրանսական 17 օրաթերթերը:

Ցուցահանդէսը կարելի է այցելել ամէն օր ժամը 10-էն 20, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը մինչեւ 22: Կը շարունակուի մինչեւ Մայիս 22 :

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԺՊԻՏԸ

Պիտի թողում, որ արուեստի մասնագէտները արտայայտուին անոնց կարողութեան, անոնց մակարդակին մասին: Պիտի թողում, որ անո՛նք կատարեն գնահատումը շարժումներուն, կշռոյթներուն, ներդաշնակութեան: Պիտի թողում, որ անո՛նք գործածեն ա՛յն բառամթերքը, որ յատուկ է նման խումբի մը մասնագիտական վերլուծումին:

Ոչ, պիտի չըսեմ, թէ պախրաներ են անոնք, ծիծեռնակներ պիտի չըսեմ, թէ կռունկներ են անոնք, արագիլներ: Պիտի չըսեմ, թէ շնորհալի են, նազելանեմ, ունին վարդագոյն, ողորկ այտեր, ունին կայծկլտող, հպարտ աչքեր, ունին ներկայութիւն:

Կիրակի, վերջին օրը Ապրիլ ամսուան:

Ապրիլ ամսուան:

Բարեկամութիւն անուանուած, աւելի քան երեսուն պարման – պարմանուհիներու Հայաստանէն հասած պարի խումբը, *Ժարտէն* թատրոնին մէջ, քանի մը վայրկեանէն, հինգ ամսուան սգաւոր հոգիիս բերաւ յամրընթաց, նուաղկոտ, երկչոտ *առաջին ժպիտը*:

Միլիոնաւոր արիւնակիցներու մասնակցութեամբ, Ղարաբաղի կցումը պահանջող Երեւանեան ցոյցերէն ետք, երբ անիմանալի աղէտը հարուածեց ամբողջ ժողովուրդ մը, չկրցայ հասնիլ հոն, չկրցայ տեսնել պատուհասին տխուրութիւնը, ըլլալ օգտակար:

Չկրցայ երթալ ու մինչ երեւակայութեանս մէջ կը յամենար քանդուած հայրենիքի մը պատկերը, ընդարձակ բեմը լեցնող նրբակազմ, առողջ, գեղեցիկ աղջիկները ու տղաքը տուին ինծի աներկբայ տպաւորութիւնը, թէ Լենինականի, Սպիտակի կամ Կիրովականի փլատակներուն տակ անշնչացած աշակերտ – աշակեր – տուհիներն են որ վերակենդանացած էին, առած յարութիւն, ահա եկած էին Փարիզ՝ ապահովցնելու մեզ, տալու մեզի փաստը, թէ ոտքի էր հայրենիքը, ահա կը պարէր, ահա կ'երգէր, ահա կը նուագէր:

Կարեւոր չեն անունները: Արդէն ինծի համար անուն չունէին ո՛չ նուագածուները, ո՛չ պարողները, ո՛չ ղեկավարները, ո՛չ իսկ պատանի երգիչը: Դեռատի այդ պարուհիներուն զգեստներուն մանաւանդ *Սարեանական* երանգները կը բերէին մեզի արեւը Հայաստանին, ջուրը Հայաստա – նին, կը բերէին մեզի նոյնինքն Հայաստանը, մշտնջենականը:

Այո, ո՛չ մէկ չափազանցութիւն, հինգ ամսուան ցաւս կը մտնէր ամոքումի ընթացքին մէջ անդարձօրէն: Արդէն ցա՞ւ էր այդ թէ երկունք, երկունք *վերածընունդի*:

Տրամաբանութեանս մէջ ծնած էր շօշափելի փաստը, թէ *արգիլուած* է մեզի կորսնցնել հաւատքը, ընկրկիլ, վերածուիլ մեղկութեան:

Այո, ո՛չ մէկ հռետորութիւն, արգիլուած է մեզի յանձնուիլ ճակատագրին:

Մ. ՊՋԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի օր (Ուրբաթ, Մայիս 5-ի թիւ):

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍ

ՋՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆ ՍՐՏԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ

Ցաւով տեղեկացանք Պոսթընէն, որ Ջօրի Բալայեան, ծանօթ արձակագիր եւ հրապարակագիր, կուրծքի սուր ցաւերու հետեւանքով, Ապրիլ 28-ին, անմիջապէս փոխադրուած է Լոս – Անճըլըսի «Բարի Սամարացի» հիւանդանոցը, ուր քննութիւնը ցոյց տուած է թէ ան կը տառապի երակներու խցումէ: Տոքթ. Վահէ Նաջարեան «բաց սրտի» գործողութեան ենթարկած է Ջօրի Բալայեանը: Յաջող գործողութենէն ետք, Բալայեան այժմ ապաքինման շրջանի մէջ է:

Բնիկ Արցախցի, Ջօրի Բալայեան 54 տարեկան է: Ինք է որ առաջին ահազանգները հնչեցուց Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ բնապահպանութեան վերաբերող հար – ցերուն համար, ապա նաեւ՝ Ղարաբաղի:

Ջերմ ու լաւատես խառնուածքի տէր, Ջօրի Բալայեան, ինչպէս կը յայտնէր մեզի Երեւան իրեն հետ ունեցած մեր հարցազրոյցի ընթացքին («Յառաջ», 1988 Նոյեմբեր 26 / 27) «Ղարաբաղը՝ լինել, չլինելու հարց է»: Ինք կը հաւատայ Պերեսթրոյկայի եւ Կորպաչովի ու համոզուած է, որ այդ ճամբով ուշ կամ կանուխ հարցը կը կարգադրուի:

Ջօրի Բալայեան Միացեալ – Նահանգներ կը գտնուէր Ապրիլ 22-էն ի վեր: Վըստահ ենք որ «ճամբու այս միջադէպէն» ետք, ան ամբողջութեամբ կը վերագտնէ իր առողջութիւնը:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

Փարիզի հայ գաղութին երբեմնի ծանօթ անուն մը՝ Բարսեղ Հապէշեան եւս իր մահկանացուն կնքեց Ապրիլ 25-ին, զոհ սրտի տագնապի մը:

Ծնած Եոզկատ 1911-ին, ան կանուխէն իսկ որբութիւն ճանչցաւ եւ մաս կազմեց այն հարիւր հազարաւորներուն, որոնք մանկութիւն չունեցան: Որբանոցէ որբանոց, Բարսեղ Հապէշեան, շատերու նման կ'իյնար Ֆրանսա, նախ Մարսէյլ, ապա՝ Փարիզ:

Երեսունական թուականներէն սկսեալ, Բարսեղ Հապէշեան իր գործօն մասնակցութիւնը կը բերէ Ֆրանսայի թատերական կեանքին եւ խաղընկերն է, տարի – ներու երկայնքին, Աշնաւուրներու, Ծախաթունիի, Գմբէթեանի, Պչտիկեանի, Գր. Վահանի եւայլն, եւայլն վերջապէս բոլոր անոնց, որոնք ժամանակին հայ թատրոն ապրեցուցած են Փարիզի եւ ընդհանրապէս Ֆրանսայի մէջ: Յաճախ կ'արտասանէր նաեւ հայկական հանդէսներու, միշտ պատրաստակամ, ծառայասէր, սիրայօժար կը բերէր իր մասնակ – ցութիւնը ամէն անգամ որ իրեն դիմում ըլլար: Ինք ալ «գրիչ կը շարժէր» եւ քերթուածներ կը գրէր: Լոյս ընծայած է նաեւ երկլեզու գրքոյկ մը՝ «Արմատախիլ ծաղիկներ» (1980):

Տարիներէ ի վեր ապաստան գտած էր Մոնմորանսիի Հանգստեան տունը, ուր նաեւ կը կազմակերպէր գեղարուեստա – կան յայտագրեր, կ'արտասանէր ու թըրթակցութիւն ալ կ'ապահովէր «Յառաջ»ի, որուն ջերմօրէն կապուած էր, հինէն:

Ցուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տես՝ Դ. էջ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՏ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐԸ ԿԵՂԾ ԵՆ»

Հ. – Պատմեցիք թէ Հայերը թիկունքէն հարուածեցին թրքական բանակը: Լա՛ւ, Օսմանեան կառավարութիւնը ի՞նչ կ'ընէր այս կացութեան մէջ ... ի՞նչ տեսակ միջոցներու կը դիմէր...: Կարծեմ հարցին բուն հանգոյցը այս կէտէն կը սկսի:

Պ. – Օսմանեան կառավարութեան տեղեկագիրները կը հասնէին Հայերու յրածներուն մասին, թէ՛ աշխարհականներէ, թէ զինուորականներէ: Այդ միջոցին Թալաաթ փաշա Ներքին նախարար, Էնվէր փաշա հրամանատար է: Նախ Էնվէր փաշայի մէկ գրութիւնը կայ Թալաաթ փաշային ուղղուած, ուր հարց կուտայ. «Ի՞նչ պիտի ընենք այս խնդրին մէջ»: *Որովհետեւ պատերազմի ընթացքին ռուսական բանակը Կովկասի մէջ կարգ մը Թուրքեր հալածելով, խղճալի վիճակի մէջ Արեւելեան Անատոլու կը քշէ. այսինքն՝ կարծես ըսել կ'ուզէ.* «*առէ՛ք առնենք ու ինչ կ'ուզէք ըրէք*»: *Էնվէր փաշա նամակին մէջ կը գրէ.* – «Պէտք է ճար մը գտնենք: Արդեօք մենք ալ մեզի անհաւատարիմ Հայերու մէկ մասը Կովկաս դրկենք ու անոնցմէ պարպուած տեղերը այս խեղճ Թուրքերը՞ տեղաւորենք: Այսպէ՞ս ընենք ... թէ ոչ այս Հայերը տեղահանելով այլ վայրեր բնակեցնենք»: *Այսպէսով կը սկսին առաջին թղթակցութիւնները եւ վերջապէս յայտնի կը դառնայ թէ գործը այս ձեւով կարելի չէ շարունակել...: Թղթակցութիւններ կան ուր կ'ըսուի. – «մենք, այս Հայերէն մեծ վնաս կրել սկսանք»: Ամէնքը համակուած են Պետութեան ապահովութեան մտահոգութեամբ: Թշնամիին դէմ կը պատերազմինք քանի մը ճակատներու վրայ: Այս հարցին մէջ որպէս առաջին շարժում, Պետութիւնը Պոլիսի բնակիչ ու այս գործերուն միջամուխ՝ 1327 Հայեր, 1915 Ապրիլ 24-ին, կը ղրկէ այլ վայրեր: Սակայն աքսոր մը չէ ասիկա: Զի սահմանափակուիր իրենց ազատութիւնը, կամ ուրիշներու հետ շփումը: Պետութեան մը սահմաններուն մէջ, ուրիշ տեղ մը կը ղրկուին...: Յետոյ, հետզհետէ պետութիւնը կը հանէ որոշումներու հան – գրրումին: Յայտնի կը դառնայ թէ պէտք է հաւաքաբար այլ տեղ փոխադրել այն Հայերը, որոնք մեր բանակը թիկունքէն հարուածած, կամ ապստամբած են: Այս մասին Ներքին նախարարութիւնը որոշում մը կուտայ. ապա 1915 Սեպտեմբերին օրէնք մը կը հրապարակուի:*

Հ. – Այսինքն Հայերը հաւաքաբար այլ տեղեր պիտի դրկուին. այո՞:

Պ. – Այո ... որովհետեւ Թուրք այրերը բոլորն ալ ճակատ մեկնած են: Երկրին մէջ զրեթէ զէնք վերցնելու կարող այր մնացած չէ: Հայկական հրոսախումբերը առանց այր մարդու մնացած գիւղերուն վրայ յարձակում կը գործեն: Պետութեան դէմ ապստամբութիւնը կը շարունակուի: Մեծ մասը կը ձերբակալուի զէնքերով ու ռումբերով ... կան ասոնց դիմումները օտար պետութիւններու, ուր կ'ըսեն. – «մեզի զէնք տուէք»: Փաստաթուղթերը մեր ձեռքն են այլեւս...: 1915 Սեպտեմբերի օրէնքով, Հայերը իրենց շարժունստացուածքը պիտի կարենային իրենց հետ տանիլ: Պետութիւնը պիտի ապահովէր ղրկուած վայրերուն մէջ անոնց բնակութիւնը: Իրենց ձգած ստացուածքին փոխարէն Պետութիւնը թէ՛ դրամ, թէ դրամագլուխ պիտի տար ... գործիք պիտի տար: Ճամբու ընթացքին անոնց կեանքի ու ստացուածքի ապահովութիւնը պետութեան կողմէ պիտի երաշխաւորուէր: Անոնցմէ կաշառք պահանջողներ, ունեցածը գրաւողներ, պատիւը բռնաբարողներ եթէ ըլլային, պատերազմական ատեանին առջեւ պիտի դատուէին ու ծանր պատիժներ կրէին: Բոլոր այս նախազգուշացումները մանրամասնօրէն կը ծրագրուին ու շարժումը կը սկսի:

Հ. – Ի՞նչպէս սկսած է տեղափոխութեան այս դէպքը զոր «Աքսոր» կը կոչենք: Ենթադրենք որ Եօզկատի մէջ այսքան Հայ կար: Անոնց բոլորն ալ տեղահանուեցա՞ն:

Պ. – Ոչ, ոչ բոլորը: Օրինակի համար կաթողիկէ եւ բողոքական Հայերը չտեղահանուեցան: Այն Հայերը զորս կրնային երկաթուղիի գործին համար օգտագործել, մնացին իրենց ընտանիքներուն հետ, իրենց գտնուած վայրերը:

Հ. – Եւ սկսաւ զանազան տեղերէ հարիւրաւոր, հազարաւոր Հայերու բռնագաղթը ... այս մարդիկը հետիոտն...

Պ. – Ոչ անպայման հետիոտն: Ոմանք կառքերով, ոմանք շոգեկառքով փոխադրուեցան: Ընդհանրապէս Մուսուլի ու Հալէպի նման տեղեր ղրկուեցան:

Հ. – Այո, հայկական փաստաթուղթերու մէջ գրուած է որ 650 հազար Հայերէ 390 հազարը հասած է դրկուած տեղը: Ի՞նչ եղաւ մնացած 260 հազար հոգին: Սպաննուեցա՞ն: Որովհետեւ հայկական աղբիւրներն ալ կարծեմ այս կէտէն կը սկսին ... անոնք կ'ըսեն «Թուրքերը ջարդեցին Հայերը ու աքսորի ընթացքին ցեղասպանութիւն կատարուեցաւ»:

Պ. – Փոխադրութեան ընթացքին այս կարաւաններուն աջէն, ձախէն յարձակումներ կատարուեցան. այս մասին առաջուընէ մտածուած չէր: Այսինքն, ես կը հաւատամ թէ այդպէս էր: Խնդրոյ առարկայ վայրերու պետական իրաւասու դէմքերը սկսան տեղեկացնել կուսակալներու կամ այլ պատկան իշխանութիւններու, թէ՝ «այսինչ կարաւանին վրայ յարձակում գործուեցաւ ... լրատուութիւն կայ թէ յարձակում պիտի գործուի»: Իրականութեան մէջ նման տեղեկագրերու գոյութիւնը երբեք մեզի համար աննպաստ պարագայ մը չէ: Որովհետեւ անոնք ցոյց կուտան թէ Պետութիւնը Հայերու ցեղասպանութիւն մը ծրագրած չէր ... ասկէ զատ, մնացեալ 260 հազար հոգիին սպաննուած ըլլալուն փաստն ալ հայկական փաստաթուղթերն ալ ներառեալ, ոչ մէկ տեղ կայ: Այն փաստաթուղթը որուն մասին քիչ առաջ խօսեցայ ձեզի, պատերազմէն ետք, 1919-ին գրի առնուած է ու հայկական պաշտօնական տեսակէտը կը պարզէ:

Հ. – Ուրեմն, ի՞նչ պատահեցաւ այս մարդոց:

Պ. – Պատմեմ: Ընդհանուր առմամբ տեսակէտ մը կայ, որ թիւրիմացութեամբ թրքական քարոզչութիւն կը կարծուի, սակայն ճշմարտութիւն է. Ա. աշխարհամարտին, կեանքի, կլիմայի փոփոխութիւններու, պատերազմին պատճառած նեղութիւններուն հետեւանքով հարիւր – հազարաւոր մարդիկ մեռան: Ասիկա իրականութիւն մըն է ... օրինակի համար միայն այս պատճառով Անատոլուի մէջ մեր կրած կորուստը աւելի քան երկու – միլիոն հոգի կը գնահատուի: Ուրկէ՞ ուր այսքան մարդ մեռաւ յանկարծ ... յատկապէս անցեալին, պատերազմի ժամանակ, պատերազմէն տարբեր պատճառներով մեռնողներու թիւը միշտ աւելի եղած է: Անօթութեան, սովի, հիւանդութեան պատճառով մեռնողներու թիւը աւելի մեծ է անոնցմէ, որոնք սուրով ու փամփուշտով մեռած են: Ո՛ր պատերազմը որ նկատի ունենանք, նոյնն է պարագան: Օրինակ, Անգլիացիներու հրատարակած պաշտօնական վիճակագրութիւններու համաձայն Ա. աշխարհամարտին անգլիական բանակէն միայն հիւանդութեան պատճառով 108 հազար զինուոր մեռած է ... Ֆրանսական բանակէն, իրենց պաշտօնական տուեալներով՝ 179 հազար հոգի: Այսինքն, ըսել ուզածս այն է որ աշխարհի ամէն անկիւնը, պատերազմի շրջանին, պատերազմէն տարբեր պատճառներով հարիւր – հազարաւոր մարդիկ կը մեռնէին:

Հ. – Այդ կարաւանները ճամբայ ելան, զինուորական հսկողութեան տակ կ'ուղղուէին դէպի սահմանուած վայրերը ... ճամբան յարձակումներո՞ւ ենթարկուեցան ... բռնագաղթի ընթացքին մե՞ծ կորուստներ տուին այս պատճառաւ:

Պ. – Հիմա թուական տուեալներով չեմ կրնար պատասխանել. ոչ ոք կրնայ: Ի՞նչ բանի վրայ հիմնուելով կարելի է պատասխանել: Միայն կրնամ ըսել թէ այս պատճառով մեռնողներու թիւը շատ քիչ է: Որովհետեւ 1914-ին օսմանեան սահմաններու մէջ ապրող Հայերու ընդհանուր թիւը արդէն 1 միլիոն 294 հազար 861 է ... ասոնցմէ շուրջ 650 հազարը բռնագաղթի ենթարկուած է ... 390 հազարը արդէն ողջ առողջ տեղ հասած է: Օրինակ մը եւս տամ. Ա. աշխարհամարտին 397 հազար ռուս զինուոր մեռած է ոչ պատերազմական պատճառներով... Օրինակի համար հիւանդութիւն եւայլն: Մտածեցէ՛ք հիմա, այդ շրջանի աղքատ ու ամէն կարգի կարելիութիւններէ, միջոցներէ զուրկ Օսմանեան Պետութեան մասին ... նեղութիւն, սով, հիւանդութիւն ... այրերը որոնք հողը պիտի մշակէին ու բերք հասցնէին, ճակատ մեկնած են ... ուտելիք, խմելիք, դեղօրայք չկայ ... բժիշկ չկայ, հիւանդանոց չկայ ... օրինակի համար Թուրք բանակը պատուաստներ չունի:

Հ. – Այսինքն, մաս մը Հայեր այդ աքսորին ընթացքին մեռան: Սակայն կ'ըսէք թէ թուանշան մը չէք կրնար տալ:

Պ. – Ոչ ոք կրնայ:

Հ. – Լաւ, սակայն ո՞վ յարձակում փորձեց ասոնց վրայ տեղահանութեան ընթացքին:

Պ. – Մահմետական ժողովուրդը, հրոսակներ, գիւղացիները...:

Հ. – Մեր զինուորներն ալ յարձակեցա՞ն արդեօք:

Պ. – Կարգ մը պաշտօնատարներ պատերազմական ատեան ներկայացուեցան, որովհետեւ չէին կրցած կանխել այս յարձակումները: Այս մասին եւս տեղեկագրեր կան մեր դիւաններուն մէջ: Կ'ըսուի. – «հասած լուրերու համաձայն այսինչ կարաւանին վրայ յարձակում գործուած է»: «Մենք 500 հոգի ղրկած էինք, մտահոգ ենք իրենց վիճակին մասին»...: Այո, պատահեցան նման դէպքեր, սակայն ասոնք հատուկենտ պարագաներ էին:

Հ. – Այնպէս կը հասկցուի որ «աքսոր»ի ընթացքին մեռնողը մեռած է, մնացողը մնացած: Ինչ որ ալ ըլլայ պատճառը, բաւական թիւով Հայեր այս հանգրուանին վրայ մեռած կամ սպաննուած են: Ասիկա, ուրեմն, այս հարցին մասին մեր պաշտօնական տեսակէ՞տն է:

Պ. – Օսմանեան Պետութիւնը Հայերու սպանութեան ու ցեղասպանութեան մասին ոչ մէկ հրամանագիր ունի ... բացարձակապէս չունի:

Հ. – Լաւ, Հայերը այս մասին փաստաթուղթեր ունի՞ն:

Պ. – Արամ Անտոնեան անուն հայ մը, 1920-ին հայերէն, անգլերէն ու ֆրանսերէն գիրք մը հրատարակեց: Հոն կարգ մը փաստաթուղթեր կան: Սակայն Թուրք գիտնականներ քննեցին զանոնք ու փաստեցին թէ բոլորն ալ կեղծ էին: Այս խրոզութիւնն ալ բազմաթիւ լեզուներով հրատարակուեցաւ: Մեր այս տեսակէտներուն, մինչեւ այսօր ընդունելի ոչ մէկ պատասխան տրուեցաւ:

(Շար. 2)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻԳ

ԱՐԵՒԵԼԱԳԷՏ Կ. ԻՒՋԲԱՇԵԱՆ ԱԶԳԱՄԻՋԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Խորհրդային Հայաստան» *օրաթերթ իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ հրատարակած է իր թղթակցին հարցազրոյցը պատմական գիտութիւններու տոքթօր, Լենինգրադցի (ծնունդով ղարաբաղցի) արեւելագէտ՝ Կարէն Իւզբաշեանի հետ, գիտնականը իր խորհրդածութիւնները կ'արտայայտէ ազգամիջեան յարաբերութիւններու շուրջ: Զրոյցը կուտանք փոքր յապաւումներով:*

«Ղարաբաղեան շարժման առաջին օրերէն իսկ ես տեղւոյն վրայ էի, ... դատողութիւններս աւելի ներքէն են, ... գուրմէն: Ընթացիկ աշխատանքի միասին զբաղած եմ նաեւ Արցախ - Ղարաբաղի հարցով, ու այն եզրակացութեան եկած եմ որ որքան մեծ դեր կատարէին պատմական հանգամանքները այնուամենայնիւ, հարցը պիտի լուծուի նախ եւ առաջ պետական իրաւական ... սանկիւնէն»:

Բնութագրելով ազգամիջեան յարաբերութիւնները, Կարէն Իւզբաշեան նշած ... որ անոնց լարուածութիւնը կարելի նշմարել նոյնիսկ անզէն աչքով: Բ... միշտ չէ որ այդ լարուածութիւնը պէ... է դիտել ազգային տեսանկիւնէն:

Իսկ ազգային ինքնագիտակցութ... աճը երբեմն իրօք բախումներ կը յ... ջացնէ. անոնք առաջ պարզապէս կը ... չունէին, անկախ այս կէտէն թէ ար... րացի են պահանջները, թէ՝ ոչ: Գիտն... կանը կը գտնէ որ նոր պայմաններուն ... հարկաւոր է նոր լուծումներ փնտռել ... տոր հիմնական միջոցը կը համարի փ... խադարձ զիջումը:

Ազգամիջեան յարաբերութիւններ... մէջ ամենաբարդը, ըստ Կարէն Իւզբա... եանի, հայ – ադրբեջանական բախու... է: Որպէս այդ հարցին լուծման հն... րաւոր միջոցներէն մէկը, ան կը ... «ժողովրդական դիւանագիտութիւն... գտնելով որ «հասարակութիւնը կը ... հէր, եթէ կլոր սեղանի շուրջ հանդ... պէին երկու ժողովուրդներու յարգ... վայելող ընտրեալները, նաեւ այլ ազ... րու ներկայացուցիչներ եւ անկեղծօր... անսահման հրապարակայնութեան պ... մաններու մէջ քննութեան առնէին ստ... ծուած ողբերգական վիճակը»: Սակ... այդպիսի հանդիպման համար գիտնակ... նը կը նշէ մէկ պարտադիր պայման՝ ... պիտի նախորդէ Սումգայիթի մեղք... խոստովանութիւնը: Հակառակ պարա... գային հանդիպումը տեղի չունենար ... ալ կը վերածուի ծրագրուած կեղծա... րութեան:

Անդրադառնալով այս տարուան կէս... րուն նախատեսուած՝ ազգային հարցի... նուիրուած խորհրդային Կեդրոնակ... Կոմիտէի լիակատար նիստին, անսա... հայագէտը այն կարծիքը կը յայտնէ ... լիակատարին դերը կը դրսեւորուի ... բազմանցապէս հարցադրման եւ ոչ ... լուծման մէջ՝ կուտակուած հարցերը ... շատ են եւ թէ բարդ:

Գիտնականը անդրադարձած է ն... Հայրենիք – Սփիւռք կապերուն: Ան ... գտնէ որ սփիւռքահայ կեանքին բեկու... տարին հանդիսացող 1988 թուականը ... ժողովուրդի պատմութեան մէջ կը մ... որպէս տարբեր կուսակցութիւններ... տարբեր գաղթօճախներու ներքին մի... ւորման տարի: Աշխարհով մէկ սփռու... Հայերը, նշած է ան, յատկապէս ... կերպով կը զգան ճակատագիրի ըն... հանրութիւնը: Այդ բացայայտուեցա... ղարաբաղեան շարժման սկզբնական ... ջանէն իսկ: Մենք դեռ նոր կը ծրագրէի... Ղարաբաղի պատմութեան վերաբերո... նիւթերու հրապարակումը, մինչեւ ... արտասահմանի մէջ արդէն լոյս տեսա... նիւթերու անգլերէն, ֆրանսերէն, ... լերէն արժէքաւոր ժողովածուներ:

Իսկ երկրաշարժի օրերուն ... Այդ ... ռումով Փարիզի հայ մաթեմատիկոս ... պատմաբան՝ Արմէն Մութաֆեանի կը... պարը, որ դիշեր – ցերեկ կ'աշխատէ... Հայաստան, աղէտեալներուն հասցնել...

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՏՈՒՆԵՐԸ ՏԵՂԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԵՆ

Վերջերս, աւելի կարեւոր, աւելի առաջնահերթ լուրերու բազմութեան մէջ սկսած են սպրդիլ մտահոգիչ, վրդովում պատճառող լուրեր ալ: Անոնցմէ մէկը կը վերաբերի արտասահմանեան շինարարներու. կասկածներ եւ վախեր կը յայտնուին պարբերաբար, թէ Խորհ. Միութեան զանազան անկիւններէն Հայաստանի աւերուած շրջանները հասած այս մարդոց ներկայութիւնը, շինարարականէն այլ նպատակ մըն ալ կը հետապնդէ. Հայաստանի մէջ հայ բնակչութեան համեմատութիւնը խախտելու, նուազեցնելու նպատակը: Այս խնդրին առընչուած լուրերը խառցան յատկապէս ընտրութեան նախօրեակին: Հայաստան, ամբողջ Միութեան մէջ անակնկալներով ամէնէն աւելի յղի շրջանն էր այդ օրերուն: Ժողովուրդին թեկնածուներուն հակադրուած իշխանութենէն պարտադրուած ընտրելիներու պարագան բազմազան ենթադրութիւններ կատարել կու տար. կ'ըսուէր թէ արտերկրացի շինարարներու կարեւոր թիւը պիտի նպաստէր ընտրութեան պատշաճ, ընդունելի սահմաններու մէջ ընթանալուն:

Ցնցող լուրեր տարածուեցան թէ այդ շինարարները իրենց կառուցանած շէնքերէն բնակարաններ ստանալով պիտի մնան Հայաստանի մէջ. այսօր, երբ ամէն մարդ գիտէ թէ բնակարան կոչուածը ինչ արժէք կը ներկայացնէ Հայաստանի ժողովուրդին համար, դժուար չէ պատկերացնել նման տարաձայնութիւններու պատճառած վրդովումը:

«Խորհրդային Հայաստան»(*) օրաթերթին Ապրիլ 14-ի թիւին մէջ, Հայաստանի պետական շինարարութեան նախագահ Հ. Յովհաննիսեան պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակից Ս. Բաբաջանեանի, կը փարատէ այս մտահոգութիւնները: Ան կ'ըսէ. «Քաղաքներում, աւաններում, գիւղերում ինչպէս նոր կառուցւող, այնպէս էլ վերականգնուող տներում ու բնակելի շէնքերում բնակարաններ են ստանալու միայն տուեալ բնակավայրի բնակիչները, այդ քաղաքների եւ գիւղերի իսկական տէրերը»:

Նախագահը կը վստահեցնէ տակաւին. «Բնակարանների բաշխման կարգը, եթէ անգամ նկատի ունենանք աղէտի հետեւանքները, որեւէ փոփոխութեան չի ենթարկուել: Այդ կարգի համաձայն, առաջնութիւնը կը տրուի նրանց, ովքեր ունեն դրա իրաւունքը՝ հաշմանդամները, աղէտի հետեւանքով որբացածները, հարազատներ կորցրածները եւ բազմանդամ ընտանիքները»:

Իսկ նման լուրերու հեղինակները, երկրին մէջ անվստահութեան լարուած մթնոլորտ կ'ուզեն ստեղծել, ըստ Հ. Յովհաննիսեանի. անոնք «ոչնչով չեն նպաստում մեր ժողովրդին հասած ծանր աղէտի հետեւանքների շուտափոյթ վերացմանը, բոլորովին չեն մտահոգուած նրա իսկական շահերով»:

Հայաստանեան քաղաքական ու ընկերային իրավիճակի ներկայ քաոսին մէջ ուր ամէն չափանիշ խախտած, շրջուած է, այնքան ալ դիւրին չէ որոշել թէ ժողովուրդին բարիքը ուզողը ով է, ու ով՝ անոր դէմ գործողը. հոս, նախագահին արտայայտութիւնները կը վստահեցնեն որ գոնէ բնակարաններու բաշխումի մարզին մէջ խախտած կամ վրդովեցնող բան չկայ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) Հայաստանի «Տերմինաբանական Կոմիտէ»ին կողմէ «խորհուրդ» բառին վերարժեւորումով, Ապրիլ 14-էն ի վեր այս անունով սկսած է հրատարակուիլ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթը:

«ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՐՔԱՆ»

Հայ հողը քեզ կը կանչէ իր մայրական
կարօտով
Ալ կը բաւէ Տէր Աստուած
Մեր տունն ու տեղ դարձուր մեզ
Թշնամիս իսկ ինծի պէս
Ուրիշի դուռ չգթես...

Կարելի չէ անտարբեր կերպով ունկնդրել այսքան արդիական եւ այսքան վաղնջական խնդիրներ արծարծող Մուշեղ Իշխանի «Կիլիկիոյ Արքան» թատերախաղը, ուր հեղինակին բանաստեղծութիւններու խօսքերով գրուած եւ Ա. Մեսչեանի հրաշալի կատարմամբ հնչող երգերը անգամ մէկ ժողովուրդ, մէկ հայրենիք կ'ոգեկոչէին:

Ինչո՞ւ «Կիլիկիոյ Արքան» եւ ինչո՞ւ հիմա՝ կը հարցնենք «Նորք» թատրոն – արուեստանոցին գեղարուեստական ղեկավար, Հայաստանի պետական մրցանակի դափնեկիր եւ թատերախաղին բեմադիր՝ Արտաշէս Յովհաննիսեանի: Պատասխանը համոզիչ է ու կարճ՝ ժամանակին պահանջն է այս:

Զախողման մատավախութիւնը կար հարկաւ, եւ հայրենիքին մէջ ներկայացուող հեղինակին առաջին գործն էր, որ կը ներկայացուէր ոչ թէ մայր բեմին վրայ, այլ՝ փոքր բեմի վրայ, եւ դերասաններն ալ երիտասարդ են: Բայց ինչպէս միշտ, մեծ խանդավառութիւնն ու հաւատքը յաջողութեամբ պսակուեցաւ: Շատ հետաքրքրական էր բեմադրութիւնը. բեմաւ չէր ճնշեր բեմին աղքատիկ, բայց նրբաճաշակ ձեւաւորումը, քանի որ վերցած էին բեմի ու դահլիճի, հանդիսատես — դերասանը սահմանազատող արուեստական սահմանները: Զկար նաեւ գործողութեան միջավայրերու խիստ առանձնացում: Աւելի ընդգծուած էր ստեղծագործութեան հիմնական գաղափարը, վերցուած էին նաեւ սահմանները իրականին եւ խորհրդանշականին միջեւ: Անոնք թէ կան, եւ թէ չկան՝ այնքան համապատասխան մեր հոգիին այժմեան վիճակին: Այո, ժամանակը, խորհրդանիշերը, երազանքները ու տենչերը երազէն իրականութեան տանելու ճամբայ կը մղեն:

Ռ. ԶՈՀՐԱԲԵԱՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Վենետիկի համալսարանին Հայ լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը տեղի պիտի ունենայ 1989 Օգոստոս 1 – 30 թուականներուն:

Դասընթացքը հինգ մակարդակներու կը բաժնուի՝ Սկսնակ Ա. կամ Բացարձակ սկսնակներ, սկսնակ Բ. Միջին Ա., Միջին Բ. Զարգացած:

Դասերը տեղի պիտի ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրական հինգ ժամ, առաւօտները: Դասերու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Առաւելագոյն 10 ժամուան բացակայութիւն մը կ'արտօնուի: Ոչ մէկ պարագայի արձանագրութեան սակը չի փոխուիր:

Քննութիւնները պիտի կատարուին Օգոստոս 26 եւ 28-ին: Անոնք որ կը յաջողին՝ պիտի ստանան Վենետիկի Համալսարանին կողմէ ուսումնական վկայագիր մը. միւսները՝ լոկ ներկայութեան վկայագիր մը:

Դասերէն դուրս պիտի կազմակերպուին բանախօսութիւններ, յատկապէս հրաւիրեալ դասախօսներու կողմէ, ինչպէս նաեւ կլոր սեղաններ Հայ պատմութեան, գրականութեան, արուեստին, ներկային վերաբերեալ հարցերու շուրջ, նպատակ ունենալով մասնաւորապէս Սփիւռքի տարբեր գաղութներու փորձառութիւններուն փոխադարձ հաղորդումը: Պիտի կազմակերպուին նաեւ զբօսապտոյտներ Վենետիկի շրջակայ տեսարժան վայրերը:

Նկատի առած որ տրամադրելի տեղերը սահմանափակ են կատարուող դիմումներուն բաղդատմամբ, այլ պայմաններու հաւասարութեան պարագային նախընտրութիւն պիտի տրուի անոնց՝ որոնք աւելի կանուխ դիմած են:

Դիմողները պէտք են լրացուած ըլլալ տասնըութ տարեկանը եւ ունենալ առնուազն լիկէոնի վկայական:

Դասընթացքի արձանագրութեան սակն է՝ 500·000 (հինգ հարիւր հազար) իտալական լիրէթ, որու 200·000 (երկու հարիւր հազար)ը պէտք է կանխաւ վճարուի՝ յետ ստանալու ընդունելութեան գրաւոր պատասխանը:

Որեւէ չէք կամ դրամական փոխադիր պէտք է հասցէագրուի ՄԻԱՅՆ հետեւեալ ձեւով. –
ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES
եւ ղրկուի հետեւեալ հասցէին. –
Associazione Padus-Araxes
c/o Dipartimento Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia).

Բնակութիւնը պիտի հայթայթուի Համալսարանի ուսանողատան մէջ: Ամբողջ ամսուան համար բնակութեան սակն է՝ 70·000 – լիրէթ զոյգ կամ երեք հոգինոց սենեակի մէջ, եւ 150·000 լիրէթ առանձին սենեակի մէջ: Առանձին սենեակներու թիւը սահմանափակ ըլլալով, կազմակերպութիւնը չերաշխաւորեր թէ կարելի պիտի ըլլայ գոհացնել բոլոր անոնց փափաքը՝ որոնք դիմած են առանձին սենեակի համար:

Իւրաքանչիւր ճաշ կամ ընթրիք պիտի արժէ 5·000 – լիրէթ:

Ցետ կանխավճարին արձանագրութեան մնացած մասը եւ բնակութեան սակը պէտք են վճարուիլ ժամանումի օրը: Ճաշերը եւ ընթրիքները կը վճարուին ստացուած կտրօններու թիւին համաձայն: Կատարուած վճարումը որեւիցէ պատճառով ետ չի դարձուիր:

Ժամանումի օրերն են՝ Օգոստոս 1 եւ 2: Մեկնումի օրերն են՝ Օգոստոս 29 – 30:

Որեւէ յաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանագրութեան ձեւապատճէններուն համար՝ դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

Հարկադրիչ պարագաներուն կարելի է հեռաձայնել Հայր Լեւոն Զէքիեանի, հեռաձայնի թիւն՝ (41) 520 – 77 – 37, առաւօտեան 8-էն 9-ի միջեւ Իտալիոյ ժամով:

Կը խնդրուի լաւ ստուգել ժամերու տարբերութիւնները: Առժամեայ բացակայութեան պարագային՝ կը խնդրուի կրկին հեռաձայնել:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԻՈՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան նորակառոյց շէնքին մէջ, Ապրիլ 17-ին, սարքուած է հանդիսութիւն մը, նախագահութեամբ Շնորհք Արք. Գալուստեանի, որու ընթացքին պատիւներ ընծայուած են քսանեւհինգ տարիէ ի վեր Տիկնանց Յանձնախումբին անխափան ծառայող հինգ անդամուհիներու: Պատւոյ յուշանուէրներ յանձնուած է Ա. Քիւրքճեանի, Ա. Քէհեայեանի, Հ. Արեւեանի, Մ. Պէնկլեանի եւ Ս. Սահակեանի, որոնց ամփոփ կենսագրականները ծանօթացուած են հրաւիրեալներուն: Կազմակերպուած է նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

✻

ՆԻԿՈՍԻՈՅ Հ. Բ. Ը. Միութեան ակումբին մէջ, Մարտ 29-ին, մշակութային յանձնախումբին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նիւթ ունենալով «Ի՞նչ ընել որ սփիւռքահայ երիտասարդութիւնը աւելի գործօն ներկայութիւն դառնայ մեր ազգային – հաւաքական կեանքին մէջ»: Հարցը, իր բազմակողմանի երեսներով, քննարկուած է չորս երիտասարդներու կողմէ. աւելիսը վարած է Մելգոնեան կրթական հաստատութեան հայագիտական ամպիոնի վարիչ տոքթ. Պետրոս Պետիբեան: Ձեռնարկին վերջաւորութեան ներկաներու ալ մասնակցութեամբ գաղափարներու եւ կարծիքներու փոխանակում եղած է:

✻

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Մխսերիքորտիա» ընդարձակ ու լեփ-լեցուն հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 15-ին հանդէս եկած է Երեւանի «Հայաստան» համոյթը: Յայտագրին մաս կազմած են ժողովրդական ու ազգագրական երգ ու պարեր: Խումբը, Ապրիլ 10-ին Արժանթինահայ Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցած պաշտօնական ընդունելութենէն երկու օր յետոյ, իր ամբողջական կազմով (60 հոգի) այցելած է Հ. Բ. Ը. Միութեան «Մարի Մանուկեան» վարժարանը, ուր դիմաւորուած է ուսուցչաց կազմին ու աշակերտութեան կողմէ:

✻

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, Ապրիլ 29-էն Մայիս 31, իր իւղաներկ գործերը կը ցուցադրէ երիտասարդ արուեստագիտուհի՝ Սիլվա Մկրտիչեան: Հալէպ ծնած, Վենետիկի Գեղարուեստից Ակադեմիան աւարտած ու այժմ Թորոնթօ հաստատուած նկարչուհիին ցուցահանդէսը բացուած է քաղաքին «Քաֆէ տէ լ'Առ»ի սրահին մէջ: Նախապէս արուեստագիտուհիին Վենետիկի մէջ ունեցած ցուցահանդէսներէն մէին այցելած հայրենի արուեստաբան՝ Շահէն Խաչատրեանի բառերով անոր գործին մէջ ի յայտ կուգան «ձեւերի եւ գոյների նուրբ զգացողութիւն, բարձր ճաշակ, ներքին շարժում, կենսասիրական ոգի»:

✻

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 14-ին, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան հիմնադրութեան 79-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը, ներկայութեամբ աւելի քան վեց հարիւր հանդիսականներու: Վիքի Քէլէքեանի կատարած հանդիսութեան բացումէն ետք խօսք առած է Հ. Օ. Մ.-ի Արեւմտեան – Ամերիկայի շրջանային վարչութեան կողմէ՝ Վարսենիկ Տէր – Մկրտիչեան: Ան տեղեկացուցած է թէ ստեղծուած երկրաշարժի յատուկ մարմինը կը համադրէ օժանդակութեան ծրագիրները: Ձոխ գեղարուեստական բաժինը մէջ ընդ մէջ ընդհատուած է Վահիկ Գիւրջեանի (Հ. Յ. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէ), տոքթէօր Օնիկ Քէչիչեանի ու Արեւմտեան – Ամերիկայի առաջնորդ՝ (Կիլիկեան Թեմ) Տաթեւ Արքեպիսկոպոս Սարգսեանի ելոյթներով:

անհրաժեշտ իրեր, որոշ չափով դարձած է հայութեան միասնութեան խորհրդանիշը: Նաեւ՝ Շառլ Ազնաւուրի առաքելութիւնը...:

Այնուհետեւ գիտնականը մանրամասնօրէն կ'անդրադառնայ այսպէս կոչուած «Ներքին Սփիւռք»ի խնդիրներուն, անոր հայապահպան գործունէութեան աշխուժացման նպաստող միտումներուն, ազգամիջեան յարաբերութիւններու ներդաշնակման:

Հուսկ՝ Կարէն Իւզբաշեան կը պատմէ Լենինկրադի հայ կեանքին մասին, ուր անոր եռանդուն մասնակցութեամբ վերստեղծուած է «Հայ մշակոյթի բարեկամ – ների ընկերութիւն»:

Անդրադառնալով իր յետագայ ստեղծագործութեան, իր գիտական ծրագրերուն, լենինկրադցի հայագէտը կը նշէ. – «Գոյութիւն ունի պատմական հասկացողութիւն մը՝ «Քրիստոնեայ Արեւելք»՝ իրեն յատուկ մշակոյթով»: Ան կ'ընդգծէ այն ժողովուրդները, որոնք գործած են Բիւզանդական կայսրութեան քաղաքական ոլորտին մէջ, կրած են վերջինիս ազդեցութիւնը բոլոր առումներով, թէպէտ որպէս քաղաքական ուժ կրնային նաեւ հակադրուիլ կայսրութեան, պայքարիլ անոր բռնութեան դէմ: Հայոց միջնադարեան մշակոյթը որոշ չափով ձեւաւորուած է այդ միասնական մշակոյթի շրջանակներուն մէջ, պահպանելով միաժամանակ իր ողջ ինքնուրոյնութիւնը, անկրկնելիութիւնը: Կը համարձակիմ ըսել նոյնիսկ, որ մեր անցեալի մշակոյթը իր հարստութեամբ եւ բազմազանութեամբ կարելի է դասել «Մայր Երկիր»ի, այսինքն՝ Բիւզանդիոնի մշակոյթէն անմիջապէս յետոյ: Աշխատութիւններուս մէջ կը փորձեմ որոշել հայ մշակոյթի տեղը նշուած բարդ համագոյին մէջ: Միայն թէ մշակութային ընկերութեան նախագահի պաշտօնը խոչընդոտ չստեղծէ գիտական ծրագրերու իրագործման նոյն հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան բնագաւառին մէջ»:

(Շար. Ա. էջէն)

կային Հրեաներ, որոնք «դաւաճաններ են», միւս ցոյցին կազմակերպիչներուն համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ հարցազրոյց մը տուած է «Քոթիտիէն տը Փարի»ի (Մայիս 3) ուր կ'արտայայտուի վերանորոգողներու մասին, որոնց զօրավիգ եղած է, մինչեւ այն ատեն երբ Սիմոնն Վէյլ ուզած է զանոնք իր կառքին լծել: Երեսփոխան – քաղաքապետը կարգ մը հետաքրքրական տեսակէտներ կը պարզէ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐՋԱԳԻԾԸ ՄՕՏ Է

Ֆութպոլի մրցաշրջանը աւարտելու վրայ է. Ֆրանսայի հայանուն խումբերը —թիւով աւելի քան յիսուն— յաջողութեան նշաններ ցոյց կու տան, ինչպէս, յաճախ, իրենց մրցակիցները: Բացի քանի մը հատէ՝ որոնք վերելքի կամ անկումի հարցեր ունին տակաւին լուծելիք, խրաքանչիւրը գոհունակ կ'երեւի իր ներկայ դիրքէն: Թերեւս այս է նաեւ պարագան Վալանսի Հ. Մ.ին երկու խումբերուն՝ որոնք չեն յաջողած յաղթել իրենց դաշտին վրայ իսկ: Առաջին կազմը պարտուած է Թուլոն (2)է 3 – 2ով, երկրորդը՝ Վալսէն, նոյն արդիւնքով:

Երկու պարտութիւններ՝ որոնք գրեթէ չեն փոխեր դասաւորումը: Վալանս (1) կը մնայ 6–րդ, Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի առաջնութեան մէջ եւ Վալանս (2) 5–րդ, Լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ:

Այս վերջին ախոյենութեան մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսին թեկնածու է միշտ վերելքի: Յաղթած է, Կիրակի, Ռիլիէօյի (1 – 0), բայց վերելքի ճամբուն վրայ, իր գլխաւոր մրցակիցը եղող Անըսիի խումբն ալ աւելի լայն յաջողութիւն մը ունեցած է էմի վրայ (4 – 0), ինչ որ իրեն առաւելութիւն կու տայ հանդէպ Հ.Մ.Ը.Մ.ի: Կը մնան երկու խաղեր՝ որոնք վճռական պիտի ըլլան: Հ.Մ.Ը.Մ. պէտք է յաղթէ, շատ կոլեր նշանակելով, ինչ որ դիւրին պիտի չըլլայ:

Այս շաբթուան յայտագիրը. –
Սէն Ռաֆայէլ – Վալանս Հ.Մ.
Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսին – Սէյսինէ
Ռօշ–լա–Մոլիէռ – Վալանս Հ.Մ. (2)

● ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑՈՒՄ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Գրած էինք արդէն թէ Ստեփանակերտի «Երազանք» խումբը, այս տարի, առաջին անգամ ըլլալով, կը մասնակցի Հայաստանի ախոյենութեան՝ որ կը տօնէ իր յիսնամեակը:

Մրցաշարքին բացումը յուզիչ եղած է Ստեփանակերտի մարզադաշտին վրայ՝ ուր շուրջ երկու հազար հանդիսատեսներ յարգած են երկրաշարժին զոհերուն յիշատակը մէկ վայրկեան լռութեամբ: Տեղական խումբը յաղթած է Ապարանի «Նիգ»ին 2 – 1:

Ծշդենք որ «Երազանք»ը քաղաքին լաւագոյն խումբը չէ: Լաւագոյնը կը պայքարի «Արցախ» անունին տակ, Խորհ. Միութեան երրորդ դասակարգի առաջնութեան մէջ: Վերջերս, փորձ–մրցման մը ընթացքին, «Արցախ» յաղթած է Աբովեանի «Կոտայք»ին 3 – 1–ով:

Հակառակ աղէտին, Սպիտակի եւ Լենինականի ֆութպոլի ակումբները չեն հրաժարած մասնակցելէ միութենական ախոյենական մրցումներուն: Կը խաղան երրորդ դասակարգին մէջ: Խաղերը տեղի կ'ունենան Արթիկ քաղաքի մարզադաշտին վրայ՝ որ կրնայ ընդունիլ 5000 հանդիսատես: Երկու աղէտեալ քաղաքներու խումբերը հանդիպած են արդէն իրարու հետ ախոյենական գծով: Սպիտակ յաղթած է Լենինականի (Շիրակ) 3 – 2–ով:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԴԻՐՔԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Սամփօ մարզաձեւին մէջ —ըմբշամարտի տեսակ մը— Հայաստան ունի երկու միջազգային մակարդակի մարզիկներ՝ Գագիկ Ղազարեան (Կիրովական) եւ Գուրգէն Թութխալեան (Լենինական): Երկուքն ալ յաջող կերպով մասնակցած են վերջերս, Մոնկոլիոյ մայրաքաղաք Ուլանպատորի մէջ, աշխարհի բաժակի մրցումներուն: Ղազարեան (62 քկ.) շահած է առաջնութիւնը, Թութխալեան (52 քկ.) երկրորդ դասուած է:

Միշտ ըմբշամարտի մէջ, բայց ազատ ոճով, Կեմերովօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցած միութենական առաջնութիւններուն ընթացքին, Արմէն Պուրտոյեան (Երեւան), 57 քկ., եւ Նորայր Գէորգեան (Արտաշատ), 52 քկ., ախոյեան հանդիսացած են 1970 – 71 տարիներու ծնունդ մարզիկներու միջեւ: Ըմբշամարտի մէջ, Հայեր յաճախ կը փայլին այսպէս:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Ժան եւ Քլօտ Հապէշեան եղբայրներ՝ ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր՝
ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՊԷՇԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 25–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Մայիս 9–ին: Հաւաքուիլ ժամը 11.30–ին՝
Funerarium de Montmorency
28, rue de Groslay, ուր նաեւ թաղումը կը կատարուի:

LE CENTRE CULTUREL
Sts SAHAK-MESROP

présente

Sergueï Markarian

PIANISTE

(lauréat du concours international de piano Casagrande)

Mardi 9 mai à 20 h 45

au Centre Culturel Sts Sahak-Mesrop
339, ave. du Prado - 13008 Marseille

au programme :

Beethoven — Brahms — Komitas — Khatchatourian — Babadjanian

Participation au frais	50 Frs.
Etudiants	30 Frs.

Réservation : Tél. : 91. 77. 84. 70

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 13, 14 et 15 MAI

RETENEZ VOTRE

Week-end de PENTECOTE à la mer et au soleil

au VILLAGE VACANCES DE RAMATUELLE

Tennis — Natation — Planche à voile — Volley ball — Ping-pong — randonnées...
Prix de participation en pension complète:
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12 ans
335 Frs. Enfants 2-6 ans
——Option autocar pour le voyage——
Renseignements et inscriptions:
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au 78. 49. 42. 97.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տոքթ.ներ՝ Գրիգոր եւ Սեդա Խրիմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Քլօտ եւ Անահիտ Ռիվէ եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Մայիս 7, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր, մեծ – մօր եւ զոքանչին՝
ՏԻԿԻՆ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽՐԻՄԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Շարապխանեան)
մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Մայիս 7, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Սէն – Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հայր՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Միհրան Նազգաշեանի մահուան առթիւ՝ Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ. –

Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ. – Մկրտիչ Նազգաշեան, Ժաք Մելքոնեան 500–ական Ֆր., Արմենուհի Յովսէփեան եւ զաւակները՝ 600 Ֆր., Հայկազ Պօյաճեան 300 Ֆր., Անթարամեան, Մամբրէ Գուլումեան 200–ական Ֆր., Նալպանտեան, Վրէժ Եղբ – վանեան, Կարապետ Մեհլեմճեան, Ռոպէր Շէլէլէքեան, Յարութիւն Մեհլեմճեան, Տիկին Կրիզանթի, Հրայր Փիլիկեան, Ռոլան Յովհաննէսեան 100–ական ֆրանք, Լեւոն Լեւոնեան, Աւետիս Սէմէրճեան, Կարապետ Գալայճեան 50–ական ֆրանք:

«Յառաջ»ին. – Կարպիս Գուլումեան, Յովհաննէս Յովսէփեան, Կարօ Յովսէփ – եան 500–ական Ֆր., Գէորգ Յովսէփեան 300 Ֆր., Վերգին Փիլիկեան 200 Ֆր., Վահրամ Ճառայեան, Գրիգոր Պօյաճեան 100–ական ֆրանք:

Մարսէյլի Համազգայինի Դպրոցին. – Կարպիս Գուլումեան 2000 Ֆր., Մկրտիչ Նազգաշեան, Այրի Տիկին Թագուհի Գուլումեան 1000–ական Ֆր., Դրօ Գուլումեան, Թագուհի Գուլումեան, Մարք Սէմէրճեան 500–ական Ֆր., Գէորգ Յովսէփեան 700 Ֆր., Մամբրէ Գուլումեան 300, Սիմոն Պօյաճեան, Մարի Խաչատուրեան, Փիէռ Քոլ 200–ական Ֆր., Ռ. Կուտսուզեան, Հայկ Սէմէրճեան, Աւետիս Սէմէր – ճեան 100–ական Ֆր.:

S.O.S. ARMENIE–ի. – Հայկազ Պօյաճեան 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայերէն եւ Հայերու մասին ֆրանսերէն կամ օտար լեզուներով լոյս տեսած գիրքերու տարածումը դիւրացնելու համար տոկուն հիմերու վրայ, կը ծրագրենք հաստատումը թղթատարական դրութեան մը, անդամակցութեան կարգով:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար, շահագրգռուողները կրնան դիմել վարի հասցէին.

IMPORTANT

Dans le but de donner de solides bases à la diffusion de livres arméniens ou de livres concernant les Arméniens en français ou en d'autres langues étrangères, nous projetons l'instauration d'un système par correspondance, sous forme d'adhésion.

Pour de plus amples renseignements, les personnes intéressées peuvent s'adresser à :

M. PEGAKGIAN
163, rue de Charenton
75012 PARIS FRANCE

Spécial ARMÉNIE

Les Maisons de la Culture Arménienne
de Villeurbanne et de Décines
vous invitent
à une soirée de TEMOIGNAGE
le Samedi 6 Mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
15, rue du 24 Avril 1915

Jean KÉHAYAN, journaliste au Provençal de Marseille présentera et dédicace son livre «Le Chantier de la Place Rouge

Témoignages de nombreuses personnes de la région Lyonnaise qui ont accompagné et distribué les secours en Arménie

Témoignages et Exposition de photos d'Arthur Hagopian sur le séisme en Arménie.

Pour tous renseignements:
Tél. 78. 49. 42. 97 ou 78. 94. 37. 3[illegible]

ATTENTION La soirée annoncée à la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne se déroulera à la Maison de la Culture Arménienne de Décines.

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 6
SAMEDI
6 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E .— 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.007 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.007

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՄԵԶԻ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲՈՎ»

Կ'ըսէ Ա. Յակոբեան
ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ ԱՆԴԱՄԸ

Ծանօթ է, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներէն մէկը՝ Ալեքսանդր Յակոբեան ազատ արձակուած էր անցեալ օր («Յառաջ», Ապրիլ 28) եւ Երեւան վերադարձած էր, ուր հսկողութեան տակ պիտի մնար մինչեւ իր դատավարութիւնը: Ենթական, Պատմական Գիտութիւններու թեկնածու է եւ Գիտութեան Ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկի գիտաշխատող:

Մայիս 5-ին, «Լիպերասիոն» *հարցազրոյց մը լոյս կ'ընծայէր Յակոբեանի հետ, ուր ան կը պարզէ իր տեսակէտները Ղարաբաղի ապագային նկատմամբ, նաեւ իր ազատ արձակման պայմաններուն, պատճառներուն եւայլն: Այս առնչութեամբ ան կ'ըսէ.* –

«Ազատ արձակուեցայ Ապրիլ 25-ին, Մոսկուայի Մադրոս բանտէն: Այլեւս հսկողութեան տակ ազատութիւն կը վայելեմ Հայաստանի մէջ: Թոյլ տալու համար, որ դուրս ելլեմ պարտաւորուեցայ թուղթ մը ստորագրել: Ան կը ճշդէ որ 4 զաւկի հայր եմ, պէտք չէ հեռանամ Երեւանէն, օրէնքէ դուրս որեւէ արարք պէտք չէ գործեմ եւ թէ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն քիչ «յանցապարտներէն» մէկն եմ»:

Ինչ կը վերաբերի բանտին պայմաններուն, Յակոբեան կ'ըսէ թէ Խորհրդային Միութեան ամէնէն լաւ համբաւ ունեցողներէն մէկն է (ուտելիք եւ հագուստեղէն, ընդհանրապէս լաւ են), նոյնիսկ առանձնացուած շուրջ 100 բանտարկեալներուն համար: Լրագրողը կը հարցնէ թէ ինչպէս կրնայ բացատրել իր ազատ արձակումը.

«Կարելի է քանի մը պատասխան երեւակայել: Ազատ արձակումս կատարուեցաւ Ապրիլ 24-ի վաղորդայնին եւ ճիշդ Ազգութեանց հարցերու լիակատար նիստէ մը առաջ: Կարեւոր երեւոյթ մըն է: Ապա, թերեւս կ'ուզէին ցոյց տալ հայ ժողովուրդին որ մեր ձերբակալութիւնները արդարօրէն անհրաժեշտ եղած էին ճշգրիտ կերպով զանազանելու համար աւելի կամ պակաս յանցապարտները»:

Իսկ միւսները, ի մօտոյ, ազատ կ'արձակուի՞ն:

«Անպայման. բայց ոչ՝ բոլորը: Միայն անոնք որոնք Կոմիտէի ամէնէն քիչ գործօն տարրերն էին: Քննութիւնը կրնայ պաշտօնապէս վերջանալ Մայիս 9-ին: Մեր դատավարութիւնը, ուրեմն, բնականօրէն տեղի կ'ունենայ ամրան մօտ: Բայց, ոչինչ բոլորովին ապահով է: վերջին պահուն անակնկալներ կրնան ըլլալ: Մեղադրուած եմ երկու յօդուածի հիման վրայ (206-3, 206-4): Զիս կը մեղադրեն որ արգիլուած հանրաժողովներու մասնակցած եմ, ընկերային կարգը խանգարած եմ, փոխադրութեան միջոցները կազմալուծած եմ: Անշուշտ համաձայն չեմ: Դատավարութեան ընթացքին, պիտի ուզէի որ քննութեան առնուի իշխանութեանց դերը այդ շրջանին: Գործադուլը ժողովուրդին ընտրած արտայայտութիւնն էր, գործատուն առ գործատուն: Կոմիտէն չէ որ զայն դրդեց, կացութիւնն է: Ղարաբաղ Կոմիտէն ղեկավարեց գործադուլները: Գալով փոխադրութեանց, անոնք որոնք ուզեցին աշխատիլ, արգելք եղող չեղաւ: Ուրեմն, միշտ օրէնքը յարգեցինք»:

Ազգայնակա՞ն է. –

«Մեր շարժումը ազգային դեմոկրատ շարժում մըն է: Իշխանութիւններն են, որոնք մեզ որպէս ազգայնական ներկայացուցին, մեզ ընկերութենէն առանձնացնելու համար եւ հաւատալ տալու միջ – ազգային պայքարի մը, որ կրնայ պատերազմի մը տանիլ: Բայց, իշխանութիւններն կրցան քիչ քիչ սրսկել հակադրբեջանական իրենց թոյնը»:

Ապա, Յակոբեան կը խօսի շարժումին ապագայի մասին:

«Մենք ձերբակալուեցանք երկրաշարժէն անմիջապէս ետք: Հոգեպէս խորտակուած մարդկային եւ տնտեսական հսկայ հետեւանքներով այս աղէտէն, ժողովուրդը, այդ շրջանին, դադրեցուց պահանջները: Բայց, ժամանակին հետ, դուրս ելաւ իր թմրութենէն: Համձալու վրայ է, որ զինուորական այս դրութիւնը դեռ երկար չի կրնար տեւել: Ղարաբաղի մեր պահանջը արդար է: Պէտք է լուծուի ժողովրդավար ուղիներով, այսինքն՝ նոյն ձեւով, ինչ որ ըրած էինք անցեալին, օրինականութեամբ: Բայց, հարկ է նոր բան հնարել նկատի առնելով ժառանգը այն ուժերուն, որոնք կը կազմեն շարժումը: Չեմ կրնար նախատեսել յեղաշրջումը: Գիտեմ, սակայն որ իշխանութիւնները կրկին պիտի փորձեն տկարացնել մեր շարժումը զայն շեղեցնելով դէպի միջ – ազգային կռիւ մը: Բայց, շուրջս կը տեսնեմ, որ պիտի չյաջողին»:

Տաք ու պաղ կայ, Յակոբեանի այս առաջին յայտարարութիւններուն մէջ, եթէ լաւատես կը մնայ Ղարաբաղի նկատմամբ, աւելի իրատես է, չըսելու համար յոռետես ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղ Կոմիտէի միւս անդամներուն: Ըստ երեւոյթին հաւաքական պատասխանատուութիւն նկատի չառնուիր, եւ աւելի կամ նուազ «յանցաւորներ» կան: Ասիկա կը հաստատուի նաեւ ուրիշ անդամի ազատ արձակման սուտ լուրով, հակառակ «հաւաստի» աղբիւրներուն: Զորեքշաբթի ուրախութիւնը Հինգշաբթի վերածուեցաւ խոր յուսախաբութեան մը:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐԱԾԻՆՆԵՐ ԿԸ ՄԵՌՆԻՆ...

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻ՞Ն

Ուրբաթ առաւօտ նոր յուսալքիչ լուրեր կը հասնէին Երեւանէն: Մարդ չուզեր իսկ հաւատալ: Բայց, ճշմարտութիւն է, եւ գրողն ալ արդէն Պրաւդան է (Ճըշմարտութիւն): Հիմնական մաքրագործումներ կը կատարուին առողջապահութեան Նախարարութեան մէջ, փոխ – նախարարը պաշտօնազրկուած է, որովհետեւ այլեւս կարելի չէ եղած ընթացք չըտալ բողոքներու եւ վրդովումին, որոնք ծայր տուած են Երեւանի Կրուպսկայա հիւանդանոցին (կանանց եւ ծննդաբերութեան հիմնարկ) անընդունելի վիճակին պատճառով: Հոն կը վխտան մուկ, առնէտ եւ միջատ (քաֆառ), *այնքան որ գործողութեանց սեղաններուն տակ մուկի թակարդներ դրուած են: Բայց եւ*

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻԱ

ՋԻՊԱՈՒ ԵՒ ԵՈՒԷՆԷ-ԵՈՒԷՆԷ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ի ՇԱՀ ՈՐՈ՞Ւ ԽԱՂԱՂԱՍԷՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ՄԱՀԱՓՈՐՁԵՐԸ

Դէպքերը, նման մարդոց, զիրար կը հրմշտկեն եւ Ուվէայի մահափորձը յանկարծ բարձի թողի ըրաւ Արաֆաթի «քաւիչքը» որ բերնի ծամոց եղած էր արտասանուած պահէն իսկ:

Ինչ որ պատահեցաւ Նոր – Քալետոնիա անգամ մը եւս կը փաստէ, որ կան մարդիկ, կան ուժեր որոնք ո՛չ խաղաղութիւն կ'ուզեն, ոչ ալ որեւէ հաշտարար լուծում եղած հարցերուն: Եւ այս ծայրայեղները, որոնք արարքը կը կատարեն, պարզապէս գործիքներն են հակախաղաղութիւն կամ հակալուծում խմբակներու:

Ընտրուած թուականը դիպուած չէր անշուշտ: Տարելիցն էր ուրիշ ողբերգութեան մը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարի Մայիս 5-ին: Ապրիլ 22-ին, Մելանէզիէններու խումբ մը կը յարձակէր Ուվէայի կղզիին Ֆայաուէի զինուորական ոստիկանատան (ժանտարմըրի) *վրայ, չորս ոստիկան կը սպաննուէին, 27 ուրիշներ պատանդ կը բռնուէին: Մայիս 5-ին,*

(Շար.ը Դ. էջ)

այնպէս 25 նորածին մեռած է արդէն վերջին քանի մը ամիսներուն:

Ի՞նչ ըսել: Ինչպէս կարելի է հանդուրժել նման կացութեան մը, որ միայն ու միայն մաքրութեան հետ կապ ունի: Ոչ հասնող օգնութիւնը, ոչ ալ դրամը կրնան բանի մը ծառայել, երբ այսքան անփոյթ իշխանաւորներ կան երկրի մը մէջ:

ԿՐԿԻՆ ԵՂՎԱՐԴԻ ՋՐԱՄԲԱՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Եղվարդի մէջ 228 միլիոն խորանարդ մեթր տարողութեամբ ջրամբար մը կառուցանելու ծրագիրը 1988-ի Սեպտեմբերէն ի վեր հրապարակային բանավէճի նիւթ դարձած էր հայաստանեան մամուլին մէջ: Մինչ գիտական աշխարհէն անուններ անպատեհութիւն չէին տեսներ այս ծրագրին մէջ, մտաւորականներ կը զգուշացնէին կարելի վտանգներու դէմ, արհաւիրքի մը հեռանկարը պարզելով (տե՛ս. «Յառաջ» Ապրիլ 4): Թեր ու դէմ կարծիքներու բախումը յանգած է վերջապէս ծրագրի որոշ փոփոխութեան մը. «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթի Ապրիլ 25-ի թիւէն կը կարդանք թէ Եղվարդի ջրամբարը պիտի կառուցուի, փոխանակ 228 միլիոն խոր. մեթրի, 94 միլիոն խոր. մեթր տարողութեամբ միայն: Որոշումը տրուած է Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ, որ յանձնարարած է նաեւ վեց ամսուան ընթացքին պատրաստել փոքր ջրամբարներու եւ ջրելեկտրակայաններու շինարարութեան ցանցի մը ծրագիրը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ,

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Խօսքը խորհրդահայ Սփիւռքին մասին է. հայաստանեան մամուլին համար «ներքին Սփիւռք»ին: Անոր «բախտաւոր» մէկ *հատուածը ունի ազգային դպրոց, մշակութային փոքր ու մեծ կեդրոններ. սակայն միւսը* «կտրուած է իր արմատներից, կարօտն է անթեղել սրտում դէպի իր դպրոցը, իր մշակոյթը, իր լեզուն»: *Ու այս հատուածը* «տասնամեակներով դուրս է մնացել մայր Հայաստանի ուշադրութիւնից»: *Ու այս անուշադրութիւնը կը բացատրուի քիչ մը անարդարօրէն ամբաստանուած բառով մը, ամօթխածութեամբ.*

«Խորհրդային Հայաստան»*ի յատուկ թղթակից Յ. Այվազեանի Լենինգրադէն ուղարկուած գրութեան մէջ կ'ըսուի.* – «...Մայր Հայաստանի դրսեւորած ամօթխածութիւնը իր տարասփիւռ զաւակների առօրեայով, ճակատագրով զբաղուելու հարցում: Միւս հանրապետութիւններում բնակուող Հայերին յուզող այս կամ այն հարցով հետաքրքրուելը, թէկուզեւ լեզուի, մշակոյթի ասպարէզներում նրանց օգնելը հարեւանների ներքին գործերի միջամտութիւն չդիտուի՞ յանկարծ»:

Դժուար չէ հաւանաբար, ճշմարտութեան սիրոյն, «ամօթխածութիւն» *բառը փոխարինելիք տեղին եզրերը գուշակել. սակայն այս վերջիններուն առթելիք դառնութենէն խուսափելու համար կ'երեւի, Յ. Այվազեան կը նախընտրէ Հայաստանը ժԹ. դարու կոյսի մը պատկերով ներկայացնել, որուն ամէնէն ցայտուն յատկանիշն էր ամօթխածութիւնը:*

Թղթակցութիւնը կը պատմէ Լենինգրադի Դերասանի Տան մէջ տեղի ունեցած երեկոյթ մը, որուն ընթացքին հիմնադրուած է «Հայ մշակոյթի բարեկամների Ընկերութիւն»*ը: Անոր նպատակներն են, –ինչպէս կը ներկայացնէ Կարէն Իսրբաշեան – քաղաքին մէջ հայ մշակոյթի զանազան դասախօսութիւններ կազմակերպել, հրաւիրել հայկական արուեստի խումբեր, մենակատարներ, կազմակերպել ցուցահանդէսներ, ստեղծագործական հաշուետուութիւններ, հայերէնի դասաւանդութիւններ, Լենինգրադի ու Հայաստանի միջեւ մշակութային աւելի սերտ կապերու միջնորդը ըլլալ, եւլն.:*

Հիմնադրութեան երեկոյթին ներկայ կ'ըլլայ Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը, մշակոյթի հայկ. ֆոնտի նախագահ Վարդգէս Պետրոսեանի գլխաւորութեամբ:

Լենինգրադի Սմոլենսկեան գերեզմանատունը գտնուող հայկ. եկեղեցին բացուած է գործածութեան. ամէն շաբաթ եւ կիրակի օրերը հաւատացեալներուն համար ժամասացութիւն կը կատարուի:

Վ. Պետրոսեան խօսք առնելով այս առթիւ, կ'ըսէ. «երկար ժամանակ մենք միայն խօսում էինք բարեկամութեան եւ եղբայրութեան մասին, բայց դրանք թղթային բառեր էին: Աւելի հեշտ է սիրել, քան ճանաչել»:

Լենինգրադի հայկական ընկերութիւնը մէկն է բազմաթիւ նմաններէ. ան եւս պիտի միաւորէ իրենց երկրէն հեռու ապրող Հայերու մշակութային, ազգային, լեզուական պահանջները: Ու այդ առաքելութեան մէջ «պարտաւոր ենք օգնելու նրանց... մենք ենք նրանց յոյսն ու ապաւէնը» *կ'ըսէ* «Խորհրդային Հայաստան»*ի թղթակիցը:*

Հաստատում մը որ հրամայական մըն է միաժամանակ, ուղղուած՝ մայր հայրենիքին. այդ հաստատումը կը հրամայէ որ Հայաստան իր հեռաւոր զաւակներուն վիճակով հետաքրքրուելու գործին «հարեւանների ներքին գործերին միջամտութիւն» *նկատուելու վախը մէկդի ձգէ. բայց մանաւանդ դադրի* «ամօթխածութեան» *ժամանակավրէպ քօղով ներկայանալու ներկայ քաղաքական աշխարհին:*

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՏ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐԸ ԿԵՂԾ ԵՆ»

Հ. – Ի՞նչ տեսակ զեղծումներ կան այդ փաստաթուղթերուն մէջ:

Պ. – Օրինակի համար իրենց հրատարակած փաստաթուղթերէն մաս մը ծածկագիրով գրուած են. պատերազմի ընթացքին ծածկագրութիւն կը գործածուի: Սակայն մենք փաստած ենք թէ այդ թուականին Օսմանեան Պետութիւնը այդ ծածկագիրը չէր գործածեր ... որովհետեւ մեր մօտ ծածկագրերու տետրերը կան ...ատոնց բուն օրինակները կան ... Անտոնեանի հրատարակած փաստաթուղթերուն ստորագրութիւնները կեղծ են ... Փաստաթուղթերը կեղծ են ... այն պատճառի որ օրինակի համար շրջան մը, երբ Հալէպի կուսակալը Աբտիւլհալիք պէյ, այդ պաշտօնին գլուխն անցած չէ, անոր ստորագրութեամբ փաստաթուղթեր ցոյց կը տրուին ... որովհետեւ շփոթած են թուականները: Թուականները չեն համապատասխաներ իրարու: Վերջապէս, Օսմանեան Պետութիւնը Հայերու համախումբ սպանութեան մը ոչ նպատակը ոչ ալ հրամանագիր մը ունի: Ընդհակառակն, աքսորէն ամիս մը առաջ Սեբաստիոյ մէջ հայկական եկեղեցիի մը շինութեան համար տրուած արտօնագիր մը կայ: Ասկէ զատ, կ'ուզեմ պատմել ... Աքսորէն ետք այս գործողութեան ընթացքին յանցաւոր նկատուած հարիւրաւոր պաշտօնատարներ դատուեցան, ոմանք կախաղան բարձրացան: Դատաւորները դէպքին ընթացքին անփոյթ գտնուողներ էին: Օրինակ, կարաւանին վրայ յարձակում գործուած էր, սակայն խնդրոյ առարկայ անձը հարկաւոր միջոցառումները չէր դիմած ...: Անշուշտ դատարան հանուածներուն միջեւ թալանողներ, պատիւ բռնաբարողներ ալ կային: Օսմանեան Պետութիւնը անոնց իրենց արժանի պատիժները տուաւ: Ցեղասպանութեան նպատակ ունեցող Պետութիւն մը իր պաշտօնատարը այս հարցին համար կը դատէ ու մահապատիժ կը գործադրէ՞: Այլ հարց որ ոճիր, պատիւի բռնաբարումի դէպքեր, ամէն կարգի թալան ... Թուրքերու դէմ նման արարքներ Հայերու կողմէ ալ գործուեցան աքսորէն առաջ ...: Ասոնց բոլորին փաստաթուղթերը պաշտօնական գրութիւններու ձեւին տակ գոյութիւն ունին մեր դիւաններուն մէջ ...: Հոս կարեւոր բան մը եւս կ'ուզեմ պատմել ... 1914 – 1922 տարիներուն ընթացքին Հայերը ճիշդ 11 զինեալ պայքարի մասնակցեցան: Ասոնք, կամ ուրիշներու հետ պատերազմներ էին կամ ապստամբութիւն ... Այս բախումներուն ընթացքին զէնքի դիմեցին Թուրքերու, Վրացիներու, Ազրպէջանցիներու դէմ: Զէնքի դիմեցին Օսմանեան կառավարութեան, Անգարայի կառավարութեան դէմ ...: Ամէն տեղ համագործակցեցան դրաւող ուժերու հետ: Ինչպէս իրենք մեծ թիւով մարդ սպաննեցին, իրենցմէ ալ շա տ– շատեր մեռան: «Ի՞նչ պատահեցաւ այդ 260 հազարին» հարցումին պատասխանը հոս ալ կարելի է գտնել, ահա ...: Ութ տարուան ընթացքին ճիշդ 11 պատերազմի մասնակցեր են: Այս մասնակցութիւնները կը բացայայտուին նաեւ հայկական փաստաթուղթերով: Մինչեւ հիմա այնպէս մը մէջտեղ կ'ելլեն որ կարծէք այս պատերազմներուն ոչ մէկ հայ մեռած է ...: Ու այսօր անոնք կ'ելլեն մեզմէ պահանջելու այդ մեռելներուն թիւը: Իրականութիւնները այնքան յստակ են որ ...: Այս 260 հազար հոգիին մէկ մասը պատերազմներու մէջ մեռաւ: Իսկ մնացեալները անօթութեան, սովի, կլիմայի փոփոխութիւններու զոհ գացին:

Հ. – Հետզհետէ օսմանեան դիւանները կը բացուին. արդեօք այս հարցին վերաբերեալ մեզի ի նպաստ նոր փաստաթուղթեր կը յայտնուի՞ն:

Պ. – Մեծ թիւով ... 1691 – 1895–ի շրջանը դասաւորուած է ... ամէնքն ալ ի նպաստ մեզի են: Մինչեւ այսօր ոչ մէկ փաստաթուղթ յայտնուեցաւ որ մեզ նեղ կացութեան կը մատնէր:

Հ. – Եթէ յայտնուի, այդ պարագային չե՞նք կրնար զանոնք ծածուկ պահել ...: Նման փաստաթուղթ մը ամբողջ աշխարհին պիտի չներկայացնենք: Ոչ մէկ ազգ կ'ընէ նման բան:

Պ. – Կարելի չէ ծածուկ պահել ... որովհետեւ բոլոր փաստաթուղթերը կապուած են իրարու:

Հ. – Ենթադրենք որ Օսմանեան Պետութիւնը փաստաթուղթ մը ձգած ըլլայ, ուր ըսուի «Աքսորի պատրուակով ոչընչացուցէք Հայերը ու ցեղասպանութեան ենթարկեցէք»: Ու այս փաստաթուղթը մէջտեղ ելլէ. չե՞նք ոչնչացներ անմիջապէս:

Պ. – Մինչեւ հիմա ձեռք անցած փաստաթուղթերը ցոյց կուտան թէ նման հակառակ վաւերաթուղթի մը յայտնութիւնը հաւանական չէ: Տեսէք, նացիական Գերմանիան հակառակ իր ամբողջ վարպետութեան, Հրեաներու ցեղասպանութեան վերաբերեալ տասը – հազարաւոր փաստաթուղթերով բռնուեցաւ ու պատասխանատուները Նիւրն – պէրկի մէջ դատուելով պատիժներ կրեցին: Չկրցան ոչնչացնել այդ վաւերա – թուղթերը: Օսմանեան կայսրութիւն մը որ քայքայումի սեմին կը գտնուէր, ի՞նչպէս կրնար նման փաստաթուղթեր ոչընչացնել: Պէտք է տանք կայսրութեան ամէն անկիւնները հասած ըլլան ... միակ օրինակ մը իսկ բաւարար է որպէս ապացոյց ...: Չէ, ոչինչ մէջտեղ ելաւ:

Հ. – Ո՞րն է այն նիւթը, ուր Հայերը այս նիւթին – ցեղասպանութեան պնդումներուն – մէջ ամէնէն աւելի զօրաւոր են ու մեզ նեղը կը դնեն:

Պ. – Երբեք նման հարց չկայ: Գաղափարական դետնի վրայ ծայր աստիճան տկար են: Անոնց ուժը, որոշ երկիրներ ճնշում բանեցնող կարդ մը խումբեր կազմելու մէջ կը կայանայ: Պէտք է խոստովանինք որ որոշ չափով կը յաջողին այս մարզին մէջ: Ասկէ զատ, իրենց հրատարակածներէն ոչ մէկ փաստաթուղթ դժուարին կացութեան մատնած է մեզ: Երբեք, գաղափարական դետնի վրայ դժուարին կացութեան չմատնուեցանք ... Մտածեցէ՛ք. միայն Միացեալ – Նահանգներու մէջ հայկական 27 թերթ կայ: Ասկէ զատ կան հայկական կազմակերպութիւններ, գործօն խմբակներ: Քարոզչական դետնի վրայ կը յաջողին մեզ գերազանցել:

Հ. – Այո, յատկապէս 1914–էն սկսեալ տխուր դէպքեր պատահեցան ... ու կարճ ժամանակ մը ետք ծայր առաւ հայկական ահաբեկչութիւնը ...: Աքսորին պատասխանատու իթթիհատական կառավարութեան կարգ մը ղեկավարները այլեւս արտասահմանի մէջ կը գտնուէին: Որո՞նք, ե՞րբ սպաննելով սկսան ահաբեկչութիւնը:

Պ. – 1921–ին Պեռլին, սպաննեցին Թալաաթ փաշան ... 1922–ին Ճէմալ փաշան իր թիկնապահներուն՝ Սիւրէյյա եւ Նուսրէթ պէյերուն հետ Թիֆլիս ... վարչապետ՝ Սաիտ Հալիմ փաշան, Իթթիհատի ծանօթ դէմքերէն Պահատտին Շաքիրն ու Ճէմալ Ազմի պէյը: Հայերը կը պնդեն նաեւ թէ 1922–ին Միջին Ասիոյ մէջ իրենց գնդացիրով սպաննած են Էնվէր փաշան: Կրնայ ճիշդ ըլլալ այս պնդումը: Այսինքն, մեզի յայտնի է թէ Էնվէր փաշան 1922–ին Միջին Ասիոյ մէջ այդպէս մեռած է. կրնայ Հայերու կողմէ սպաննուած ըլլալ:

Հ. – Յետոյ, տարիներ անցան: Ահաբեկչական արարքները կանգ առին: Օր մը վերսկսան: Մեր դիւանագէտներէն ու պաշտօնատարներէն քանի՞ հոգի նահատակեցին:

Պ. – 41 հոգի ... վերջին գործողութիւնը 1986–ին, Աւստրալիոյ մէջ, Մելպուրնի մեր հիւպատոսարանին առջեւ ռումբի մը պայթումն էր: Մէկ հոգի մեռաւ: Այնպէս կը կարծուի որ մեռնողը ռումբը դնեղող Հայն էր:

Հ. – Սա միջոցին այնպէս կը թուի թէ դադրեցուցած են ահաբեկչութիւնը. արդեօք միջոց մը ետք կը վերսկսի՞:

Պ. – Չեմ գիտեր ... Թէեւ ահաբեկչութեան կողմնակից Հայերը փոքրամասնութիւն էին: Մեծամասնութիւնը դէմ էր նման արարքներու:

Հ. – Աքսորի խնդրին մասին, որպէս վերջին խօսք, ի՞նչ կ'ուզէք ըսել ... սինքն որպէս համառօտ ամփոփում մը:

Պ. – Օսմանեան իշխանութիւնը այդ շրջանին շատ համբերատար գտնուած ու նոյնիսկ ուշ մնացած է աքսորի որոշում տալու: Իր Պետութիւնը թիկունքէն հարուածող, երկիրը գրաւող թշնամիին հետ բացայայտ գործակցող մարդոց, պետութեան դէմ ապստամբ համայնքին կարելի էր արդարեւ ... ծանր պատիժներ տալ: Օսմանեան ... տութիւնը ակամայ որոշեց տեղահանութիւնը: Սակայն պարտաւոր էր: ... պայմաններուն մէջ Պետութիւնը ... ուած էր այս կարգի որոշում մը տալու... Մենք երբեք «ի՛նչ լաւ, լաւ որ այս ... ները պատահեցան» չենք ըսեր: Այն ... մանակ ալ իրաւացի էինք, այսօր ալ ... Ամբողջ սրտով կը հաւատամ ասոր:

(Շար. 3 եւ վերջ)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Ապրիլ 24–ը յատուկ շուքով մը նշուեցաւ այս տարի Քէօլնի մէջ, տեղւոյն հայ համայնքին վարչութեան նախաձեռնութեամբ:

Առաւօտուն, գերմանական ձայնասփիւռը երկու յայտագրերու մէջ զրոյց ունեցաւ Ռալֆ Ժորտանոյի եւ Փրոֆէսէօր Հ. Նոլթիի հետ, Հայերու ցեղասպանութեան մասին: Հեռատեսիլն ալ երեկոյեան «Այժմէականութեան ժամ»ուն ընթացքին անդրադարձաւ այս թուականին իմաստին:

Ոգեկոչումի հանդէսը տեղի ունեցաւ անգլիական կեդրոնին մէջ: Յուշի այս երեկոյին բացումը կատարեց Միհրան Տապաղ, ապա արտայայտուեցան երկու դասախօսները՝ Ռ. Ժորտանօ եւ փրոֆ. Հ. Նոլթի:

Առաջինը, որպէս Հրեայ արտայայտող մը, կարեւորութեամբ շեշտեց այն պարագան, որ պէտք է հրաժարիլ աղէտի մրցակցութենէն. «Ոչ թէ մրցակցութիւն, այլ զոհերու համակամութիւն մըն է պէտք եղածը» ըսաւ Ռ. Ժորտանօ, անդրադառնալով նաեւ այն իրողութեան որ Թուրքիոյ ըրածը ոճրագործը զոհի, զոհը ոճրագործի վերածելու արարք մըն է: Ան ըսաւ թէ պէտք չէ ջանք խնայել Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին համար. կոչ ուղղեց նաեւ Գերմանիոյ որ այս հարցին բերէ իր մասնակցութիւնը:

Երկրորդ դասախօսը՝ Հ. Նոլթի աւելի գիտական մօտեցումով արտայայտուեցաւ նիւթին մասին, ընկերա – հոգեբանական տեսանկիւնէն: Յետոյ գեղար – ուեստական բաժնին մասնակցեցան Մեծծօ սոփրանօ Հ. Քաչխուակի, Հ. Կրիֆիթ որ դաշնակով նուագեց Կոմիտաս եւ Պեթհովէն:

Ձեռնարկը որ համախմբած էր երեք – հարիւր հոգի, աւարտեցաւ Յակոբ Քահանայ Կէօքճեանի փակման խօսքով (հայերէն):

**

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանս քաղաքը, Ապրիլ 24–ը ոգեկոչելու նկատմամբ, երկար տարիներէ ի վեր միասնականութեան տխպար պատկեր մը կը ներկայացնէր:

Վերջին մի քանի տարիներուն, թէեւ ունեցաւ այդ միասնականութիւնը խանգարող «հայկական դժուարութիւնը», բայց այս տարի, դարձեալ շնորհիւ տեղւոյն Ազգային Միութեան եւ մանաւանդ նախագահ՝ տոքթ. Մ. Գոհարեանի համբերատար եւ սպառիչ ճիգերուն, ու նաեւ կարգ մը այլ կողմերու լայնախոհութեան, մէկուկէս միլիոն նահատակներուն եւ վերապրող գաղութին խնայուեցաւ երեք միլիոն « ըսի – ըսաւ» ... եւ տեղի ունեցաւ վայել ոգեկոչում, առանց «մենք»ի եւ «դուք»ի ...:

Շաբաթ, Ապրիլ 22, ամբողջ օրը Նոր սերունդի երիտասարդները, քաղաքապետարանի հրապարակին վրայ, ներկայացուցին վաւերագրական սթանտ մը:

Կիրակի, Ապրիլ 23–ի գիշերը, Ապրիլեան Յուշարձանին առջեւ, Ռամկավար երիտասարդները կազմակերպած էին հսկում մը:

Զահերու եւ մոմերու լոյսին տակ, հայ եւ ֆրանսացի հոգեւորականներ, բիւր նահատակներու հոգիներուն համար ... զօթք մատուցանեցին եւ օրհնեցին Մա... տաղը, որ բաժնուեցաւ բոլոր ներկա... գտնուողներուն եւ մինչեւ ուշ գիշեր ... ցելողներուն:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 24–ի առաւօտեան, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ եւ հոգեհանգիստ ... տուեցաւ նահատակներու հոգիներուն համար:

Կէսօրէ ետք ժամը 18–ին, Շառլ ... Մարսի հրապարակին վրայ, Հ. Յ. Դ.-ի կողմէ կազմակերպուած էր միթինկ մը. Հայերէն եւ ֆրանսերէն ճառախօսութիւններով վեր առնուեցաւ Հայ Դատը:

Ապա բազմութիւնը, թափօրով յառաջացաւ դէպի Ապրիլեան Յուշարձանը, ուր դարձեալ հաւաքուող այլ բազմութիւն մը կը սպասէր զիրենք:

Յուշարձանին առջեւ, պաշտօնական հանդիսութեան, ներկայ էր Տրոմ նահանգի նահանգապետը, զինուորական բարձրաստիճան սպաներ, Վալանսի քաղաքապետը իր աւագանիով եւ խորհրդականներով, հոգեւորականներ եւ անձնաւորութիւններ:

Եկեղեցւոյ երգչախումբին ֆրանսական ... փառերգէն եւ Տէր Ողորմեան երգելէն ետք, խօսք առին Ազգային Միութեան նախագահ՝ տոքթ. Մ. Գոհարեան, ... Թորիկէ վարդապետ Զանոյեան եւ Վալանսի քաղաքապետ՝ Ռ. Փէս:

Ապա, ժողովուրդին մէկ մասը, ժամը 8.30–ին, Յուշարձանէն ուղղակի գնաց Թէաթր տը Ռոն, ուր տեղի ունեցաւ վերջին ձեռնարկը:

Ազգային Միութեան նախագահը, տոքթէօր՝ Մ. Գոհարեան, իր բացման խօսքէն ետք, մէկ առ մէկ բեմ հրաւիրեց Ֆ.Մ.Մ.–ի, Վ. Վարդանեան, Ռ.Ա.Կ.-ի Պր. Ն. Քէշիշեան եւ Հ.Յ.Դ.-ի Տիկին ... շիկեան, ներկայացուցիչները, որոնք արտայայտուեցան ցեղասպանութեան շուրջ, զանազան տեսանկիւններէն:

Տոքթ. Մ. Գոհարեանի փակման խօսքով, վերջ գտաւ, 1989–ի Վալանսի ոգեկոչման տուրքը, մեր բիւր նահատակներուն:

Ա. Փ.

**

ԿԱՓ

Կիրակի, Ապրիլ 23, ժամը 10–ին Կափի հայ համայնքին ներկայացուցիչներ համախմբուեցան «զինուորական յուշարձան»ին առջեւ, ուր հայ մարտիկի մը՝ հարճում Մարտիրոսեանի անունն ալ ... ձանագրուած է: Ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք, նոյն օրը, ժամը 16-ին ... սպասօն մը տեղի ունեցաւ Կափ–ի Տիկնանց Միութեան կազմակերպութեամբ ... Հօն Թադէոս Թադէոսեան դրուագներ ... շեց ողբերգութենէն: Ապա ցուցադրուեցաւ զուիցերական հեռատեսիլին ... ժամուան փաստանկարը որ պատրաստուած էր Հայաստանի երկրաշարժէն ետք:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնի հայ գաղութը բարեբաղդ առիթն ունեցաւ վայելելու փրոֆէսէօր Մարկ. Նշանեանի ներկայութիւնը, Ապրիլ 14, Ուրբաթ երեկոյեան, Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին կազմակերպած դասախօսութիւններու շարքին որպէս հիւր:

1970–ին Արեւելեան Լեզուներու Հայկական բաժնէն, 1979–ին վկայուած՝ տոքթ. փիլիսոփայութեան, Մարկ. Նշանեան՝ եկած էր «Ages et usages de la langue arménienne» գիրքին մասին դասախօսութիւն մը տալու:

Իր դասախօսութեան յիսուն վայրկեաններու տեւողութեան, Մարկ. Նշանեան հմայեց սակաւաթիւ գրասէր հասարակութիւնը:

Փարիզ, Լոս – Անճըլըս, Երուսաղէմ եւ Վիէննայի մէջ հայ գրականութիւնը ուսուցած՝ Մարկ. Նշանեանի չորս հարիւրէ աւելի էջերէ բաղկացած գիրքին իրագործման, աշխատակցած են Վարդան Խաչէեան, Վալէնթինա Քալզոլարի եւ Շաքէ Մինասեանի նման հմուտ գրչիներ:

Մեծ աշխատութեան մը արդիւնքը եղող այս երկը, կրնանք գրեթէ ամփոփումը համարել, զանազան լեզուաբաններու, հայ լեզուի համար մինչեւ հիմա տարած աշխատասիրութիւններուն:

Գիրքը աւարտողներուն մտքերուն մէջ, թերեւս պիտի գոյանայ հարցումներու շարք մը: Մերթ ըմբոստանալով, մերթ գնահատելով կամ գոհանալով, հաւատարար կարելիութիւնը պիտի ունենան հասկնալու, թէ հայերէնը այսօր ո՞ր աստիճանի վտանգուած լեզու մըն է: Եւ թերեւս պիտի յանգին այն եզրակացութեան ուր հեղինակը գրած է իր յառաջաբանին մէջ: «Երբ ազգ մը կը կորսնցնէ իր լեզուն, կը կորսնցնէ նաեւ իր ինքնութիւնը, հետեւաբար ան կը դադրի ազգ մը ըլլալէ: Միայն մեր մայրենի լեզուով է որ կրնանք ապացուցանել թէ ի՞նչ ազգի կը պատկանինք»:

Այս էր նաեւ մտահոգութիւնը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին, երբ ատենապետուհին իր բացման խօսքերուն մէջ բացատրեց, թէ մասնաճիւղս իր մշակութային ձեռնարկներուն մէջ տեղ կուտար նաեւ դասախօսութիւններու, կէտ նպատակ ունենալով, գաղթաշխարհին մէջ ապրող ապագայ հայ սերունդին փոխանցել՝ մայրենի լեզուին սէրը եւ զայն պահպանելու հերթը:

Դասախօսութեան աւարտին, եղան հարցումներ մտահոգութիւններով լի:

Տեղի ունեցաւ նաեւ համեստ ընդունելութիւն մը եւ փրոֆէսէօր Նշանեան ստորագրեց իր հատորը:

Օրակաւոր դասախօսութիւն մը, որուն բացակայողները անկասկած պիտի զղջան:

ԱՄՊՐՈՊ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԿՈՒ ՇԱՀԵԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
(նաեւ սպաներէն թարգմանութեամբ)

ՍԱՐԳԻՍ Ց. ԿԻՒԼԼԻՒՃԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Համազգային Հայ Մշակութային եւ Կրթական Ընկերակցութեան:

Պուէնոս – Այրէս, 1989

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՓԱՍԱՏԻՆԱ Սիթի Գոլէճի հանդիսասրահը, Ապրիլ 16–ին տեղի ունեցած է ազգային – յեղափոխական երգերու երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հ.Ց.Դ. Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան: Ժ. Գոճեանի նուագախումբին ընկերակցութեամբ ելոյթ ունեցած են Ց. Գրիգորեան, Ց. Փամպուքճեան, Վ. Եագուպեան եւ Ճ. Պաղտոյեան: Կարգ մը երգերու մեկնաբանութեան ընթացքին ցուցադրուած են սահիկներ՝ Եղեռնէն, Սումգայիթէն ու աղէտալի երկրաշարժէն տեսարաններով:

⁂

ԳԱՀԻՐԷԻ «Կումհուրիյէ» հանդիսասրահին մէջ, Մարտ 25–ին, Հ.Բ.Ը.Մ. — Հ. Ե. Ը.ի ԺԲ. Նաւասարդեան խաղերուն առնթեր, կազմակերպուած է գեղարուեստական, խմբերգային երեկոյթ մը: Արտասահմանեան եւ հայրենի հիւրերու ներկայ եղած համերգին հանդէս եկած են Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Գահիրէի «Կըռունկ» եւ Աղեքսանդրիոյ «Գուսան» երգչախումբերը. իւրաքանչիւրը առանձինն եւ վերջաւորութեան՝ միասնաբար: Երեկոյթը վայելած է եգիպտահայ երեք յարանուանութեանց կրօնապետերուն հովանաւորութիւնը:

⁂

ԳԱՀԻՐԷԻ Գալուստեան ազգային վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 8–ին, տեղի ունեցած է վարժարանին ամավերջի հանդէսը: Ցայտագիրը սկսած է մանկապարտէզի երկզչախումբին արտասանութիւններով ու երգերով, ապա բեմը գրաւած են Ա., Բ., Գ. դասարաններու աշակերտները, իրենց երգի ուսուցիչ՝ Հ. Սարգիսեանի ղեկավարութեամբ: Անցեալ տարուան շրջանաւարտներու ելոյթներէն յետոյ տնօրէն Նշան Վարդեան իր հուսկ բանքին մէջ յայտարարած է, թէ շրջանաւարտ խումբին հետ ինք եւս թոշակի կ՚անցնէր: Մրցանակներու բաշխումէն ու դադարէն ետք բեմ ելած են Դ. — Թ. դասարաններու երկսեռ աշակերտները եւ հրամցուցած են հայրենասիրական ու ժողովրդական երգերու յայտագիր մը:

⁂

ԳԱՀԻՐԷԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարին մէջ, Ապրիլ 16–ին, Թեմի առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեան Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան ցկեանս պատուոյ նախագահ՝ Վահագն Տէփոյեանի յանձնած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին շնորհած Կոնդակն ու Ս. Ներսէս Շնորհալիի շքանշանը: Ազգ. առաջնորդարանի դահլիճին մէջ տեղի ունեցած ընդունելութենէն ետք, երեկոյեան, «Թէքէեան» սրահին մէջ սարքուած է յոբելենական ճաշ մը: Օրուան բանախօսը՝ մէթր Հ. Սեդրակեան, որ այս առթիւ հրաւիրուած էր Պէյրութէն, վերջին դէպքերուն հետեւանքով չէ կրցած ժամանել ու անոր փոխարէն իր խօսքը կարդացած է Հ. Նազգաշեան:

⁂

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան «Թէքէեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 6–ին տեղի ունեցած է ոչ սովորական յայտագիր մը, ուր երիտասարդ մտաւորական Վարուժան Գազանճեան ունկնդիրներուն հետ քննարկած է ըՍփիւռքի բանաստեղծութիւնը: Դասախօսը ներածականով մը բացատրելէ ետք ըՍփիւռքի բանաստեղծութեան իմաստը, նախապէս ներկաներուն բաշխած ինը բանաստեղծութիւններէ միայն մէկ նմոյշը կրցած է քննարկել, յառաջացած ժամուն պատճառաւ: Ձեռնարկը գէթ անգամ մը եւս կը կրկնուի, այս անգամ կատարելու համար միայն քննարկումը նմոյշ – բանաստեղծութիւններուն:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ «Ուրարտ» արուեստի ցուցասրահին մէջ, Ապրիլ 21–ին, բացուած է երիտասարդ նկարիչ՝ Արթին Տէմիրճիի ցուցահանդէսը, ուր մէկտեղուած են մօտաւորապէս երեսուն մեծածաւալ պաստառներ: Թուրք արուեստի շրջանակներուն մէջ ճանաչում գտած նկարիչին գործերը բաղկացած են մասնաւորապէս նաքիւր մորթերէ եւ կնոջական դիմանկարներէ:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան Թատերախումբը, Ապրիլ 20–ին, իր կեդրոնին բեմին վրայ ներկայացուցած է այս տարուան երկրորդ թատերախաղին առաջին ներկայացումը: Թատերախումբը, բեմադիր Միսաք Թորոսի ղեկավարութեամբ այս անգամ բեմ հանած է շատ դժուար եւ սարսափազդու թատերախաղ մը, վախու գրականութեան նմոյշ մը, հայերէնի թարգմանուած նոյնինքն բեմադիրին՝ Միսաք Թորոսի կողմէ: Փ. Գուլի «Ուրուականի գաղտնիքը» անուն թատերախաղին առաջին ներկայացումը շատ յաջող անցած է:

⁂

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Եու – Սի – Էլ – Էյ համալսարանին մէջ կազմակերպուած սեմինարին, Ապրիլ 4–ին, փրոֆէսէօր Շաւարշ Թորիկեան, Հայկական Միջազգային Գոլէճի հայագիտական ամպիոնի վարիչը, խօսած է ցեղասպանութեան օրէնքի եւ անոր Միացեալ – Նահանգներու կողմէ վաւերացման մասին: Հայ իրաւաբանը խօսած է նաեւ Միացեալ – Նահանգներու ընելիքներու մասին, որպէսզի ցեղասպանութեան օրէնքը դառնայ աւելի ազդու եւ գործադրելի: Փրոֆէսէօր Թորիկեան նոյն դասախօսութիւնը տուած է նաեւ Լա Վըրնի համալսարանին մէջ, Ապրիլ 18–ին:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Համազգային»ի կեդրոնը, Ապրիլ 7–ին տեղի ունեցած է Վեհանոյշ Թեքեանի ու անոր վերջին ժողովածուին՝ «Նշանագիր»ին նուիրուած երեկոյթ մը: Շաքէ Մինասեանի բացման խօսքերէն ետք ելոյթ ունեցած է ինք՝ բանաստեղծուհին, որ շնորհակալութիւն յայտնած է բազմաթիւ անձերու, գրախօսներու, կազմակերպութիւններու: Խօսելէ ետք հայ գրողներու անցեալին ու ներկային կրած զրկանքներուն մասին, Վեհանոյշ Թեքեան ներկաներուն փոխանցած է իր մտածումները հայութեան ներկայ կացութեան մասին: Նոյն ձեռնարկը տեղի ունեցած է նաեւ Ապրիլ 9–ին, Թորոնթօ, Համազգայինի կազմակերպութեամբ:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Գոլէժ Պրէպէօֆ»ի սրահին մէջ, Ապրիլ 1–ին, տեղի ունեցած է տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբի համերգը, նուիրուած պոլսահայ թենոր՝ Գէորգ Պօյաճեանի յիշատակին: Այս առթիւ համերգին իրենց մասնակցութիւնը բերած են ողբացեալ երգիչին այրին՝ Տիանա Պօյաճեան եւ Լոս – Անճըլըսէն, իր մտերիմ ընկերը՝ Կարպիս Ցակոբեան: Բարեսիրական այս ձեռնարկը կազմակերպուած է ի նպաստ «Հայ որբը Հայաստանի մէջ» հիմնադրամին:

⁂

ՔԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Պետական Համալսարանի (Ֆրէզնօ) «Հ. եւ Դ. Պէրպէրեան» հայագիտական ամպիոնը 100 հազար տոլարի նուիրատուութիւն մը ստացած է Ճոն Կարապետեանէ: Արեւմտեան – Ամերիկայի այգեգործութեան մեծագոյն դէմքերէն մին եղող նուիրատուին շնորհիւ նորաստեղծ ամպիոնի գործունէութեան ոլորտը ալ աւելի կ՚ընդլայնի: Խաղողի, դեղձի, ծիրանի ու այլ պտուղներու տեսակներ ստեղծած նուիրատուն նախապէս ալ էական օժանդակութիւն բերած է Ֆրէզնոյի հայկական ու ոչ հայկական կազմակերպութիւններուն: Այս առթիւ Հայագիտական Կեդրոնին տնօրէնի գրասենեակը կը կոչուի նուիրատուին անունով:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ «Ֆաչիօ» ճաշարանին մէջ, Ապրիլ 19–ին տեղի ունեցած է Գրնալըի Կազդուրման Կայանի Տիկնանց Ցանձնախումբին «Մանթը»ի օրը: Հրաւիրեալներուն մաս կազմած են նաեւ Թուրք բեմերու ծանօթ արուեստագիտուհիներ՝ Անի Իփէքքայա եւ Թօթօ Գարաճա: Ճաշի ընթացքին խօսք առած են կայանի տնօրէնուհի՝ Ժ. Երմէն եւ անդամուհիներէն՝ Զ. Էլակէօզ: Հաւաքոյթի վերջաւորութեան երգուած են տոհմիկ երգեր, գըլխաւոր մենակատարութեամբ երգչուհի Երջանիկ Բարսեղեանի:

Զախողած ճամբորդութեան մը պատմութիւնը

Ժորժ Սանտ 1840–ին միայն նստած է գրելու իր այն հատորը, ուր կը պատմուի Շոփէնի հետ կատարած ճամբորդութիւնը դէպի Մայորքա կղզին, 1837–ին: Զրաւիտուհին երկու զաւակներուն հետ Փարիզէն ճամբայ կ՚ելլէ Հոկտեմբերին, Փէրփինեանի մէջ կը միանան երաժիշտին ու Նոյեմբեր 15–ին կը հաստատուին «Հովուն տունը», Փալմայէն 8 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ: Ծանր են պայմանները. ձմեռ է ու Շոփէն հիւանդ: Ամիս մը ետք կը մեկնին Վալտէմոզա ուր բոլորովին կղզիացած կեանք մը կ՚ապրին: Ճաշերը բաւական տարբեր են ֆրանսականներէն, իսկ Շոփէնի ապսպրած դաշնակը հասած չէ: Տեղատարափ կ՚անձրեւէ, ցուրտ է, Շոփէն արիւն կը թքնէ. տեղացիները խոյս կուտան այս «ընտանիք»էն: Սակայն այս պայմաններուն մէջ իսկ Ժորժ Սանտ ժամանակ կը գտնէ իր զաւակներուն՝ Մօրիսի ու Սոլանժի հետ պտոյտներ ընելու եւ անոնց քերականութիւն սորվեցնելու: Այս բոլորին հետ կ՚աւարտէ նաեւ Սպիրիտիոնը, իսկ Շոփէն կը գրէ պալլատ մը, երկու փոլոնէզ եւ փրէլիւտներ:

Ժորժի նպատակը ճամբորդել չէր. կ՚ուզէր իր տղան օդափոխութեան տանիլ: Իտալիայէն ու Զուիցերիայէն լաւ յիշատակներ պահած էր, ու Սպանիա զայն միջանկեալ պատահարներու եւ ծանօթութիւններու արդիւնք էր:

Ժորժ Սանտ հակառակ որ Շոփէնի հետ մեկնած է Սպանիա, «Ձմեռ մը Մայորքայի մէջ» գործը բնաւ չի խօսիր այդ սիրոյ յարաբերութիւններուն մասին:

Հոն մեկնելու ժամանակն ալ ճիշդ ընտրած չէին. շրջան մըն է, ուր Սպանացիներ օտարատեաց զգացումներ ունէին Ֆրանսացիներու հանդէպ. յետոյ ինք որ մեքսիքացիի մը կը նմանի եւ կը ծխէ... Աղջնակին մանչու տարազ կը հագուեցնէ ու ապօրինի զոյգ մը կը կազմէ Շոփէնի հետ: Այս բոլորին վրայ երբ կ՚աւելնայ երաժիշտին հիւանդութիւնն ալ, քաղցութիւնները առաւելագոյն աստիճանի կը հասնին իրենց համար: Երեք բժիշկ կուգան զայն քննելու եւ հաստատելու թէ թոքախտաւոր է:

Ժորժ Սանտի գիրքը հակառակ որ կը խօսի այդ փոքրիկ ընտանիքին մասին, յատկանշական է հոնկէ Շոփէնի ներկայութեան բացակայութիւնը: Չի խօսիր անոր մասին: Անոր հեղինակ գրիչը շարք մը քննադատութիւններ կ՚ընէ շրջապատին առնչուած. կը գրէ թէ չեն գիտեր օգտագործել վենդանիներու կաթն ու բուրդը. չեն գիտեր չերմաբուծութիւն ընել ու կորսնցուցած են ատաղձագործութեան արհեստը, որուն վարպետները եղած են: Կը գանգատի ագարակապաններու ծուլութենէն, աղտոտութենէն, բընակիչներու անհիւրընկալ կեցուածքէն: Զանոնք մինչեւ իսկ կապիկներու կը նըմանցնէ. «մինակ էինք Մայորքայի մէջ, կը գրէ ան. մինակ, ինչպէս անապատի մը մէջ: Ու անգամ մը որ օրական մեր պէտքերը ապահոված ըլլայինք, կը նըստէինք վառարանին շուրջ ու կը խնդայինք»:

Այդ ճամբորդութիւնը որ ամէն ճակատի վրայ կատարեալ ձախողութիւն մըն էր, ինչպէս կը վկայեն իրենց բարեկամներուն գրուած նամակները, առանձնութեան փորձառութեան շնորհիւ գրական յաջողութեան մը կը վերածուի: Ան հաւասարակշռութեան կէտ մը կ՚ըլլայ բընութեան ռոմանթիկ ոգիին թարգման Շոփէնի երաժշտութեան ու Սանտի գործնական երազներուն միջեւ, որոնք գըրագիտուհին կը մղեն քննադատելու ընդարմացած ընկերութիւն մը:

(Շար. Ա. էջէն)

բանակը կը յարձակէր, կ'ազատէր պատանդները, բայց 21 զոհ կար, 2 ոստիկան եւ 19 Մելանէզիէն: Պիտի յաջորդէր բանակցութիւն մը գործողութեան պայմաններուն մասին: Քիչ ետք, Յունիս 26-ին Ռոքար կը յաջողէր կողք կողքի բերել անկախապաշտ (Ձիպաու) եւ հականկախապաշտ (Լաֆլէօր) եւ ստորագրել տալ, ինչ որ մկրտուեցաւ Մաթինեոնի համաձայնագրերը, վերջնապէս վաւերացուած Օգոստոս 20-ին: Անոնք կը նախատեսէին նաեւ ազգային հանրաքուէ մը (Նոյեմբեր 6), ապա կղզին համար յատուկ կառոյց մը տասը տարուան փոխանցման շրջանի մը համար մինչեւ ինքնորոշում:

Այս ելքին յանգելու համար, ճամբան դիւրին չէր եղած բոլորին համար։ Թըշնամի եղբայրները պէտք է բաւական ջուր խառնէին իրենց գինիին, ինչ որ ըրին, յանուն ժողովուրդին խաղաղութեան եւ ապագային: Բայց շատ են այն ուժերը որոնք չեն ուզեր նման կարգադրութիւններ, այլապէս ոչ Սատաթ կը սպաննըւէր, երէկ, ոչ ալ Ձիպաու՝ այսօր:

Մարդասպանը ծանօթ է: Մէկն է ծայրայեղ թեւին: Տեղական ժամով՝ 19·45 էր, Ուվէա: Ձիպաու եւ Եուէնէ – Եուէնէ Վաարիլա ցեղախումբին հետ են, ուր կը մեծարեն անցեալ տարուան զոհերուն (Կոստնս քարայրը) յիշատակը: Ըստ քանաք աւանդութեան, յաջորդ օրը՝ Մայիս 5, այսինքն ճիշդ տարի մը ետք պիտի վերնայ սուգը: Ցանկարծ ճուպէլի, որ «դաւ» նկատած է Մաթինեոնի համաձայնագրերը, զէնքը կ'առնէ եւ ուղղակի կը կրակէ Ձիպաուի, որ գնդակը կը ստանայ գլխուն ու անմիջապէս կը մեռնի: Եուէնէ – Եուէնէ ծանրօրէն վիրաւորուած է եւ քիչ ետք կը մեռնի։ Ձիպաուի թիկնապահերու անմիջական կրակոցէն կը մեռնի նաեւ մարդասպանը:

Մարդոցմէ անդին, ինչպէս ըսինք, այս տարրերուն թիրախներն են՝ խաղաղութիւնը, յոյսը, երազը նոյնիսկ: Եւ մահերէն անդին արտասանուած նախադասութիւնները, հոգեշահ խօսքերը, քլիշէ դարձած բանաձեւերը (կարելի է մարդիկ սպաննել, ոչ՝ գաղափարը, յոյսը եւայլն, եւայլն), լեղի համ մը կը թողուն եւ ոչ ոք կրնան մխիթարել:

Ձիպաու, անկասկած մաքուր մէկն էր, եւ այսօր միայն ու միայն դրուատանքի կ'արժանանայ, նոյնիսկ անոնց կողմէ, որոնք դեռ մերձաւոր անցեալին զինքը թշնամի մը եւ ահաբեկիչ մը կը նկատէին ու ամէն մարդ կը վրդովի որ մէկ խորթ ձայն կայ միայն, այս երգչախումբին մէջ, անգամ մը եւս՝ Ժ. Մ. Լըփէն: Ան բառախաղէ ալ չի խուսափիր եւ տեսակէտ ալ չի փոխեր, մահուան առջեւ ալ: Ահաբեկիչ մըն էր: Այս առընչութեամբ, ընդդիմութիւնը դիտել կուտայ որ անցեալ տարուան ահաբեկիչները (վերը յիշուած դէպքին) եթէ ներման արժանացած չըլլային, այս մահափորձը չէր պատահեր:

Հանրապետութեան Նախագահ, Նախարարապետ, բոլորը ցաւակցութիւն յայտնեցին: Նոր – Քալետոնիա զրկուեցաւ անդրծովեան հողամասերու նախարարը, Ռոքար կը մեկնի իր կարգին ներկայ ըլլալու համար յուղարկաւորութեան, կիրակի:

Գլխաւոր հարցը, որ կը մնայ սա է՝ ի՞նչ ապագայ վերապահուած է Մաթինեոնի համաձայնագրերուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ փոխ նախարարապետ մը՝ Տարիէլ Լորդկիպանիծէ տեղւոյն ՔԱ–կ – Պէ–ի պատասխանատու նշանակուած է, տեղն անցնելով Կիվի Կումբարիծէի, որ Ապրիլին Ա. քարտուղար նշանակուեցաւ։ Միւս կողմէ, արտասուաբեր ռումբերու համար գործածուած կազին նիւթը կը շարունակէ բանավէճի նիւթ ըլլալ: Խորհրդային դրաքննութիւնը արգիլած է «Օկոնիոկ» շաբաթաթերթին, որ հրատարակէ իր յատուկ թղթակցին յօդուածը, երկու վերջին թիւերու մէջ: Ան կը վերաբերէր Թիֆլիսի Ապրիլ 9-ի դէպքերուն։ Կլազնոստի դրօշակիրներէն՝ թերթին խմբագրապետը յայտնած է թէ արգիլուած թղթակցութեան մէջ կային այն «գաղտնի հրահանգները» զորս յատուկ ուժերու հրամանատարը տուած էր իր մարդոց:

ՇԷՅԽ ԱՊՊԱՍ, Փարիզի մզկիթին մեծաւորը սրտի տագնապի մը զոհ գնաց, Մայիս 3-ին: Ուրիշներու հետ, գացած էր Քրիյոնի պանդոկը տեսնելու համար Արաֆաթը, երբ սրտի սուր տագնապ մը ունեցած է եւ անմիջապէս Վալ–տը–Կռաս փոխադրուած, ուր քիչ ետք հոգին աւանդած է: 77 տարեկան էր եւ չափաւորական կրօնապետ մը կը նկատուէր:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, Քարապիւքի եւ Իս-

ՏԽՐՈՒՆԻ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը կ'ողբայ Մոնմորանսիի Հանգստեան տան բնակիչներէն Բարսեղ Հայպէշեանի մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 25-ին Մոնմորանսիի հիւանդանոցին մէջ:

Ողբացեալը 1909-ին, Փոքր Ասիոյ Երբեմնի հայաշատ Եոզկաթ գաւառը ծնած էր: Վեց տարեկանին արդէն որբացած, Բ. Հայպէշեան Մեծ Եղեռնի վերապրողներու ճշմարիտ տիպար մըն էր: Ինքնաշխատութեամբ հայերէն լեզուի տիրապետած, ան Փարիզի հայ գաղութի կրթական մարզի շարժումներուն մասնակցած էր, երկար ժամանակ Կապոյտ Խաչի միօրեայ վարժարաններուն մէջ նոր սերունդին մայրենի լեզուն դասաւանդելով: Հեղինակ քանի մը բանաստեղծական եւ արձակ գրքոյկներու, Բարսեղ Հայպէշեան հայ թատրոնի ջերմ սիրահար մըն էր, որուն յաճախ ալ անձամբ մասնակցած էր զանազան դերեր ստանձնելով:

Բարսեղ Հայպէշեան, 1974 Մայիսէն ի վեր, Մոնմորանսիի Հանգստեան տան մէջ կ'ապրէր թէպէտ մեկուսացած ազգային կեանքէ, բայց միշտ ալ մօտէն հետեւելով հայ իրականութիւնը հետաքրքրող բոլոր իրադարձութիւններուն: Հանգըստեան տուներուն մէջ տեղի ունեցած բոլոր հաւաքոյթներուն, Բարսեղ Հայպէշեան միշտ իր մասնակցութիւնը կը բերէր, հայերէն ուղերձը յանուն բնակիչներու արտասանելու պարտականութիւնը ստանձնելով։

Ողբացեալը երկու մանչ զաւակներու հայր էր: Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Երեքշաբթի, Մայիս 9, ժամը 11·30-ին Մոնմորանսի (28, rue de Groslay).

Յարգանք իր յիշատակին:

քէնտէրունի պողպատի գործատուներուն շուրջ 20 հազար բանուորներ գործադուլի դիմած են, ամսականներու յաւելում պահանջելով։ Իսկ մամուլի, հաղորդակցութեան ու քարիւղի մարզերուն 300 հազար բանուորները դանդաղեցուցած են աշխատանքի թափը ու կը մերժեն կէս – օրուան ճաշը, բողոքելով հաւաքական պայմանագրութիւններու ստորագրութեան ձգձգումին դէմ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, Մայիս 1-ի ցոյցերուն ոստիկանական բիրտ միջամտութեան դէմ բողոքելու համար, Հինգշաբթի, Մայիս 4-ին, քանի մը տասնեակ անձեր միջադէպ ստեղծած են Փարիզի Թրքական դեսպանատան առջեւ. անոնք կարմիր ներկ նետած են շէնքին պատերուն ու տապալած դեսպանին ինքնաշարժը։ Բողոքի ցոյց մըն ալ կատարուած է Պոլիս, ուր հինգ հարիւր հոգի հսկողութեան տակ առնուած են:

⁂

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ», ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Մայիս 2-ին Մոսկուա տեղի ունեցած Սպարտակ – Արարատ խաղին արդիւնքն է 1 – 0: Երկրորդ կիսախաղին խմբապետ Աշոտ Խաչատրեան փենալթի մը փախցուցած է:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (138) թիւը, նուիրուած Կիլիկիոյ աղէտին 80-ամեակին, հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Պատարագ — ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Աղէտին յառաջաբանը — ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Զ. Եսայեանի նմանութիւնը — ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

⁂

Նոյն առթիւ, յաջորդ թիւէն սկսեալ (Չորեքշաբթի՝ Մայիս 10) կը հրատարակենք Արշակուհի Թէոդիկի «Ամիս մը ի Կիլիկիա»յէն հատուածներ։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

En coordination avec
le THEATRE DU JARDIN
dans le cadre des fêtes du Bicentenaire de la
Déclaration des Droits de l'Homme
SPECTACLE
ENSEMBLE DE DANSES
«BAREKAMOUTIOUN»
d'Erevan
... 32 Enfants et Adolescents
d'ARMENIE...
Samedi 13 mai à 20 heures 30
Salle des Fêtes
rue Voltaire, ALFORTVILLE
Sous la Présidence de
Monsieur R. ROUQUET
Député-Maire d'Alfortville
Avec la participation de l'Association
«PARIS DES TRADITIONS»
et le concours de la FONDATION
CALOUSTE GULBENKIAN
Participation aux frais

CAFE THEATRE
LE THEATRE ARMENIEN
KISSANI
dans une nouvelle création
Chahnour, Shakespeare
et les Autres...
Sont Témoins
Comédie à Sketches

Vendredi	12 mai	à 21h30
Samedi	13 mai	
Dimanche	14 mai	à 17h00

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille, 75014 Paris
Réservation : 45. 89. 20. 48
DERNIERES

EPIKOVROS
EXPOSITION PERMANANTE
Raphy
34, rue de la Paix, TOURS
Atelier: 8, ave. Baguenaud
LA BAULE
40. 24. 41. 85

LE CENTRE CULTUREL
Sts SAHAK-MESROP
présente
Sergueï Markarian
PIANISTE
(lauréat du concours international
de piano Casagrande)
Mardi 9 mai à 20 h 45
au Centre Culturel Sts Sahak-Mesrop
339, ave. du Prado - 13008 Marseille
au programme :
Beethoven — Brahms — Komitas — Khatchatourian — Babadjanian
Participation au frais 50 Frs.
Etudiants 30 Frs.
Réservation : Tél. : 91. 77. 84. 70

l'Arménie
ET LES CHRETIENS ARMENIENS
EXPOSITION
18 Avril — 13 Juillet
au CENTRE ST IRENEE
3, Place Gailleton - Lyon 2e
mardi, mercredi, vendredi :
9h30-12h; 14h-18h
jeudi, samedi : 11h30-18h.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ՃԱՇ

Սիրով կը հրաւիրուին հայրենակիցները Մայիս 21, Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ուր կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ

նախագահութեամբ՝
Եւրոպայի հայրապետական պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի

ներկայութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ի
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ-ի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հովիւ՝
Նարեկ Քհնյ. Վարդանեան-ի
զոյգ սարկաւագներու՝
Վարդգէս Աւագ Սարկաւագ Վարդանեան-ի
Յարութիւն Սարկաւագ Ժամագործեան-ի
եւ եկեղեցւոյս նուիրեալ Դպրաց Դասի եւ անխոնջ ղեկավար՝
Պ. Հայազատ Օհանեան-ի

Պատարագէն վերջ ժամը 13-ին, ի նպաստ Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ եւ Տրոմի հայ համայնքի կեդրոնի իրականացման՝
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԵԾ ՃԱՇ
փալէ տը լա Ֆուառի Սալ Տագիօյի սրահին մէջ
գեղարուեստական յայտագրով:
Ճաշի մասնակցութիւն՝ 100 Ֆ.:

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ հասցէներէն, հեռաձայնով կամ անձամբ. –

● Մազուռեան Անտրէ, 48, ռիւ Պուֆիէ	Հեռ.	75 43 17 24
● Սէմէրճեան Մամբրէ, 53, Մատիէ տը Մոնժօ	Հեռ.	75 43 30 54
● Փաշայեան Արա, 18, ռիւ տ'Արմէնի	Հեռ.	75 56 08 05
● Մաճեան Վահէ, 21, ավընիւ տը լա Կառ	Հեռ.	75 44 53 79

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 7
DIMANCHE
7 MAI
1989

LE NUMERO : 4.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԻՒ 138

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4.00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.008
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.008

—ՊԱՏԱՐԱԳ—

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Առաջին Կիրակին էր որ պիտի անցընէինք Ատանայի մէջ. Հազիւ թէ լուսցած՝ արկածեալներու բազմութիւնը խռնուած էր եկեղեցիին բակին մէջ. գլխիկոր եւ լռաբեկ, ձեռքերնին ծալած կուրծքերնուն վրայ՝ այրիներու շարքը, դանդաղօրէն եւ երկչոտ քայլերով կը դիմէր դէպի եկեղեցի, որովհետեւ Պատրիարքական պատուիրակ Գնէլ Ծ. Վարդապետ խոստացեր էր պատարագ կատարել մեռեալներու հոգեհանգիստին ու զաւակներու մխիթարութեանը համար: Լուռ յուզում մը կը սաւառնէր դժբախտ ժողովուրդին վրայ, որովհետեւ ընդարմացած ցաւը առաջին օրերուն ուժգնութեամբ արթնցեր էր իրենց սրտերուն մէջ եւ ամէն մէկ գլուխ քանի մը մեռել ունէր լալիք:

Խարխափող գաւազաններու աղմուկը կը տանար բակին քարերուն վրայ եւ կը նշմարէր նաեւ պառաւ կոյրերը, որոնք ճակատնին երկինքին դարձուցած, ականջնին սրած ամենափոքրիկ շշուկին՝ կ'երթային դէպի խոստացուած մխիթարութիւնը:

Աւերուած ու քանդուած քաղաքին մէջ միայն կանգուն մնացած Հայոց առաջնորդական եկեղեցիին բարձր աշտարակը կարծես կը նայէր իր շուրջի աւերակներուն. ու զանգակը համրացած՝ կը կախուէր հոն անդամալոյծ լեզուի մը պէս, որովհետեւ աղէտի օրէն ի վեր անոր զուարթ կամ ցնծուն ղօղանջները լռեցեր էին սուգի համար:

Երբ մենք մտանք եկեղեցի, պատարագը սկսած էր արդէն: Խուռն բազմութիւն մը, գրեթէ բոլորովին կազմուած այրիներէ եւ որբուհիներէ, կը լեցնէր տաճարը, գաւիթներն ու վերնատունը: Ճերմակ քօղերու եւ լաչակներու ներքեւ ծածկուած այդ սգաւոր գլուխներու անվերջ տողանցումը փոթորկալի վէտվէտում մը ունէր: Ցնցոտիներով ծածկուած, խղճալի եւ թշուառ կանացի ամբոխին մէջ՝ այրերը ցանցառ բացառութիւն կը կազմէին, մեծ մասով անդամահատ ու խեղանդամ, այս վերջինները սեղմուած էին դասին ետեւը. իրենց ամէն մէկ շարժումին հականեխականներու բարկ հոտը կը սփռէր վիրակապներու ներքեւէն ու կը յիշեցնէր դեռ չբուժուած վէրքերը ու այն օրերուն, այն սեւ օրերուն թափուած արիւնը... Աժգոյն ու դողահար, անարիւնցած իրենց ստացած վէրքերէն ու անկէ ի վեր կրած չարչարանքներէն, անոնք աւելի տխուր եւ յուսաբեկ քան այրիացածները, լուռ եւ չոր ու տենդոտ աչքերով կը հետեւէին արարողութեան:

Անսահմանելի խռովք մը կը թրթռար մթնոլորտին մէջ. խունկի թանձր ծուխեր կը բարձրանային ու հետզհետէ նօսրանալով կը ծածանէին ու կը քօղարկէին եկեղեցիին ձեղունը. Երկու կողմերէն պատուհաններէն եկող լոյսը սատափի գոյն ցոլք մը կը ստանար խառնուելով այդ բուրումնաւէտ ամպերուն, եւ երբեմն ժողովուրդը կը ծածկուէր խորհրդաւոր կէս մութի մէջ ու պատարագաւորին ձայնը դողդոջուն եւ կրօնական հրաշքով մը լեցուն՝ կը բարձրանար յամրօրէն թոյլ եւ նուիրական ելեւէջներով այդ արկածեալներու ամբոխին վրայ, որ հազիւ կը խեղդէր իր հեծեծանքը:

Դասը կանգնած էին խստադէմ եւ տխուր քահանաներ, ամէնքն ալ մէյ մէկ աղէտեալ վայրէ հրաշքով ազատած ու ապաստանած հոգի: Անոնց արեւակէզ դէմքերը շրջանակուած էին ճերմակ մօրուքներով եւ անոնց մթին աչքերը դեռ պահած էին արհաւիրքի եւ սարսափի արտայայտութիւնը՝ երբ բազկատարած կը հետեւէին աղօթքներուն: Հոն էր Ատանայի փոխ-առաջնորդ Տէր Սրսէն քահանան իր փղձկած դէմքով եւ ցաւոտ աչքերով, պատրաստ ամէն րոպէ արտասուելու. հոն էր Տէօրթ-Եօլի Տէր Սահակ քահանան, արի եւ վէս կանգնած, իր սակաւապէտ ու խորհրդաւոր երեւոյթովը եւ որուն բազուկները, դժկամակելով ամուլ աղօթքներու համար բարձրանալու, աքեմի եւ սեւ ծալքերու ներքեւէն կարծես դեռ ինքնապաշտպանութեան օրերուն հրամանները կ'ուրուագծէին: Հոն էին նաեւ տարբեր եկեղեցիներու պատկանող եկեղեցականներ, Կաթողիկէ, Բողոքական, Յոյն, Ասորի եւ Քաղդէացի, ամէնքն ալ հաւաքուած Լուսաւորչի բազմաչարչար եկեղեցիին մէջ, վերջին մարտիրոսներու հոգիին հանգստեան համար իրենց աղօթքը ըսելու եւ եղբայրանալու այն մեծ եւ անսահման վշտի արտայայտութեան մէջ, որ քանդած էր այլազան աղանդներու մէջ եղած բոլոր սահմանները: Այդ պատկերը կը յիշեցնէր քրիստոնէութեան առաջին դարերը. ուխտաւորներու եւ զոհուածներու թափած արիւնի հետքերը դեռ խոնաւ էին ու անոնց հոգին է որ կարծես կը մնար ծածանող խունկի ալիքներուն մէջ:

Որչափ ատեն որ ժողովուրդը ինքզինքը բռնեց, որքան ատեն որ ծեծմունքները ու հառաչանքները խեղդուած մնացին իրենց կուրծքերուն մէջ, կարելի եղաւ հետեւիլ կրօնական արարողութեան... Երբեմնի ցաւի ու վերյիշումի սարսուռ մը կ'ալեկոծէր սգաւոր ամբոխը... երբեմն ալ մոլեռանդ տենչանքը խաղաղութեան ու հանգիստի, կը փայլատակէր աչքերու մէջ...: Այդ բիւրաւոր նայուածքներու մոլութիւնը հետզհետէ ցաւագին զգայնութիւններով կը տանջէր մեզ. այդ պահուն էր որ պատարագաւորը ժողովուրդին դարձած խաչակնքելով միջոցին մէջ ըսաւ.

— Խաղաղութի՛ւն, ամենեցուն...

Օ՛հ, այն տենչալի հառաչանքը, որով այդ սփոփարար խօսքերը ընդունեցան. Ժողովուրդին զանգուածը իր հիմէն դղրդեցաւ ու արցունքներ հոսեցան մեղմօրէն այտերու վրայ. ու այդ խաղաղութեան բաղձանքը ո՛չ թէ միայն այդ րոպէին համար էր, ո՛չ թէ այդ որոշ մարդկային բեկորին համար՝ այլ անիկա կը հնչէր բարձր ու անդիմադրելի, դարաւոր տառապանքին տակ կքած ու հալածանքի ուրուականներէն մոլորած Ցեղին համար:

Պատարագը կը յառաջանայ. աղօթքներու եւ շարականներու մեղեդիներէն օրօրուած մտածումս կը սլանար դէպի հեռուները, դէպի ապրուած անցեալ սեւ օրերը. ինքզինքս լքած ցաւի ալքերուն, կը զգայի անհատականութեանս աստիճանաբար նուաղիլը հաւաքական տառապանքին մէջ. Նոր ձայն մը կը հնչէր իմ հոգիիս մէջ ու տաժանելիօրէն կը զարթնէի նորատեսակ գիտակցութեան մը... ու այդ պահուն էր որ հաղորդուեցայ իմ Ցեղիս ճշմարիտ ճակատագրին հետ...:

Այդ պահուն էր որ վերապրեցայ բոլոր այն դժոխային տագնապները, որոնք պատմեր էին ինծի եւ որոնցմէ հեռու եւ օտար մնացեր էի այն օրերուն: Նոյն այդ եկեղեցիին մէջ... սարսափահար եւ հալածական ժողովուրդը հաւաքուած էր նոյն այս տաճարին մէջ. այն օրն ալ կիները մեծամասնութիւնը կը կազմէին եւ ամէն անգամ որ հրացանի մը ձայնը կը թափանցէր պատերը, չէին գիտեր թէ իրենցմէ ո՞րն էր որ այդ րոպէին կ'այրիանար... Դուռը կը զարնէին, կը զարնէի՜ն... աղջիկներ ու կիներ իրենց ճերմակ քօղերուն մէջ պատանքուած մեռելներու երեւոյթովը, մէկ րոպէէն միւսը դոյժերու կը սպասէին... արիւնը կը հոսէր: Վէրքերնին բաց, միսերնին պատառատուն թշնամիին գնդակներէն, քաղաքը պաշտպանողներէն ոմանք կու գային կռուէն ու եկեղեցիին սեմին վրայ հոգինին կ'աւանդէին, հոն ապաստանած իրենց սիրելիները փնտռելով խելայեղ եւ վերջին նայուածքով: Մէկ րոպէէն միւսը սեւ խուժանին դիմադրող բազուկները կը պակսէին. ուրիշներ կը դառնային հեւ ի հեւ, խեղանդամուած ու պայքարելու անկարող, եւ պէտք չկար որ տեսածնին պատմէին, որովհետեւ իրենց վառօդէ սեւցած դէմքերուն վրայ գրուած էր ամբողջ արհաւիրքը յուսահատութեան...:

Այդ նոյն տաճարին մէջ էր... հրացանները կ'որոտային աւելի մերձաւոր, աւելի յաճախ... ոգեվարներուն հոնդիւնները խառն էին անէծքներով... կիները դողդոջուն կը սեղմուէին՝ տեղ տալու վերադարձողներուն եւ իրենց պաղատող նայուածքները ի զուր կը կառչէին սուրբերու եւ սրբուհիներու պատկերներուն...

Ի՞նչու անոնք, որոնց զօրութեանը հաւատացեր էին միշտ, անկարեկիր եւ ցուրտ կը մնային իրենց տառապանքին, ի՞նչ անէծք ու ի՞նչ պատիժ տնօրինուած էր իրենց համար... ո՞ր կուտակուած մեղքերու քաւութեանը համար էր որ Աստուած համր ու կոյր կը մնար, իբր թէ բացակայած ըլլար սրբատեղիէն...: Յանկարծ լուսաւոր եւ շառագոյն յայտնութիւն մը երեւցաւ պատերուն վրայ... կրակի տուին, քաղաքը կ'այրէր. ամէն բան կորսուած էր: Հետզհետէ աւելի մօտ հրացանները կը զարնէին ու գնդակները սուլելով կ'անցնէին եկեղեցիին պատերուն վրայէն: Օգնութի՛ւն... օգնութի՛ւն. ո՜վ Աստուածը մեր նախահայրերուն, քու անկարեկիր ու ոխակալ նայուածքդ մէկ մը մեզի դարձուր...: Բոցերը կը պատեն ամէն կողմ, օճախները կը քանդուին, հրացանները կ'որոտան ու յաղթական թշնամիին ամբոխը մօտ է ու ամէն կեանք՝ պլպլացող լոյսի մը պէս անոր չարագուշակ շունչը կը զգայ իր վրայ:

Այդ րոպէին սպիտակահեր ու ծերունի քահանայ մը, տարիքէն դողդոջուն սրունքները ամրացնելով՝ կ'երեւայ ժողովուրդին, ձեռքերը կը բարձրացնէ՛... — «Մտի՛կ ըրէ՛ք, մեռնելու ժամը հասած է, Տէրն Մեր Յիսուս Քրիստոս իր անքննելի տրամադրութիւններուն մէջ վճռեր է որ անգամ մըն ալ իր հօտին անմեղ արիւնը թափի... սուրերը սրցած են ձեր պարանոցներուն համար եւ դահիճները ոգեւորուած են նախճիրի արբեցութենէն, ու արիւնը պահ մը ետքը ձեր երակներուն մէջ պիտի չմնայ... խոնարհեցէ՛ք ձեր գլուխները ու արձակում խնդրեցէք ձեր մեղքերուն համար... վերջին ժամը հնչած է ու Աստուծոյ ողորմութիւնը անսահման է...»:

Հրացաններու խլացուցիչ եւ շտապ աղմուկին եւ տիւշմանին մոլեգին աղաղակներուն մէջ, պահ մը ծերունի քահանային ձայնը կը մարի, բայց անիկա կերկերաձայն կը շարունակէ թողութիւն արտասանել խոնարհած ժողովուրդին վրայ:

Բոցավառուած երեւակայութեանս մէջ կը շփոթուի այն օրը եւ այս օրը, որովհետեւ դարձեալ ժողովուրդը խոնարհած է եւ ինկած է գետին, հնձուած հասկերու նման. խորանին մէջ, պատարագաւորին ձայնը սլացաւ. «Խոնարհեալ երկիրպագանեմ...»:

Ճակատնին գետնի քարերուն զարնելով, քամակը կորացուցած ժողովուրդը կրօնական սարսուռէ մը թրթռուն՝ իր ցաւը մոռցաւ... ու մխիթարութիւնը ճերմակ աղաւնիի մը պէս րոպէ մը սաւառնեցաւ իրենց արցունքէ աղօտացած աչքերուն առջեւ...: Բուրվառները կը ճօճէին ծեքծեքալով եւ խունկի ծուխերը կը թանձրանային, ու երբ գլուխնին բարձրացուցին՝ արցունքը աւելի առատ կը հոսէր տանջուած դէմքերու վրայ:

Բայց երբ քիչ ետքը պատարագիչը արտասանեց գերագոյն մաղթանքը.— «Հանգի՛ստ ոսկորներուն Կիլիկիոյ նահատակաց, արանց եւ կանանց, ծերոց եւ տղայոց, երիտասարդաց եւ կուսանաց», սգաւոր ժողովուրդին յուզմունքը այնպիսի աստիճանի մը հասաւ որ բարձրաձայն հեծկլտուքներու մէջ խեղդուեցան աղօթքին ձայները...: Անսահման վիշտէն ալեկոծուած ամբոխը սկսաւ աղաղակել: Երբեք կարելի չէր երեւակայել այն կատարեալ ու ցաւագին ներդաշնակութիւնը, որ ինքնին յառաջ կու գար եւ որ հոգեհանգստեան աղօթքին միանալով՝ զայն կ'ամբողջացնէր. պահ մը, միայն լսեցաւ ողբ ու հեծեծանք, մինչ ծերունի քահանաներուն խոպոտ եւ թաւ ձայնը կը պատասխանէր այդ ցաւագին աղաղակներուն, հնամենի աղօթքներու նուիրագործուած բանաձեւերով ամոքելու համար այդ այրող Ցաւը, որ ամէն մէկուն սիրտը կը բզքտէր:

Այդ մէկ օրուան, մէկ տարուան, մէկ դարու ցաւ չէր որ կ'արտայայտուէր, կարծես գերրնական եւ հազուադէպ ճիգի մը մէջ Ցեղին տառապանքը կը բարբառէր ուժգնութեամբ... ամէն մէկ հառաչանքով համածուած շրթունքէ կը յայտնուէր հաւաքական ու անանձնական սուգը, անմխիթարելի ու անդարմանելի սուգը Ազգին...: Բոլոր մարտիրոսացածները հեռաւոր ժամանակներուն, բոլոր նահատակուած զինուորեալները Լոյսի, Ազատութեան եւ Խաղաղութեան իտէալներուն՝ իրենց դարաւոր աճիւններէն կենդանացած, անգամ մըն ալ կը տառապէին, ու բոլոր երախները գոցուած վէրքերուն՝ անգամ մըն ալ կը բացուէին ու Ցեղին վիշտը առատօրէն կը հոսէր այդ նոր արկածեալներու աչքերէն:

Պատարագէն ետքը ժողովուրդը գլխիկոր եւ կրած յուզմունքէն խոնջած՝ ցրուեցաւ, բակին մէջ դանդաղելով ու խումբեր կազմելով. շատերը լուռ կը մնային, կզակնին լաչակով կապած գիւղացիներ ու ճերմակ քօղի տակ ծածկուած Կիլիկեցիներ, ցնցոտիներու մէջ հազիւ սքօղած իրենց վտիտ անդամներուն մերկութիւնը, մտադրաբ կը հետեւէին իրենց արիւնոտ յիշատակներուն:

Մենք ալ կը դառնայինք Առաջնորդարան. դրանը սեմին վրայ խելայեղ դէմք մը մեզ կեցուց. աչքերը կոյր էին, գլուխը ծածկուած էր ցանցառ եւ գորշ մազերով. խոստացուած մխիթարութիւնը չէր դղրդած իր վիշտը. անիկա անխախտ իր մայրական ցաւին մէջ յամառօրէն կ'ըսէր.— «Լեռներու մէջ ծներ էի զինքը ու իրեն պէս կտրիճ չկար. երբ պզտիկ էր տանս տնկած ծառերէն օրրան կը կախէի ու ձայնս ձգած օրօր կ'երգէի...: Եօթը գիւղի մէջ կ'ըսէին. "Ռուբէնին մօրը պէս օրօր ըսող չկար"... այսօր ալ ամբողջ աշխարհ կ'ըսէ. "Ռուբէնին մօրը պէս զաւկին սուգը լացող չկայ"»...:

Մինչեւ ուշ ատեն, վշտահար մօրը ողբը յամառօրէն հնչեց եկեղեցիին բակին մէջ ու մինչեւ իրիկուն անոր ողբագին եղանակը ընկերացաւ ու օրօրեց հոն ապաստանող ժողովուրդին հոգեհանգստեան պատարագէն կրած տպաւորութիւնները:

ԱՂԷՏԻՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԸ

Եղբայրութեան, հաւասարութեան լոզունգներով ապարէզ իջած Երիտթուրքերու 1908–ի Սահմանադրութեան Ա. տարին իսկ, կիլիկեան ջարդերը սալարկումի երկրորդ քարերը եղան, դէպի 1915 տանող ճամբուն:

Շատ չեն այդ արհաւիրքը պատմող, վկայող գրիչները: Արշակուհի Թէոդիկի(1) «Ամիս մը ի Կիլիկիա»(2) հատորը անոնցմէ մէկն է: Անիկա առաջին հերթին ժամանակագրութիւն մը կամ վկայաբանութիւն մը չէ: Գրի առնուած է օրուան կացութենէն պարտադրուած հրամայականով. աւելի գործնական մտահոգութեամբ, որ ամէն բանէ առաջ որպէս աղէտեալ ժողովուրդին օժանդակութիւն հասցնելու, դպրոցական կեանքը կազմակերպելու պարագայ մը կը ներկայանայ: Այսօր, սակայն, գործը ութսուն տարուան հեռաւորութենէն, իր ժամանակին մէջ ձգած պարագայական էջերը, — գութ շարժելու կոչեր, Պոլսի հայութիւնը օժանդակութեան հրաւիրող տողեր — կը ներկայանայ որպէս Կիլիկիոյ կոտորածին առաջին հետախուզողներէն մէկուն վկայաբանութիւնը, Զապէլ Եսայեանի, Սուրէն Պարթեւեանի գործերուն քով:

Արշակուհի Թէոդիկ, դարասկիզբի Պոլսոյ իրականութեան մտաւորական ու ընկերային մարզին մէջ իրենց գրիչով ու գործունէութեամբ ծանօթ կիներու խմբակին մաս կը կազմէ: Եթէ այս խմբակին առնել կարկառուն անունները —Զ. Եսայեան, Սիպիլ, Անայիս...— ամէն բանէ առաջ եւ յատկապէս դրականութեան մարդը եղան, անոնց ժամանակակից ու գործակից զուգահեռ երկրորդ շերտ մը գործունէութիւն ծաւալեց աւելի ընկերային ոլորտին մէջ —մամուլ, դպրոց, մխութենական աշխատանք—: Այս շերտին կը պատկանին Հայկանոյշ Մառք, Արշակուհի Թէոդիկ, Զարուհի Արշակունի եւլն.:

Առնոյմէ Ա. Թէոդիկի մահուան առիթով Զ. Եսայեան հետեւեալ տողերով կ'ուրուագծէ «Ամիս մը ի Կիլիկիա»յի հեղինակը.

«Ան օժտուած էր շատ հաճելի տաղանդով մը որ հաւանաբար աւելի փայլուն ծաղկում մը պիտի ունենար, եթէ մեր կեանքի պայմանները աւելի նպաստաւոր ըլլային: Եթէ ինքը չկրցաւ կուրծք կուրծքի պայքարի մտնել, պատճառը թերեւս իր ներբազգածութիւնն էր, նաեւ այն համեստութիւնը որ իր ամենամեծ արժանիքն էր» (3):

Կեանքի նուազ նպաստաւոր պայմանները, կուրծք կուրծքի պայքար մղելու արգելք Ա. Թէոդիկի նրբազգածութիւնը, համեստութիւնը սակայն ոչինչով կը զօրեն երբ ազգային ընկերային պարտականութիւնը իր առջեւ կը բանայ օր մը, Ջարդի աշխարհին ճամբան:

Անոր մեկնումին մասին Սիպիլ «Տիկին Թէոդիկ»(4) խորագրուած գրութեան մէջ կը պատմէ.

«Ազգ. հայուհեաց ընկերութիւնը հազիւ վերակազմուեր էր, երբ Ատանայի սարսափելի աղէտը պատահեցաւ, յառաջաբանը բոլոր աղէտքներուն: Ամէնքս շուարուն, ջլատուած էինք գրեթէ եւ մեր նոր ընկերուհիներուն եռանդը վառ պահելու գերագոյն ճիգեր կ'ընէինք. մենք՝ հիներս որ 30 տարի առաջ այդ ընկերութեան ծագումին ականատես եղած էինք: Ընդհանուր ժողով գումարեցինք ուրեմն դարման մը խորհելու համար Ատանայի մեր թշուառ հայրենակիցներուն: Բայց մեր դրամարկղը դատարկ էր տակաւին, եւ Հայաստանի մէջ մէկ քանի դպրոցներ բացած էինք արդէն որոնց մասին պատասխանատու էինք: Դեռահասակ օրիորդներու խումբ մը յանձն առաւ խիկոյն հանդէս մը սարքել ի նպաստ Ատանայի աղէտեալներուն, ինչ որ յաջողութեամբ գլուխ հանեց: Բայց կը խորհէինք թէ մինչեւ հանդէսը պատրաստուէր, մինչեւ հասոյթը հանգանակուէր, ամիսներ պիտի անցնէին, եւ անդին հէք որբեր անիւններու մէջ կը մխային: Տիկին Թէոդիկը շատ քիչ կը ճանչնայի, երբ պահ մը քովս մօտենալով, իր համեստ ձեւովը բաւ. ինծի ցած ձայնով. «Թող օրիորդները իրենց հանդէսով զբաղին, բայց մենք անոր հասոյթին սպասելով ժամանակ չանցընենք: Պէտք է մեզմէ մէկը անմիջապէս մեկնի Ատանա, անձամբ որբերը հաւաքէ, դպրոց մը բանայ եւ իր ձեռքովը կարգադրէ ինչ որ պէտք է»: — «Ո՞վ կ'երթայ» բսի սրտաբեկ: — «Ես» պատասխանեց պարզ կերպով, գրեթէ ամբչկոտ ձայնով մը, իբր թէ յանցանք մը խոստովանէր: — «Դո՛ւք, զոչեցի զարմանքով, բայց ի՞նչպէս պիտի երթաք այդ արիւնի եւ աւերակի երկիրը, առանց ձին, առանց դրամի, առանց պաշտպանութեան»: — «Դրամի եւ պաշտպանութեան ի՞նչ պէտք կայ. շոգենաւային ընկերութեան մը կը դիմենք, ձրի տոմսակ մը ձեռք կը ձգենք. հոն հասնելէս ետք Աստուած ողորմած է»: Եւ ինքնիրեն տոմսակը հայթայթեց ու մեկնեցաւ անձայն անշշուկ»:

Զապէլ Եսայեանի «Նրբազգած, համեստ» որակումներուն հետ Սիպիլի տողերէն վերի մէջբերումին «մեկնեցաւ անձայն անշշուկ» արտայայտութիւնը բաւարար ատաղձ կը հանդիսանան Արշակուհի Թէոդիկի անձին ու խառնուածքին մասին պատկեր մը թելադրելու:

Ան Պոլիսէն Կիլիկիա կը մեկնի 1909 Հոկտեմբեր 14–ին. հոն կը մնայ Հոկտեմբեր 21–էն մինչեւ Նոյեմբեր 22: Ժամանակաշրջան մը երբ Դէպքին վրայէն վեց ամիս անցած է ու Կիլիկիոյ Հայութիւնը շուրջ 30 հազար զոհ տալէ ետք Աղէտի փորձին, կը գտնուի վերապրումի կազմակերպութեան հանգրուանին: Ա. Թէոդիկի հոն ներկայութիւնն ալ արդէն այս գործին: Աղէտահար տեղացին լուռ դերակատարն է ընդհանրապէս. կազմակերպելու, վերանորոգումի գործը կատարողը առաւելապէս արտաքին աշխարհէն երկարած ձեռքեր են, ինչպէս «Ազգանուէր Հայուհեաց Միութիւն»ը, ուրիշ կազմակերպութիւններ, մինչեւ իսկ տեղւոյն կուսակալութիւնը: Աղէտահար տեղացիին լռութիւնը կը խզուի միայն ողալու, կամ յետադարձ վերապրումներով կցկտուր նօթեր թելադրելու համար:

Ա. Թէոդիկի օրագրութիւններու շարքը կը սկսի մեկնումի ժամերուն նկարագրութիւնով, «Մեկնումի պահ»ով որ կը կրէ Հոկտեմբեր 14 թուականը: Այդ առաջին քայլին իսկ անոր միտքէն անբաժան է վերականգնելու գաղափարը, որպէս ճակատագիր, որպէս պարտք: Ան կը գրէ.

«Քեզի կը մնայ հէ՜ք Հայութիւն, ջանալ վերականգնել բոյներդ... դուն քու արցունքդ սրբելէ վերջ խաչդ հանէ, յոգնէ, դատէ՛ օրն ի բուն, խոնջ թեւերուդ ու ճակտիդ քրտինքին արդար վաստակը տար տո՛ւր քու հիւանդ, հաշմանդամ եղբայրներուդ, յանուն այդ հաւատքին՝ այրիացած եւ որբացած քու նօթի եւ անտէրունջ քոյրերուդ: Այո, ցրջափ կապուած ես հողիդ ու հայրենիքիդ, այս է ափսոս քու ճակատագիրդ, ա՛յս է քու պարտքդ»(5):

Պատահարին վայրը գիրքին մէջ կը կը կրէ «Ջարդի աշխարհ», «Աղէտավայր», «Փլատակներու աշխարհ», «Ջարդի եկիր» կամ «Մեռելաքաղաք» (Ատանա) անուանումները. ան չի դադրիր սակայն երբեք հայրենիք ու հող ըլլալէ: Հայրենիքն ու հողը, նախ աղէտահար ժողովուրդին: Ու պատահարը, ըլլայ ան «Կոտորած», «Եղեռն», «Դէպք» կամ «Ջարդ», չէ ջնջած վայրը: Ան՝ երէկուան չէն, կենսախայտ ոլորտը, ջնջումին զոհերէն չէ. ջնջուած են կեանքեր, շէները դարձած աւերակ, սակայն կայ ու կը մնայ վայրը: Ասիկա, որ գլխաւոր ազդակն է վերանորոգումի կարելիութեան, կ'ըլլայ նաեւ պատահածը վերջնական յետադայ Աղէտէն զատորոշող պարագան:

Վայրը, համատարած աւերակներով, վեց ամիս ետքն իսկ դեռ մխացող, մրոտ պատերով, բանտերով, բանտարկեալներով, այրիներով, որբերով, կ'ըլլայ միաժամանակ շարունակութեան աբարքին տեղը: Օժանդակութիւն կը փութայ հոն. դրամ, դպրոց, գիրք, տետրակ, ուսուցիչ հոն կը հասնին, քանի որ պատահածը չէ կրցած ճակատագիրը ջնջել:

Ճակատագիրը պարտք կը դնէ դարմանելու, վերստեղծելու ինչ որ ջնջած է պատահարը. չկան տուն, տեղ, կեանքեր, սակայն նաեւ չափանիշ, տարբերութիւններ, մարդկային յատկանիշ, կամ ըլլալուն փաստերը:

Չափանիշ չունի. չափելու արարքին ծառայելու ոչինչ ունի գիտողը. «առնէք ի՞նչ են, հիմակ ի՞նչ կը տեսնէք որ, կը ձայնէ ազգային դպրոցներու տնօրէնը...»(6): Տեսնուածը որքան ալ տաժանելի, անբացատրելի, կը մնայ ընկալումի սահմանին մէջ ու ընկալուածը ոչինչ է ապրուած պատահարին քով: Ջնջումներու շարք մը ամէնէն հարազատ պատկերը կու տայ ընկալելիին ու անպատմելի, անապրելի մնացածին մասին.

«Բարեկեցիկ մարդ մըն էր ասիկա Դէպքէն առաջ. շատեր ամէն օր կը կերակրուէին իր սեղանէն» կ'ըսեն ինծի՝ զինք ճանչցողներ. «հիմա այսպէս ամէն բան կորսնցուցած՝ պատառ մը հացի կարօտ կը քաշէ»:

«— Է՛հ, ի՞նչ ընենք, — կը սկսի խօսիլ ծերունին... ի՞նչ ընենք, մեծ է Աստուծոյ զօրութիւնը. մենք ալ ատենին մարդ էինք, հիմա մարդ չենք. պէտք է համբերենք. մի՛ նայիք մեզի, հիմակ մարդ չե՛նք ալ...»(7):

Տարբերութիւններու ջնջումը կը նշանակէ մարդկային յատկանիշին ջնջումը. «հիմակ մարդ չե՛նք ալ...» կը գոչէ աղէտահար ծերունին. իսկ վկայաբանը անոր կ'աւելցնէ պատկերը այն մանուկին որուն «վէրքերն անցած էին ալ, աղէկ էր, ոտքի վրայ, բայց ո՛չ ոք տեսած էր դեռ անոր խնդալը»(8):

Աղէտը բոլոր կորուստներուն հետ իրենցմէ առած է ըլլալուն ալ փաստերը. մարդ ըլլալուն, ապա, տունի, հողի, գաւկի, կնոջ, ընտանիքի տէր ըլլալուն: Ոչ մէկ փաստաթուղթ մնացած է իրենց որ գոյութեան մը յստակ շրջագիծը գծէ. խլուած կեանքեր, թալանուած ստացուածք, հրկիզուած տուն, պարտէզ կը սահմանէին երէկ իրենց գոյութիւնը, ներկայութիւնը, որ ամէնէն տարրական մակարդակին վրայ շարունակուելու տագնապը ունի աղէտէն ետք. ու վերականգնումը կը սկսի կորսուած, ջնջուած շրջածիրը վերագծելու արարքէն.

«Ծննդեան եւ ամուսնութեան վկայագրեր, «համիտիէ», տունի, տեղի «հէօճէթ» ատոնց ամէնքը հրդեհի միջոցին ոչնչացած են. առանց որոնց ոչ մէկ դիմում կրնան ընել խեղճերը կառավարութեան մօտ, ո՛չ գաղթել, ոչ մանաւանդ տէր հանդիսանալ իրենց տուներու հողին ու պարտէզին...»(9):

Գրեց՝

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ջնջումներու շարքը անհատներու կեանքէն կամ կեանքի մնացորդացէն կ'երկարի մինչեւ հաւաքականին սահմանները. տեղ մը առանց հօտի մնացած է «գլուխ»ը.

«Այդ մարդը Սահակ կաթողիկոսն է, իր կորած ու վայրավատին հօտը ջանալով դեռ հովուելու, հառաչանքները կուլ տալով կսկիծներ մեղմելու եւ արցունքներ սրբելու»(10):

Ուրիշ տեղ մը ջնջումը փոքրիկին հետ առած տարած է «գլուխ»ը.

«Չկայ մխիթարող ձայն մը, առաջնորդող, վարիչ ձեռք մը, կարեկից մէկը, լուսամիտ ու սրտոտ անձ մը որուն շունչով առ վայր մի տաքնան ցրտացած սիրտեր... Շուարուն, անճրկած ժողովուրդ մը մնացած է հոս, անհովիւ, անառաջնորդ»(11):

Ամէն ջնջումներուն հետ, եղեռնի վայրը կը մենք, ըլինք, կրողը պատահածին ու վաղորդայնին. ան նաեւ շրջումներու կրողն է: Հատորին մէջ Կիլիկիան —վայրը— անոր երբեմնի չէն ոստանները, այլեւս միայն «գերեզման», «դամբարան» որակումներով կը յիշուին.

«Գերեզմա՛ն, ամբողջ Կիլիկիան էր գերեզման...»(12): «Քաղաքն (Ատանա) իր աւերակներով՝ ահագին դամբարան մըն էր մեր դէմ...: Կատարեալ դամբարան մը հիմա եկեղեցին ալ, առաջնորդարանն ալ»(13):

Թէեւ «դամբարան», «գերեզման» կամ «աղէտավայր», «Ջարդի աշխարհ», «մեռելաքաղաք», վայրը չէ խուսափած. կը մնայ նուազագոյնը, յետադայ ու վերջնական ջնջումի նախօրեակին, որպէս տարբերութեան գլխաւոր ազդակ: Այդ նուազագոյնին շնորհիւ տեղ կը հասնին, տեղ կ'ունենան օժանդակութիւնը, կազմակերպչական աշխատանքը: Այդ ազդակին գոյութիւնն ու աշխատանքը առաջին արդիւնքները կու տան արդէն Ա. Թէոդիկի նման աղէտը միայն վեց ամիս հեռաւորութենէն հետազօտողի մը.

«Ուսման ու դաստիարակութեան հանդէպ ծնողաց ցոյց տուած փութկոտութիւնը մի՛ակ սփոփարար երեւոյթն է զոր երբեք ողջունած ըլլամ Ատանա գալէս ի վեր»(14):

«Վայր», անոր մտահոգութիւնը Ա. Թէոդիկի գործունէութեան մէջ մնայուն ազդակ մըն է, կապուած առաւելաբար դպրոցական գործին.

«Այսպէս ահա «Ազգանուէր Հայուհեաց»ը Կիլիկիոյ ծոցին մէջ իր վարժարանն ունեցաւ, ձրի դաստիարակութեամբ մը հոգեւին մխիթարելու համար բախտէն անժառանգ տխուր կարաւանը՝ բա... նազիրկ ու անտէրունջ հայ որբուհի... բու ,եւ, լուսաւորութեան ջահը վառ... պատրաստելու համար վաղուան հայ... մայրերը»(15):

Միակ դրուագը որ որպէս «վաղուան... ներկայութեան ամէնէն հատատ գը... կանը կը ներկայանայ հատորին, ամէն... ինքնաբուխը, որ շարունակիր կազմակեր... պուած արարքի մը, «Հարսնիքի օրերը... բագրուած գլուխով պատմուածն է. ... միայն ներքին է մղումը. առանց արտա... քին միջամտութեան, առանց օժանդա... կողի, կազմակերպիչի, առաջնորդի գ... րին անհրաժեշտութեան: Բնազդն է ... ապաղան կը թելադրէ, առ ոչինչ հա... րելով ամէն պատշաճութիւն կամ օրէն... կանոն: Վերապրումի բնազդը հոս ... կը ճանչնայ. հոդ չէ թէ ընտրելու կ... րելիութիւնն ալ հէքացած է ամէն ... հետ: Ու ոչ ոք հզօր է բնազդին հա... ռակելու չափ. կամ ոչ ոք տկար՝ ... մերժելու չափ:

«...Քանի մը ամիս առաջ հուր ու ... ողջունած ժողովուրդ մը կը մղէ խելայ... ղօրէն ամուսնանալու՝ կարծես պակաս... ներուն շարքերը լեցնելու եւ անոք... մանկամարդներու մնայուն պաշտպա... ներ տալու համար»(16):

Հարուածը մերժելու մղումին մաս... կազմէ նաեւ դիմադրութեան պատու... սակայն ան ոչ թէ դարմանի, այլ կ... խելու հանգրուանին կը պատկանի ... կ'ըլլայ պատահարին ընդհանուր գ... տումին բաղկացուցիչ մէկ տարրը, ի... պէս լուսանկարիչ մը, կորուստներ... թուահամարը ընողը կամ մանրիններ... ղաւաճանները:

Վերականգնումը ապահովելու, գ... տահածին դարմանը դիւրացնելու նպ... տակով գրուած գործ մըն է «Ամիս մը ... Կիլիկիա»ն. եթէ նկատի առնուի ֆրա... սերէնի թարգմանութիւնը, կարելի է ... նաեւ օտարներու եւս գոնէ ուշադր... թեան յանձնելու, կատարուածը: Գի... ամէնէն նշանակալի կէտն է սա... «վերադարձ»ը, որ կը պատմուի վե... գլուխներուն մէջ:

Դպրոցական գործը բաւական գո... յուցիչ կարգադրութեան մը հասցու... Ա. Թէոդիկ ճամբայ կ'ելլէ Ատանա... Պոլիս դառնալու. ցամաքի ճամբով գ... տի հասնի Մէրսին եւ անկէ մինչեւ ... լիս նաւով շարունակէ ճամբորդութի... նը:

Այդ երթը սակայն տեղ չի հասցնե... զինքը. Ատանայէն մեկնող ճամբան ... նել է. Իսկէնտերունի մէջ ծագած ... տատենդի համաճարակ մը փակած է ... վու ճամբան: Ատանա վերադառնալէ ... բիչ ընելիք չի մնար:

Ու անելը, վերադարձը՝ դէպի մեկ... կէտ, հատորը կը փակեն անոր աւար... յայտնուած յոյսէն, լաւատեսութ... անդին, անդիտակից ազդանշան մը ըլ... լով գալիքին: Աղէտավայրէն ելք չ... «զուլումի աշխարհ»ը ելք չունի: Ու ... բանորոգումի պատումի մը աւարտը ... տրուի յետադայ արհաւիրքին նախա... ծումով. անոր, որ ջնջումներու ... ձանքով պիտի լուծէ վայրն ալ, 1909–... սահմանելով միայն որպէս «Աղէտին յ... ռաջաբանը»:

———

1.— Արշակուհի Ճէզվէճեան ծնած ... 1875–ին, Պոլսոյ Սամաթիա թաղը. նախ... նական ուսումնառութենէն ետք շարու... նակած է Ֆրանսա եւ Անգլիա: 1903 կ... 1904 թուականին կ'ամուսնանայ «Ամ... նուն Տարեցոյցը»ի հեղինակ Թէոդի... հետ ու կը դառնայ անոր աջակիցն ու ... խատակիցը: Մամուլին մէջ ցրուած ... մնան իր ստորագրութիւնը կրող էջեր, ... բոնցմէ են «Ուսանողուհիի մը յուշեր»... Մեռած է 1922–ին Զուիցերիա:

2.— «Ամիս մը ի Կիլիկիա» հրա... 1910–ին Պոլիս, «Կցկտուր նոթեր» ենթ... խորագիրով. 213 էջ, 37 պատկեր: ... տորը ֆրանսերէնի թարգմանուած ... 1921–ին «Témoignages inédits sur les atrocités turques commises en Arménie» խորագրով:

3.— «Ամէնուն Տարեցոյցը» Ժէ. տարի. 1923, էջ՝ 23:

4.— Նոյն, էջ՝ 11–12:

5.— «Ամիս մը ի Կիլիկիա», էջ՝ 9:

6.— Նոյն, էջ՝ 23:

7.— Նոյն, էջ՝ 31:

8.— Նոյն, էջ՝ 35:

9.— Նոյն, էջ՝ 52:

10.— Նոյն, էջ՝ 16:

11.— Նոյն, էջ՝ 44:

12.— Նոյն, էջ՝ 38:

13.— Նոյն, էջ՝ 44:

14.— Նոյն, էջ՝ 47:

15.— Նոյն, էջ՝ 72:

16.— Նոյն, էջ՝ 85:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆԻ ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ(*)

Զ. Եսայեան արեւմտահայ գրողներէն գրեթէ միակն է, որ Կիլիկեան աղէտին մասին իր վկայութիւնը կը յաջողի գրել անմիջապէս ճակատելէ վերջ դէպքին։ Եղածի պայմաններու մէջ գրուած առաջնակարգ այդ գիրքը՝ Աւերակներու մէջը քիչ կամ երբեք ուսումնասիրուած հատոր մըն է, ուր սակայն «աղէտին» մօտենալու խնական ռազմավարութիւն մը կը կիրարկուի։ Այստեղ՝ պիտի փորձեմ այդ ռազմավարութեան մի քանի հանգոյցները ի յայտ բերել, որոնք կը կազմեն պատմական դէպքի արձանագրութեան խնական «բանարուեստ» մը։ Անտեղի չէ հաստատել, որ Եսայեան լիովին գիտէ թէ ի՞նչ կ՚ընէ եւ գերազանցապէս կը տիրապետէ հարցի ծալքերուն։ Փաստը —եթէ հարկ է տակաւին նման նշում— իր արտակարգ գրողի կարողութեանց եւ, ինչո՞ւ չէ, արեւմտեան խնացականութեան ներթափանցումին ու իւրացումին։

**

1909-ի Յունիսին Զ. Եսայեան կը գտնուի այն յանձնախումբին մէջ, որ Պատրիարքարանը կը ղրկէ Կիլիկիա, տեղւոյն վրայ իրադարձութիւններուն իրազեկ ըլլալու։ Այդ թուականին Եսայեան ծանօթ գրագիտուհի մըն է։ Հրատարակած է Սպասման Սրահին մէջ (1903), Շնորհքով Մարդիկ (1907), Կեղծ Հանճարներ (1908) վէպերը, բազմաթիւ պատմուածքներ, արձակ բանաստեղծութիւններ, յօդուածներ մամուլին մէջ (1)։ Երբեք տակաւին չէ մօտեցած «ազգային թեմային»։ Աւերակներուն մէջը կը բխի կիլիկեան փորձառութենէն եւ կը հրատարակուի քիչ մը ուշ, 1911-ի Մայիսին։ Թեման նիւթը կը դառնայ քանի մը պատմուածքներու՝ Յաւմիկներ (1911), Գաղթականները (1912)։ Յետոյ՝ իր արտադրութեան մէջ, եթէ բացառենք նամականին մէջ զետեղուած էջերը, «աղէտի գրականութիւնը» կը վերածուի վկայութեանց արձանագրումին։ Այսպէս՝ 1917-ին Բաքուի «Գործ»ին մէջ կը հրատարակէ Հայկ Թորոյեանի յուշերը Միջագետքի սպանդէն՝ ժողովուրդի մը հոգեվարքը խորագրին տակ, 1915-ի աղէտը «վերկայելու եւ աւանդելու» համար, ինչպէս կը գրէ յառաջաբանին մէջ։ Իսկ 1920-ին կը հրատարակէ Մուրատի Ճամբորդութիւնը։ Այս էջերէն ո՛չ մէկը կը վերարերի անձնական վկայութեան եւ չունի «գեղարուեստական» նկարագիր, թէեւ հրական հարց մը կը դրուի վկայաբանականին ու «գեղարուեստականին» միջեւ, երբ կը խօսուի «աղէտի գրականութեան» մասին։

Կիլիկիոյ դէպքերը կը ստեղծեն կամ ընդհակ կը վերստեղծեն այդ գրականութիւնը մեր մատենագրութեան ծանօթ ու մոռցուած էջերէն ասդին. Ա. Թէոդիկի Ամիս մը ի Կիլիկիա հատորը, Սուրէն Պարթեւեանի Կիլիկեան արհաւիրքը, յիշելու համար յիշելիները, մաս կը կազմեն այս գրականութեան, ընդմէջ վկայաբանականին ու լրագրականին։ Եսայեանի հատորը կը ծնի Կիլիկիայէն եւ կը կազմէ առաջին ու վճռական բախումը գրողին «ազգային հարց»ին հետ, առաջին մուտքը անոր աշխարհին մէջ կոտորածին ու գաղթականութեան, հոն ուր կային միայն, ինչպէս պիտի գրէ իր նամակներէն մէկուն մէջ, Հոգիս աքսորեալ տաթիւ, «արեւ, վարդենիներ ու յաւիտենական երգերը սիրոյ, գեղեցկութեան ու շնորհի»։

Անմիջապէս որ Մերսին կը հասնի, Եսայեան նամակ մը կը գրէ ամուսնին՝ նկարիչ Տիգրան Եսայեանին, ուր կը գրէ իր առաջին տպաւորութիւնները տեսածներէն եւ նամակը կը փակէ յատկանշական նօթով մը՝ որ կը վերաբերի սկսուող նամակագրութեան. «Օրը օրին տպաւորութիւններս կը ներկայացնեմ, կրնան պէտք ըլլալ. եթէ որեւէ կերպով անապահով զգաս ինքզինքդ, յանձնէ Bareilleին ներփակեալ» (2)։ Իսկ աւելի ուշ, նոյն հասցէով կը գրէ. «Նօթեր առի ու տեղւոյն վրայ տեղեկութիւններ» (3)։ Սկիզբէն Եսայեան որոշած կը թուի ըլլալ բան մը գրել տեսածներէն, հաւանաբար գրըկուած էր առո՛ր իսկ համար։ Գիրքը ներկայ է ուրեմն այս ճամբորդութեան հորիզոնին։ Ինչ որ յատկանշական է, այն ալ անդրադարձումն է, թէ գրուելիքը կրընայ վտանգաւոր բան մը ըլլալ։ Եւ իրօք Սեպտեմբեր 16-ին՝ Եսայեան կը գրէ, առանց մանրամասնելու, որ «այլ եւ այլ պատճառներով մեկնումս անհրաժեշտ է» (4)։ Եսայեանի ներկայութիւնը, դիտող ու արձանագրող աչքը, այս առաքելութիւնը գրելուն՝ ունի վտանգաւոր եզր մը, որուն պիտի անդրադառնամ աւելի անդին։

Ահա՛ւասիկ ինչ կը գրէ Եսայեան նամակին մէջ. «ինչքան ալ պատրաստուած ըլլայի ահռելի աղէտին, ինչքան ալ կարծէի, թէ չափազանցութիւններ եղած են արդէն պատմուած լուրերուն մէջ, տեսածս այնպիսի ահաւոր բան մըն է, որ ամէն երեւակայութենէ վեր է. ոչ մէկ կերպով à peu près գաղափար մը չէք կրնար ունենալ, մինչեւ որ աչքերովնիդ չտեսնաք եղածը. ամբողջ վիլայէթ մը կործանուած է. ողջ մնացող եւ հոս ապաստանողները այնքան démoralisé են, որ եթէ բնական պէտքերու անմիջական գոհացումը չըլլայ իրենք ալ պիտի մեռնին յուսահատութենէն. ո՛չ մէկ յոյս, ո՛չ մէկ ապագայի նշոյլ (...)։ Կիլիկիան կործանուած է... այս է ամէնուն տպաւորութիւնը. դեռ Ատանա չեմ գացած, բայց հիմակուընէ լսածներս եւ ինծի պատմուածները կը վկայեն, որ բոլորովին զոհուած են Հայերը յայտնի եւ նախապատրաստուած ծրագրով. արդէն յայտնի է. Թուրքերը հոս այն երեւոյթը ունին, ինչ որ ունէին հին ռեժիմի գէշ օրերուն Պոլսոյ մէջ եւ բան մըն ալ աւելի. երեսդ կը նային զարմացումով, իբր թէ հարցնէին, թէ ի՞նչպէս կ՚ըլլայ, որ ողջ մնացած ես...» (5)։

Այստեղ մեկին կերպով ըսուածը բացակայ է, —կամ գրաքննուած է— գրքին մէջ։ Եսայեան անմիջապէս մատը կը դնէ գլխաւոր հարցին վրայ. կոտորածներու ծրագրումին եւ հաւաքական ոչնչացման կամքին։ Նոյն տեղը՝ Եսայեան կը գրէ. «Արդի կառավարութեան մեղսակցութիւնը ակնյայտի է...» (6)։ Այս կրկնակի հաստատումը կ՚ենթադրէ, որ Եսայեան մեծապէս գիտակից է դէպքերու նշանակութեան եւ ի յառաջագունէ կը թուի հերքել այն կարծիքը, թէ դէպքերը պատահական ու տեղական հանգամանք մը ունին եւ թէ Ատանայի կոտորածները քանի մը տաք-գլուխ մարդու գործն են։ Նամակին մէջ, Եսայեան շեշտը կը դնէ ծրագրումին վրայ եւ հաւաքական պատասխանատուութիւնը նկատի ունի պետական մեքենային։ Թէ ասիկա վտանգաւոր «գիտութիւն» մըն է, կը յատականայ երբ կարդանք Աւերակներու մէջի տառօրինակ յառաջաբանը, ուր գրուած է հետեւալը. «Անհրաժեշտ է, կը կրկնեմ, որ ամէնքս ալ գիտնանք ճշմարիտ պատկերը մեր արիւնոտած երկրին, քաջութեամբ եւ չեշտակի կարենանք նայիլ անոր։ Ինչ որ տեսայ եւ ինչ որ լսեցի՝ հանգամանքը ունէին ամբողջ պետութեան հիմունքը խախտելու։ Տեսականօրէն ո՛չ մէկը ասոր հակառակը կ՚ըսէ...» (7)։ Կոտորածներու իրականութիւնը կը խախտէ պետութեան հիմունքը, պետութիւնը կը դառնայ անհիմն երբ ինք իսկ կը ձեռնարկէ կամ կը ծրագրէ իր հաւաքականութեան մէկ մասին սպանդը։ Ինչ որ խնդրոյ առարկայ է Կիլիկիոյ կոտորածներով այն ալ պետութեան օրինականութիւնն է, երբ իբրեւ իշխանութիւն կը դադրի օրէնքը կիրարկելէ հաւասարապէս բոլորին։ Եւ յատկանշականօրէն պետութեան ու ոչնչացումին առընչումին մէջ Եսայեան ճիշդ այս հաւասարութիւնն է որ կը վկայակոչէ, փաստօրէն պետութիւնը յղելով իր իսկ «սկզբնական» դերին ու պաշտօնին, շատ որոշ ռազմավարութեամբ մը, թակարդումի ռազմավարութեամբ մը։

Քանի որ տեսնուածն ու լսուածը՝ կոտորածներուն իրողութիւնն ու զայն ստեղծող կամքը հանգամանքն ունին պետութեան հիմունքը խախտելու, կրնանք երկու գիտողութիւն հանել իբրեւ եզրակացութիւն.

● տեսնողն ու լսողը, Եսայեանի այցելութիւնը մէկ խօսքով՝ Կիլիկիա, կրնան վտանգաւոր ըլլալ պետութեան,

● տեսնելն ու լսելը վտանգաւոր են. անոնք այնքանով վտանգաւոր են որքանով կը տանին այցելողը գրելու արարքին, այսինքն՝ վկայութեան։

**

Ըսուեցաւ արդէն, որ Եսայեան սկիզբէն կը թուի ծրագրած ըլլալ իր տպաւորութիւններուն արձանագրութիւնը։ Եւ զարմանալի, աւելին՝ հիանալի է նոյն ատեն, գիտակցութիւնը վկայութեան առթած որոշ հարցերուն որ կը դնէ. «Այս զգացումը մեծապէս դրդեց զիս, որ իբր ազատ քաղաքացի, իբր երկրին մէկ հարազատ զաւակը, հաւասար իրաւունքներով օժտուած եւ հաւասար պարտաւորութիւններով բեռնաւորուած, առանց վերապահութեան գրեմ այս էջերը որոնք հայ կնոջ մը դիւրազգածութեան արդիւնքը համարելէ աւելի, պէտք է նկատել ո՛եւէ մարդկային արարածի մը ինքնաբուխ եւ անկեղծ տպաւորութիւնները» (8)։ Չեմ կրնար դանդաղիլ Եսայեանի ի գործ դրած ճարպիկ ռազմավարութեան վրայ, որ կը կայանայ պետութեան օրինականութեան սկզբունքը ոգեկոչելուն մէջ, եւ կրկնելուն պարտաւորութիւններու եւ պարտականութիւններու սարուածը, որոնց գրաւականն ըլլալու է պետութիւնը։ Օրինականի տրամախոհութիւն մըն է ի գործ դրուածը, յանուն... պետութեան հիմունքը խախտող բաներու բացայայտումին։ Ուէէ ազատ քաղաքացի ի վերջոյ իրաւունքն ունի ըսելու ճշմարտութիւնը, առանց քօղարկելու «մեր ճըշմարիտ զգացումները»։ Ճշմարտութիւնը վտանգաւոր է, բայց պետութիւնը հարկին տակն է այդ վտանգը ստանձնելու, պահպանելու համար իր իսկ օրինականութիւնը։

Գրքեց՝

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Եսայեան կը գրէ ուրեմն իր «տպաւորութիւնները» եւ գիտէ որ, այս «տպաւորութիւն» յղացքը երկդիմի է։ Մէկ կողմէն՝ անիկա կը յղուի ենթակայական զգացումներու. միւս կողմէն՝ արտաքին աշխարհէն եկող անըրջանցելի ստացումներուն։ Զանցել ենթակայականը տպաւորութեան մէջ, ահա դժուարը, բայց անհրաժեշտը, քանի որ կրնայ ըսուիլ, թէ գրուած էջերը արդիւնք են «հայ կնոջ մը դիւրազգածութեան»։ Եւ ասոր համար է որ Եսայեան շեշտը կը դնէ մարդկայնութեան վրայ. «պէտք է նկատել ո՛եւէ մարդկային արարածի մը ինքնաբուխ եւ անկեղծ տպաւորութիւնները»։ Ենթակայութենէն վերծումի ճիգին մէջ աւելի հեռու կ՚երթայ ան, երբ կը գրէ որոշ բրտութեամբ. «Որպէսզի ընթերցողը նոյնպէս չտարուէր նախապաշարումներէ եւ կանխակալ զգացումներէ, պիտի ուզէի նոյնիսկ որ հեղինակին ազգութիւնը մոռցուէր, յիշելու համար, որ միմիայն մարդկային զգացումներէ դրդուած երբեմն ցաւը, երբեմն վրդովմունքը, երբեմն կսկիծը, երբեմն յուսահատութիւնը խօսած են այս էջերուն մէջ» (9)։ Մարդկայինը, միայն մարդկայինը։ Եսայեան առաջուց այսպէս կ՚ոգեկոչէ բոլոր պատմաբաններուն եւ ո՛չ միայն պատմաբաններուն, այլ նոյնիսկ դատական մարմիններուն դիտողութիւնը ինչ կը վերաբերի վկայաբանական գրականութեան. պատմուածը, անձնական վկայութիւնը հարկ է ըլլայ «առարկայական». եւ առարկայականին լաւագոյն գրաւականն է «հեղինակին ազգութեան» մոռացումը կամ ջնջումը։ Պատմագրութեան համար լաւագոյն փաստաթուղթը պատկանելիութենէ զերծ վկայութիւնն է, ուրկէ բացակայ է կողմնակալութիւնը։ Ձեր բոլոր վկայութիւնները կրնան որեւէ արժէք չունենալ, այնքան ատեն որ կը բխին «ազգային նախապաշարումէ»։ Ազգայինին ջնջումը կը հիմնէ վաւերաթուղթը (հարց է թէ նման ապազգայնացումը ո՞ր չափով չի կրկներ ոչնչացումին տրամախոհութիւնը, առանց ուզելու)։

Պատմագրական ու դատական գիտքորոշումին կազմալուծման ծրագրած է Եսայեան կարծէք, երբ կ՚ոգեկոչէ չափազանցութեան հարցը։ Բոլոր վկայութիւնները կրնան չափազանցութիւն համարուիլ, ինչպէս Եսայեան ինք ալ կը սեպէ զանոնք, երբ կը գտնուի Պոլիս, աղէտի վայրէն հեռու։ Իսկ երբ կը մօտենայ Կիլիկիոյ, կացութիւնը հիմնովին կը շրջուի։ Զարմանալի չէ, որ ժողովուրդի մը հոգեվարքի մուտքի էջերուն մէջ, Եսայեան փաստօրէն կը խօսի արդարադատութեան մասին ու կը գրէ. «Մարդկային ամէնախիստ արդարութեան չափերով իսկ չէ կարելի դատել ու նոյն իսկ մերձենալ այն չարագործութիւններուն, որոնց ենթարկած են անմեղ եւ անպաշտպան բնակչութիւն մը, բայց միեւնոյն ատեն համոզուած եմ, որ ահագնութիւնն ու անհաւանականութիւնն իսկ այդ ոճրագործութեանց անպատիժ պիտի թողուն զիրենք» (10)։ Որքան չարագործութիւնը մեծ ըլլայ ու ահագին – բառին երկդիմութիւնը մոռնալու չէ – այնքան կը հեռանայ իրականի ու երեւակայելիի սահմաններէն։ Ոճիր մը, որպէսզի ըմբռնուի, հարկ է դադրի չափազանց ըլլալէ, հաւանաբար պըղտիկնայ, սահմաններ առնէ, մօտենայ «հաւանականի» կաղապարին։ Բայց ոճիրին, աղէտին, «բնոյթն» իսկ չէ՞ արդեօք անոր զանցումը հաւանականին, անոր չափ – զանցումը։ Հետեւաբար ոճիրին ահագնութիւնը կը հակասէ ոճիրին իրողութիւնը, կամ աւելի ճիշդ՝ ոճիրին ահագնութիւնը կը հերքէ ոճիրը պարզապէս։ Ահագնութիւնը փաստ մըն է անոր անկարելիութեան, եւ անոր երբեք կատարուած չըլլալուն։ Ուստի՝ ուրիշ բան մը չէ եթէ ոչ յաւելեալ նպաստ մը դահիճի «անմեղութեան»։

**

Ըստ ամենայնի Եսայեան շատ կարեւոր կը նկատէ իր տպաւորութիւնները կարենալ գրելը եւ գրելու համար աղէտին վայրը երթալը։ Այսպէս նախ՝ Աւերակներուն մէջ, երբ աղէտեալներու կ՚այցելէ, ծերունիի մը կը հանդիպի. «Առաջին անգամն է, ըսաւ, որ Հայեր Հայերու օգնութեան կը հասնին ... զուլումէն ետքը։ Մինչեւ հիմա այդ բանը անկարելի էր, ըսաւ մեր ընկերներէն մէկը ... կը ջարդէին, կը սպաննէին, կը վիրաւորէին, եղբայր եղբօր, քոյրը քրոջ չէր կրնար հասնիլ. մեր որբերը կը ցրուէին օտարներու ձեռքը, մեր վիրաւորներուն վէրքերը օտարները կը կապէին, մեր հոգեվարքները լքուած կը մեռնէին աւերակներուն մէջ ... այս անգամ գոնէ տխուր մխիթարութիւնը ունեցանք ձեր մօտ ըլլալու, ձեզի հասնելու...» (11)։

Քանի մը տարի վերջ 1916-ին, Թիֆլիս, նոր ազատած Պոլսոյ նախճիրէն, Եսայեան բանախօսութիւն մը կուտայ «Թրքահայ ժամանակակից գրողներ» նիւթով. այնտեղ կը նկարագրէ 1909ի մթնոլորտը։ Եւ կարծէք Աւերակներուն մէջի շատ մօտիկ թելադրանքին տակ՝ կը գրէ. «Ահա Մարտ 31-ի յեղաշրջական շարժումը. արիւնոտ ցոյցեր Կ. Պոլսոյ մէջ եւ Ատանայի կոտորածը, որ ամբողջ գրականութեան մը ծնունդ տուաւ, որովհետեւ մեզի համար այս սահմանադրական կոտորածները միակ առաւելութիւն մը ունէին համիտեան կոտորածներուն վրայ. այն էր որ անձամբ կարողացանք այցելել աղէտավայրը եւ ոչ միայն օգնութեան հասնիլ արկածեալներուն, այլ նաեւ գրել մեր տաժանելի տպաւորութիւնները» (12)։ Նախկին ու նոր, համիտեան ու սահմանադրական կոտորածներուն տարբերութիւնը աղէտավայրը տեսնելուն, արկածեալները լսելուն եւ տպաւորութիւնները գրելուն մէջ կը կայանայ։ Զնչին տարբերութիւն՝ կրնանք մտածել այսօր։ Սակայն Եսայեանի համար կայ «հաւատար-

մօրէն արձանագրելու» խնդիր մը: Նամականին կը կրէ կնիքը այս խնդրին մինչեւ 20ական թուականներուն սկիզբը, երբ գրողը documentներ կը հաւաքէ եւ կը մտածէ վաւերաթուղթերու հատոր մը հրատարակել Թարգմանովլի: Այսպէս՝ 1916 Յունուար 2-ին Եսայեան կ'իմանայ, որ երկու հոգի պատած է Շապին Գարահիսարէն եւ անմիջապէս կը գրէ. «Այսօր խօսեցայ այդ մասին Անդրանիկին հետ, առաջարկեցի, որ ես ինքս գրեմ (այդ երկուքին տպաւորութիւնները) քանի դեռ այդ Շապին Գարահիսարցիները չեն մեկնած...» (13): Ըստ երեւոյթին ծրագիրը չի յաջողիր: Սակայն ամէն անգամ որ Եսայեան դէմ յանդիման կը գտնուի աղէտին հետ, կը մտածէ գրելուն մասին: Անիկա ի զօրու կը մնայ Թորոյեանի վկայութեան արձանագրութեան մուտքին. «Տաժանելի պարտաւորութիւնը վիճակուեցաւ ինծի գրի առնելու այն պատկերները ու տպաւորութիւնները, զորս տեսած ու կրած էր Միջագետքի մէջ մահացող հայ ժողովրդին միակ ականատես վկան ... միակ հայ մը, որ իր աչալրջութեան եւ հաստատակամութեան շնորհիւ անցնելով այդ դժնդակ ճամբաներէն, հասած է մեզի վկայելու եւ աւանդելու այն հեծեծանքը, որ մեռնելէ առաջ ամբողջ ժողովուրդ մը արձակած է Միջագետքի անապատներէն ... Յաւագինօրէն տոգորուած ինծի բաժին ինկած պարտաւորութիւններով, սրբապղծութիւն համարեցի գրականութեան նիւթ դարձնել ամբողջ ժողովուրդի մը օրհասական տառապանքը... եւ մօտեցայ այս գործին ամենամեծ պարզութեամբ ու ակնածանքով» (14): Շատ բան կարելի է ըսել այս գրականութենէն խուսափումին մասին, որ Եսայեանին յատուկ չէ միայն (Շանթի պարագան ալ նոյնն է, տարբեր շրջարկի մէջ), եւ որ Եսայեան գործնապէս եւ ամենայն բծախնդրութեամբ կը կիրարկէ, այն օրերուն երբ նման մտահոգութիւն այնքան ալ «այժմէական» չէր: Կարեւորը վկայութեան որոշադրումն է. արձանագրել պարզութեամբ ու ակնածանքով՝ լուածը կամ տեսնուածը, առանց յաւելումի:

Եսայեան Աւերակներուն մէջը նօթագրած առեն կ'ընէ փորձառութիւնը դժուարութեան մը, որ սկիզբէն հարկ է կոչել պատկերացման հարց մը, դէպքերուն, եղելութեանց ահագնութենէն ծնող եւ որոշ չափով զանոնք անհաւանական դարձնող: Գրքի յառաջաբանին մէջ Եսայեան կը գրէ. «եթէ կրցայ պատկերացնել թէ ի՛նչ է արիւնի եւ հրդեհի արհաւիրքներէն խենթեցած ժողովուրդ մը ... եթէ կրցայ արտայայտել այն մղձաւանջները՝ որոնք նոյնիսկ հայրենի երկինքը մութ ու ապաւոր կը դարձնեն ... կը հաւատամ թէ ծառայութիւն կրցած եմ ընել ընդհանուր Հայրենիքին» (15): Եսայեան կը կարծէ, կը թուի կարծել, որ ճշմարտութիւնը ըսելով կը փրկէ նոր հաստատուած իշխանութիւնը, բայց այդ ճշմարտութեան պատկերացումը մեծագոյն խնդիրն է գրողին: Իսկ այս խնդիրը իր առջեւ կը դրուի անմիջապէս որ կը ժամանէ Կիլիկիա եւ իր արձագանգը կը գտնէ յիշեալ նամակին մէջ. «ամէն երեւակայութենէ վեր է. ոչ մէկ կերպով à peu près գաղափար մը չէք կրնար ունենալ...»: Իսկ հատորին մէջ, քիչ մը անդին. «Բայց ինչ որ տեսայ վեր էր ամէն երեւակայութենէ. ինծի դժուար է ամբողջական գաղափար մը տալ. բառերը իրենց առօրեայ եւ ընթացիկ իմաստով անկարող արտայայտելու ահաւոր անպատմելի երեւոյթը որ իմ աչքերս տեսան» (16): Աւելի վերջ ալ, ժողովուրդի մը հոգեվարքին սկիզբը —որը ի դէպ վերապրողի մը վկայութիւնըն է եւ ոչ անձնական փորձի մը արձանագրութիւնը, բայց ոչինչ կը փոխուի առով, ըստ երեւոյթին— Եսայեան կ'ըսէ. «Ինչ որ հայ կամ օտար ընթերցողը պիտի գտնէ այս արձանագրութեանց մէջ, դեր ի վեր կը մնայ ամէնէն դժոխային երեւակայութենէ» (17): Ուրիշ տեղ, Դանիէլ Վարուժանի առթիւ պատկերացման այս շատ «դասական» հարցին փորձած եմ մօտենալ(18): Հապճեպ կերպով կարելի է ըսել, որ «երեւակայութեամբ» Եսայեան նկատի ունի ոչ այնքան յօրինելու կարողութիւնը, որքան աչքին-մտքին առջեւ վերբերելու, պատկերացնելու կարողութիւնը, այն որ երեւան կը բերէ, երեւոյթ կու տայ, պատկերի մէջ կը գետեղէ եւ որուն շնորհիւ հնարաւոր կ'ըլլայ «պատմել»: Երեւակայութիւնը մտքին ծայրագոյն ընդլայնումն ալ նշելու է, անոր ճիգը պարփակելու զինք զանցող «ահագնութիւնը»: Սարսափի փորձառութիւն մը կայ այստեղ, որ չի բխիր միայն ապրուածէն, այլեւ գրողին պատահող եւ անոր ամէնէն «հարազատ» դէպքը չկարենալ արձանագրելու, այսինքն՝ աղէտը գերիվերութեան պատճառով կորսնցնելու մտավախութենէն:

Այս իմաստով չափազանց շահեկան էջ մըն է հատորի երկրորդ գլուխը: Այնտեղ մասնաւորեալ տուեալ մը չէ, որ խնդրոյ առարկայ է, ինչպէս է պարագան գրեթէ ամէն տեղ հատորին մէջ, այլ տարտամ ամբոխ մը, Ատանայի մոխիրներուն մէջ, տեսակ մը անժամանակ լոյսի մը մէջ ու նոյնքան մըն ալ անժամանակ տեղի մը վրայ. «Վեհանձն ու շլացուցիչ արեւին տակ կը տարածուի քանդուած քաղաքը՝ անծայրածիր գերեզմանի մը պէս... Արիւնոտ եւ արցունքոտ ցնցոտիներով ծածկուած այրիներու, որբերու եւ ծերերու ամբոխ մը կը ներկայանայ մեզի, իբրեւ մնացորդը Ատանայի բնակչութեան...» (19): Եւ գրող աչքը յանկարծ կ'ընդհատէ նկարագրութիւնը, արգիլուած կամ աւելի ճիշդ՝ կը նկատէ փորձին ամբողջ անկարելիութիւնը եւ յայտնի սարսափով կ'ըսէ. «Արդարեւ կարելի չէ ըմբռնել եւ զգալ մէկ անգամէն ահաւոր իրականութիւնը. անիկա մարդկային երեւակայութեան սահմանէն դուրս կը մնայ. անոնք որ ապրած են զայն՝ չեն կարող նաեւ պատմել իր ամբողջութեանը մէջ. ամէնքն ալ կը թոթովեն, կը հառաչեն, կ'արտասուեն ու կցկտուր եղելութիւններ կը ներկայացնեն մեզի (...): Ո՛չ այս պատմութիւնները սակայն, ո՛չ այդ մոխիրներուն մէջ խըլըրտող տարտամ Հայութիւնը, ո՛չ ցաւոտ եւ չուարուն աչքերով ու սարսափի արբեցութենէն դեռ չսթափած երեւոյթով որբերը, ո՛չ անմխիթարելի կորուստով գալարուած մարմինները այրիներուն, ոչ դեռ արիւնոտ եւ ցաւագին վէրքերը անդամահատուածներուն, չեն կարող մեզի պատկերացնել տալ իր իսկական ու մօայլ մեծութեամբ ինչ որ պատահած է այդ դժոխային օրերուն մէջ» (20): Փաստօրէն այդ ամբոխը աչքին դիմաց տեսակ մը հազիւ ապրողներու կոյտ մըն է եւ ինչ որ գրողը կը ճգնի բռնել կը խուսափի աչքէն. տեսնուող բաներէն ոչ մէկը կրնայ պատկերացնել «ինչ որ պատահած է»: Թէ պատկերացումն է, որ Եսայեան անդադար նկատի ունի այստեղ կ'երեւի չարունակութեան մէջ, երբ գրողը կը հետեւի աչքերու խաղին եւ այնտեղ կը կարծէ պահ մը գտնել փնտռածը, որ ի հարկէ ինչ մը չէ, թէեւ ինչ մըն է որ կը թուի որոնել տեսողութեան դաշտին մէջ. «Անձկալի ու արհաւրալից աչքերու մէջ է, որ ,երբեմն մէկ բոպէ կը կարծեմ ընդնշմարել զայն. օ՜հ այդ աչքերը, կան որ կուրացած են եւ հրաժարած կը թուին ընդմիշտ արեւին ուրախութենէն ու անյատակ վիհի մը պէս պարապ կ'երեւին. կան որ կը նային քեզի ու չեն տեսներ՝ որովհետեւ անջնջելի կերպով մէ՛կ պատկեր դրոշմուած է իրենց տեսողութեան սահմանին. կան որ պահած են քամնելի բոցերուն բիթը իրենց նայուածքին մէջ (...) Երբեմն անտարբեր կը թուին, կարծես քարացած իրենց վիշտին սաստկութեանը մէջ. հանդարտ դէմքով մը՝ որուն վրայ նեարդ մը իսկ չի շարժիր՝ կը պատմեն ահաւոր եղելութիւններ. իրենց իւրաքանչիւր բառը՝ հոսած արիւն է. ու յանկարծ կը կենան, աչքերնին կը բոցավառի յիմարական փայլով մը, ի՞նչ կը պատկերանայ իրենց մտքին...» (21):

Աչքերու այս զննումը կը հասնի շատ որոշ հաստատումի մը, որ հատուածին յանգման կէտն է: Նախ՝ թէ աղէտը «անսահմանելի» է (ուրիշ տեղ անիկա «անպատմելի» է, իսկ բոլոր այս ժխտական որակումները կը պատկանին աղէտի պատումի հռետորութեան կամ ոճին) եւ ապա՝ թէ անոր մէջ բան մը անվերադարձ կերպով կորսուած է. «Ու ինչ որ անկանգնելի ու անդարմանելի կը թուի այս անսահմանելի աղէտին մէջ, մոխրացած տուները, քանդուած այգիները չեն, ոչ ալ մեռնողներուն թիւին մեծութիւնը. այլ այն ջլատիչ ներքին զգացումը որ կը ծածանի ամէնուն աչքերուն մէջ, ողորմելիօրէն, յուսահատօրէն. եւ այդ՝ ոտքի տակ գացած, բիրտ ներբաններու տակ ճզմուած ժողովուրդի մը զգացումն է...»(22): Եսայեան իր շատ պարզ, բայց գերազանցապէս տիրապետուած բառապաշարով կը տարազէ ո՛չ միայն նուաստացումի զգացումը, այլեւ զգացումը ոչնչացման, որ կը կազմէ աղէտին ամէնէն անդարմանելի եզրը:

Եսայեան գրող է եւ գիտէ, որ անսահմանելիով գիրք մը չի կազմուիր բայց թէ իր տպաւորութիւնները անդադար կը բախին անսահմանելիին, բառին կրկնակ իմաստով. այն որ սահման չունի, այն որ սահմանում չունի: Ահա՛ սահմանադըրական կոտորածին առթած վիճակը. անիկա, սահմանադրութիւնը առիթը կ'ընծայէ գրողին երթալ — տեսնելու եւ գրելու աղէտը զայն կը դնէ բանի մը առջեւ որ սահման ու սահմանում չունի. այսինքն՝ բացարձակ բանի մը: Հասկնալի է այլեւս թէ ինչո՞ւ զոհերէն մէկը, եկեղեցիի մը պատին վրայ կը գրէ, հրըկիզուելէ առաջ. «Աս պահուս Աստուած չկայ»: Երբ անսահման աղէտը կու գայ Աստուած կը ջնջուի, ոչնչացումը կը գրաւէ ամէն բանի տեղը, ի հարկէ նաեւ Աստուծոյ, եկեղեցիին մէջ:

Պատկերացման ու անսահմանելի աղէտին հակամարտութիւնը, եթէ կարելի է ըսել, կ'անցնի շատ որոշ փուլերէ: Առաջինը իրականութեան փախուստն է, անիրականացումը. «Հետզհետէ քանի կը մօտենայինք աղէտի սեմին, իրականութիւնը կը խուսափէր կարծես իմ հասկացողութենէն...» (23): Կարելի է երկարօրէն դանդաղիլ այս վիճակին վրայ եւ Եսայեանի տողերը հիանալիօրէն կը բացայայտեն զայն: Իրականի եւ անիրականի սահմանները կը ջնջուին աղէտի սեմին, թերեւս անոր համար որ աղէտը կ'առնէ կը տանի ամէն սահման, ամէն յղում, ամէն արժէք եւ ամէն իմաստ: Ապա՝ օտարութեան անհաղորդութեան զգացում. «ձեռքերնիս կը սեղմէին ու կ'անցնէին, ու դեռ ո՞վ գիտէ ի՛նչ մը կար օտարոտի մեր վրայ որ հաղորդակցութեան չէին մտնար ու ամրապնդուած իրենց վիշտին մէջ՝ մէկ կողմ կը կենային ու կը նայէին մեզի արցունքոտ աչքերով» (24): Այս օտարութեան յարակից կերպն է ըմբռնելու հիմնական դժուարութիւնը. «հակառակ բրած գերմարդկային ջանքերուս չկրցայ ըմբռնել իրենց դժբախտութեան ամբողջութիւնը, ու մինչեւ այսօր այդ բանը անկարելի եղած է ինծի համար» (25): Զոհերը այսպէս կը մնան ամրափակ իրենք իրենց մէջ, իրենց դաղտնիքին եւ կը դադրին, որոշ չափով մաս կազմելէ մարդկային հաւաքականութեան:

Այս օտարութիւնը կը ջնջուի սակայն գոնէ մէկ տեղ, հաւաքական պահու մը, պատարագի ընթացքին, երբ պատդամաւորը կը մտնէ արկածեալներու ամբոխին մէջ: Իսկական վերացում — հաղորդակցութիւն մըն է անիկա, «ցեղին» հետ, ասոր միութեան ու ամբողջութեան: «Պատարագը կը յառաջանար. աղօթքներու եւ շարականներու մեղեդիներէն օրօրուած մտածումս կը սլանար հեռուները, դէպի ապրուած անցեալ սեւ օրերը. ինքզինքս լքած ցաւի ալիքներուն, կը զգայի անհատականութեանս աստիճանաբար նուաղիլը հաւաքական տառապանքին մէջ. նոր ձայն մը կը հնչէր իմ հոգիիս մէջ ու տաժանելիօրէն կը զարթնէի նորատեսակ գիտակցութեան մը... ու այդ պահուն էր որ հաղորդուեցայ Ցեղիս ճշմարիտ ճակատագրին հետ...: Այս պահուն էր, որ վերապրեցայ բոլոր այն դժոխային տագնապները՝ որոնք պատմեր էին ինծի եւ որոնցմէ հեռու եւ օտար մնացեր էի այն օրերուն» (26): Այս եւ վերի երկու պահերը կը թուին գիրար հակասել, սակայն առոյգ է որ մաս կը կազմեն նոյն փորձառութեան. տեղ մը զոհերուն վիշտը իրենց գաղտնիքն է, անոնցմէ անկորզելի եւ գիտողէն հեռակայող, խուսափումին մէջ միայն տրուող ինչ մը, ինչպէս կ'ըսէր Եսայեան, կամ ոչինչ մը: Իսկ օտարութեան մէջ ահա հաղորդակցութիւնը. անհատական եսի ջնջում, հաւաքականի, Ցեղին հետ նոյնացում, ինքնացում եւ վերջապէս անձնականացումը պատմըւածներուն եւ իւրացում: Այս տարօրինակ փորձառութիւնն է հաւանաբար, որ Եսայեան կ'ընէ Կիլիկիոյ մէջ, որուն ընթացքին դուրսէն եկողը կը նոյնանայ ներսին հետ:

Հոս հասած արդէն կրնանք դիւրաւ դուշակել, որ «հեղինակին ազդութիւնը» մոռնալու կամ մոռցնել տալու բաղձանքը որոշ չափով, եթէ ոչ լիովին, անկարելի ցանկութիւն մըն է, կամ աւելի ճիշդ՝ մաս կը կազմէ ընդհանուր ու խիստ ռազմավարութեան մը: Երբ նոյնացում կայ արկածեալին ու գրողին միջեւ, կը ջնջուի առարկայական պատումը, քանի որ կը ջնջուի առարկայականի աշխարհը: «Աղէտին կուրծքին մէջ մխրճուողը» կը կորսնցնէ առարկայականօրէն դիտելու եւ գրելու հնարաւորութիւնը:

Եսայեան անշուշտ կը գրէ անպատմելի աղէտը: Եւ յատկանշական է տեսնել թէ պատարագի ընթացքին ապրուած փորձառութենէն անմիջապէս վերջ կը սկսի նոր գլուխ մը, «Որբերը» խորագրուած, զոր կը ձօնէ «Հայ մայրերուն»: Գրքին այս միակ ձօնագրութիւնը կը... «Հա՛յ մայրեր, ձեզի կը նուիրեմ այս գրութիւնս, ինչպէս ահաւոր եւ անպատմելի աղէտը՝ ձեր խնամակալութեան ձեր սիրոյն կը նուիրէ հազարաւոր որբացածներ»: «Գրութիւն» բառը միակն ամբողջ գրքին մէջ Եսայեանի արարքը բնորոշող: Եւ անիկա, բաղդատութեան մէջ, դրուած է որբերուն տեղը: Գրութիւնը նման է որբերուն, եւ գրողը նման է աղէտին: Բաղդատութիւնը անկասկած նոյնացում չէ, սակայն թելադրական է վերի հաղորդակցութեան պահէն վերջ: Գրողը այլեւս նման է աղէտին: Գրողը աղէտին նմանն է: Աղէտը կարծէք գաղտնօրէն մտած է գրութեան մէջ եւ հոն... ընդավիճակ մը ստացած: Ինծի այնպէս կը թուի թէ գրողին ու աղէտին այս նմանութիւնը կարելի կը դարձնէ Աւերակներուն մէջը եւ բաց իս կը կազմէ Եսայեանի երկին տոկունութիւնը: Ինչ որ այլ տեղ գրող մը կը յաջողի սեւեռել, ... մէկ տեղ այլուր, մեր գիրքերու աշխարհին մէջ, եկած է երեւոյթի եւ նոյն ... տեն պահպանուած իր խուսափումին մէջ...

(*) Այս գրութիւնը հատուած մըն է Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան հերթական հանդիպումներէն մէկուն տրուած բանախօսութեան, Դեկտեմբեր 1988-ին:

Նօթեր. –

1.–Անհրաժեշտ է այստեղ ընել քանի մը դիտողութիւն: Նախ՝ ինչ կը վերաբերի Եսայեանի երկերու հրատարակութեան պէտք է խոստովանիլ, որ տակաւին չ... ունինք ամբողջական մօտեցող որեւէ հր... պարակում: Ոչ Երեւանի 1956-ի Երկեր... ոչ Պէյրութի 1972-ի Երկերը, ոչ ալ վե... ջապէս Անթիլիասի 1987-ի Երկերը ... գըրիտ պատկերացում մը կու տան Եսայեանի արտադրութեան այլազանութեան... Այդ արտադրութեան մեծագոյն մա... կը մնայ արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ մամուլին մէջ, կամ տպուած է առանձին ու անմատչելի հատորիկներով: Ասիկա կը դժուարացնէ գրողին մասին որեւէ լուրջ ու խղճամիտ աշխատանքի իրականացում... Եսայեանի արտադրութեան մասին քի... բան գրուած է: Կայ Օշականի աշխատութիւնը Համապատկերի Զ. հատորին մէջ... Ապա՝ Սեւակ Արզումանեանի մենագրութիւնը՝ Զապէլ Եսայեան, Երեւան 1965: Վերջապէս Շուշիկ Տանապետեանի աւարտաճառը Zabel Essayan ou l'univers lumineux de la littérature, Antélias 1988, ուր տրուած է բաւական ծաւալուն մատենագիտութիւն մը: Սակայն այս բոլոր աշխատութիւնները անբաւական են ըստ ամենայնի:

2.– Զապէլ Եսայեան. Նամակներ, Երեւան, 1977, էջ 95: Այս հատորին մէջբերումները կը տրուին Ն. կրճատումով:

3.– Նոյն, էջ 105:

4.– Նոյն:

5.– Նոյն, էջ 93:

6.– Նոյն:

7.– Աւերակներու մէջ, Պէյրութ, Սեւան, 1957, էջ 20: Այս հատորին մէջբերումները կը տրուին ԱՄ. կրճատումով:

8.– Նոյն:

9.– Նոյն, էջ 19:

10.– Գործ, Բաքու, 1917, թիւ 2-3, էջ 80:

11.– ԱՄ, էջ 56-57:

12.– Թրքահայ ժամանակակից Գրողներ, Թիֆլիս, 1916, էջ 35:

13.– ԱՄ, էջ 19:

14.– Գործ, էջ 79-80:

15.– ԱՄ, էջ 19:

16.– ԱՄ, էջ 40:

17.– Գործ, էջ 80:

18.– Տես մեր Կրակէ շրջանակը Դանիէլ Վարուժանի շուրջ հատորը, Անթիլիաս, 1988:

19.– ԱՄ, էջ 25-26:

20.– ԱՄ, էջ 26:

21.– ԱՄ, էջ 27:

22.– ԱՄ, էջ 28:

23.– ԱՄ, էջ 21:

24.– ԱՄ, էջ 24:

25.– ԱՄ, էջ 41:

26.– ԱՄ, էջ 32-33:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 10

MERCREDI
10 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.009 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.009

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՄԲ ՄԵԾ ՄԻԹԻՆԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ, ՄԱՅԻՍ 11-ԻՆ

ԲՈՂՈՔ՝ ԱԶՐԲԵՋԱՆԻ ԴԷՄ

ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ 200.000 ՑՈՒՑԱՐԱՐ, ՄԱՅԻՍ 6-ԻՆ

Մթնոլորտը միշտ լարուած է Հայաստանի եւ Արցախ, ուր գործադուլը կը շարունակուի Մայիս 3-էն ի վեր։ Հոս, պատճառը շատ յստակ է եւ այնքան վրդովեցուցիչ ու անըմբռնելի, որ նշանակուած Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն (նախագահ՝ Վոլսկի) չէ վարանած բողոքագիր մը ղրկելու Կորբաչովի։ Արդարեւ, Մոսկուայի կողմէ իսկ նշանակուած այս մարմինը, որ միջին լուծում մը կը նկատուէր, չի կրնար գործադրել իր իսկ որոշումները Արցախի մէջ, որովհետեւ Ազրպէյճան տեւական խոչընդոտներ կը դնէ։ Ոչ տնտեսական, ոչ ալ մշակութային գետնի վրայ, յատուկ Կոմիտէն կըրնայ իր որոշումները գործադրել Պաքուի պատճառաւ։

Այս կացութիւնը այն աստիճանի անհանդուրժելի դարձած է որ, ինչպէս գիտենք, թէ Կոմիտէն եւ թէ ժողովուրդը բողոք ներկայացուցած են Կորբաչովի։ Աւելին, պետական արտօնութեամբ եւ մասնակցութեամբ, որոշուած է միթինկ մը ընել Մայիս 11-ին, այս Հինգշաբթի իսկ Երեւանի մէջ, ուր խօսք պիտի առնեն նաեւ հոգեւորականներ (Պարգեւ Եպիսկոպոս՝ Արցախէն)։

Նախապէս, Շաբաթ, Մայիս 6-ին չարտօնուած ցոյց մը տեղի ունեցած էր եւ ցոյցին մասնակցողները կը պահանջէին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը։ Մասնակի լուրերը որ հասած են կը հաստատեն որ ցուցարարները տողանցած են փողոցէ փողոց, համախմբուելով մասնաւորաբար պետական շէնքերու, ինչպէս՝ Կեդր. Կոմիտէի առջեւ։ Ոմանք նոյնիսկ «Անկախ Հայաստան» պոռացած կ՚ըլլան եւ այդ պատճառով հրասայլեր ու բանակ կը պաշարեն Օփերայի հրապարակը եւ այլ բանուկ ճամբաներ։ Ոչ մէկ միջամտութիւն եղած է սակայն ապահովութեան ուժերու կողմէ։

Ֆրանս - Լիպերթէ հիմնարկի նախագահուհի՝ Տիկին Տանիէլ Միթերան նոր մեկնած էր Երեւանէն եւ մինչ ցոյցեր կային Երեւան, Մոսկուայի մէջ, ինք կը տեսնուէր Արտաքին փոխ - նախարար՝ Անատոլի Ադամիշինի հետ եւ կ՚արծարծէր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու պարագան։ Փոխ - նախարարը գոհացած է պատասխանելով՝ «Լսեցի ձեզ»։ Տիկին Միթերան, ըստ ԹԱՍ-ի տեսնուած է նաեւ մէկ փոխ - նախարարապետի՝ Իվան Սիլայէվի հետ։ Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթն եղած է Հայաստանի մէջ վերաշինութեան հարցերը եւ ֆրանսական կազմակերպութեանց մասնակցութիւնը։

Տիկին Միթերանի այցելութեան առընչութեամբ Հայաստանի հեռատիպը («Արմէնփրէս», Մայիս 5) հետեւեալը կ՚ըսէ.— «Մայիս 4-ին Երեւան ժամանեց Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահի կինը՝ Տանիէլ Միթերան, որ խորհրդային Միութիւն կը գտնուի որպէս Ֆրանսայի «Ֆրանս - Լիպերթէ» հիմնարկի մարդասիրական, հանրային կազմակերպութեան նախագահ։ Իրեն հետ ժամանեց խորհրդային Միութեան Ֆրանսայի Հանրապետութեան արտակարգ ու լիազօր դեսպան՝ Իվ Փանիէզ, կնոջը հետ։ Տիկին Միթերանը կ՚առաջնորդեն արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի խորհրդային ընկերակցութիւններու միութեան դիւանի նախագահ Վ. Տերիշկովա, խորհրդային Արտաքին նախարարութեան եւրոպական բաժնի առաջին վարիչ Ն. Աֆանասեվսկի։ Նոյն օրը, Տանիէլ Միթերան զրոյց ունեցաւ Հայաստանի Արտաքին նախարար Ա. Մկրտչեանի հետ։ «Դժուար է ըսել, ըսաւ նախարարը, թէ մեր հանրապետութիւնը ի՞նչ վիճակի մէջ կ՚ըլլար, առանց խորհրդային մարդոց միասնութեան, համախմբուածութեան, եղբայրութեան ստեղծարար հնարաւորութիւններու դրսեւորման, մարդիկ, որոնք մեր վիշտը ընկալեցին որպէս իրենց սեփականը։ Հայաստան պատահած երկրաշարժը յառաջ բերաւ աննախընթաց չափերու հասած համերաշխութիւն եւ կարեկցութիւն։ Բառացի կերպով, քանի մը ժամ յետոյ, երբ աշխարհ իմացաւ Հայաստան պատահած դժբախտութեան մասին, խորհրդային Միութիւն սկսան օգնութեան եւ աջակցութեան անհամար առաջարկութիւններ հասնիլ բոլոր մայր ցամաքներէն։ Առաջիններու կարգին մեզ օգնութեան եկան Ֆրանսայի փրկարարներն ու մասնագէտները՝ տարբեր հանրային կազմակերպութիւններու կողմէ»։ Տանիէլ Միթերան յայտնեց որ «Հայ ժողովուրդի ողբերգութիւնը Ֆրանսայի մէջ յառաջ բերաւ համերաշխութեան եւ օգնութեան լայն շարժում զոր մենք մըտադիր ենք շարունակել»։ Տիկին Միթերան, օրուան երկրորդ կէսին եղած է Լենինական։ Ֆրանսացի ժողովուրդին կողմէ ցոյց տրուած օգնութեան համար իրեն շնորհակալութիւն յայտնեց կուսակցութեան Լենինականի քաղկոմի առաջին քարտուղար՝ Մ. Մկրտչեան։ Տանիէլ Միթերան շրջած է Լենինական եւ նոյն օրը վերադարձած Երեւան»։

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Երեւանի Կրուպսկայա մանկանց հիւանդանոցի վտանգաւոր անընդունելի պայմաններու հետեւանքով, պաշտօնանկ եղած են Առողջապահութեան փոխնախարարը, հիւանդանոցին տնօրէնը եւ բազմաթիւ այլ պատասխանատուներ։ 2 շաբթուան ընթացքին 13 նորածին եւս մեռած էին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ, քանի մը հազար ցուցարարներ համախմբուած են Ուրբաթ եւ Շաբաթ։ Կը պահանջեն ձերբակալուած չորս ազգայնականներու ազատ արձակումը (Ապրիլ 9-ի ցոյցերու առթիւ)։ Ցոյցին ղեկավարները յայտնած են թէ եթէ մինչեւ Մայիս 25, անոնք ազատ չարձակուին, ամէնօրեայ հանրաժողովներ պիտի կազմակերպուին։ Երիտասարդներ ալ հացադուլի շարժում մը սկսած են։

ՆՈՒՄԽԱՅԻ ՍԷՆ – Ժոզէֆ Մայր տաճարին մէջ է որ կատարուեցաւ յուղարկաւորութիւնը Ջիպաուի և Եուէննէ-Եուէնէի, նախքան անոնց մարմիններու փոխադրութիւնը – իւրաքանչիւրը՝ իր ծննդավայրը – հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, ուր կողք կողքի էին Քանաք եւ Քալտոշ։ Ներկայ էր Միշէլ Ռոքար, որ երդում ըրաւ գործադրել Մաթինեոնի համաձայնագրերը, իրենց ոգիին եւ տառին մէջ։ Որոշեց նաեւ չփոխել գաւառական ընտրութեանց թուականը՝ Յունիս 11։

ՄԱՅԻՍ 8-ի Զինադադարի (1945) տարեդարձին առթիւ, Նախագահ Միթերան ծաղկեպսակ դրաւ Անծանօթ Զինուորի շիրիմին։ Նոյն օրը Օրլէան գնաց ոգեկո-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՖՐԱՆՍ. ԴՊՐՈՑԻ ՏՆՕՐԷՆԸ

ՄԱՐԹԷՆ ՓԱՇԱՅԵԱՆԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ՖՐԱՆՍԱ

Անուն մը եւ նոյնիսկ դէմք մը որ ներկայացնելու հարկ չկայ։ Արդարեւ, ո՞վ մոռցած է Լենինականի ֆրանսական դպրոցի տնօրէն՝ Մարթէն Փաշայեանը, որ Դեկտեմբեր 7-էն ի վեր նոյն նայուածքը չունի եւ չի կրնար ալ ունենալ։ Ինք կը դասաւանդէր ժամը 11.41-ին, երբ Հայաստանի հողը սարսռաց։ Ինք կորսնցուց կինն ու երկու զաւակները ու մեծ քաջութեամբ տոկալով անհուն ցաւին, աշխատանքին մէջ փնտռելով իր կեանքը կարենալ շարունակելու միակ ելքը։

Շրջանէ մը ի վեր, Մարթէն Փաշայեան Ֆրանսա ժամանած է եւ արդէն շատեր զինքը տեսան ու լսեցին ֆրանսական հեռատեսիլէն։ Անցեալ շաբթու «Յառաջ» կ՚այցելէր եւ ջերմ խօսակցութիւն մը կ՚ունենայինք, անմիջական յարաբերութիւն ստեղծելով նաեւ փրոֆէսէօր Տէտէեանի հետ, որ եկած էր յայտնելու մեզի թէ Մոնփելիէ տրամադիր է ընդառաջելու Մարթէն Փաշայեանի հեռատեսիլէն յայտնած առաջարկին։ Այդ առաջարկը կը վերաբերէր Հայաստանէն Ֆրանսա ղրկելու ֆրանսերէնի ուսուցիչներ, որպէսզի կատարելագործէին ֆրանսերէնը։

Շաբթու վերջ, Մարթէն Փաշայեան հարաւային Ֆրանսա կը գտնուէր եւ Մայիս 8-ին «Լը Փրովանսալ» լայն տեղ կու տար։ Առաջին էջն իսկ նկարով մը կը հաղորդուէր իր ժամանումը օդակայանը (ուր զինքը դիմաւորողներու կարգին էր «Յառաջ»ի աշխատակից՝ Կարօ Յովսէփեան), ապա Ժան Քեհայեան յօդուածով մը կ՚անդրադառնար Փաշայեանի առաքելութեան։ «Հարկ է տեսած ըլլալ, կը գրէ, անոր վիշտով եւ յոյսով առլցուն դէմքը հասկնալու համար որ հայ ժողովուրդը, իր վիրաւոր մարմնով իսկ, այլեւս չընդունիր ինչ որ ճակատագրապաշտ կը նկատուի։

... Այո՛, պէտք է տեսած ըլլալ Մարթէն Փաշայեանի դէմքը համոզուելու համար որ Լենինականի ֆրանսական դպրոցին համար ձեռք առնուած արշաւը վաղը իրականութիւն մը պիտի ըլլայ»։ «Փրովանսալ» կը միանայ արշաւին։

Մարթէն Փաշայեան ինք ալ կարճ յօդուած մը ստորագրած է նոյն թիւին մէջ, ուր կը պատմէ թէ Լենինականի թիւ 10 դպրոցը (Ա. Պետրոսեան) հիմնուած է 30-ական թուականներուն ու մինչեւ 1962 բանած է որպէս երկրորդական վարժարան։ 60-ական թուականներուն, Խորհրդային Միութեան մէջ, կը կազմակերպուին յատուկ դպրոցներ մասնագիտացած օտար լեզուներու դասաւանդութեան մէջ, ուր ընթացիկ ուսման կողքին, Ա. դասարանէն կը դասաւանդուին օտար լեզուներ (ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն եւայլն)։ 1962-ին ուրեմն թիւ 10 դպրոցը կը վերակազմակերպուի որպէս ֆրանսական դպրոց։

Մարթէն Փաշայեան գացած է նաեւ Լա Սիոթա, Նիս, նախքան Փարիզ վերադառնալը։

ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆ, ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Տիկին Միթերանի Թուրքիոյ քիւրտ ապաստանեալներուն բանակավայրերը կատարած այցելութիւնը կը շարունակէ անդրադարձներ ունենալ յատկապէս Թուրք մամուլին մէջ։ Ուրբաթ, Մայիս 5-ի թերթերը յաւելեալ տեղեկատուութիւններ ունէին այս մասին, ուր կը խօսուէր օրինակ Տանիէլ Միթերանի անսպառ եռանդին, ապաստանեալներու հանդէպ ցոյց տուած մեծ հետաքրքրութեան մասին։

Այս այցելութեան առընչութեամբ Տանիէլ Միթերանի ուղղուած «Բաց Նամակ» մըն ալ հրատարակուած է «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին Մայիս 5-ի թիւին մէջ, տոքթ. Նուսրէթ Արսէլ ստորագրութեամբ։ Նամակագիրը գլխաւորաբար երեք հարցումներ կ՚ուղղէ Տիկին Միթերանի։ Ան կ՚ըսէ. – «Ա) Երբ աշխարհի վըրայ ներկայիս 12 միլիոն մարդ ապաստանեալի օրինավիճակ ունի, ի՞նչ դրդապատճառներով որոշեցիք այցելել այս ափ մը մարդոց, որոնք մեր երկիրը ապաստանած են։ Իրենց ապրած նախկին երկիրներուն մէջ կարելի չէ՞ր ծանօթանալ իրենց, մինչեւ այսօր։ Բ) Հակառակ որ ըսիք թէ պաշտօնական բնոյթ չէր կրեր ձեր այցելութիւնը, շատերու մտքին մէջ ծագեցաւ այն հարցումը, թէ արդեօք ՄԱԿ-ի Ապաստանեալներու յանձնախումբին կողմէ ձեզի յանձնուած յատուկ պարտականութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէ՞ր։ Պարտականութիւն մը, զոր կ՚անգիտանային Թուրքիոյ պաշտօնական շրջանակները։ Գ) Կրնա՞ք տրամաբանական եւ համոզիչ պատասխան մը տալ այն հարցումին թէ, ինչո՞ւ նոյն չափազանցուած հետաքրքրութիւնը ցոյց չտուիք անմեղ երկիրներու այն ժողովուրդներուն հանդէպ, որոնք երկար տարիներ գաղթավայրի իրավիճակ ունեցած են։

Այս հարցումներէն ետք նամակագիր բժիշկը կը թուէ Թուրք ժողովուրդին բարեմասնութիւնները. անձնազոհ, երախտապարտ, առատաձեռն։ Ու նամակը կ՚աւարտի վերջին հարցումով մը ուր կ՚ըսուի. – «Եթէ կ՚ուզէք լաւագոյն պայմաններ ապահովել այս մարդոց, ՕԹԱՆ-ի ձեր դաշնակից Թուրքիոյ կիրարկուած վիզան ջնջեցէք ու ձեր երկրին դրախտային անկիւններէն շրջան մը յատկացնելով անոնց, ձեր յարգելի ամուսինին ալ նեցուկով հոն հիւրասիրեցէք բոլորը»։

«Մոնտ»ի Մայիս 3-ի թիւին մէջ ալ Մ. Ֆարէր Տիգրանակերտէն ղրկուած իր թղթակցութեան մէջ կը շեշտէ այն պարագան թէ Տանիէլ Միթերանի այցելութիւնը, հակառակ ամէն բանի, Անգարայի տեսանկիւնէն դժուար է որ երկրին ներքին գործերուն միջամտութիւն մը չնկատուի։ Այս համոզումը, օրինակ, կը զօրանայ այն երեւոյթով որ մինչ ան կ՚ընդունուէր վարդի թերթերու տարափով մը, շուրջի մարդիկը թերթիկներ կը ցրուէին իր գլխաւորած հիմնարկին գործունէութիւններուն մասին, եւ ուր կ՚ըսուէր թէ «Քիւրտիստան երկիրն է 20 միլիոն մարդոց, որոնք 2600 տարիէ ի վեր անկախութենէ զրկուած, գերութեան կեանք կ՚ապրէին, ցրուած հինգ երկիրներու մէջ»։

Տանիէլ Միթերանի մանկական գծագրութիւններ նուիրուած են ուր պատկերուած է իրենց ապրած կողղոթան ու պատերազմը։ Հոս ու հոն, արաբերէն կամ ֆրանսերէն գրուած նոթեր ալ տրուած են իրեն։ Ապաստանեալ Քիւրտերը գանգատած են յատկապէս իրենց պարտադրուած մեկուսացումէն։

Վէյսի Պարաք, Ֆրանսերէնի ուսանող Տիարպէքիրի համալսարանը, որ թարգմանի դեր խաղացած է Թէ - էՖ 1-ի եւ Լիպէ-ի համար Տիկին Միթերանի, ձերբակալուած է Կիրակի օր։ Ինչո՞ւ, ուրա՞ն ատենուան համար, հարց կու տար «Լիպերասիոն» (Մայիս 9-ին) որ ամբողջ էջ մը նուիրած էր՝ «Քիւրտիստանի, անանուն գաւառ մը»։

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԻՆ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ

Դժբախտութիւններու շղթայի մը որպէս վերջին օղակը, հայաստանեան մամուլը ներկայիս յաճախ կ'արտայայտուի ցաւ պատճառող հարցի մը մասին, որ արտագաղթն է։ Եթէ ոչ տակաւին զաղթողներու, սակայն այս ուղղութեամբ մտածող ու գործողներու յարաճուն թիւը այս կարգի յօդուածներու առատ նիւթ կը հայթայթէ։

«Խորհրդային Հայաստան»ի Ապրիլ 19-ի թիւին մէջ Երեւանի համալսարանին հոգեբանութեան ամպիոնին վարիչ փրոֆ. Յովհէփ Թութունջեանի գրութիւնը ուղղուած է գաղթի թեկնածուներու զանգուածային յատուկ մէկ շերտին։ Էջը խորագրուած է «Յո՞ երթաս, արտագաղթող մտաւորական»։ Հարցում, որ կը սահմանէ խնդրոյ առարկայ զանգուածը։

Յ. Թութունջեան «Հայութեան համար հարցերի հարցը» կոչելէ ետք արտագաղթը, կուտայ գինք գրելու մղող գլխաւոր ազդակը. – «Արտագաղթը, որ բռնագաղթ չէ, ո՛չ էլ, դժբախտաբար, բէկուզ ժամանակաւոր պանդխտութիւն, իր մէջ ընդգրկել եւ ընդգրկում է նաեւ մտաւորականների՝ գիտնականների եւ դասախօսների, ուսուցիչների եւ բժիշկների, արուեստագէտների եւ նկարիչների, գրողների եւ խմբագիրների...»։

Այս մարդիկը բարձրագոյն ուսումի, գիտական կոչումի, տարբեր աստիճանի տիտղոսներու եւ պաշտօններու տիրացած են հայրենիքի մէջ, վայելած են ժողովուրդին ու կառավարութեան վստահութիւնն ու գնահատանքը։ Աւելի կարեւոր կէտը այն է որ անոնց մեծ մասը ունեցած է սովորաբար աւելի լաւ պայմաններ, քան հասարակութիւնը։

Ու ինչպէս կը գրէ Յ. Թութունջեան, այս մտաւորականները «գիտակից եւ զարգացած, առաջաւոր եւ հաւատարիմ աշխատող»ի կոչում ձեռք ձգելէ ետք, օր մըն ալ «առանց խղճի խայթի, առանց հասարակական պատասխանատուութեան զգացումի հարազատ ժողովրդի առջեւ, որոշում են ընդմիշտ եւ յանձնապաստան հեռանալ դժուարին տարիներին իր գիրկն ընդունած, հայրաբար ուսում եւ ստեղծագործ աշխատանք, հոգեկան ջերմութիւն եւ մեծարանք ապահոված հայրենիքից, նրա մտահոգութիւններից եւ դժուարութիւններից՝ մոռանալով նրա երազները, իտէալները եւ հայրենական մաքառումները»։

Այս խումբէն կը յիշուին անուններ, ինչպէս՝ բանասիրական գիտութիւններու տոքթ. Լեւոն Խաչերեան, «Խորհրդային Հայաստան» ամսագրի խմբագրի տեղակալը Պ. Մեսրոպեան եւայլն։ Սակայն ամէնէն երկարօրէն կանգ կ'առնուի փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթէօր, փրոֆէսէօր Գէորգ Խրլոպեանի պարագային վրայ։

Ան «լինելով գաղափարական աշխատանքի եւ հրապարակախօսական փորձառած մշակ»՝ «Աւանգարդ» թերթին 1988 Յունիս 8-ի թիւին մէջ կը հրատարակէ «Արտագաղթ (Արտագաղթի սոցիոլոգիական վերլուծութեան փորձ)» վերնագրով երկարաշունչ յօդուած մը։ Հակառակ Յ. Թութունջեանի հատուկենտ մէջբերումներով յայտնուած անոր հակասական գիծին, Խրլոպեան «ցաւոտ հարց» կ'որակէ արտագաղթը։

«Աւանգարդ»ի յօդուածէն ուշագրաւ մէջբերում մըն է հետեւեալը. – «այսօր նոր մտածողութեան եւ վերակառուցման շրջանում, ամէն ինչ արւում է, որպէսզի մենք կարողանանք մաքուր խղճով նայել մեր անցած պատմութեանը, դէպի մեր շրջապատը եւ մեր «ես»ը։ Դրա իրականացումը պահանջում է հերոսութեան հասնող քաջութիւն, յեղափոխական շրջադարձ պահանջող սկզբունքայնութիւն ու վճռականութիւն։ Այդպիսով կը կառուցենք ապագայ թռիչքների համար անհրաժեշտ պատուանդան»։ Այս տողերուն Յ. Թութունջեան կ'աւելցնէ հետեւեալը. – «այդ պատուանդանը նա գտնում է ոչ թէ իր հայրենիքում, այլ իր նախասիրած Լոս – Անճըլըսում»։ Ու հարց կուտայ. – «մի՞թէ ճշմարիտ մտաւորականի համար վայել է այսպիսի երկուութիւն, մկրատում՝ դաւանած մտքերի եւ վարքագծի միջեւ»։

Յօդուածագիրը արտագաղթող մտաւորականներու այս խումբին կը հակադրէ ներգաղթած այն բազմաթիւ մտաւորականները, որոնք «առանց իրենց հակասելու, նուիրումով ու տաղանդով, մասնագիտական եւ մարդկային լաւագոյն յատկութիւններով աշխատում են»։

... «Միթէ նրանք եւս չեն ենթարկուել, գուցէ եւ աւելի շատ ու յաճախակի դժուարութիւնների, զրկանքների եւ անիրաւութիւնների, քան արտագաղթող վերոյիշեալ մտաւորականները»։

Յ. Թութունջեանի յօդուածը կ'աւարտի հետեւեալ կոչով. – «Յո՞ երթաս, արտագաղթո՛ղ մտաւորական. տեղդ կայ եւ ստեղծագործ քո աշխատանքը շարունակիր ժողովրդիդ համար»։

Դժուար է Սփիւռքի մէջ անկիւն մը ծուարած մէկուն համար այս հարցին մասին կարծիք յայտնել, աւելի՛ն, դատապարտել կամ պաշտպանել. սակայն Խրլոպեանի մը պարագային փոքրիկ յիշեցում մը. ան երկրաշարժին յաջորդող ամիսներուն ընթացքին որպէս գործին ձեռնհաս ու ղեկավար, կոչ մը ուղղած էր սփիւռքահայ մամուլին միջոցով. այդ կոչով գործակցութեան կը հրաւիրէր սփիւռքահայ հոգեբաններն ու հոգեբոյժները, դարմանելու համար Հայաստանի աղէտահարներուն ծանրօրէն ցնցուած հոգեկանը։

Այսօր, աղէտին անմիջական վնասները սա կամ նա ձեւով, դանդաղ դարմանումի փուլին մէջ կը գտնուին. սակայն օրէ օր աւելի ու աւելի մեծ թափով կ'ահագնանայ հոգեկան փլուզումին, քայքայումին վտանգը։

Պարագայ մը, որ աւելի դիւրաւ հասկնալի կը դարձնէ Յ. Թութունջեաններու զայրոյթը։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սոլիտաուիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն յարատեւութեամբ կը շարունակէ իր աշխատանքը ի նպաստ Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալուած անդամներուն։ Մարսէյլէն եւ Կրընոպլէն ետք, երկու հանդիպումներ կազմակերպուած էին Փորթօ եւ Թուլուզ։ Բայց, նախքան այս հաւաքոյթներու արձագանգները, անդրադառնանք կարգ մը այլ կարեւոր տեսակցութիւններու, որոնք տեղի ունեցան այս առընչութեամբ։

Հինգշաբթի, Ապրիլ 27-ին, Ազգ. Ժողովի Օրէնքներու Յանձնախումբին նախագահը, որ նաեւ նախագահն է Հայկական Ուսումնասիրութեանց Յանձնախումբին՝ Սափին ընդունեցաւ Տիկին Վարդուհի Մանուկեանը, որ ինչպէս ծանօթ է, կինն է Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն Վազգէն Մանուկեանի։ Իրեն կ'ընկերանային Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան եւ Ժերար Մալխասեան։ Ինչպէս այլ առիթներով, Տիկին Վազգէն Մանուկեան ծանրացաւ գլխաւորաբար մարդկային նկարագրին վրայ, այսինքն՝ բանտարկութեան պայմաններուն, արդեօք որ կայ որեւէ տեսակցութեան ընտանիքին եւ փաստաբաններուն հետ, բացարձակ բացակայութիւնը որեւէ լուրի։ Հարկ է, ուրեմն տեղեկացնել եւ այս հանդիպումը կը ձգտէր առաւելաբար տեղեկատուութիւն կատարել։

Մայիս 2-ին, Երեքշաբթի առաւօտ, Տիկին Սիմոնն Վէյլ, նախկին նախագահուհի եւրոպական Խորհրդարանին եւ ցանկագլուխ Կեդրոնի յառաջիկայ ընտրութիւններու, կ'ընդունէր Տիկին Վարդուհի Մանուկեանը, որու կ'ընկերանային Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան եւ Ժան – Փիէր Մահէ։ Նախ շնորհակալութիւն կը յայտնէին եւրոպական Խորհրդարանին, որ Յունուար 18-ին մեծամասնութեամբ քուէարկուած էր բանաձեւ մը, պահանջելով Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը։ Խօսակիցները կը պարզէին բանտարկեալներուն պայմանները, արգելքը, որ կայ փաստաբաններուն տեղեակ ըլլալու թղթածրարներուն։ Տիկին Սիմոնն Վէյլ կը յայտնէր թէ հանդիպում ունեցած էր, Փետրուարին, եւրոպական Խորհրդարանի ռուս մասնաւորականներու հետ։ Անոնք նշած էին դերական յեղաշրջումները, որոնք ակներեւ են բացի՝ Հայաստանի համար։ Անոնք չեչտած էին թէ իրենց մտահոգութիւններէն մէկն էր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ձերբակալութիւնը։ Տիկին Սիմոնն Վէյլ յայտնած էր թէ Հայաստանեան շարժումին կապը ժողովրդավար շարժումներուն հետ կը փաստէ, որ ինչ որ կը պատահի Հայաստան որեւէ ձեւով ազգայնական բնոյթ չունի։ Այս առընչութեամբ, Տիկին Վէյլ կը հաղորդէր թէ պատրաստ է, մինչեւ խորհրդարանական այս նստաշրջանի վերջաւորութիւնը (Յունիսի վերջ) խորհրդակցաբար միւս խմբակցութիւններուն հետ, որոնք քուէարկած էին բանաձեւը նախաձեռնութիւններ առնել ի նպաստ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն, անոնց բանտային պայմաններուն մարդկայնացման համար։

Նոյն օրը – Մայիս 2 – կէսօրէ ետք, տեսակցութիւն մըն ալ տեղի կ'ունենար գիտնականներու հետ։ Անոնց կարգին էին Ֆրանսուա Ժաքոպ, Նոպէլ մրցանակի դափնեկիր եւ նախագահ Գիտութեանց մարդոց Կոմիտէին եւ Անրի Քարթան, ակադեմական, նաեւ նախագահ Թուաբանագէտներու Կոմիտէին։ Նախ, շնորհակալութիւն կը յայտնէին այն աշխատանքին համար, զոր այս գիտուները տարած էին իրենց պաշտօնակիցներուն եւ Կորպաչովի մօտ։

**

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՊՕՐԹՕ

Ուրբաթ, Ապրիլ 28-ի իրիկունն է, որ տեղի կ'ունենար հանրաժողովը այն քաղաքին մէջ, որ ստանձնած է Վանօ Սիրադեղեանի հովանաւորութիւնը։ Փարիզէն ժամանած էին Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան, Քլօտ Մութաֆեան եւ մէթր Իվ Լօրէն, մէկը Ֆրանսայի այն փաստաբաններէն, որոնք ստանձնած էին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն պաշտպանութիւնը։ Յանուն քաղաքապետ՝ Ժ. Շապան Տէլմասի, Դիմիտրի Լավրոֆ, համալսարանի փրոֆէսէօր, կը պաշտօնականացնէր Վանօ Սիրադեղեանի հովանաւորութեան ստանձնումը քաղաքին կողմէ եւ կը հաստատէր իրենց համակամութիւնը Սոլիտաուիթէ Ֆրանքօ — Արմէնիէնի։

Յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան, որ կը բացատրէր այն պատճառները որոնք մղած էին զիրենք զօրավիգ կենալու Ղարաբաղ Կոմիտէին, անոր բերելով նաեւ քաղաքական նեցուկ մը։ Քլօտ Մութաֆեան, առաւելաբար ականատեսի վկայութիւն էր, զոր կը բերէր, լուսաբանելով այն կարեւորութիւնը, որ ունեցած էր Նոյեմբերեան ժամանակաշրջանը Հայաստանի համար։ Մէթր Իվ Լօրէն կը պարզէր իրաւաբանական մարզը, փաստաբաններու դիմումները, վիզայի մերժումը, որ կայ, ցարդ, խորհրդային դեսպանատան կողմէ։ Կը յաջորդէր մտքերու փոխանակութիւն մը, ուրկէ յայտնի կ'ըլլար թէ հանդիսականները շատ հետաքրքրուած են հարցով եւ թէ ընդհանուր ձեւով տեղեկատուութեան պակաս կայ։

Երեկոյթին սկիզբը ներկայացուած էր պելժիական հեռատեսիլի՝ «Ձմեռ մը Հայաստանի մէջ» ֆիլմը։

**

ԹՈՒԼՈՒԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 29-ին Թուլուզի մէջ, է որ տեղի կ'ունենար նման հաւաքոյթ մը. տեղւոյն «Բարեխնամական»ին նախագահը՝ Ժան – Քլօտ Ֆէսճեան բացումը կը կատարէր երեկոյթին ներկայացնելով անոնք որոնք եկած էին այս առթիւ՝ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան, Քաթրին Քէսէճեան, Իվ Լօրէն, Քլօտ Մութաֆեան։ Շնորհակալութիւն կը յայտնէր Թագապետութեան եւ յանուն այդ Թագապետութեան ներկաներուն՝ քաղաքապետ Տոմինիք Պօտիս եւ երկու անդամներ Փիւէլ եւ Ֆրանքօ, որ ստանձնած էր Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներէն՝ Դաւիթ Վարդանեանի հովանաւորութիւնը, ապա խօսք կուտար Տոմինիք Պօտիսի։

Ընդդիմութեան վերանորոգումի պարագլուխներէն, Թուլուզի քաղաքապետը կը շեշտէր թէ Հայաստան երկրաշարժէն հարուած կրած էր վերջերս բաշարժը եւ քաղաքական կացութիւնը վատթարացումը։ Թուլուզ կողմէ տեղւոյն եւ Ֆրանսայի Հայ գաղութին։ Ու այս առընչութեամբ, Պօտիս կը յիշեցնէր թէ ի՛նչպէս Հայերը Թուլուզի Ֆրանսա հաստատուած են եւ վերջին ներ անոնց բերած նպաստը Ֆրանսայի տնտեսական եւ մշակութային զարգացման։ Քաղաքապետարանի գլուխին անցնելէն ի վեր, ինք միշտ լաւ յարաբերութիւններ ունեցած է Հայերուն հետ կեդրոնավայր մըն ալ դրած անոնց տրամադրութեան տակ, եւ մասնակցած Հայաստանի աղէտեալներուն օժանդակութեան։ Պօտիս չի կրնար երեւակայել յեղափոխութեան երկու հարիւրամեակի շրջագիծին մէջ, կարելի ըլլար կրօնական մնալ եւ ուրեմն պարտականութիւն մ'ունի կը նկատէր հովանաւորութիւնը Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամի մը (Թուլուզ կը հովանաւորէ Դաւիթ Վարդանեանը)։ Պօտիս կ'ըսէր նաեւ թէ նամակ մը ղրկած է Մարտ 6-ին խորհրդային դեսպանատան։ Կը շեշտէր թէ միջազգային հաւաքականութիւնը եւ կը տեսնէ Խորհրդային Միութեան յեղաշրջման, պէտք չէ տեղի տայ մարդկային իրաւանց հարցին վրայ։

Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան անդրադառնալով Ալեքսանդր Ցախորեանի ազատ արձակման, դրական նշան մը կը նկատէր այդ քայլը, որու մէջ, անկասկած կարեւոր դեր խաղացած են միջազգային շարժումները, ռուս մտաւորականները եւ տեղւոյն ժողովրդային շարժումները։ Ուրեմն, պէտք է շարունակել աշխատանքը այդ ուղղութեամբ։

Յաջորդաբար խօսք առած են Քլօտ Մութաֆեան, որ հոս ալ կը բերէր ականատեսի իր վկայութիւնը, մէթր Իվ Լօրէն, որ կը պարզէր հարցին իրաւական երեսը։ Երեկոյթներէն ետք, հարց պատասխան տեղի կ'ունենար, ժամանակ ներկայացուէր պելժիական «Ձմեռ մը Հայաստանի մէջ»։

Թ. ԴԱՒԹԵԱՆ

DIR VAHAKEN

Les monuments de l'architecture médiévale arménienne forment un monde à part. Le pays des Arméniens est souvent appelé «un Musée en plein air». Et ce n'est pas par hasard. Sur le territoire réduit de l'Arménie Soviétique seulement, on compte plus de trente mille monuments anciens.

La pierre est le symbole de l'Arménie, cette pierre rose, ou verte, ou ocre clair. Depuis quelques années, ce pays montagneux plein de magie attire de plus en plus l'attention. Il n'est que de lire le livre, récemment paru en France, de Vassili Grossman «La paix soit avec vous» pour ressentir l'attrait de ce pays pierreux, évoqué par la plume d'un grand écrivain.

Le jeune peintre Dir Vahaken a été conquis par la beauté architecturale des monuments arméniens. Son amour pour ces œuvres d'art se ressent dans chaque détail de chaque pierre. Il voit les silhouettes de ces monuments comme des sculptures et, à l'aide d'un léger fond coloré, il met en valeur la perfection de leur volume. C'est pour cela que l'artiste ne se permet pas de s'écarter des formes exactes. Le même principe se retrouve dans ses représentations des *Khatchkars* divers. Les faisceaux colorés jaillissant du centre semblent isoler les sujets de leur contexte naturel, faisant ainsi ressortir leur beauté décorative.

J'ai eu le plaisir de recevoir à l'atelier le jeune Dir Vahaken. Il a une âme pure et enthousiaste. Je suis heureux de constater que la jeune génération des artistes arméniens est bien vivante et son avenir assuré.

CARZO

le 24 avril 1989

Գերմանահայ համակարգ

● ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ԷՍՍԼԻՆԿԸՆԻ ՄԷՋ

Շթութկարթի արուարձան Էսսլինկընի մէջ գործող ՄԱՐԱԼ մշակութային եւ մարզական միութիւնը, Ապրիլ 15ին կազմակերպեց միօրեայ խտացեալ դասընթացք մը, նուիրուած հայ պատմութեան եւ մշակոյթին:

Սոյն ձեռնարկին իբրեւ առաջին դասախօս իր մասնակցութիւնը բերաւ տոքթ. Քանդեան, բազդատական մօտեցումով ներկայացնելով անցեալ դարու Հայեւ Թուրք յարաբերութիւններու տարբեր փուլերը, ընտեսական եւ ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան տուեալներու հիման վրայ: Իրեն յաջորդեց տոքթ. Ա. Հախնազարեան, նիւթ ունենալով Պարսկաստանի ազրբեջանական նահանգի մէջ գտնուող Ստեփանոս Նախավկայի եւ Թադէոս Առաքեալի վանքերու նորոգութիւններու եւ Ծործորի վանքի տեղափոխութեան եւ վերակառուցման աշխատանքները: Հմուտ բանախօսը իր տրամադրութեան տակ ունենալով սահիկներու ճոխ հաւաքածոյ մը, ներկայացուց դրուագներ թէ՛ վերաշինութեան ու նորոգութեան մանրամասնութիւններէն եւ թէ հայ ճարտարապետութեան առանձնայատկութիւններէն: Խիստ հետաքրքրական էր լսել թէ սոյն աշխատանքներուն ծախքերուն կէսը ստանձնած է Պարսկաստանի կառավարութիւնը, բան մը որ անգամ մը եւս փաստեց թէ լաւագոյնն է ունենալ տուեալները իբրեւ յենարան եւ ոչ թէ նախապաշարումները:

Ցերեկուան դադարէն վերջ կարգը եկած էր Խ. Կաղըրեանին: Այս արժէքաւոր երիտասարդ աստուածաբանը, ներկայիս ուսանող Թիւպինկընի համալսարանը, հանգամանօրէն ներկայացուց հայաստանեան եկեղեցիի պատարագի կառոյցը եւ անոր իրերայաջորդ փուլերուն խորհուրդը: Երկար ատենէ ի վեր կը զգացուէր նման բանախօսութեան մը պակասը, այնպէս որ ներկաները, 50–ի չափ Հայեր եւ Գերմանացիներ, ուշադրութեամբ հետեւեցան Խ. Կաղըրեանին, որ իրեն տրամադրուած բաժինը աւարտեց պատարագի տարբեր դրուագներէն վերցուած սահիկներով: Օրուան վերջին բանախօսն էր միւնիխաբնակ հայ երգահան եւ երաժիշտ Լ. Բաղիլ: Ան ամփոփ դիծերով ներկայացուց իր տեսակէտը հայ երաժշտութեան ներկայ վիճակին մասին, հրամցուց նմոյշներ իր վերջին ձայներիզէն:

Ցաւալի բանախօսութեան, ներկաներուն բաշխուեցան մասնակցութեան վկայագիրները եւ միութեան մանկական երգչախումբը խմբերգ մը հրամցուց, նուիրուած Հայաստանի աղէտեալ մանուկներուն, բաւական յուզիչ էր այս մէկը:

Իսկ երեկոյեան տեղի ունեցաւ ընթրիք, պատրաստուած միութեան տիկնանց Ցանձնախումբին կողմէ: Վաճառուեցան գիրքեր, ձայներիզներ եւայլն:

ՄԱՐԱԼ մշակութային եւ մարզական միութիւնը եւ յատկապէս Կարապետեան ամոլը կ'ուզենք շնորհաւորել այս յաջող ձեռնարկին համար:

● ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ

Գերմանիոյ մէջ Հայաստանի աղէտեալներուն համար տարուած աշխատանքներ կը շարունակուին: Գերմանիոյ Կարմիր Խաչը ներկայիս Ստեփանաւանի հիւանդանոցին կառուցումով կը զբաղի, իսկ ԷՌ – Թէ – ԷԼ հեռատեսիլի կայանը քանի մը օր առաջ սփռեց տեսակցութիւն մը ԷՍ – Օ – ԷՍ մանկական գիւղերու նախագահ Պ. Քուլթինի հետ: Պարզուեցաւ որ սոյն կայանին կազմակերպած արշաւը բերած է աւելի քան չորս միլիոն մարք նպաստ: Այս գումարով Երեւանի մօտերը պիտի կառուցուի տասը տուներէ բաղկացած մանկական գիւղ մը, նաեւ մանկապարտէզ եւ դպրոց մը: Ցոյց տրուեցաւ համալիրին յատակագիծը եւ շեշտուեցաւ թէ շինութիւնները մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը պիտի յանձնուին Հայերուն:

Կը տարուին ուրիշ աշխատանքներ եւս: Կարմիր Խաչը անդամահատուած ծանր վիրաւորներ բերած է Միւնիխ: Հաւանաբար նոյնը ի մօտոյ պիտի ըլլայ Հանովրի պարագային եւս: Իսկ փոքրիկն Տիգրան Պետրոսեան, որ շրջանի մը համար Թիւպինկըն բերուած էր եւ ներկայիս վերստին Հայաստան կը գտնուի, քանի մը ամիսէն պիտի վերադառնայ նոյն քաղաքը, իր դարմանումը շարունակելու համար: Իսկ ուրիշ հայ երիտասարդ մը Երեւանէն, այս անգամ ոչ–աղէտեալ մը, քանի մը շաբաթէ ի վեր կը գտնուի Հանովր, յարմարագոյն դարմանումը գտնելու համար: Ան կը տառապի շաքարախտէ: Ըստ երեւոյթին, ստեղծուած նոր պայմանները կարելի կը դարձնեն շատ մը բաներ, որոնք մինչեւ վերջերս պարզապէս երազներ էին:

Գերմանախօս Երկիրներու Հայ Միութիւններու Կեդր. Կազմակերպութիւնն ալ հեռու չի կենար նման ձեռնարկներէ: Այսպէս կոչուած պերլինեան ծրագիրին մասնակցելէ զատ —բազմաբուժարան մը Լենինականի համար—, ան հրաւիրած է 11 հոգինոց մանկական խումբ մը այս տարուան ամառնային ճամբարին, որ տեղի կ'ունենայ Յուլիս 15 – 30 թուականներուն, Նորէն Կէօթթինկընի մօտերը: Նոյնպէս պաշտօնի վրայ է Պատէն-Վիւրթըմպերկի եկեղեցական վարչութիւնը: Անոր ատենապետը, Պ. Մինասեան, վերջերս կէս միլիոն մարք արժողութեամբ դանազան նիւթերով գնաց Հայաստան: Սոյն միութիւնը կ'ուզէ իր մասնակցութիւնը բերել Կիրովականի մօտերը կառուցանելով մանկական գիւղ մը:

Ր. ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼ

Մեծ Եղեռնի 74–րդ տարեդարձը այս տարի եւս Մոնրէալի մէջ նշուած է հայ երեք կուսակցութիւններու տեղական մարմիններու նախաձեռնութեամբ: Ապրիլեան Եղեռնի բնոյթը քանի մը ձեւերով արտայայտելու, ոգեկոչումը համադրուած ճիգերով նշելու նպատակով: Ապրիլի ընթացքին կազմակերպուած է ձեռնարկներու շարք մը:

Ապրիլ 9–ի երեկոյեան, Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» վարժարանի սրահին մէջ, ոգեկոչման միացեալ յանձնախումբի անունով բացման խօսքը ըրած է Արսէն Նուպար Մամուրեան: Ցուցադրուած է ամերիկահայ երիտասարդ լրագրող՝ Թ. Պօղոսեանի պատրաստած վաւերագրական «Էն Արմինիըն Ճըրնի» տեսերիզը, որուն առաջին ցուցադրութիւնը տեղի ունեցած էր անցեալ Ապրիլին՝ ամերիկեան «Փի – Պի – Էս» կայանին վրայ:

Ապրիլ 16–ին, Ս. Յակոբ ամէնօրեայ վարժարանին մէջ տարբեր մշակութային միութիւններու կազմակերպած հանդիսութեան յայտագիրը բաղկացած է Եղեռնի զոհ գացած բանաստեղծներու գործերու արտասանութիւններէն:

Ապրիլ 23–ին քաղաքի «Գ. Շամփայն» համերգասրահին մէջ տեղի ունեցած ոգեկոչման յուշահանդէսին ներկայ եղած են մօտ հազար Հայեր, գանատական կուսակցութեանց ու կառավարութեան ներկայացուցիչներ:

Քաղաքական դէմքերուն ի պատիւ տրուած հիւրասիրութենէն յետոյ Կարօ Նըշանեան մեներգներով բացած է յայտագիրը: Այնուհետեւ խօսք առած են երեսփոխաններ Նիքոլ Րու – Արսըլէն ու Անտրէ Պուլըրիս: Այս վերջինը ներկայացուցած է իր կուսակցութեան խնդրագիրը, որով կը պահանջուի Քէպէքի խորհրդարանէն, որ պահանջէ Գանատայի կառավարութենէն ճանչնալ հայկական ցեղասպանութիւնը:

Դաշնակէ, ջութակէ ու քլարինէթէ բաղկացած երաժշտական երրեակի մը ելոյթէն ետք յաջորդաբար խօսք առած են նոր ժողովրդավար կուսակցութեան ներկայացուցիչ՝ Փոլ Գարոն ու երեսփոխան Մարսէլ Փրիւտոմ: Ցուցադրուած է նաեւ Եղեռնէն մինչեւ ներկային հասնող իրականութիւնը պատկերող տեսերիզ մը, որմէ ետք ելոյթ ունեցած է Քէպէքի մշակութային համայնքներու փոխ – նախարար՝ Վիլէթ Թրեփանիէ:

Վերջաւորութեան բեմ բարձրացած է պատմաբան եւ դաստիարակ տոքթ. Գէորգ Պաղճեան մօտ կէս ժամ տեւող դասախօսութեամբ, ֆրանսերէնով, պարզած է հայկ. ցեղասպանութեան անառարկելիութիւնը: Ան նոյնիմաստ խօսած է հայերէն ալ:

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍ

Այս տարի, Մեծ Եղեռնի նահատակներուն ոգեկոչումը Լոս Անճըլըսի Հայութեան կողմէ յատկանշուած է ուխտագնացութեամբ դէպի Մոնթեպելլոյի հայ նահատակաց Յուշարձանը: Երկուշաբթի, Ապրիլ 24–ի ամբողջ օրը, ժողովուրդը եկած է իր յարգանքի տուրքը մատուցանելու նահատակներուն: Կէսօրէ ետք, հայկական այլազան կազմակերպութեանց պատուիրակութիւնները յաջորդաբար իրենց ծաղկեպսակները դրած են յուշարձանին ստորոտը, ուր ներկայ կը գտնուէին երեք կուսակցութեանց ղեկավարները: Ձայնասփռուած են ազգային երգեր, ինչպէս նաեւ Եղեռնին, Սումգայիթին եւ հայկ. պահանջատիրութեան ձօնուած բանաստեղծութիւններ: Այս առթիւ պատրաստուած միջկուսակցական խօսքին ձայնասփռումէն ետք տեղի ունեցած է հոգեհանգստեան պաշտօն:

Վերջին պահուն խօսք առած է Լոս Անճըլըս Նոր ժամանած(*), Արցախցի երեսփոխան, ծանօթ գրող ու լրագրող Զօրի Բալայեան: Ան թուած է 1915–էն Սումգայիթ երկարող թուականներու շարքը: Ապա ծանրացած է երկրաշարժին գործած աւերին ու հայ ժողովուրդէն խլած զոհերու մեծ թիւին, ինչպէս նաեւ Արցախի պայքարին վրայ: Շեշտած է կենսական նշանակութիւնը Արցախի, իբրեւ գլխաւոր պատուար փանթուրանական ծրագիրներու: Գրողը կոչ ուղղած է բոլոր Հայերուն, ամբողջական զօրակցութեամբ բոլորուելու հայրենիքին շուրջ, դիմագրաւելու համար վերականգնումի ներկայ դժուարին շրջանը:

(*) Քանի մը օր յետոյ է, որ Զօրի Բալայեան գործողութեան կ'ենթարկուէր, սրտի տագնապի հետեւանքով:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

ԼԱՑԻ ՈՒ ՔԱՂՑԻ ՕՐԵՐ

Հոկտեմբեր 22

Ամիսներու ընթացքին՝ աւելի՛ր շա՛տ ներկայացած էր ականատեսներու սարսափելի պատմութիւնները կարդալու թերթերէ, Աղէտքին ու անոր մանրամասնութեանը վրայօք: Լալագին ընթերցումներ՝ որ – գիտեմ – նոյնիսկ արգիլուած էին շատ մը հայու տուներէ, վասն զի առանցմով խորապէս ազդուողներ էին եղած, զգայնիկ անձեր՝ սոսկումէ ցնցուած, ցնցումէ տագնապ ծածանուտ՝ հիւանդ ինկած էին:

Հապա ո՛րքան բուռն պարտի ըլլալ մարդուս ապաւորութիւնն, երբ կուգայ մինչեւ Աղէտավայր: Իրա՞ւ էր արդեօք, ճշմարի՞տ էր թէ կը գտնուէի այն երկիրն ուր ցեղիս արիւնը հոսած էր առուակ առուակ, ուր այնքան ոճիր ու նախճիր գործուած էին, ուր երախաներ փողոտուած էին դաշունահար, այրեր գնդակահար, մէկ քանիներ Յիսուսի պէս խաչուած, մայրեր անլուր կեղեքումներու ենթարկուած, հարսեր լլկուած եւ ամօթխած օրիորդներ հեռու հեռու փախցուած՝ «հարէմ»ները շէնցունելու համար, ուր, վերջապէս, մահուընէ հրաշքո՛վ խուսափած հայութիւն մը օրերո՛վ անօթի էր մնացած, տառապագին, ջղագրգիռ ու խելայեղ:

Մտադրած եմ այցելել ամէն տեղ: Ո՞ր կողմ կարելի է նայիլ, առանց աւերածք ու քայքայում տեսնելու. ո՞ր կողմ նայիլ, առանց նշմարելու նայուածքներ որոնք արիւնի եւ աւարի պարգեւած հեշտանքովը գինով են տակաւին, ո՞ր կողմ նայիլ առանց ողջունելու հայ թշուառութիւնն իր յետին փուլերուն մէջ. ո՞ր կողմ նայիլ ու չխռովիլ սրտամորմոք:

Կը քալենք բարեկամներու հետ՝ այլ եւս անանուն փողոցներէ, քարի եւ աճիւնի անսահման խառնակոյտներէ որոնք ամիսներ առաջ Հայնոցը կը կազմէին այս պատուական քաղաքին:

– «Սա ալ Գերմաններու գործարանն է. բաւական թիւով Հայեր հոս ապաստանեցան ջարդին եւ անկէ վերջը» կ'ըսեն ինծի, ցոյց տալով ընդարձակ բացաստան մը՝ որուն մէկ կողմը կը բարձրանայ բամպակի գործարան մը:

Խե՜ղճ Հայեր, ի՞նչ վայրկեաններու մէջ կրցած էին ապաստանիլ հոդ կամ այլուր. անոնցմէ քանինե՜ր արդեօք տեսած էին իրենց սիրելիներուն մորթուիլը, քանինե՜ր ալ արիւնոտ գլուխներ կոխոտելով վազած էին փախ ի փախ, որչափ կրնայ մարդ վազել իրական Մահին առջեւէն, կատաղութեան, խուճապի, դոռումի եւ գալումի այդ գերագոյն բոպէին:

Սրտաճմլիկ եղած էր այն պահն ուր այդ եղկելիները – սարսափի առաջին նոպայէն վերջ – փնտռտուքի սկսած էին, եւ իրենց խուզարկութիւնները՝ գիրենք քաօքընելի՝ պակասներու յանդեցուցած: Ան ատեն լացած էին ընքուռ ընքուռ, կուրծքերնին ծեծած ու մազերնին փետտած. բայց անօթեցած էին միանգամայն: Քաղցը, – մարդկային գոյութեան անողոք ու պահանջկոտ հոգեվարք՝ որ ամէն բան կ'ուրանայ, ամէն բան կը մոռցունէ, – չէր կրնար ճանչնալ ո՛չ մեծութիւնը կորուստներուն, ո՛չ աւարի ու հրդեհի սուգը դառնակսկիծ: Քաղաքն ամբողջ բոցի ալիքներու մէջ կը լողար, երկինք ծուխի կոհակներու ովկիանոս մըն էր, արիւն եւ դիակ իրենց չորս դին. մինչ վերապրողները տանջանքէ ու խոնջէնքէ քամուած իրենց էութիւններուն խորը նոր տանջանքի մը յառնումը կը զգային՝ որ որդի պէս կը կրծէր, կը սպառէր իրենց սիրտը յամր քայքայումով մը: Քա՛ղցն էր անիկա:

Անօթի՛ էին. ծեր, մանուկ, կին ու երդամարդ ՀԱ՛Ց կ'աղաղակէին: Հազարաւոր մարդիկ իրենց հիւանդներուն ու նորածիններուն հետ, երկրորդ անսո՛ւտ մահուան մը եզրն էին հասած՝ իրենց պարապ ստամոքսներուն սուր բողոքով: Եւ հազի՛ւ քանի մը օր վերջ միայն հնարաւոր եղած էր հաց հասցունել իրենց թաքստոցներուն մէջ խռնուած այդ թշուառներուն:

– «Սա բակին մէջ Հայերուն հաց բաժնուած ատեն, շատեր ոտքի տակ գացին, կոխկռտուեցան, ճզմուեցան, նոյնիսկ մէկ քանի հոգի ալ մեռան» կը ձայնեն ինծ ընկերացողներ դառնագին շեշտով մը: Յետոյ մէկ կողմ բարձրացած շէնք մը ցոյց տալով՝ կը շարունակեն.

– «Վերջը սկսան հացեր վար նետել ժողովուրդին: Կ'երեւի թէ անօթիներուն կատաղօրէն հացին վրայ նետուելու տեսարանը շատ զբօսցուցած ըլլալու էր բարեխիղճ Գերմանները, քանի որ այդ բանը քանիցս կրկնուեցաւ հացի պզտիկ կտորներով, պարզապէս ժողովուրդին այդ անձկագին խոյացումը դիտելու, եւ ուրիշ անգամ մըն ալ՝ պատուհանէն վարինները լուսանկարելու համար…»:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

չելու համար ժանն տ՚Առքը, որու տօնն է նաեւ Մայիս 8–ին:

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ, ծիրանաւոր Լիւսթիժէ արտօնութիւն չստացաւ Ուկրանիա երթալու եւ այդ պատճառաւ որոշեց աւելի կանուխ Ֆրանսա վերադառնալ: Ծանօթ է որ կարդինալ Լիւսթիժէ 12 օրուան հովուական այցելութիւն մը պիտի կատարէր, Մոսկուայի պատրիարքութեան հրաւէրով: Յաջորդաբար գացած էր Լենինկրադ, Ռիգա, Վիլնիուս, Քաունաս և Մոսկուա: Կիեւի հանգրուանը կենսական նշանակութիւն ունէր, քանի որ Ուկրանիոյ մայրաքաղաքը քրիստոնէութեան օրրանն է Ռուսաստանի մէջ: Արդարեւ, հոն է որ իշխան Վլադիմիր քրիստոնեայ դարձած է 988–ին, եւ հոն է որ կը մնան արեւելեան ծէսի կաթողիկէները (Ունիաթ) բռնի կցուած ռուս օրթոտոքս եկեղեցւոյ 1946–ին Ստալինի կողմէ եւ որոնց արգիլուած է ծիսակատարութիւնը: Պապին համար անոնց ճանաչումը նախապայման է իր հաւանական այցելութեան, Խորհրդային Միութիւն: Ուկրանիա երթալու մերժումին տրուած պատրուակն այն է, որ Կիեւի մետրապոլիտը ներկայիս բացակայ է եւ ուրեմն զինքը ընդունող չկայ: Կարդինալը որոշեց Փարիզ վերադառնալ Երկուշաբթի իրիկունն իսկ, փոխանակ Հինգշաբթիի:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ շատ կարճ հրադադարէ մը ետք ռումբերը կրկին կը տեղան: Վերջին 48 ժամերուն նուազագոյն 19 մեռեալ եւ 71 վիրաւոր կար: Սուրիացիք երեք հազար հրթիռներ թափած էին քրիստոնեայ գօտիին վրայ Երկուշաբթի գիշեր: Արաբական լիկան հրադադարի նոր կոչ մը ըրաւ, բայց ըստ երեւոյթին ոչ մէկ արդիւնք կուտայ: Զօրավար Աուն կը ճաղկէ «ազգերու դաւը»:

ԻՐԱՆԻ Խորհրդարանի նախագահ եւ նախագահական թեկնածու՝ Հաշեմի Ռաֆսանճանի կրկնակ կոչեր ըրաւ Պաղեստինցիներուն «սպաննել՝ Անգլիացիներ, Ֆրանսացիներ, Ամերիկացիներ, առեւանգել անոնց օդանաւերը, քանդել ճարտարարուեստի հաստատութիւնները վրէժը լուծելու համար Իսրայէլացիներու սպաննած Պաղեստինցիներուն գրաւեալ հողամասերուն մէջ»: Ռաֆսանճանի կը բացատրէ իր ընտրութիւնը, աւելցնելով՝ «Դժուար չէ ամերիկացի կամ ֆրանսացի սպաննել, այնքան շատ են աշխարհի ամէն կողմը: Քիչ մը աւելի դժուար է իսրայէլացի սպաննել»: Սպառնալիքը շատ լուրջի առնուած է արեւմուտքի կողմէ, որ իր վրդովումն ալ արտայայտած է այս առթիւ:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ վերջաւորութիւնը զուգադիպած է նոր ջարդերու հետ գրաւեալ հողամասերուն մէջ: Չորս մեռեալ եւ երկու հարիւր վիրաւորներ կան: Արաֆաթ կոչ ըրաւ ապահովութեան Խորհուրդի հինգ մնայուն անդամներուն որ դադրեցնել տան այդ ջարդերը:

1989–ի «ՄՈԼԻԷՌ»ՆԵՐԸ, որոնք կը պարգեւադրեն թատրոնի սպասարկուները տեղի ունեցան Շաբաթ իրիկուն, Մայիս 6–ին: Լաւագոյն դերասանուհին նկատուեցաւ Մարիա Քազարէս, լաւագոյն դերասանը՝ Ժերար Տեզարթ, լաւագոյն հեղինակը՝ Ֆրանսուա Պիյըտու եւայլն, եւայլն: Պատուոյ «Մոլիէռ» մը շնորհուեցաւ Էօժէն Իոնէսքոյի:

ՓԱՐԻԶ – ՎԵՆԵՏԻԿ ճեպընթացին ճամբորդները շատ անհամ անակնկալի մը հանդիպած են ճամբու ընթացքին: Լօզանէն կառախումբ բարձրացած են ազմըկարար տղաք fուշէքներու բաժինը եւ օդափոխիչի ծակերէն թունաւոր կազեր արձակած են ճամբորդներուն: Երբ, բաւական ուշ արթնցած են, աւելի քան 30 ճամբորդներ լաւ կողոպտուած էին եւ այլեւս ոչ դրամ, ոչ դրամատան ապառիկ տոմս, ոչ անցագիր, ոչինչ ունէին, բացի սիրտխառնուքէ:

ՋՈՐՕ, այսինքն՝ ամերիկացի այն դերասանը որ Զորոյի դերըստանձնած էր շարժանկարի մէջ – Կի Ուիլլիըմս – մեռաւ 65 տարեկանին սրտի տագնապէ մը:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 13, ժամը 14.30–ին սովորական հաւաքատեղին:

Այրի Տիկին Արշալոյս Նուրեան,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան եւ զաւակները՝ Շաւարշ եւ Վահէ,
Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեան եւ աղջիկը՝ Քառին,
Տէր եւ Տիկին Օւեսիս Աստուրեան եւ զաւակը՝ Արամ,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Իկիթեան եւ զաւակը՝ Ալեքսանդր,
Պր. Անդրանիկ Նուրեան,
Տէր և Տիկին Վարուժան Կարապետեան,
Այրի Տիկին Վարդգէս Թընկրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վահագն Խըտրչեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժան Խըտրչեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Երանուհի Կէօնճեան,
Այրի Տիկին Խնկարեր Թորոսեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՆՈՒՐԵԱՆԻ
(Սեբաստիոյ Կովտուն գիւղէն)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 5–ին, 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 10, ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրները ընել բարեսիրական հաստատութեանց:

ՈՐԵՒԷ ՄԱՀԱԶԴ ՂՐԿՈՒԱԾ ՉԸԼԼԱԼՈՎ, ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՆԵՐԿԱՅՍ ԻԲՐԵՒ ԱՅԴ ՆԿԱՏԵԼ:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Նուրեանի, Տէր եւ Տիկին Տ. Թորոսեանի եւ զաւակներուն եւ Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեանի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կորին Բարխեան իր հօր՝ Մարգար Բարխեանի մահուան 25–րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրէ անոր այնքան սիրելի «Յառաջ»ին, ինչպէս նաեւ իր քրոջ՝ Լուսվարդ Զիլինկիրեանի մահուան 13–րդ տարելիցին առթիւ:

Անդրանիկ Քէլէֆի մահուան տարելիցին եւ Տիկին Անժէլ Մինասեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ Տիկին Հ. Պալըգճեան եւ Րաֆֆի 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՊՈՒՔ – ՊԷԼ – ԷՐ. – Տիկին Հերմինէ Ջօրեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման որբանոցի իր ընկերոջ՝ Հմայեակ Յաքեթնազովեանի յիշատակին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

En coordination avec
le THEATRE DU JARDIN
dans le cadre des fêtes du Bicentenaire de la
Déclaration des Droits de l'Homme
SPECTACLE
ENSEMBLE DE DANSES
«BAREKAMOUTIOUN»
d'Erevan
... 32 Enfants et Adolescents d'ARMENIE...
Samedi 13 mai à 20 heures 30
Salle des Fêtes
rue Voltaire, ALFORTVILLE
Sous la Présidence de
Monsieur R. ROUQUET
Député-Maire d'Alfortville
Avec la participation de l'Association «PARIS DES TRADITIONS»
et le concours de la FONDATION CALOUSTE GULBENKIAN

Participation aux frais

Liberté pour le Comité Karabagh

L'Association pour la Libération des Membres du Comité Karabagh d'Arménie (Alfortville) appelle tous ses sympathisants et tous les amis des droits de l'homme à une réunion publique le Jeudi 11 Mai à 20h30 Salle des Fêtes, 22 rue Voltaire à Alfortville.

1) Prendront la parole au cours de cette soirée :
— DES PERSONNALITES POLITIQUES
— DES UNIVERSITAIRES
— L'UN DES AVOCATS AYANT PRIS LA DEFENSE DU COMITE KARABAGH
— UN MEMBRE DE SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE.

2) Des films et des documents concernant le Comité Karabagh et les événements de 1988 seront également présentés.

Venez nombreux pour soutenir la juste cause de nos compatriotes !

Pour tout complément d'information, contacter :

André TOUTOUMDJIAN	43. 75. 26. 98
Alain JOLIF	46. 27. 26. 71
Ara MAVOIAN	43. 75. 54. 10

CAFE THEATRE

LE THEATRE ARMENIEN
KISSANI
dans une nouvelle création
Chahnour, Shakespeare et les Autres... Sont Témoins
Comédie à Sketches

Vendredi	12 mai	à 21h30
Samedi	13 mai	
Dimanche	14 mai	à 17h00

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille, 75014 Paris
Réservation : 45. 89. 20. 48

DERNIERES

–ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆ–

Կապոյտ Խաչի Իսի Տ. Մէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանգստեան տունը:

Այս առթիւ օթօքար մը վարձուած է:

Մեկնում Մայիս 20, Շաբաթ օր, Մշակոյթի Տունէն ժամը 14–ին, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ժ.Ա.Ֆ. – Իսի–լէ–Մուլինօ
Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութիւն

Ուրբաթ գիշերները իրարու շուրջ հաւաքուինք

Ամէն Ուրբաթ՝ ճատրակ, նարտ (թաւլու), բաղչէն, թերթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, բարեկամական մթնոլորտ...

Հետեւեալ գիշերները պիտի ցուցադրուին նաեւ հայկական «վիտէօ» ժապաւէններ. –

12/5/89	Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը Ա. մաս
19/5/89	Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը Բ. մաս
23/6/89	ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ փոքր զաւեշտներ, երգիծական գրութիւններու եւ բանաստեղծութիւններու ընթերցում:

Կը ժամադրուինք ամէն Ուրբաթ, ժամը 20–էն սկսեալ՝

CENTRE CULTUREL J.A.F.
12, rue Lasserre,
92130 Issy-les-Moulineaux
(M° Mairie d'Issy)

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 10 Ֆր.:

VIENT DE PARAITRE

Votre premier GUIDE sur l'Arménie
«L'ARMENIE VOUS CONNAISSEZ?»
par Isabel DER AGOPIAN
aux EDITIONS ADER
132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Fr.
Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Paloulyan ainsi qu'aux FNAC.

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայերէն եւ Հայերու մասին ֆրանսերէն կամ օտար լեզուներով լոյս տեսած գիրքերու տարածումը դնելու համար տոկուն հիմերու վրայ, կը ծրագրենք հաստատումը թղթատարական դրութեան մը, անդամակցութեան կարգով:

Մ. ՊԷԳԱՔՃԵԱՆ

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար, շահագրգռուողները կրնան դիմել վարի հասցէին.

IMPORTANT

Dans le but de donner de solides bases à la diffusion de livres arméniens ou de livres concernant les Arméniens en français ou en d'autres langues étrangères, nous projetons l'instauration d'un système par correspondance, sous forme d'adhésion.

Pour de plus amples renseignements, les personnes intéressées peuvent s'adresser à :

M. PEGAKGIAN
163, rue de Charenton
75012 PARIS FRANCE
Tél.: 16 (1) 43. 46. 51. 06 (après 20h)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4-ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 11
JEUDI
11 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47.70.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տարի 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տարի 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.010
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.010

ՀԱՄԱՏԵՂ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.ի ԵՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.ի

Գոհութիւն Աստուծոյ, որ Մենք՝ Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, վերստին ողջագուրուեցինք հայրենի հողի վրայ, Փրկչին մեր Յիսուս Քրիստոսի Իջման Սուրբ Տաճարի կամարների տակ եղբայրական սիրով, միմեանց մխիթարիչ, այս փուտր օրերին, որ ապրում է մեր Եկեղեցին եւ ժողովուրդը, անցեալ Դեկտեմբերի 7-ին Հայաստանում տեղի ունեցած աւերիչ երկրաշարժի հետեւանքով:

Թող Տէրը օգնական մնայ աղէտեալ վշտահար մեր ազգի զաւակներին եւ զօրացնի նրանց Սուրբ Հոգով ու մշտանորոգ եռանդով, որպէսզի մօտ ապագայում վերաշինուեն մեր քանդուած քաղաքներն ու գիւղերը, հայրենի Պետութեան ծրագրած մեծածաւալ շինարարական իրագործումներով ու արտասահմանի հայութեան, քոյր Եկեղեցիների եւ բարեկամ բազում ժողովուրդների առատաձեռն օժանդակութիւններով:

Յանուն Հայաստանեայց Եկեղեցու՝ բոլորին մեր խորազգած շնորհակալութիւնն ենք յայտնում:

Ինչպէս այս տարի Փետրուարի սկզբին Նիւ-Եորքում, այժմ Մենք մի անգամ եւս կոչ ենք ուղղում Սփիւռքի մեր Եկեղեցիներին ու բոլոր հայկական կազմակերպութիւններին, որ չուտափոյթ կերպով իրենց լիազօր ներկայացուցիչներն ուղարկեն Հայաստան եւ վերաշինութեան պատասխանատու պատկան մարմնի հետ համախորհուրդ, ճշդեն իրենց օգնութեան տարկան եւ այս ի կատար ածեն յառաջիկայ ամիսներին:

Մեր սրտագին խղճն է, որ համազգային այս ծանր մտահոգութեանց օրերին, շարունակի անսասան ու անխախտ մնալ այն միասնութեան ոգին՝ մէկ Եկեղեցի, մէկ ազգութիւն, մէկ մայր հայրենիք նշանաբանով, որ առաւել ամրապնդուեց Մեր հանդիպումներով ու գործակցութեամբ Մայր Հայրենիքում, անցեալ Դեկտեմբերի մեծ աղէտից անմիջապէս յետոյ եւ ապա Նիւ-Եորքում այս տարի Փետրուարին, Ամերիկահայոց հանդիսակութեան Մեր օրհնութիւնները բաշխելու առթիւ:

Մեր ժողովրդի համար բախտորոշ այս շրջանում Մենք պատասխանատուութեան զգացումով հրամայական ենք նկատում համագործակցութեան ծաւալումը եւ սերտացումը Մայր Աթոռիս եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռի միջեւ՝ եկեղեցական, հոգեւոր, կրթական, ազգային-մշակութային կեանքի մակարդակների վրայ յոյժ ցանկալի գտնելով նաեւ եղբայրական փոխադարձ սիրոյ ու գործակցութեան ոգու ամրապնդումը Սփիւռքի մեր Եկեղեցու ամբողջ տարածքի վրայ, նաեւ բարւոք կարգաւորումովը որոշ շրջաններում թեմական հարցերի:

Որով, Մենք մի անգամ եւս հաստատում ենք եւ աւետում մեր Եկեղեցւոյ հաւատացեալ համայն ժողովրդին ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի՝ թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին մէկ ու անբաժան ազգային Եկեղեցի է, մէկ ու անբաժան նուիրապետական կառոյցով, խարսխուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի հաւատքի վրայ եւ պատմականօրէն նուիրագործուած մօտ 1700 տարիներից ի վեր:

Ապրելեան այս օրերին, երբ գտնւում ենք անմոռաց յիշատակի առաջ 1915-ի Հայոց ցեղասպանութեան անմեղ զոհերի, Մեր աղօթքը առաքում ենք առ Աստուած, որ լուսաւոր պահի նրանց հոգիները արդարների աշխարհում եւ մխիթարի մեր Եկեղեցու եւ ազգի զաւակներին Սուրբ Հոգով ու նաեւ զօրացնի նրանց սրտերը, որպէսզի բոլորը՝ անխտիր, քահանայք եւ ժողովուրդ, հաւատարիմ մնան մեր նահատակների ուխտին եւ նրանց անժամանցելի կտակին:

Գոհունակութեամբ ողջունում ենք նաեւ մեր հայրենի Պետութեան որոշումը, որով Ապրիլի 24-ի թուականը պաշտօնապէս յայտարարւում է 1915-ի Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի յիշատակի օր:

Տրուած լինելով, որ յառաջիկայ տարին 75-ամեակն է մեր նահատակների զոհաբերման, առաջադրում ենք մինչեւ 1990 թուականի Ապրիլ ամիսը հարկ եղած եղած նախապատրաստական աշխատանքները յառաջ տանել, իրականացնելու համար նրանց սրբադասումը, ի շարս տօնելի սրբոց Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց:

Մեծ Եղեռնի ոգեկոչումի այս օրերին, մեր նահատակները Մեր վրայ սրբազան պարտք են դնում Մեր հայրական աղերսը եւ հրաւէրը ուղղել հայրենաբնակ Մեր զաւակներին, որ չտարուեն խարուսիկ երազանքներով եւ չհեռանան Մայր Հայրենիքից: Հայութիւնը կարող է ապրել ու գոյատեւել որպէս ազգութիւն միայն իր մայր երկրի տարածքի վրայ, անբաժան հարազատ հողից, իր լեռներից ու ստորերից, մշտահաղորդ իր արմատներին:

Սփիւռքի Հայութիւնը ուժ եւ նեցուկ է մեր ժողովրդին այնքան ժամանակ, ինչքան Հայաստանցիք ամուր կառչած են մնում իրենց ազգի մայր հողին ու այնտեղ աճեցնում իրենց համբանքը, զարգացնում իրենց տնտեսութիւնը եւ ազատօրէն ծաղկեցնում իրենց հայադրոշմ մշակոյթը, միշտ հաւատարիմ իրենց ոգեկանութեան ակունքներին, յաւերժական Արարատի նայուածքի տակ:

Մեր խղճն է նաեւ, որ Խորհրդային Միութեան մէջ սկիզբ առած վերակառուցման ու ժողովրդավարութեան ողջունելի ընթացքը, պսակուի բարենորոգիչ արդար իրագործումներով, մարդու եւ ազգութիւնների իրաւունքների ամրապնդման ոգով, որով մեր ազգային հանրապետութիւնը եւս պիտի շինարար զարգացում եւ խաղաղ ծաղկում Խորհրդային Միութեան ազգութիւնների համերաշխ ընտանիքում:

Այսօր պարտք ենք զգում Մեր խոր ցաւը արտայայտել, վերջին երկու ամիսներին տեսնելով Լիբանանի հայ ժողովրդի կրած ծանր հարուածը, լիբանանցի միւս համայնքների հետ միասին, շարունակուող ռմբակոծութիւնների հետեւանքով: Հրաւիրում ենք մեր ժողովրդին աղօթելու Լիբանանի կռիւների դադարման, խաղաղութեան վերստեղծումի եւ բնականոն պայմանների վերահաստատման համար, միանգամայն զօրավիգ կանգնելու լիբանանահայ մեր հաւատացեալ զաւակների վերականգնման կենսական գործին:

Ապրիլի 26 եւ 27-ի օրերին Մեր շքախմբերի անդամներով, անհուն գոհունակութեամբ ուխտի գնացինք Սիւնեաց աշխարհի մեր պատմական վանքերը միատեղ աղօթելով Նորավանքում (ԺԳ. դար), Սիսիանի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցում (7-րդ դար) եւ Տաթեւի վանքում (Ժ. դար):

Այդ օրերին հոգեկան մխիթարութեան ու հրճուանքի անմոռանալի պահեր ապրեցինք Եղեգնաձոր, Սիսիան եւ Գորիս քաղաքների հրապարակներում, որտեղ Մեզ ցնծութեամբ դիմաւորեցին մեր ժողովրդի զաւակները տասնեակ հազարներով, տեղի քաղաքային իշխանութեանց ներկայութեամբ:

Թող բարին Աստուած քաղցրութեամբ ընդունի Մեր աղօթքները եւ պահի պահպանի անսասան ու ծաղկեալ մեր Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, մեր հայրենի Պետութիւնը եւ համայն հայ հաւատաւոր ժողովուրդը ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի, միշտ համազգային միասնութեան, համերաշխ գործակցութեան ու խաղաղութեան մէջ:

«Յաւել ի մեզ, Տէր ամենակալ, զհաւատ, զյոյս, զսէր եւ զամենայն գործս առաքինութեան»· ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Սուրբ Էջմիածին 1989 թ·, Ապրիլ 29

Ի ՆՊԱՍՏ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ

Երեքշաբթի, Մայիս 9-ին, Ազգ· Ժողովի նախագահին կինը՝ Տիկին Լօրան Ֆապիուս ընդունած է Տիկին Վարդուհի Մանուկեանը, որու կ'ընկերանային Հերմինէ Սահակեան, Ժան-Փիէր Մահէ եւ Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան: Մէկ ժամ տեւած այս տեսակցութեան ընթացքին Տիկին Ֆապիուս հետաքրքրուած է Ղարաբաղի Շարժումով, անոր բուն նկարագրով եւ բանտարկեալներու պայմաններով:

**

Մանրամասնութիւններ կը պակսին ինչ կը վերաբերի Տիկին Միթերանի խօսակցութիւններուն այս նոյն նիւթին առնչութեամբ: Նախագահին կինը չէ կրցած տեսնուիլ Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներու ընտանիքներուն հետ եւ իր հետաքրքրութիւնը անոնց (բանտարկեալներուն) մասին զարմացուցած է խորհրդային պատասխանատուները: Սկզբունքով, Մայիս 9-ին, առաջին անգամ ըլլալով, խորհրդային փաստաբանները պիտի կարենային տեսնուիլ բանտարկեալներուն հետ, բայց որեւէ արտօնութիւն չի տրուիր (եւ տրուելու ալ յոյս չկայ) օտար փաստաբաններուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻՊ» ՓԱՐԱՃԱՆՈՎ ԵՒ ԳԱՊԱՔԼԸ...

ԿԱՄ ԵՐԲ ԹՈՒՐՔԸ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍ ԿԸ ԽՆԴՐԷ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻԷՆ...

Ծանօթ է որ Ապրիլի սկիզբը Փարաճանով Պոլիս կը գտնուէր, ուր ստացաւ նաեւ տեղւոյն շարժանկարի փառատօնին դատական կազմի յատուկ մրցանակը իր «Աշուղ Ղարիպ»ին համար («Յառաջ», Ապրիլ 26, Դ· էջ): Գնահատանքի հետե-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՅԻՍ 28-Ը ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՕՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 9, Երեքշաբթի օր, Կեդր· Կոմիտէի Ա· քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան յայտարարած է Հոկտեմբերեանի մէջ հաւաքուած բանուորներու առջեւ որ ժամանակը եկած է պետականօրէն ճանչնալու Մայիս 28-ը, այս տարուընէ իսկ: Լուրը հաղորդուած է նոյն իրիկունը հեռատեսիլէն: Հայաստանի Հանրապետութեան Անկախութեան հռչակումը, ուրեմն, պաշտօնապէս պիտի ճանչցուի:

ԱՐՑԱԽ

ԹԱՍ գործակալութեան համաձայն իսկ բուռն բախումներ պատահած են վերջերս, Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ, մանաւանդ Ուրբաթ (Մայիս 5): Ըստ նոյն աղբիւրին 7 վիրաւոր կայ (ազգութիւն չի ճշդուիր): ԹԱՍ կ'ըսէ թէ Ուրբաթ օր, Ստեփանակերտի մօտ շատ մեծ կռիւ մը ծագած է, որու աւելի քան 200 հոգի մասնակցած են եւ ապահովութեան ուժերը կրակ բացած են, որպէս ազդարարութիւն հանդարտեցնելու համար ժողովուրդը: Կացութիւնը շատ ծանր եւ մտահոգիչ որակուած է ; Լուսարգել հաստատուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՆԱՄԱՅԻ ընտրութեանց խարդախութիւնները այնքան բացայայտ ըլլալով հանդերձ, զօրավար Նորիէկա ապարէգ կը կարդայ Միացեալ-Նահանգներուն եւ կը յամառի իր թեկնածուն յաղթական հռչակել եւ պարտադրել: Ընդդիմութիւնը, իր կարգին, կը պնդէ որ յաղթանակը իրն է ձայներու 68%-ով ընդդէմ կառավարական թեկնածուին 23%-ին:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏԺԱԳԻՐՔԻՆ հիմնական բարեփոխումը բոլորին հաւանութիւնը չի վայելեր, բայց եւ այնպէս առարկողները չյաջողեցան արգելք հանդիսանալ որ օրակարգի նիւթ դառնայ: Բայց Արդարութեան Նախարարութենէն՝ Փ. Առփայանժ, Պատէնթէրէն եւ կառավարութենէն շատ են ընդդիմադիրները ոչ միայն ընդդիմութեան, այլեւ համայնավար կուսակցութեան մօտ եւ կարգ մը ընկերվարականներու: Ընդհանուր ձեւով, բոլորը կը նկատեն որ Նափոլէոն օրինագիրքը շատ լաւ յարմարած է տարիներու երկայնքին (178 տարեկան է), ժամանակներու եւ բարքերու փոփոխութեանց ; 477 յօդուածներու վրայ 380-ը վերամշակուած են: Նոր շարադրուած յօդուածները գրեթէ միաձայնութիւն ըստեղծած են իրենց դէմ, բայց Պատէնթէր համոզած է Միթերանը, որու հնազանդած է նախարարը, մինչ անցեալին դէմ էր: Կարգ մը նորութիւններ մանաւանդ շատ արկածախնդրական կը նկատուին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ վրայ միշտ կրակ կը տեղայ: Վերջին 24 ժամերուն 16 մեռեալ եւս կար, մինչ արաբական լիկան, կը շարունակէր փորձել որ հրադադար մը ձեռք ձգէ:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Թուրք դեսպանը Շիւքրիւ Էլէքտաղ խօսք առնելով Թուրքեւամերիկեան միութիւններու համաժողովին 10-րդ տարեդարձին, քննադատած է Թուրքիոյ հանդէպ Ամերիկայի կեցուածքը: Գանգատին գլխաւոր պատճառը կատարուած օժանդակութեան անբաւարար քանակութիւնն է ըստ Թուրքիոյ պահանջներուն ; Էլէքտաղ Միացեալ-Նահանգներու այս կեցուածքին դրդապատճառներէն մէկը նկատած է Հայերու ջանքը, որով կ'ուզեն Թուրք պատմութիւնն ու մշակոյթը մրոտել, ամէն տարի օրէնքի բանաձեւ մը ներկայացնելով ամերիկեան Քոնկրէսին:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԵՐՈՒ ՈՒ ԵՂԵՌՆԻ ԹԵՄԱՆ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ա. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Այն, ինչ որ վերապրեցաւ հայ ժողովուրդը իր դարաւոր հայրենիքին մէջ, յատկապէս ԺԹ. դարու 90–ական թուականներէն մինչեւ դարասկիզբի 20–ական թուականները, աննախադէպ էր ու աներեւակայելի: Բնականաբար, յետեղեռնեան ու ժամանակակից գրականութեան մէջ նշանակալից ոչ մէկ երկ կը գրուի առանց այդ թեմային հպանցիկ կամ ծաւալուն արծարծումներուն: Բնորոշ է այն հանգամանքը որ ազգային աղէտի առաջին ու անմիջական արձագանգները հիմնականին մէջ կը նկարագրէին «զուլում»ին պատճառած անթիւ թշուառութիւնները: Ցեռագային այս աւանդութիւնը իր ուժը պահպանեց տասնամեակներ ու տասնամեակներ՝ անտեսելով հերոսական մաքառումի բազմաթիւ դրուագներ, որոնք ոչ միայն մեր այսօրուան ցաւն ու հպարտութիւնն են, այլեւ անցեալի դասերը, հայրենասիրական հզօր զէնք, ապրողներու պարտքն ու պարտականութիւնը:

«Հազար – հազար տեսքով ու կերպարանքով պատկերանում է նա: Ապրում է աներեւոյթ, մեր ամէն ինչում», կը գրէ Ե. Չարենց կորսուած բնօրրանի մասին: Ահա 20 – 30–ական թուականներու վիպագրութեան մերձակայ խնդիրը, ինչպէս մեր մօտ, նոյնպէս Սփիւռքի մէջ, դարձաւ «Փրկել մանկութեան խորասուզուող ոսկի մակոյկը» (Գ. Մահարի): Այսպէսով, թեմայի սկզբնաւորումը կը կապուէր յուշագրական արձակի տեսակներէն մէկուն՝ ինքնակենսագրական վէպի աւանդութիւններուն հետ, խտանալով Գ. Մահարիի, Վ. Թոթովենցի, Զ. Եսայեանի անզուգական վէպերուն մէջ: Գեղարուեստական կենսապատումը շարունակեցաւ ամբողջ յետպատերազմեան արձակին մէջ (Աղաւնի, Գ. Ստեփանեան, Հրահան, Օ. Փանիկեան եւայլն), որ անխուսափելիօրէն դիմելով եղեռնին, ճանաչողական ու գեղագիտական նոր շերտեր կ'աւելցնէ արդէն եղածին, կը նկարագրէ Կարսի նահանգի Տայլարը, Սասնագարն ու Արճակը, Մալկարան ու Գաբաքիլիսէն: Հեղինակի ես–ը, կենսապատումի կառուցուածքային կարեւոր տարր ըլլալով, կազմակերպող ուժը մեծապէս «շահագրգռուած է» անցած – գացած ճամբաներու վերյուշով: Մնալով վիպական սեռին ամէնէն ենթակայական եւ պէտք է ենթադրել, նախնական ձեւերէն մէկը, «ինքնակենսագրական վէպին ամբողջականութիւնը, ուր այնպէս կը թուի թէ պէտք է իշխէ անձնականը, մասնաւորը, ընթերցողին կը ներկայանայ որպէս կեանքի համընդհանուր արտայայտութիւն, որպէս հասարակական մեծ նշանակութիւն ունեցող տարրկայացուած փորձութիւն, ուր ընթերցողը ուսանելի շատ բան կը գտնէ»: Պատճառը այն է հաւանաբար որ ինքնակենսագրական ու կենսագրական բոլոր վէպերուն մէջ առաջնային կը դառնայ բնաւորութեան պատմական բովանդակութիւնը, իսկ անձնական հոգեբանութիւնն ու արարքները կը մնան անոնցմէ բխող իրողութիւն: Ուրիշ խօսքով, երեւան կուգայ բնաւորութեան պատմական կողմը: Գերցին իր մեծ կենսագրութիւնը բնորոշած է որպէս «պատմութեան արտացոլումը այն մարդուն մէջ, որ պատահաբար յայտնուած է անոր ճամբուն վրայ»:

Առանձնայատուկ է ինքնակենսագրական վէպին գեղարուեստական ու ճանաչողական արժէքը ազգային – ազատագրական պայքարի անցուդարձը իմաստաւորելու եւ արտացոլացնելու իմաստով: Այդ պայքարը Ի. դարու սկիզբին կը յատկանշուէր շարունակ զօրանալու եւ համաժողովրդական կերպով վերաճելու ընդգծուած միտումներով: Իսկ քանի որ իւրաքանչիւր անհատի կեանք տեւական կերպով կը հարստանայ ընկերային ու քաղաքական մթնոլորտի փորձով ու բովանդակութեամբ, հետեւաբար, վէպ – կենսապատումները տեղ մը անփոխարինելի դեր կը կատարեն խորհրդահայ գեղարուեստական արձակի հարուստ անդաստանին մէջ:

Գրողներու այն սերունդը, որ զուլումի ժամանակ տակաւին պատանի էր, տարիներ ետք միայն կրցաւ պատմել մանկութեան մասին, վարակիչ անկեղծութեամբ ու յուզումով վերապրելով իր «երկրորդ կեանքը»: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը հայրենի շրջանի ու մարդու ճանաչողութեան նոր շերտեր կը բերէր. առանձին պատմութիւններով կը հիւսուէր կայի – նահարուած մանկութեան ու պատանութեան, որբ սերունդի ոդիսականին ու գողգոթայի ամբողջութիւնը:

Մեր քննելիք կենսապատումները հիմնականին մէջ ճշմարտացի, լուրջ արժէքներ են, գեղարուեստական ու գաղափարական կարեւոր յայտնութիւններով:

1920 – 30–ական թուականներու առատ գրական հունձքէն յետոյ հակարճական ու կործարեր լռութիւն տիրեց խորհրդահայ արձակին մէջ հարցի մը շուրջ որ դարերէ ի վեր եղած էր հայ գրականութեան բանուկ մայրուղին՝ ազատագրական պայքարի, դիմադրութեան թեման:

Հայրենական մեծ պատերազմի յաղթական աւարտէն ետք կրկին ուժեղացաւ հետաքրքրութիւնը մեր ժողովուրդին պատմական ճակատագրին հանդէպ: Եղեռնի ողբերգական դրուագներուն կողքին, յայտնուեցան ազատագրական պայքարի հերոսական մաքառումներու պատկերները: Մեծ լռութիւնը առաջին խզողը Գ. Ստեփանեանի «Մղձաւանջային օրեր» կենսագրական վէպն էր, որու նիւթը հեղինակին հօր՝ դերձակ Խաչիկի կեանքի պատմութիւնն էր: Վէպը ուշագրաւ է ընդգծուած միտումով, անցեալն ու ներկան կամրջելու ակնյայտ ձգտումով:

«Ուզում էի մօտենալ ամէն մի բանակայինի եւ ասել. – «Ընկեր, դու ճանաչում ես քո թշնամուն. նա մարդկային ոչինչ չունի, նա ճիւաղ է, սոսր, անարգ մի գազան, որը քո ժողովրդին ցանկացել է ջնջել երկրի երեսից: Լուծի՛ր քո ժողովրդի վրէժը, լուծիր անխնայ...», – կ'ըսէ վէպին հերոսը:

«Մղձաւանջային օրեր» վէպը կը ստեղծէ «փոքր» հայրենիքի՝ Երզնկայի շրջանի, տան, ընտանիքի կերպարը, ապա կը տարեգրէ այդ հատուածի հայութեան մայիսեան գողգոթան: Պարզ ու անպաճոյճ պատմութեան կը ներհիւսուին այլ պատմութիւններ, որ բնական ընթացքով կուգան – կը լրացնեն գլխաւոր հերոսին անցած ոդիսականը, կը հիւսեն մեր ժողովուրդին ստուար մէկ հատուածին թշուառութեան ու տառապանքներու պատմութիւնը: Բնորոշ է նաեւ կառուցուածքը. կը յիշեցնէ պատմուածքներու շարան մը որու առանձին շղթաները ներքին կուռ միասնութիւն ունին: Վէպին միւս կարեւոր արժանիքն այն է որ կը նկարագրէ թշնամիին դէմ մղուած ազատագրական պայքարէն որոշ դրուագներ, կը հիմնաւորէ անոր անխուսափելի հանգամանքը եւ հերոսականութիւնը:

Թեմայի հետաքրքրութիւն ներկայացնող առաջին գործերէն էր նաեւ Հ. Հրահանի «Իմ կեանքը» վէպը: Յաջողած առաջին հատորին քով վէպին երկրորդ մասը անհամեմատ չափով կը զիջի իր գեղարուեստական յատկանիշներով: Կենսագրական բնորոշումը, արդարեւ, տեղին է միայն առաջին հատորին համար, իսկ երկրորդին մէջ հերոսները կը դադրին լիարիւն «կենսակերպեր» ըլլալէ: Նիւթին մէջ ներմուծուած են բազմաթիւ իրական ու անիրական կերպարներ եւ հեղինակին կը մնայ բաւարարուիլ ստուարածաւալ վէպին տարբեր դրուագները, օղակները միաւորելու դերով: Վէպը հետեւողականօրէն կ'առաջադրէ չարին դէմ պայքարի, վրէժխնդրութեան գաղափարները: Միւս կողմէ, Հրահանի երկին գլխաւոր մոթիֆներէն մէկն ալ կը դառնայ մեծ Կոմիտասի ճակատագիրը, որ համահնչիւն էր ժողովրդական ցաւի ու տառապանքի մեծութեանը:

60–ական թուականներուն շատ բան փոխուեցաւ երկրի կեանքին մէջ: Տեղի ունեցած էր կուսակցութեան քսաներորդ համագումարին՝ սրտաբաց ու վճռական խօսակցութիւնը անհատի պաշտամունքի տարիներուն մասին:

Այդ տարիներու գրականութեան մէջ ուժեղացաւ «Յովակիմի թոռներ»ու (Հ. Ասատուրեան) սերնդապատումը, որ այլեւս կը դիմէր դէպի հատնում՝ տանելով օրէ օր ծանրացող կարօտներու բեռը: «Ես պարզապէս կ'ուզեմ պարպուիլ այն յուզումներէն, որոնք հոգիիս մէջ կուտակուած են տարիներու ընթացքին, յաճախ տանջելով զիս գեհենական անդթութեամբ»՝ Գույումճեանի այս խօսքերը կարծես կ'արտայայտեն ընդհանուր տրամադրութիւնը:

Բնորոշելով «Յովակիմի թոռները» երկը, Գ. Սեւան նմանօրինակ վէպերը համարեցաւ Կարապի երգեր»: Գրողներու աւագ սերունդը համակուած էր անձնական կորուստներու գեղարուեստական մեկնաբանութեամբ, ամբողջ ժողովուրդին բախտը արծարծելու անհրաժեշտութեան գիտակցութեամբ: Ինքնակենսագրական պատումներու հզօր հոսանք մը կը ծաւալէր, որու հեղինակները անձամբ ըղգացած էին անապատներու կիզիչ զօրութիւնը, տարագրութեան անտառյդ ապ... գան ու «անվերծանելի ճակատագիրը»: Հետաքրքրական է այն հանգամանքը, որ հայ ժողովուրդի հերոսական գոյամարտերու թեման առաջին անգամ ծաւալ... ցաւ կենսագրական սեռի ոլորտներուն մէջ, որ տարիներու հետ յորդեցաւ ... խօսացաւ իբրեւ պատմութիւն ծննդավայրի, ժողովուրդի ու անհատի մասին: ... կ'առընչուի մէկ կողմէն՝ «կարօտ»ի գրականութեան (Գ. Սեւան), միւս կողմէն 20 – 30–ական թուականներու խորհրդահայ կենսագրական վէպի այնքան հարուստ աւանդներուն: Մեծ Եղեռն եւ մաքառումի անօրինակ ոգի ու կամք տես... այդ հեղինակներու գրքերուն մէջ ... վերջին յորձանքը կուտայ կենսագրական թեման՝ դառնալով գրական ճանապարհի ամփոփում ու աւարտ, նախորդ գեղարուեստական ձեռքբերումներու հանրագումար...

(Շար. 1)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆ

Աւելի քան 60 հազար Հայեր Ապրիլ 24–ի առաւօտուն մասնակցած են պահանջատիրական մեծ քայլարշաւի մը միաբերան բացագանչած են «Մահ Թուրքիոյ Փաշիստ Պետութեան», «Հատուցում Հայերի ցեղասպանութեան համար», «Արցախը մեր նոր Աւարայրն է» եւ տասնեակ ուրիշ լոզունգներ: Ս. Սարգիս Եկեղեցիէն սկսած ու Ս. Աստուածածին Եկեղեցին աւարտած ցոյցին առաջին շարքերուն վրայ եղած են հայ հոգեւորականներ, իսլամական Խորհրդարանի պատգամաւոր Վ. Վարդանեան, Թեմական Խորհուրդի անդամներ: Ցուցարարներուն միացած են նաեւ Թեհրանի Հայոց Թեմի առաջնորդն ու Հայ Կաթողիկէ եւ Հայ Աւետարանական համայնքներու կրօնապետները:

Ցուցարարները Թուրքիոյ օդանաւային գրասենեակին առջեւ իրենց ցասումը արտայայտած են Թուրքիոյ դէմ, իսկ խորհրդային դեսպանատան մօտ Մոսկուայէն պահանջած են Արցախի վերակցումը Հայաստանի, «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը:

Քայլարշաւին աւարտին կարդացուած է հինգ կէտերէ բաղկացած օրուան բանաձեւը, որ միջազգային ատեաններէն կը պահանջէ դատապարտել ցեղասպանութեան հեղինակները, հովանաւորել հայութեան պահանջները եւ Արեւմտեան – Հայաստանի կոթողներու աւերման արգելք կենալ:

Ս. Սարգիս Եկեղեցիին առջեւ Արտակ Արք. Մանուկեան եզրափակիչ խօսք ըրած ու շնորհակալութիւն յայտնած է Իրանի կառավարութեան՝ արտօնուած ձեռնարկներուն համար:

Միւս կողմէն, Մեծ Եղեռնի 74–ամեակը խորհրդանշող 74 հոգի Ապրիլ 23–ին ժամը 12–էն մինչեւ Ապրիլ 24–ի կէսօր, հացադուլ կատարած է Թեհրանի ՄԱԿ–ի գրասենեակին առջեւ: Պատուիրակութիւն մը հանդիպում ունեցած է ՄԱԿի ներկայացուցիչին հետ եւ անգլերէն գրութեամբ մը ներկայացուցած է հայութեան պահանջները:

Թեհրան հրատարակուող հինգ պարսկերէն եւ երկու անգլերէն օրաթերթերը լայնօրէն արձագանգած են ցոյցերուն, իսկ «ԻՐՆԱ» լրատու գործակալութիւնը լուրը հաղորդած է ամբողջ աշխարհին:

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱ

Ապրիլ 23–ին, Ամենափրկիչ վանքին շրջափակին մէջ, Եղեռնի յուշարձանին մօտ ոգեկոչման յայտագիր մը գործադրուած է՝ գլխաւորութեամբ թեմի առաջնորդ Կորիւն Արք. Պապեանի ու մասնակցութեամբ՝ Նոր Ջուղա ժամանած Խորհրդարանի հարաւային Իրանահայութեան պատգամաւոր Ա. Բաղումեանի:

Ապրիլ 24–ի առաւօտուն վանքին մէջ տեղի ունեցած պատարագէն ու հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, աւելի քան հինգ հազար հոգի հակաթուրք լոզունգներով՝ պաստառներով ու բարձրախօսներով քայլարշաւ կատարած են: Երկու ժամ տեւած ցոյցին վերջաւորութեան կարդացուած է բանաձեւ մը: Երեկոյեան «Արարատ»ի բակին մէջ կատարուած է մեծ համահաւաք մը՝ աւելի քան երկու հազար հոգիի մասնակցութեամբ:

ԹԱՒՐԻԶ

Ապրիլ 24–ին, եկեղեցական արարողութիւններէն յետոյ, Ս. Սարգիս Եկեղեցիին բակը գտնուող զոհերու վերանորոգուած յուշարձանին բացումը կատարուած է: Երեկոյեան, ոգեկոչման աշխարհիկ հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է «Հայ ակումբ»ին սրահը, որուն նախագահած է առաջնորդական տեղապահը: Օրուան բանախօսը եղած է Ալեն... Վարդանեան:

ՈՒՐՄԻԱ

Ապրիլ 24–ի առաւօտուն եկեղեցական արարողութիւն, իսկ երեկոյեան գեղարուեստական ձեռնարկ տեղի ունեցած է ազգային սրահին մէջ:

Ապրիլ 28–ին ոգեկոչման հանդէսներ կատարուած են շրջանի Գեարդարա..., Ռահուա եւ Բադլրօ հայաբնակ գիւղերուն մէջ:

ԱՐԱՔ

Ապրիլ 23–ի երեկոյեան տեղի ունեցած է բանախօսութիւն եւ ցուցադրուած է յեղափոխական երգերու տեսերիզ մը Հայաստանի երգչախումբին կատարմամբ:

Ապրիլ 24–ին, պատարագէն ու յուշարձանին շուրջ կատարուած յատուկ արարողութենէն ետք Արաքի փոքրաթիւ գաղութին 80%–ը (700 հոգի) մասնակցած քայլարշաւին, որուն աւարտին կարդացուած է բանաձեւ մը:

ԱՀՈՒԱԶ

Ապրիլ 23–ին, յուշարձանին մօտ կատարուած է հսկում, հոգեհանգստեան ծաղիկներու զետեղման արարողութիւն: Յաջորդ օրը տեղի ունեցած են եկեղեցական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններ:

ԳՈՐԳԱՆ

Գորգանի եւ շրջակայ գիւղերու հայերը Ապրիլ 24–ին գործադուլ կատարելով հաւաքուած են Ղորուչ գիւղի մատուռ... ծաղիկներ դրած են Եղեռնի զոհերու ... շատակը խորհրդանշող խաչքարին մօտ...

ՇԻՐԱԶ

Տեղւոյն հայ դպրոցականները Ապրիլ 23–ի երեկոյեան մինչեւ ուշ գիշեր պատուոյ պահակ կեցած են յուշարձանին մօտ, ապա յաջորդ օրը տեղի ունեցած են եկեղեցական արարողութիւն, ծաղիկներու զետեղում, բանախօսութիւն, գեղարուեստական յայտագիր:

ՍՈՖԻԱ

Սոֆիայի Հայոց գերեզմանատան Եղեռնի յուշարձանին շուրջ Ապրիլ 23–ի... ըր ոգահանդէս մը կատարուած է: Բաց... ման խօսքը արտասանած է «Երեւան»... վարչութեան փոխ նախագահ Կարօ Ֆ...

գասեան: Ապա բանախօսած է փրոֆ. Կարօ Մոմճեան եւ «Երեւան»ի երգչախումբը երգած է հայրենասիրական երգեր: Հանդիսութեան ներկայ եղած են Հայկ. կազմակերպութիւններու ղեկավարներ, քաղաքական դէմքեր:

ՊՈՒՐԿԱԶ

Պուրկազի «Երեւան» կազմակերպութեան ակումբին ճակատին Ապրիլ 23–ին ազդ դրօշակ պարզուած է: Եղեռնի 74–ամեակի միթինկին խօսք առած են «Երեւան»ի տեղական վարչութեան նախագահը Պետրոս Տատուրեան եւ Կարօ Ադամեան:

ՓԼՈՎՏԻՒ

Փլովտիւի մէջ, Ապրիլ 23–ին սուգի միթինկ մը տեղի ունեցած է Հայոց դերեզմանատան Մեծ Եղեռնի նահատակներու յուշարձանին շուրջ: «Երեւան»ի տեղական վարչութեան նախագահ Կարօ Քափուլեան հանդիսութեան բացումը կատարելէ ետք խօսք առնելու հրաւիրած է Հայրենական ճակատի համայնքի կոմիտէի ներկայացուցիչ Անկել Փենչեւը: Ան եզրակացուցած է. «Հայաստան կ՛ապրի ու պիտի ապրի հակառակ ցեղասպանութեան, հակառակ իր միլիոնաւոր նահատակներուն»: Սիամանթօյէն, Գ. Էմինէն ու Եաւորովէն արտասանուած տողերէ ետք «Ա. Խաչատրեան» երգչախումբն ու «Ծիծեռնակներ» մանկական խումբը երգած են բազմաթիւ հայկական երգեր:

ՎԱՌՆԱ

Վառնայի «Երեւան» կազմակերպութեան ակումբին մէջ հանդիպում մը տեղի ունեցած է Ապրիլ 19–ին, վարչականներու եւ խորհրդահայ լրագրողներու միջեւ: Ներկայ եղած են Ստեփանակերտէն Լեւոն Մկրտչեան, Կիրովականի «Գուգարք» թերթէն Անդրանիկ Կաչեան եւ Սամուէլ Ղալթախչեան: Հայաստանի երկրաշարժին հետեւանքներն ու Ղարաբաղի ներկայ ղեկավարութեան դէմ ծառացած հարցեր եղած են հանդիպումին գլխաւոր նիւթերը: Իսկ Ապրիլ 21–ին տեղի ունեցած է ոգահանդէս մը: Դասախօսած է «Երեւան» միութեան Վառնայի մասնաճիւղին վարչութեան քարտուղարը Պետրոս Տէմիրճեան: Երուանդ Քազանեան արտասանած է Դ. Վարուժանէն բանաստեղծութիւններ: Հանդէսը աւարտած է Գ. Սեւակի «Քիչ ենք բայց Հայ ենք» բանաստեղծութեան խմբական արտասանութեամբ: Կիրակի, Ապրիլ 23ին, Ս. Սարգիս եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է զոհերուն յիշատակին, ապա տեղի ունեցած է սուգի միթինկ մը:

ՄԵՍԵՉՈՒՍԵՑ

Ցեղասպանութեան ոգեկոչումը կատարուած է Ապրիլ 21–ին, Մեսեչուսէցի Նոր-

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ՝ ՇԻՐԱԶԻ

Ապրիլ 28, Ուրբաթ իրիկուն, Փարիզի Հ.Բ.Ը. Միութեան սրահը բերնէ բերան լեցուած բազմութիւն մը հետեւեցաւ Յ. Շիրազի ծննդեան 75, իսկ մահուան հընգամեակին նուիրուած հանդէսին, որ կազմակերպուած էր «ԺԱՓԷԼ» միութեան կողմէ:

Երկլեզու, բծախնդրութեամբ ու խընամքով պատրաստուած յայտագիրը գործն էր Նորա Պարութճեանի ու Յասմիկ Նատիրեան – Գեւոնեանի. առաջինը ստանձնած էր հայերէնի բաժինը, իսկ երկրորդը՝ ֆրանսերէնի: Երեկոյթին երրորդ անունը Մասիսն էր, որ Շիրազի տողերով յօրինուած երգերով մէջ ընդ

մէջ հանդէս եկաւ, ակօսելով խօսքի բաժինը:

Երեկոյթին հիմնական գիծը կը տարուէր Ն. Պարութճեանի հայերէն բնագիրով, ուր ներառուած էին նաեւ Շիրազի տաղերէն հատուածներ: Բնագիրը ընդհանուր առմամբ ներշնչուած էր Շիրազը ըլլալ հայրենասէր բանաստեղծ, «ազգային բանաստեղծ» փառաբանելու մարմաջէ մը. մեկնակէտ մը որ կարելի է ըսել թէ յաջողած էր, եթէ նկատի չառնուի Շիրազի ամէն բանէ առաջ գրական մարդին պատկանող անուն մը ըլլալու պարագան: Բան մը, որ հայրենասիրութենէն շատ առաջ, հիմնական թեման պէտք է ըլլար կը կարծենք բանաստեղծի մը ոգեկոչումին յատկացուած նման երեկոյթի մը:

Կանուխէն Ղարաբաղի պահանջ, Արարատի, Կարսի, Անիի, Վանի, Սիփանի, Սիսի կարօտ երգած քերթողին փառաբանութիւնը քիչ անգամ հիմնուած էր անկէ մնացած գրական վաստակին գեղարուեստական արժէքին վրայ: Զայն մեծարելու, գովաբանելու տրամադրութիւնը ըսել կուտար օրինակ, թէ «Շիրազ Սփիւռքի մէջ դտաւ միայն անհետացում, մոռացում...». արտայայտութիւն մը որ Շիրազը մեծարելու փափաքէն մեկնելով կը հասնէր բոլորովին հակառակ թիրախի մը: Շիրազ այնքա՞ն միականի էր ուրեմն, որ Սփիւռքին մէջ չտեսնէր նաեւ կորուստին տիրապետումն ու անոր վարպետները՝ Շահնուրն ու Սարաֆեանը գոնէ...:

Մէկդի ձգելով հայրենասիրական լարը, որ ինքնին ո՛չ արուեստագէտ կը դարձնէ մէկը, ոչ ալ բան մը կ՛աւելցնէ արուեստագէտի մը գործին վաւերական արժէքին, Շիրազի գործերէն կարելի էր գրական երեկոյթ մը լեցնելիք տաղեր գտնել, որոնք համապատասխանէին այս չափանիշին:

Աւելի մատչելի էր այս առումով, ֆրանսերէն բնագիրը, եթէ նկատի չառնենք հոն եւս կտորներու ընտրութիւնը. ընտրութիւն մը որ անշուշտ շատ աւելի սահմանափակ կարելիութիւններ ունէր, նկատի առած թարգմանութեան պարագան: Սակայն կարելի էր գոնէ աւելի կարճ մէջբերումներով, խուսափիլ ոչ բացառիկ տողերու եւ ճապաղ թարգմանութեան մը ժխտական ազդեցութենէն:

Վերջապէս, Շիրազ ոգեկոչելու աւելի արժանավայել ձեւ մը չէ՞ր ըլլար արդեօք, զայն իջեցնել սխալ պատուանդաններէ ու փորձել զետեղել ճի՛շդ տեղը մեր գրական բազմադոյն աթոռներուն միջեւ: Ցանգի ու վանկի թեքնիքին յատկապէս հայրենասիրական թեման յաջողութեամբ ձուլած գրող մըն է Շիրազ. լաւագոյնս կը կատարէ պատանի սերունդները խանդավառելու, անոնց ազգասիրութիւնը հրահրելու գործը, ինչ որ գնահատելի արժէք է ինքնին, անկախ անոր յաճախ վերագրուած մեծութիւններէն, որոնք եթէ կը մնան օդին մէջ, յանցաւորը Շիրազի չէ անպայման:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

կայացուցչական Տան մէջ: Երեք կուսակցութիւններու եւ Նահանգի Խորհրդարանին խօսնակ (նախագահ) Ճորճ Քըվըրեանի կազմակերպած այս ձեռնարկին դժբախտաբար մեծ թիւով Հայեր ներկայ չէին գտնուած, առաջին յարկն ու օթեակները գրեթէ պարապ մնացած են: Հանդիսութեան ներկայ եղած են դարմանումի համար Պոսթըն գտնուող աղէտեալ չորս երախաներ՝ իրենց հարազատներով: Նահանգային կարգ մը ներկայացուցիչներ եւ Ծերակուտականներ:

Կառավարիչ Մայքըլ Տուքասիսի նահանգէն բացակայութեան պատճառով, Ճան Տուքաքիս կարդացած է իր հօր «Դարուս առաջին ցեղասպանութեան» տարեդարձին առթիւ ստորագրուած հրովարտակը: Խօսք առած է Պոսթընի Կաթողիկէ Արքեպիսկոպոս՝ կարդինալ Պ. Լօյի ներկայացուցիչ Հ. Ռապըրթ Քուին, որ յիշած է նաեւ երկրաշարժէն ետք Պոսթընի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ օժանդակութիւնը:

Չորս հայ եկեղեցականներու եւ Վիրճինիայէն երիտասարդ սերունդի ներկայացուցիչի մը խօսքերէն ետք, մեներգով հանդէս եկած է Անահիտ Զանկըլեան, ու ապա հեռատեսիլի զոյգ պաստառներու վրայ ցուցադրուած են երկրաշարժէն տեսարաններ:

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ

Հազարաւոր Հայեր հաւաքուած են, Ապրիլ 23, Կիրակի, կէսօրէ ետք, Նիւ-Եորքի «Թայմզ Սքուէր»ի մէջ Վարդանանց Ասպետներուն կազմակերպած Ապրիլեան Եղեռնին 74–րդ տարեդարձին առթիւ: Խօսք առնողներու շարքին գտնուած են Նիւ-Եորք Նահանգի կառավարիչ՝ Մարիօ Գուօմօ, քաղաքապետ՝ Էտուըրտ Քօչ, 1915–ի Թուրքիոյ ամերիկեան դեսպանին թոռ՝ Ռապըրթ Մորկընթաու, Մենհեթընի դատախազը, «Հէյչըն» շաբաթաթերթի ծանօթ լրագրող՝ Քրիստաֆըր Հիչընս:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԳՐՔՈՅԿ ՄԸ՝

«L'Arménie... vous connaissez?»

Հայաստանի եւ Հայութեան մասին գիրքեր չեն պակսիր, նաեւ ֆրանսերէն, մանաւանդ վերջին տասնամեակին: Այս գրքոյկը սակայն ունի շատ հետաքրքրական առանձնայատկութիւն մը, որովհետեւ իր տեսակէտին մէջ, որքան գիտենք, առաջինն է:

Արդարեւ, Իզապէլ Տէր-Յակոբեան, որ բազմաթիւ անգամներ Հայաստան գացած եկած է, նկատած է որ չկայ փոքրիկ հատոր մը ծանօթացնելու համար Հայաստանը այն պարզ եւ յաճախ անտեղեակ այցելուին որ Հայաստան կ'երթայ շրջապտոյտ մը կատարելու: Այնպէս ինչպէս կան աշխարհի բոլոր երկիրներուն եւ քաղաքներուն համար, զբօսաշրջիկներու տրամադրութեան տակ:

Գեղեցիկ գունաւոր եւ սեւ–ճերմակ նըկարներով ճոխացած, 125 էջնոց այս ճաշակաւոր հրատարակութիւնը (Տէր – Յակոբեան տպարան), իսկապէս գործնական ուղեցոյց մըն է:

Հակիրճ յառաջաբանի մը մէջ, Քլոտ Մութաֆեան կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ ֆրանսահայ, խանդավառ այս երիտասարդուհին ուզած է զբօսաշրջիկութեան նման ուղեցոյց մը լոյս ընծայել: Անոր ձեռնարկած է Դեկտեմբեր 7ի երկրաշարժէն առաջ, ու պահ մը վարանած է յառաջանալու, բայց բարեբախտաբար չէ հրաժարած իր գաղափարէն եւ այսօր մեզի կը հրամցնէ իսկապէս օգտակար գըրքոյկ մը:

Բացի Հայաստանի տեսարժան վայրերու թուումէն, հոն կարելի է գտնել նաեւ ամփոփ տեղեկութիւններ Հայաստանի պատմութեան թէ աշխարհագրութեան, լեզուին ու մշակոյթին մասին:

Շնորհաւորելի եւ գնահատելի աշխատանք մըն է զոր տարած է Իզապէլ Տէր-Յակոբեան: Թող թոյլ տրուի մեզի գըլխաւոր ոգեկոչում մըն ալ ընել այս առթիւ: Իզապէլ Տէր – Յակոբեան թոռնիկն է Պարտիզակի երբեմնի «միւռիւր», արձակագիր, հրապարակագիր եւ տպարանատէր Յակոբ Տէր–Յակոբեանի եւ գիտենք թէ որքան ուրախ ու հպարտ պիտի ըլլար ողբացեալ «Ակօ Պապա»ն ի տես այս աշխատանքին:

Ա.

(*) Ed. ADER-Paris: Դիմել հայ գրատուները:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

ԼԱՑԻ ՈՒ ՔԱՂՑԻ ՕՐԵՐ

Աստուած իմ, ինչպէ՜ս հաւատալ այդ աստիճան անխիղճ հաճոյքի մը իրականութեան: Ինչպէ՜ս սիրտ ըրած էին քաղաքակիրթ ազգի մը այդ մարդասէր ներկայացուցիչները տարօրինակապէս վայրագ այդ բանին: Խաղալ՝ անհրեւակայելի կերպով կեղեքուած, հարստահարուած եւ նօթութենէ նքողած ժողովուրդի մը թշուառութեանը հետ, անոր՝ պատառ մը հացի համար ի յայտ բերած կըռիւին աղեխարշ տեսարանովը զբօսնուլ եւ քաղցելաբար ճաշակողներու նկարն առնուլ: Եւ այս՝ քրիստոնեայ, լուսամիտ, զարգացեալ ազգի մը զաւակներուն կողմէ: Հացի այդ բեկորները մէկմէկ թունալից պատառներ էին՝ իջեցուած Հայոց ա՛րդէն տառապած դէմքերուն, մէկմէկ քարեր՝ արձակուած անոնց գըլուխներուն, մարդկային արժանապատուութիւնին հարուածող, անսուաղ հիքութիւնին բրտօրէն աքացող. մինչ, փոխադարձօրէն, անոնց շնորհակալութեան աղաղակը – լսեցի՞ք դուք, ո՛վ Գերմաններ, – կը դառնար կ՛ըլլար դժոխային այդ րոպէին՝ վայնասուն մը, հայհո՛ւչ մը՝ չեշտակի ձեր երեսին պոռացուած...:

Եւ յետոյ, արդեօք ինչո՞վ էր արժանի հայ ժողովուրդը ձեր այդ ապտակներուն, ձեր քարերուն եւ արհամարհանքին, ո՛վ աբարեխիղճ Գերմաններ: Տուներնուդ առաջքը, ձեր հացին չերտերը շուներու պէս իրարմէ խլողներէն շատեր ի վիճակի էին ձեզի պէս գթասիրտներ օրերո՛վ, ամիսներո՛վ կերակրելու. բայց ափսո՜ս որ ճակատագիրը գիրենք հայ էր ծնած, եւ իբրեւ հա՛յ էին որ կը տառապէին հիմա ձեր քով: Ղրկեցէք այլեւս ո՛ւր որ կ՛ուզէք՝ քաշած զանազան պատկերներնիդ. թող հանդէսներ հրատարակեն զանոնք, թղթատող չփոյթին՝ փոփոխական ժամանց մը առթելու համար. թող ամէն եւրոպացի հրճուի՝ սովալլուկ գայլերու այդ ծուլթը դիտելով. ու դանուի գուցէ մի ոմն կարեկցող անձ որ կակազէ, որ խոստովանի՛ վերջապէս.

– «Ասո՛նք ալ մարդեր են մեզի պէս...»:

Մութը սկսած է իջնել. ստուերները կը տարածուին չորս դին, փլատակներու աշխարհը պատանքելով յուշիկ: Եւ մինչ կը հեռանանք այս վայրերէն, նայուածքս անգա՛մ մըն ալ կ՛ուղղուի ակամայ դէպ ի ճակատը Գերմաններու գործարանին՝ ուրկէ հացին հետ նախատի՛նք էր տեղացած աղէտակոծ ազգակիցներուս գըլխուն: Եւ անհնար կ՛ըլլայ ինձ այդ վայրկեանին պժգանքիս ու ատելութեանս համաչափ մտածում մը ձեւակերպել միտքիս չփոթութեանը մէջ, ցորչափ ծանրութիւնը կը զգամ ցաւի մը բեռին՝ սիրտիս վրայ զետեղուած:

ԱՅՐԻՆԵՐ ԵՒ ՈՐԲԵՐ

Հոկտեմբեր 25

Տեսեր էի գինքը չոգենաւին մէջ, դուրսը՝ բաց օդին, դիչերուան խոնաւին ու ցերեկուան արեւին դէմ, հայ ծերունի կնոջ մաքուր դէմք մը:

– Ո՞ւր կ'երթաս, մայրիկ:

– Ռոտոսթօյէն եմ եկեր: Ատանա կ'երթամ, քանիերկու տարու ճամբով զաւկիս փնտռելու: Տարի մը կ'ընէ, միւֆէթթիշի պաշտօնով հոն էր. դէպքէն ի վեր է որ լուր չունիմ:

Հեծկլտանքի մը մէջ իր վերջին բառերը խեղդուած են, եւ անփայլ, մարած աչքերէն կը թափթփին դոյն ի վար արցունքի խոշոր կաթիլներ: Փնտռել կ'երթար իր զաւակը ... գերեզմա՛նը գուցէ. բայց վստա՜հ էր զայն դտնելուն: Ագնիւ պառաւը սակայն հակառակ իր վըշտահար վիճակին՝ յամառօրէն կ՛ուզէր կառչած մնալ իր տղուն ապրած ըլլալու գաղափարին:

– Սիրտդ վեր մի՛ հաներ, մայրիկ, թերեւս կը գտնես, ի՞նչ գիտես:

Զարհուրանքի պատկերներով ու դժնէ մղձաւանջներով երեւակայութիւնիս առլի. ցաւի միացող այս պատկե՛րն ալ աչքերնուս տակ. այսպէ՛ս էր որ հասեր էինք Մէրսին, հոնկէ ալ Ատանա՝ որուն ժողովուրդին խոցերովը խոցոտուած ու գալարումներովը գալարուած էինք արդէն ամիսներէ ի վեր:

Կը յիշեմ դեռ այն խուռվքս՝ երբ ծովերուն բացէն Մէրսինի նաւահանգիստը նշմարեր էի, որտի ուժգին զարկ մը ունեցեր էի՝ որուն հարուածներուն տոկալու համար գերագոյն դիմադրութիւն մը պէտք էր: Կը յիշեմ դեռ այն խռովքս: Հոն, այդ եզերքներէն չէ՞ր որ Ջարդէ ահարեկ Հայութիւն մը ուզած էր ապաստանիլ շոգենաւային օտար դրօշներու տակ: Ի՛նչ օրեր, ի՛նչ ժամեր: Հոն չէ՞ին միթէ հուրէ եւ սուրէ հրաշքով փախած, սար ու ձոր տապլտկած այրիներ ու որբեր՝ որոնք ինքզինքնին հազիւ կըրցած էին նետել Մէրսին, բոպիկ, կիսամերկ, փոշիներու մէջ թաթխուած, սարսափէ ընդլայնուած բիբերով, իւրաքանչիւրն ահռելի տնօրէնութիւններու, կըրուած անլուր տառապանքներու իր ուրոյն պատմութիւններով ու ցաւերով:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

ւանք այս մրցանակը բոլոր Թուրքերուն գործին չէ եկած եւ «Թէրճիւման» իր յաջորդական թիւերուն մէջ, դառնութեամբ լեցուն տողեր կը հրատարակէ այս մասին: Արձագանգեցնէք միայն մէկուն, զոր ստորագրած է մեզի հի՛ն, հի՛ն ծանօթ մը՝ Անմէտ Գապաքլը: Անոր սիրտը այնքան կոտրած է որ օգնութեան կը կանչէ Ազրպէյճանցիները···: Որեւէ մեկնաբանութեան հարկ չի մնար:

⁂

«Աշուղ Ղարիպ»ը հայկական ծագումով Ռուս չարժանկարիչ Փարաճանովի մէկ գործն է: Հակառակ անոր որ այս ժապաւէնը Հայերու անունով Թուրքերոյ դէմ թշնամութեամբ լեցուն է, Թուրքերոյ մէջ ժիւրիի յատուկ մրցանակը տրուեցաւ անոր: Այդ ալ չըսուեց, Փարաճանովի մասին պատրաստուած ժապաւէն մըն ալ երկրորդ մրցանակը ստացաւ:

Տգեղ հոգիով Փարաճանովը, որ Ռուսիոյ մէջ ինը տարի բանտարկուած է սեռային մաքսանենգութեան ու մխաւեռականութեան յանցանքներով, մեր հանդիսատեսներուն դիմաց հրապարակաւ կըրցած է խօսիլ Ղարաբաղի ու Ազրպէյճանցիներու դէմ: Միմիայն Նազըմ Հիքմէթը գրուատած ըլլալուն համար խելայեղ կերպով ծափահարուած է: Հիմա ըսեմ թէ այս խակական թշնամիին «Աշուղ Ղարիպ»ը ի՛նչ նպատակով դարձուած է:

Մարդուն նպատակն է հակառակ ուղղութեամբ շրջել մեր «Քէրէմ եւ Ասլը» անունի ժողովրդական աւանդավէպը: Ինչպէս ծանօթ է, Քէրէմ Հայ քահանայի մը աղջկան սիրահարած է: Ասլըին ետեւէն ամբողջ երկիրը կը շրջի, բայց քահանան իր աղջիկը Քէրէմի չի տար: Ի վերջոյ քահանան կը տեսնէ որ իր աղջիկը կը հալի, կը մաշի, կը ստիպուի տալ: Բայց այնպէս մը կը կարգադրէ որ մեղրալուսնի գիշերը հարս ու փեսայ ողջ – ողջ կ'այրին:

«Աշուղ Ղարիպ»ը այս պատմութիւնը հիմնովին շրջելով, հայ քահանային տեղ իր խելքով անհոգ ու անգութ Թուրք մը կը դնէ: Կը տեսնուի ուրեմն որ «պիտակցարար Հայ գրողը» Թուրքերէն վրէժ կը լուծէ օգտագործելով անոնց ամէնէն հին մէկ աւանդավէպը: Այնքան ցեղապաշտ է ան աչաւասիկ: Հապա մեր ազգայնականներուն ու արուեստասէրներուն ի՛նչ ըսենք: Ահաւասիկ այսպիսի գործերու մրցանակ տալու չափ հայրենասէր ենք մենք:

Ա՛հ ո՛ւր էք ազրպէյճանցի եղբայրներ, դուք որ կ'ըսէիք «Ղարաբաղը մեզմէ պիտի առնեն եղեր, թող գան առնեն տեսնենք»: Ի՞նչ կ'ըլլայ եկէք եւ մեզի քիչ մը հայրենասիրութիւն սորվեցուցէք:

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տէր եւ Տիկին Զաւէն Նահապետեան,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սառայ,
Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Էքիւէռ,
Տոքթ. եւ Տիկին Թաթուլ – Իւպէր Նահապետեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Ժան Նօռէն,
Շահպազեան, Տոքթ. Տըլանեան, Օհանեան, Ճառայեան ընտանիքները եւ համայն ընտանեկան պարագաները անհուն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, եղբօր, աներձագին եւ ազգականին՝

Հոգեբոյժ Բժիշկ

ԳՈՒՐԳԷՆ – ՌՈԼԱՆ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆԻ

արկածալի մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 7, Կիրակի, 35 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Ավընիւ տիւ Փրատօ, Հինգշաբթի, Մայիս 11, ժամը 10–ին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն – Ժիւլիէնի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղկի նուէրները՝ S.O.S. ARMENIE–ի:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Զաւէն Նահապետեանի եւ ընտանիքին:

Պր. Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները՝ Ժիրայր, Պերճ եւ Սեդա,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՇԱՔԷ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 8–ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Մայիս 11, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Անթոնիի գերեզմանատունը (ժամը 12·15) ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Յակոբ Յակոբեանի եւ զաւակներուն:

ՅՈՒՇԱՑԵՑԳ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօնա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 13, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 19 mai à 20 heures 30

CYCLE
HOMMAGE A UN COMPOSITEUR

I

ARNO BABADJANIAN
(1921 - 1983)
Sonate pour violon et piano
ANNIE JODRY
RAFFI PETROSSIAN

TRIO QUATRA
RAFFI PETROSSIAN
ANNIE JODRY
CHARLES RENEAU

II

A. KHUDOYAN
Sonate pour violoncelle seul
CHARLES RENEAU

E. GRIEG
Sonate pour violoncelle et piano
CHARLES RENEAU
RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 - 120 - 80 Frs. Etudiants, C. V. 50 Frs.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Տիրուհի Վարդանեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Գրմըզեան փոխան ծաղիկի 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

⁂

Ալեքսան Նուրեանի մահուան առթիւ, Գարակէօզեան Սանուց Միութիւնը 500 ֆրանք կը նուիրէ Մարսէյլի Համազգային դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն):

–ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ–

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանգստեան տունը:

Այս առթիւ օթօքար մը վարձուած է:

Մեկնում Մայիս 20, Շաբաթ օր, Մըկոյթի Տունէն ժամը 14–ին, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ՃԱՇ

Սիրով կը հրաւիրուին հայրենակիցները Մայիս 21, Կիրակի առաւօտ ժամը 10–ին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ուր կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ

նախագահութեամբ՝
Եւրոպայի հայրապետական պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ–ի

ներկայութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ–ի
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ–ի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հովիւ՝
Նարեկ Քհնյ. Վարդանեան–ի

զոյգ սարկաւագներու՝
Վարդգէս Աւագ Սարկաւագ Վարդանեան–ի
Յարութիւն Սարկաւագ Ժամագործեան–ի
եւ եկեղեցւոյս նուիրեալ Դպրաց Դասի եւ անխոնջ ղեկավար՝
Պ. Հայազատ Օհանեան–ի

Պատարագէն վերջ ժամը 13–ին, ի նպաստ Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ եւ Տրոմի հայ համայնքի կեդրոնի հրականացման՝

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԵԾ ՃԱՇ

Փալէ տը լա Ֆուառի Սալ Տագիօյի սրահին մէջ
գեղարուեստական յայտագրով:

Ճաշի մասնակցութիւն՝ 100 Ֆ.:

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ հասցէներէն, հեռաձայնով կամ անձամբ. –

- Մազըուտեան Անտրէ, 48, ռիւ Պուֆիէ Հեռ. 75 43 17 24
- Սէմէրճեան Մամբրէ, 53, Մաւրիէ տը Մօնժօ Հեռ. 75 43 30 54
- Փաշայեան Արա, 18, ռիւ տ'Արմէնի Հեռ. 75 56 08 05
- Մաքնեան Վահէ, 21, ավընիւ տը լա Կառ Հեռ. 75 44 53 79

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Մայիս 14–ին, Հոգեգալստեան տօնին առթիւ, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 9·45–ին:

Պատարագ ժամը 10–ին:

⁂

ՎԻԷՆ

Մայիս 14, Կիրակի, Հոգեգալստեան տօնի ուրախ առիթով, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, առաւօտեան ժամը 10–ին կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի դպրաց դասին կողմէ:

Ի ՆՊԱՍՏ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 1000 ֆրանք:

Ժաք Գասապալեանի թաղման առթիւ՝ Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու Միութիւն՝ 100 Ֆր.:

Օննիկ Տավուտեանի թաղման առթիւ՝ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն՝ 100 Ֆր.:

CAFE THEATRE

LE THEATRE ARMENIEN
KISSANI
dans une nouvelle création
Chahnour, Shakespeare
et les Autres...
Sont Témoins
Comédie à Sketches

Vendredi 12 mai } à 21h30
Samedi 13 mai
Dimanche 14 mai à 17h00

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille, 75014 Paris
Réservation : 45. 89. 20. 48

DERNIERES

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. ՍՈՍԷ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ
նախաձեռնութեամբ
Կիրակի, Յուլիս 2–ին
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
« ԽԱՆԱՍՈՐ »
Մանրամասնութիւն՝ յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 12
VENDREDI
12 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.011 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.011

ԱՐՑԱԽ

ԽՆՁՐԻՍՏԱՆԻ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐԷՆ ԵՏՔ ՀՐԱՍԱՅԼ, ԲԱՆԱԿ, ԼՈՒՍԱՐԳԵԼ

Կրկին լարուած է մթնոլորտը Արցախի մէջ: Գրած էինք թէ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի անդամներ եւ այլ պատասխանատուներ նամակ մը ուղղած էին Կորպաչովի, ուր կը պարզէին շրջանի անհանդուրժելի կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք Ազրպէյճանի կեցուածքին եւ ստեղծած խոչընդոտներուն ու թշնամական վերաբերումին:

Թէեւ շրջանը արգիլուած է օտար լրագրողներուն, բայց եւ այնպէս լուրեր հասած են Մոսկուա (հեռաձայնով) ուրկէ յայտնի կը դառնայ որ կացութիւնը շատ ծանր է: Խորհ. հրասայլերը, բանակը կրկին մտած են Ստեփանակերտ եւ կը շրջապատեն նաեւ ամէնէն վտանգաւոր նկատուած վայրերը: Ուրբաթ օր, Խնձրիստանի բախումները, 200 Հայերու եւ Ազրպէյճանցիներու միջեւ պատճառ եղած են որ 3 հոգի եւ 4 զինուոր վիրաւորուին, թէեւ կարգ մը աղբիւրներու համաձայն մեռեալներ ալ կային:

ԹԱՍ կը հաղորդէ (եւ հեռագրալուրը լոյս տեսած է «Պրաւդա»ի մէջ ու կարդացուած նաեւ հեռատեսիլէն). – «Հայ բնակչութեան մէկ մեծ մասը ցոյց կուտայ իր կասկածամտութիւնը կառավարման Յատուկ Կոմիտէին նկատմամբ եւ կը պահանջէ շրջանի վարչական մարմիններու վերահաստատումը եւ Ազրպէյճանի իշխանութեան իրական ջնջումը ինքնավար մարզի վրայ»: «Մոնտ»ի աշխատակիցը կ'աւելցնէ թէ նման խոստովանութիւն մը կը փաստէ որ Կորպաչովի միջին ճամբայ մը գտնելու քաղաքականութիւնը ձախողութիւն մըն է: ԹԱՍ կ'արձագանգէ նաեւ Կորպաչովի ուղղուած նամակին (հրատարակուած «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ) եւ զոր ստորագրած են վարչական պատասխանատուներ եւ երեսփոխաններ:

Միջ – ազգային բուռն բախումներն ալ կը շարունակուին, Հայերու կառքերն ու հանրակառքերը մշտական յարձակման ենթակայ են, կը քարկոծուին երբ ազերի գիւղէ մը կ'անցնին: Գաղթականներու հարցերն ալ նոր բարդութիւններ ստեղծած են: Անոնց կրկին բնակութիւն ապահովելը ուրիշ բան չէ, կը հաստատէ ԹԱՍ, Հայերուն համար, եթէ ոչ շրջանին «ազրպէյճանացումի» փորձ մը, այլ պիտակի տակ: Յատուկ Կոմիտէն ալ կ'ամբաստանուի որ Ազրպէյճանի իշխանութեան ի նպաստ կ'աշխատի: Շրջանի տնտեսական զարգացման եղած նպաստները կը գործածուին հոն, ուր Ազերիները կ'ապրին ու ոչինչ կ'օգտագործուի Հայերուն համար:

Ստեփանակերտէն լրագրողուհի մը կ'ըսէ թէ՝ «քաղաքը լեցուն է զինուորներով եւ հրասայլերով: Դիրք բռնած են ամէն կողմ: Բոլոր հաստատութիւնները գործադուլի մէջ են եւ բանթողները կը պնդեն որ ցորչափ Լեռնային – Ղարաբաղի հարցը չլուծուի, աշխատանքը պիտի չվերսկսին»:

Կրեմլինը այլ հարցեր ալ ունի՝ Վրացիներու եւ Աբխազներու հարցը, հոն ալ նոր միջադէպեր պատահած են:

Այս ամբողջը ցոյց կուտայ որ «կառավարել՝ կը նշանակէ նախատեսել» մաս չի կազմեր Կորպաչովի քաղաքական հաւատոյ հանգանակին: Անկասկած կարելի պէտք է ըլլար հոս չհասցնել Արցախի հարցը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 28/ՄԱՅԻՍ 10)

«ՖՐԱՆՍԱ – ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկ. Ընկերութեան հրաւէրով Երեւան կը գտնուէր «Ֆրանսա – Խորհ. Միութիւն» Ընկերութեան ազգային քարտուղար Քրիսթիան Թորներէն:

Աղէտեալներուն ցուցաբերուող օգնութեան մանրամասնութիւնները ուսումնասիրելու նպատակով, ան հանդիպումներ ունեցած է բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկ. Ընկերութեան, Պետական շինարարութեան, կրթական եւ ջրային տնտեսութեան Նախարարութեանց ղեկավարներուն հետ, եղած է երկրաշարժի շրջանը:

«Ֆրանսա – Խորհ. Միութիւն» Ընկերութիւնը մտադիր է աւերեալ քաղաքներէն մէկուն մէջ մանկական հիւանդանոց կառուցանել: Ան Հայաստանի օգնութեան Ֆոնտին փոխանցած է արդէն մէկ միլիոն ֆրանք, իսկ ամրան վերջը այդ գումարին վրայ կ'աւելնայ երկրորդ մեծ գումար մը: Վերականգնումի աշխատանքներուն մասնակցելու համար Ընկերութիւնը պատրաստ է Հայաստան ղրկելու շինարար ուսանողներու կամաւորական մեծ խումբ մը եւ թեքնիք միջոցներ: Ամառնային արձակուրդի ընթացքին Ընկերութիւնը կ'ընդունի շուրջ 300 դպրոցականներ, որոնք Ֆրանսայի տարբեր վայրերը պիտի հանգստանան:

**

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուա գործող «Հիւսիսափայլ», «Բարեւ ձեզ» եւ «Մաշտոց» հայ հանրային կազմակերպութիւններու շարքին աւելցած է մէկը եւս՝ «Վասպուրական»ը:

«Վասպուրական»ի հիմնադիր ժողովին մասնակցած են Մոսկուա ուսանող Հայաստանցի հարիւրաւոր ուսանողներ, Մոսկուայէն հայ երիտասարդներ, դասախօսներ, գիտնականներ, հանրային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

– «Վասպուրական»ի գլխաւոր նպատակն է ի մի բերել Մոսկուայի հայ ուսանողութիւնը, – ըսած է վարչութեան անդամ, ուսանող Ա. Ասլանեան: Մոսկուայի մէջ շատ են հայ ուսանողները, որոնց համար մենք հայերէնի դասընթացքներ կը կազմակերպենք, բայց ցանկալի է որ ատիկա աւելի կազմակերպուած բնոյթ ունենայ: Մենք կ'աշխատինք Մոսկուայի Հայաստանի մնայուն ներկայացուցչութեան առնթեր և որոշ օգնութիւն կը ստանանք անկէ: Բայց քանի որ շատ հարցեր ունինք, կ'ուզէինք որ մեր ճակատագիրով հետաքրքրուէին նաեւ Հայաստանի Լուսաւորութեան Նախարարութիւնը, ստեղծագործական եւ հանրային կազմակերպութիւնները:

**

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայի «Ստեղծագործութիւն» ամսագիրը անդրադարձած է նկարիչ Արշիլ Կորքիի ստեղծագործութեան, հրատարակելով գեղանկարիչ Յովհ. Զարդարեանի եւ արուեստաբան Մարիամ Ջուբարեանի յօդուածը, նկարիչին դիմանկարը, քանի մը պաստառներու վերատպութիւնները: Հրատարակուած է նաեւ ռուս ծանօթ բանաստեղծ եւ նկարիչ Դաւիթ Պուրլիւկի յօդուածը, գրուած՝ 1933–ին: Յօդուածագիրը կը պատմէ հոն Կորքիի գործին հետ իր հանդիպումին մասին:

**

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայաստան: Հոգեվարք ... Յոյս»՝ այսպէս վերնագրուած է Լոնտոն լոյս տեսած այդ գիրքը: Անցեալ Դեկտեմբեր 7–ին մոլեգնած երկրաշարժին նուիրուած հրատարակութեան հեղինակներն են վեց հայ լրագրողներ ու անոնց երկու անգլիացի գործակիցները: Ատիկա Հայաստանի լրատուական գործակալութեան՝ «Արմէնփրէս» եւ «Սանտէյ Էքսփրէս» անգլիական շաբաթաթերթին համատեղ հրատարակութիւնն է: Գիրքը լոյս տեսած է բարեսիրական նպատակներով: Անոր վաճառքէն գոյացած ամբողջ գումարը կը յանձնուի աղէտեալներու օգնութեան Ֆոնտին: Գրեթէ ամբողջութեամբ լուսանկարներէ բաղկացած գիրքին յառաջաբանը գրած են «Սանտէյ Էքսփրէս»ի խմբագիր Ռ. Էսըր եւ «Արմէնփրէս»ի տնօրէն Ս. Պօղոսեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● Հ.Մ.Ը.Մ.–Ի ՀԱՄԱԿԻՐՆԵՐԸ ՅՈՒՍԱԽԱԲ

Անցեալ Կիրակի, ֆրանսահայ ակումբներուն համար, ամենակարեւոր մրցումը տեղի կ'ունենար Տէսինի մէջ՝ ուր Հ.Մ.Ը.Մ. պէտք է յաղթէր Սէյսինէի: Չէ յաջողած հաւասարութիւն՝ 2 – 2: Վերելքի յոյսերը շատ նուազած են, քանի որ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԻ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ուաշինկթընի Թուրք – ամերիկեան միութիւններու համագումարին «Կովկասի երէկը, այսօրն ու վաղը» նիւթով շարք մը դասախօսութիւններ տրուած են: Թուրքիոյ մասնագէտ Փօլ Հէնզէ խօսած է «Կովկասի ապագայ»ին մասին ու ըսած թէ ուշադրաւ է ազերի բնակչութեան մեծ աճը, բաղդատմամբ վրացի եւ հայ բնակչութեան. ան պնդած է թէ մօտիկ ապագային աւելի բուռն բախումներու դուռ պիտի բանայ ազգային հարցը: Հէնզէ շեշտած է նաեւ թէ մահմետական բնակչութիւնը ամէնէն աւելի ուժականութիւն ունեցողն է Խորհրդային Միութեան մէջ ու մահմետական հանրապետութիւնները հետզհետէ աւելի զիտակից կը դառնան իրենց հասարակաց կրօնքի կապին:

Ան խօսելով Կովկասի խլրտումներուն ու Թուրքիոյ կեցուածքին մասին, ըսած է թէ Թուրքիա որ արեւմտեան համաձայնագրերու անդամ է ու կը յուսայ եւրոպական Հասարակապետութեան մաս կազմել, բնականաբար մեծ ուշադրութեամբ պիտի հետեւի Կովկասի անցուդարձին: Թուրքերու մեծ թիւ մը հասարակաց արմատներ ունի Կովկասի հետ. այս պարագան բնական է որ հետաքրքրութիւն ընտեղծէ: Ասկէ զատ, եթէ նկատի առնուի անոնց (Հայերու) Թուրքիոյ ներկայացուցած պահանջները, հետաքրքրութիւնը աւելի քան բնական պէտք է համարել:

Փօլ Հէնզէ քօղարկուած կերպով ըսած է տակաւին թէ Թուրքիա յատուկ հետաքրքրութեամբ մը պիտի հետեւի հայ – ազրպէյճանական հարցին, նկատի առած հայկական պահանջները: Ան ըսած է. – «Ազրպէյճանցիները Թուրքիան կը նկատեն երկիր մը որ բաց է արտաքին աշխարհին ու ժողովուրդը աւելի լայն ազատութիւն կը վայելէ: Այնպէս որ Թուրքիա կամայ ակամայ պէտք է անդրադառնայ այս շրջանի մարդոց իրեն հանդէպ հետզհետէ աւելցող հետաքրքրութեան»:

Նոյն համագումարին խօսք առած է նաեւ փրոֆէսէօր Այտըն Եալչըն որ նոյնպէս արտայայտուած է Ասիոյ Թուրք եւ մահմետական փոքրամասնութիւններուն մասին ու ըսած. – «Յառաջիկայ 20 – 25 տարուան ընթացքին ուժի նոր կեդրոններ պիտի յայտնուին: Թուրքիոյ պատկերին յաջողութիւնը, ո՛չ միայն Միջին – Արեւելքի ու մահմետական աշխարհին, այլեւ Խորհրդային Միութեան առնչուած ազդեցութիւններ ալ պիտի ունենայ: Թուրքիա ո՛չ միայն Եւրոպայի ու Միջին – Արեւելքի, այլ նաեւ շատ աւելի ընդարձակ թրքական աշխարհի մը մէկ մասնիկն է: Խորհրդային ազգութիւններու պարագան ԻԱ. դարու ամէնէն կարեւոր հարցերէն մէկը պիտի ըլլայ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՆԱՄԱՅԻ ընտրութիւնները ջնջուեցան ընտրական դատարանին կողմէ: Կը թուի որ այլ ելք չէ գտնուած մտքերը հանդարտեցնելու համար: Բուռն ցոյցերէ եւ բախումներէ ետք, 5 հոգի մեռած էր եւ Նորիէկա չէր կրնար յամառիլ և պարտադրել թեկնածու մը, երբ ընտրական խարդախութիւնները այդքան բացայայտ էին: Ուաշինկթըն կը մերժէ այս ջնջումը, նոր խաղ մը տեսնելով: Ըստ իրեն՝ ընդդիմութիւնը շահած է:

ԻՐԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ռաֆսանճանի հերքեց թէ մարդասպանութեան կոչեր ըրած ըլլայ Պաղեստինցիներուն, արեւմտեան Պետութեանց թէ անձնաւորութեանց դէմ: Բառերը սխալ հասկցուեր է:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ հարցախոյզներու գլուխն է Գարլոս Մենէմ, փերոնական ընդդիմութեան թեկնածու, զաւակը սուրիացի մեծահարուստ ընտանիքի մը: Ինք կաթողիկէ է (կ'ուրանայ թէ մետասանեբորդ ժամուն դաւանափոխ եղած ըլլայ), կինը՝ մահմետական, բայց, հանդուրժողութեան մէկ ապացոյցը կը նկատէ որ կաթողիկէ Եկեղեցիէն դուրս ամուսնացած ըլլայ եւ մահմետական օրհնութիւն մը նախընտրած: «Էլ Թուրքօ» (Արժանթինցիք այդպէս կը կոչեն Արաբները) Քորտոպա ըրած է փաստաբանի իր ուսումը եւ որեւէ ձեւով չի հասկնար թէ ինչո՞ւ պիտի չկարենար ղեկավարել Արժանթինը:

ԵԱՆՈՇ ՔԱՏԱՐ, իշխանութենէն հեռանալէն ճիշդ տարի մը ետք, հեռացուեցաւ նաեւ Հունգար բանուորական ընկերվարական կուսակցութեան նախագահութենէն եւ Կեդրոնական Կոմիտէէն:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՔԱՆՆԻ 42–ՐԴ փառատօնը բացուեցաւ Մայիս 11–ին: Բեմադիրներու երկշաբաթօրեայ յատուկ յայտագրին մաս կը կազմէ գանատահայ երիտասարդ բեմադիր Աթոմ Էկոյեանի ֆիլմը՝ Speaking Parts, որ պիտի ներկայացուի Մայիս 18–ին եւ 19–ին:

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽԱՐԱՐԸ պարապ ժողովարահի առջեւ է, որ պարզեց կառք վարելու արտօնագրի իր օրինագիծը: Քանի մը երեսփոխան միայն ներկայ էին: Մ. Տելպար պարզելէ ետք թէ տարեկան 10 հազար մեռեալ եւ 250 հազար վիրաւոր կայ ճամբու արկածներէ, կ'առաջարկէ վեց կէտով արտօնագիր մը (2 տարիէն): Ամէն մէկ յանցանքի, ըստ անոր բնոյթին, կէտ կը ջնջուի եւ երբ բնաւ չմնայ, արտօնագիրն ալ ետ կ'առնուի: Օրինակ՝ ակամայ մարդասպանութիւն, փախուստ կամ ալքոլի բարձր քանակութիւն արեան մէջ 2–էն 3 կէտ կ'արժէ, թէեւ այս յանցանքներէն երկուքը արդէն իսկ արտօնագիրն ալ ետ առնել կուտայ:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԵՐՈՒ ՈՒ ԵՂԵՌՆԻ ԹԵՄԱՆ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ա. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Կապելով մշտահոլով ժամանակի երկու ծայրերը՝ ներկան ու անցեալը, մեզ հետաքրքրող գրեթէ բոլոր վէպերը, կը բերեն իրականութեան երեք շերտեր՝ «առեւանգ երկրի» (Սիրաս) անապահով, բայց հովուերգական առօրեան, ապա կոտորածի ու տեղահանութեան սարսափները եւ նոր հանդրուանը: Նկատելի է որ եթէ 30-ական թուականներու վէպերը «կարօտ»ի գրականութիւն կ'էին, հիմնականին մէջ «չէզոք» նիւթի սահմաններով, ապա այժմ անհամեմատօրէն մեծ ծաւալով ու խորքով կը ներկայանայ ազգային գոյամարտերու թեման: Բնորոշ է նաեւ պատումի նորավէպի ձեւը՝ խօսուն, յուշող վերնագրերով ու հրապարակախօսական շեղումներով: Այլ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ. առոնք յուշի պատառիկներ են՝ ամենակարեւոր ու նշանակալից պատկերներով, իսկ միջանկեալ բազմաթիւ օղակներ, հասկնալի է, կը բացակայէին: Գրական տարբեր ձեւերէ այս սեռին մէջ նախապատուութիւնը կը տրուի ժամանակագրական պատումին:

Օ. Փանիկեանի «Մահէն դէպի կեանք» երկը յուշագրական – վաւերագրական վէպ է որ քիչ պարագաներու մէջ կը բարձրանայ յուշագրական ոլորտէն: Հեղինակը ընտրած է ընդարձակ նիւթ, հերոսներու մեծ քանակ, կեանքի տարբեր շերտեր: Վէպը ունի յստակ գծուած կառուցուածք՝ «Թուրքիա», «Օտար երկիրներու մէջ», «Սովետական Հայաստանի մէջ»: Թուրք Պետութեան արեւմտեան սահմաններուն վրայ գտնուող Մալկարայի կեանքն է՝ «ատեղահոծ երկինքներով» ու իր «պայծառհոգի, խոնարհ» մարդոցմով, որ ազգային կեանքի զարթօնքին մասնակից էին իրենց Մամիկոնեան ու Հախինեանց վարժարաններով եւ ազգային երբեմն – երբեմն յատկացուող բարեգործութիւններով: Այս հայաբնակ հողակտորին վրայ, այս կաթիլ մը հայութեան մէջ ալ կը ծովանայ «մեր պատմական հողերուն վրայ Հայաստան ստեղծելու, պետկան ժողովուրդ դառնալու եւ համախումբ ապրելու» երազանքը: Արդէն հլու համակերպութեան կողքին (մշակ Թագւոր) երկաթագործ Եղիան, կը հաստատէ Նոր օրերու ոգին՝ «միայն պայքարով կարող ես քո կեանքը պահել»: Նոր սերունդը կ'ապրէր ուժ դառնալու երազանքով, մինչդեռ ազգային խաւը կը շարունակէր դարաւոր գլուխկոխութիւնը. միեւնոյն է, «առանց քրիստոնեայ Պետութեան օգնութեան մենք մեր ուժերով չենք կարող չափուել թշնամու հետ»: Զարչիենց Զաքարը կ'արտայայտէ ամբողջ, պատմականօրէն ձեւաւորուած մտայնութիւն. «Սա Հայաստանի խնդիրն էլ եթէ ամբողջապէս փակեն աւելի լաւ կը լինի մեր ազգի վիճակը»: Կեանքը, դրացի ազգերու ազատագրական խմորումները նոր կեցուածք կը թելադրէին: Պալքանեան պատերազմի օրերուն հայկական թաղամասը նահանջող Թուրքերու սուրէն կը փրկէ միայն ուժեղ եւ վճռական պաշտպանութիւնը: Ազգային արժանապատուութեան ու զէնքով պաշտպանուելու պատգամներ կը բերէ նաեւ հերոս Անդրանիկը: «Բայց երբ շրջապատուած եմ մարդկային գայլերով, որոնք անդադար յարձակւում են ինձ վրայ, ես չեմ կարող անզէն մնալ, ձեռնածալ նստել եւ թոյլ տալ, որ գան, ինձ կողոպտեն ու սպանեն»: Այսպէսով, դիմադրելու բարոյականութիւնը վէպին մէջ առաջատար կը դառնայ: Յետագային, Տէր Զօրի մահուան խորշակներուն մէջ, Հայը շարունակ պիտի մրմնջէ՝ ինչո՞ւ չդիմադրեցինք…

Օ. Փանիկեան կը փորձէ համազգային աղէտի պատճառները գտնել… «Ամենակենսական մեր ամբողջ ժողովրդի քաղաքական դաստիարակութիւնն էր ու կազմակերպումը՝ հայրենիքի ազատութեան պայքարի համար, առանց այս պատրաստութեան, մենք թեթեւամտօրէն ցոյցեր չարէնք է անէինք»: Ապա, ժողովուրդը կ'ապրէր ամբողջ աշխարհի մէջ ցրուած եւ ոչ թէ ամփոփ ու համախումբ «հէնց այս տարածութիւնն էլ ջըլատում է մեզ, թշնամի է մեր ազգային միասնութեան»:

Ինչպէս նոյն թեմայով միւս վէպերուն մէջ, Փանիկեանն ալ յաճախ կը դիմէ փաստագրութեան, օգտուելով մասնաւորապէս Ա. Անտոնեանի «Մեծ ոճիրը» գիրքէն, մամուլէն եւ այլ աղբիւրներէ: Անոնք կը վճարկեն պատմութիւնը, բայց կը ստեղծեն ոճրագաւ քաղաքականութեան ամբողջական պատկերը, կ'ընդլայնեն վիպական նիւթի ճանաչողական ու յուզական շրջանակները:

Առհասարակ, յետպատերազմեան ամբողջ արձակի գեղարուեստական որոնումները ընթացան երկու առաջատար սկզբունքներով՝ պատմական ճշմարտութեան եւ մարդու ըմբռնումներու որոնումներով: Ահա, պատմական ճշմարտութենէն զատ, հեղինակը վէպին մէջ ցոյց կու տայ մարդ – անհատի մէջ եղեռնի կատարած յեղաբեկումները: Գերմարդկային տառապանքները կը ցրուեն երեւութականը, մարդու մէջ կը յայտնաբերեն սահմանային, խորքային յատկութիւններ: Հոս ալ կը պարզուի որ ժողովուրդի մարդիկ կը շարունակեն կրել բարձր մարդկային գիծեր նաեւ այն պայմաններուն մէջ, երբ ամէն բան անկում ու նահանջ կը թելադրէր: Ասիկա ինքնին բարոյական մարտահրաւէր կ'էր պատերազմին ու եղեռնագործ ուժերուն: Սակայն յաճախ ալ տարագրութեան ճամբաներուն վրայ, երբ էական կը դառնար կեանքի նախնական իմաստը՝ ողջ մնալ, կը սկսէր բարոյական տեղատուութիւնը: Այս իմաստով, գիրքին լաւագոյն եւ ցնցող էջերէն է իր մաքրամոլութեամբ ծանօթ Տիկին Սրբուհի Երեմեանի պատահածը:

… Արհաւիրքը երախաներէն խլած էր տարիք ունենալու բնական իրաւունքը, զանոնք կանխահասօրէն հասունցնելով: Հ. Սիրասի մանկութիւնն ալ «մնացած էր» Արաքսէն անդին, սակայն ծննդավայրը երբեք չհեռացաւ անոր մտապատկերէն, այս պատճառով ալ այնքան կարօտ ու յուզում կայ Ալաշկերտի Գարաքիլիսէ գիւղաքաղաքի պատկերներուն մէջ: «Ժամանակի հանգոյցներում» ինքնակենսագրական վէպը եւս դրողի ստեղծագործական վերջին էջերէն էր: Գրած միջոցին ան մտատանջուած է յիշողութեան ու կարօտի պարտք ու պահանջներէ, որովհետեւ առաջին դէմքով տրուող պատումը միշտ ալ պարտաւորեցնող է: Պէտք է պահպանել պատումի ոչ միայն անկեղծութիւնն ու հաւաստիութիւնը, այլ աւելի դժուար է յաղթահարել անձնականը, անհատականը, մարդոց ու կենսական երեւոյթներու վերաբերեալ, իր քնարական «ես»ի շրջանակներուն մէջ մարմնաւորել ուսումնասիրուող ժամանակաշրջանի ամբողջ բովանդակութիւնը, կամ գոնէ կենսական կարեւոր բովանդակութիւնը:

Դէպքերու եւ յիշողութիւններու պարզուկ շղթան, սկսելով հայրենի բնօրրանի անկրկնելի գեղեցկութիւններէն, կը տանի կը հասցնէ արհաւիրքներուն: Մասնաւոր անկեղծութիւն եւ գեղարուեստական ընդհանրացման ուժ ունի վէպին երկրորդ մասը, ուր հեղինակին խօսքը կը դառնայ բնական, դրամատիկ՝ զատուելով այն վերամբարձ ճարտասանութենէն, որ յատուկ էր նախորդ էջերուն, ուր ժամանակային պատումը յաճախակի կերպով կ'ընդմիջուէր ազգային ճակատագրի մասին խոհերով ու դատողութիւններով: Գիրքը կը դառնայ գաղթի ու մահուան ճամբաներու ամէնօրեայ տարեգրութիւն: Նկատելիօրէն կը դանդաղի վիպական իրադարձութիւններու ընթացքը, եւ ասիկա գեղարուեստօրէն անհրաժեշտ է, քանի որ կեանքը անչափ կրճատուած, վերածուած է գոյութեան ժամերու եւ բոպէներու: Ինչպէս չհաւատալ որ իրապէս «ժամանակի չափումը միշտ ստեղծագործական երեւոյթ է: Մարդու կողմից հնարուած չափումները կեցութեան սակարանում ենթակայ են տատանումների»:

Մ. Խերանեանի, Սերինէի, Ն. Զարեանի ու Հ. Մկրտչեանի կենսապատումները հետաքրքրական են. Վանն ու Վասպուրականը եւ անոնց բնակիչները անմահացընելէ զատ, անոնք կ'անդրադառնան յաճախ կեանքի միեւնոյն փաստերուն՝ բերելով այլազան մեկնաբանութիւններ:

Մ. Խերանեանի ինքնապատումի («Երկար, երկար մի ճանապարհ») հերոսը ծընած է այն ժամանակ, երբ «Վասպուրականի երիտասարդութիւնը երգում էր երգեր ազատաշունչ եւ երազում անկախութիւնը Հայաստանի»: Սակայն մէկ 1915 թուականը աւելին ըրաւ, քան կործանարար երկրաշարժը, որ քար – քարի վրայ չի ձգեր: Նիւթականէն աւելի եղան ոգիի եւ սրտի կորուստները: Գլխատուեցաւ նորահաս սերունդի մանկութիւնը: «Դրա համար է, որ մենք յաճախ նայում ենք ետ ու բռնելով մեր մանկութեան ձեռքից, քայլում ենք անցեալի արահետներով կրկին», – կը գրէ Խերանեան:

(Շար. 2)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐԸ

ԳԱՒԱՌԷ ԳԱՒԱՌ

ՎԻԹՐՈԼ

«1915, Ապրիլ 24, Խափլանատ»ի վրայ կանգնած յուշամարմարին շուրջ, նուիրուած 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան զոհ մէկուկէս միլիոն Հայերուն, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, տեղի ունեցաւ Ապրիլ 24-ին, երեկոյեան ժամը 18-ին, ոգեկոչման հանդիսութիւն մը մասնակցութեամբ քաղաքապետին՝ մէթր Ժան – Ժաք Անկլատի, Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի, Վիթրոլի Հայերու նորաստեղծ Բարեկամականի պատուոյ նախագահին՝ Փիէռ Ղազարեանի, Վիթրոլի հոգեւոր հովիւին՝ Հայր Ռըքօրտէի եւ այլ անձնաւորութիւններու, որոնց կարգին Վիթրոլի նախկին Ռազմիկներու Միութիւնը իր դրօշակիրներով եւ «Փանֆար»ով:

Տիկին Վալի Սթամպուլեան՝ նախագահուհին Վիթրոլի Հայերու Բարեկամականին քանի մը խօսքերով ոգեկոչեց օրուան նուիրականութիւնը: Ձեռնդուեցան ծաղկեպսակներ յուշամարմարին առջեւ:

Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, ֆըրանսերէն ճառով մը, ըսաւ թէ աշխարհի բոլոր հայ գաղութներուն մէջ, նման յուշարձաններու կամ յուշաքարերու առջեւ կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24-ը, դարձած Հայերուն համար «յուշահանգէս ուխտի եւ պահանջատիրութեան»: Վերյիշեց 1915-էն 1918 հայ ժողովուրդին ահաւոր կորուստները, իր մտաւորական ընտրանիէն մինչեւ Անատոլուի հայ բնակիչները՝ կին, ծերունի, երախայ եւ աւելցուց՝ «Հայը գիտցած է միշտ վերապրիլ ֆիզիքական, մշակութային եւ հոգեկան մահացու հարուածներէն … որովհետեւ միշտ ապրած է վաղուան յաղթութեան եւ վերածնունդին երազով: Իր պապերէն ժառանգած է ապրելու տենչը, ազգային հարուստ մշակոյթը, քրիստոնէական հաւատքը որոնք առած որպէս վահան, միշտ շինած կամ վերաշինած է իր օստանը, իր պատմական հողերուն վրայ կամ Սփիւռքի մէջ»: Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան իր խօսքը վերջացուց աղօթքով մը:

Հայր Ռըքօրտէ, Վիթրոլ քաղաքի հոգեւոր հովիւը, որ երկար տարիներ ապրած է Միջին – Արեւելք եւ հետեւաբար ծանօթ Հայերուն, հայ լեզուին, մշակոյթին եւ պատմութեան, եւ Հայերէն մէջբերումներով հայ բանաստեղծներէն ըսաւ թէ հայկական ցեղասպանութիւնը կը բանայ 20-րդ դարուն կատարուած ցեղասպանութիւններուն երկար շարքը եւ ո՛չ գիտութեան յառաջդիմութիւնները, ո՛չ ոմանց քաջ կեցուածքը եւ ո՛չ ալ խաղաղութեան, արդարութեան եւ հանդուրժողութեան ցանուած սերմերը կրնան բուժել մեր խոցուած յիշողութիւնը եւ փարատել ապագայի մեր մտահոգութիւնները: 1915, Ապրիլ 24-էն ի վեր, շարունակեց Հայր Ռըքօրտէ, Հայը կ'ապրի անկարելի վերադարձի մը երազով, կ'ապրի Սփիւռքի մէջ, ուր կորձնած հարուստ անցեալի մը վրայ կը վերակերտէ իր ինքնութիւնը: Խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «Քրիստոնեայ եկեղեցիները գիտեն թէ յանցաւոր լռութիւններ կան. այսուհետեւ, խաչելութեան երկար ճամբան որ կ'երթայ Պոլսէն Դամասկոս, անցնելով Կիլիկիայէն եւ Հալէպի անապատներէն, բոյր եկեղեցիները պէտք է հրաւիրէ հասարակաց ուղղութեան մը»:

Յովհաննէս Տէր – Վարդանեան կարդաց ուղերձ մը յանուն Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ուր 1915-ի ցեղասպանութեան ճանաչումը եւ հողային պահան
ները դնելէ յետոյ, ձաղկեց քաղաքակ
զսպումը Հայաստանի մէջ, պահանջ
Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկեալներ
ազատ արձակումը եւ շեշտեց հայ ժող
վուրդին իրաւունքը մէկ ազգ ըլլալ
դառնալու տէրը իր ապագային ազա
անկախ, միացեալ եւ ընկերվարական Հ
յաստանի մէջ:

Խօսելու հրաւիրուած էր Կարօ Յովսէփ
եան, որ ամբողջական ամբաստանա
մը արտասանեց Թուրքիոյ դէմ, որ, հ
կառակ 1919-ի Օսմանեան կայսրութ
վերջին կառավարութեան օրով տեղի
նեցած դատավարութեան, հակառակ
կանատեսներու տեղեկագիրներուն, պ
տական փաստաթուղթերուն, վերապ
րողներու պատմածներուն, գոյութ
ունեցող գրականութեան, Եւրոպ
Խորհրդարանի ճանաչումին եւ այլ զ
տապարտող իրականութիւններուն,
շարունակէ ուրանալ եւ առաւել կեղծ
դէպքերը: Կարօ Յովսէփեան ըսա
«մելանը չի կրնար ջնջել ինչ որ գրա
է արիւնով»: Յետոյ, բացատրեց ցեղա
պանութեան ծրագրուած, կանխամտ
ուած բնոյթը, քաղաքական պատճառնե
գործադրութեան յաջորդական փուլ
եւ մանաւանդ ազգայնամոլ ու ցեղապ
նկարագիրը ու վերջացուց իր ճառը
տարարելով. – «անցեալ տարուան դէ
քերը Սումգայիթէն կիրովապատ կր
բացատրուիլ եւ հասկցուիլ եթէ զան
կապենք Թուրքերու կողմէ գործ
ջարդերուն, 1915-էն 1917, Անատ
հայ բնակչութեան դէմ»:

Վերջին խօսողը եղաւ քաղաքապե
մէթր Ժան – Ժաք Անկլատ որ արտա
քաղաքական յանդուգն ճառ մը դա
պարտելով Թուրքիան եւ ըսելով թէ
քան ատեն որ ան չէ ընդունած իր ոճ
չի կրնար յաջողիլ իր համարկումը Եւ
պայի Հասարակապետութեան մէջ: Ա
րիլ 24-ը, ըսաւ քաղաքապետը, պէտ
դառնայ խորհրդանիշ թուական մը
ճանչցուի որպէս մարդկութեան դէմ գ
ծուած ոճիրի մը թուական, որպէս
չկրկնուի: Անդրադարձաւ 1988-ի դէ
քերուն, Փետրուարէն՝ Դեկտեմբե
եւ յայտնեց իր եւ իր քաղաքապետա
նին համակամութիւնը հանդէպ Հա
տանի ժողովուրդին, իր արդար պահանջ
ներուն եւ իր կրած ցաւերուն համար:

Ոգեկոչումի աւարտին, ժողով
հրաւիրուեցաւ մերձակայ «Սանթը
սխալ»ի սրահը բարեկամութեան եւ
բայրութեան բաժակին համար:

ԹՂԹԱԿԻ

ԿՐԸՆՈԲԼԸ

Ապրիլ 24-ին, կէսօրէ առաջ Սէն-
դէֆ Եկեղեցին պատարագ մատուցուեցա
օրուան պատարագիչ՝ Իսահակ Քահան
Հէքիմեան յախուռն քարոզով մը, կրկ
անգամ յիշեց մեր նահատակներուն ա
թաղ եւ անդերեզման յաւետ կորուս
մենք է որ անոնկուն և յարատեօրէն պէտք
յիշենք զիրենք, մինչեւ իրականացումը
արդար պահանջներուն, յիշելով Ա. Ա
րոնեանը «Այսքան չարիք թէ մոռնա
մեր որդիք թող ողջ աշխարհ կարդա
Հայուն նախատինք»: Յետ պատար
կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշ
ապրիլեան մեր բիւրաւոր եւ նաեւ Ղ
բաղի նահատակներու հոգիներուն
դորրութեան համար:

Ազգային Եկեղեցւոյ Միութիւնը
մը առաջ նահանգապետարանէն արտ
նութիւն խնդրած էր տողանցելու մէ
տեղահանութեան յիշատակի արձա
մեզի անյայտ պատճառներով արգիլու
էր…

Խօսք առին Հայ Դատի Յանձնախումբ
Նոր Սերունդի ներկայացուցիչները:
սահակ քհնյ. պահպանիչով եւ ներկա
ներու մասնակցութեամբ «Հայր Մեր
աւարտեց արարողութիւնը:

Նոյն գիշերը Մշակութային Տան
եղաւ յուշի երեկոյթ մը. պատրաստու
երիտասարդներու մասնակցութեամբ
պէս նաեւ գաղութիս կարող ուժեր
կողմէ:

Տանիէլ Մառանճեանի (Մշակութ
Տան նախագահ) երեկոյթին բացու
վերջ, Վարդգէս Մարտիրոսեան վա
երեկոյթը, նախ կարդալով իր մէկ գր
թիւնը, ներկայացուեցաւ կենդանի պա
կեր մը Շարլ Ազնաւուրի «Անոնք ինկ
երգին խօսքերուն հետեւողութեամբ:

Տիկին Շաքէ Մանուկեան կարդաց

ՊԱՐՈՒԹՈՆ

Բարսեղ Թումանեան Փարիզի մէջ

Երեւանի Օփերայի այս համբաւաւոր պարուհին ծանօթ է Ֆրանսահայութեան, անցեալին արդէն բազմիցս ելոյթ ունեցած ըլլալով գլխաւորաբար՝ Փարիզ։ Դեռ 1986 Դեկտեմբերին, այլ արուեստագէտներու հետ մասնակցած էր Ռաֆֆիի ծննդեան 150ամեակի հանդիսութեան գեղարուեստական բաժնին (ղեկավարուած էր՝ Վարդգէս Պետրոսեան)։

Այս անգամ Բ. Թումանեան Փարիզ կը գտնուի որպէս մեներգու Կարմիր Բանակի երգչախումբին եւ այս առթիւ տեղական մետխաներն ալ մեծ գովեստով կ'արտայայտուին իր մասին։

Ժաք Մարթէնի յայտագրէն զատ (Բ. կայան, Կիրակի, Ապրիլ 30), որու ընթացքին, յայտագիրը վարողը ածական չխնայեց որակելու համար այս բացառիկ ձայնը, Զորեքշաբթի օր, Ֆիկառօն էր, գեղարուեստական յայտագրերու իր յաւելուածին մէջ, որ կ'անդրադառնար Թումանեանի։ Ան կ'ըսէր թէ միայն այս յայտագրին առթիւ է որ զինուորական համազգեստ կը կրէ եւ թէ ամէն բանէ առաջ, ինք Հայ է եւ հպարտ որ Հայ է։ Իրեն համար քաղաքականութենէն աւելի լաւ բան մը կայ, որ արուեստն է։ Երգելէն զատ, նաեւ կը նկարէ եւ երաժշտութեամբ կը զբաղի։

Մայիս 10-ին արդէն, Բարսեղ Թումանեան կը մեկնէր Փարիզէն միանալու համար Երեւանի Օփերային, որ ինչպէս գիտենք, շրջապտոյտ մը կը կատարէ Միացեալ Նահանգներ։

մէկ գրութիւնը եւ մեներգեց Աւետիք Իսահակեանի «Հայրենիքէս հեռացել եմ»ը. արտասանեցին Ժան Ֆօրէսթիէ, Անի Մալէն՝ Ժաք Յակոբեանէ երկու կտորներ. Տիկին Ժաքլին Սամոյեան՝ Յովհաննէս Թումանեանի «Հայրենիքիս հետ»ը, ինչպէս նաեւ Անի Մարտիրոսեան եւ Փիէր Մանուկեան։

Երեկոյթի սկիզբը Անժէլ Կարապետեան դաշնակի ընկերակցութեամբ մեներգեց Կոմիտասէ երեք կտորներ, «Գարուն ա», «Անտունին» եւ «Կանչէ Կռունկը»։

Ամբողջ օրը Մշակութային Տան մէջ Ծիծեռնակաբերդի մանրակերտ յուշարձանին ուր բոցը արծարծուեցաւ, կը լսուէր Կոմիտասի պատարագը, ժողովուրդը կուգար մեխակներ զետեղելու։

Կէսօրէ առաջ ընկերվարական երեսփոխան Միշէլ Տեսթօ եւ ընդհանուր խորհրդականներ եւ կէսօրէ ետք քաղաքապետ՝ Ալէն Քառինեօն եւ քաղաքապետարանի խորհրդական Օր. Ժընեւիեւ Զիլուճեան եկան խոնարհելու նահատակներու յիշատակին առջեւ։

Վ. Բ.

ՁԱՅՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ԳԼԵՐՄՕՆ ՖԵՐԱՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 29 եւ 30-ը, կեդրոնական Ֆրանսայի փոքրիկ համայնքին համար եղան համախմբումի եւ ուրախութեան օրեր։

Շաբաթ, Ապրիլ 29-ին, կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Գլերմօն Ֆերանի մէջ, ունկնդրելու համար Զատիկ Վարդապետ Աւետիքեանի դասախօսութիւնը, որուն նիւթն էր՝ «Եկեղեցւոյ դերը հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ»։

Դասախօսութենէն առաջ շրջանի հայութեան անունով խօսք առաւ «Ռանքոնթր Գիւլթիւր Արմենիէն» Միութեան նախագահ՝ Պր. Լեւոն Աւետիքեան, ոգեկոչելու համար 1915-ի մեր Մեծ Եղեռնի զոհերուն յիշատակը։ Հանդիպումը վերջ գտաւ սահիկներու ցուցադրութեամբ եւ վիճաբանական ասուլիսով։

Կիրակի օր, Գլերմօնի մօտ Շամօնա գիւղին Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ պատարագ։ Երգեցողութիւնը կատարուեցաւ Վիէնի դպրաց դասին կողմէ, սեղանին կը սպասարկէր գլերմօնարնակ՝ Յ. Եօրկի։

Պատարագէն անմիջապէս յետոյ, Տէր եւ Տիկին Աւետիքեանի բնակարանին մէջ կազմակերպուած էր ընդունելութիւն մը որուն կը մասնակցէին շրջանի բոլոր Հայերը, Վիէնի դպրաց դասը եւ քանի մը ֆրանսացի հիւրեր։ Ճաշը անցաւ շատ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ։

– Կէսօրէ ետք, Վիէնի դպրաց դասը, գլխաւորութեամբ՝ Զատիկ Վարդապետի, խումբ մը տեղացի հայրենակիցներու հետ այցելեց Սէն Սաթիւրնէն Եկեղեցին, որուն ոճը զարմանալի կերպով կը յիշեցնէ Հայաստանի հին վանքերը։ Ներկաները այս սրբավայրին կամարներուն տակը եւս հնչեցուցին հայ եկեղեցւոյ հոգեզմայլ շարականները։

Վերադարձի ճանապարհին վրայ, Վիէնցիներուն խումբը մտնելով Գլերմօն Ֆերան քաղաքը, այցելեց նաեւ տուֆէ շինուած տեղւոյն մայր եկեղեցին։

Այս երկու օրերը նոր առիթ մը եղան որպէսզի Օվեռնեի ցրուած հայութիւնը քով քովի գալով ապրէր հաճելի պահեր, նորոգելով հարդերձ հաւատարմութեան իր ուխտը հայ մշակոյթին հանդէպ։ Նաեւ առիթ մը ծանօթանալու համար հեռաւոր հայրենակիցներու որոնք կը կիսեն պայքարելու եւ յարատեւելու անզիջող նոյն կամքը։

ԿՈՐԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ»Ը

Երկուհարիւրամեակի տօնակատարութեան շրջանակին մէջ կազմակերպուած է նաեւ երիտասարդական միջազգային հանդիպում մը, որ կը շարունակուի մինչեւ Յուլիս 9։ Այս հանդիպումին «ներկայ» պատասխանած է նաեւ Երեւանի «Բարեկամութիւն» պարային համոյթը։ Անոր ներկայացումները սկսան Ապրիլ 30-ին ու կը տեւեն մինչեւ Մայիս 12, Փարիզի «Ժարտէն» թատրոնին մէջ։

«Բարեկամութիւն»ը կը բաղկանայ նուագախումբէ մը, 32 պարողներէ, երգիչէ մը ու ճկուն մարմնամարզութեան ամէնէն համակրելի վարպետէն։

Նուագողները չափահասներ են բոլորն ալ. իսկ պարողները 12 – 16 տարեկան պատանիներ, ինչպէս խումբին երգիչը՝ Համլէթ Գէորգեան ու մարմնամարզիկը՝ Աստղիկ Ալեքսանեան։

Անոնք կը պարեն այնպէս մը որ ատիկա իրենց համար բնազդային արարք մը ըլլար կարծէք. ինքնեկ՝ խաղալու, կամ քալելու պէս։ Սակայն ամէնէն ուշագրաւը իրենց ազուոր, մշտական ժպիտն է որ կը ջերմացնէ սրտերը, հակադրուելով «Հայաստան» անունին ներկայիս ստեղծած տխրութեան կամ մելամաղձոտութեան։

«Բարեկամութիւն» համոյթին 32 պարողներն ու պարուհիները «Բերդ պար»ը պարեցին, ապա նայիրեան պարեր, կենտոններու պարը, ազգագրական պարեր։ Չսիրեցինք միայն Մ. Եօրկանցի երգով ու երաժշտութեամբ անոնց պարած արդիական խմբապարը, որ դաշտի գոյնզգոյն ծաղիկներէ կազմուած փունջի մը մէջ քաղաքի խանութէ մը բերուած թուղթէ վարդի մը կը նմանէր։

Պէտք է երթալ տեսնել «Բարեկամութիւն»ը. դիտել՝ անոնց պարը, ունկընդրել Համլէթ Գէորգեանը որ Սայեաթ Նովայի «Քամանչա»ն կ'երգէ այնքան հարազատօրէն որ Փարաճանովի ժապաւէնին մէջ աշուղին մանկութիւնը մարմնացնող պատանին ու անով՝ մանկացած Սայեաթ Նովան ձեր դիմացն ունենալու պատրանքը կ'ապրիք պահ մը։

Պէտք է տեսնել «Բարեկամութիւն»ը, ամէնէն աւելի Հայաստանի աւերածութենէն, մթագնած առօրեայէն անոնց ժպիտով բացուած արեւը ողջունելու համար։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան վարչութեան Բ. Նախագահ Անրի Սիրանեան, Ֆրանսայի Ազգային Լուսաւորութեան նախարարութեան կողմէ արժանացած է Փալմ Աքատէմիքի սպայի շքանշանին (1989, Փետրուար 23)։ Նախապէս ալ, 1982-ին, ստացած էր արդէն նոյն կարգի ասպետի շքանշանին։

ԳՈՂՑՈՒԱԾ ԿԻՊՐԱԿԱՆ ԽՃԱՆԿԱՐՆԵՐ

Ե. դարուն պատկանող կիպրական չորս խճանկարներ ներկայիս Միացեալ Նահանգներ կը գտնուին. կ'ըսուի թէ հնավաճառ մը Փօլ Կէթթի թանգարանին առաջարկած է գնել զանոնք, 20 միլիոն տոլարի փոխարէն։ Ս. կոյսին անունը կրող յունական եկեղեցիէ մը հանուած են խճանկարները թրքական գրաւումին յաջորդած տարիներուն։ Անցնելով Արեւմտեան Գերմանիայէն, հասած են Ամերիկա։ Եկեղեցին կը գտնուի թրքական գրաւումի գօտիին մէջ։

Կիպրական կառավարութիւնը երբ տեղեակ դարձած է վանտալական այս կողոպուտին, դիմած է ամերիկեան արդարադատութեան. հարցին մասին վճիռ պիտի արձակուի Ինտիանափոլիսի մէջ, Մայիս 30-ին։ Կիպրացիները 1980-էն ի վեր զգուշացուցած էին թանգարանները չորս խճանկարներուն ապօրինի վաճառքին դէմ. ամերիկեան մամուլին մէջ անոնց նկարներն ալ հրատարակուած էին։

Իւնէսքոյի պարբերաթերթերէն մէկուն մէջ այս թանկագին խճանկարները կղզիին մէջ գտնուածներուն ամէնէն հիները կը նկատուին. ու ներկայիս միջազգային այս հաստատութեան պարտականութիւնը կը նկատուի պաշտօնապէս գործի անցնիլ այս դէպքին առընչութեամբ։ Քանաքարիասի եկեղեցիին պատերուն եւ կամարին այդ խճանկարները պէտք է Կիպրոս վերադարձուին ու տեղ չգրաւեն ամերիկեան թանգարաններուն մէջ։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՆ – Թ՛ԱՆԹՈՒԱՆԻ
Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՆՈՐ ԴԻՒԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն – Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս – Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր ծուխի բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Մայիս 2-ին տեղի ունեցաւ իր հերթական ժողովը, նախագահութեամբ իր հոգեւոր հովիւ՝ գերապատիւ Տ. ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆԻ, որու ընթացքին ընտրուեցան նոր դիւանի հետեւեալ անդամները. –

Ատենապետ՝ Պր. Հարոն Թաշեան
Քարտուղար՝ Պր. Ղազարոս Աստիկեան
Փոխ – քարտուղար՝ Պր. Ժան – Փիէռ Եթթարեան,
Գանձապահ՝ Պր. Աւագ Գաբրիէլեան,
Փոխ – գանձապահ՝ Սիմոն Ջէօրտիւքեան։

ԹԱՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
Մարսէյլ, Մայիս 5, 1989

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

ԱՅՐԻՆԵՐ ԵՒ ՈՐԲԵՐ

Առաջին անգամ երբ գացեր տեսեր էի զիրենք որբանոցին մէջ՝ երգ մը երգելու վրայ էին, գաւառիկ խանդոտ երգ մը՝ զոր իրենց սորվեցուցած էր Զօք Մարզուանցի փախստական ուսուցիչ մը՝ Պ. Ատիլպէր։ Այդ երգը գոյն ուրախութիւն մը դրած էր իրենց որբուկի չարաբաստ դէմքերուն վրայ, եւ ա՛յդ իսկ պատճառաւ չէինք նշմարած վարանքի արտայայտութիւնն ու յաւիտենապէս մարած օճախներու դատարկութիւնը՝ զորս ունէին իրենց նայուածքները։ Երեք հարիւրի մօտ երկսեռ որբեր էին որ դիզուեր էին հոդ. մաշած վրայ-գլուխով, շատեր բոկոտն, անվարտի, անհունապէ՛ս խեղճուկրակ կերպարանքներով։ Ատոնք, այո՛, որբեր էին, եւ որբէ՛ աւելի բան մը. ատոնք Հայո՛ւ որբեր էին։

Վայրկեանը շատ դառն էր. գերմարդկային ճիգ մը պէտք էր՝ ետ մղելու համար արցունքներ՝ աչքերու մէջ լճացած, ի տես այս որբացեալ մանկութեան։ Հոն էր Սարգիսն՝ երկուքուկէս տարու տղեկ՝ քանի մը տեղէ վիրաւոր, որ լալագին կառչած մնացած էր իր մօր անշնչացած դիակին՝ երբ գտեր էին զինքը։ Վէրքերն անցած էին ալ. աղէկ էր. ոտքի վրայ. բայց ո՛չ ոք տեսած էր դեռ անոր խնդալը։ Հոն էր Արաքսին, փոքրիկ աղջիկ մը վիրաւոր՝ որ նոյնպէս առողջացած կը պտըտէր։

Այսօր Կիլիկիոյ քաղաքներուն, գիւղերուն եւ աւաններուն հարազատ զաւակներն ունէինք մեր դիմաց, անոնք, անօգնական, բոլորն ալ անբարբառ, սրտաճմլիկ, բոլորն ալ թշուառութեան աւազանին մէջ մխրճուած, բոլորի՛ն ալ ժպիտը դէմքերնուն վրայ մեռած։ Ի՞նչ պիտի ընէինք Ողջակէզ Հայութեան մը այս թանկագին մնացորդները։ Դիւցազնական ջանքեր եղած էին թէեւ՝ զանոնք պահպանելու, խնամելու եւ կերակրելու համար. բայց ապրելու պահանջներն այնքան բազմաթիւ ու բազմադիմի էին. եւ խմբովին խռնուած մանկութիւն մը մեծցունելու մէջ առողջապահական նկատումներն ա՛յնքան հարկացուցիչ որ չէր բաւեր զանոնք կերակրել, քով քովի նստեցունել եւ քով քովի ննջել տալ։ Մէրսինի եկեղեցւոյն խոնաւ շրջափակին մէջ շինուելու վրայ եղող քարուկիր միայարկ շէնքը պիտի կրնա՞ր լրացունել քիչ շատ ամէն պահանջ ու նկատում։ Դաշտի, այգի, «սարի զաւակ»ներ էին, ազատ մեծցած հայորդիներ էին անոնք, հիմա անշուք շրջափակի մը մէջ ակնրահոյլ, ան ալ՝ Մէրսինի պէս վատառողջ կլիմայ ունեցող տեղ մը։

Սրահի մը մէջ, նստարաններու վրայ շարուած էին խիտ առ խիտ։ Պէտք էր սեղմ նստիլ. տեղը նեղ էր։ Կը նայէի՛ն իրարու երես, կը նայէին, երբեմն ալ բաներ մը խօսելով։

– «Բան մը չե՛ն ուներ այս տղաքը» հարցուցի։

= Ո՛չ, որովհետեւ ո՛չ գիրք ունին, ո՛չ գրիչ, ո՛չ մելան եւ ոչ ալ թուղթ. թէեւ շատ ալ փափաք ունին կարդալու։ Միացեալը խոստացած է անոնց գրենական պիտոյք հայթայթել եւ ստանձնել կրթական հոգը. բայց դեռ լուր մը չկայ։

Կեանքիս մէջ, թերեւս առաջին անգամն ըլլալով հզօրապէս զգացի թէ ի՛նչ մեծ բարիք է եղեր հացին հետ տալ նաեւ տղոց ձեռքը գիրք, թուղթ, գրիչ ու մելան, երբ մանաւանդ այդ տղաք որբե՛ր ալ են։

* *

Ատանա չգացած, Մէրսին, ճամբուս վրայ կը հանդիպէի նորէն Ռատոսթօյի կնոջ։ Եազման աւելի յօնքերուն իջած էր, ու դէմքը, հալած, սպառած այդ դէմքը մեղրամոմի դժգունութիւն մը ունէր։ Վարանեցայ հետը խօսելու, քանզի իմացած էի ամէն բան։ Ինքն էր որ մօտեցաւ ինծի, շոգեկառքին ժամերը հարցուց։ Հանդարտ էր դէմքը, մեր նայուածքներն իրարու հանդիպեցան. հասկցած էինք զիրար։

– «Ա՛խ, Ստեփանոս լմնցեր է, լմնցեր ... իմացայ ամէն բան ... գնդակը բերնին է կերեր ...» կ'ըսէր ու կը մնար կիսով իմն նուաղուն։

= «Եթէ կ'ուզես, մայրիկ, դուն այս տեղէն ետ դարձիր, ի՞նչ պիտի ընես Ատանա զաս» ձայնեցի իրեն, պարզապէս բան մը ըսած ըլլալու համար։

– «Չէ, չէ, – կը կրկնէր ան, – պիտի դամ, տղուս գերեզմանը գտնեմ՝ օրհնե՛լ պիտի տամ ...»։

(Շար. 3)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՄԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Հարէլեան իրենց սիրելի եղբօր՝ Արշաւիր Հարէլեանի մահուան 25-րդ տարելիցին ի յիշատակ, 300 Ֆր. կը նուիրեն ողբացեալին այնքան սիրելի «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Մայիս 14, Հոգեգալստեան տօնին առիթով, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Թաղիս Ննջեցելոց ի հանգիստ։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին դպրաց դասի կողմէ, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սարկաւագ Պօղոսեանի։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 13, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին։

–ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ–

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանգստեան տունը։

Այս առթիւ օթօքար մը վարձուած է։ Մեկնում Մայիս 20, Շաբաթ օր, Մայլթի Տունէն ժամը 14-ին, 45 ռիւ դը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ATELIER
Porte ouverte
18 mai au 10 juin

ARCHAG
&
KAZANDJIAN

Vernissage
le Jeudi 18 mai à 18 h 30

Adresse : 38, rue des Gravilliers
75003 Paris
M° : Arts et Métiers

Pour tout renseignement téléphoner à O. Demirdjian
42 - 71 - 67 - 86

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

TIMAG
LA TROUPE THEATRALE
DE HAMASKAÏNE PARIS

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»
— ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ —

Samedi 20 mai à 20 h 30
Dimanche 21 mai à 16 h 30

THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre

Participation aux frais : 50 frs.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

En coordination avec
le THEATRE DU JARDIN
dans le cadre des fêtes du Bicentenaire de la
Déclaration des Droits de l'Homme

SPECTACLE
ENSEMBLE DE DANSES
«BAREKAMOUTIOUN»
d'Erevan
... 32 Enfants et Adolescents d'ARMENIE...

Samedi 13 mai à 20 heures 30
Salle des Fêtes
rue Voltaire, ALFORTVILLE

Sous la Présidence de Monsieur R. ROUQUET
Député-Maire d'Alfortville

Avec la participation de l'Association
«PARIS DES TRADITIONS»
et le concours de la FONDATION
CALOUSTE GULBENKIAN

Participation aux frais

VIENT DE PARAITRE

Votre premier GUIDE sur l'Arménie
«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»
par Isabel DER AGOPIAN
aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Palouyan ainsi qu'aux FNAC.

(Շար. Ա. էջէն)

նոյն ժամուն, իր մրցակիցն Անժըրս (2) յաղթած է Մոնրէալի մէջ՝ 3 – 1։ Վերջին օրուան խաղերը, Մայիս 21-ին, պիտի որոշեն խմբակին ախոյեանը։ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինն պիտի խաղայ Ամպերիէօյի մէջ, Անժըրսի պիտի հիւրընկալէ Սէն – Մարթէն տ'էրի խումբը։ Հ. Մ. Ը. Մ. մէկ կէտով միայն ետ է, ներկայիս՝ Անժըրսէն։

Հ. Մ. Վալանս, Ֆրանսայի ախոյենութեան երրորդ դասակարգին մէջ, պարտուած վերադարձած է Սէն – Ռաֆայէլէն՝ 4 – 2։ Կը մնան միայն երեք մրցումներ՝ Մայիս 20-ին, Վալանս – Նիմ, 27-ին՝ Աժաքսիօ – Վալանս, Յունիս 3-ին՝ Վալանս – Աւինեոն։

Ի վերջոյ, Աւինեոն պիտի ըլլայ, շատ հաւանաբար, այս խմբակին յաղթականը եւ յառաջիկայ մրցաշրջանին պիտի խաղայ երկրորդ դասակարգի արհեստավարժ ակումբներու ախոյենութեան մէջ։ Վալանս կրնայ պահել իր ներկայ դիրքը՝ 6-րդ, 16 ակումբներու միջեւ։ Անցեալ տարի երրորդ էր։

Վիէնի Հ.Մ.-ին եւ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինի (2) համար մրցաշրջանը վեր – ջացած է. կը մնան, իրենց ներկայ դասակարգին մէջ, միջակ դիրքերու վրայ։

Արդիւնքներ .–

Ռոշ-լա-Մոլիէռ – Վալանս Հ.Մ. (2)	2 – 2
Ժուանվիլ – Ալֆորվիլ Հ.Մ.	1 – 1
Իսի Հ.Մ. – Շաթիյեոն	2 – 1
Վիէն Հ.Մ. – Մէնկէթ (2)	3 – 1
Վօ (2) – Հ.Մ.Ը.Մ. Լ. Տ. (2)	5 – 2
Վալանս Հ.Մ. (Քատէ) – Ռօման	1 – 1

● ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՄՐՑԱԿԻՑԸ՝ ԿԱՓ

Կիրակի օր, Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը կը խաղար իր դաշտին վրայ Անթիպի դէմ իր վերջինթեր մրցումը։ Արդիւնք՝ 1 – 1։

Հայանուն ակումբը տակաւին բոլորովին ապահով չէ պահելու իր տեղը լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ։ Մայիս 21-ին կ'երթայ Կափ՝ որուն խումբը զօրաւոր է, երկրորդ է։ Երթ մրցման՝ 1 – 1. նոյն կարգի արդիւնք մը բաղձալի է։

● ԱՐՄԵՆԻՕ ՎԵՐՋԸՆԹԵՐ

Արժանթինի ախոյենութեան վերջաւորութեան կը մնան չորս մրցումներ միայն։ Պուէնոս – Այրէսի հայ ակումբը լաւ դիրքի մէջ չէ. 19-րդ է 20 ակումբներու միջեւ։ Հաւանաբար պիտի լքէ բարձրագոյն դասակարգը։ Իր վերջին արդիւնքը՝ պարտութիւն 1 – 0 Թալէրէսի մէջ, որ՝ 9-րդ է։

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ԻՍԿԷՆՏԷՐԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴԵՐ – ԱԽՈՅԵԱՆ

Անցեալ շաբթուան ընթացքին Ուլու քաղաքին մէջ, Ֆինլանտա, տեղի ունեցան ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյենական մրցումները, դասական ոճով։ Ծանօթ է որ, այս մարզաձեւին Սէուլի Ողիմպիականին ախոյեանը եղած է լենինականցի Լեւոն Ջուլֆալաքեան 68 քկր. դասակարգին մէջ։

Ջուլֆալաքեան չէ առնուած, այս անգամ Խորհրդային Միութեան խումբին մէջ. անոր տեղը բռնած է իր համաքաղաքացի Մնացական Իսկէնտէրեան, ան ալ 68 քկր.։

Իսկէնտէրեան, յաղթելով քանի մը մրցակիցներու, հասած է աւարտական – նին՝ ուր պարտուած է հունգարացի Ռէփքայէ։ Ռէփքա ախոյեան հանդիսացած էր արդէն անցեալ տարի ալ։

● ԽՈՍՏՄՆԱԼԻՑ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ

Մոսկուայի մէջ, Խորհրդային Միութեան ժիւնիոր ախոյենութեանց ընթացքին, լենինականցի ըմբիշ մը վերստին փայլած է. անունն է Վարդան Մարգարեան։ Մնացած է անպարտելի եւ շահած է առաջնութիւնը 58 քկր. դասակարգին մէջ։ Մարգարեան կը պայքարի դասական ոճով (կրէքօ – ռօմէն)։

ԼՈՂ

● ԱՐՍԷՆ ՋԱԻԱՏԵԱՆ 3-ՐԴ

Հայ մը մասնակցած է ջրացատքի աշխարհի բաժակի մրցումներուն Միացեալ – Նահանգներու մէջ, Ինտիանապոլիս։ Անունը՝ Ջաւատեան. դասուած է 3-րդ աշտարակացատքի մէջ։ Առաջինը՝ Չինացի մը, երկրորդ՝ ուրիշ խորհրդային մը։

Արսէն Ջաւատեան, Երեւանցի, 22 տարեկան նորեկ մը չէ այս մարզաձեւին մէջ. 1987-ին, Սթրազպուրկ, մասնակցած էր Եւրոպայի ախոյենութեան։ Հոն ալ՝ 3րդ։ Այդ տարին Խորհրդային Միութեան ախոյեանն էր։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Association Arménienne d'Aide Sociale
(Ա Ղ Ք Ա Տ Ա Խ Ն Ա Մ)

Sous le haut patronage de M. Théo Braun
Ministre délégué, chargé des personnes agées

FETE CHAMPETRE
TRADITIONNELLE
à MONTMORENCY (95)
44-50, avenue Charles de Gaulle
DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures

Partie artistique avec la participation de
■ MASSIS
■ MARDIK
■ Le Chanteur SOUREN et son Orchestre
— Entrée gratuite —
Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE
❊ **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
❊ **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
❊ **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**
REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :
ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 13-14

SAMEDI-DIMANCHE
13-14 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.012 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.012

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐ

ՀՍԿԱՅ ՑՈՅՑ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԽՕՍՔ ԱՌԻՆ ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ, ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ ԵՒ ԿԱԼԻՆԱ ՍՏԱՐՈՎՈՅԴՈՎԱ

ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳԻՆ՝ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏ ՄԱՅԻՍ 25ԷՆ ԱՌԱՋ

Ուրբաթ առաւօտ, Երեւանէն հետեւեալ լուրերը կրցանք առնել Հինգշաբթի օրուան ցոյցին վերաբերեալ:

Հսկայ հաւաքոյթ մը, 3–էն 400 հազար հոգիի մասնակցութեամբ («Լիպերասիոն» աւելի քան 200 հազար կը գրէր Մայիս 12–ի իր թիւին մէջ) տեղի ունեցած է Հինգշաբթի օր, Մատենադարանին առջեւ, բայց բազմութիւնը տարածուած էր շուրջի հրապարակներն ու փողոցները, լեցնելով նաեւ Օփերայի հրապարակը եւ շրջակայքը:

Այս արտօնուած, կարգապահ ու խաղաղ տպաւորիչ միթինկին խօսք առած են Սօս Սարգսեան, Կարէն Սիմոնեան եւ Գալինա Ստարովոյդովա: Այս վերջինը շատ զուսպ ու գեղեցիկ ելոյթ մը ունեցած է: Յիշենք որ ան երեսփոխանական թեկնածու է թիւ 393 ընտրական շրջանը, ուր կան նաեւ որպէս թեկնածու Վարդգէս Պետրոսեան, Արամայիս Սահակեան, Նուրի Վարդանեան եւ Կարլէն (Կամօ) Վարդանեան: Ինք Խորհրդային Միութեանց Ակադեմիայի ազգագրութեան հիմնարկի աւագ գիտաշխատող է:

Երեսփոխանական թեկնածու է նաեւ Կարէն Սիմոնեան, թիւ 394 ընտրաշրջանը (Զէյթուն), ուր կան նաեւ Հենրիկ Գրիգորեան, Արմէն Յովհաննիսեան, (Սիլվա Կապուտիկեան որ վերջին պահուն առաջադրութիւն թեկնածու մըն էր նախընտրած էր քաշուիլ):

Այս ընտրութեանց առընչութեամբ, աւելցնենք որ մեծամասնութիւն ձեռք ձգուած չըլլալով, ընտրական երեք շրջաններու ընտրութիւնները կրկին տեղի պիտի ունենան Կիրակի, Մայիս 14–ին: Վերոյիշեալ երկու շրջաններէն զատ, երրորդն է՝ թիւ 416–ը, ուր թեկնածու են Ռաֆիկ Բաղալեան եւ Սերօ Խանզադեան:

Հինգշաբթի օրուան հանրաժողովին գլխաւոր պահանջն է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին արտակարգ նիստ Մայիս 25–էն առաջ: Կոչեր եղած են կառավարութեան եւ Կեդրոնական Կոմիտէին: Կը պահանջուի անշուշտ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ազատ արձակումը: Ի դէպ, Մոսկուայէն հաստատուած է որ հարցաքննական (էնքեթիւքսիոն) շրջանը վերջացած է եւ թղթածրարները յանձնուած են փաստաբաններուն, որոնք, ինչպէս գրեցինք կրցան տեսնուիլ բանտարկեալներուն հետ, առաջին անգամ ըլլալով: Հաւանական կը նկատուի որ դատավարութիւնը տեղի ունենայ Օգոստոսի վերջ:

Հանրաժողովին պահանջուած է նաեւ լուսարգելի եւ պաշարման վիճակի ջնջումը: Մայիս 24–ին վեց ամիսը կը լրանայ այդ պաշարման վիճակին, ինչ որ առաւելագոյնն է եւ չի կրնար շարունակուիլ: Այլապէս «գրաւման» բնոյթ կ'առնէ:

Երեւանի մէջ, մթնոլորտը համեմատաբար լաւ է, ըստ մեր խօսակիցը, այն իմաստով որ ամէն ինչ օրինականացման ճամբան կը բռնէ: Ինչ որ սակայն, չկրցանք հաստատել Մայիս 28–ի պաշտօնական տօնի վերածուելու հարցն է («Յառաջ», Մայիս 11): Ճիշդ է որ շատ կը խօսուի այդ մասին Հայաստան, բայց կը թուի որ Սուրէն Յարութիւնեան նման յայտարարութիւն ըրած չըլլայ, գոնէ Երեւանցիները շատ լուր չունէին այդ մասին եւ կ'ըսէին թէ եթէ հարցը այդ մասշտաբի հասած ըլլար, կը լսուէր: Փակագիծի մէջ, ըսենք թէ, շատ դժուար է կարենալ միշտ ստուգել հայաստանեան լուրերը եւ որքան ալ «Յառաջ» շատ խոհեմ ըլլայ այդ ուղղութեամբ եւ սփիւռքի ծառայած ալ տառապող թերթ մը եղած չըլլայ իր պատմութեան ընթացքին, կըրնայ – դժբախտաբար – ինք ալ երբեմն թիւրիմացութեանց զոհ երթալ, երբ իրեն համար աղբիւրը վստահելի է: Ուրեմն, ճշդենք նաեւ որ Հայաստանի կառավարութեան, Կորբաչովին Ղարաբաղէն ղրկուած նամակները ստորագրած են Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի 3 անդամներ եւ ոչ թէ՝ Կոմիտէն: Ինչ կը վերաբերի Մայիս 28–ին, ուշ կամ կանուխ, անկասկած ան պաշտօնական տօնի հանգամանք պիտի ստանայ, կը մընայ մեզի սպասել Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, որպէսզի նման օրինագիծ մը քուէարկէ:

ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ կացութիւնը ծանր է Արցախ եւ մանաւանդ Ստեփանակերտի շուրջ: Պաշարման վիճակը աւելի քան երբեք զգալի է: Երեւանի հանրաժողովին անգամ մը եւս պահանջուեցաւ անշուշտ Արցախի կցումը, քանի 15 ամիսներու դէպքերը ցոյց կու տան որ այլ ելք չկայ:

Մայիս 3–ին, «Արմէնփրէս»ի Ստեփանակերտի թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տար «Խորհրդային Հայաստան»ի. –

ԼՂԻՄ–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն հերթական նիստին քննարկած է ինքնավար մարզի կապի արտադրական – թեքնիք վարչութեան աշխատանքը:

– Հեռուստականութիւն չկայ սարքաւորումներու արդիականացման հարցին մէջ:

– Անբաւարար կերպով կ'օգտագործուին հեռաձայնի ինքնագործ կեդրոններու շինարարութեան կարելիութիւնները: Մէկ քանի գիւղերու բաժին կ'իյնայ մէկ – երկու գործիք, ինչ որ անշուշտ նեղութիւն կը պատճառէ:

– Աւելի լաւ վիճակի մէջ չէ թղթատարային ծառայութեան գործը:

– Թէեւ վերջերս բարելաւուած են հեռատեսիլի հաղորդումները, բայց ինքնավար մարզին մօտ 30%–ը դեռ չի կրնար դիտել կեդրոնական հեռատեսիլի ծրագիրը:

– Շատ ընելիք կայ նաեւ ձայնասփիւռումներու գործին մէջ. Մարտակերտի ու Շուշիի որոշ գիւղեր տակաւին չեն կրնար ստանալ ձայնասփռումները:

**

Երիտասարդ ուսանող՝ Սմբատ Յակոբեան, որ ձերբակալուած էր, Երեւան, ազատ արձակուած է: Այդ ազատ արձակումը հաւաստելով կը պահանջէր Վահրամ Թաթիկեան, որ վերջ տուած է իր շարժումին:

**

ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Խորհրդային Հայաստան» Մայիս 7–ի իր թիւին մէջ, հարցազրոյց մը հրատարակած է Տիկին Տ. Միթերանի հետ, որ ի դէպ միայն մէկ օր մնաց Հայաստան: Ֆրանս – Լիպերթէ հիմնարկի նախագահուհին, ի պատասխան եղած հարցումներուն, կը յայտնէ թէ Ֆրանսայի «արտօնք բարեկամական օժանդակութիւնը» բնական է եւ ֆրանսացի ժողովուրդի կոչումն իսկ է: Կը հաստատէ որ ֆրանսահայ գաղութը իր նպաստը, մշակութային թէ այլ բերած է երկրին: Կը ցաւի որ միայն մէկ օր մնացած է, բայց եւայնպէս կրցած է աղէտեալ վայրերն երթալ, Մատենադարան այցելել եւ հանդիպումներ ունենալ ղեկավարներու հետ: Տիկին Միթերան կ'ըսէ թէ շնորհակալ է նաեւ ոչ – կառավարական կազմակերպութեանց (կը թուէ՝ օգնութիւն աղէտեալներուն, MSF, S.O.S. – ARMENIE) որոնք մեծ օժանդակութիւն բերած են:

Սուրէն Յարութիւնեան ընդունելով Տիկին Միթերանը մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնած է Ֆրանսական կառավարութեան, մանաւանդ փրկարարներու արագ ժամանման համար:

«Լիպերասիոն», մեր տեսած օրաթերթերու միակն էր որ կ'անդրադառնար Հինգշաբթի, Մայիս 11–ի ցոյցին: Կը գրէր թէ ցուցարարները ճաղկած են վերաշինութեան ծրագրերը աղէտեալ շրջաններուն մէջ, Ատրպէջանէն Հայաստան ապաստանած գաղթականներու հարցը չեշտած:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՆ ու Խորհրդային Միութիւնը հասարակաց յայտարարութիւն մը հրապարակած են Լիբանանի համար, ուր կոչ կ'ընեն որ հրադադարը յարգուի եւ կ'առաջարկեն իրենց միջամտութիւնը հարցին կարգադրութեան համար: Հարցում մը, այս առթիւ, թերեւս անտեղի չէ. – Արդեօ՞ք 14 տարի է երկու մեծերը ուզած են կարգադրել եւ միայն ուրիշներ արգելք եղած են...:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ առաջարկեց Եւրոպայէն քաշել 500 հիւլէական զէնք, պայմանաւ որ նոյնն ընեն Միացեալ – Նահանգները:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, հրադադարի նոր համաձայնութիւն մը գոյացած է, ըստ արաբական լիկայի ընդհ. քարտուղարին, որ միայն ցամաքային բնոյթ ունի:

Գրական Թերթ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆԸ

Հրապարակուեց Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի 1988 Նոյեմբերի 22–ի նստաշրջանում ընդունուած օրէնքը՝ «Օսմանեան Թուրքիայում Հայերի 1915 թըւականի ցեղասպանութեան դատապարտման մասին»: Սա մի փաստաթուղթ է, որի նշանակութիւնը անհամեմատ աւելի մեծ է, քան պարզ վաւերացումը մի ամբողջ ժողովրդի նկատմամբ Թրքական իշխանութիւնների կողմից կատարուած ոճրագործութեան, քանզի դարասկզբի ցեղասպանութիւնը վաղուց ի վեր վաւերացուել ու ընդունուել է աշխարհի առաջադէմ մարդկութեան կողմից: Սրա կարեւորութիւնը չափւում է մայր Հայաստանի հայութեան արժանապատուութեամբ, որ տասնամեակներէ ի վեր ոտնահարուել էր ստալինեան բռնութեան եւ բրեժնեւեան լճացման ժամանակաշրջանում: Եւ այս փաստաթղթի գոյութիւնը հնարաւոր դարձաւ յեղափոխական վերակառուցման, դեմոկրատիայի եւ հրապարակայնութեան մեր օրերում, համազգային ողբերգութիւնից աւելի քան եօթ տասնամեակ յետոյ միայն:

Ողջունելով Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի արժանապատիւ քայլը, կ'ուզենայինք անել մի առաջարկութիւն, որը փաստական ճշգրտութիւն կը մտցնէր յիրաւի պատմական այս օրէնքի մէջ, ուր, ինչպէս վերնագրում, այնպէս էլ տեքստում, որպէս Եղեռնի աշխարհագրական վայր, նշւում է Օսմանեան Թուրքիան՝ «Դատապարտելով 1915 թուականի Օսմանեան Թուրքիայում Հայերի ցեղասպանութիւնը»...

Սա ցաւալի վրիպում է, Հայերի ցեղասպանութիւնը կատարուել է ոչ թէ «Օսմանեան Թուրքիայում», ինչպէս ասուած է օրէնքում, այլ՝ Հայաստանում, Արեւմտեան Հայաստանում: Խորհրդային Ռուսաստանի ժողովրդական կոմիսարների Խորհրդի 1917–ի Դեկտեմբերի 19–ի (1918 Յունուար 1–ի) դեկրետում մի քանի անգամ պարզ ու ճշգրիտ ասուած է «Թուրքահայաստան», այսինքն՝ Հայաստան, Արեւմտեան Հայաստան, որ գտնւում է Թուրքիայի տիրապետութեան սահմաններում: Նոյնը եւ հանրագիտարանում (հատոր՝ 4). «Թուրքահայաստան. Թուրքիայի բռնագրաւած Արեւմըտեան Հայաստանի պայմանական անունը»:

Առաջարկում եմ օրէնքի մէջ ուղղում մտցնել եւ «Օսմանեան Թուրքիա» անուանման փոխարէն գրել «Արեւմտեան Հայաստան»:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ
Հայկական խորհրդային
Սոցիալիստական Հանրապետության
Գերագոյն խորհուրդի դեպուտատ,
սոցիալիստական աշխատանքի հերոս

Մայիս 5

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԻ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր, (Երեքշաբթի, Մայիս 15): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Մայիս 16:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԵՐՈՒ ՈՒ ԵՂԵՌՆԻ ԹԵՄԱՆ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ա. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Իր կառոյցով ու քնարական շունչով Խերանեանի վէպը կը յիշեցնէ Վ. Թոթովենցի «Կեանքը հին հռոմէական ճանապարհի վրայ» երկը:

Երջանիկ է մանկական աշխարհը. «Կապոյտ – կապոյտ երկնակամարից դարձում արեւն է ճաճանչափայլ ճառագայթում քո մանկութեան ոսկի մարգագետնի վրայ»: Շուտով պատանին պիտի դառնայ ցաւի տէր, մնալով երկու աշխարհի միջեւ՝ կրելով թանկագին յիշատակներու օրէ օր ծանրացող բեռը: Նոյնիսկ երբ որբ մանկութիւնը կը պսակուի հէքեաթով, մօր՝ երբեմն անարդարացի խրատութիւնները կը յիշատակուին գորովանքով ու ներողամտութեամբ: Այս ցաւի, այս սիրոյ շուրջը կը թանձրանայ պատանիին հոգիին եւ հայրենի եզերքի պատմութիւնը, գլխատուած ու գնդա – կահար սէրերու պատմութիւնը՝ լքումներով ու բաժանումներով, կորուստներով ու մահերով: Մ. Խերանեան բաւական տեղ տուած է նաեւ հայ գոյամար – տիկներուն: Այգեստանի նշանաւոր դիմադրութիւնը՝ ժողովրդական աշխարհազօրքով, ազգային ինքնապաշտպանական մարմնի գործունէութեամբ, նկարագրուած է ոգեշունչ ու հեւքոտ էջերու մէջ: Անոնք ունին հարուածային կառոյց, հիւսուած են ցաքուցրիւ դատողութիւններէ ու խօսակցութեան պատառիկներէ, որոնք ալ աւելի տրամաթիկ ու լարուած կը դարձնեն պատմութիւնը: Վէպը կը միահիւսէ ժամանակային տարբեր հատումներ. մանկան քով միշտ կանգնած է ծերունազարդ գրողը, որ այնքան փորձութիւններ տեսած է: Երկին բնորոշ էր նաեւ հիմուրը, յաճախ՝ ինքնահեգնանքը:

Ականատեսի կենսազգացողութեամբ ու ապրումներով գրուած է նաեւ Սերինէի «Իմ երկրային ուղին»: Սերինէն իր կեանքի տարեգրութիւնը կը սկսի «Իմ օրրանը հանգիստ չի օրօրուել» խօսքերով: Տրամաթիկ լարուածութիւնը վէպին մէջ գրեթէ չի թուլնար, որովհետեւ անոր մէկ երակը կը վերաբերի ազատագրական պայքարի հայ մարտիկներուն, որոնց շրջապատին մէջ, ամէնօրեայ վտանգի ու հերոսացման պայմաններու տակ անցած են հերոսուհիին մանկութիւնն ու պատանեկութիւնը: Ու ճիշդ այս անսովոր բնոյթով ալ ան կ՚առանձնանայ միւս վէպերէն: Շարադրական հիւսուածքի ծանրութեան կեդրոնին տեղ գրաւած են ազատագրական պայքարի կազմակերպումը, «սուրբ գործ»ի իրականացման ուղիներն ու պայմանները, որոնց ուղղակի պատկերացումին հազուադէպօրէն դիմած են ինքնակենսագրական վէպերու մէջ: Այս մէկը վէպին միւս կարեւոր արժա – նիքն է: Ինչպէս «Շիրակ» վէպին մէջ, հոս ալ հերոսուհին կը յայտնուի գիւղական ժողովրդական կեանքի կեդրոնին. գեղարուեստական պատկերները հարուստ են մեծ ու փոքր «դէպք»երով (պարբերական կռուածները), պայքարի նախապատրաստութեան, դիմադրութեան ու պանդխտութեան դրուագներով: Պատահարար չէ որ հերոսուհին կ՚ըսէ.– «Այստեղ իմ միտքը զարգանում է աւելի արագ, քան իմ տարիքն է մեծանում... Վանում, որեւէ որբանոցում, թէ Պոլսից գիւղում ես պէտք է ականատես լինէի տեղից տեղ փոխադրուող բազմաթիւ համազգեստաւոր թուրք պաշտօնեաների, հեծելազօրայինների, նոյնիսկ սովորականների ու ասկեարների կամայականու – թիւնների, որ կարողանայի գնահատել ազգային – ազատագրական պայքարին իր կեանքն ու ապահովութիւնը խաղաքարտի վրայ դրած իմ վաղամեռիկ հօրը»:

«Կոխկրտուած» մանկութեան պատկերներուն կը յաջորդէ հերոսուհիին ա՛լ աւելի տրամաթիկ պատմութիւնը: Զնայած օրէ օր դառնացող կեանքին, աշխարհի ու մարդոց հանդէպ Հեղինէն կը պահպանէ սրտառուչ գորովանք հոգեդրրու ջերմութիւն մը. իր խորթ հօրն ու մօրը հետ ան կը վերաբերի հաւասար ջերմութեամբ ու կարեկցութեամբ:

Փոքրաթիւ, բայց տպաւորիչ էջերու մէջ Սերինէն կը նկարագրէ Խառակոնիսի ու Վանի հերոսական պաշտպանութիւնը, այս ամէնը դիտելով արդէն հասուն ու առանձին մնացած կնոջ հայեացքով: Այսպիսով, Հեղինէի՝ «սեւաբախտ եէթիմ»ի ճակատագրին մէջ կը բեկուի ժողովրդական ու ազգային մեծ տառապանքի բովանդակ տարերքը:

Վէպին մէջ ազատ ու բնական տարերքով կը ծաւալին հիմուրը, ժողովրդական սաք ու զրոյցը:

Անարատ ինքնապատումի առաջին մասն էր Նայիրի Զարեանի «Երկրորդ կեանք» վէպը. Մանկութեան ու պատանեկութեան տարիներու, հայրենի բնաշխարհի գեղեցկութիւններուն, գաղթի ու որբանոցի պատկերներու աւանդական հունը բնորոշ է նաեւ այս երկին, միայն թէ գեղարուեստական շատ աւելի մեծ չափ ու կշիռով: Զարեանի վէպը գեղարուեստական գրականութեան այն հազուագիւտ էջերէն է, որ գրուած է բացառիկ անկեղծութեամբ: Մեր առջեւ կը բացուի գրողին տրամաթիկ կեանքի ուղին, որ այնքան յայտնութիւններ պիտի պարգեւէր իր շարունակութեան մէջ:

Դարձեալ Վանի վիլայէթի Արճակ գաւառակի Խառակոնիսն է, ուր կ՚անցնի պատանիին զրկուած ու խեղճ մանկութիւնը: Գրողին հիմնական զինանոցը յիշողութիւնն է, սակայն երկը կը դառնայ անցած – դարձածի կենդանի տրոփող ընթացք: Բարեմիտ ինքնահեգնանքը «Երկրորդ կեանք»ի հիմնական ոճական հունն է, զոր գրողը հաւանաբար ժառանգած է իր հայրենակիցներէն. «Խառակոնիսցիք սարսափելի սիրում էին իրար ծաղրել»: Այդ պատճառով ալ զարմանալի գունաւորում տրուած է գիւղաշխարհի մարդոց դիմանկարներուն: Կը տեսնենք պատանիին առաջին սէրն ու ցաւը, առաջին կորուստն ու տառապանքը: Հերոսին հասունաց – ման հետ մէկ կը ներխուժեն մեծերու աշխարհը, անոնց հոգերն ու մտահոգութիւնները: Մշտատեւ կարիքէն ընտանիքը անկարող է դուրս բերելու նոյնիսկ փոքրամարմին Տիտէ տատի հեղինակութիւնը, որ «շարունակում էր բուժել Խառակոնիսի բոլոր հիւանդներին բոլորովին ձրի եւ գլխաւորել մեր ընտանիքի չքաւորութիւնը»: Ինչպէս միւս արեւմտահայ գիւղերը, Խառակոնիսն եւս ոչ միայն կ՚ապրէր ազգային յոյս ու երազներու պայծառ տարիներ, այլեւ գործօն մասնակցութիւն կը բերէր ազատագրական պայքարի գործին:

Այս մանրանկար Հայաստանի մարդիկը բաժնուած են տարբեր կուսակցու – թիւններու: Հայրը հնչակեան էր, որովհետեւ զայն համոզած էին, «թէ աղքատ մարդը պէտք է անպայման հնչակեան լինի»:

Պատանին ու անոր տասնամեայ քոյրը կը մոլորին այս «անհաստուած եւ անտէր աշխարհում»:

Բացառիկ տպաւորիչ են Զարեանի կերտած կերպարները: Անհնար է մոռնալ տատն ու հայրը, անձնուէր հօրաքոյր Ակմօն: Համընդհանուր կործանումի ու փլուզման այդ օրերուն, իր վայելուչ հասակին ամբողջ գեղեցկութեամբ, կը յայտնուի թուրք Թեֆֆիկը, որ «ցեղասպանութեան այն կարմիր խաւարում պատկերանում է իբրեւ յոյս, որ ժողովուրդները երբեւիցէ կը հասկանան իրար եւ կը դադարեն իրար կոտորելուց»:

Վէպին յատուկ է խօսքի վերջին ծայր բնական, երբեմն ալ բանաստեղծական հնչերանգը, յատկապէս երբ ան կը վերաբերի առաջին աշխատանքային ուրախութիւններուն ու վարուցանքի նկարագրութիւններուն: Հոգեբանական հրաշալի պատառիկներ են կորսուած տան ու մանկութեան երազները, որ հետեւողականօրէն այցի եկած են բանաստեղծին ամբողջ կեանքին ընթացքին, ափսոսանքի այրող զգացումներ պատճառելով:

Նայիրի Զարեանի «Երկրորդ կեանք» վէպը իր կենսական հարստութեամբ, ընդհանրացումներու ուժով ունի «գրական ակնառու արժէք», որ «գալիս է ծանրացնելու նման ճանապարհով ստեղծուած արժէքներու առանց այն էլ ծանր նժարը հայ սովետական գրականութեան մէջ», իրաւացի կերպով կ՚արժեւորէ Լ. Հախվերդեան:

Այսպէսով, մեր ներկայացուցած բոլոր վէպերն ալ ունին գեղագիտական ու ճանաչողական մեծ արժէք, իսկ Ն. Զարեանի, Հ. Սիրասի, Սերինէի եւ Մ. Խերանեանի վէպերը ոչ միայն կը վերականգնեն աշխարհի ու մարդոց մասին մանկական հայեացքն ու կենսազգացողու – թիւնը, այլեւ կը դառնան հանրագումարային: 1915 թուականը եւ անոր յաջորդող քանի մը տարիները տակաւին շատ մօտ են մեզի, եւ անոնց գեղարուեստա – կան արծարծումները կարեւոր են ոչ միայն պատմական ճշմարտացիութեան վերականգնումի տեսակէտէն, այլ նաեւ մեր ժամանակակիցին բարոյական պատասխանատուութիւնը բարձրացնելու իմաստով: Չէ՞ որ պատմական հեռաւո – րութիւնը միայն բուժիչ մոռացում չի բերեր. ան կ՚ուսուցանէ ու կը նախազգուշացնէ:

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈԴԵՐՈՎ

«ԾՆՆԴԱՏԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ»

Մայիս 5-ին, մոսկովեան լրատուութեամբ ֆրանսական ձայնասփիւռի կայաններ կ՚արձագանգէին անհաւատալի պարագաներու որոնց վայրը Երեւանի մէկ ծննդատունն էր («Յառաջ», Մայիս 6): Անփութութիւնը, անպատասխանատու ընթացքը ծայր աստիճանի հասցուցեր էին հակառողջապահական կացութիւն մը, որուն հետեւանքով նորածիններու մահեր մեծ համեմատութիւններ ստացեր էին:

Նոյն օրը իսկ հասած «Խորհրդային Հայաստան»ի Ապրիլ 28-ի թիւը վերոյիշեալ խորագրով կուտայ հարցին ծաւալուն մէկ արձագանգը, անհաւատալի մանրամասնութիւններով:

Տագնապը կը ծագի Մարտի կէսերուն, երբ կը տարածուին Երեւանի Կրուպսկայա հիմնարկին մէջ նորածիններու յաճա – խակի մահացութեան լուրերը: Ստուգելու համար ստեղծուած կացութիւնը, «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը կը դիմէ Հայաստանի Առողջապահական նախարար՝ Է. Գաբրիէլեանի որ կ՚առաջարկէ հարցին շուրջ զրոյց ունենալ հիմնարկին ղեկավարութեան հետ:

Այդ զրոյցին ընթացքին տնօրէն Գ. Օկոեւը կը խոստովանի որ վերջերս նորածիններու մէկ մասը մեռած է: Կը յիշեցնէ թէ Կրուպսկայա միմիայն ծննդատուն չէ, այլ նաեւ գիտահետազօտական հիմնարկ, ուր կ՚ընդունուին ծանր յղութեամբ ծննդականներ, որոնց նորածիններուն կենդանի չմնալու վտանգը բարձր է: Ան բսած է նաեւ թէ մայրերու մէկ մասը գրիփէ վարակուած է ու այս պարագան բնականաբար ազդած է նորածիններու առողջութեան: Այսուհանդերձ Գ. Օկոեւ ապահովութիւն տըւած է որ «հասարակութիւնը լուրջ տագնապի հիմեր չունի»:

Բուն զայթակղութիւնը սակայն կը ծագի այն օրը երբ յայտնի կ՚ըլլայ որ հիմնարկին տնօրէնը «կանխամտածուած կերպով խեղաթիւրուած է ներկայացրել այս տարի եւ յատկապէս Մարտին այդ հիմնարկում ստեղծուած իրական վիճակը, երբ ամսուայ առաջին երկու շաբաթուայ ընթացքում այստեղ մէկը միւսի յետեւից մահացել էին 13 երեխայ»:

Այս հաստատումէն ետք «Արմէնփրէս»ի յատուկ թղթակիցը Զ. Բալայեան կ՚ամբաստանէ նախարարը որ «ինքը վստա... իրազեկ չլինելով իրեն ենթակայ հի... նարկի գործերի իսկական վիճակին, ա... ռաջարկել էր հարցազրոյց ունենալ մի մարդու հետ որը շահագրգռուած էր ճշ... մարտութիւնը թաքցնելու հասարակայ... նութիւնից, եւ դա այն ժամանակ, եր... նա ինքը հրաման էր ստորագրում յատուկ յանձնաժողով նշանակելու մասին, որ... քննելու էր նորածինների մահուան... 13 դէպքերը»:

Նորածիններու մահերը կը պատճ... առողջական հաստատութեան մը մէջ... «հեղինակութիւն է վայելում երկրում, հանդիսանալով մօր ու մանկան առողջու... թեան պահպանութեան՝ առողջապահու... թեան համաշխարհային կազմակերպու... թեան երկու կենտրոններից մէկը Խորհր... դային Միութիւնում»:

Զ. Բալայեան ակնարկելով... կեդրոնին պատասխանատուներուն, կ՚ը... թէ եթէ քիչ մը աւելի լաւ աշխատէին... ժամանակին կը բացայայտէին վարակը... կարելի կ՚ըլլար գոնէ նորածիններուն կէ... սին կեանքը փրկել: «Սակայն տասնեակ... պաշտօնատար անձանցից, որոնք աշխա... տավարձ են ստանում հէնց նրա համար որ ժամանակին տեսնեն վարակի վտան... գը, այն ոչ ոք «չէր տեսել»: Նոյնիսկ այ... դէպքում, երբ դրանից սկսել էին մա... ւել երեխաները»:

Այս խռովիչ հարցումներու շարք... մը ծնունդ կուտայ յօդուածագրին գրի... չին տակ. «Ի՞նչպէս կարող էր պատա... որ չնկատէին խմբովի վարակուելը, երե... խաների խմբովի զոհուելը: Չգիտէին... Իսկ մի գուցէ գիտէին եւ լռո՞ւմ էին... Թէ՞ վախենում էին կորցնել իրենց... մարուէտ աթոռները, որոնց վրայ... մելը հեղինակութեան խնդիր է»:

Այսօր, երբ անպատասխան կը մնան... հարցումները, կարելի չէ չճանաչել... Բալայեանի, որ կ՚ըսէ. – «Ողբերգու... թեան գլխաւոր մեղաւորներն են առող... բացառութեան բոլոր աշխատողների... հոգութիւնն ու գթազուրկ անտարբերու... թիւնը, որոնցից իւրաքանչիւրը կը... էր ի լուր ամէնքի ասել այն, ինչը ղեկ... վարութիւնը ջանում էր թաքցնել հասա... րակայնութիւնից»:

Եղելութիւնը, եւ զայն պատճառող... ապա ընթացք տուող ազդակները... բացայայտելէ ետք, «Արմէնփրէս»ի թղ... թակիցը կ՚անցնի այլ մանրամասնութի... ներու. բաներ, որոնք արդէն ծանօթ... այսօր արեւմտեան աշխարհին եւս,... յիս 5-էն ի վեր:

«Ծննդականները պատմում են որ... հարանիկների մէջ վխտում են խաւա... սէրները (քա փառ), վիրահատական... դանի տակ մկան թակարդ է դրուած»:

Պարտազանցութենէ անդին, մարդկա... յին կեանքի ա՛յս աստիճանի արհամար... հանք դժուար է բացատրել: Երբ մէկ... կողմէն կ՚ողբանք մարդկային տասնեա... հազարաւոր մեր կորուստները, որոն... պատճառը եւս ամէն բանէ, նոյնիսկ... բերային աղէտէն ալ առաջ, պատասխա... նատուներու անփութութիւնն ու մարդ... կային կեանքի անխոով արհամարհանք... եղաւ, ընդվզում միայն կրնան պատճառ... ել Զ. Բալայեանի Հրապարակախօս... ները:

Սակայն ընդվզումը չէ ապահովո... դրդապատճառը, որ «կոլեգիայի որո... մամբ հիմնարկի դիրեկտոր Գ. Օկո... ազատուել է զբաղեցրած պաշտօնից:... չեցուել են նաեւ միւս առաջատար աշխա... տողների պաշտօնները: Կարգապահակ... պատիժներ են ստացել առողջապահու... թեան մինիստրութեան առընթեր... ռայութիւնների ղեկավարները, գլխա... ւոր մասնագէտները»: Ընդվզումը... թակցութեան Հրապարակումին... չապաւէր հրապարակ գալու համար:

Զ. Բալայեան հետեւեալ համա... ախտորոշումով կ՚աւարտէ իր ծաւալ... յօդուածը. –

«Այստեղ, հետաքրքրասէր աչքից... ռու, ամէն օր տեղի է ունենում մեծագ... առեղծուած՝ կեանք է ծնւում: Ցաւ... նաեւ՝ մահ: Հրապարակայնութեան... մար այնքան էլ յարմար հիմնարկութ... չէ»:

Ա. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԹԷՆՔ

Յունաստանի Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպած քաղաքական ձեռնարկը տեղի ունեցած է Ապրիլ 23–ի առաւօտուն, քաղաքին «Օլիմպիա» թատերասրահին մէջ, 2·000 – 2·500 հոգիի ներկայութեամբ: Ցերեկոյթին ներկայ եղած են մեծ թիւով յոյն քաղաքական անձնաւորութիւններ, թեմի առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեան, վերապատուելի Մհեր Խաչիկեան եւ հայկական այլ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Օրուան նախագահ՝ Գեղամ Եաղճեանի յունարէն եւ հայերէն խօսքերէն ետք, հայկական հարցին վերլուծումը կատարած է Աթէնքի իրաւաբանական համալսարանի դասախօս՝ Է. Ռուքունա: Մ. Զիլինկիրեանի Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական Միութեան կողմէ արտասանած ուղերձէն յետոյ հանդէս եկած է Համազգայինի երգչախումբը: Յաջորդաբար՝ յոյն քաղաքական կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները ողջոյնի խօսք ուղղած են:

Վերջաւորութեան, փակման խօսքէն առաջ, օրուան նախագահը երկու բանաձեւեր կարդացած է. մէկը՝ ուղղուած Յունաստանի Խորհրդարանին՝ հայկական դատապանութեան ճանաչումը պահանջելով, միւսը՝ խորհրդային դեսպանատան, եւրոպական Խորհրդարանի դրասենեակին եւ եւրոպական Հասարակապետութեան խառավարութիւններուն:

Ապրիլ 24–ին հայկական յուշակոթողին առջեւ կատարուած հոգեհանգստեան արարողութենէն ու դափնեպսակի դետեղումէն յետոյ, Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, մօտ 2·500 հոգինոց թափօրը Միթրոփոլէոս հրապարակէն մեկնած է դէպի թրքական դեսպանատուն: Դեսպանատան առջեւ խիտ շարքեր կազմած կարգապահութեան միաւորները, հարիւրաւոր այլ ոստիկաններու ընկերակցութեամբ, սկսած են վայրագօրէն հարուածել ցուցարարները, վիրաւորելով ոմանք, կոտրելով դրօշակներու ձողերը: Ոստիկանական յաւելեալ ուժերու ժամանումէն ետք, վերջապէս յայտնուած է զօրավար որ, խօսակցական բանակցութիւններու, յօժարած է ետ քաշել ոստիկանները ու թոյլ տալ որ ցուցարարները մօտենան դեսպանատան: Ապա, պատուիրակութիւն մը թուրք կառավարութեան յղուած յուշագիր մը ու Եռագոյն դրօշ մը զետեղած է դեսպանատան դրան վրայ:

ՊՈՒԷՆՈՍ-ԱՅՐԷՍ

Ապրիլ 24–ի առաւօտուն տեղի ունեցած է աւանդական պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, որուն աւարտին ծաղկեփունջ զետեղուած է Եղեռնի զոհերուն յուշակոթողին առջեւ, ուր խօսք առած է Հայ Կեդրոնէն՝ Գէորգ Պուչիճեան:

Նոյն օրը, երեկոյեան, Հ. Յ. Դ. «Արմէնիա» Երիտասարդական Միութիւնը թրքական հիւպատոսարանին առջեւ ցոյց մը կազմակերպած է, որուն մասնակցած է մօտ 150 երիտասարդ: Ապա, ցուցարարները ջահերով ու Եռագոյն դրօշակներով քայլարշաւ մը կատարած են դէպի քաղաքի կեդրոնական հրապարակը, ուր տեղի կ'ունենար քաղաքական հաւաքոյթ մը: Յաջորդաբար խօսք առնող դաշնակցային վեց երեսփոխանները անդրադարձած են հայկական ցեղասպանութեան, ինչպէս նաեւ զօրակցութիւն յայտնած՝ հայ դատին: Գաղութին կողմէ խօսք առնելով, Ստեփան Արսլանեան ընդգծած է ցեղասպանութեան կազմակերպուած բնոյթը, անդրադարձած է արցախեան պահանջատիրութեան եւ շեշտած է Սումգայիթի ցեղասպանութեան շարունակութիւնն ըլլալու բնոյթը:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

Տեղւոյն Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպած ձեռնարկներէն առաջինը տեղի ունեցած է Ապրիլ 21–ի երեկոյեան, թրքական դեսպանատան առջեւ, ուր աւելի քան հարիւր երիտասարդներ մոմավառութեան հսկում մը կատարած են: Յաջորդ օրը, նոյն տեղը, երկու հարիւր հոգիի մասնակցութեամբ պահանջատիրական ցոյց մը տեղի ունեցած է:

Ապրիլ 23–ին, Արլինկթընի ամերիկեան ազգային գերեզմանատունը ծաղկեպսակի զետեղման արարողութիւն մը տեղի ունեցած է՝ մասնակցութեամբ երկրաշարժէն վիրաւորուած ու Վիրճինիոյ հիւանդանոցներուն մէջ դարմանուող չորս հայ փոքրիկներու:

Նոյն օրը, շուրջ չորս հարիւր հոգի, որոնց մէջ նաեւ խորհրդային դեսպան՝ Եուրի Դուբինինի կինը, Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ ներկայ եղած են հոգեհանգստեան արարողութեան մը: Ելոյթ ունեցած են Մերիլենտի քոնկրէսմէն Հ. Տենիս եւ Հայ Դատի Յանձնախումբէն Կ. Արմէնեան ու Կ. Պետեան:

ՕԹԹԱՈՒԱ

Հայ Դատի Գանատայի Յանձնախումբին կազմակերպած հաւաքոյթին զանազան շրջաններէն եկած շուրջ 3 հազար Հայեր:

Գանատական խորհրդարանի բարձունքին վրայ տեղի ունեցած քաղաքական համախմբումին բացումը կատարած է հանդիսավար Թ. Տխիթեան: Ներկայ եղած են Գանատայի քաղաքական երեք կուսակցութիւններէն ութ երեսփոխաններ, որոնցմէ վեցը խօսք առած են իրենց զօրակցութիւնը յայտնելու: Խօսք առած է նաեւ Հայ Դատի Յանձնախումբի ատենապետ՝ Վ. Էհրամճեան:

Հաւաքոյթէն ետք, Խորհրդարանի նիստի ընթացքին եւս խօսք առած են վեց երեսփոխաններ: Միւս կողմէն ժողովրդային թափօրը ուղղուած է դէպի թրքական դեսպանատուն: Հոն եւս խօսք առած են, այս անգամ, Հ. Յ. Դ. Գանատայի Երիտասարդական Միութեան երկու ներկայացուցիչներ:

ՏԵՂԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Ապրիլ 23–ին ոգեկոչման ձեռնարկներ տեղի ունեցած են Գանատայի բոլոր հայաշատ քաղաքներուն մէջ: Թորոնթոյի մէջ ձեռնարկները կազմակերպուած են հայ երեք քաղաքական կուսակցութեանց կողմէ. ներկայ եղած են քաղաքական ու դիւանագիտական (ամերիկեան ու խորհրդայինն ալ ներառեալ) ներկայացուցիչներ: Վանքուվըրի ձեռնարկը կազմակերպուած է Ռ.Ա.Կ.–ի եւ Հ.Յ.Դ.–ի կողմէ, իսկ Քեմպրիճին, Համիլթընին ու Ուինզըրինը՝ Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի յանձնախումբերուն կողմէ: Տեղի ունեցած են նաեւ կրօնական արարողութիւններ:

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ - ԵՐԻՑԵԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

«Կայծ – Նոր Սերունդ»ի կազմակերպութեամբ համերգ մը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Ապրիլ 29–ին, Փարիզի «Քորթօ» սրահին մէջ: Երեկոյին գլխաւոր անունն էր Սէրգէյ Մարգարեան որ այլեւս ծանօթ ու գնահատուած դէմք մըն է Փարիզի երաժշտասէր Հայերու շրջանակին մէջ: Յայտագրին կը մասնակցէր նաեւ երգչուհի Հերմինէ Երիցեան:

Առաջին մասին մէջ սրահը լեցուցած ներկաներ ունկնդրեցին երիտասարդ արուեստագէտէն Պէթհովէնի մէկ սոնաթը, Լիսթի Սպանական ռափսոտին եւ Պրահմսի Ֆանթէզին: Սէրգէյ Մարգարեան այն արուեստագէտն է որ առաջին իսկ նոթերէն ունկնդիրը կը տանի երաժշտութեան հրաշք – աշխարհը, որուն ամէնէն վարպետ առաջնորդներէն է ինք. արուեստագէտ, որ մեծութեան դրական արժէքներուն քով տեղ չէ տուած ժլխտականներու, որոնք ուրիշ շատերու պարագային որպէս պայմանադրական տուեալներ կը ներկայանան. ինք համեստ է, դիւրահաղորդ, ընկերական ու անսեթեւեթ:

Յայտագրին Բ. մասը յատկացուած էր Հ. Երիցեանի, որ Ֆ. Փուլէնէ կտոր մը երգելէ ետք անցաւ հայկական երգերու. երգեց Տիգրանեան, Կոմիտաս, Յովհաննիսեան: Յատկապէս մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց «Հայրենիքիս հետ»ը, որ արժանացաւ երկար ծափերու. Կոմիտասի «Հայաստան»ը, որով պիտի փակուէր երգերու բաժինը, արուեստագիտուհին ստիպուեցաւ կրկնել, ընդառաջելով ունկնդիրներու խնդրանքին: Իրեն կ'ընկերանար Սէրգէյ Մարգարեան:

Երեկոյթին վերջին մասին մէջ կրկին ունկնդրեցինք երիտասարդ դաշնակահարը, որ ծաղկաքաղ մը ներկայացուց հայ երաժիշտներու գործերէն. ան նուագեց Կոմիտաս, Խաչատրեան, Բաբաջանեան, Տիգրանեան, Գասպարեան: Հաճելի անակնկալ մըն էր շատ մը ներկաներու համար այս վերջինէն նուագուած կտորը, յօրինուած՝ Սայեաթ Նովայի մէկ երգին թեմայով. սրահին մէջ ներկայ երաժիշտն ալ բեմ հրաւիրուեցաւ Սէրգէյ Մարգարեանի հետ բաժնելու համար ծափերը:

«Կայծ – Նոր Սերունդ»ը որ մեկնարաններու ընտրութեամբ ու հրամցուած յայտագրով կրցած էր այսքան յաջող երգահանդէս մը իրականացնել, չհասկցանք թէ ի՛նչպէս այդքան անփոյթ գտնուած էր ներկայացումի հարցին մէջ: Փոքր ջանքով մը նախապէս պատրաստուելիք յայտագիր – թերթիկ մը օրինակ, թէ՛ պիտի կանխէր ստեղծուած շփոթը եւ թէ չէ՛ր, սակայն կարեւոր արտայայտութիւնը պիտի ըլլար կազմակերպողներու յարգանքին՝ նախ, հանդէպ արուեստագէտները, ապա՝ ունկնդիր հասարակութիւնը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

Լուրեր Սասունի Արաբկիոյ հայ գաղութէն

Սասունի Արաբկիոյ հայ գաղութը իր երեք գլխաւոր կեդրոններով՝ Արեւելեան շրջան (Խուպար, Տամմամ, Տահրան), Կեդրոնական շրջան (Ռիատ) եւ Արեւմտեան շրջան (Ճետտա) աշխոյժ ու առատաձեռն մասնակցութիւնը բերաւ Հայաստանի օգնութեան ճիգին, հակառակ իր փոքր թուին ու սահմանափակ միջոցներուն: Աղէտէն ետք որպէս անմիջական օգնութիւն մէկ բեռնատար կառքի տարողութեամբ հագուստեղէն ղրկուեցաւ Արեւելեան շրջանէն դէպի Հայաստան՝ Քուէյթի ճամբով: Հայաստանի վերաշինութեան ի նպաստ եղած հանգանակութենէն գոյացաւ մօտ չորս հարիւր հազար ռիալ (670·000 ֆրանք), որ այժմ կը յատկացուի երկու գլխաւոր ծրագիրներու: Առաջինը՝ մասնակցութիւն Կիրովականի մէջ մանուկներու արդիական հիւանդանոցի մը շինութեան, որուն ձեռնարկած է Լոնտոնի Aide - Armenia մարմինը, իսկ երկրորդը՝ մասնակցութիւն արուեստական անդամներ արտադրող գործարանի մը կառուցման, որուն բարոյական նախաձեռնութիւնը առած է Պելկրատի հերոս՝ Յարութիւն Լեւոնեան (ինքնին դատապարտուած չարժաթոռի) մասնակցութեամբ Լիբանանի ու Միջին – Արեւելքի կարգ մը գաղութներուն: Հոս պարտականութիւն կը սեպենք յիշել ոչ – հայ բարեկամներու անհատական սրտաբուխ մասնակցութիւնը այս հանգանակութեան, հակառակ իշխանութիւններու կատարեալ անտարբերութեան Հայաստանի:

Խուպարի (Սասունի Արաբիա) «ԱԲԳ» դպրոցը 1989–ի Յունիսին կը բոլորէ իր վեցերորդ տարին՝ 5 – 12 տարեկան քանըհինգ աշակերտներով: Կամաւոր կերպով ուսուցման պատասխանատուութիւնը յանձն առած կիներու ճիգերուն շնորհիւ, ամէն Հինգշաբթի հայ մանուկները կը հաղորդուին հայ լեզուով, պատմութեամբ, կրօնքով ու արուեստներով: Դպրոցի հասոյթը՝ աւելի քան՝ 3·000 ռիալ (մօտ 5·000 ֆրանք), այս տարի կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան ի նպաստ սասունահայ ֆոնտին:

Խուպարի (Սասունի Արաբիոյ Արեւելեան շրջան) «Խօրովիլաժ» հանդիսութեանց սրահին մէջ, Ապրիլ 13–ին տեղի ունեցաւ նուագահանդէս մը նախաձեռնութեամբ տեղւոյն հայկական «Արարատ» նուագախումբին: Իր բացման խօսքով Դանիէլ Թիւֆէնքճեան բացատրեց թէ երեկոյթը ամէն բանէ առաջ դեղարուեստական բնոյթ ունի եւ կը ձգտի հայ երաժշտութեան կապով համախմբել գաղութի անդամները եւ ձեռնարկի հասոյթով յաւելեալ գումար մը ապահովել Հայաստանի վերաշինութեան ի նպաստ Սասունահայ Ֆոնտին:

«Արարատ» նուագախումբը՝ Յարութ Տէր – Դաւիթեանի ղեկավարութեամբ ու մեներգներով, ամբողջ երեք ժամերու տեւողութեան, հարիւրի մօտ ներկաներուն ներկայացուց ազգայնական, քնարերգակ, ազգագրական ու հայրենաշունչ երգերու ու պարեղանակներու շատ ճոխ յայտագիր մը: Ակներեւ էր ոչ – հայ ներկաներու գնահատանքն ու խանդավառութիւնը հայ երաժշտութեան նկատմամբ: Մեծ թիւով ուրիշներ փափաքած էին ներկայ ըլլալ բայց պարտադրաբար մերժուած՝ տեղի չգոյութեան պատճառաւ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՎԱՌՆԱՅԻ «Երեւան» կազմակերպութեան «Շիրվանզադէ» թատերախումբը Սոֆիայէ, Փլովտիւէ եւ Պուրկազէ ետք Ռուսէի մէջ եւս ներկայացուցած է Յակոբ Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար»ը: Դերակատարները եղած են Սարգիս Բրուտեան (Պաղտասար), Մարգրիտ Օհանեան (Անոյշ), Օհան Օհաննէսեան (Օգսէն), Գալուստ Տէմիրճեան (Կիպար), Վարդան Գասպարեան, Մաքսիմ Զիլֆիճրեան, Վահրամ Նշանեան, Անդրինէ Մոմճրեան, Էլիզ Ենովքեան եւ Սրբուհի Գույումճեան:

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան Մայր տաճարին մէջ Ապրիլ 7–ին գումարած իրենց ժողովին առթիւ, Եկեղեցական Միութեան յանձնախումբերը միացեալ յայտարարութիւն մը հրապարակած են: Անոնք իրենց յանձնառութիւնը կը վերահաստատեն ի խնդիր Ամերիկայի Հայոց Եկեղեցին վարչական միութեան. մէկ եկեղեցի, միացեալ առաջնորդութեամբ: Յանձնախումբերը յանձնառու եղած են ուղեգիծ մը պատրաստելու ներկայացնելու համար իրաւասու ընդհանուր ժողովներուն, յառաջիկայ տարի, Մայիսին: Որոշուած է նաեւ կազմել կեդրոնական յանձնախումբ մը միացեալ ճիգերով ոգեկոչելու համար Մեծ Եղեռնի 75–ամեակը, 1990–ին:

ՈՒԱԹՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցիին մշակութային կեդրոնին մէջ «Հայկական հարցին ներկայ հանգրուանը Ղարաբաղի եւ երկրաշարժի վերջին դէպքերուն լոյսին տակ» նիւթով սասուլիս մը տեղի ունեցած է: Պոսթընի «Թէքէեան» Մշակութային Միութեան կազմակերպած սասուլիսին մասնակցած են Ս. Յակոբ Եկեղեցին, Խաեան – Կեդրոնական շրջանաւարտից Միութիւնը ու Ս. Փրկիչ Պոսթընի Օժանդակը: Չորս երիտասարդներու անգլերէն (3) ու հայերէն (1) ելոյթներէն յետոյ շուրջ ժամ մը յատկացուած է հարց – պատասխանի:

ՍԱՆ – ՏԻԷԿՈՅԻ «Մանտեւիլ» համալսարանին մէջ հայկական ցեղասպանութեան նուիրուած հաւաքոյթին իր մասնակցութիւնը բերած է Քալիֆորնիոյ կառավարիչ Ճորճ Տէօքմէճեան: Ան, ելոյթ ունենալով, արտայայտուած է այն թուրք պաշտօնատարներուն եւ պատմաբաններուն դէմ, որոնք կը փորձեն նուազեցնել ջարդերուահաւորութիւնը: Կառավարիչը իր խօսքը եզրափակած է ըսելով, թէ Հայ նահատակաց օրը պէտք է յոյսի օրի վերածուի. յոյս, որ աշխարհի տարածքին բոլոր ճնշուած ժողովուրդները պիտի կարենան գտնել իրենց աւետեաց երկիրը...:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՍԱՌՈՒՏԻ – ԱՐՍԱԲԻԱ. – Դանիէլ Թիւ-փէնքճեան 1500 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Պերճուհի Թերզեան 300 ֆրանք:

ՏԷՍԻՆ. – Պր. Թորգոմ Փելթէքեան 100 ֆրանք:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ – ՍԷՆ ԼՈՒ. — Նարդուհի Պապուշանեանի *մահուան առթիւ, Սէն Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին եւ Օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը կը նուիրեն 500-ական ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման:*

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 20, ժամը 16-էն սկսեալ սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի դաշտահանդէսը Կիրակի, Յունիս 25-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է.

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
ԱՐՁԱԿԱԳԻՐԸ

կը ներկայացնէ՝
ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Մայիս 21, Կիրակի, ժամը 20.30-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° COURCELLES

Մուտքը ազատ է:

–ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ–

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, այցելութիւն մը կազմակերպած է Մոնմորանսիի Հանգստեան տունը:

Այս առթիւ օթօքար մը վարձուած է:

Մեկնում Մայիս 20, Շաբաթ օր, Մշակոյթի Տունէն ժամը 14-ին, 45 rue de la Défense, *Իսի լէ Մուլինօ:*

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

«LES EDITEURS ARMENIENS»
participent au
9eme SALON DU LIVRE A PARIS
du 19 au 25 mai
PARC DES EXPOSITIONS
PORTE DE VERSAILLES

avec un stand spécial
« ARMENIE »

Hall 7 — Niveau 3 — Stand H4
N° de téléphone sur stand : 40. 44. 05. 43

22 MAISONS D'EDITIONS ET EDITEURS ARMENIENS
venus de différents pays

présenteront leurs publications relatives à l'Arménie

De nombreux auteurs seront présents sur le stand pour dédicacer leurs ouvrages.

FRANCE-CULTURE

Մայիս 18, ժամը 12.45-էն 13.30, Փանորամա յայտագրին կը մասնակցի՝
ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (փոխան ծաղկեպսակի).— Օննիկ Տավուտեանի *մահուան առթիւ՝ Պր. Յակոբ Տէմիրճի 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գըլըճեան 50 Ֆր., Պր.* Յովհաննէս Աճէմեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Հայկ Աճէմեան 100 Ֆր., Այրի Տիկին Աճէմեան 100 Ֆր., Տիկին* Շահինեանի *(ծնեալ՝ Նաճարեան) յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Մխճեան 100 ֆրանք, Պր.* Գազապալեանի *յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ղազարեան 100 Ֆր.,* Տօքումեանի *յիշատակին՝ Քէչիչեան ընտանիք 50 Ֆր., Տիկին* Աշնեանի *(ծնեալ՝ Կարապետեան) մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մասիս Աւետեան 100 Ֆր., Աշճեան ընտանիք 500 Ֆր., Տիկին Ալիս Պուլկուրեան 50 Ֆր.,* Թադէոս Գիլինճեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ղազարեան 100 Ֆր., Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ՝ Գուլումեան ընտանիք՝ 100 ֆրանք:*

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Մայիս 14, Հոգեգալստեան տօնին առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Թաղիս Ննջեցելոց ի հանգիստ:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին դպրաց դասի կողմէ, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սարկաւագ Պօղոսեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Ժան Քէչեան 750 Ֆր., Պր. Տրդատ Տէր – Պօղոսեան 500, Պր. Մանուկ Կիւլգազարեան 500, Տէր եւ Տիկին Մաչոյեան 100, Պր. Փիէր Արնուք 500, Պր. Թէրզիպաշեան 100, Պր. Եղիազարեան 100, Տէր եւ Տիկին Տէօքմէճեան 200, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանոկեան 600, Տիկին Անահիտ Տէմիրճեան 50, Պր. Ալպէր Գալուճեան 100, Պր. Ճամուզեան 100, Տիկին Վարպետեան 200, Տիկին Ովսաննա Գալուստեան 100, Տիկին Գ. Ибрիմեան 50, Տէր եւ Տիկին Ներշէլեան 50, Տէր եւ Տիկին Էրվէ Էքիզեան 150, Այրի Տիկին Սիրանոյշ Սամուէլեան 100, Զօբուրեան ընտանիք 200, Պր. Անէնեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիրանեան 100, Քինոսեան 100, Պր. Վարուժան Պօղաճեան 1300 Ֆր., Մաշոեան, Տիկին Տէօքմէճեան, Տիկին Գարագաշեան 100-ական, Տիկին Մարկրիտ Հէքիմեան 200, Տիկին Զապէլ Գասպարեան 50, Պր. Աւօ Մարգարեան 200, Տէր եւ Տիկին Ենովք Կիրկորեան 200, Պր. Քէչէեան 100, Տիկին Սօրա 200, Պր. Յովսէփեան (Պանտոլ), Տիկին Բերուզ Տէր – Մարգարեան, Պր. Աճէմեան, Տիկին Ազատնի Ճըլըզեան 100-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Աբուլեան 250, Տիկին Տէօքմէճեան 100, Տիկին Գամպուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Անդրէ Մանուկեան 1000, Տիկին Ազնիւ Պետրոսեան 100 Ֆր.:

(Շար.)

L'U.C.F.A.F. et la J.A.F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN

sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

CONCERTS DE SOLIDARITE

PARIS Dimanche 21 Mai à 16h30	Sous le haut patronage de M. **JACQUES CHIRAC** — Maire de Paris. Présentation par GEORGES GARVARENTZ. SALLE GAVEAU- 45, rue La Boétie — Billets : 150-120-100-80-60 Frs.
ISSY-LES-MOULINEAUX Samedi 20 Mai à 20h30	Sous le haut patronage de M. **André SANTINI** - Maire d'Issy-les-Mlnx. Présentation par Henri VERNEUIL. PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES - **Salle Berlioz**. Billets: 100 Frs. (enfants 60 Frs.)
ALFORTVILLE Jeudi 25 Mai à 20h45	Sous le haut patronage de M. **René ROUQUET** - Maire d'Alfortville. Présentation par Georges GARVARENTZ. SALLE DES FETES — Billets : 100 Frs. (enfants 60 Frs.)
VITRY SUR SEINE Lundi 5 Juin à 20h45	Sous le haut patronage de M. **Paul MERCIECA** - Maire de Vitry. THEATRE JEAN VILAR (Avenue Youri Gagarine). Billets : 100 Frs. (enfants 60 frs.)
LYON Vendredi 26 Mai à 20h30	Sous la présidence d'honneur de M. **Michel NOIR** - Maire de Lyon. SALLE DE LA BOURSE DU TRAVAIL
MARSEILLE Samedi 27 Mai à 20h30	PALAIS DES CONGRES
VALENCE Dimanche 4 Juin à 15h30	THEATRE «LE RHONE» à Bourg-lès-Valence. Avec la participation de S.O.S. - ARMENIE VALENCE

INFOS — RESERVATIONS :
PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

Le Comité des JEUNES de l'U.G.A.B. vous convie au

CARNAVAL DE L'UGAB-JEUNES

Le SAMEDI 20 MAI à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel

★ COTILLONS ★
★ COCKTAILS DETONNANTS ★

l'UGAB-JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.

Tenue de fête conseillée

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 19 mai à 20 heures 30

CYCLE
HOMMAGE A UN COMPOSITEUR

I

ARNO BABADJANIAN
(1921 - 1983)
Sonate pour violon et piano
ANNIE JODRY
RAFFI PETROSSIAN

TRIO QUATRA
RAFFI PETROSSIAN
ANNIE JODRY
CHARLES RENEAU

II

A. KHUDOYAN
Sonate pour violoncelle seul
CHARLES RENEAU

E. GRIEG
Sonate pour violoncelle et piano
CHARLES RENEAU
RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 - 120 - 80 Frs. Etudiants, C. V. 50 Frs.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 17

MERCREDI
17 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.013 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.013

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՓԵՔԻՆԻ ՄԷՋ

ՑՈՅՑԵՐԸ ԽԱՆԳԱՐԵՑԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԲՆԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

30 տարուան քէնը վերջ կը գտնէր այս այցելութեամբ, որ պատմական էր կրկնակ պատճառներով: Նախ, համայնավար երկու մեծագոյն Պետութիւնները որոշած էին հաշտուիլ եւ Կորպաչով պիտի նուիրագործէր այդ հաշտութիւնը, բայց ուսանողները այնպէս տնօրինեցին, որ իշխանութիւնները ստիպուին ոչ միայն չորս անգամ փոխել Կորպաչովի ուղեգիծը, այլեւ ջնջել կամ փոխել նախատեսուած կարգ մը արարողութիւններ:

250 հազար ուսանող փողոցն է տեւական կերպով, մինչ գլխաւոր հրապարակին՝ Թիան Անմէնի վրայ 2300 ուսանողներն ալ հացադուլի դիմած են: Հրապարակին վրայ տեղի ունենալիք հանդիսութիւնները ջնջուեցան: «Հակայ ցոյցեր» կը գրեն թերթերը, մինչ Չինաստանի պէս երկրի մը համար 250 հազար հոգիին մեզի Սփիւռքի հայկական ցոյցի մը տպաւորութիւնը կը թողու: Ամէն պարագայի մէջ, այն վայրկեանէն, որ Կորպաչով ոտքը դրած է չինական հողին վրայ, դէմ-յանդիման գտնուած է տակնուվրայ եղած յայտագրի մը: Ի վերջոյ սակայն, 85-ամեայ Տէնկ Ցիաօփինկ եւ Կորպաչով կը յայտարարէին թէ Չինաստան ու Խորհրդային Միութիւն վճռած են բնականոն դարձնել իրենց յարաբերութիւնները: Ուսանողները, սակայն, մեծ յոյսեր դրած են Կորպաչովի վրայ, պարզապէս ժողովրդավարութիւն կը պահանջեն: Կը հաւատան Կլասնոստի եւ կ'ուզեն որ Չինաստանի մէջ ալ Կորպաչով ներածէ իր Փերեսթրոյկան: Հարցում մը կայ սակայն, իր տունը յաջողեցա՞ւ....:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՐԼՈՍ ՍԱՈՒԼ ՄԵՆԷՄ, ինչպէս կը սպասուէր, Արժանթինի նախագահ ընտրուեցաւ բաւական լայն մեծամասնութեամբ մը, ընդդէմ արմատական կուսակցութեան (այժմու նախագահ Ալֆոնսինի կուսակցութիւնը) թեկնածուին: Փեռոնականներու այս յաղթանակը հետեւանք է մանաւորաբար երկրին տնտեսական աղէտալի վիճակին, զոր Ալֆոնսին չկրցաւ բարելաւել: 58 տարեկան, նոր նախագահը, որ պաշտօնին գլուխը կ'անցնի Դեկտեմբերին, պարտի, մինչ այդ, քաղաքական եւ տնտեսական ծրագիր մը ներկայացնել: Արդարեւ, ցարդ, շատ անորոշ է իր ծրագիրը: Ծագումով սուրիացի, ծնած է Արժանթին եւ կաթողիկէ դարձած: Թէեւ մահմետական ամուսնութիւն կնքած է Զուլեմայի հետ (որմէ հրջան մը բաժնուած է, պաշտօնապէս չամուսնալուծուած) քանի Սահմանադրութեամբ նախագահը պարտի կաթողիկէ ըլլալ: Արժանթինի մէջ, ներկայիս դրամահոսութիւնը 1500%-ի հասած է, արտաքին պարտքն ալ քանի մը տասնեակ միլիառ տոլարի: Բոլորին համակրանքը չի վայելեր եւ շատ են անոնք, որոնք կը ճաղկեն որոշում տալու իր անկարողութիւնը, պատեհապաշտութիւնը եւայլն, եւայլն: Կը մնայ իրեն գործով ցոյց տալ թէ կը սրտախլին եւ մանաւանդ փրկել երկրին տնտեսութիւնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Հոգեգալուստի իր աւանդական ուխտագնացութեան ընթացքին - Սոլիւթրէի ժայռը - յայտարարեց թէ մամուլի ասուլիս մը պիտի տայ Հինգշաբթի, արտաքին քաղաքականութեան շուրջ: Ինչպէս ամէն անգամ խօսեցաւ իր մտերիմներուն եւ լրագրողներուն հետ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՏԱԽՈՐ՝ Ն. Իվանով խնդրոյ առարկայ ըրած է հրապարակաւ պահպանողականներու պարագլուխը՝ Լիկաչով կաշառակերութեան մեծ խնդրի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՉՈՐՍ ՆՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՆ ԵՆ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ, ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ, ԳԱԼԻՆԱ ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱ ԵՒ ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ինչպէս գրած էինք, Մայիս 14-ին տեղի կ'ունենային Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի վերջին ընտրութիւնները այն ընտրաշրջաններուն մէջ, ուր կարելի չէր եղած, ոեւէ թեկնածուի, ձայներու մեծամասնութիւն ձեռք ձգել: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի, Ապրիլ 22-ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը կուտար հետեւեալ ցանկը, մնացած չորս շրջաններու համար.-

Էջմիածնի թիւ 416 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգ - Էջմիածնի շրջանի «Լենին» սովխոզի ղեկավար՝ Ռաֆիկ Բաղալեան եւ գրող՝ Սերօ Խանզադեան:

Երեւանի սովետական շրջանի թիւ 393 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգ. Մշակոյթի հայկական ֆոնտի նախագահ՝ Վարդգէս Պետրոսեան, «Ոգնի» Երգիծական պարբերաթերթի գլխաւոր խմբագիր՝ Արամայիս Սահակեան, Խորհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի ազգագրութեան հիմնարկի աւագ գիտաշխատող՝ Գալինա Ստարովոյտովա, Խորհրդային Արհեստակցական Միութիւններու մարզական ընկերութեան Լենինականի խորհուրդի նախագահ՝ Եուրի Վարդանեան, «Երեկոյեան Երեւան» թերթի խմբագիր՝ Կարլէն (Կամօ) Վարդանեան:

Երեւանի Զէյթունի շրջանի թիւ 394 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգ. Երեւանի թիւ 3 տպարանի բանուոր՝ Էդիկ Գրիգորեան, բանասեղծուհի՝ Սիլվա Կապուտիկեան, (ԽՄԲ.- «Յառաջ»ի, որ քանի մը օր յետոյ քաշած էր իր թեկնածութիւնը), «Սովետական Գրող» հրատարակչութեան գլխաւոր խմբագրի տեղակալ՝ Արմէն Յովհաննիսեան, «Վերածնուած Հայաստան» ամսագրի գլխաւոր խմբագրի տեղակալ՝ Կարէն Սիմոնեան:

Երեւանի սովետական շրջանի թիւ 734 տերիտորիալ ընտրական օկրուգ. Տնտեսութեան եւ ծրագրաւորման հիմնարկի տնօրէնի պաշտօնակատար՝ Միհրան Գէորգեան, «Հայ - կազ» արդիւնաբերութեան գլխաւոր տնօրէն՝ Գէորգի Թաթարեան, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամ՝ Ալեքսանդր Միքայէլեան, «Գ. Սունդուկեան», թատրոնի դերասան՝ Սօս Սարգսեան, Մարքսիզմ - Լենինիզմի հիմնարկի հայկական մասնաճիւղի տնօրէն՝ Հրաչիկ Սիմոնեան:

Թէեւ, դեռ Երեքշաբթի օր (Մայիս 16) վերջնական արդիւնքները չէին հաղորդուած Երեւան իսկ, մեզի յայտնեցին թէ ընտրուած են.-

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ
ԳԱԼԻՆԱ ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱ
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ընտրութիւններ տեղի կ'ունենային ընդհանուր ձեւով 198 ընտրաշրջաններու մէջ: Ըստ առաջին արդիւնքներուն, ամէն տեղ, Պերեսթրոյկայի կողմնակիցներն են, որոնք ընտրուած են եւ զանգուածային ձեւով: Մնաց որ, Մարտ 26-ի արդիւնքները բաւական զատորոշիչ եղած էին պահպանողականներուն եւ կուսակցական մեքենային թեկնածուներուն համար, որպէսզի իրենք իսկ նախընտրեն քաշուիլ: Լենինգրադի հարցաքննիչ դատաւորը՝ Իվանով որ բացէ ի բաց ամբաստանած էր Լիկաչովը (տես՝ քիչ անդին) ընտրուած է ձայներու 60%-ով 28 թեկնածուներու մէջ:

Նորընտիր Գերագոյն Խորհուրդը իր առաջին նիստը կը գումարէ Մայիս 25-ին:

**

Քաղաքական Բիւրոյի յանձնախումբը, որու պաշտօնն է վերաքննել Հայաստանի վերաշինութեան աշխատանքները, դիմած է Խորհրդային Միութեան արդարադատութեան, որպէսզի պատժական քննութիւն մը բանայ վերաշինութեան աշխատանքներու մէջ նկատուած թերացումներուն մասին: Հոն կը տիրեն «տկար կարգապահութիւն մը, վարչարարութիւն եւ անպատասխանատուութիւն»: ԹԱՍ կ'աւելցնէ թէ երկրաշարժը պէտք է «լուրջ դասի» ծառայէր:

**

Շաբաթ օր, ազգամիջեան ծանր միջադէպեր պատահած են Ղարաբաղի հիւսիսը՝ Մարտակերտ՝ 300 Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ: Հինգ հոգի - երկու ազերէն - վիրաւորուած են:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՄԱՅԻՍ 11)

Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇՈՒՐՋ (*)

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ. - ՄԱՅԻՍ 9.-

Լեռնային Ղարաբաղի տարածքի վրայ Յունուար - Ապրիլ շրջանին հաստատուած յարաբերական հանդարտ մթնոլորտը կրկին փոխարինուեցաւ լարուածութեամբ: Վերջին օրերս յաճախակի դարձած են ազգամիջեան կռիւները, հայ եւ ազրպէջանցի բնակչութեան կողմէ փոխադարձ վիրաւորանքներու եւ սպառնալիքներու դէպքերը, այն փաստերը, երբ ճամբաներուն վրայ քարեր նետուած են Ազրպէջանէն կամ Հայաստանէն մեկնող մարդատար կառքերու ու հանրակառքերու վրայ: Այսպէս Մայիս 5-ին, Ստեփանակերտի արուարձան՝ Կիրկիջան աւանի մօտ երեք Հայեր ծեծկռտուքի մէջ մտան են Ազրպէջանցիներու հետ, որու հետեւանքով կռիւը ծաւալ առած է եւ մասնակցած են շուրջ 200 հոգի: Քաղաքացորքը եւ ներքին ապահովութեան ուժերը վերահաստատած են կարգուկանոնը, սակայն մինչ այդ վիրաւորուած են երեք քաղաքացի եւ չորս զինուոր: Վնաս կրած երեք կառք եւ մէկ մոթօ: Մայիս 6-ին, անցնող «ժիղուլիէն» նետուած քարերով փշրուած են Երեւան - Մարտունի երթուղիի միջքաղաքային «Իկարուս»ի ապակիները: Այդ մարդատար կառքի ազրպէջանցի վարորդին եւ երկու ուղեւորներու դէմ հուլիգանական քրէական գործ է յարուցուած: Այդ նոյն օրը անծանօթներ Շուշիի շրջանը վնասած են կապի բազմանցք ելեկտրաթելը: Լեռնային Ղարաբաղի որոշ բնակավայրերու մէջ ազգամիջեան երկպառակութեան այս եւ նման դրսեւորումներ տեղի կ'ունենան Ստեփանակերտ եւ մասամբ շրջկեդրոններու չարունակուող գործադուլի պայմաններուն մէջ: Ստեփանակերտի ձեռնարկութեանց եւ հիմնարկներուն մէջ թոյլ չի տրուիր որ աշխատին ազրպէջանցի բանուորներն ու ծառայողները, իսկ Հայերը կը վախնան աշխատիլ՝ Շուշի: Ղարաբաղ աշխատանքը կը շարունակուի միայն կենսական ձեռնարկութեանց մէջ: Շուշիի շրջանը հիմնական դեռնի վրայ աշխատանքը բնականոն է: Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն բոլոր միջոցները ձեռք առած է բնակչութեան պարէնաւորումը ապահովելու համար:

Գործադուլներու գլխաւոր պատճառը, ըստ մասնակցողներու յայտարարութեան, ազրպէջանական գիւղերու մէջ արդիւնաբերական եւ սոցիալ - կենցաղային նիւթերու արագացած շինարարութիւնն է, այնինչ մարզի հայկական բնակավայրերը նոյնը չի կատարուիր: Իսկ իրականութեան մէջ, համաձայն 1989-ի ծրագրի, ԼՂԻՄ-ի մէջ շինարարութեան ծաւալը 96 միլիոն ռուբլի է, այդ թիւի մէջ ազրպէջանական բնակավայրերը՝ 4 միլիոն ռուբլի, Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն կուսակցական եւ խորհրդային մարմիններու ղեկավարներու հետ համատեղ կը վերանայէն արտադրագրային կառուցումներու ցուցակը: Կիրքերը լարած են նաեւ տեղեկատուութեան տեղական եւ հանրապետական միջոցներու կարգ մը յայտարարութիւնները, ի մասնաւորի ինքնավար մարզի իբր թէ կատարուող «ազրպէջականացման» մասին: Հայկական կողմը կ'առարկէ որ այդ ընթացքի հետեւանքով ժողովրդագրական փրավիճակը կը փոխուի Ազրպէջանի ի շահ: Գաղթականներու հարցը կը մնայ որպէս բնակչութեան դրդաման ալ աւելի սուր աղբիւրը: Ստեփանակերտ գաղթականներու քանակը կը հասնի տեղաբնակներու թիւին 20 տոկոսին, իսկ ամբողջութեամբ առած մարզի մէջ՝ 10 տոկոսին: ԼՂԻՄ-ի Հայ բնակչութեան զգալի մասը անվստահութիւն կը յայտնէ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի նկատմամբ, կը պահանջէ վերականգնել իշխանութեան մարզային մարմինները, ինչպէս նաեւ ԼՂԻՄ-ը դուրս հանել ազրպէջանական ենթակայութենէն: Այդ մասին կայ նաեւ բաց նամակ մը Մ. Ս. Կորպաչովի, զոր ստորագրած են կուսակցութեան քաղկոմի եւ շրջանային կոմիտէներու առաջին քարտուղարները, քաղշրջգործկոմներու նախագահները - բացի Շուշիի - եւ ԼՂԻՄ-էն ժողովրդական երեսփոխաններու մէկ մասը: Դիմումը հրատարակուած է «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթի մէջ:

Երբ կացութիւնը սկսած է աւելի լարուիլ, անոնք նաեւ ստորագրած են Լեռնային Ղարաբաղի աշխատաւորութեան ուղղուած դիմում մը, ուր կոչ կ'ըլլայ բնակչութեան զսպուածութիւն եւ հանդարտութիւն ցոյց տալ, կը շեշտեն որ միայն խաղաղ ուղիներու որոնումը, համբերութիւնն ու խոհեմութիւնը «կրնան յանգիլ մեր ժողովուրդի իղձերու իրականացման»: Հակօրինական ամէն մէկ արարք կրնայ անդարմանելի վնաս հասցնել մեր երախաներու, հարազատներուն և մերձաւորներու կեանքին ու առողջութեան, կ'ըսուի դիմումին մէջ: Սակայն աւելի ու աւելի բարձր կը հնչէ նաեւ անորոշ ժամկէտով գործադուլը շարունակելու, այն «քաղաքացիական անհնազանդութեան արշաւը» վերածելու ձայները:

Ուշադրութեան առնելով այն իրողութիւնը, որ մարզի Հայ բնակչութեան մեծամասնութեան մօտ կը պահպանուի լարուածութիւնը, եւ ազրպէջանցի բնակչութիւնը նաեւ դրդռուած է, ԼՂԻՄ-ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն եւ յատուկ շրջանի զինուորական պաշարման վիճակի ղեկավարութիւնը վճռական միջոցներ ձեռք առած են հանրային կարգի պահպանումը ամրապնդելու, ազգամիջեան երկպառակութեան հողի վրայ ընդհարումները կանխելու եւ խափանելու, քաղաքացիներու ապահովութիւնը երաշխաւորելու նպատակով: Այդ միջոցներու կարգին են՝ Ստեփանակերտի եւ յատուկ շրջանի կեդրոնները լուսարդելք երկարաձգել, ճամբաներու հսկողութիւնը զօրացնել, զինուորական ստորաբաժիններու միջոցով հայկական եւ ազրպէջանական բնակավայրերու սահմանակից հսկողութիւնը եւս զօրացնել: Յատուկ շրջանի իրաւապահ մարմիններն ու ներքին զօրքերու անձնակազմը ամէն բան կ'ընեն մարդոց ապահովութիւնը պահպանելու համար: Ինչպէս ԹԱՍ-ի թղթակիցին հետ խօսած առեն ըսած է Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի նախագահ՝ Վոլսկի, երբ երախաներու, կիներու ու ծերունիներու կեանքը վտանգուած է, Պետութիւնը չի կրնար անտարբեր մնալ: Այժմ սա առաւել կարեւոր խնդիր է: («Պրաւդա», Մայիս 10):

(*) Հակիրճ լուրեր տուած էինք Մայիս 12-ի մեր թիւով, աղբիւր ունենալով ֆրանսական եւ ամերիկեան օրաթերթեր, ինչ որ շփոթութեան մատնած էր մեզ ինչ կը վերաբերի Ստեփանակերտի արուարձանին, որ ԿԻՐԿԻՃԱՆ է (ոչ Խնձրիստան, որ աւելի հեռու է Ստեփանակերտէն):

ՄԵՐ ՑԱՒԻ ՎԵՐՆԱԿԵԴՐՈՆԸ

Ի՞նչ կը գրէ սպիտակցի լրագրող մը, երբ աղէտէն չորսուկէս ամիս ետք գրիչը կրկին ձեռք կ՛առնէ: Արհաւիրքը անշուշտ: «Հարիւրաւոր երեխաների, ազգուբարեկամների, բոլոր, բոլոր Սպիտակցիների խելագար հայեացքներն ու աղերսանքները». 14 ժամ դպրոցի մը աւերակներուն տակ մնալէ ետք փրկուած ուսուցչուհիի մը պատմածը, թէ «երեխաների օգնութեան ճիչերը ինքը լսում էր մինչեւ երեկոյեան ժամը տասը, յետոյ աստիճանաբար հանգան...»:

Ցաւին պատումէն անբաժան է սակայն դառնութիւնը, չըսելու համար զայրոյթը. տակաւ հիւսուած է քայլ առ քայլ, երկրաշարժի առաջին պահերէն մինչեւ ներկայի դարմանի հանդրուանը երկարող ծուռութիւններով:

«Զինուորականների անուրանալի օգնութեան մասին շատ է գրուել ու էլի կը գրուի: Սակայն ինձ հանգիստ չի տալիս այն, որ ամբողջ մի շաբաթ Սպիտակի Օրջոնիկիձէի պողոտայում ճանապարհի մէջտեղը կանգնած, մեքենաների շարժիչները գործի գցած (ցուրտ էր)՝ դեռ հրամանի էին սպասում, թէ ինչ պիտի անել (գուցէ տեղանքը դեռ ճշդուած չէր): Ու ակամայ մտաբերեցի, որ Փետրուարի 28-ին Սումգայիթում նրանք նոյնպէս հրամանի էին սպասում»:

Տպաւորութիւններու, անդրադարձներու խճանկարը տեղական պատկերներու քով կը դնէ արտաքինէն թելադրուածը: Ռոբերտ Մաթոսեան, սպիտակցի այս լրագրողը «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Ապրիլ 21-ի թիւին մէջ «Սպիտակ ... մեր ողբ ու ցաւի էպիկենտրոն» խորագրուած իր յօդուածին մէջ կը յիշէ արեւմուտքի օժանդակողներու աշխատանքը ու կը գրէ. – Դըպրոցական նստարանից սկսած մեր սերընդին այնպէս էին սրսկել որ կապիտալիստին ու նրա շահագործող տեխնիկան որպէս սեւ ու մոխրագոյն մի հրէշաւոր կենդանի էինք պատկերացնում: Պարզւում է որ այդ «ոչ հումանիստները» ամենայն նրբութեամբ մարդու մասին աւելի են մտածել, քան մենք, որ մի ժամանակ կերակրուել էինք «մարդը ամենաթանկ կապիտալն է» լոզունգներով»:

Երկրաշարժը առիթ մը եղաւ որ արտաքին աշխարհը լաւագոյնս ճանչնայ Հայաստան կոչուած երկիրը. ճանչնայ, հիանայ, սակայն նաեւ զարմանայ: Հիանայ՝ անոր ժողովուրդին ապրելու վճռակամութեան, երախտագիտութեան, զարմանայ՝ այդ հիանալի ժողովուրդը ղեկավարող լայնատարած անփութութեան, կամայականութիւններու եւ անհասկնալի դեռ շատ ու շատ բաներու դէմ:

Այս անփութութիւնը որուն ընկերացած է նաեւ վարչարարութիւնը, այսօր եւս «այնպիսի տպաւորութիւն են թողնում, որ շատ դեսպանատներից զանգահարում են, տարակուսանք յայտնում, թէ կարո՞ղ է մենք խուսափում ենք իրենց օգնութիւնից»: Այս արտայայտութիւնը յօդուածագիրը կը մէջբերէ հանրապետութեան նոր նախագահին Սպիտակի մէջ կայացած ճեպաժողովին արտասանած խօսքերէն. Ռ. Մաթոսեան կը շարունակէ. – «Նա կոնկրետ օրինակներ բերեց, որ այսինչ գրութիւնը այսինչ աշխատակցի դարակում էր պառկել, մինչեւ՝ այնինչի»:

Կատարուած օժանդակութեան մասին ուշագրաւ եւ արդարացի հաստատում մըն ալ կը կատարէ յօդուածագիրը. – «այս օգնութեան մասին այնքան է ռատիոյով եւ հեռուստատեսութեամբ խօսուել, որ կողմնակի մարդկանց թւում է, թէ՝ այս ինչ լաւ է, երկրաշարժի գօտում ամէն ինչ հրաշալի է, կեանքն ուրախ է ու զըւարթ: Մի տեսակ ինքնահանգստացման հոլովոյթ է տեղի ունենում, մինչդեռ տագնապել է պէտք, ահազանգել է պէտք»:

Այո՛, ահազանգել, յատկապէս մարդոց համար, որոնք դժուար կը տագնապին. ահազանգել՝ այնպէս, որ խորտակուին խուլութեան բոլոր պատերը. ահազանգել այնքան, որ չէք մը դրկելով կամ ժողով ընելով իրենց պարտականութիւնը կատարած մարդու մեր հանդիստը խռովի՛ վերջապէս, երբ անհրաժեշտն իսկ եղած չէ տակաւին հոն:

«Այսօր քաղաքում արդէն հազարաւոր Սպիտակցիներ են ապրում: Փայտով ու երկաթով հարուստ մեր անծայրածիր երկրի համար տնակացարանն ի՞նչ է որ չենք կարողանում ապահովել: Շրջանը 10 հազար տնակի կարիք ունի, ստացուել է ընդամէնը հազարը»:

Ահա՛ թէ ի՛նչն է անհրաժեշտ: Աղէտահար վերապրողը մեծով ու պզտիկով Հայաստանի ձմեռը անգամ մը ողջունեց բնաշխարհի մերկ քարին վրայ կամ ցեխին մէջ: Երկրորդ ձմեռ մը մեր դրան առջեւ է արդէն. վրաններու, վակոններու հիւրընկալութեան կարելի՞ է վստահիլ այնքան ծանր հարուած կրած գաղութի մը կեանքը, համբերութիւնը, տոկալու կարողութիւնը, երկրորդ ձմեռ մը եւս:

Հայաստանէն Սփիւռք մեր մամուլը լեցուն է օժանդակութեան «հպարտանքի» լուրերով. օր չանցնիր որ մշակութային, մարզական կամ այլ ձեռնարկներ տեղի չունենան ի նպաստ աղէտեալներուն: Հանգանակութիւններու արդիւնքը միլիոն տոլարներով, ֆրանքներով կը տրուի: Ու այս բոլորը չեն կրցած արգիլել որ հոն, աղէտէն չորսուկէս ամիս ետք լրագրող մը գրէ. – «Ախր սա (տնակները) մեր կեանքի, ապրելու, առ այժմ գոյութիւն քարշ տալու առաջին պայմանն է: Իտալիան հազարաւոր քիլոմեթրներ կտրեց, ջրով ու ցամաքով 205 տնակ բերեց: Արդէն տեղադրուել են, շուտով մարդիկ բնակարանամուտ կ՛անեն: ... Իսկ մեր երկրաբաններն ու սեյսմոլոգները դեռ բանավիճում են»: Եւ դժբախտաբար, ո՛չ միայն անոնք...:

Ռ. Մաթոսեան կացութեան առընչուած ամբողջ լեղին թափելէ ետք, ուժը կը գտնէ յօդուածը թելադրող իր ընկերոջը դիմելու, լսելու համար:

«Ես, ի հարկէ հասկանում եմ քո բոլոր մտահոգութիւնները, բայց նաեւ այն գիտեմ, որ մեր քաղաքին մե՛նք պիտի կեանք տանք, ուր էլ որ գնաս, նոյնիսկ եթէ Կրասնոդարում գեղեցիկ տունն արդէն գնել ես, ինչպէս դու էիր ասում, միեւնոյն է, վերադառնալու ես: Վերադառնալու ես, որովհետեւ այս աւերակները այժմ աւելի են ձգում, քան երբեւէ: Վերադառնալու ես, որովհետեւ մեր հազարաւոր զոհերը մեզանից պահանջում են տէր կանգնել իրենց քաղաքին ու գերեզմաններին: Եւ վերջապէս միայն քեզ համար չէ, որ ծանր է: Ղեկավար ընկերներից մէկը խոստովանեց, որ երբ քնում է, մահացածներն են կեանք խընդրում, իսկ երբ արթնանում է՝ կենդանի մնացածները...»:

Ղեկավարի այս տիպարը արդեօք քանի՞ով պէտք է բազմապատկել, որպէսզի բաւարարէ թէ՛ ներքին եւ թէ արտաքին սպառումի ամեհի բացը. որպէսզի անփութութեան, կամայականութեան, վարչարարութեան փոխարէն կենդանի մնացածներու կեանքի խնդրանքով ստեղծուած տագնապն ու ահազանգը դառնան վարակիչ. թէ՛ ներսի, եւ թէ դուրսի համար:

Այլապէս, երկրաշարժին դառն մէկ հետեւանքն ալ, պիտի մնայ այն, որ անով ո՛չ միայն արեւմուտք եւ Հայաստան զիրար լաւագոյնս ճանչցան, այլեւ Հայաստանի ժողովուրդը լաւագոյնս ճանչցաւ ինք զինքն ու Սփիւռքի իր եղբայրները...:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 12-ին, երեկոյեան երբ դուրսը հովախառն ու յորդառատ անձրեւը անխնայ կը ծեծէր ճամբան, մեկնեցանք Վարեզէէն դէպի Միլանօ, ներկայ ըլլալու Սիլվա Կապուտիկեանի ի պատիւ սարքուած հանդիպումին, Հայ Տան մէջ:

Ան հրաւիրուած էր Միլանոյի ճիանի Պոցիօ Մշակութային Կեդրոնին կողմէ, բանաստեղծութեանց արտասանական երեկոյթ մը ունենալու, Փալացցօ Սորմանիի Տէլ Կրեքեթթօ սրահին մէջ:

Ֆիզիքապէս շատ փոխուած էր ան, վերջին անգամ 1962 թուին, Պէյրութի մէջ հանդիպած էի իրեն, ի պատիւ իրեն տրուած հանդիսութեան մը ընթացքին: 60-ական թուականներուն, հայ գիրն ու գրականութիւնը սիրող երիտասարդներ էինք, Սիլվա Կապուտիկեանի եւ Ց. Շիրազի գործերը մեր վրայ խոր տպաւորութիւն թողուցած էին: Կը յիշեմ, ի՛նչ ոգեւորութեամբ կ՛արտասանէի Սիլվա Կապուտիկեանի «Խօսք իմ որդուն» քերթուածը, որ հայ բանաստեղծութեան դասական արժէքներէն մէկը կը նկատէի:

Քսանեւօթը տարիներ ետք, այս անգամ Միլանոյի մէջ, դարձեալ զինք տեսնելու այս ուրախալի պարագան յուզական բան մը ունէր իր մէջ:

Տարիներու մաշողական հետքը զգալի էր իր խօսքին ու յստակաշարժ դէմքին վրայ: Սակայն պահած էր երիտասարդական նոյն կորովն ու եռանդը, հաղորդական նոյն տաք շունչը, մտերմական խօսակցութեանց նոյն ջերմութիւնը: Խորաթափանց աչքերը կ՛արտայայտէին կորովի ու աննահանջ նոյն կամքը: Հայ գիրի ու դպրութեան, ինչպէս նաեւ հայ իրականութեան այս շրջուն առաքեալը տակաւին անսպառ ուժ ունէր իր մէջ, հաղորդելու ու հաղորդուելու հաւասարապէս, հայ հաւաքական կեանքին հետ ամէնուրեք:

Երբ մանչս Անդրանիկը մօտեցաւ իրեն ու խնդրեց մի քանի տող գրել «Բանաստեղծութիւններ» եւ «Քարավանները դեռ քայլում են» Սիլվա Կապուտիկեանէն ունեցած իր զոյգ հատորներուն մէջ, ան սիրով ընդառաջեց ու գրեց հետեւեալ տողերը. – «Սիրելի հայրենակցիս Անդրանիկ Պալեանին, ի յիշատակ մեր անմոռանալի հանդիպման, սիրով՝ Սիլվա Կապուտիկեան 12-4-1989 Միլանօ»: Ապա, հետաքրքրուեցաւ անոր համալսարանական ծրագիրներով, հաճոյքով լսեց տրըւած բացատրութիւնները ու դառնալով ինծի, աւելցուց, «Անդրանիկը Հայաստանի տղոց կը նմանի»:

Խօսեցաւ իր վերջին շրջապտոյտին մասին Թալլինէն մինչեւ Ռիգա, Լենինգրադ ու Մոսկուա, որու ընթացքին շփում հաստատած էր այդ քաղաքներուն մէջ գտնուող հայ հաւաքական կեանքին հետ: Որքան անկեղծ շեշտ մը կար, զգացումներու եւ մտքի արտայայտութեանց նրբութիւն մը, երբ կը խօսէր այդ հաւաքականութեանց ազգային նոր զարթօնքին մասին: Յստակ կերպով կարելի էր զգալ Սիլվա Կապուտիկեանի ազգային մտահոգութիւններով բաբախուն սիրտը, ինչպէս նաեւ հայրենասիրական զգացումներու անսպառ ուժին տարողութիւնն ու մեծութիւնը, երբ կ՛արտասանէր իր մէկ քերթուածը «Հայոց բարդին»:

Ան բացատրեց թէ այդ բանաստեղծութիւնը գրած էր Արցախի մէջ, Ստեփանակերտ գտնուած շրջանին:

«Ինչքան մենակ բուսնում է նա լեռան
 հոտին, մէն մի ձորում,
Ինչքան հեռու իր մօր աչքից, այնքան
 բուռն է ուժը լարում,
Այնքան աւել նիւղը փռում, արմատները
 խորն է խրում,
Ինչքան կոծում, կողն են ծեծում
 շանթ ու անձրեւ, ամպ ու մռայլ,
Այնքան շանթին նակատ տալիս,
 կանաչում է շատ ու շռայլ,
Այնքան յամառ ձգւում է վեր, այնքան
 բարձր է Հայոց բարդին:
Ձգւում է վեր, որ բարձրանայ, որ գլուխը
 մի կերպ հասնի
Քար ու ժայռից ու երեւա՜յ, ու երեւա՜յ
 Երեւանին,
Ասի՝, նայիր, եղե՛լ եմ, կամ ու կը
 լինե՜մ, ինչ էլ լինի.–

Արցախին՝ Մայր Հայրենիքին միանալու տենչը կայ այս տողերուն մէջ: Հայրենասիրական վսեմ գաղափարներով առլեցուն այս քերթուածը ի՛նչ խոր զգացումով ու յուզումով արտասանեց այդ իրիկուն, համակելով բոլոր ներկաները:

Այնուհետեւ Սիլվա Կապուտիկեան խօսեցաւ Արցախեան Շարժումին մասին, վերլուծեց այդ շարժումին չափն ու տարողութիւնը:

Շեշտեց ժողովուրդին պահանջատիրական կամքին վեհութիւնն ու լրջութիւնը: Այդ շարժումը կարծես իր մէջ կը խտացնէր Հայոց պատմութեան պանծալի էջերը, սխրագործութիւններն ու փառահեղ դրուագները, Աւարայրի ճակատամարտէն սկսեալ մինչեւ Բագրատունեաց հարստութեան շրջանը, Անիի պարիսպներուն հերոսական պաշտպանութիւնը, անմոռանալի Ֆետայիներուն մղած անհաւասար պայքարը, հայ ժողովուրդի ազատագրութեան դատին ի նպաստ, հասնելով մինչեւ Սարդարապատի ճակատագրական ճակատամարտին:

Պահ մը լուռ մնաց ան, ապա շարունակեց. սակայն անսպասելի մէկ ժամանակ տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 7-ի տարերային աղէտը, որուն անդրադարձը տակաւին շատ ծանր կը ճնշէ Հայրենի ժողովուրդին վրայ, եւ որ խորապէս ցնցեց ու շշմեցուց նաեւ հայրենի մտաւորականութիւնը:

Այդ խիստ ծանրակշիռ օրերուն Սիլվա Կապուտիկեան եւս ուրիշներու կարգին գացած է արիւն տալու, աղէտեալներուն այդ ձեւով օգնելու դիտաւորութեամբ, սակայն տեսնելով երիտասարդներու երկար ու խիտ շարքերը որոնք փութացած էին նոյն նպատակին համար, հրաժարած է այդ միջոցէն, մտածելով որ առաւելաբար երիտասարդ ուժերուն ուսերուն կը ծանրանայ արիւն տալու պարտականութիւնը, իսկ մտաւորականութեան առանձնահերթ պարտականութիւնը պէտք է ըլլայ առաւելաբար աւելին ու բարոյական կորով ներշնչել ժողովուրդին, որմէ այնքան պէտք ունէր ան այդ դժնդակ օրերուն: Մտաւորականութիւնը մեծ գործ ունէր կատարելիք այս իմաստով, աւելցուց ան:

Ու 1989-ի սեմին, Սիլվա Կապուտիկեան խորապէս ցնցուած, հոգեպէս ընկճուած, շատ խորհած է Նոր տարուան առթիւ հայ ժողովուրդին պատգամ մը տալու գաղափարին շուրջ:

Սակայն ի՛նչ կարելի էր ըսել, ինչպէ՛ս կարելի էր մօտենալ ուշակորոյս ու զարնուած ժողովուրդին բարոյական կորովը բարձր պահելու համար:

Իր միտքը չարչրկող մտածումներու յաճախանքէն կը ծնի հետեւեալ հիմնական գաղափարը, զոր յօդուածի մը մէջ ամփոփելով կը ներկայացնէ ժողովուրդին:

«Հայ ժողովուրդը կը թեւակոխէ իր երրորդ հազարամեակը»: Հիմնուելով այն տեսակէտին վրայ, որ այսքան քանդիչ տարողութեամբ, սահմռկեցուցիչ ու մեծ հասարակաց աղէտներ Հայրենի հողին վրայ պատահած են հազար տարին անգամ մը, ուրեմն այս վերջին աղէտէն ետք մեր ժողովուրդը հայրենի հողին վրայ կը սկսի ապրիլ երրորդ հազարամեակ մը: Այս նոր հազարամեակին, հայ ժողովուրդը իր ապրելու եւ յարատեւելու վճռականութեան լոյսին տակ պիտի ունենայ արդարացի նոր հեռանկարներ ու արձանագրէ նորանոր նուաճումներ: Պիտի բարգաւաճի ու շարունակէ կատարել իր դերը միջազգային պատմութեան հոլովոյթին մէջ:

Այս պատգամին միտ բանին, հայ ժողովուրդի գոյատեւման խորհրդանիշն է, անոր տոկունութեան եւ անընկճելի ոգիին մարմնացումը, նոր հազարամեակի սեմին:

Ապա անդրադարձաւ միջազգային օգնութեան կարեւորութեան:

Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր կազմակերպութիւններուն, որոնց կարգին խաղաղ...

ԼՈՒՐԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

● ՑԱՒՈՏ ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸ

Թէեւ քիչ մը ուշ, բայց կ'արժէ ընդգծել այն կատարեալ յաջողութիւնը՝ որուն արժանացաւ, Ապրիլ 22–ի իրիկունը, [...]նէյի եկեղեցիին մէջ, Տէսինի Մշակոյթի Տան կազմակերպած երեկոյթը, Նորվան Եպիսկոպոսի նախագահութեամբ: Հանդէս մը՝ երգ եւ նուագ, նուիրուած Ադրբեջանի հայ զոհերուն:

Ալեքսանդր Սիրանոսեան պատրաստած էր միայն հայ յօրինողներու երկերէ կազմուած յայտագիր մը՝ զոր մեկնաբանեցին, յաջողապէս, Յակոբ Պօյաճեան (դուդուք), Յասմիկ Սիւրմէլեան եւ Սարգիս Մարգարեան (դաշնակ) եւ Անժէլ Կարապետեան – Սաժ (սոփրանօ մեներգիչ): Ու մանաւանդ՝ Ռոման քաղաքի Ֆրանսական նուագախումբը՝ որ, Պր. Սիրանոսեանի ղեկավարութեան տակ, զարմացուց ունկնդիրները հայ երաժշտութեան հետ իր ձեռք բերած մտերմութեամբ:

Կը կարծենք որ այս մակարդակի մշակութային ձեռնարկներ անհրաժեշտ են, աւելի քան երբեք, Ապրիլ 24–ի յայտագիրերու կողքին, ցոյց տալու համար Հայերու յամառ կենսունակութիւնը՝ դէմ յանդիման իրարու յաջորդող դժբախտութիւններու:

❋

● ՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

Սանթր Սէն – Թ'Իրէնէ սրահին մէջ, 3 Փլաս Կայըթոն, Լիոն, Ապրիլ 18–էն ի վեր, հանրութեան առջեւ բաց է ցուցահանդէս մը՝ որ, նկարներով եւ գրութիւններով, կը ներկայացնէ Հայ Եկեղեցւոյ եւ հակիրճ կերպով Հայ ժողովուրդին պատմութիւնը:

Հերթապահ տիկնոջ հարցուցինք թէ ո՞վ էր նախաձեռնարկ այս կոկիկ ցուցադրութեան, ի նպաստ մեր ազգին: «Մենք Սանթր Սէն – Թ'Իրէնէն» պատասխանեց տիկինը: «Անկլիքան Եկեղեցւոյ ցուցահանդէս մը կազմակերպած էինք տարի մը առաջ, այցելուները ըսին՝ ինչո՞ւ չէք ըներ ցուցահանդէս մը Հայոց մասին: Ահաւասիկ...»:

Նկարներուն մէկ մասը տրամադրած է Կրօնաւոր մը, Հայր Պօղոսէ՝ որ գացած Հայաստան ու Անի ալ, իսկ միւս մասը, գլխաւորը, հայթայթած է Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ վարչութեան կողքին գործող Հոգեւոր յանձնախումբը՝ զոր կը գլխաւորեն երկու նուիրեալներ՝ Սաթենիկ Կոստանեան եւ Սահակ Սուքիասեան:

Հետաքրքրական ցուցահանդէս մը, օտարներու համար մանաւանդ, բայց Հայերն ալ շատ բան կրնան սորվիլ իրենց ազգին պատմութեան մասին այցելելով Սանթր Սէն – Թ'Իրէնէ:

Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ Յուլիս 13: Բաց է Երեքշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը ժամը 9·30–էն 12, 14–էն 18, եւ Հինգշաբթի եւ Շաբաթ՝ ժամը 11·30–էն 18:

❋

● ԱՃՈՒՐԴ՝ Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂԷՏԵԱԼ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ

Անցեալ շաբաթներուն, Լիոնցիները, հայ կամ օտար, լայնօրէն բերին իրենց աջակցութիւնը S.O.S. ARMENIE–ի եւ Կ. Խաչին, նուիրելով թէ դրամ, թէ զանազան ապրանքներ, երկրաշարժի աղէտեալներուն համար: Մեծ եղաւ ոչ – Հայերու համակամութիւնը: Մեզի ըսուեցաւ որ դրամական նուէրներու ութսուն առ հարիւրը ոչ – Հայերու կողմէ եղած են:

Պէտք է ենթադրել որ Հայերը կը վայելեն որոշ համակրանք մը: Նոր ապացոյց մը տուաւ՝ Ժան – Քլօտ Անաֆ քաղաքին գլխաւոր գնահատող – գործակատարը (քոմիսէր – Փրիզէօր) յանձն առած է իր գործատեղիին մէջ ձրի աճուրդ մը կազմակերպել ի նպաստ Հայաստանի արկածեալ երախաներուն: Նախաձեռնութիւնը հայկական է բնականաբար, զայն ստանձնած է Տիկնանց Միութիւնը:

Աճուրդը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 20–ին Պրոթոյի սրահին մէջ: Այս առթիւ կազմակերպիչները կոչ կ'ուղղեն բոլոր անոնց՝ որոնք կրնան նուիրել զանազան առարկաներ՝ կարասի, գորգ, նկարչական երկեր, զոհարեղէն եւայլն:

Պիտի տպուի ցուցագիրք մը՝ ուր պիտի նկարագրուի իւրաքանչիւր առարկայ եւ պիտի նշուի նուիրատուին անունը: Նուիրատուներէն կը խնդրուի անյապաղ յարաբերութեան մէջ մտնել Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան հետ, 40, Արմէնի փողոց, Լիոն:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Հայկական կեանքը Լոնտոնի մէջ

Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, ապրիլեան ոգեկոչումներու շարքէն երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 20, Հինգշաբթի երեկոյ Լոնտոնի Օլտ Թիէթր դպրոցին մէջ: Դասախօսեց պատմաբան Քրիսթոֆըր Վոլքըր, նիւթ ունենալով պանթուրանիզմը, Եղեռնէն մինչեւ ներկայ ժամանակները: Ցուցատախտակներու վրայ ներկայացուած փաստաթուղթեր ու նկարներ մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծեցին:

Ապրիլ 21, Ուրբաթ երեկոյ Նորաստեղծ Հայ կեդրոնին մէջ խուռներամ բազմութիւն մը հետեւեցաւ այն ժապաւէնին, որ կը պատմէր արաբկիրցի հայ կնոջ մը կեանքը. ան փրկուելով ջարդէն, գաղթած էր Ամերիկա, ուրկէ 60 տարի ետք կը վերադառնար իր ծննդավայրը: Այդ վերադարձը պատճառ կ'ըլլար որ վերապրի անցեալի արհաւիրքը:

Շաբաթ, Ապրիլ 22–ի առաւօտուն համախմբում տեղի ունեցաւ Հայտ Փարքի մէջ, ուրկէ Եռագոյն դրօշներով ու Հ. Մ. Ը. Մ.–ի նուագախումբով թափօրը քալեց դէպի Անծանօթ Զինուորի հրապարակը: Հոն վերապրող մը՝ Յ. Այվազեան արծուիկի մը առաջնորդութեամբ ծաղկեպսակը զետեղեց, ոգեկոչելով 1915–ի մէկուկէս միլիոն նահատակները: Ապա միաբերան երգուեցան «Յառաջ Նահատակ» եւ «Սարդարապատ» երգերը:

Կիրակի, Ապրիլ 23–ի յետմիջօրէին տոքթ. Ռոստոմ Ստեփանեան խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան ճառախօսեց, անդրադառնալով Մեծ Եղեռնին, Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան ստեղծումին, Սումգայիթի սպանութիւններուն ու երկրաշարժի աղէտին: Աւարտին տեղի ունեցաւ ծառատունկի արարողութիւն մը, որուն ընթացքին 160 ծառ տնկուեցաւ: Այս արարողութիւնը կատարուեցաւ գաղութին առաջնորդ Եղիշէ Արք. Կիզիրեանի եւ Շնորհք աբեղայ Պաղտասարեանի ձեռամբ:

Մ. Զ.

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԻ ՈՐԲԵՐՈՒՆ

Անցեալ Ապրիլի 23–ին Կիրակի օր, ժամը 15–ին Իսի լէ Մուլինոյի քաղաքապետարանի Օտիթորիոմի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսութիւն մը. Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ վարժարանի աշակերտութեան խնդրանքով. կազմակերպութեամբ՝ Ուսուցչական Կազմին ու Ծնողական Մարմնին:

Անցեալ տարուան Դեկտեմբեր 7–ի աղէտեալներուն եւ որբերուն ի նպաստ բազում երեկոյթներ ու հանդիսութիւններ կազմակերպուած էին ու տակաւին կը շարունակուին. սակայն այս պարագային ի մասնաւորի յուզիչ էր տեսնել Սփիւռքի հայ մանուկներու կեցուածքը. իրենց կարելիութիւններն ու օժանդակութիւնը բերել Մայր Հայրենիքի իրենց եղբայրներուն ու քոյրերուն:

Աւելի քան 250 հոգի հաւաքուած էին սրահը: Բացման խօսքը կատարեց հայերէն լեզուով յանուն ուսուցչական կազմին տիկին Արմինէ Գէորգեան որ ներկայացուց օրուան ոգին, աշակերտութեան տրամադրութիւններն ու ուսուցչական կազմի մտահոգութիւնները, հայ մանուկին Ապրիլեան Եղեռնի օրերուն ու Հայաստանի աղէտի պատճառաւ ստեղծուած կացութեան առջեւ պատրաստ ըլլալու եւ մանաւանդ գիտակցութիւնը ունենալու:

Տիկին Սոնիա Զիլեան յանուն Ծնողական Մարմնի ֆրանսերէն լեզուով խօսք առաւ շեշտելով թէ հայ մայրերը միշտ ալ վճռական պահերուն ունեցած են կարեւոր, անփոխարինելի դեր մը, ու պատրաստ են զայն շարունակելու այսօր:

Դպրոցի աւելի քան եօթանասուն աշակերտներէ բաղկացած մեծերու երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Օր. Հերմինէ Երիցեանի, շարունակաբար կատարեց չորս երգեր. դաշնամուրի ընկերակցութեամբ Օր. Անի Սվաճեանի, Փուր Թուա Արմէնի յուզիչ, Սարդարապատ՝ յաղթական, Հայրենիքիս հետ՝ հպարտ ու Հայր Մեր՝ թախանձոտ երգերը, արժանանալով ներկաներու երկար – երկար ծափերուն ու «ապրիք»ներուն:

Դպրոցի աշակերտներէն՝ Ռաֆֆի Պալեան, նոր, տարբեր ու ինքնուրոյն մեկնաբանութեամբ արտասանեց Պարոյր Սեւակի «Մենք քիչ ենք, բայց Հայ ենք...» կտորը:

Իսիի Եկեղեցւոյ երգչախումբի փոքրիկները ղեկավարութեամբ՝ Ստեփան Սարկաւագ Երկանճեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Օր. Անիի. մեղմ, սահուն ու վարպետ մեկնաբանութեամբ յաջողապէս կատարեցին Եկաւ Գարուն, Գարուն Ա. եւ Արփա– Սեւան երգերը:

Աշակերտութեան պարախումբի Միջակ եւ Մեծ կարգերու խումբերը ղեկավարութեամբ՝ Օր. Միչլին Ասլանեանի մասնաւոր պատրաստուած երկու պարերով արտայայտեցին յուզում, ցաւ հանդէպ ապրիլեան զոհերուն եւ Հայաստանի աղէտեալներուն:

Սղահանդէսի երկրորդ բաժինը սկսաւ Փարիզի Հայութեան լաւ ծանօթ երգչուհի՝ Օր. Հերմինէ Երիցեանի ելոյթով. որ հայրենի դաշնակահար՝ Պր. Սէրգէյ Մարգարեանի ընկերակցութեամբ յաջորդաբար մեկնաբանեց Ղազարեանէն՝ Քոյր իմ Նազելի, Սերանկիւլեանէն՝ Լեռներ Հայրենի, Եկմալեանէն՝ Կիլիկիա եւ Կոմիտաս Վարդապետէն՝ Հայաստան: Ան իր հմայիչ ձայնով, երգերը ներկայացնելու ինքնուրոյն ոճով անգամ մը եւս գրաւեց հանդիսականները. քանի պատիւ կը բերէ հայ երգարուեստին ու հպարտութեամբ կը լեցնէ իր երգահանդէսներուն ներկայ ունկնդիրները:

Մայր Հայրենիքէն ժամանած տաղանդաւոր դաշնակահար Սէրգէյ Մարգարեան կատարողական իր բարձր արուեստով, հմայեց եւ խանդավառեց: Նուագեց Ա. Բաբաջանեանէն Վաղարշապատի Պարն ու Էլէկիան ու Ա. Խաչատրեանէն Թոկատան:

Ապա Եղիշէ Չարենցէն Մահուան Տեսիլ արտասանութեամբ ելոյթ ունեցաւ Օր. Ռոզին Թաշճեան, որ յաջողած էր գեղեցիկ, շատ յարմար ու ճաշակաւոր երաժշտական ընկերակցութիւն մը տալ:

Ամէն անգամ որ ելոյթ կ'ունենայ Պր. Ռազմիկ Աբրահամեան արտասանութեամբ մը. իսկապէս մասնաւոր փայլ ու արժէք կուտայ եւ հանդիսութեան եւ երկին: Քանի իր ձայնային տուեալներով, իր միստիկ հոգիով ու բանաստեղծութեան հանդէպ ունեցած նուիրումով, կ'ապրի եւ ապրիլ կուտայ բոլոր անոնք որոնք զինք լսելու հաճոյքը կ'ունենան:

Փակման խօսքը արտասանեց Միւռոն Վարդապետ, որ նախ շնորհակալութիւն յայտնեց կազմակերպիչներուն ու ապա արուեստագէտներուն. իրենց սիրայօժար մասնակցութեան համար ու վերջացուց ըսելով. – «Այն ազգը որ Հայկի ու Արամի նման նահապետներ, Վարդանի ու Սասունցի Դաւիթի նման հերոսներ, Սահակի – Մեսրոպի նման հանճարներ ու Նարեկացի – Շնորհալիի նման տիտաններու ծնունդ կրցած է տալ, այդ ժողովուրդը չի վհատիր. այլ, կը ստեղծագործէ ու պայծառ ապագան կը ծրագրէ:

Այս հանդիսութեան առիթով հաւաքուեցաւ 15·000 ֆրանք ի նպաստ աղէտի որբերուն:

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Սքուլի սրահին մէջ, Ապրիլ 15–ին, աւելի քան հազար հանդիսականներու ներկայութեամբ Եղեռնի զոհերու յիշատակի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է: Հ.Մ.Ը.Մ.-ի դրօշակի արարողութենէն ու ամերիկեան ու հայկ. քայլերգներու կատարումէն ետք, խօսք առած է Հ.Յ.Դ. «Ահարոնեան» կոմիտէի ներկայացուցիչ Եուրի Ֆուրնուզեան, որ մասնաւորապէս դատապարտած է քաղքենիացումի եւ տեղական բարքերու համակերպումի ազգավնաս երեւոյթները: Օրուան խօսքը փոխանցած է Վահէ Եազուպեան, արտայայտելով յատկապէս այն միտքը, որ Խորհ. Հայաստանի ներկայ պայմանները պատճառ պէտք չէ ըլլան մոռնալու Թուրք Պետութիւնը: Յայտագրին գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած է Համազգայինի «Անոյշ» երգչախումբը: Դադարէն յետոյ, ներկաներուն հրամցուած է կենդանի պատկերներէ, տեսերիզէ, արտասանութիւններէ ու երգերէ բաղկացած յայտագիր մը:

❋

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Եու. Սի. Էլ. Էյ համալսարանի «Շոնպըրկ» շէնքի սրահին մէջ, աւելի քան 350 հայ եւ օտար ուսանողներու ու դասախօսներու ներկայութեամբ, Ապրիլ 15–ին, տեղի ունեցած է Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած միջազգային գիտաժողով մը: Համալսարանին Հայոց արդի պատմութեան ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Րիչըրտ Յովհաննէսեանի կազմակերպած սեմինարին մասնակցած են Գանատայէն, Աւստրիայէն, Յունաստանէն ու Միացեալ Նահանգներու զանազան քաղաքներէն եկած դասախօսներ:

❋

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՅԻ Հայութիւնը տեղւոյն «Ղուկասեան» սրահին մէջ ոգեկոչած է հայկ. ցեղասպանութիւնը, Ապրիլ 23–ին, աւելի քան 300 հանդիսականներու ներկայութեամբ: Հ.Յ.Դ. «Արմէն Գարօ» Կոմիտէէն Ջեփիւռ Յովհաննէսեանի երեկոյթին բացումը կատարելէն ետք, գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր: Օրուան բանախօսը՝ Լոս Անճըլըսի Եու. Էս. Սի. համալսարանի քաղաքական գիտութեանց ամպիոնի վարիչ տոքթ. Հրայր Տէքմէճեան, իր հակիրճ խօսքին մէջ Հայութեան ներկայ կացութեան քաղաքական վերլուծումները ըրած է: Ձեռնարկին երկրորդ մասը շարունակուած է գեղարուեստական յայտագրով:

❋

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. «Գարեգին Նժդեհ» Կոմիտէի կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 14–ին տեղի ունեցած է «Թրքական հոգեբանութիւնը հայկական ջարդերուն ընդմէջէն» խորագրեալ դասախօսական երեկոյթը: Երկու բանախօսներէն առաջինը՝ Կարէն Եղբայրեան ծանրացած է յատկապէս հայ դատի առնչութեամբ տարուած աշխատանքներուն վրայ, իսկ երկրորդը՝ Ստեփան Աստուրեան թրքական հոգեբանութեան յատկանիշները դիտած է իբրեւ արդիւնք՝ այն բարդ փոխ – յարաբերութիւններուն, որոնց մէջ կ'ապրէր Օսմանեան կայսրութիւնը:

կան Պետութեան ու ժողովուրդին, անոնց ցոյց տուած կարեկցական զգացումներուն, ինչպէս նաեւ նիւթական ու բարոյական օգնութեան, որոնց այնքան [illegible] կարիքը զգալի է Հայաստանի աղէտեալ շրջաններուն մէջ:

Այս առթիւ յիշեմ Տիկին Ֆանֆանիի հետ ունեցած հանդիպումը, երբ այս վերջինը կ'այցելէր աղէտեալ վայրերը:

❋

Որքան անհրաժեշտ է շեշտել կարեւորութիւնը հայրենի մտաւորականներու պարբերական տեղաշարժերուն:

Սիլվա Կապուտիկեանի ներկայութիւնը այդ իրիկուն, Միլանոյի Հայ Տան մէջ, անոր հետ ուղղակի շփման մէջ գալու պատեհութիւնը հոգեկան ու մտային աշխարհը Թարմացնող բնոյթ ունեցաւ բոլոր ներկաներուն համար:

Իտալիա

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Պր. Ռոպէր Շահինեան եւ աղջիկը՝ Սոֆի,
Տէր եւ Տիկին Վարդիկ Շըրթիկեան, զաւակներն ու Թոռնիկը,
Այրի Տիկին Վերժին Մելիքեան,
Այրի Տիկին Աստղիկ Գոյունեան,
Տէր եւ Տիկին Գասպարեան եւ զաւակը՝ Ֆրանք,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Արուսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 10–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 17, ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի.–
Cimetière de Levallois-Perret
103, rue Baudin

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:
Ծաղիկ կամ փոխան ծաղիկի նուէրներ՝
ARC
B.P. 394801 — 94800 Villejuif

— LYON —

SPECTACLE
ENSEMBLE DE DANSES
«BAREKAMOUTIOUN»
d'Erevan

... 40 Enfants et Adolescents d'ARMENIE...

Dimanche 21 mai à 16 heures
sous la Présidence d'Honneur de Ch. AZNAVOUR
Bourse du Travail
Place Guichard — LYON

organisé
par la section de Lyon
de la Croix Bleue

Billets à l'entrée à partir de 15 heures.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12-14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

1976 — 13ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ — 1989

ՄԵԾ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Կիրակի, Մայիս 21, ժամը 13–ին Տարօն եւ Վասպուրական սրահներուն մէջ:
Գեղարուեստական բաժին:
Հայկական մթնոլորտ:
Ճաշագին 130 ֆրանք:

(Շար. Ա. էջէն)

մը մէջ իր մասնակցութեան համար: Բայց, ինք եւ իր պաշտօնակիցը՝ Տելման Գդլեան իրենց կարգին ամբաստանուած են, Շաբաթ օր, Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումին կողմէ, որպէս անձեր որոնք «ծանրակշիռ չահագործումներ» կատարած են իրենց քննութեանց ընթացքին: Երկու դատաւորներու ձեռքէն առնուած էր Մայիս 4–ին ուզբեկ հարցին քննութիւնը: Ապրիլի վերջաւորութենէն ի վեր արդէն, խորհրդային մամուլը փակ էր իրենց առջեւ եւ ընդհակառակն թերթերը հակայարձակման անցած էին, մեղադրելով զիրենք որ կոպիտ մեթոտներ կը գործադրեն իրենց հարցաքննութեանց ընթացքին:

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 14–ի մրցումներու արդիւնքներն են.–

Արարատ – Դինամօ Թ.	0 – 0
Չերնոմորեց – Դնեպր	1 – 1
Դինամօ Կ. – Լոկոմոտիւ	1 – 0
Դինամօ Մն. – Ժալգիրիս	2 – 0
Տորպեդօ – Մետալիստ	1 – 0
Շախտեոր – Սպարտակ	0 – 1
Դինամօ Մ. – Պամիր	0 – 0

Այս խաղերէն ետք դասաւորման գլուխն է Սպարտակ 17 կէտով, իրեն կը յաջորդեն.– Դինամօ Կ. եւ Տորպեդօ Մ. 13–ական, Դնեպր եւ Չերնոմորեց 12–ական, Մետալիստ եւ Արարատ՝ տասնական եւայլն, եւայլն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Անի Գասպարճեան եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Հայկազ եւ Լենա Եարտըմեան եւ զաւակները (Պէյրութ), Տոքթ. եւ Տիկին Գէորգ եւ Ալին Փափազեան եւ զաւակները (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Միսաք Գասպարճեան եւ ընտանիքը (Միացեալ – Նահանգներ), Տէր եւ Տիկին Հայկազուն Գասպարճեան եւ զաւակները (Միացեալ – Նահանգներ), ինչպէս նաեւ համայն սգակիր պարագաները կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Մայիս 21, առաւօտեան ժամը 11.30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց սիրելի հօր, մեծ – հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՍԵԴՐԱԿ ԳԱՍՊԱՐՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գասպարճեան հետեւեալ նուիրատուութիւնները ըրած են.–

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ, Փարիզի Հ.Բ.Ը.Մ.–ին եւ Ռ.Ա.Կ.–ի Ա. Չօպանեան ակումբին 1000–ական ֆրանք, Հայ Ազգատախնամին, Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին, Դպրոցասէր Վարժարանին, «Յառաջ»ին, «Աշխարհ»ին եւ «Lettre de l'ADL»–ին 500–ական ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Արշալոյս Փօլատեան կը ծանուցանէ որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 21–ին, Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ) իր ամուսնոյն՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ,

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Ալեքսան Նուրեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Նշան եւ Շուշան Միքայէլեան 400 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 400 ֆրանք «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Պր. Օննիկ Թորոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին, 200 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Վահէ Հէքիմեան իր որբանոցի ընկեր՝ Ալեքսան Նուրեանի մահուան առթիւ ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ ողբացեալին զաւակներուն եւ հարազատներուն եւ 500 Ֆր. կը նուիրէ իր սիրելի «Յառաջ»ին:

L'ECOLE ARMENIENNE NAREG
D'ENGHIEN-LES-BAINS ET DE SA REGION
vous invite cordialement à participer à sa

FETE DE FIN D'ANNEE

animée par ses élèves (de 5 à 18 ans)
le Dimanche 21 Mai à 15 heures
à la Maison de Retraite Arménienne de Montmorency
44-50, Avenue Charles de Gaulle
95160 Montmorency
entrée par l'Avenue du Rond Point

— Entrée gratuite —

Les parents de la vallée de Montmorency sont invités à envoyer leurs enfants à l'Ecole arménienne Nareg d'Enghien-les-Bains.
Scolarité gratuite.
Profitons de cette journée pour faire connaissance.
Renseignements Tél. : 34 12 84 45
39 95 31 46

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ անդամուհիները, Կիրակի, Մայիս 21, ժամը 15–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:
9, ռիւ տը Մատրիտ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 20, ժամը 16–էն սկսեալ սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

LA SOCIETE
DES GENS DE LETTRES
ARMENIENS DE FRANCE

organise une soirée littéraire,
dont le sujet sera :

VAHÉ OCHAGAN
PROSATEUR

Conférencier : MARC NICHANIAN
(la conférence est en arménien)

Dimanche 21 mai à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° COURCELLES

—— Entrée libre ——

ATELIER
Porte ouverte
18 mai au 10 juin

ARCHAG
&
KAZANDJIAN

Vernissage
le Jeudi 18 mai à 18h30

Adresse : 39, rue des Gravilliers
75003 Paris
M° : Arts et Métiers

Pour tout renseignement téléphoner à O. Demirdjian
42 - 71 - 67 - 86

SALON DU LIVRE

Les éditions Parenthèses seront présentes au Salon du Livre de Paris, du 19 au 25 mai avec toutes les nouveautés de leur collection «Arménies».
Salon du Livre, Paris, Pte. de Versailles
Hall 7, Stand i31
Si vous souhaitez recevoir des invitations, téléphonez au (16) 91. 48. 74. 44.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ՃԱՇ

Սիրով կը հրաւիրուին հայրենակիցները Մայիս 21, Կիրակի առաւօտ ժամը 10–ին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ուր կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ

նախագահութեամբ՝
Եւրոպայի հայրապետական պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ–ի

ներկայութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ–ի
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ–ի

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հովիւ՝
Նարեկ Քհնյ. Վարդանեան–ի

գոյգ սարկաւագներու՝
Վարդգէս Աւագ Սարկաւագ Վարդանեան–ի
Յարութիւն Սարկաւագ Ժամագործեան–ի

եւ եկեղեցւոյս նուիրեալ Դպրաց Դասի եւ անխոնջ ղեկավար՝
Պ. Հայազատ Օհանեան–ի

Պատարագէն վերջ ժամը 13–ին, ի նպաստ Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ եւ Տրոմի Հայ Համայնքի կեդրոնի իրականացման՝

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԵԾ ՃԱՇ

Փալէ տը լա Ֆուառի Սալ Տագիոյի սրահին մէջ
գեղարուեստական յայտագրով:

Ճաշի մասնակցութիւն՝ 100 Ֆ.:

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ հասցէներէն, հեռաձայնով կամ անձամբ.–

- Մազլումեան Անտրէ, 48, ռիւ Պուֆիէ — Հեռ. 75 43 17 24
- Սէմէրճեան Մամբրէ, 53, Մաթիէ տը Մոնժօ — Հեռ. 75 43 30 54
- Փաշայեան Արա, 18, ռիւ տ'Արմէնի — Հեռ. 75 56 08 05
- Մաքճեան Վահէ, 21, ավընիւ տը լա Կառ — Հեռ. 75 44 53 79

Le Comité des JEUNES de l'U.G.A.B. vous convie
au

CARNAVAL
DE
L'UGAB-JEUNES

Le SAMEDI 20 MAI à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel

★ COTILLONS ★
★ COCKTAILS DETONNANTS ★

l'UGAB-JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.

Tenue de fête conseillée

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 18

JEUDI
18 MAI
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.014 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 64e ANNÉE — No 17.014

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԿԻՐԸ, ԶՈՐ ԿԸ ՍՊԱՆՆԵՆ

Աւելի քան տասնեւչորս տարի է, որ ամէն օր, ամէն ժամ, երկիր մը կը սպաննուի, ու աշխարհ կը դիտէ, երբեմն – երբեմն ցասումի արտայայտութիւններ արձակելով, խիղճը հանդստացնելու համար։

Երկիրը, որ կը սպաննուի, դեռ երէկ, նախանձը շարժած էր բոլորին։ Արեւելքի Զուիցերիան մկրտուած, ան իր ծոցը առած էր քրիստոնեան ու մահմետականը, աջն ու ձախը, Արաբն ու Հայը։

Այս վերջինը, նոյնիսկ տուն – տեղ եղած էր, անգամ մը եւս։ Կաթողիկոսարան, դպրոց, եկեղեցի, ակումբ, մամուլ։ Անոնք որոնք այս երանութեան մէջ կ'ապրէին չկրցան նախատեսել, թէ այս բոլորը շատ գեղեցիկ էր տեւելու համար։ Անոնք նախատեսեցին, մանաւանդ մարոնիները, չզգալով երբեք թէ անարդարութենէն, թշուառութենէն կը ծնին անզսպելի պոռթկումներ։ Կը բաւէ որ տեղ մը կայծ մը բռնկի։

Այրելեան օր մը, բան մը սկսաւ Լիբանանի մէջ, որու վերջը չի տեսնուիր։ Պատերազմ մը, որու ածական իսկ չի գտնուիր, քանի ան մնաց անորակելի։ Ոչ քաղաքացիական է, ոչ յարանուանական, ոչ ազգամիջեան։ Բոլորն է ու ոչ մէկը։ Պատերազմ իսկ չէ։ Երկրի մը սպանութիւնը տարիներու երկայնքին։ Հոգեշահ խօսքեր, հոս ալ, չեն պակսիր։ Հրադադարի հրահանգներ, քանի մը դէտ, քիչ մը ՄԱԿ-ի ուժ ու մանաւա՛նդ քաղաքական ամէնէն ազդու զէնքը՝ պիղատոսեան անտարբերութիւնը։ Երկու մեծերն ալ բարենպաստ միջամտութիւն մը կ'առաջարկեն կարգադրութեան մը համար, այն տպաւորութիւնը տալով որ ոչ մէկ դեր ունեցած են այս բոլորին մէջ։ Շէնքերը թող փլին, նորեր կը շինուին, մարդիկ թող մեռնին, ուրիշներ կը ծնին։ Սուրիա եւ Իսրայէլ թող խանգարեն ամէն բան։ Խորքին մէջ, լուռ մեղսակցութիւն մը կայ իրենց միջեւ։ Առաջինին համար, ի վերջոյ, Լիբանանը քիչ մը իր'ն է, հոն երբեք դեսպան չէ ունեցած ու Իսրայէլեան ներկայութիւնը երկրին հարաւը զինքը չի նեղեր, ընդհակառակն, թող ան ալ հոն քիչ մը ոստիկանի դեր խաղայ։ Կարեւորն այն է որ դուրսէն մարդ չգայ, ինչպէս Ֆրանսան, որ մարդասիրական դետնի վրայ իսկ, ինչ վայնասուն ստեղծեց։

Բոլորը ռիսկ մը գտած են իրենց հաշիւները տեսնելու համար։ Քառասուն տարի է պատերազմ չկայ, ձեւ մը պէտք է գտնել փոխարինելու համար։ Զէնք պէտք է ծախել։ Հոս – հոն քիչ մը ահաբեկչութիւն, բախում, առեւանգում, սպանութիւն եւ Լիբանան։ Յարմարագոյն ռազմադաշտը, ուր ամէն բան կարելի է։ Միջ – քրիստոնէական, միջ – մահմետական, քրիստոնեայ – մահմետական, արաբ – իսրայէլեան, մահմետական – սուրիական, եւ երբ ամէն բան սպառի, կը մնայ՝ Պաղեստինցին։

Տասնեւչորս տարի է, Լիբանան դարձաւ խորհրդանիշը միջազգային քաղաքական ապարոյութեան։ Ամէն օր, ամէն ժամ, աշխարհ կը շարունակէ դիտել երկրի մը սպանութիւնը։ Ոչ ոք կ'ուզէ շատ միջամուխ ըլլալ, Ուաշինկթընի եւ Մոսկուայի շահերը Դամասկոսի ճամբէն կ'անցնին։ Գէշ մարդ չըլլալ։ Լիբանան կը մեռնի՞։ Մանկութիւն չունեցող սերունդները կը բազմանա՞ն, հոն ուր առաջին խաղալիքին անունը կալաշնիկով է։ Ուրի՞շ հոգ։

Հարցը հոն է նաեւ որ չգտնուին չափաւոր որակուած, խելահաս մարդիկ, որոնք հեռու ծայրայեղութիւններէ փորձէին …ու գտնել ու մտածել որ միայն զէնքով չէ Լիբանանցիին փրկութիւնը։ Այդպէս մտածողներէն մէկն էր սիւննի կրօնապետը՝ Շէյխ Հասան Խալէտ, որ սպաննուեցաւ առջի օր։ Գահիրէէն Նումէա, Նումէայէն Պէյրութ խաղաղ լուծումներ փնտռողներու օրերը հաշուուած են։

Եւ ըսել թէ, անդին, Արաքսի ափին թէ ցրուած աշխարհի չորս կողմ, տարաբախտ ժողովուրդ մը կայ, որ հաւատաց արդարութեան ու մինչեւ այսօր, կը խորհի թէ միայն իր ճակատագիրն է խաբուիլ։ Կիլիկիայէն՝ Արցախ։

Ի՞նչ գեղեցիկ էր Լիբանանը։ Ծով, լեռ, քիչ անդին Պաալպէք, այսինքն՝ Պատմութիւն։

Այսօր, պահ մը դադար, թաղումի մը համար, պուտ մը աղօթք ու վաղը՝ կրկին կրակ ու մահ։

Երկիր մըն է, զոր կը սպաննեն։

«ՅԱՌԱՋ»

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԹԼԵԹԻԶՄ

● ԽՈՍՏՄՆԱԼԻՑ

Սմոլէնսքի մէջ, պատանիներու միջեւ (ծն. 1972 – 1973) մրցահանդէսի մը ընթացքին, Գենատի Բարսեղեան (Երեւան) սկաւառակը նետած էր 65.64 մեթր հեռու։ Տպաւորիչ՝ անոնց համար որոնք ծանօթ են այս մարզաձեւին։ Կը կոտրէ Խորհրդային Միութեան այդ դասակարգի մրցանիշը։ Սակայն պատանիներու սկաւառակը կը կշռէ մէկ քիլօ. միայն, փոխանակ երկուքի, այնպէս որ անտեղի է շատ խանդավառուիլ, ի տես վերեւի արդիւնքին։

Եթէ Բարսեղեան ուզէ մարզուիլ քանի մը տարիներ շարունակ, Հայաստան ունենայ թերեւս միջազգային կարգի մարզիկ մըն ալ։

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ԳՈՆԷ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Տասը խաղերէ վերջ՝ որոնց ընթացքին «Արարատ» ունեցած է չորս յաղթանակ, չորս պարտութիւն եւ երկու հաւասարութիւն, կարելի է արդէն – քիչ մը լաւատեսութեամբ – յուսալ որ երեւանեան խումբը այս տարի ալ պիտի կրնայ պահել իր տեղը Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ։ Իսկ թէ պիտի կրնա՞յ որակուիլ եւրոպական բաժակի մը համար, այդ տակաւին անորոշ է։ Ատոր համար պէտք է դասուիլ գոնէ հինգերորդ։ Ներկայիս «Արարատ» 7-րդ է. կը մնան քսան խաղեր։

● ԹԵՐԵՒՍ ԳԱԼ ՏԱՐԻ

Այս տարի, Հոգեգալուստին, չունեցանք Ֆրանսահայ մէջ – ակումբային տարեկան մրցաշարքը՝ ինչ որ կը խախտէ սովորութիւնը։ Պատճա՞ռը. կազմակերպութիւնը յոգնեցուցիչ է եւ մեծածախս. մեր գըլխաւոր ակումբներէն – Ալֆորվիլ, Իսի, Մարսէյլ, Լիոն – Տէսին, Վալանս, Վիէն – ոչ մէկը յանձն առած էր զոհաբերուիլ։ Գոնէ այսպէս ըսաւ մեզի Լիոն – Տէսինի նախագահ Սերժ Մալճեան։ Հաւաստեց սակայն թէ, 1990-ին, իր ակումբը պիտի ջանայ վերստին ձեռք առնել այդ կազմակերպութիւնը։

Ցիշենք որ ախոյենական մրցումներ չկային անցեալ Կիրակի։

● ՔՍԱՆ ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ

Գրած ենք արդէն թէ Հայաստանի աղջիկներն ալ սկսած են ֆութպոլ խաղալ։ Խումբին անունն է Նայիրի։ Կը մասնակցի արդէն Խորհրդային Միութեան ախոյեանութեան։ Պարտուած է Կիեւի մէջ (7–0), յաղթած է Դնեպրի (1 – 0)։ Խումբին մաս կը կազմեն շուրջ քսան օրիորդներ՝ Երեւանէն։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 3 / 16)

ԹՈՒՆԱՒՈՐՄԱՆ ԴԷՊՔԵՐ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոյին մէջ տեղեկատուական զեկուցումով հանդէս եկած է փոխ վարչապետ Լ. Սահակեան։ Քննարկուած են ձեռնոցի գործատան, «Անոյշ» հիւսուածեղէնի գործատան եւ «Անահիտ» արտադրական միաւորման մէջ տեղի ունեցած թունաւորման պարագաները, որոնց հետեւանքով 54 աշխատողներ հիւանդանոց փոխադրուած են։

Այս առթիւ ստեղծուած կառավարական յանձնախումբին մէջ առնուած են Խորհրդային Միութեան ու Հայաստանի կարգ մը նախարարութեանց, ենթա – նախարարութեանց ու գիտահետազօտա – կան հիմնարկներու առաջատար մասնագէտներ, որոնք այն եզրակացութեան հասած են թէ հիւսուածքի նմոյշներուն մէջ յայտնաբերուած են թունաւոր նիւթերու հետքեր։

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրօն անբաւարար գտած է թունաւորումներու շարունակ կրկնուող դէպքերու պատճառներու քննութեան եւ յանցաւորներու յայտնաբերման աշխատանքին ընթացքը։

**

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՄՕՏ ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ (*)

Մայիս 11-ին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ արտօնուած հանրաժողով որու մասնակցեցան բազմահազար Երեւանցիներ, մերձակայ շրջաններէն աշխատաւորներ։ Միթինկի ընթացքին ելոյթ ունեցան մտաւորականներ, պետական, հանրային կազմակերպութիւններու ղեկավարներ, ժրեսփոխանութեան թեկնածուներ, Ղարաբաղի ինքնավար մարզի ներկայացուցիչներ։ Ելոյթներու ընթացքին բողոք արտայայտուած է Ղարաբաղի վերջին իրադարձութեանց համար՝ գործադուլ, դասադուլ, նստացոյց, յուզումներ։ Ժողովուրդը չի գոհանար մարզի ընկերատնտեսական զարգացումէն։ Նախանշուած ծրագիրը կ'իրագործուի միակողմանի ձեւով։ Զարկ կը տրուի միայն ադրբեջանական գիւղերու արտադրական եւ ընկերային ծրագրերուն։ Հակառակ բազմիցս եղած հանդիսաւոր խոստումներուն, Ղարաբաղին դեռ գործնական լուրջ օգնութիւն ցոյց չեն տար Հայաստանի բազմաթիւ գերատեսչութիւններ, արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ ու շինարարական կազմակերպութիւններ, կրթական եւ մշակոյթի օջախներ։

Երկրաշարժի հետեւանքներու առթիւ ալ բողոքներ եղած են։ Թէեւ ամբողջ երկիրն է որ կ'օգնէ վերականգնումի աշխատանքներուն, բայց եւ այնպէս եղածը անբաւարար է։ Միթինկի մասնակցողները խորապէս յուզուած էին զանգուածային թունաւորումներու դէպքերէն, ինչպէս նաեւ ստեղծուած բնապահական ծանր վիճակէն, որ յաճախ տխուր հետեւանքներու կը յանգի։ Համապատասխան կազմակերպութիւնները վճռական միջոցներու չեն ձեռնարկեր, ինչպէս թունաւորումներու պատճառները բացայայտելու եւ յետագայ դէպքերը կանխելու, այնպէս ալ արտադրական, յատկապէս քիմիական շատ մը ձեռնարկութիւններու թերքնիք դրութիւնները հսկելու եւ, հարկ եղած պարագային, վնասակար արտադրութիւնները պարզապէս փակելու համար։ Ժողովուրդը յուզող այս եւ այլ հարցեր կը քննարկուէին հրապարակաւ, կարծիքներու հակադրման պայմաններու մէջ, սակայն, որոշ մարդոց կողմէ եղան անվայելուչ, վիրաւորական արտայայտութիւններ։

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Այս ցոյցին արձագանգած էինք Մայիս 13 / 14-ի մեր թիւով։ Հոս՝ պաշտօնական մանրամասնութիւնները։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ՊԷՅՐՈՒԹԻ ժողովրդական սիւննի թաղամասին՝ Այշա – Պաքքարի մէջ, 50 քիլօ պայթուցիկ կրող կառք մը պայթած է մզկիթին մօտ։ Սիւննի կրօնապետը՝ Շէյխ Հասան Խալէտ որ իր կառքին մէջ էր անմիջապէս սպաննուած է։ Քսան հոգի ալ մեռած է եւ 50 ուրիշներ ալ վիրաւորուած պայթումին հետեւանքով։ Ռաշիտ Քարամէի սպանութենէն ի վեր (1987) առաջին սպանութիւնն է այսքան բարձր մակարդակի վրայ։ Հանրապետութեան միւֆթին 68 տարեկան էր եւ ծանօթ չափաւոր իր դիրքորոշումներուն համար ազգային համերաշխութեան վերահաստատման նպատակաւ։ Այս սպանութիւնը ընդհանուր վրդովում պատճառած է եւ բոլորը կը դատապարտեն այս ոճիրը, հաւանաբար դատապարտողներուն մաս կը կազմէ նաեւ դըրդողը։

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ եւրոպական քաղաքականութիւնը դատապարտող բանաձեւը, զոր պատրաստած էին վերանորոգողները, ծառայեց գլխաւորաբար աւելի ցայտուն դարձնելու ընդդիմութեան պառակտումը։ Բանաձեւը ստացաւ միայն 189 ձայն (անհրաժեշտ էր՝ 289) մինչ ընդդիմութիւնը 279 երեսփոխան ունի։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ, մինչ Կորպաչով եւ Տէնկ Ցիափինկ մէկ վայրկեան տեւող ձեռքի սեղմումով մը կը նուիրագործէին իրենց հաշտութիւնը, անդին մէկ միլիոն ցուցարարներ միշտ ժողովրդավարութիւն կը պահանջէին։ Ցոյցերը կը տարածուին այլ քաղաքներ։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ եւրոպական ընտրութեանց ցանկը (81 անուն) կը գըլխաւորէ, ինչպէս ծանօթ է Լօրան Ֆապիւս։ Բ. անունն է Ստրազպուրկի նորընտիր քաղաքապետուհին՝ Թրօթման։ 46-րդ դիրքի վրայ կուգայ Լոնիւի գործակիցը Ժան (Վարուժան) Գրիգորեան։

ԱԴՐԲԵՋԱՆ կ'ուզէ Թուրքիոյ հետ ամէն մարզի փոխ յարաբերութիւնները ընդլայնել։ Փոխ վարչապետ Հիւսէյնօղլու այս մասին խօսելով ըսած է թէ մինչեւ երկու տարի առաջ Թուրքիա առեւտրական կապեր հաստատելու փափաք յայտնած չէր, սակայն այսօր կացութիւնը տարբեր է ու միայն վերջին հինգ ամսուան ընթացքին թրքական վեց ձեռնարկութիւններ Ադրբեջան գացած են, յարաբերութիւն մշակելու նպատակով։ Հիւսէյնօղլու աւելցուցած է թէ Թուրքիա կրնայ Ադրբեջանի քարիւղէն, ծանր ճարտարարուեստէն, բամպակագործութենէն ու այգեգործութենէն օգտուիլ, եւ թէ իրենց առաջարկի կը սպասեն։ Ադրբեջան եւս մաս կը կազմէ այն հանրապետութիւններուն, որոնց հետ մօտ ատենէն կը սպասուի սահմանային համաձայնութիւններ ստորագրել։ Եթէ այս պարագան իրականանայ, երկկողմանի յարաբերութիւններու զարգացումը աւելի պիտի դիւրանայ։

ԿԻՊՐՈՍԻ ԹՐՔԱԿԱՆ բաժնի ընդդիմադիր ճակատի թերթը «Ենի Տիւզէն» Փետրուար 15-ի թիւով դանդատած է շըրջանի բնակչութեան տեղաշարժէն. հոն կ'ըսուէր. – «1974-էն ի վեր, կատարուած տեղաշարժերով հետզհետէ փոփոխութեան կ'ենթարկուի հիւսիսային Կիպրոսի բնակչութեան կառոյցը։ Մինչ կ'աւելնայ Թուրքիայէն հասնողներու թիւը, հետզհետէ աւելի մեծ թիւով Կիպրացիներ արտասահման կը մեկնին»։ Թերթը կ'ըսէ թէ 1974–1986 տարիներուն ընթացքին 50 հազար թրքահպատակ փախստական բնուորներ փոխադրուած են կղզի։ Ուսումնասիրութիւն մըն ալ ցոյց տուած է թէ հիւսիսային Կիպրոսի բնակչութեան 26%-ը կը բաղկանայ Թուրքիայէն գաղթածներէ։

Հարցը նոր արձագանգ գտած է «Իքիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթին մէջ, ուր կ'ըսուի թէ ընդդիմադիր կուսակցութեան նախագահը վերոյիշեալ տուեալներուն տեղական իշխանութեան կողմէ հերքումը Ստրազպուրկի եւրոպական Խորհրդարանը մոլորեցնելու քայլ մը կը նկատէ։

ՄԱՅՔԸԼ ԱՐԼԷՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԳԻՐԸ

Ամերիկեան «ՏԸ ՆԷՅՇԸՆ» թերթին մէջ

Ամերիկեան «Տը Նէյշըն» շաբաթաթերթին Ապրիլ 24-ի թիւին մէջ ամերիկահայ գրագէտ Մայքըլ Արլէն ստորագրած է «Ծորակի փականք ու ջախջախման երեւոյթը» վերնագրով ութ էջերու վրայ երկարող յօդուած մը։ Ձախակողմեան հակում ունեցող այս թերթը տաղանդաւոր գրողին կարեւոր տեղ յատկացուցած է իր առաջին էջը խորագրելով՝ «Յատուկ տեղեկագրութիւն. Մայքըլ Արլէնի հայկական օրագիրը»։

Ընթերցողին առջեւ Հայաստանի ու Արցախի տխուր մէկ պատկերն է որ կը պարզուի։ Թէեւ կարելի չէ հոս բերուած փաստերը կասկածի ենթարկել, սակայն առօրեային նկարագրութիւնները կը մնան մակերեսային։

Հարցէն անտեղեակ Ամերիկացիին վրայ ի՞նչ տպաւորութիւն կրնայ թողուլ նման աշխատութիւն մը։ Արդարեւ, յօդուածագիրը ինք եւս կը խոստովանի որ Ամերիկացիք – ներառեալ իր բարեկամները – «կը դժուարանան նոյնիսկ քարտէզին վրայ ցոյց տալ Հայաստանի տեղը»։ *Ո՛ւր մնաց Ղարաբաղը…*

Հայաստանը անօգնական է ու խղճալի։ Անյոյս է վիճակը, օգնութիւն չկայ, չկայ փոխադարձ հնարաւորութիւն եւ ընդունակութիւն, քանի որ հոն գրեթէ բոլորը (եթէ ոչ բոլորը) բարոյապէս ապականած ու անձեռնհաս են։

Ուրեմն ի՞նչ կ'առաջարկէ ամերիկահայ գրողը։ Պէ՞տք է Արեւմուտքը մասնակցի համատեղ ձեռնարկութիւններու ստեղծման. ո՛չ, պատկերը սոսկալի է։ Պէ՞տք է արդեօք որ Ամերիկացիք մարդասիրական օգնութիւնը շարունակեն. մինչեւ հիմա ան ալ օգուտ չէ բերած։ Արտասահմանէն գալիք հանրային ու քաղաքական ճնշումը օգուտ մը պիտի բերէր արդեօք հարցին լուծման։ Գրողը չի մտածեր անգամ այդ մասին։ Իսկ ի՞նչ է բուժը։ Ցաւիլ Հայաստանի համար, որ այսքան անօգնական վիճակի մէջ կը գտնուի։ Եթէ Մայքըլ Արլէն որեւէ նպատակ չէր հետապնդեր ու պարզապէս կ'ուզէր գրական – գեղարուեստական «էսէ» մը հրատարակել, այն պարագային ինչո՞ւ ընտրել նման քաղաքական թերթ մը եւ ոչ թէ «Նիւ – Եորքըր» *գրական, որակաւոր շաբաթաթերթը, ուր յաճախ լոյս կը տեսնեն իր գործերը։ Այս ամէնով հանդերձ, արժէ թերեւս ծանօթանալ «իր արմատներուն վերադարձող» գրողի մը աշխարհահայեացքին, հայեացք՝ ուղղուած դէպի Հայաստան, Արցախ։*

Առաջին տողերէն իսկ ակնյայտ է սովորական Ամերիկացիի վախը Սովետներէն *եւ ճամբորդութեան ընթացքին անպայման հանգստաւէտ պայմաններ փնտռելու մոլուցքը։ Ան յաճախ կ'ակնարկէ մութ գոյնով հագած մարդոց «ՔԱ – Կէ – Պէ»ի գործակալ ոստիկաններու ու Հայերու, եւ, ինչո՛ւ չէ, պանդոկներու, հիւանդանոցներու, դրասենեակներու՝ բոլորն ալ աղտոտ եւ անբարեկարգ։*

Մայքըլ Արլէն կ'երթայ աղէտին վայրը ու զայն կը նկարագրէ իրեն յատուկ ոճով.

«Որքան կը յիշեմ, քանի մը տարի առաջուան Լենինականը շատ սիրուն քաղաք մը չէր – գեղեցիկ ըլլալէ շատ հեռու էին ամէն տեղ գտնուող խորհրդային ոճով բնակելի շէնքերը։ Բայց խիտ ու առոյգ տեղ մը։ Հին ու նոր շէնքեր։ Խճողուած պողոտաներ։ Զանգուածի ու ժողովուրդի զգացում մը։ Այսօր, առաջին նկատուող բանն այն է, որ զանգուածը հոն չէ։ Հոն, ուր առենին բազմութիւն կար, հիմա տարօրինակ, ճնշիչ, մելամաղձոտ … իրապաշտութիւն մը կայ»։

Աղէտալի նկարագրութիւններէ յետոյ, յօդուածագիրը կը հրամցնէ երկրաշարժին յաջորդած առաջին օրերուն (բոլորիս յայտնի) ողբալի պատկերը։ Ֆրանսացի բժիշկ մը կը պատմէ, թէ ինք 10 տիալիզ *բերած է իրեն հետ, սակայն մինչ այդ, գործիքի չգոյութեան պատճառաւ, կեանքեր փրկելու համար ոտքեր ու թեւեր կտրած են,* «գործածելով ատաղձագործի, գերան կտրելու սղոցներ»։ «Մարդիկ հիմա կը բնակին վրաններու, վակոններու ու ոչ արդիական նախաշէն տնակներու մէջ»։ *Բնաւ ոգեշնչող չեն այդ կանաչ մետաղեայ տուփերը…*

«Անհաւատալիօրէն ճնշող է հեռանկարը։ Կը հանդիպինք Սուրէն անունով մէկուն, շուրջ 50 տարեկան, ամրակազմ, առողջ մարդ մը՝ կարմրաւուն երեսով ու աչքին վրայ վէրք մը։ Կ'ուզէ մեզի ցոյց տալ իր նոր տունը, մեզ կը տանի կանաչ տուփերէն մէկուն առջեւ ու ներս կը մտնէ։ Գրեթէ բան չկայ ներսը. յատակին վրայ ներքնակ մը, գորգի փոխարէն՝ լոգարանի լաթ մը, երկու աթոռ ու «Դեռ ելեկտրականութիւն չունինք», կ'ըսէ Սուրէն։ «Իսկ ջո՞ւր», կը հարցնէ Վարդան։ «Տակաւին ջուր ալ չունինք», կ'ըսէ Սուրէն (…)»։

Եկեղեցին շատ դրական կերպով ներկայացուած է։ Հայաստանի միակ կառոյցն է որ կ'արժանանայ գրողին գնահատանքին. – «Գարեգին Եպիսկոպոս Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աղէտեալներու օժանդակութեան այստեղի պետն է, 40 տարեկանի շուրջ, պեխաւոր մօրուքով, սեւ կաշուէ վերարկուով։ Կայ նաեւ Միրիամ, բարեսիրական հայ գործիչ մը՝ Նիւ – Եորքէն։ Վարդան, Շիքակոյէն ճարտարապետ մը, եւ Արտաշատ՝ Երեւանէն հին բարեկամ մը, երաժիշտ, լեզուի ուսուցիչ»։

Հասած ու չհասած օժանդակութեան մասին տարբեր բաներ կը պատմուին։ Կ'ըսուի որ Ֆրանսացիներն ու Իտալացիները կրցած են լաւագոյն կերպով օժանդակութիւնը հարկ եղած տեղը հասցնել։ Երկրաշարժէն ի վեր Ֆրանսայէն 10 հազար թոն ապրանք հասած է, իսկ Ամերիկայէն՝ 300 թոն։ Կը նշուի որ Ֆրանսացիները լաւ կազմակերպուած էին եւ բոլոր ապրանքները ուղղակի վերապրողներուն կը բաշխուէին։ «Բայց, *կ'ըսէ Մայքըլ Արլէն,* 300 թոն ապրանքը, մեծաւ մասամբ հագուստեղէն, Գարեգին Եպիսկոպոսին ապահով ձեռքերը հասաւ ան շատ լաւ աշխատանք կը տանի»։

Աւելի անդին, ճաշարանի մը մէջ «քաղաքական» խօսակցութիւն մը կ'ընթանայ։ Արտաշատի մէկ ընկերը՝ համալսարանի բանասիրութեան դասախօս՝ Գէորգ, 30 տարեկան, կ'ուզէ գիտնալ թէ «Ամերիկացիները գայրացած ե՞ն Ղարաբաղեան Շարժումը ճնշելու Կորբաչովի ձեռք առած միջոցներուն համար։ *Ու Մայքըլ Արլէն կը խորհրդածէ. –* «Չեմ գիտեր ինչպէս պատասխանել Գէորգին։ Ճշմարտութիւնը լաւ բան է, բայց այս վայրկեանիս իրականութիւնն այն է որ Ամերիկացիներու մեծամասնութիւնը, ներառեալ իմ ընկերներէս շատերը, չի գիտեր թէ ուր է կամ ինչ է Հայաստանը, մէկ կողմ ձգած՝ Լեռնային – Ղարաբաղը։ Մինչ ես պատասխան մը կը փնտռէի, Գէորգ իր հարցումը կ'ընէ, ընկերաբար թեւիս դպնալով. – «Գիտեմ ամերիկացի ժողովուրդը շատ հոգ տարաւ», կ'ըսէ ան։ Կասկածելի երեւո՞յթ մը ունիմ արդեօք։ Արտաշատ կ'ըսէ. – «Գէորգ ըսել կ'ուզէ ամերիկացի մտաւորականները։ Անշուշտ ամերիկեան մտաւորականութիւնը շատ հոգ տարաւ»։

Գուցէ եւ Ամերիկացիները ագէտ են, բայց անոնք գիտեն ինչպէս վարել առեւտուրը, գիտեն ինչպէս երկիրը տնտեսապէս կրնայ բարգաւաճիլ։ *Նոյնը չէ Հայերու պարագան։ Տիթրոյիթցի գործարար հայ մը կը վազէ մէկ գրասենեակէն միւսը, մէկ պաշտօնավարէն մէկ ուրիշին, բոլորն ալ անկարող, ագէտ եւ ոչ հմուտ։ Առեւտրականը ծորակ արտադրող համատեղ ձեռնարկութիւն մը ստեղծելու եկեր է, սակայն ամէն տեղ գործի փոխարէն կենաց կ'առաջարկեն։ Ան վերջապէս Ստեփանակերտ կը հասնի, Մայքըլ Արլէնի ու միւսներուն հետ։ Կը հանդիպին Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի նախագահ՝ Ա. Վոլսկիի, կ'առաջարկէ ծորակներ.*

«…Վոլսկի խօսակցութիւն կը բանայ խաղողի շուրջ, որմէ շատ ունին Ղարաբաղ, նաեւ գինի, զոր ուրիշ տեղ կը ղրկեն շիշերու մէջ լեցնելու համար։ «Մեզի պէտք եղածը, կ'ըսէ ան, շիշի գործատուն մըն է»։

«Մենք շիշի գործատուն չենք ըներ», կ'ըսէ Պրտ։

«Շիշ շինելու գործատուն չէ», կ'ըսէ Վոլսկի։ «Շիշերը ունինք արդէն։ Գինին շիշերու մէջ լեցնելու գործատուն մը»։

«Այդ ալ չենք ըներ», կ'ըսէ Պրտ։

Ծորակի տուփը կը բանայ ու եղածը սեղանին վրայ կը դնէ։ Վոլսկի կտորներէն մէկը կը վերցնէ. «թերեւս ասոր մէկ մասը հոս շինենք, իսկ ալիւմինիումի մասը՝ մէկ այլ տեղ»։

«Մենք ալիւմինիոմ չենք գործածեր», կ'ըսէ Պրտ։

«Անշուշտ», կ'ըսէ Վոլսկի։

«Ընկ. Վոլսկի ալ ճարտարագէտ է, անոր համար հարցին մասնագէտի աչքով կը նայի», կ'ըսէ իր օգնականներէն մին։

Վոլսկի նորէն ձեռքը կ'առնէ ծորակի կտորը. «Սա չափազանց բարդ է», կ'ըսէ։ «Մեր ուզածը պարզ բան մըն է, ժողովուրդին համար (…)»։

Եւ այսպէս շարունակ. գործնական առաջարկներ չեն տրուիր ու հետզհետէ նոր կարիքներ ի յայտ կուգան։ Այստեղ ամէն ինչ շատ աւելի յետամնաց է քան Հայաստան։ Հիւանդանոցը խայտառակ ու ողբալի վիճակի մէջ է, տուները երեք շաբաթը մէկ կը փոխուին, կտրուած պատուհաններուն տեղ խաւաքարտեր դրուած են։ Հայ բժիշկ մը կը գանգատի. «Այս ամբողջ տարիներուն ընթացքին ադրբեջանական կառավարութեան ենթակայ եղանք։ Մեր դպրոցները, հիւանդանոցները դրամ չունէին»։

Արցախեան այս ճամբորդութենէն կ'իմանանք նաեւ որ մարզը Բաքուի ենթակայութենէն հանած ըլլալով հանդերձ՝ «Կորբաչով ղարաբաղեան կեանքի մի քանի կողմերը Ադրբեջանի վերահսկողութեան տակ ձգած է։ Կ'ըսուի թէ անոնցմէ մէկը հանքերն են, որոնք հոս մեզ չեն շահագրգռեր, բայց օդային երթեւեկութեան վերահսկումը այլ բան է։ Այսպէս, մեր թռիչքը կը ձգձգուի ոչ թէ Երեւանի աշտարակին կողմէ, ոչ թէ հարիւր մղոն անդին գտնուող Ղարաբաղի աշտարակին կողմէ, այլ Բաքուի, որ կը գտնուի երեք հարիւր մղոն հեռու։ «Կ'ըսեն թէ մշուշ կայ», կ'ըսէ նախարարի տեղակալը։ «Շատ թրքական վերաբերմունք մըն է», կ'ըսէ նախարարը»։

Մ. Արլէն մեծ հաճոյքով կը պատմէ շինարարական թերութիւններուն մասին, չի վարանիր մանրամասն տեղեկութիւններ տալու եւ փլած շէնքերը ֆրանսական «միլֆէօյ» կարկանդակին նմանցնելու։ Տիթրոյիթցի առեւտրականին բերանէն կը լսենք նաեւ թէ «գործարարական առումով, Հայերը քարէ դարը կ'ապրին»։ Խի՛տ նկատողութիւններ։ Սակայն թերեւս Հայութեան մասին արուած ամենավարկաբեկիչ պարբերութիւնն այն է, ուր Հայերու հպարտութիւնն ու նիւթապաշտութիւնը միախառնուած կերպով ներկայացուած են. դիւրութեամբ, պարզունակ կերպով թուղթին յանձնուած միտքեր, առանց որեւէ վերլուծումի։

«Երեւան վերադարձին, մեր հայ ընկերները ուրախ են որ եղեր ենք Ղարաբաղ։ «Հրաշալի է, չէ՞», կ'ըսէ Գէորգ։ Արտաշատ կ'ըսէ. «Գիտե՞ս որ խորհրդային մարշալ Բաղրամեան ղարաբաղցի է, կան նաեւ խորհրդային 24 պաշտօնական հերոսներ»։

«Շատ աղքատ է», կ'ըսէ Վարդան։

«Գիտեմ», կ'ըսէ Գէորգ։ «Բայց գարնան այնքան կանաչ կը դառնայ որ ,լեցուն խնձոր ու խաղող կայ ։Ամէն պարագայի մէջ, ի՞նչ կը նշանակէ հարուստ ըլլալ. այստեղ մենք հարուստ ենք քարերով, ժայռերով ու երկրաշարժի զոհերով։ Հոս բոլոր երիտասարդները Լոս Անճըլըս կ'ուզեն երթալ. «Լոս» կ'ըսեն։ «Երբ Լոս երթամ», կ'ըսեն, «տուն մը պիտի ունենամ եւ կարմիր *Պէ. Էմ. Տուպլվէ* մը»։

Այսուհանդերձ, 1915ի յիշատակը կ'ապրի։ Ծիծեռնակաբերդի անմար բոցին առջեւ են երկու Ամերիկահայերը՝ Մ. Արլէն ու իր ընկերը։ Կը մտածեն հայ ըլլալու մասին։ Մ. Արլէն նորէն յուզուած է ու դառնացած այն սիստեմին *նկատմամբ, որ մարդոց կը ստիպէ 14 յարկանի շէնքեր կառուցանել, որոնք «բոլորը միաժամանակ պիտի ջախջախուին ֆրանսական կարկանդակին նման»։ Մինչդեռ իր ընկերը՝ Վարդան կը մնայ Մայքըլ Արլէնի հայաստանեան օրագրին լաւատեսութեան միակ նշոյլը։ Վերջապէս, Հայ մը որուն համար միակ ճամբան փրկութեան, տոկալն է, պայքարը։*

«Կը կարծե՞ս, որ մենք տարաբախտ ժողովուրդ մըն ենք», կ'ըսէ ան։

«Չեմ գիտեր», կ'ըսեմ ես։

«Կը զգուիմ երբ մարդիկ այդպէս կը խօսին», կ'ըսէ ան զայրոյթով։ «Եղբայրս, մայրս ինծի միշտ կ'ըսեն «Այնքա՛ն դժբախտ ենք, բնա՛ւ բախտ չունի մեր ժողովուրդը»։ Իրենց կ'ըսեմ «Ի՞նչ եղեր մեզի. ողջ ենք, չէ՞, երկրի մը մէջ որ այն երկու հարիւր տարեկան է, մարդ մահու չափ իր շուքէն կը վախնայ, եւ մենք ահա հոս ենք, ժողովուրդ մը որ երեք հազար տարի է կը գոյատեւէ, կը վերապրի – ի՞նչ վերապրիլ, շատ աւելի լաւ քան կը վերապրինք – ուժեղ ենք

Մայքըլ Արլէն որդիի գրութիւնը, աւելի լրագրական թղթակցութիւն մըն է։ Կը նկարագրէ ինչ որ կը տեսնէ ու կը լսէ։ Առարկայական մօտեցում մը, չոր ու ցամաք, որ անկասկած ամբողջական չէ, եւ թէ նոյնիսկ կրնայ, գոնէ մասամբ, բազատ ըլլալ, դժբախտաբար։

Ն. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎՐԴՈՎԵՑՆՈՂ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Տիկին Տանիէլ Միթերանի Թուրքիայի քիւրտ ապաստանեալներու բանակավայրերը կատարած այցելութեան արձագանգները կը շարունակեն տեղ գրաւել մամուլին մէջ։ Մայիս 9-ի «Լիպերասիոն»ին մէջ Ժ. Մէնէր Տիգրանակերտէն ղրկուած թղթակցութեան մը մէջ կը նկարագրէ Տիկին Միթերանի այցելութիւնը եւ յարակից պարագաներ։

Ամէնէն ուշագրաւը պատսպարեալներու մեծ յուզումն է, ի տես նման կարեւոր անձնաւորութեան մը այցելութեան։ Մուսա Անթէր որ 75 տարեկան գրող մըն է կը խոստովանի. – «Ամէն տեսակ չարչարանքներու տոկացի, սակայն այսօր լալու իրաւունք ունիմ. Տիկին Միթերան առաջին ոտք դնէ քրտական հողին վրայ. մեր պատմութեան մէջ առաջին անգամն է որ արեւմուտքի անձնաւորութիւն մը կուգայ մեզ տեսնելու»։ Սակայն հակառակ գրագէտին սպասումին ու Տիկին Տանիէլ Միթերանի «այս մարդիկը ինծի կը սպասեն, կ'ուզեմ տեսնել զիրենք» պնդումին Անթէր առիթը չունենար վարդերու փունջը նուիրելու Թանկագին Հիւրին։

Քիւրտերու գլխաւոր գանգատը, ինչպէս յայտնի է, բանի մեկուսացումն անոնցմէ երիտասարդ մը կ'ըսէ Ֆրանսայի լրագրողին. – «Հոս բանտարկեալներ ենք մեր լեռներուն վրայ մենք վարժուած էինք ազատութեան։ Պէտք է Թուրքիա ապաստանեալի օրինավիճակ տան մեզի եթէ ոչ պիտի մեկնինք Եւրոպա կամ ուր»։ Անոնք ուշադրութեամբ կը հետեւին Իրաքի քրտական ռատիոկայանին հաղորդումներուն։ Անոնց համաձայն գիւղեր քարտէսէն ջնջուած են ու հազարաւոր Քիւրտեր փոխադրուած են երկրի հարաւակողմը. «Քիւրտիստան անապատի վերածուած է» կ'ըսեն անոնք յուսահատ։

Մինչ անդին, Ահմէտ Նեւրազ բանակատեղիին հրամանատարը ինքնագոհ կը պատմէ թէ օրական երեք հանրակառք սպասարկութեան դրուած են դէպի Մարտին. ան կարի մեքենաներ ու կերպասներ տրամադրած է դերձակներու եւ նոյնիսկ արտօնած իր «հիւր»երուն որ Մարտ 21ին տօնեն քրտական Ամանորը. ինչ հակասութիւն որ նոյն օրը ոստիկանութիւնը Տիգրանակերտի համալսարանէն 25 ուսանող ձերբակալած է, որոնք համարձակած էին Նեւրուզը (քրտական ամանոր) տօնել։

Քիւրտ երգիչ Շիւանի ձայներիզները միշտ արգիլուած են. քրտերէն ոչ մէկ գիրք, ոչ մէկ թերթ արտօնուած է։ Խուսափելու համար Քիւրտիստանի մասին Ֆրանսական անունը կը գործածուի։ Քոնիայի մէջ Ապրիլի մէջ 17 տարեկան լիսէական մը ձերբակալուած է «անջատողական քարոզչութեան» յանցանքով ու կրնայ 15 տարուան դատապարտուիլ։ Ան յանդգնած է պաշտպանել իր քրտական արմատները ուսուցիչի մը դէմ, որ կ'անարգէր զանոնք։

Ու մինչ Թուրք իշխանութիւնները քան վրդոված իր այցելութենէն ատելով վերադարձի ճամբան կը բռնէ Տիկին Միթերան, Քիւրտիստանի անանուն դաւառը կրկին կը թաղուի լռութեան մէջ, իսկ Սղերդի մօտերը զինուորականներ ու սիվիլ մը կը սպաննուէին քիւրտ մարտիկներու կողմէ։

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ շաբաթօրեայ վարժարանի հիմնարկութեան երեսնամեակը տօնուած է, Ապրիլ 8-ին: Վարժարանին մարզասրահին մէջ տեղի ունեցած հիւրասիրութենէն յետոյ, «Բաղըրմաճեան» թատերասրահին մէջ գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Տնօրէն՝ Յակոբ Տէր Խաչատուրեան, ամփոփ գիծերու մէջ վարժարանին պատմութիւնը տալէ ետք, յայտնած է թէ հաստատութիւնը այսօր մանկապարտէզէն մինչեւ երկրորդական տասներէկ լրիւ դասարանները ունի, իր 13 ուսուցիչներով ու արդիական շէնքով:

**

ՖԷՆԷՐԻ (Պոլիս) Յունաց Պատրիարքարան այցելած ու Յունաց Զատիկը շնորհաւորած է, Կիրակի, Ապրիլ 30ին, Շնորհք Արք. Գալուստեան: Պատրիարքը դիմաւորող յոյն հոգեւորականները զայն առաջնորդած են Տիեզերական Պատրիարք Տիմիթրիոսի հիւրասենեակը, ուր մուտքին երկու Պատրիարքները ողջագուրուած են: Տեղի ունեցած պատասխութենէն ետք Շնորհք Արքեպիսկոպոս եկեղեցիին մէջ աղօթք կատարած է, ապա հաւատացեալները միաձայնաբար «Քրիստոս Անեսթի» շարականը երգած են:

**

ՍԵԼԱՆԻԿԻ «Վ. եւ Վ. Տէր Զաքարեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 19-ին, տեղի ունեցած է Հայ Գթութեան Խաչի կազմակերպած Մեծ Եղեռնի ոգեկոչման հանդիսութիւնը: Վարչութեան ատենապետուհի Կ. Գասպարեան, իր բացման խօսքին մէջ, անդրադարձած է ցեղասպանութեան ոճիրին, եւ Գթութեան Խաչի հիմնադրութեան հրամայականին եւ հայ մշակոյթի նշանակութեան: Քանի մը արտասանութիւններէ ու «Կոմիտաս» երգչախումբի խմբերգներէն յետոյ ելոյթ ունեցած է օրուան դասախօսուհին՝ դրաքննադատուհի Հ. Խրիմեան, որ մանրամասնօրէն ներկայացուցած է գաղթականութեան վիճակը 1922-էն ետք: Հանդիսականներուն մէջ ներկայ եղած են հայրենի արուեստագէտներ՝ երգիչ Ռաֆֆիկ Յովհաննիսեան, դաշնակահարուհի Մարինէ Շամալեան եւ բանաստեղծ Ռոմիկ Սարգսեան: Առաջինը հանդէս եկած է աշուղական երգերու մեկնաբանութեամբ:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ եկեղեցիին մշակութային կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է «Հայկ. հարցին ներկայ հանգրուանը Ղարաբաղի եւ երկրաշարժի վերջին դէպքերուն լոյսին տակ» նիւթով ասուլիս մը: Ասուլիսին մասնակցող 4 երիտասարդներէն առաջինը՝ Ա. Պարսամեան այն կարծիքը յայտնած է թէ հարկ է ստեղծել համահայկական խորհուրդ մը: Աւելի յանդուգն եղած է Մ. Մկրտիչ, որ Ամենայն Հայոց եւ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներու հանդիպումներուն մէջ տեսած է վաղուան միացեալ Հայութիւնը՝ ՝ գաղթաշխարհէն Հայաստան: Իրեն համար անհրաժեշտ է նաեւ հայկ. պատուիրակութիւն մը ղրկել Խորհրդային Միութիւն, ի պաշտպանութիւն Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկեալ անդամներուն: Տիկին Լ. Էթմէքճեան, խօսելով «Մեր ազգային գերագոյն շահեր»ուն մասին, ըսած է թէ Խորհ. Միութեան ակարացումը եւ անդամահատումը մեզ պիտի ձգէր առանձին եւ անպաշտպան՝ թշնամի դրացիներու մէջ: Անգլերէնով կատարուած երեք բանախօսութիւններէն յետոյ, հայերէն հանդէս եկած է Հ. Խըլոբեան, որ ամփոփ պատմականը ըրած է Հայ Դատին ու հայ կեանքին, մինչեւ Խորհ. Հայաստանի ներկայ իրավիճակը: Վերջաւորութեան, շուրջ ժամ մը յատկացուած է հարցում – պատասխանի:

**

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ուիլշըր Իպէլ» համերգասրահին մէջ, Ապրիլ 2-ին, տեղի ունեցած է Միլանոյի օփերայէն սոփրանօ Լուիզա Պօղոսեանի համերգը, կազմակերպութեամբ Ամերիկահայ Թատերա – Երաժշտական Միութեան: Մարսէյլ ծնած, Պէյրութի մէջ հասակ առած, Միլանոյի Երաժշտանոցին ու ըՍքալայի ուսումնարանին մէջ կատարելագործուած երգչուհիին ընկերակցած է դաշնակահար Քարլ Տէյվիս: Յայտագրին առաջին մասը բաղկացած է միջազգային դասական հեղինակներէ քաղուած ութ երգերէ, իսկ երկրորդ մասը նուիրուած է Բ. Կանաչեանի ու Կոմիտասի:

**

ՍԱՈՒԹՖԻԼՏԻ (Միչիկըն) Ս. Յովհաննէս եկեղեցիի համալիրին մէջ, Ապրիլ 21-ին ոգեկոչուած են Եղեռնի, Սումգայիթի ու Երկրաշարժին զոհերը: Յայտագրին գլխաւոր բանախօսը եղած է «Արմինիըն Միրրր – Սփէքթէյթըր»ի խմբագիր Արայ Գալայճեան, որ նկարագրած է Հայաստան իր այցելութիւնը ու եզրակացուցած թէ պէտք է շատ շուտով վերաշինել Հայաստանը: Մեծ Եղեռնէն վերապրող երկու անձերու ողբերգական յուշերուն ընթերցումէն ետք բեմ հրաւիրուած է Միչիկընի քոնկրէսմէն Տէյվիտ Պոնիըր, որ երկրաշարժէն ետք Հայաստան այցելած էր տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու աղէտեալներուն պահանջները:

**

ՊՈՍԹԸՆԻ Ս. Ստեփանոս ազգ. վարժարան այցելած են Երեւանէն Քէյմպրիճ ժամանած ուսուցչական պատուիրակութեան երկու անդամներ՝ Երեւանի «Սերաստիա» մանկապարտէզի տնօրէնուհի Վ. Գէորգեան եւ ուսուցչուհի Ա. Էգուպեան: Դպրոցի աշակերտներուն կողմէ գործադրուած գեղարուեստական յայտագրէն յետոյ խօսք առած են Վ. Գէորգեան եւ կրթական մարմնի ատենապետուհի Գ. Թէօլէօլեան: Նոյն օրը, Ապրիլ 6-ին, պատուիրակութիւնը այցելած է նաեւ Հ.Բ.Ը.Մ. ամէնօրեայ վարժարանը, ուր եւս գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր ու տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն:

**

ՍԱՈՒԹՖԻԼՏԻ (Միչիկըն) «Լօրէնս Թեքնոլոճիքըլ» համալսարանի ամփիթատրոնին մէջ, Ապրիլ 1-ին, Թորոնթոյի Արուեստի Թատրոնը բեմադրած է «Ազատ Երկիր» խորագրով զաւեշտը: Տիթրոյիթի Պոլսահայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած այս երեք արարով թատերախաղին բեմադիրն ու թատերագիրն է Պոլսէն գաղթած ու այժմ Թորոնթօ բնակող Անի Ջպուքճեան:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՊՈՒ ՏՀԱՊԻ

Կազմակերպութեամբ Ապու Տհապիի Ազգ. Վարչութեան, Ուրբաթ, Ապրիլ 28-ին, կէսօրուան ժամը 12-ին, քաղաքիս ամերիկեան վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ապրիլեան Եղեռնի 74-րդ տարելիցի հանդիսութիւնը, շուրջ հարիւրեակ մը ազգայիններու ներկայութեամբ:

Բացումը կատարեց Ազգային Վարչութեան անդամներէն՝ Վաչէ Գասեմճեան, որ ամփոփ ու խիտ տողերու մէջ ներկայացուց 1915-ի Ապրիլեան ցեղասպանութեան ահաւոր պատկերը՝ իր պատճառած հողային, մարդկային, մշակութային ու տնտեսական անդարմանելի կորուստով: Ապա, հրաւիրեց Յակոբ Գասպարեանը, որ մեկնաբանեց Պ. Սեւակի «Քիչ ենք՝ բայց Հայ ենք» քերթուածը խրախուսիչ հաղորդականութեամբ: Ազգային Միօրեայ վարժարանի աշակերտներէն խումբ մը, ունեցաւ գեղարուեստական ելոյթ՝ խմբական երգով, արտասանութեամբ եւ նուագով:

Ապրիլ 24-ի խօսքն ու խորհուրդը փոխանցեց, Քուէյթի Հայ Ազգ. Երկրդ. Վարժարանի տնօրէն՝ պ. Տիգրան Ճինպաշեան, որ յատկապէս հրաւիրուած էր Շարժա եւ Ապու Տհապի, բանախօսութեամբ մը բերելու իր մասնակցութիւնը ոգեկոչումի սոյն հանդիսութեանց: Պ. Ճինպաշեան, աւելի քան կէս ժամ, կատարեց քննարկումը յետ-եղեռնեան շըրջանի Հայ Դատի զարգացման հանգրուաններուն: Կարեւորութեամբ շեշտեց մանաւանդ, վերջին տասնամեակին արձանագրուած կարգ մը դրական երեւոյթները: Անդրադարձաւ՝ արցախեան Շարժումին եւ անոր շնորհիւ Հայրենիք – ըՍփիւռք համա – հայկական միասնականութեան ու շեշտը դրաւ «Դէպի Հայրենիք» կարգախօսին վրայ:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ Պ. Գասեմճեանի շնորհակալական ու փակման հակիրճ խօսքով: Ինչպէս անցեալին, նոյնպէս սոյն հանդիսութիւնը, եղաւ առիթ մը՝ համազգային մեր առաքելութեան հաշուեյարդարի, խղճմտանքի եւ վերանորոգումի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ապու Տհապի

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԽԱՌԷՆ

Լ Ի Ո Ն

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՃԱՇԸ

Երբ կայ կերուխում, առաւել՝ նուագ, հայկական հաւաքոյթի մը յաջողութիւնը ապահովուած է: Զարմացանք ուրեմն, եթէ Կապոյտ Խաչի տարեկան ճաշին, Հինգշաբթի, Մայիս 4-ին, Ազգային Տան մէջ, խճողուած էր սրահը: Տիկինները դժուարութիւն ունեցան տեղաւորելու բոլոր անոնք՝ որոնք եկած էին մասնակցելու: Ի վերջոյ, կարելի եղաւ գոհացում տալ դրեթէ բոլորին, քանի մը յաւելեալ աթոռներ դետեղելով, ուր որ կարելի էր:

Նուագը կու գար Վալանսէն. «Փարոս» խումբն էր՝ որուն մէջ կը փայլի անխոնջ երգչուհի մը՝ ծանօթ Վիրժինի անուանով:

Հակառակ անոր, որ ծանուցուած էր, Նորվան եպիսկ. բացակայ էր ակամայ: Կը գտնուէր Հայաստան:

Իսահակ խչկր. քհնյ. Հեքիմեանի պատշաճ աղօթքէն ետք, ներկաները լիուլի օգտուեցան յարմար ճաշացուցակէ մը՝ որուն պատրաստութեան աշխատած էին խաչուհիները, եւ ծառայեցին ալ, երբ տասարդ թէ վեթերան, վազելով հեւ ի հեւ մէկ սեղանէն միւսը, գոհացում տալու համար իրենց հիւրերուն:

Մասնաճիւղին նախագահուհին, Տիկին Գասպարեան կարդաց խնամքով պատրաստուած գրութիւն մը ուր, յիշելէ վերջ թէ օրը, Համբարձում, վիճակ քաշելու օր ալ է, կը բացատրէր անգամ մը եւս Կ. Խաչին նպատակները: Ըսել միշտ «ոչ» ճակատագրին, եթէ «վիճակ»ը դառն օրեր ալ պարտադրէ Հայոց. աշխատիլ դարմանելու, օգնելու եւ ըլլալ զօրավիգ հայակերտման:

Սրահին մէջ մթնոլորտը եղբայրական էր. երգ, նուագ ու պար, քանի մը ժամեր, մոռցնել տուին ներկաներուն իրենց առօրեայ հոգերը:

Կապոյտ Խաչի յառաջիկայ ձեռնարկը մշակութային պիտի ըլլայ. երեկոյթ մը՝ նուիրուած Յովհաննէս Շիրազին, Յունիսին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

ԱՅՐԻՆԵՐ ԵՒ ՈՐԲԵՐ

Ինչ սեւ բախտ: Որդեկորոյս մայրն իր կորուստին ահաւորութիւնը մէկ կողմ դրած՝ իր մխիթարութիւնը կ'որոնէր զաւկին գերեզմանը գտնելով օրհնե՛լ տալուն մէջ: Անոր հողակոյտին կը տանէր իր բովանդակ սէրը, գուրգուրանքն ու ար – ցունքները: Պիտի գտնէ՞ր միթէ զայն: Գերեզմա՞ն, ամբողջ Կիլիկիան էր գերեզման. ամբողջ դաշտերն էին ոռոգուած Հայու արիւնով. պէտք էր օրհնել տալ այդ հողերն ամբողջ, Սիհունն ամբողջ՝ ուր, ո՛վ գիտէ, չատերուն հետ նետուած էր նաեւ իր զաւկին դիակը:

Ատանա, մեռելաքաղա՛ք արդարեւ: Սիրտ բզքտող կսկիծը թոյլ չտար որ մարդ կարենայ աչքովը չափել, կարենայ դիտել աւերակաց ու փլատակաց անծայ – րածիր շեղջակոյտն որ կը պարզուի դէմը: Ամէն ինչ կործանած ու քանդուած է հոս, ամէ՛ն ինչ. Հայոց փառապանծ դըպրոցները, Հայոց շուկաները, Հայոց բոլո՛ր սիրտերը: Գիտէինք թէ գեհենական ի՛նչ հուր, գազանային ի՛նչ ճիրաններ եկեր՝ խելայեղօրէն գլխատեր ու լափեր էին այդ ամէնը: Վիշտը կը խեղդէ կոկորդնիս, եւ աչքերնիս պղտոր կը տեսնեն:

Երթանք սակայն որբերուն, փճացած բնակչութեան մը վերապրող այդ մնա – ցորդներուն, – ուրիշներ ըսէին թերեւս՝ «ապաշայի այդ յոյսերուն»:

Հարիւրի մօտ հազիւ կան ասոնք, որոնք առ ի չգոյէ յարմար շէնքի մը՝ կը գըտնուին տան մը մէջ որուն ախոռն ապաստանած քառասունեւհինգ Հայեր – Աղէտին օրը – ձեռք անցուցած են եւ ատխտակի մը վրայ դրուելով՝ մորթուած են մէկիկ – մէկիկ...: Այսօր տեսայ այդ տախտակը:

Վերը՝ տղաքը կը գրօսնուն իրենց խաղերով: Նոյն Որբութիւնն է հոս ալ, մեծ մասամբ բոպիկ ոտքով, վրայ – գլուխ չկայ, թուղթ – գրիչ չկայ: Բայց տարօրինակ է հաստատել. այս որբանոցը հակառակ Մէրսինի որբանոցէն նուա՛զ աջէկ կազմակերպութիւն ունենալուն, հակառակ խնամող ձեռքերու ոչ առատութեան, աւելի կայտառ ու գունեղ կ'երեւին իր որբերը՝ քան Մէրսինինները: Եւ այս՝ պարզապէս՝ վերագրելի է եղեր Ատանայի օդին գեղեցկութեան:

Տրուած ըլլալով նիւթական նեղ պայմանները, գոհացուցիչ կամ կէս մխիթարական այլեւս ոչի՛նչ կայ ուրեմն. սակայն եւ այնպէս ցաւալի է խորհիլ թէ շատ բազմաթիւ են այրիացեալ կիներ՝ որոնք զաւակներնին այս որբանոցը դընելու համար թիւր աղաչանք ու պա – ղատանք ունին բերներնուն մէջ:

**

Ախոռի նման տեղերէ, մութ ու խոնաւ ծակերէ, պատերու ծերպերէ մարդկային կերպարաններ կ'անջատուին. աւերակաց աշխարհին բուերն ըլլային կարծես: Ատանայի արկածեալ Հայութիւնն է այս. մեր քոյրերն ու եղբայրներն են ասոնք, մարդե՛ր են ասոնք:

Բացատաններու մէջ կանգնուած վրանները վերցած են, եւ, վերին հրամանի մը համաձայն, վշտակիր Հայեր քաղաք եկած ու բնակարանի չգոյութենէն՝ մէյ մէկ անկիւն խօթուած են: Ու դեռ երանի՛ անոր որ կրցած է անկիւն մը գըտնել իբր պատսպարան. քիչուոր չեն անոնք որ տակաւին փողոցներն են, մայթերու վրայ թափառիկ, սպասելով եւ յուսալով խառուչի մը տրամադրման: Միջազգայինը կրցած է հինգ հարիւրի չափ կիսաւեր տուներ նորոգել տալ. բայց բնակարանի ահագին խնդրանքին առջեւ բոլորովին անբաւական են անոնք: Կառավարութիւնը պիտի շինէ իր երկար ատենէ ի վեր խոստացած շէնքերը. բայց ե՞րբ: «Պիտի»ն եկած հասած ձմրան համար ո՛չ մէկ իրական օգուտ ունի, եւ այս տնանկ Հայերն ամէն բանէ վեր, ամէն բանէ առաջ թիւ մը ունին անցումնելիք:

Կը պաշարեն զքեզ, վիրերնին ծուռ:

– «Ա՜խ, կը գոչեն ամէնքն ալ. ա՜խ ողջ ըլլայ, ազգերնիս հասաւ մեզի, թուր ու թրֆանք կերանք, քիչ բան չքաշեցինք, ազգերնիս հասաւ մեզի. շատ շնորհակալ ենք. բայց ի՞նչ ընենք, ձմեռ կուգայ՝ հագուստ չունինք, դուրպան ըլլամ, ուտելիք չունինք. մենք սանկ ըլլալո՞ւ էինք...»:

Ու լալէ յոգնած աչքեր դեռ կը գըտնեն տա՛ք արցունքներ՝ վիշտերէ ակօսուած այտերէ վար գլորելու համար: Ու դառնագոյն բան է խորհիլը թէ Ատանացին, առատութեան այս երկրին բնակիչը հիմա չքաւոր՝ ձեռքն ի մո՛յր կը կարկառէ հանուր Հայութեան, հանուր աշխարհի, ինք որ աղքա՛տ մը չունէր ծոցին մէջ:

(Շար. 4)

Սիրանոյշ Մուրատեան,
Ալիս Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Զաւէն Մուրատեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Պր. Գրիգոր Խաչիկեան, Տիկին Մկրտիչ Խաչիկեան եւ զաւակը, Տիկին Մարկրիթ Վըլէն եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Միսաք Տիւրկերեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Խաչիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Խաչիկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Փիէր Շահինեան եւ զաւակը եւ Պր. Յարութիւն Ապտալեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 11-ին, 82 տարեկանին՝

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Մայիս 19, ժամը 11-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, 6 Ավրնիւ Պուրկէն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ոչ, ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Փոխան ծաղիկի նուէրները՝
S.O.S. ARMENIE
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
76-78, ave. des Champs-Elysées,
75008 Paris

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Մուրատեան ընտանիքներուն:

Au *Salon du Livre*
stand des Editions
ENTENTE
le samedi 20 mai
de 15 à 18 heures
MARC NICHANIAN
signera son ouvrage
«*Ages et usages de la langue arménienne*».

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պր. Ժանօ Թորիկեանի եւ զաւակներուն, Օր. Ատրինէ Թորիկեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին, ընկերուհի՝ Հայկուհի Թովմասեանի մահուան առթիւ:

TIMAG

LA TROUPE THEATRALE
DE HAMASKAÏNE PARIS

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»

— ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ —

Samedi 20 mai à 20 h 30
Dimanche 21 mai à 16 h 30
THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre
Participation aux frais : 50 frs.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ անդամուհիները, Կիրակի, Մայիս 21, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ :
9, ռիւ տը Մատրիտ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 20, ժամը 16-էն սկսեալ սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Պր. Պօղոս Կառավարեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Կառավարեան եւ զաւակը՝ Ալեքսի,
Այրի Տիկին Մարի Գույումճեան, զաւակներն ու թոռները (Տիթրոյթ),
Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ջիլպօղոսեան, զաւակներն ու թոռները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Մագսուտ Կառավարեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Հերման Դանիէլեան եւ զաւակը (Պոլիս),
Պր. Նորայր Հիւսիսեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ԿԱՌԱՎԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 14-ին, 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Մայիս 18, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին :

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Պօղոս Կառավարեանի եւ ընտանիքին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

1976 — 13ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ — 1989

ՄԵԾ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Կիրակի, Մայիս 21, ժամը 13-ին Տարօն եւ Վասպուրական սրահներուն մէջ:
Գեղարուեստական բաժին:
Հայկական մթնոլորտ:
Ճաշագին 130 ֆրանք:

— LYON —

SPECTACLE
ENSEMBLE DE DANSES
«BAREKAMOUTIOUN»
d'Erevan

... 40 Enfants et Adolescents d'ARMENIE ...
Dimanche 21 mai à 16 heures
sous la Présidence d'Honneur de
Ch. AZNAVOUR
Bourse du Travail
Place Guichard — LYON

organisé
par la section de Lyon
de la Croix Bleue

Billets à l'entrée à partir de 15 heures.

L'ECOLE ARMENIENNE NAREG
D'ENGHIEN-LES-BAINS ET DE SA REGION
vous invite cordialement à participer à sa

FETE DE FIN D'ANNEE

animée par ses élèves (de 5 à 18 ans)
le Dimanche 21 Mai à 15 heures
à la Maison de Retraite Arménienne de Montmorency
44-50, Avenue Charles de Gaulle
95160 Montmorency
entrée par l'Avenue du Rond Point

— Entrée gratuite —

Les parents de la vallée de Montmorency sont invités à envoyer leurs enfants à l'Ecole arménienne Nareg d'Enghien-les-Bains.
Scolarité gratuite.

Profitons de cette journée pour faire connaissance.

Renseignements Tél. : 34 12 84 45
39 95 31 46

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժան Նիկողոսեան, Այրի Տիկին Թագուոր Պարթենլեան եւ զաւակները, Պր. Ռոժէ Նորեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Սերոբեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 21, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ հօր՝

ԱՐԱՄ ՆՈՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Արշալոյս Փօլատեան կը ծանուցանէ որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 21-ին, Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ) իր ամուսնոյն՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ,

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Մայիս 21, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Սէն – Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է.

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
ԱՐՁԱԿԱԳԻՐԸ

կը ներկայացնէ՝
ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Մայիս 21, Կիրակի, ժամը 20.30-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° COURCELLES

Մուտքը ազատ է:

RECHERCHONS

Recherchons pour succession, la famille de *Rose Dachdjian* veuve de *Jim Kederchah*, née à Zar Diarbekir en 1908.

Prière de se mettre en relation avec:
L'ETUDE COUTOT - ROEHRIG
21, BOULEVARD ST GERMAIN - Paris 5e

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՃԱՇ

Սիրով կը հրաւիրուին հայրենակիցները Մայիս 21, Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ուր կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ

նախագահութեամբ՝
Եւրոպայի հայրապետական պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ-ի

Պատարագէն վերջ ժամը 13-ին, ի նպաստ Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ եւ Տրոմի հայ համայնքի կեդրոնի իրականացման՝
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԵԾ ՃԱՇ
Փալէ տը լա Ֆուառի Սալ Տագլիօյի սրահին մէջ
գեղարուեստական յայտագրով:
Ճաշի մասնակցութիւն՝ 100 Ֆ.:

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ հասցէներէն, հեռաձայնով կամ անձամբ. –

● Մազուտեան Անտրէ, 48, ռիւ Պուֆիէ	Հեռ.	75 43 17 24
● Սէմէրճեան Մամբրէ, 53, Մաթիէ տը Մոնժօ	Հեռ.	75 43 30 54
● Փաշայեան Արա, 18, ռիւ տ'Արմէնի	Հեռ.	75 56 08 05
● Մաճնեան Վահէ, 21, ավընիւ տը լա Կառ	Հեռ.	75 44 53 79

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 19 mai à 20 heures 30

CYCLE
HOMMAGE A UN COMPOSITEUR

I

ARNO BABADJANIAN
(1921 - 1983)
Sonate pour violon et piano
ANNIE JODRY
RAFFI PETROSSIAN

TRIO QUATRA
RAFFI PETROSSIAN
ANNIE JODRY
CHARLES RENEAU

II

A. KHUDOYAN
Sonate pour violoncelle seul
CHARLES RENEAU

E. GRIEG
Sonate pour violoncelle et piano
CHARLES RENEAU
RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 - 120 - 80 Frs. Etudiants, C. V. 50 Frs.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE
ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN
sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

— CONCERTS DE SOLIDARITE —

PARIS
Dimanche
21 Mai à 16h30
Sous le haut patronage de M. **JACQUES CHIRAC** — Maire de Paris
Présentation par GEORGES GARVARENTZ
SALLE GAVEAU- 45, rue La Boétie — Billets : 150-120-100-80-60 Frs.

ISSY-LES-MOULINEAUX
Samedi
20 Mai à 20h30
Sous le haut patronage de M. **André SANTINI** - Maire d'Issy-les-Mlnx
Présentation par Henri VERNEUIL
PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES - **Salle Berlioz**
Billets: 100 Frs. (enfants 60 Frs.)

INFOS — RESERVATIONS :

PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 19
VENDREDI
19 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.015
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.015

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆԱՍՏԱՆ իր ժամանակակից պատմութեան ամէնէն հետաքրքրական ժամերը կ'ապրի եւ այդ առընչութեամբ, Կորպաչովի այցելութիւնը իսկապէս պատմական է, իր այցելութեան բնոյթէն անդին։ Աւելի քան երկու միլիոն ցուցարար Փեքին եւ հարիւր հազարաւորներ նաեւ գաւառի այլ քաղաքները տեւական կերպով սպարէզ կը կարդան իշխանութեան եւ մեկնումը կը պահանջեն Տէնկ Ցիաօփինկի։ Հետաքրքրական երեք երեւոյթներ ուշադրութիւնը կը գրաւեն լրագրողներուն.— Ա) Երկու չին ղեկավարներ (թիւ 2 եւ 3) գիշերը փութացած են հիւանդանոց հացադուլ ընող ուսանողներու մօտ եւ մտահոգուած անոնց վիճակով ու խօսած անոնց հետ։ Բ) Իշխանութիւնները հանրակառքեր ղրկած են ցուցարարները պատսպարելու համար անձրեւէն։ Գ) Մամուլ եւ հեռատեսիլ կ'արձագանգեն դէպքերուն, ինչ որ աննախընթաց է։ Այս ամբողջը երկրորդական գետնի վրայ կը դնէ Կորպաչովի ելոյթներն իսկ, ինք, անշուշտ, չուզեց միջամուխ ըլլալ, բայց յայտնեց թէ եթէ իր երկիրը պատահէր նոյն բանը, քաղաքականօրէն կը լուծէր։ Ինչպէս միշտ, մարդարէն ուրիշին երկրին մէջ մարգարէ է, այլապէս ինչո՞ւ Կորպաչով քաղաքականօրէն չլուծեց իր հարցերը։

ՖՐԱՆՔՖՈՐԹԻ դատարանը ցկեանս բանտարկութեան դատապարտեց շիի ահաբեկիչը՝ Մոհամետ Համատէ, որ 1985 Յունիս 14-ին մասնակցած էր ամերիկեան Պոյինկի մը առեւանգման եւ որու ընթացքին ամերիկացի զինուոր մըն ալ սպաննուած էր։ Դիպուածով է որ ձերբակալուած էր Ֆրանքֆորթի օդակայանը, 1987 Յունուարին, երբ կը փորձէր պայթուցիկ մտցնել Գերմանիա։ Անցեալ շաբթու իսկ, դատաւորը՝ Միւքընպերկըր յայտարարած էր թէ որեւէ սպառնալիքի տեղի չի տար։ Այդպէս ալ եղաւ, քանի վերջին օրերուն Գերմանացիներու առեւանգումները իրարու յաջորդեցին Պէյրութ։ Մարդասիրական կազմակերպութեան 3 անդամներ առեւանգուած էին, երկուքը՝ ազատ արձակուած յետագային։

ԼԻԲԱՆԱՆ քանի մը ժամ մէկ սիրտ, մէկ հոգի եղաւ թաղելու համար Շէյխ Խալէտը, սպաննուած Երեքշաբթի օր։ 100 հազար հոգի, բոլոր յարանուանութիւններէն մասնակցեցան յուղարկաւորութեան Մայիս 17-ին։ Զօրավար Աունի համար Սուրիոյ գործն է այս սպանութիւնը, Սուրիոյ համար, ծումպլաթիներուն՝ Աունի գործն է...։

ԼՕՐԱՆ ՖԱԲԻՒՍԻ մէկ խօսքն է գըլխաւորաբար, որ նիւթ դարձաւ մեկնաբանութեանց, մեկնաբաններու կողմէ։ «Ծըշմարտութեան ժամուն» Ազգային Ժողովի նախագահը, որ կը գլխաւորէ ընկերվարական ցանկը եւրոպական ընտրութեանց, յայտարարեց թէ զօրավիգ կ'ըլլայ Միշէլ Ռոքարի նախագահական թեկնածութեան, եթէ շարունակէ այսպէս լաւ աշխատիլ։ Ըստ երեւոյթին կը զգայ որ իր կարգը չէ...։

«ԹՈՒՐՔԻԱ – ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ» Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, 23 կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները կոչ ըրած են ֆրանսական կառավարութեան, որպէսզի միջամտէ Անգարայի իշխանութեանց մօտ, ձեռք ձգելու համար ազատ արձակումը Քուրթլուի եւ Սարկընի (բանտարկուած 1987, Նոյեմբեր 17-էն ի վեր)։

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 3 / 16)

ԱԼԱՎԵՐԴԻԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱՄԱՍԵՐԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Ալավերդիի մէջ տեղի ունեցած երեսփոխաններու շրջանային ու քաղաքային խորհուրդներու արտակարգ նստաշրջանը միաձայն որոշած է փակել քաղաքի լեռնամետաղագործական գործատան վնասակար մետաղագործական եւ ծծմբաթթուի արտադրամասերը։

Խորհրդային նախարարութիւնը ցարդ ընդունած էր փակել գործատան վնասակար արտադրութիւնները 1990 Յունուար 1-էն սկսեալ։ Սակայն կարելի չէր սպասել, քանի որ քաղաքի եւ ամբողջ շրջանի օդային աւազանի մաքրութիւնն ու առողջապահական ապահովութիւնը չէր երաշխաւորուած։ Մարդոց կեանքն ու առողջութիւնը սպառնալիքի տակ էին։

Կացութիւնը ալ աւելի սուր բնոյթ ըստացաւ ,երբ վնասակար կազերու արտանետումներ տեղի ունեցան, իսկ Մայիս 7-ին թունաւորուեցան տասնեակ մարդիկ, որոնց մէջ մեծ թիւով երախաներ։

Այսպէս շարունակելը անհնար գտնելով, երեսփոխաններու խորհուրդը որոշեց օգտուիլ խորհրդային սահմանադրութեամբ իրեն ընձեռուած լիիրաւ տիրոջ իշխանութենէն եւ ինքնուրոյն կերպով լուծեց վնասակար արտադրութիւնները փակելու հարցը։

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշմամբ Արմէն Գարեգինի Աշրաֆեանը նշանակուած է Հայաստանի Արդարադատութեան նախարար։

Նոր նախարարը, որ փոխարինած է նախկին նախարար Արտաւազդ Գէորգեանը, ծնած է 1946-ին Գուգարքի շրջանի Լեռնապատ գիւղը։ Աւարտած է Երեւանի Համալսարանի Իրաւաբանական բաժինը։ Ան 1985-էն ի վեր Հայաստանի Գերագոյն դատարանի անդամ է։

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՍԱՐԿՄԱՆ ՊԵՏ· ԿՈՄԻՏԷԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշմամբ Գուրգէն Արտաշէսի Ղազախեցեանը նշանակուած է Բնակչութեան սպասարկման Պետական Կոմիտէի Նախագահ։

Գուրգէն Ղազախեցեան ծնած է 1945ին, Երեւան։ Աւարտած է Մոսկուայի Համագործակցական Հիմնարկը եւ Կենտկոմի բարձրագոյն կուսակցական դպրոցը։

1965-էն 1977 տարբեր պաշտօններ վարած է Հայաստանի մէջ։ 1977 – 1985 թըւականներուն ան եղած է Հայաստանի Կենտկոմի առեւտուրի բաժնի, ծրագրային ու ելեւմտական մարմիններու հրահանգիչ։ 1985-էն սկսեալ աշխատած է որպէս Կենտկոմի առեւտուրի եւ կենցաղային սպասարկման բաժնի վարիչի տեղակալ։

ԴՐԱՄԱՏԱՆ ԿՈՂՈՊՈՒՏ ՉՈՐՍ ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Մայիս 7-ի կէս գիշերին մօտ հնչած է Զարենցաւանի արդիւնաբերական դրամատան ահազանգը։ Տասը վայրկեան յետոյ դէպքի վայրը հասած երկու ոստիկանները՝ Լ· Կարապետեան ու Ռ· Յովհաննիսեան հրազէնով սպաննուած են յանցագործներուն կողմէ։ Քիչ յետոյ հասնող երկրորդ խումբը կրցած է դրամատունէն 300 մեթր հեռաւորութեան վըրայ բռնել յանցագործներէն մին, որ կտրականապէս ժխտած է իր կապը յանցագործութեան հետ։ Աւելի ուշ յայտնաբերուած են դրամատան պահակ՝ ոստիկան՝ Ս· Ալթունեանի եւ գանձապահ՝ Ա· Ստեփանեանի դիակները։

Ստեղծուած քննական յանձնախումբը ձեռնարկած է քրէական հետախուզութեան։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Արդիւնաբերական սարքաւորումներու գնման շուրջ բանակցութիւններ վարելու համար Միացեալ – Նահանգներ մեկնած է պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ փոխ վարչապետ՝ Լեւոն Սահակեանի։ Պատուիրակութեան մէջ է նաեւ Սփիւռքի Կոմիտէի նախագահ՝ Կարէն Դալլաքեան։

Բանակցութիւններու ընթացքին պիտի քննարկուին միսի ու կաթի արդիւնաբերութեան համար հարկ եղած սարքերու, քարհատ սարքաւորումներու, մէկ անգամ օգտագործելի ասեղներու գործատան եւ այլ նիւթերու գնման հարցերը։

ՆՈՒԷՐ ՍՊԻՏԱԿԻ

Սպիտակի մէջ բացուած է Իտալիոյ կառավարութեան նուիրաբերած հիւանդանոցը։ Նոր բժշկական կեդրոնը սկսած է արդէն գործել կառուցանուող իտալական աւանին մէջ։ Ան օժտուած է ամէնէն արդիական սարքաւորումներով, որոնց միջոցով կարելի կ'ըլլայ բուժել զանազան հիւանդութիւններ ու կատարել վիրահատութիւններ։

Այս առթիւ Սպիտակ ժամանած են իտալացի 45 բժիշկներ, որոնք որոշ ժամանակ տեղացի մասնագէտներու հետ միասին ձրի դարմանումներ կը կատարեն։

Հիւանդանոցի բացումին ներկայ եղած են Իտալիոյ քաղաքացիական պաշտպանութեան ներկայացուցիչ՝ Մ· Սիմոնուէլլի եւ Սպիտակի շրջկոմի Ա· քարտուղար՝ Ն· Մուրադեան։

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԱՅՑԵԼՈՒ

Կամոյի արուեստի դպրոցէն աշակերտներ հայ երգն ու պարը տարած են Աոլէր, հոն ապաստանած հայ հազարաւոր աղէտեալներու։ Տնօրէն Յովհ· Մալխասեանի ղեկավարած խումբին ելոյթները, հայկական ժողովրդական, ազգագրական, գուսանական երգերով ու պարերով, մեծ խանդավառութիւն ստեղծած են։

ՊՈԼԻՏԲԻՒՐՈՅԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Պոլիտբիւրոյի Երկրաշարժի Յանձնախումբը քննարկած է Լենինականի վերաշինութեան աշխատանքներու ընթացքը, նախագահութեամբ՝ Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդի փոխ նախագահ՝ Բ· Տոլստիխի։

Երկրաշարժը Հայաստանի երկրորդ քաղաքին երկու միլիոն 700 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տարածութեան գրեթէ կէսը կործանած է, աւելի քան 27 հազար ընտանիք անօթեւան մնացած է։ Անցեալ հինգ ամիսներուն ընթացքին մաքրուած են աւերակոյտերը, ուսումնասիրուած են վնասուած շէնքերը, նոր յատկացուած թաղամասերուն մէջ սկսած են զետեղուիլ շէնքերու հիմերը։ Այսուամենայնիւ յանձնախումբը նկատել տըւած է, թէ աշխատանքներու ընթացքը խիստ դանդաղ է եւ չի համապատասխաներ քաղաքի կեանքը արագօրէն վերականգնելու պահանջներուն։

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Վերջերս Քէօլնի Սէնֆոնիք նուագախումբին տուած բարեսիրական համերգին հասոյթը (84·500 մառք՝ մօտ 300 հազար ֆրանք) յանձնուած է խորհրդային դեսպանութեան ներկայացուցիչին։

Քէօլնի մէջ նուիրատուութիւններու հանգանակման ընդհանուր կեդրոնի գըլխաւոր նախաձեռնողը տեղական «Էքսփըրէս» եւ «Քէօլնըր Շթատ Անցայտըր» թերթերուն հրատարակչութիւնն է։ Ան ցարդ հաւաքած է 1·8 միլիոն մառք։

Նուիրատուութիւններու հանգանակման ընկերութեան Քէօլնի բաժանմունքը մինչեւ հիմա հաւաքած է 20 միլիոն մառք (68 միլիոն ֆրանք)։ Այդ գումարով, մանկապարտէզներէն զատ, կը կառուցանուին եւ կը սարքաւորուին հիւանդանոց մը, բազմաբուժարան մը եւ շուտափոյթ օգնութեան կեդրոն մը։ Գերմանացիները կը ղրկեն նաեւ հարիւրաւոր փըռթէզներ մեծերու ու երախաներու համար։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

● ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ...

Պրագիլի Ֆլամենկօ ակումբին մարմնամարզիկները Մայիսի սկիզբը Երեւան եկած են մարզուելու համար։ Թէեւ ներկայիս հայ մարմնամարզիկները բացակայ են միջազգային բարձր մակարդակի հանդիպումներէ, այսուհանդերձ Հայաստան ունի համբաւի տէր մարզիչներ՝ որոնցմէ օգտուելու համար Պրագիլացիները կատարած են այս ճամբորդութիւնը։ Այսպէս կ'ենթադրենք կարդալէ վերջ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթին գրութիւնը։

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

● ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ՀԵՏ

Մականախաղը (հոքէյ խոտի վրայ), խմբային մարզաձեւերէն մէկն է՝ ուր հայ մարզիկները լաւ դիրք ունին միութենական մակարդակի վրայ։ Լաւագոյնը Հրազդան քաղաքի կազմն է՝ որ 3-րդ էր անցեալ տարի Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ։ Նոր մրցաշրջանը սկսած է արդէն։ Առաջին արդիւնքը՝ հաւասար, 1 – 1, Լենինգրադի Վոլնա ակումբին հետ։

Հրազդան պիտի պայքարի 11 խումբերու դէմ· ընդամէնը 44 մրցումներ։ Հայկական խումբին լաւագոյն եւ ամենածանօթ խաղացողն է Սօս Հայրապետեան՝ որ մասնակցած է Սէուլի Ողիմպիականին Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ։

Աղջիկներն ալ ունին մականախաղի խումբեր· անոնցմէ մէկն է Լենինականի Գիւմրին՝ որ, երկրաշարժէն վերջ, մարզուեցաւ քանի մը շաբաթներ Ծաղկաձորի մէջ։ Աղէտին կորսնցուցած էր մէկ անդամուհի միայն։ Գիւմրի կը մասնակցի Խորհրդային Միութեան Ա· դասակարգի ախոյենութեան։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ՔԱՅԼԱՐՇԱՒԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

«ԱՊՐԷ՛Ք ԵՐԵԽԷՔ»… ԲԱՅՑ ՄԵԶ ՊԷՍ ԷԼ ԱՊՐԷ՛Ք

ԿԼԷՆՏԷՅԼ. – («Ցառաջ»). –

Շաբաթ, Ապրիլ 15-ի առաւօտուն, առաջին անգամն է, որ կը մասնակցէի աշակերտական քայլարշաւի մը, որ ըստ վարժարանին տնօրէնին, կը խորհրդանըշէր մեր պապերու տեղահանութիւնը: Քայլարշաւը ութ տարի է, որ դարձած է Տամլեան Ազգային Վարժարանի դաստիարակչական աշխատանքներու կարգին աւանդութիւն մը:

Ցաճախ տնօրէնին հետ մտքերու փոխանակութեան ընթացքին խօսած ենք ամերիկեան ղժուարին պայմաններու մէջ հասնող սերունդի դաստիարակութեան յարուցած հարցերու, ձեռք առնուած միջոցներու, նոր կերպերու եւ եղանակներու փնտռտուքի մասին, միշտ լաւագոյն արդիւնքներու ձգտելու եւ տարուած հսկայական ջանքերու պտղաբերման նախանձախնդրութեամբ: Մեր հանդիպումներու ընթացքին իրարու փոխանցած ենք մեր անձնական կարծիքներն ու տպաւորութիւնները վարժարանի աշակերտներէն, նկատելով թէ ինչպէս անոնք՝ յաճախ թեթեւամտութեան, անտարբերութեան եւ մակերեսայնութեան կողքին, երբեմն իրենց ցուցաբերած տրամադրութեամբ կամ ոգիով, քաղաքական գիտակցութեան եւ Հայ ըլլալու հըպարտութեան իւրայատուկ արտայայտութեամբ մը կրնան յուսահատ կամ յուսախաբ մեր հոգիներուն ջերմութիւն բերել, նո՛ր յոյսի եւ նո՛ր լոյսի կաթիլ մը հեղուլ մեր ներաշխարհին մէջ: Կը նըկատենք, որ մեր աշակերտները մեզ կրընան այսօր վերացնել երկինք՝ իրենց զգացականութեամբ ու գիտակցութեամբ, վաղը՝ անզգայնութեամբ կամ անակնկալ մէկ արտայայտութեամբ, գզեանել մեզ, փշրելով մեր հոգին կամ անէացնելով յուսահատութեան ծովուն մէջ: Ու պահ մը ճարահատ՝ տարօրինակ այս երեւոյթը կը վերագրենք միջավայրի պայմաններուն: Դիւրի՞ն ճամբայ մը…

Ահաւասիկ նման զգացումներէ ու մըտածումներէ տարուած՝ քիչ մը թերահաւատ, կը մասնակցէի (ուզեցի՛ մասնակցիլ) մեր աշակերտներուն հետ կատարուելիք քայլարշաւին:

Ժամը 9-ին ճամբայ ելանք: Հարկ չեղաւ սպասելու հինգերորդ վայրկեանին, հաստատելու համար թերահաւատութիւնս: 12 – 14 տարեկան մեր պատանիներն ու պարմանուհիները խօսելով, խընդալով, իրենց երջանիկ պատանութիւնն ապրելով կը քալէին պողոտաներու մայթերուն վրայ, անոնցմէ ոմանք նոյնիսկ ցուցաբերելով այնպիսի վերաբերում մը, որ քիչ կը մնար՝ որ լքէի շարքերը ու վերադառնայի տուն: Սակայն չհամարձակեցայ. պահ մը կը մտածէի որ աշակերտներուս կողմէ կրնայի դասալիք նըկատուիլ: Որոշեցի շարունակել: Աչքերուս առջեւ պարզուող տեսարանը տարօրինակ ապրումներ կ'առթէր: Մէկ կողմէ կը մտնուէի ջղային վիճակի, միւս կողմէ կը փոխադրուէի շուրջ երեք քառորդ դար ետ ու մտապատկերիս վրայ կը վերակենդանանար տեղահանուած հայ բազմութիւններու թափօրը դէպի Տէր-Զօր … Բաղդատական եզրեր գտնելու փորձս խսկ յուզում կը պատճառէր ինծի, չըսելու համար՝ ծիծաղ…

Սակայն, պէտք չէ չափազանցել: Հարկ է գոհանալ խորհրդանիշի գաղափարով:

Քայլարշաւը 10 մղոն ետք կը հասնէր իր լրումին, Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահը, ուր հաւաքուած հայ մամիկներ ու պապիկներ յուզումնաթաթաւ աչքերով կը դիմաւորէին իրենց թոռները, որոնք ճամբու ընթացքին չորս անգամ «զովանալ»ով հանդերձ իրենց յոգնութեան նշանները չէին կրնար ծածկել:

Ինծի համար այդ օրուան քայլարշաւը «աւելորդ» էր, որովհետեւ իր իմաստէն պարպուած եւ նպատակին իսկ չծառայող ձեռնարկ մըն էր …

Շաբաթէն Երկուշաբթի առաւօտ տաք ու պաղ ապրումներս չհեռացան ներաշխարհէս եւ անհամբեր կը սպասէի առիթի մը, կարենալ թափանցելու համար աշակերտներուս մտածումներուն մէջ եւ ուղղակի իրենցմէ իմանալու քայլարշաւի ընթացքին իրենց զգացումներն ու մտածումները:

Հայերէնի դասապահն է: Կ'առաջարկեմ շարադրութիւն մը գրել, նիւթ՝ «Ձեր անկեղծ մտածումները այս քայլարշաւին մասին»: Պահը կը վերջանայ. Կը հաւաքեմ թերթիկները եւ կ'ուղղուիմ ուսուցչարան: –

Ո՛վ զարմանք: Աշակերտներէն ոմանք դարձեալ իրենց զգացական եւ գիտակից հայ պատանիի արտայայտութիւններով ջերմութիւն մը կը բերէին թերահաւատ տրամադրութեանս ու քայլարշաւի ընթացքին ունեցած յուսահատ եւ յուսախաբ զգացումներուս: Պահ մը կը մտածէի, թէ արդեօք չե՞նք կրնար հասկնալ այս երախաները: Սակայն օգնութեան կը հասնի տնօրէնին խօսքը՝ մեր աշակերտները այսօր կրնան քեզ երջանկացնել իրենց ոգիով ու գիտակցութեամբ, վաղը՝ յանկարծ կը գլտորեն անդունդն ի վար, յուսահատցնելով քեզ: Պէտք է թափանցել անոնց ներաշխարհը եւ երբեմն անոնց աչքերով դիտել մե՛ր տեսած աշխարհը…

Ինչո՞ւ չեն կրնար ըլլալ աշակերտներն այս, ամերիկեան միջավայրի մէջ…

Քանի մը տողեր՝ աշակերտներու արտայայտած մտքերէն, աւելի խօսուն դարձնելու համար մեր մտորումները:

– Այդ օր շատերը կը մասնակցէին հաճոյքի համար, առանց իմանալու իմաստը քայլարշաւին:

– Զգացի թէ ի՛նչ դժուարութիւններէ անցած են մեր նախահայրերը, որովհետեւ մենք ազատօրէն, խօսելով, խնդալով քալեցինք 10 մղոն, բայց անոնք վախով, սարսափով քալեցին մեզմէ շատ աւելի մղոններ, առանց ուտելիքի եւ ապահովութեան:

– Սկզբում մենք շատ հաճոյքով էինք քայլում, բայց երբ սկսեցինք յոգնել, յիշեցինք թէ ինչ տառապանքների տակ էին Հայերը 1915-ի Եղեռնում:

– Ինձ համար քայլարշաւը հաճոյք էր: Քայլարշաւի ժամանակ ընկերուհիներիս հետ խօսեցի եւ ծիծաղեցի: Անշուշտ մի քիչ իմաստ ունէր այս քայլարշաւը:

– Երբ առտու դպրոց հասայ, մտածեցի թէ այս աշակերտները հաճոյքի՞ համար պիտի քալեն, թէ սրտանց. բայց երբ դիտեցի անոնց դէմքերը, զգացի այդ վայրկեանին Հայ բառին բուն իմաստը, սրտիս իւրաքանչիւր զարկին հետ: Ճամբու ընթացքին կը խօսակցէի ընկերուհիներուս հետ, բայց ամէն վայրկեան լըռութիւն մը կը պատէր զիս եւ կարծես սրտիս վէրքը, որ տարուէ տարի կը խորանայ, կ'աւելնայ…:

– Ինչո՞ւ այս աշակերտները Շաբաթ օրով, առտու կանուխէն դպրոց եկած էին, երբ կրնային իրենց տաքուկ անկողիններուն մէջ հանգիստ քնանալ: Որքան ալ հայ պատանի մը ըսէ, թէ միայն այնտեղ ըլլալու համար եկած է, իրականութիւն չէ:

– 74 տարի անցած է այդ ահռելի ջարդերէն, բայց մենք միշտ կը յիշենք մեր նահատակները եւ ամէն տարի նոյն ձեւով՝ հպարտութեամբ կը քալենք:

Քալեցէք հպարտ Հայորդիք, ձեր ճակատները բարձր, ապրեցէ՛ք հայութիւնը ձեր հասկցած ձեւով:

Ձեմ փորձեր կասկածի ենթարկել անկեղծութիւնը աշակերտներուն: Կը զգամ, որ բուժուած է թերահաւատութիւնս եւ սիրտս ջերմացած: Թումանեան կուգայ օգնութեան՝

«Ապրէ՛ք երեխէք»…

Ու ես կ'աւելցնեմ՝ բայց մեզ պէս էլ ապրէք…

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԿՐԿԻՆ ԿՈՆԴԻ ՄԱՍԻՆ

Կը շարունակուի հետաքրքրութիւնը Կոնդի՝ Երեւանի այս ամենահին – ո՛չ միայն տարիքով, այլեւ՝ բառացիօրէն – թաղամասին շուրջ: Հայաստանեան մամուլը վերջերս խօսած էր այդ մասին («Սովետական Հայաստան», Մարտ 26) երբ Մարտ 25-ին երկրին աւագանին այցելութիւն մը տուած էր այդ շրջանը: Ականատես ըլլալէ ետք Կոնդի իրականութեան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան յայտարարած էր. – «Կոնդի վիճակը մեզ վըրայ ծանր տպաւորութիւն թողեց: Մարդիկ համբերատար ապրում են այստեղ ու հաւատում են: Մենք պէտք է ամէն ինչ անենք, որպէսզի առնուազն երեք տարուայ ընթացքում լուծուի Կոնդ թաղամասի բարեկարգման ու կառուցապատման հարցը» (տե՛ս «Ցառաջ», Ապրիլ 29 / 30):

Նոյն թերթին – «Խորհրդային Հայաստան» – Ապրիլ 29-ի թիւին մէջ կը տրուի Հայաստանի կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէին ու Նախարարաց Խորհուրդին որոշումը Կոնդի վերակառուցման ու բընակիչներու բնակարանային պայմաններու բարելաւման աշխատանքին մասին:

Այս որոշումէն յայտնի կը դառնայ, թէ Կոնդը ուր 2000 ընտանիք կամ 7000 մարդ կ'ապրի, պիտի վերակառուցուի 1989 – 1991 թուականներու միջեւ: Ասկէ զատ որոշումը կը նախատեսէ նաեւ Կոնդը Երեւանի օրինակելի բնակելի թաղամասը դարձնելու պարագան: Որոշումը մանրամասն կը նշէ իւրաքանչիւր հաստատութեան կամ մարմնի վիճակած դերը վերակառուցման այս յապաղած գործին մէջ:

Նոյն թերթին Մայիս 5-ի թիւին մէջ ալ արտատպուած է «Պրաւդա»ի թղթակից Ա. Սարգսեանի մէկ յօդուածը, որուն նիւթը կրկին Կոնդն է: Հոն կ'ըսուի. – «Կոնդի հին բնակիչների վկայութեամբ, հանրապետութեան ղեկավարներն այստեղի նեղ փողոցները ոտք չեն դրել հետւոր 1936 թուականից: վերջինն այստեղ եկել է Հայաստանի կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի այն ժամանակուայ Ա. քարտուղար Աղասի Խանջեանը, Հայաստանի ժողովրդական ղեկավարը, ինչպէս նրան կոչում էին, որը գնդակահարւեց 1937 թուականին»:

Անկէ ետք Ա. Սարգսեան Կոնդի բնակչութեան տասնամեակներու համբերութիւնը, սպասումը կ'ամփոփէ հետեւեալ նախադասութեամբ. – «դրանից յետոյ Կոնդի բնակիչները հինգ տասնամեակ շարունակ միայն լսում էին, թէ «շուտով, շատ շուտով…» իրենց էլ բախտը կը ժպտայ»:

Այսօր, կէս դարու սպասումէն ետք, դժուար է հաւանաբար, Կոնդի բնակիչներուն համար «բախտի ժպիտ» նկատել ցոյց տրուած հետաքրքրութիւնը. սակայն յայտնի է որ տրուած որոշումը գոհունակութիւն պատճառող կողմ մը ունի տեղացիին համար: Գոհունակութիւն, որ Կոնդի նախկին բնակիչ ու «Պրաւդա»ի թղթակից՝ Ա. Սարգսեանի գրիչին տակ հետեւեալ տողերով կ'արտայայտուի. –

«Երբ քանդում են քո մանկութեան թաղամասի տները, սիրտդ այնպէս է ցաւում, կարծես գործիքին հսկայ շերեփը ջարդուած աղիւսի եւ աղբի հետ միասին տանում է քո հոգու մի մասը: Երեւանի Կոնդ թաղամասում այլ կերպ է: Ամէն անգամ, երբ տեսնում եմ քանդման ենթակայ հերթական խրճիթը, թեթեւացած շունչ եմ քաշում. եւս մէկ բազմաչարչար ընտանիք մարդավարի կ'ապրի»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԹԷ՞…

Հակառակ անձրեւոտ, փոթորկոտ օդի Մայիս 11-ին Ալֆորվիլի տօնական սրահ[…] դիմող բազմութիւնը որ կը բաղկան[…] ոչ միայն տեղացիներէ, մուտքին տոմ[…] գրութիւն հաւաքելու թերթերը, որ[…] հէին մինչեւ պարտէզ յորդող հայկակ[…] երգերու աղմուկը, ամէն բան կ'ըսէր […] տեղի ունենալիքը Ղարաբաղ Կոմիտէ[…] ի նպաստ կազմակերպուած հերթակա[…] երեկոներէն մէկն էր: Այս տպաւորութի[…]նը շարունակուեցաւ նաեւ երբ խօսք առ[…]նելու հրաւիրուած անձնաւորութիւննե[…] իրենց տեղը գրաւեցին բեմին վրայ. Ալֆորվիլի երեսփոխան – քաղաքապետ[…] Ռ. Ռուքէ, փրոֆ. Ժան – Փիէր Մա[…] Քլօտ Մութաֆեան եւ Սոլիտարիթէ Ֆր[…]րանքօ – Արմէնիէնի կողմէ Ժեռար Մա[…]խասեան:

Հայերու անկեղծ բարեկամի մը արտ[…]ցաւ արտայայտութիւնը ունեցաւ տեղ[…] քաղաքապետը: Ու անոր ելոյթէն ետ[…] «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ի նպաստ հերթա[…]կան երեկոյթի մը ներկայ գտնուելու տ[…]պաւորութիւնը չքացաւ, երբ խօսնակա[…]հին անակնկալօրէն խօսք առնելու հրա[…]ւիրեց Պ. Հայրիկեանը որ կը գտնուէ[…] ներկաներու միջեւ.

Թէ որքան տեղին է հոս «անակնկա[…] բառին գործածութիւնը, կրնայ կ[…] մը մարդոց համար վիճելի ըլլալ. սակ[…] ակներեւ էր որ բառին բովանդակ […]մով անակնկալ էր այդ հրաւէրը վե[…]յիշեալ անձերուն համար, որոնք լք[…] բեմը, մերժելով կատարուած իրո[…]թեան մը լուռ դերակատարները ըլ[…] Խռովքը փոխանցուեցաւ նաեւ որ[…] ուրկէ եւս մեկնեցան այս անակն[…] չվաւերացնողներ:

Հարցը, պարզ է որ, բան մը, կամ […] մերժելու չէր վերաբերեր. Պարոյր Հ[…]րիկեան կամ ուէ մէկը որ զանգուածն[…] խօսք ուղղել կ'ուզէ, ազատ է ընելու […]տիկա, պայմանաւ որ գոնէ իրե՛ն հա[…] հաստատուած բեմը ու գինքը մտիկ ը[…] փափաքով հաւաքուած բազմութիւն […] ինչ որ չէր պարագան Մայիս 11-ի եր[…] կոյթին: Ցայտարարուածը «Ղարաբա[…] Կոմիտէ»ի ի նպաստ ձեռնարկ մըն է[…] քաղաքական խոր վերլուծում մըն ալ […] հրամեշտ չէ գիտակցելու համար […] «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի բանտը նետու[…] անդամներու հարցը պէտք չէ օգտա[…]ծել, այլ նպատակներու, յատկա[…] ներկայի՛ պարագաներուն մէջ: Կա[…] էր, գոնէ եւ նուազագոյն պարկեշտու[…]թիւնն էր, նախապէս տեղեակ պա[…] խօսք առնելու հրաւիրուած անձերը, […] պէտզի նման անախորժ կացութիւն […] չստեղծուէր: Անկասկած ելք մը գտնուէ[…] կ'ըլլար կամ գոնէ կարելի կ'ըլլար […]ռաջքն առնել աժան չահագործումի […] որուն ակամայ հերոսները դարձան անձ[…]ներ որոնց վրայ այսօր կը գուրգուր[…] ամբողջ մեր ժողովուրդը:

Կարելի՛ էր վերջապէս, ըլլա՛լ այդ[…] միամիտ կամ անփորձ, հաշուենկատ կա[…] խորամանկ, տարուելու համար անզգա[…] մարելի եզրեր գումարելու անհամեմ[…] հաշիւներէ…:

Որեւէ թիւրիմացութեան տեղի չտա[…] համար, կրկնենք որ խնդրոյ առարկայ […] օրուան ատենապետ բանախօսը, որ […] ուզածը թող ըսէ, ուր որ ուզէ, երբ […] ուզէ, բայց ո՛չ բեմերու վրայ, որոնք […]րեն եւ իր տեսակէտներուն համար […] նախատեսուած: Մեր ապրած ճգնաժամ[…]յին այս օրերուն, աւելի քան երբեք […]րաժեշտ է – եթէ կրնանք – քիչ մը […] ղաքական հասունութիւն ցոյց տալ […] չշփոթել կենսական հարցերը արկածա[…] խնդրական երազներու հետ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻ[…]

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ
Բերդերն ու բերդաքաղաքները

Գրեց՝ Հ. ՄԻՔԱՅԷԼ Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Վենետիկ, Ս. Ղազար 1989

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ – («Յառաջ»)· –
Այս վերջին շաբաթներուն արտասանութիւնը ի պատուի էր Մարսէյլի մէջ, եւ ի մասնաւորի Ս· Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնէն ներս, քանի Ապրիլ 19–ին ելոյթ ունեցաւ ծանօթ արտասանող՝ Սարգիս Պօղոսեան, երեկոյթի մը ընթացքին, նուիրուած՝ նահատակ գրագէտներուն :

Գրասէր բազմութիւնը իրապաշտ բանաստեղծներէն՝ Դանիէլ Վարուժան, Սիամանթօ, Ռուբէն Սեւակ, խորհրդապաշտ շարժումը եւ գաւառական գրականութիւնը հաճոյքով ունկնդրեց Սարգիս Պօղոսեանէն, որ ցոյց տուաւ արհեստավարժէ մը պահանջուած յատկութիւնները: Առաջին մասին մէջ հանդէս եկան շնորհալի եւ խանդավառ երիտասարդներ՝ Հիլտա Թուրաչ, Միհրան Աւիկեան եւ Արթօ Պեքճեան :

**

Մայիս 7–ին, տեղի ունեցաւ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան այլեւս աւանդական (բառին դրական իմաստով) դարձած, չորրորդ տարին է, միջ – վարժարանային արտասանական մրցոյթը: Մասնակցեցան երեք հաստատութիւն: Համազգայինի ամէնօրեայ դպրոցը չորս աշակերտով, Արմէեան չաբաթօրեայ դըպրոցը (Սրբոց Թարգմանչաց Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ եւ Հ· Բ· Ը· Միութեան միացեալ դասընթացքները) հինգ աշակերտով եւ Սէն – Ժերոմի Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ դպրոցը, երկօրեայ, երեք աշակերտով: Ընդամէնը 12 մասնակցող: Փափաքելի է անշուշտ որ աւելի մեծ թիւով դպրոցներ մասնակցին, ինչպէս նաեւ փափաքելի է որ առնուազն մասնակցող հաստատութիւններուն պատասխանատուները՝ տեսչութիւն եւ ուսուցչական կազմ, ներկայ ըլլան: Այս դիտողութիւնը չի նշանակեր որ բազմութիւն չկար, այլ կը շեշտենք զայն պարտականութեան գիտակցութեան գծով: Ընդհականը Ա· Զրբաշեան սրահը լեցուն էր եւ մանաւանդ հանդիսատեսները վայելեցին ներկայութիւնը՝ Մարթէն Փաշայեանին, Լենինականի ֆրանսական վարժարանի տնօրէնը եւ Գէորգ Խաչատուրեանին՝ Լենինականի քաղաքապետարանի արտաքին կապերու պատասխանատուին :

Ձեռնարկը ձեռնհասութեամբ վարեց Անի Ցովէփեան :

Թեկնածուները, մակարդակի կարգով արտասանեցին քերթուած մը ընտրուած պարտադրուած ցանկէ մը: Պէտք չըսենք կարեւորը մասնակցիլ էր, որովհետեւ ոմանք ոչ միայն խանդավառութեամբ, այլեւ որոշ յատկութիւններով և լուրջ աշխատանքով մը բեմ ելան: Առաջին մակարդակէն, 5–էն 8 տարեկան, վարձատրուեցան՝ Առնօ Եալըզ (ոսկէ մետալ), Միքայէլ Էքմէքճեան (արծաթէ մետալ) և Արման Այվազեան (պրոնզէ մետալ): Բ· մակարդակէն՝ 8–էն 10 տարեկան, միակ մրցորդն էր Գէորգ Զերչեան, որ արժանացաւ ոսկէ մետալին, ոչ թէ առանձինն ըլլալուն, այլ՝ գումարելով պարտադրըւած նուազագոյն թիւը: Գ· մակարդակէն, 10–էն 12 տարեկան, ընտրեալներ եղան՝ Ազնիւ Թուրաչ (ոսկէ մետալ), Թալին Տէմիրճեան (արծաթէ մետալ) եւ Զապէլ Խօղեան (պրոնզէ մետալ): Դատակազմը բաղկացած էր մասնակցող դըպրոցներու ուսուցիչներէ՝ Եղիշէ Ա· Խչկր· քահանայ Փանոսեան, Տիկին Անթուանէթ Գրիգորեան, Տիկին Լիւսի Մալիքեան, Սարգիս Տուրսունեան եւ որպէս արուեստագէտ՝ Սարգիս Պօղոսեան:

Մրցոյթէն դուրս, յայտագիրը ամբողջացուցին Շաքէ Թաչճեան (դաշնակ), Եւա Դասմաճեան (ջութակ) եւ նախկին մրցանակաւորներ՝ Հիլտա Թուրաչ, Արթօ Պեքճեան եւ Դանիէլ Փանոսեան:

Մրցանակները բաշխեցին, ոչ առանց յուզումի, օրուան հիւրերը՝ Մարթէն Փաշայեան եւ Գէորգ Խաչատուրեան:

Յուզիչ էր պահը, ե՛ւ իրեն ե՛ւ ներկաներուն համար, երբ Մարթէն Փաշայեան որ երկրաշարժի ընթացքին կորսնցուց կինը եւ երկու զաւակները, բեմ ելաւ եւ շրջապատուած երախաներէ, ըսաւ թէ քան տարի է որ կ'աշխատի դպրոցի մէջ եւ այս աշակերտները կը նմանին Հայաստան ապրող մանուկներուն, անոնց պէս նոյն քերթուածները կ'արտասանեն: Անդրադառնալով վերջին աղէտին ըսաւ՝ «Հայաստանը չի յուսահատիր, կ'աշխատի մէկի փոխարէն երկու, երբեմն անգամ աւելի· կը դիմեմ Սփիւռքի եղբայրներուս, որոնց հետ երկու – երբեմն վերջին տարիներուն աւելի առիթ ունեցանք իրարու հետ մտերմանալու, որ շարունակեն օգնութիւնները որոնց համար շնորհակալ ենք»: Մարթէն Փաշայեան աւելցուց նաեւ թէ Սփիւռքի մէջ կայ բռունցքը, նոյն բռունցքը որ Ղարաբաղի շարժումի առեն Հայաստանի Հայերը բարձրացուցին:

Ապա, բեմ հրաւիրուեցաւ Գէորգ Խաչատուրեան: Շնորհաւորեց մանուկները, ըսելով թէ անոնց մէջ ամէնէն շատը զգացինք ոգին եւ կարեւոր չէ որ ոմանք չահեցան· բոլորն ալ արժանի են վարձատրուելու: Եւ յանձնեց իւրաքանչիւրին հայրենադրոշմ յուշանուէր մը:

Փակման խօսքը արտասանեց Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան: Ըսելէ յետոյ թէ տխուր պարտականութիւն կը տրուի իրեն փակել հայկականութիւն բուրող ձեռնարկ մը, աւելցուց՝ «փոքրիկներու բերնէն մեզի հրաւէր մըն է կառչիլ մեր արմատներուն»: Ապա, արտասանեց, Վահան Թէքէեանի՝ «Հաշուեյարդար» քերթուածը, որուն վերջին տողն է՝ «Ի՞նչ կը մնայ այս բոլորէն»· կրկնելով այս տողը, յայտարարեց՝ «Այսօր ըմպեցինք արեւը՝ հայ բանաստեղծութեան, եւ անոր միջոցաւ մեր մշակոյթը, որով կ'ապրինք եւ կ'ապրեցնենք մեր սերունդները: Հայրենիքէն հեռու մեր ոտքերուն տակ չունինք շօշափելի հող, բայց ունինք իմանալի հողը որ մեր մշակոյթն է»:

Լաւ կազմակերպուած ձեռնարկ մը, որ վերջ գտաւ համակրելի ընդունելութեամբ մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՍԹԸՆԻ Ս· Ստեփանոս եկեղեցիի սրահին մէջ, Ապրիլ 9–ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի դրական յանձնախումբին կողմէ կազմակերպուած արտասանական եւ շարադրական մրցումներու ձեռնարկը: Օրուան հանդիսավար Ժիրայր Ղարիպեանի դատական կազմի անդամներուն ներկայացումէն ետք, իւրաքանչիւր մասնակցող արտասանած է մէկ պարտադիր կտոր եւ իր նախասիրած քերթուածը: Նախապէս դպրոցներու կողմէ յանձնախումբին յանձնուած գրաւոր նիւթերը, ինչպէս նաեւ արտասանութիւնները արժանացած են մրցանակներու:

**

ՏԻԹՐՈՅԻԹԻ «Օգլընտ Քոմիւնիթի Քալէճ»ի թատերասրահին մէջ գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, Ապրիլ 2–ին: Համազգայինի Արեւելեան Ամերիկայի շրջ· վարչութեան ներկայացուցիչ՝ Յ· Մանուկեանի բացումը կատարած հանդիսութեան գլխաւոր մասը արտասանական համադրութիւն մը եղած է: Յայտագրին մաս կազմած է նաեւ երգ ու նուագ:

**

ՖԼՐԻԳԻՒԼԻ Ս· Վարդանանց դպրոց դաս երգչախումբը հոգեւոր համերգ մը տուած է, Ապրիլ 29–ին, համանուն եկեղեցիին մէջ: Ատրուշան Հալաճեանի ղեկավարած երգչախումբը առաջին անգամ ըլլալով ունկնդիրներուն ներկայացուցած է հատուածներ Արա Պարթեւեանէ ու Խորէնեան Պատարագէն: Վերջաւորութեան, Շնորհք Արք· Գալուստեան, ելոյթ ունենալով շնորհաւորած է երգչախումբը: Ապա, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է վարժարանի սրահին մէջ:

**

ՍԱՄԱԹԻՈՅ Ս· Գէորգ եկեղեցիի դըպրաց դասու 285–րդ եւ Սահակեան երգչախումբի 50–րդ կրկնակ տարեդարձները տօնուած են Կիրակի, Ապրիլ 30–ին: Երգչախումբին մասնակցութեամբ կատարուած պատարագէն յետոյ սարքուած սիրոյ սեղանին մեծարուած են երգչախումբին անդամները: Շնորհք Արք· Գալուստեանի ձեռամբ յուշանուէրներ ըստացած են երգչախումբի հիմնադիր անդամներէն սկսեալ բազմաթիւ Սահակեանցի գործօն անդամներ:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս· Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ մէջ, Ապրիլ 8–ի երեկոյեան, Մոնրէալի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը Թենոր Գէորգ Պօյաճեանի յիշատակին համերգ մը տուած է: Աւելի քան հինգ հարիւր երաժշտասէրներու ներկայ եղած երգահանդէսէն յետոյ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն: Յաջորդ օրը երգչախումբը իր մասնակցութիւնը բերած է կիրակնօրեայ պատարագին:

**

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան «Թէքէեան» սրահը հաւաքուած ունկնդիրները ոչ սովորական բանախօսութեան մը ներկայ եղած են Հինգշաբթի, Ապրիլ 20–ին: Եգիպտարան Հուրիկ Սուրուզեան իր բանախօսութեան նիւթ ընտրած է «Հայկական փայտը փարաւոնեան բանակին մէջ»: Բանախօսը, անդրադառնալով փարաւոններու Եգիպտոսի հետ Հայաստանի ունեցած յարաբերութիւններու մասին, յայտնած է թէ փարաւոնեան կառքերու փայտը Հայաստանէն կը ստացուէր: Միայն վերջերս է որ դիտնականները, իրենց հետազօտութիւններով այս եզրակացութեան յանգած են: Ցարդ կը կարծուէր որ փայտանիւթը Սուրիայէն հասած էր :

Մ· ԵՈՐԿԱՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ծանօթ երգիչ՝ Մարթէն Եորկանց, Ապրիլի ընթացքին 27 յաջորդական երգահանդէսներ տուաւ Երեւան (24), Լենինական (2) եւ հատ մըն ալ՝ Մոսկուա: Այս ամբողջը ի նպաստ աղէտեալներուն եւ Սփիւռքի այս հայ մեկնաբանը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց, ինչպէս կը վկայէ տեղական մամուլը:

Մոսկուայի երգահանդէսը սփռուած է նոյնիսկ խորհրդային հեռատեսիլէն Մայիս 3–ի իրիկունը:

«Հայրենիքի Ձայն», «Սովետական Հայաստան», «Երեկոյեան Երեւան», «Խորհրդային Ղարաբաղ», «Խորհրդային Հայաստան» լայն արձագանգ տուած են այս ելոյթներուն, նկարներու հետ հրատարակելով դրուատալից յօդուածներ:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Ձմեռն ահա եկած հասած է գրեթէ· երկինք կարծես մեր գլխուն պիտի փլչի· փայլակները կը շողան, ահազնագոռգ կը գոռան ամպերը, տեղատարափ մըն է որ կը տեղայ երեք օրէ ի վեր· ամէն կողմ հեղեղ· շուկաներն ողողուած են ջուրերով: Անձրեւ, մի՛շտ անձրեւ· չգիտցուիր թէ ե՞րբ պիտի դադրի երկինքի բարկութիւնը: Ատանացին պէտք է ասո՛ր ալ տոկայ, իր գոյութեան ապահովումին համար ասոր դէ՛մ ալ մաքառի:

Անխնայ կը տեղայ անձրեւը: Սիրտեր կոտրած են, գրպաններ դատարկ, ոտքեր բոպիկ: Ամէն դի, ամէն գլխու վերեւ կը ծածանի անստուգութեան, հիւծախտի ու բոլոր դժնդակ հիւանդութեանց ուրուականն ահաւոր:

Բաղդատմամբ աղէտին մեծութեան՝ պէտք էր մեծ ըլլար նաեւ ձեռնտուութիւնը: Ո՛հ, օգնութեան հասէք, Հայեր, հասէ՛ք այս ժողովուրդին, գէթ ա՛յս ձմեռ: Աշխատասէր է ինք, գործունեայ, վազվզկոտ· ուշ կամ կանուխ պիտի կրնայ իր հացը ճարել· բայց այս ձմեռ թող մի՛ տաք որ մեռնի անխնա ցուրտէն ու քաղցէն:

Ահա դէմս, ծածքի մը տակ, պզտիկներ հաւաքուած են· կաշեայ ծակ գնդակ մը անոնց բոլորին հեշտանքը կազմած է: Ցանկարծ անոնցմէ մին, հինգ – վեց տարու տղեկ մը·

– «Ո՛ւֆ, կը մսիմ կոր···» ըսելով կ'անջատուի ընկերներէն· ճլըմփ ճլըմփ թացութիւններու մէջ կոխոտելով կը մտնէ փլփլկած դուռնէ մը ներս: Ինչ պիտի զգայ անոր մայրիկն այդ վայրկեանին, երբ ի զո՛ւր պիտի փնտռէ իր շուրջը գուլպայ մը կամ կօշիկ մը՝ անոր ոտքն անցունելու, կամ վերարկու մը՝ վրան տալու:

Անհանդուրժելի՜ կացութիւն, յիմարեցուցի՜չ թշուառութիւն: Կ'երեւի թէ մարդ հայ ըլլալու է եղեր աշխարհի վրայ ա՛յքան չարչարանք կրելու, ա՛յքան տառապելու, ա՛յքան խոշտանգուելու, ա՛յքան չարքաշ ապրելու, եւ պարտաւորուա՛ծ ըլլալու՝ տոկալու այս ամէնուն:

**

Երեկոյեան ստուերները հետզհետէ կը թանձրանան: Անձրեւը կը տեղայ դեռ կատաղօրէն: Առաջնորդարանն ենք: Ստուեր ու մեռելութիւն շուրջերնիս: Քաղաքն իր աւերակներով՝ ահագին դամբարան մըն է մեր դէմ· եկեղեցին գոց է եւ լուռ: Դուրսը՝ բակին մէջ, Ջարդի առաջին օրերուն, առաջին նահատակներ իրենց յաւիտենական քունը կը նիրհեն: Անձայն անշշուկ է առաջնորդարանն ալ: Ո՛չ ոք, բաց ի մենէ: Անձրեւն աւելի յիմարական թափով մը կ'իջնէ եւ պատուհանի մը փտած շրջանակէն ջուրը կը սկսի ներս կաթիլ:

Դատարկութիւն հոգիներու մէջ· լըքում, սգո՛ւմ ամէն կողմ: Չկայ մխիթարող ձայն մը, առաջնորդող, վարիչ ձեռք մը, կարեկից մէկը, լուսամիտ ու սրտոտ անձ մը որուն շունչով առ վայր մի տաքնան ցրտացած սիրտեր, որուն խորհուրդով վարուին մոլորուն հոգիներ, որուն կորովին ու կարողութեան շնորհիւ սփոփուին զրկեալներ եւ անիրաւեալներ:

Շուարուն, անճրկած ժողովուրդ մը մընացած է հոս, անհովիւ, անառաջնորդ: Իմաստուն, լեզուագէտ ու բարեգութ առաջնորդ մը նուազ բարիք մը չէ՛ որ պիտի ըլլայ անոր:

··· Փողոցն ենք· ժամակոչը դանդաղ ճռնչիւնով մը գոցած է եկեղեցւոյն դուռը, ու նիգը դրած մեր ետեւէն: Կատարեալ դամբարան մը հիմա եկեղեցին ալ, առաջնորդարանն ալ: Մութ է դուրսը, բոլորովին մութ: Աւերի այս քաղաքին յատուկ սոսկումը կը տիրապետէ մեր վրայ: Ու խաւարին մէջ, շուրջի կեանքին անհաղորդ այս վայրկեանին, գաղափարներու յորդ խռովումով մը, աւելի յստակ կը պատկերանայ երեւակայութեանս առջեւ Ատանայի հայութեան թշուառութիւնը դժպհի: Բուռն կարեկցութիւն մը կը դղրդէ հոգիս· կ'ուզեմ այս պահուս ըլլալ աղաղակ մը, ուժգին եւ անհուն պաղատանք մը՝ երթալ հասնելու համար բոլոր անկիւններն աշխարհի, ամէն ո՛ւր որ հայ կայ, ամէն ո՛ւր որ մարդ կայ, ըսելու համար անոնց·

– «Հայրե՛ր ու մայրեր, քոյրե՛ր ու եղբայրներ, եւ դուն, ո՛վ Որբախնամ Հայութիւն, գրկեցէ՛ք, ձեր ծոցին վրայ սեղմեցէք որբուկի այս գլուխներն անմեղ, ողջագուրեցէ՛ք զանոնք, ձեր կուրծքի՛ն վրայ տաքցուցէք Կիլիկեան արհաւիրքէն ճողոպրած մնացորդներն այս Թանկագին, առէ՛ք, քովերնի՛դ կանչեցէք զանոնք, ու տուէ՛ք եղբայրութեան եւ օգնութեան ձեռք մը այն ժողովուրդին որ ահա եզրն է հասեր կորստեան ու կործանումի···»:

(Շար· 5)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Համբարձում Մուրատեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան փոխան ծաղկեպսակի 2000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

ՔԱՆՆ. – Տէր եւ Տիկին Անուշաւան Շըրմիկեան իրենց սիրելի Տիկին Նուարդ Շահինեանի կսկծալի մահուան առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. ողբացեալին շատ սիրելի՝ «Յառաջ»ին :

ՎԱԼԱՆՍ. – Արսէն Տէր – Սարգիսեան Ալպէր Գասեանի եւ Պետրոս Խաչերեանի յիշատակին փոխան ծաղիկի 100 Ֆր. կը նուիրէ անոնց սիրելի՝ «Յառաջ»ին :

Տիկին Նուարդ Դարբինեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Ալեքսան Նուրեանի մահուան առթիւ :

Ալեքսան Նուրեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

Խերալէկեան եւ Աքաէրէն ընտանիքները 500 Ֆր. կը նուիրեն «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան (ստանալ «Յառաջ»էն) Տիկին Մուրատեանի մահուան առթիւ :

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի օր, Մայիս 22, տօն է Սրբոց Կուսանացն Հռիփսիմեանց :

Այսօր նաեւ՝ Յիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց :

Սուրբ Հռիփսիմեանց Կուսանաց տօնին եւ Սարդարապատի Հերոսամարտի 71–րդ տարեդարձին առիթով, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10.15–ին, պատարագ կը մատուցուի եւ կ'ոգեկոչուի Սարդարապատի յիշատակը :

Յաւարտ պատարագի՝ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի մեր նահատակներուն համար :

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը՝ հոգենանկցիլ պատարագին եւ աղօթել Սարդարապատի հերոսներու հոգիներուն համար եւ նորոգուիլ անոնց ոգիով :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԻԷՆ. – Պր. Մամբրէ Ալթունեան իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ ազգականներուն եւ բարեկամներուն, որոնք գինքը եւ զաւակները խրախուսած են անձամբ, հեռաձայնով թէ գրաւոր, մայրիկ Անահիտի հիւանդանոցը անցուցած դժնդակ օրերու ատեն: Այժմ ան տուն վերադարձած է կազդուրուած եւ այդ ուրախ առթիւ Պր. Ալթունեան 500 ֆրանք կը նուիրէ «Աշխարհ»ին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին :

L'ECOLE ARMENIENNE NAREG D'ENGHIEN-LES-BAINS ET DE SA REGION

vous invite cordialement à participer à sa

FETE DE FIN D'ANNEE

animée par ses élèves (de 5 à 18 ans)

le Dimanche 21 Mai à 15 heures

à la Maison de Retraite Arménienne de Montmorency

44-50, Avenue Charles de Gaulle
95160 Montmorency

entrée par l'Avenue du Rond Point

— Entrée gratuite —

Les parents de la vallée de Montmorency sont invités à envoyer leurs enfants à l'Ecole arménienne Nareg d'Enghien-les-Bains.

Scolarité gratuite.

Profitons de cette journée pour faire connaissance.

Renseignements Tél. : 34 12 84 45
39 95 31 46

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ անդամուհիները, Կիրակի, Մայիս 21, ժամը 15–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ :
9, ռիւ տը Մատրիտ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները, Շաբաթ, Մայիս 20, ժամը 16–էն սկսեալ սովորական հաւաքատեղիին մէջ :

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Կամքէ անկախ պատճառներով ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ ԵՆ (Յունիս 17 եւ 18–ին) Համազգայինի Դիմակ Թատերախումբին ներկայացումները՝

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»

— ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ —

որոնք տեղի պիտի ունենային Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 20 եւ 21 :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

LE CIEL ETAIT NOIR
SUR L'EUPHRATE
de
Jacques Der ALEXANIAN
Prix Clio 88
Mention spéciale du Jury
Meilleur livre 88
sur Radio France Internationale
sera présenté
au SALON DU LIVRE DE PARIS
Signature : Vendredi 19 mai de 17 à 19 h
Dimanche 21 mai de 15 à 17 h
Editions *Robert Laffont* — Stand C 52
Porte de Versailles Hall 7

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Մայիս 21, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Աէն – Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Association Arménienne d'Aide Sociale

(Ա Ղ Ք Ա Տ Ա Խ Ն Ա Մ)

Sous le haut patronage de

M. Théo BRAUN

MINISRE DELEGUE, CHARGE DES PERSONNES AGEES

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à MONTMORENCY (95)

44-50, avenue Charles de Gaulle

DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures

Partie artistique avec la participation de

- *M A S S I S*
- *M A R D I K D J A N S E Z I A N*
- *Le Chanteur* S O U R E N *et son* O r c h e s t r e

—— Entrée gratuite ——

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

Dans le cadre de ses conférences mensuelles, le Centre Culturel Saint Mesrob présente,

le mardi 23 mai à 20 h 45

M. PATRICK DONABEDIAN
Historien d'Art
Co-auteur des «Arts Arméniens»
(Ed. Mazenod)

qui donnera une conférence sur :

L'ARCHITECTURE MEDIEVALE EN GEORGIE ET SES RAPPORTS AVEC L'ARCHITECTURE ARMENIENNE

La conférence sera illustrée par des diapositives.

—Buffet à 19 h 30—.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է.

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
ԱՐՁԱԿԱԳԻՐԸ

կը ներկայացնէ՝
ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Մայիս 21, Կիրակի, ժամը 20.30–ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles — Paris 17e
M° COURCELLES

Մուտքը ազատ է :

L'**U. C. F. A. F.** et la **J. A. F.** présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN

sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

CONCERTS DE SOLIDARITE

PARIS
Dimanche 21 Mai à 16h30
Sous le haut patronage de M. **JACQUES CHIRAC** — Maire de Paris
Présentation par GEORGES GARVARENTZ
SALLE GAVEAU- 45, rue La Boétie — Billets : 150-120-100-80-60 Frs.

ISSY-LES-MOULINEAUX
Samedi 20 Mai à 20h30
Sous le haut patronage de M. **André SANTINI** - Maire d'Issy-les-Mlnx
Présentation par Henri VERNEUIL
PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES - **Salle Berlioz**
Billets : 100 Frs. (enfants 60 Frs.)

INFOS — RESERVATIONS :

PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

Le Comité des JEUNES de l'U.G.A.B. vous convie au

CARNAVAL DE L'UGAB-JEUNES

Le SAMEDI 20 MAI à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel

★ *COTILLONS* ★
★ *COCKTAILS DETONNANTS* ★

l'UGAB-JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.

Tenue de fête conseillée

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

le 1er Juin à 20 h 30

50 lithographies offertes par le peintre Fasianos seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

Le Comité des Jeunes de l'U.G.A.B. vous convie au

RALLYE UGAB - JEUNES

LE WEEK-END du 3/4 JUIN

PROGRAMME

Samedi 3 juin — 12h — Départ de Bayeux (Normandie) stop — Repas midi — stop — Rallye — Tourisme — stop — 20h30 — Diner autour d'un feu — spécialités arméniennes — stop — Soirée dansante — stop — Hébergement assuré — stop — Dimanche 4 juin — La fête continue — stop — Baignade, promenade, ... — stop — 13h — Mezzé Géant et remise lots à tous les participants — stop.

Participation : 400 Frs. (Hébergement et repas du samedi midi au dimanche midi).

Pour tout renseignements s'adresser à l'U.G.A.B: 118, rue de Courcelles 75017 Paris

Tél. : 42. 27. 12. 26

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 20-21
SAMEDI-DIMANCHE
20-21 MAI
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.016
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.016

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ 3.283.000

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ 1989-Ի ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Խորհրդային Միութեան տարածքին 1989 Յունուարին կատարուած մարդահամարին նախնական արդիւնքները հրատարակուած են «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Ապրիլ 29-ի թիւին մէջ: Համաձայն այդ արդիւնքներուն, 1979-էն 1989, Խորհրդային Միութեան բնակչութիւնը 24·300·000 հոգիի յաւելումով հասած է 286·700·000-ի:

Այս տարածուն խճանկարին մէջ Հայաստան 3 միլիոն 283 հազար հոգիով 13-րդ տեղը կը գրաւէ հանրապետութիւններու շարքին մէջ: Նուազ բնակչութիւն ունին Լատվիա եւ Էստոնիա:

Հայաստան, 1979-ի մարդահամարին արդիւնքներով, ունէր 3 միլիոն 31 հազար բնակչութիւն: Տասը տարուան յաւելումը 252 հազար հոգի կ'երեւի պատրաստուած ցուցակներուն վրայ· ասիկա կը նշանակէ երկու բան· Ա) Հայաստան, բնակչութեան աճի տեսակէտով 9-րդն է միութենական հանրապետութիւններուն միջեւ: Բ) Այս աճը Հայաստանի համար կը ներկայացնէ 8·3%-ի համեմատութիւն մը: Երկրին ներկայ բնակչութեան քաղաքի ու գիւղի բաշխումը փոքր տարբերութիւն մը ունի նախորդ մարդահամարի (1979) տուեալներէն· 1979-ին, մինչ քաղաքաբնակներու համեմատութիւնը 68% էր, այսօր եղած է 66%:

Գալով քաղաքներու, Երեւան ունի 1·199·000 բնակիչ, 1979-ի 1·019·000-ին փոխարէն, իսկ Լենինական այսօր միայն 120 հազար բնակիչներու քաղաքն է, մինչդեռ տասը տարի առաջ հոն 207 հազար հոգի կ'ապրէր: Հայաստանի երրորդ մեծ քաղաքը՝ Կիրովական, որուն բնակիչներու թիւը 107 հազար ցոյց կը տրուի հայկական համայնագիտարանին մէջ, ներկայի 100 հազար ու աւելի բնակչութեամբ քաղաքներու ցուցակին մէջ տեղ չի գրաւեր:

Այս նշումները, անշուշտ, անմիջապէս միտք կը բերեն Դեկտեմբեր 7-ի աղէտը· Հայաստանի վերաբերող արդիւնքները մեծապէս ազդուած են անկէ: Կարելի չէ օրինակ, բնակչութեան աճի համեմատութիւնը ստոյգ նկատել, քանի որ տուեալները հիմնուած են տասնեակ հազարաւոր թիւի մը նուազումէն ետք, մնացածին վրայ· տասնեակ հազարաւոր այդ թիւը որ ցարդ անորոշ կը մնայ, երկրաշարժի զոհերուն թուական արտայայտութիւնը պիտի ըլլար· կայ նաեւ աղէտեալ վերապրողներու Հայաստանէն դուրս փոխադրուած ըլլալու պարագան· այս մէկուն մասին ալ դժբախտաբար թուական ճշգրիտ տուեալներ չկան· գոնէ Սփիւռք հասած:

ԼՂԻՄ-ի բնակչութիւնը 188 հազար ցոյց կուտան մարդահամարի արդիւնքները· ինչպէս ծանօթ է, այս թիւին մէջ Հայերու համեմատութիւնը 80% նշուած էր արդէն: 188 հազար հոգին գրեթէ հաւասար բաշխում ունի քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ. քաղաքաբնակ են 97 հազար հոգի, եւ գիւղաբնակ՝ 91 հազարը: Ինքնավար այս մարզը աճի համեմատութեան տեսակէտէ 5-րդ դիրքի վրայ կը գտնուի: Իսկ Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութիւնը ունի 295 հազար բնակչութիւն, որուն կէսէն աւելին գիւղաբնակ է (206 հազար հոգի): Աճի համեմատութիւնը Նախիջեւանը կը զետեղէ 4-րդ դիրքի վրայ:

Կովկասեան երեք հանրապետութիւններու ամէնէն բազմամարդն է Ազրպէյջանը, որ տասը տարուան մէջ մէկ միլիոն հոգիի յաւելումով, ունի 7 միլիոն 29 հազարնոց բնակչութիւն մը: Անոր կը հետեւի Վրաստան· 1979-ի 5 միլիոն 15 հազար հոգին 8·6% համեմատութեամբ աճում մը, այսօր կը ներկայացնէ 5 միլիոն 449 հազարնոց բնակչութիւն մը:

Բնակչութեան աճի համեմատութիւնը նկատի առած, առաջին վեց տեղը կը գրաւեն Խորհրդային Միութեան մահմետական հանրապետութիւնները· ասոնց հինգերորդն է Ազրպէյջանը, որուն բնակչութիւնը կ'աճի Հայաստանի ու Վրաստանի կրկին համեմատութեամբ՝ 16·7%:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք մամուլը եւ «Լը Մոնտ» (Մայիս 19) կը հաղորդեն թէ օսմանեան դիւանները այլեւս տրամադրելի են, Մայիս 16-էն ի զօրու դարձած ըլլալով համապատասխան հրովարտակը: Այս առընչութեամբ «Մոնտ»ին Պոլսոյ թղթակիցը Միշէլ Ֆառէր կը գրէ թէ իսկական «Յեղափոխութիւն մըն է որ տեղի ունեցած է Օսմանեան դիւաններու տրամադրելիութեան պայմաններուն մէջ»: Կը բաւէ, կ'ըսէ անձնագիր մը ցոյց տալ, պայմանաւ սակայն որ դիւաններու պահակներէն ոմանք, կասկածամիտ եւ հետաքօտողներու վախ պատճառող, եւ որոնք բացման օրն իսկ այնպէս կը ձեւացընէին, թէ լուր չունին կարգադրութենէն, արգելքներ չդնեն այս «պատմական կլաղնոստ»ին, ինչպէս «Մոնտ»ը կ'որակէ այս խարուսիկ ձեռնարկը, որու բուն նպատակն է, փաստել որ ... ցեղասպանութիւն չէ գործուած Հայերու դէմ: Այս առընչութեամբ, Միշէլ Ֆառէր կը պարզէ թրքական տեսակէտը: Յատուկ յանձնախումբ մը դասաւորած է Հայերու վերաբերեալ բոլոր փաստաթուղթերը, տարբեր ճիւղերու (քաղաքական, տնտեսական, կրօնական): Անոնց համախմբումը 55 հատորներով եղած է (500 էջնոց), պատճէններու ձեւին տակ: Ներկայիս տրամադրելի տասը հազար փաստաթուղթերը այդ ձեւով կը վերաբերին 1691-էն (Հայերու անունը մատնանշող առաջին փաստաթուղթը) 1894: Դեռ կան հրատարակելի 20 հազար, մինչեւ օսմանեան կայսրութեան վախճանը՝ 1922: Բուն շրջանին մասին – 1914 – 1922 – հետաքրքրուողները, կը գրէ թերթին թղթակիցը, պիտի կարենան օգտագործել բնագրին տոմարներուն մէջ դասաւորուած փաստաթուղթերը, այդ է պարագան Նախարարաց Խորհուրդին նիստերուն, համախմբուած 224 հատորներու մէջ (1885 – 1922), ուր կան մասնաւորաբար Հայերու վերաբերեալ բոլոր որոշումները տեղահանութեան եւ ջարդերու շրջանին: Հարցին մասին, ծրմթին Մք· Քարթի կ'ըսէ ի մէջ այլոց· – «Կարելի չէ հասկնալ հարցը եթէ միայն 1915-ը նկատի առնուի, մէկ կողմ ձգելով թուրք եւ հայկական յարաբերութեանց վատթարացումը եւ փոխադարձ ջարդերը ռուս – թրքական պատերազմներու շնորհիւ 1827-էն ի վեր: Ասոր համար, հարկ է որ իրենց կարգին Թուրքերն ու Հայերը բանան իրենց դիւանները»:

Օսմանեան արխիւները, կ'ըսէ միշտ Միշէլ Ֆառէր, հայկական հարցէն անդին կ'երթան, 5 դար պատմութեան կը վերաբերին Եուկոսլաւիայէն եւ Հունգարիայէն, «Վիէննայի դռներէն» մինչեւ Միջին – Արեւելք եւ Մաղրէպ (բացի Մարոքէ): Ուրեմն շրջանի բոլոր հարցերուն (Կոսովօ, Կիպրոս եւ Պաղեստին) վրայ նոր լոյս մը կը սփռուի (օսմանեան լոյս մը···):

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎՐԱՍՏԱՆ

ՑՈՅՑ, ԲՈՂՈՔ ԵՒԼՆ···

Ըստ ֆրանսական աղբիւրներու (Ուրբաթ առաւօտ) նոր ցոյց մը տեղի ունեցած է Երեւան Չորեքշաբթի եւ որովհետեւ արտօնուած չէր, հրասայլ ու զինուոր կրկին աւելի նշմարելի եղած են: Պահանջները նոյնն են՝ Գերագոյն Խորհուրդի բացառիկ նիստ (ի դէպ, այս առընչութեամբ կ'ըսուէր թէ նիստ մը որոշուած է Յունիս 27-ին համար, մինչ պահանջն էր՝ Մայիս 25-էն առաջ, լուր մը զոր կու տանք վերապահութեամբ) եւայլն:

**

Միւս կողմէ, Թիֆլիսի մէջ, համայնավար կուսակցութեան քաղաքական բիւրօն որոշած է Մայիս 26-ը վերածել «Վրաստանի Պետութեան վերահաստատման» թուականի (Անկախութեան օրն է): Որոշումը, զոր կը հաղորդէ Պրաւդա, նոր տրուած է: Թերթը կ'ըսէ թէ շուրջ 100 կրօնական շինութիւններ վերադարձուած են ռուս օրթոտոքս Եկեղեցւոյ, շարք մը շրջաններ եւ քաղաքներ իրենց «պատմական նախկին անունները» վերագտած են: Ներկայիս կը պատրաստուի «վրացական ազգային վարժարան» մը: Ապրիլ 9-ի ողբերգական դէպքերուն առթիւ ալ, կ'ըսուի թէ «պատասխանատուները դատի պիտի քաշուին եւ խստութեամբ պատժուին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ երկրորդ եօթնամեակին առաջին մամուլի ասուլիսը տուաւ, նիւթ առնելով գլխաւորաբար արտաքին քաղաքականութիւնը, ի մասնաւորի՝ Եւրոպան: Անորոշ մնաց ապազինման շուրջ, չեչտելով սակայն թէ ապազինում չի կրնար ըլլալ առանց հաւասարակշռելու ուժերու զէնքը: Ազգ· պաշտպանութեան մասին, յայտնեց թէ կառավարութեան որոշումը զինուորական ծախքերու նուազումին մասին կը հրապարակուի գալ շաբթու: Արաֆաթի այցելութեան առթիւ, կ'ըսէ թէ ոչ միայն պէտք է ընդունիլ ՊԱԿ-ի ղեկավարը, այլեւ՝ նոյնիսկ ուշ մնացած էր այդ ընդունելութեան համար: Չի հաւատար Այաթոլլահի «ազատ ընտրութիւններու զինուորական ուժի մը ներկայութեան», իսկ Շամիրի մասին կը խորհի որ երբ մէկը կը յամառի խօսիլ չուզել հակամարտ կողմին հետ, ժամանակ կը կորսուի: Լիբանանի շուրջ, գոհ է որ Ֆրանսա միակ երկիրն եղաւ որ բան մը ըրաւ եւ այդ առընչութեամբ, նոյն օրը, երկու նամակ ստացած է շնորհակալութեան, մէկը՝ Աունէն, միւսը՝ Հըսէն: Եւրոպայի համար, հինգ մեծնական նախապատուութիւններ կը տեսնէ· – տնտեսական եւ դրամական միութիւնը, ընկերային ոլորտը կամ՝ եւրոպական ընկերային իրաւունքները, մշակութային Եւրոպան, շրջապատը՝ որ սահմանագլուխ չի ճանչնար, քաղաքացիներու Եւրոպան, որպէսզի 12 երկիրները ապրող կիներն ու այրերը, ամէն տեղ իրենք զիրենք իրենց տունը զգան:

ՏՈԼԱՐԸ Հինգշաբթի կը շարունակէր բարձրանալ եւ 6,70-ի հասած էր Փարիզի սակարանը, բայց Ուրբաթ օր աւելի կայուն էր:

ԳԻՐՔԻ 9-ՐԴ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒՍՏ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի իրիկուն, Փորթ տը Վերսայլ, պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ գիրքի 9-րդ ցուցահանդէսին, մշակոյթի զոյգ նախարարներու – Ֆրանսա եւ Գերմանիա– կողմէ: Արդարեւ, այս տարուան գլխաւոր նորութիւնն է գերմանական շատ ճոխ մասնակցութիւն մը («Լը Մոնտ» Հինգշաբթի իրիկուն «Տի Ցայթ»ի հետ 32 էջնոց յաւելուած մը կը նուիրէր գերմանական գրական աշխարհին): Ժամը 20-էն 23, բազմահազար հիւրերու հետ, կային նաեւ նախարարներ, պաշտօնական անձնաւորութիւններ, մամուլի թղթակիցներ եւայլն, եւայլն:

**

Այս տարի, առաջին անգամ ըլլալով հայ հրատարակիչները ներկայացուած էին յատուկ տաղաւարով մը: Հոս է որ հաւաքուած էին հայ ու ոչ հայ գրասէրներ, գրողներ, դիտելու համար այդ բաւականին հարուստ ցուցադրանքը, զոր կազմակերպած է Ժընեւի «Լը Լիվր տ'Օր» գրատունը (Էլիզաբէթ Դաւիթեան) մասնակցութեամբ «Սամուէլեան» գրատան: Ներկայացուած 13 հրատարակչութիւններու մաս կը կազմեն մասնաւորապէս վերջին տարիները լոյս տեսած գիրքերը: Ղարաբաղի թղթածրարը (Սեւիկ Փըէս), Հայաստան, 3000 տարուան պատմութիւն (Մարսէյլի Մշակոյթի Տուն), բազմաթիւ գիրքեր «Գիրք» հրատարակչութենէն: Ինչ կը վերաբերի հայերէն գիրքերուն, մասնաւորապէս աչքի կը զարնէր Ս· Ղազարի Հայագիտական Մատենադարան «Բազմավէպ»ի մատենաշարը, որոնց մէջ հարկ է նշել Երեւանի Մատենադարանի գիտաշխատող, «Ղարաբաղ» կոմիտէի անդամ՝ Լ· Տէր – Պետրոսեանի 1989-ին լոյս տեսած «Ասորիների դերը հայկական Կիլիկիոյ մշակութային կեանքում ԺԲ· – ԺԴ· դարերում» աշխատութիւնը:

Ցուցահանդէսին մաս կը կազմեն մի քանի այլ երկիրներ՝ յատկապէս Փրան – սախօս: Համեմատութեան համար նշենք որ Միացեալ – Նահանգները ներկայացուած են 8 հրատարակիչներով, իտալականը՝ 10, հոլանտականը՝ 1, իսկ հայկականը՝ 13:

Ֆրանսայի 12 տարբեր շրջաններէն եկած աւելի քան 700 հրատարակչութիւններու կողքին կարելի է տեսնել նաեւ պաշտօնական՝ ԻՒՆԷՍՔՕ-յի, Էմնըսթի Ինթըրնէշընըլի, Ֆրանսայի Մշակոյթի, Լուսաւորութեան նախարարութեանց տաղաւարները:

Շրջելով ցուցահանդէսի միջանցքները այցելուն կրնայ հանդիպիլ ծանօթ եւ նուազ ծանօթ հայ հեղինակներու գործերու: «Փարանթէզ» հրատարակչութիւնը իր «Արմէնի»ներ մատենաշարին մէջ ներկայացուցած է շարք մը հայկական հարցերու վերաբերող գիրքեր, որոնցմէ վերջինը՝ Ի· Թերնոնի՝ Enquête sur la négation d'un génocide· կայ նաեւ «Անթանթ»ը, որու վերջին հրատարակութիւններէն է Մ· Նշանեանի Հայոց լեզուի պատմութեան նուիրուած աշխատութիւնը: Լաւ պրպտելու պարագային կը յայտնուին նաեւ այլ հայ հեղինակներ, ինչպէս Քանի (Caen) համալսարանի դասախօս՝ հոգեբան – հոգեբոյժ Ժ· Զարիֆեանի մանկագիտական մէկ գիրքը, Լէ Պէ Լէթր հրատարակչականը կը ներկայացնէր Քլօտ Մութաֆեանի «La Cilicie au carrefour des empires» եւլն· եւլն·: Անկարելի է բոլորն ալ յիշել անշուշտ եւ մոռցուածները կամ ակամայ անտեսուածներ թող ներողամիտ ըլլան:

Կ'արժէ անպայման այցելել այս ցուցահանդէսը, որ կը փակուի Մայիս 25-ին: Բաց է Շաբաթ եւ Կիրակի ժամը 10-էն 19, Երկուշաբթի՝ 17-էն 22, Երեքշաբթի Մայիս 23 եւ Չորեքշաբթի 24, ժամը 11-էն 22, հուսկ՝ Հինգշաբթի 11-էն 19:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ «ՀԻՒՍԻՍԱՓԱՅԼ»Ի ՆԱԽԱԳԱՀ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ՄԵԺԼՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ղարաբաղի վերամիացման պահանջին արծարծումը, կողմնակի բազմաթիւ բարենպաստ երեւոյթներու հետ, խորհրդահայ Սփիւռքին ինքնակազմակերպումի շունչ մը բերաւ: Տասնամեակներու հեռացումէն, անտարբերութենէն, մոռացումէն ետք հայութեան շուրջ մէկ միլիոնոց այդ զանգուածը ներկայիս լծուած է կորուստները, յապաղումը դարմանելու աշխատանքին: Խորհրդային հայաշատ զանազան կեդրոններու մէջ հայ մշակոյթի տուներ, հայերէնի ուսուցման միօրեայ վարժարաններ կը բացուին կամ հրատարակչական աշխատանք կը կատարուի: Այս մասին տեղեկութիւններու ըՍփիւռքի գլխաւոր աղբիւրը Երեւանի հեռատիլն է որ մինչեւ այսօր արդէն արձագանգեց նման կեդրոններու բացումին, Մոսկուայի, Լենինգրադի մէջ:

Այս շարքին առաջիններէն է Մոսկուայինը, որ կոչուած է «Հիւսիսափայլ»: Անոր նախագահին՝ Կ. Մեժլումեանի հետ կատարուած հեռեւեալ զրոյցը կը պատմէ դարթօնքի այս շարժումին ու անոր առընչուած հարցերու մասին, որոնք այնքան նման են մեր ունեցածներուն:

Հ. – Դուք մաս կը կազմէք ռուսական մամուլի աշխարհին. ռուսերէն բանաստեղծութիւններ կը գրէք: Ուրկէ՞ ծագեցաւ նման միութիւն մը հիմնելու գաղափարը:

Պ. – Մեր Սփիւռքը եւս ունի հարցեր, նման ձեր ունեցածներուն. մեր զաւակները հայերէն չեն գիտեր միշտ. չեն գիտեր թէ ով են, ի՛նչ մշակութային ժառանգի տէր են: Հայկական անուն մը կը կրեն, այդքան: Ցետոյ կայ նաեւ այն հարցը որ շատ մը երիտասարդ հայ գրողներ, նկարիչներ կան որոնք տեղ մը չունին իրենց գործերը կարդալու, ներկայացնելու: Ուզեցինք հաւաքել, համախմբել ինչ որ կրնայինք, ինչ որ մնացած էր:

Կար նաեւ մեր իրականութիւնը, արժէքները, մշակոյթը, պատմութիւնը, ուրիշներու ներկայացնելու, ճանչցնելու գործը. Ռուսեր կը հարցնէին օրինակ թէ իրենցմէ ետք, ե՞րբ ընդունած էինք քրիստոնէութիւնը...: Ուզեցինք որ գիտնան թէ հայկական մշակոյթը ի՛նչ տեղ, ինչ արժէք ունի աշխարհի մշակոյթին ու պատմութեան մէջ:

Օրինակ, Բաքուի հայերէն 12 տարեկան աղջիկ մը կայ. Մոսկուայի կեդրոնական երաժշտանոցը կ՚ուսանի – Սապինա Մուրատեան – արդէն յօրինումներ ունի. խորհեցանք որ թերեւս ուրիշներ ալ կային. մտածեցինք մշակութային կեդրոն մը հիմնել: Ցիշեցի որ այդ գործը անցեալին Ս. Նազարեանցի «Հիւսիսափայլ»ը կատարած էր. հանեցի, կարդացի: Որպէս նոյն գործին շարունակութիւն, նոյն անունը տուինք մեր կեդրոնին ու հրատարակելիք պարբերականին:

Հ. – Քանի՞ անդամ ունի «Հիւսիսափայլ»ը:

Պ. – Շուրջ 400. Հայեր եւ Ռուսեր:

Հ. – Կրնա՞ք անուններ տալ:

Պ. – Հայ ծանօթ անուններէ՝ Բաւել Լուկեան, Վարդգէս Պետրոսեան, ովկէանագէտ Արտեմ Սարգսեան, «Բարեկամութիւն» կազմակերպութեան նախագահ Վալենդինա Տրեշկովայի տեղակալը՝ Տաշքենդէն Խաչատուր Սարգսեան, Բագրատ Ուլուբաբեան, փիլիսոփայութեան ղարաբաղցի փրոֆէսոր Աշոտ Խաչատրեան, բանաստեղծ Նինա Գաբրիէլեան, Լազարեան ճեմարանի մասին գիրքերու հեղինակ՝ Աշոտ Բաղիեանց, գրագէտ՝ Արամ Գրիգորեան, երգահաններ՝ Իրինա Մանուկեան, Արմէն Շաղբակեան, Միքայէլ Դարիվերդցի, քանդակագործ Կենտաւի Դատամեան, խորհրդային ակադեմիային ճարտարագէտներու կեդրոնին տնօրէնը Ռիկո Սրապինեանց եւայլն. իսկ ռուսերէն՝ անդամ էր յայտնի ռուս գրող Վենեամին Կավերին որ մահացաւ Մայիսի սկիզբը, Մոսկուայի «մեմորիալ» ընկերակցութեան նախագահ, փրոֆէսոր Եուրի Աֆանասիեւ, յայտնի թատերագիր՝ Ալեքսանդր Կելման եւայլն:

Հ. – Կ՚ուզէի որ խօսիք նաեւ մինչեւ այսօր ձեր տարած գործունէութեան մասին:

Պ. – Կազմակերպչական աշխատանքներու զուգահեռ, սկսանք պրպտել թէ հայկական ինչ գործեր կային Մոսկուայի մէջ: Արձաններ, դամբարաններ կան օրինակ քաղաքին հայկական գերեզմանատան մէջ: Հոն գտանք Թորոսեան ընտանիքին (Հ. Թումանյանի ընտանիքը) դամբարանը որ շատ գեղեցիկ գործ էր, սակայն կը գտնուէր քանդուելու սեմին: Դիմեցինք կառավարութեան որպէսզի պետական պահպանութեան տակ առնուի:

Հ. – Երկրաշարժէն ետք բազմաթիւ աղէտեալներ փոխադրուեցան Մոսկուա. ի՞նչ շփում ունեցաք իրենց հետ:

Պ. – Շատ ծանր հիւանդներ կային բերուածներուն մէջ. մեր կեդրոնը օգնութեան կեդրոնի վերածեցինք: Սկսանք հագուստներ ու դրամ հաւաքել: Դրամատան հաշիւ մը բացուեցաւ օժանդակութեան համար: Հիւանդներուն համար կերակուր կը պատրաստուէր «Մուշ» ճաշարանին մէջ ու կը տանէինք: Հագուստեղէն հայթայթեցինք ու տարինք. արտասահմանէն հասած դեղերը դացին Երեւան ու Մոսկուայի աղէտեալները բաժին չունեցան: Այսօր, առողջացածներէն մաս մը փոխադրուած է արուեստական անդամներու կեդրոնները, հաշմանդամ մանուկներ կան ... դիմեցինք որ Ամերիկա երթան դարմանուելու:

Հանդէսներու հասոյթով, կազմակեր–պութիւններու նուէրներով եւ երկու Փօօ–փերաթիֆներու յատկացումներով 60 –հազար ռուբլի ղրկեցինք Հայաստան: Հայ եւ ռուս արուեստագէտներ սիրով մասնակցեցան այս հանդէսներուն:

Հ. – Ըսիք թէ ձեր կեդրոնը օգնութեան կեդրոնի վերածեցիք. ո՞ւր կը գտնուի այդ կեդրոնը. Լազարեանի շէնքի՞ն մէջ:

Պ. – Ոչ, առայժմ Կարմիր Խաչը սենեակ մը յատկացուցած է մեզի, հոն կ՚աշխատինք: Լազարեաններէն չկրցանք սենեակ ունենալ. այս մասին արտայայտուեցաւ նոյնիսկ Հայաստանի հեռատեսիլէն, որպէսզի մեր մտաւորականներն ու իշխանութիւնը օգնեն ու Լազարեանի շէնքին մէջ մենք ալ տեղ ունենանք: Ստեփանոս Նազարեանցը հոն ուսուցիչ էր, հոն կը տպէր իր «Հիւսիսափայլ»ը, այսօր մենք տեղ չունինք:

Հ. – Դուք նաեւ գլխաւոր խմբագիրն էք «Հիւսիսափայլ» պարբերականին. այս մասին եւս պիտի ուզէի տեղեկութիւն ունենալ:

Պ. – Թերթին առաջին թիւը լոյս կը տեսնէ այս տարի. նախատեսած ենք տարին երեք – չորս թիւ հրատարակել: Առաջին թիւը մեծ մասով ռուսերէն պիտի ըլլայ, նկատի առած որ խորհրդային ըՍփիւռքի Հայը աւելի դիւրաւ կը կարդայ ռուսերէնը: Սակայն յաջորդական թիւերով այս համեմատութիւնը կէս առ կէսի կը վերածուի: Մեր նպատակն է հրատարակել Ռուսիոյ հայ գրողներու բանաստեղծութիւններն ու արձակը, ռուս գրողներու Հայաստանի մասին գրածները, Սփիւռքի գրողներէն գործեր: Կ՚ուզենք ռուսախօս Հայերուն եւ Ռուսերուն ծանօթացնել հայ գրականութիւնն ու մշակոյթը:

Հ. – Որքա՞ն է Մոսկուայի Հայերուն թիւը:

Պ. – Դժուար է որոշ թիւ մը տալ, սակայն պէտք է հարիւր հազարի մօտ ըլլայ. մեծ մասը լաւ դիրքերու հասած Հայեր են:

Հ. – Ձեր կեդրոնին նման բազմաթիւ կեդրոններ բացուեցան այլ քաղաքներու մէջ եւս:

Պ. – Այո. վերջերս նման 12 հայկական կեդրոններու ներկայացուցիչներ Լենինգրադէն, Լվովէն, Վիլնիուսէն, Տալինէն, Ռիկայէն, Խրիմէն, Ռոստովէն եւայլն, հաւաքուեցանք Սիմֆերոպոլ (Խրիմ): Ամէնքն ալ նոյն մտահոգութիւնները եւ նոյն հարցերը ունին: Մշակոյթի արժէքներու, ինքնութեան, լեզուի պահպանում, հայերէն լեզուի ուսուցում, հրատարակութիւն, բոլորն ալ նպատակներն են:

Կ. Մեժլումեան Թիֆլիս ծնած է, ու երկար տարիներէ ի վեր կ՚ապրի Մոսկուա: Մշակոյթի, լեզուի մը կորուստին ցաւը ամէնէն սուր կերպով զգացողներէն մէկն է, նաեւ ի՛ր մորթին վրայ. դժուարութիւն ունի հայերէն արտայայտուելու: Սակայն ատիկա արգելք չըլլար որ խանդավառութեամբ խօսի «Հիւսիսափայլ»ի ծրագիրներուն մասին: Զանոնք իրականացնելու համար անհրաժեշտ են շատ ազդակներ. սակայն ամէնէն կարեւորը այն է որ հիմը դրուած է անգամ մը ու կը մնայ շարունակել երթը, քանի որ մանաւանդ «այսքան տարի անցած է արդէն եւ ուշ է նոյնիսկ»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԼՈՒՍԱՒՈՐ ԱՋՔԸ

- ԷՏԿԱՐ ՇԱՀԻՆ -

Աւելի քան տասնամեակի մը վրայ երկարող յաջորդական ցուցահանդէսները՝ նուիրուած Էտկար Շահինի (1874 – 1947) գործերուն, կը հաստատեն թէ իր արուեստը դարձած է «փողոցի իրապաշտութեան» եւ Belle Epoque–ի անքաժան մէկ մասնիկը:

Խորքին մէջ, Belle Epoque–ը (Գեղեցիկ ժամանակաշրջան՝ բառացի թարգմանութեամբ), ուրիշ ժամանակաշրջաններու նման, կը համախմբէ կեանքի հիմնական երկու երեսները. – թշուառութեան, ողբերգութեան եւ՝ բարօրութեան ու խնդութեան: Խնդութիւն ոմանց համար, թշուառութիւն եւ տաժանք շատերու համար:

Էտկար Շահին համակրանքով է որ դիտած է երկու մարզերու դերակատարները՝ առանց մռայլանքի: Ասոր բերմամբ, իր տիպարները ընտանի կը թուին, բարեմիտ, ինչ գիտեմ որ կը կրեն անոնք, քաղքենի, աղնուական թէ թշուառ: Ատիկա հրաւէր մըն է առանց բախումներու ընկերութեան մը, համերաշխ, մարդկային, կեանքը բոլորին համար գեղեցիկ դարձնելու: Շահին կը սիրէ մարդը, նո՛յնքան եւ բնութիւնը:

Վենետիկեան եւ կամ իր միւս տեսարանները այնպիսի ջերմ լոյս մը ունին, որ ծաղիկներու կը վերածէ ծառերը, մինչ տուներն ու կամուրջները կը պահեն անոր ջերմութիւնը, երկար: Շահին բանաստեղծական այս տարիքին կը հասնի դիւթող ճարտարութեամբ, որուն խակական ասրիճանաչափին ու հմտութիւնը կընան առաւելագոյնս չափել անոնք, որոնք մօտէն ծանօթ են ի գործ դրուած աշխատեղակերպի կիրարկման դժուարութիւններուն:

Շահին այս հմտութեան կը յանդի՝ տէրը ըլլալով գծանկարչական բարձր կարողութեան մը, զոր ձեռք կը բերէ գեղարուեստական իր սկզբնական տարիներէն իսկ: Եթէ գունանկարչական մարզին մէջ կը մնայ աւանդապաշտ ու սահմանափակ, փորագծականին մէջ կը հասնի հաղուագիւտ վարպետութեան մը, որ զինք կը դարձնէ դարասկզբի փորագծական բնապաշտ արուեստի կարեւորագոյն ներկայացուցիչներէն մին:

Իր կատարելագործման գծով ու տեսային իմաստով, տիպարները, զորս Շահին ի մտի կ՚ունենայ, գլխաւորաբար Ճէյմս Մըքնէյլ Ուիսթլըրն ու Փօլ Էլլէօն են, առաջինը բնանկարչական՝ իսկ երկրորդը դիմանկարչական մարզին մէջ: Ասիկա ցոյց կուտայ Շահինի երկու տարբեր ոճերու միաձուլման մղումը, որ իրեն օրինակելի կը թուի՝ որպէս փորագծական նոր կարելիութիւններու դուռ: Ուիսթլըրէն՝ Շահին կ՚առնէ մանրամասնութիւններու զգայուն ու բանաստեղծական կիրարկումը, մինչ Էլլէօյի ազատ ու հպանցիկ գիծերը իրեն կ՚ընծայեն միջոցը՝ սահուն կերպով գծելու տիպարները եւ ամփոփ, արագ ու հատու քանի մը հատուածներով մարմին տալու անոնց:

Կատարելով ոճային այս միաձուլումը, Շահին աւելի հեռու կ՚երթայ իր ընտրած հեղինակութիւններէն, նուաճելով բանաստեղծական աւելի անմիջական հաղորդականութիւն: Այս պատճառով, իր բնապատկերները քնարական յատուկ մթնոլորտ մը ունին, մինչ իր փորագծած տիպարները, յատկապէս քաղքենի, թեթեւ ներկայութիւն մը՝ հեռու հնեւորութենէ:

Ընթացիկ ցուցահանդէսը (*) կը համախմբէ միայն փորագծական աշխատանքներ, որոնք կը ներկայացնեն Շահինի գործին այլազան երեսները: Կան տեսարաններ, դիմանկարչական հիանալի օրինակներ, ինչպէս եւ քաղքենի ձիակառքեր, Պուա տը Պուլոնիի մէջ կամ ծառազարդ պողոտայի մը վրայ սահող, որոնք կը յայտնեն Շահինի փարումը փողոցի անցուդարձին ու ընկերային բարքերու նկարահանման: Այս իմաստով, Շահին կը շարունակէ 19–րդ դարու նկարչական իրապաշտ ըմբռնումը, իր արուեստը նկատելով հայելին մարդկային գոյավիճակին ու առօրեային: 20–րդ դարու գեղարուեստական ըմբռնումներու յեղաշրջումները չեն թափանցած իր արուեստէն ներս: Թերեւս այս է գլխաւոր պատճառը որ երկար շրջանի մը համար իր արուեստը մատնուած է մոռացութեան: Սակայն, յետադարձ ակնարկներու դրութիւնը կը մնայ ի զօրու, որու բերմամբ ժամանակի ընթացքին երբեմն կը բերուին արուեստի աքանչելիքներ անտարբերութեան մատնուած:

Շահինի արուեստին առթած համակրանքներէն մին անոր մէկտեղելն է, մինչեւ 19–րդ դարու աւարտին երկարող, ամբողջ դասական փորագծական արուեստի հիմնական յատկանիշները, – Ժաք Գալոյի «լուսանկարչական» իրապաշտութիւնը, Ռամպրանթի մութ լոյսի պատկերումը, Շարլ Մէրիոնի դիտակէտի ըղձը, Ուիսթլըրի բնապաշտութիւնը, Էլլէօյի, Թուլուզ – Լօթրէքի գծային եւ տիպարային նախասիրութիւնները, ինչպէս եւ Էտկար Տըկայի համադրողական հնարքը: Արդիւնքը արուեստ մըն է, որ միշտ կը պահէ իր թարմութիւնը, դարնանային լոյսի մը նման, որ կ՚ողողէ Շահինի ներաշխարհը, նոյնիսկ ողբերգական ծանր շրջաններու ընթացքին:

Շահին խորապէս կապուած կը մնայ իր արմատներուն: Իր մօտիկութիւնը Թըւաններուն, փողոցի կեանքին, կ՚ըսէր Ֆ. Վայսպըրկ դայն կ՚առընչէ Շահինի ընտանիքին եւ իր ազգակիցներուն վերապահուած ճակատագրին (**): Շահինի ընտանիքին բարեկեցիկ պայմանները ձեւ տրուն կը դարձնէին 1895–ին Փարիզ իր հաստատուիլը, դրդուած Օսմանեան Թուրքիոյ մէջ տիրող հակահայ տրամադրութիւններէն: 1896–ի եւ 1915–ի ապանդները խոր մորմոքով կը պատեն զինք: Մեծ Եղեռնին յաջորդող տարիներուն, Հայաստանի անկախութեան հռչակման, 1918–ին, Շահին իր գործերէն մաս մը կ՚ուղարկէ Թիֆլիս, անոր միջոցաւ իր նեցուկը արտայայտելու հայ նորաստեղծ իշխանութեան: Իսկ 1926–ի շուրջ, ինք կ՚ըլլայ հայ արուեստագէտներու «Անի» համախմբումը կազմակերպողներէն մին, որ դժբախտաբար շրջան մը ետք կը մնայ անհետեւանք:

Շահինի արուեստանոցին ողողումի եւ հրեդհի ենթարկուիլը կը փճացնէ կարեւոր մաս մը իր վաստակէն: Սակայն, նկատի առած իր աշխատանքին առատութիւնը, կարելի է եզրակացնել թէ կայ նըկատելի հատուած մը իր գործէն, որ դեռ կը սպասէ յայտնաբերման:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԻՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

(*) EDGAR CHAHINE
GRAVURE
Galerie André Candillier
26, rue de Seine, 75006 Paris
du 25 avril au 9 juin 1989

(**) Gabriel P. WEISBERG : « Edgar Chahine in Context », see « Edgar Chahine. La vie parisienne », Smithsonian *Institution Traveling Exhibition Service*, Washington, D.C., 1984, p.3.

ԷԼՑԻՆ ԶՕՐԱՎԻԳ Է ԿՈՐՊԱՉՈՎԻ

Գորիս Ելցին վերանորոգողներու շարժումին պարագլուխը կը նկատուի. այս ուղղութեամբ ամէնէն ծայրայեղներէն մէկը: 1987 Հոկտեմբեր 21–ին, Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին խստիւ քննադատուած է իր յեղաշրջական գաղափարներուն համար: Ներկայիս շինարարական պետական կոմիտէի փոխ նախագահն է ու կը մնայ Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ: Իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցի մը մէջ, որ հրատարակուած է «Լը Ժուռնալ տ'էլէքսիոն»ի Մարտ – Ապրիլի թիւով, կը շեշտէ թէ զօրավիգ է Կորպաչովի: Իր ուզածը հետեւեալն է. – «արդարադատ կառավարութիւն մը, հրապարակայնութիւն, ընկերային արդարութիւն, ժողովրդավարութիւն եւ վերակառուցում»: Սակայն իրեն համար անընդունելի է որ մարդիկ գոհանան կէս չափերով: Հրապարակայնութիւն մը, կամ կիսատ վերակառուցում մը:

Ելցին որ կողմնակից է բազմատարրութեան ,չի մտածեր երկրորդ կամ երրորդ կուսակցութեան մը ստեղծումին մասին: Կուսակցութեան մասին խօսելով կ'ըսէ թէ միշտ կը մոռցուի այն ճշմարտութիւնը թէ ժողովուրդն է որ կը հակակշռէ զայն եւ ոչ թէ հակառակը: Իսկ թէ օր մը կուսակցութիւնը կրնայ քաղաքական ...ութեան վրայ իր հակակշիռը կորսնցնել, հաւանական չի նկատեր:

Գալով ընտրութիւններուն, Պ. Ելցին յառաջդիմական քայլ մը կը նկատէ զանոնք, բայց ո՛չ իրապէս ժողովրդավար համադամանքի տէր: Կը գտնէ որ, այսօր տակաւին մաֆիա մը գոյութիւն ունի Մոսկուայի մէջ ու առաջուընէ կ'որոշուի հանրաժողովներու ճառախօսներուն արտայայտելիք գաղափարները: Կարճ խօսքով Ելցին հարկաւոր կը նկատէ այնպիսի դրութիւն մը որ միանգամընդմիշտ արգիլէ ամբողջատիրական վարչաձեւի մը վերադարձը:

«Ձեզի ի նպաստ բազմաթիւ հանրաժողովներ կազմակերպուեցան ընտրապայքարի վերջին օրերուն, մէկ մասը նոյնիսկ արգիլուեցաւ ապահովութեան ուժերու կողմէ: Կամովի՞ն ապօրինութեան մեղսակից եղաք» հարցումին կը պատասխանէ. – «Ատիկա ամէն բանէ առաջ աննախընթաց երեւոյթ է մեր երկրին մէջ: Ժողովուրդը կ'արթննայ իր թմբիրէն, լսելի կը դարձնէ ձայնը: Սակայն երբ հաւաքուելու արտօնութիւնը մերժուած է, աւելի լաւ է հպատակիլ արգելքին, իշխանութիւններուն հակադրուիլ ոչ մէկ բանի կը ծառայէ»:

Խօսակիցը Ելցինի կը յիշեցնէ թէ զինք Կորպաչովի քննադատ նկատողներ կան. «Ճիշդ չէ ըսուածը, կը պատասխանէ, յերիւրանքներ են բոլորն ալ: Ճիշդ է որ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարին հետ վերակառուցման կիրարկութեան մասին տարբեր տեսակէտներ ունինք: Սակայն ես կը խօսիմ ռազմավարութեան մասին եւ ոչ թէ ընդհանուր քաղաքականութեան: 100% զօրավիգ եմ Կորպաչովի ուղղութեան, եթէ նոյնիսկ պատճառներ կ'ունենամ զայն քննադատելու»:

Ելցին չի կարծեր որ խրուշչեւեան վախճան մը հաւանական է Կորպաչովի համար. ո՛չ տակաւին: Ոչ մէկ ազդանշան կայ նման կասկած մը հիմնաւորելու: Իսկ արդեօք ի՞նչ կը պատահի եթէ Կորպաչով պարտուի: Առանց անոր կարելի՞ է նախատեսել երկրին ապագան. օրինակ, ի՞նչ պիտի ըլլայ 2017–ին, յեղափոխութեան հարիւրամեակին պարզուած պատկերը:

Ելցինի պատասխանը այնքան ալ ինքնավստահ չէ: Ան կ'ըսէ. – «այլընտրանք չկայ. յուսանք որ տագնապը փարատի, վերակառուցումը յաջողի ու առժամեայ դժուարութիւնները մնան ժամանակաւոր»: Ապա հարց կուտայ. – «Սակայն ինչո՞ւ միշտ կ'ըսէք «Կորպաչովեան քաղաքականութիւն»: Արեւմուտքի մէջ կ'անձնականացնէք ամէն բան. իսկ մենք կը խօսինք մեր կառավարութեան, մեր կուսակցութեան, մեր ժողովուրդի'ն քաղաքականութեան մասին: Մի կարծէք որ նման գաղափարներ միակ անհատէ մը ծնունդ կ'առնեն»:

Գերմանահայ նամականի

Խալինկէնի «Մարալ» Մշակութային եւ Մարզական Միութեան միօրեայ վարժարանին տարեկան երկրորդ հանդէսը տեղի ունեցաւ Մայիս 6–ին: Աշակերտ ու աշակերտուհիներ արտասանեցին Պետրոս Դուրեանի, Սիլվա Կապուտիկեանի եւ Վահան Թէքէեանի գործերէն. երգեցին հայկական երգեր «Ամպի տակից», «Ասում են ուրին», «Հարս եմ գնում» եւայլն: Հանդէսին երկրորդ մասին մէջ հայկական տարազներով ու ժողովրդական պարերով տղաքը ստեղծեցին ջերմ մթնոլորտ մը: Ուշադրաւ էր անոնց եռանդն ու արտայայտած խանդավառութիւնը, որոնք կը հրճուեցնէին ներկաները:

Խալինկէն նոր գաղութ մըն է ուր մեծ ջանք կը թափուի հայկական կեանքը կազմակերպելու համար: Միայն 18 ամսուան կեանք ունի միօրեայ վարժարանը, սակայն արդէն իսկ անոր 18 աշակերտները սէր ու հետաքրքրութիւն ցոյց կուտան հայկական կեանքին հանդէպ:

Ն. Կ.

ԼՈՒՐԵՐ ԱՊՈՒ ՏՀԱՊԻԷՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ապու Տհապիի հայկական փոքրաթիւ գաղութս, 1988 Դեկտեմբեր 7–ին Հայաստանի մէջ պատահած երկրաշարժային աղէտին աննախընթաց տարողութեան իրազեկ դառնալով, 1988 Դեկտեմբեր 10–ի երեկոյեան, գաղութիս Ազգային Վարչութեան անդամներուն եւ այլ ազգայիններու միացեալ հանդիպումի մը ընթացքին, կազմեց Հայաստանի Երկրաշարժի Աղէտեալներու Օգնութեան Յանձնախումբ մը՝ հետեւեալ ազգայիններու մասնակցութեամբ. –

Պ.Պ.՝ Պերճ Աբրահամեան (Ատենապետ), Վարդան Ինկիլիզեան (փոխ – ատենապետ), Արամ Սեփեթճեան (Ատենադպիր), Գրիգոր Ճերէճեան (փոխ – ատենադպիր), Վարդգէս Թաւլեան (Գանձապահ), Լեւոն Տէր – Յովհաննէսեան, Միհրան Խանճեան եւ Ժան Թութիկեան (Խորհրդականներ), Վաչէ Գասեմճեան (Հաշուեքննիչ):

Յանձնախումբս, անմիջական գոր – ծակցութեամբ եւ օժանդակութեամբ գաղութիս գործօն դէմքերու եւ իրենց կիներուն Դեկտեմբեր ամսուան երկրորդ կէսէն ետք, Սէրոֆլոթ օդային գիծին ընձեռած բացառիկ դիւրութիւններէն օգտուելով, հերթական քանի մը առաքումներով, հայրենի Պետութեան պատկան մարմիններու անունով ուղարկեց դեղօրայք՝ (մէկուկէս թոն), կաթնեղէն՝ (2·5 թոն), սննթամթերք՝ (1·5 թոն), գլեատեղէն՝ (3·5 թոն) եւ երեք հազար 200 հատ պլանքէթ, իբրեւ անմիջական նպաստ մահասփիւռ երկրաշարժի ենթակայ վիրաւորներու եւ անպատսպարներու ծովածաւալ կարիքին: Ասոր զուգահեռ՝ յառաջ տարուեցաւ նաեւ դրամահաւաքի անյետաձգելի աշխատանքը, հայ տեղացի թէ օտար անձնաւորութիւններու մօտ եւ հաստատութիւններէ ներս, որմէ ցարդ գոյացած է շուրջ 80 հազար տոլար, որ պատշաճ առիթով պիտի տրամադրուի հայրենիքի վերաշինութեան գործին:

Արդ, յանուն Ապու Տհապիի հայ գաղութին, յանձնախումբս ներկայիս կուգայ իր երախտագիտութիւնը յայտնելու Արաբական Միացեալ Էմիրութեանց Մեծարգոյ Նախագահ եւ Ապու Տհապիի կառավարիչ՝ Շէյխ Զայէտ Պին Սուլթան Էլ Նահիանին որ իր ընծայած պետական օժանդակութեան կողքին, նաեւ անձ – անպէս բաժնեց մեր հայրենիքին ու ժողովուրդին կրած անդարմանելի կորուստին վիշտն ու սուգը, եւ հայրենի մեր Պետութեան ուղարկեց 11 օդանաւ – սրնդամթերք, դեղօրայք եւ բժշկական գործիքներ, ընկերակցութեամբ խումբ մը բժիշկներու եւ հիւանդապահներու:

Շնորհակալական մեր յատուկ խօսքը կ'ուղղենք մանաւանդ տեղւոյս հազիւ 400 հայ ազգակիցներէ բաղկացած մեր համայնքին, որոնք ունկնդիր իրենց սրտի ձայնին, օրինակելի պարտաճանաչութեամբ մը փութացին արձագանգելու աղէտեալներու օգնութեան եւ աւերեալ վայրերու վերաշինութեան անյետաձգելի աշխատանքին:

Այժմ, երբ հայրենիքի աւերեալ շրջաններու վերակառուցումը կը հանդիսանայ առանցքը մեր մտահոգութիւններուն, Ապու Տհապիի հայ գաղութս եւս, իբրեւ մէկ փոքր մասնիկը Սփիւռքահայութեան, իր համեստ մասնակցութեամբ կուգայ յայտնելու իր սրտակցութիւնը համահայկական այս շարժումին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Ապու Տհապի
1989, Ապրիլ 24

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը հոգեւոր ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով, Մայիս 7–ին, տօնած է իր հիմնարկութեան 157–րդ տարեդարձը, նախագահութեամբ Շնորհք Արք. Գալուստեանի: Պատրիարքը, իր քարոզին ընթացքին, օրհնած է յիշատակը Ցարութիւն Ամիրա Պէզճեանի եւ բոլոր այն ծառայողներուն, որոնք մինչեւ այսօր կանգուն պահած են հիւանդանոցը: Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ սարքուած է Սիրոյ սեղան:

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին Քառասուն Մանկանց դպրաց դասու երգչախումբը, Մայիս 7–ին, պատշաճ հանդիսութեամբ տօնած է իր հիմնարկութեան 99–րդ եւ երգչախումբի 59–րդ կրկնակ տարեդարձները: Տեղի ունեցած է հանդիսաւոր պատարագ ու հոգեհանգստեան պաշտօն: Քարոզին ընթացքին, Շահէն Եպիսկոպոս Սվաճեան իր գնահատանքը յայտնած է դպրաց դասի անդամներուն, որոնք յառաջիկայ տարի պիտի տօնեն իրենց տասնամեակը: Հոգեւոր հանդիսութենէն ետք Եկեղեցիին պարտէզին մէջ կատարուած է պատուասիրութիւն մը:

ԳԱՏԸԳԻՒՂԻ Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Կարապետ քահանայ Պիլալեան, Մայիս 3–ին անակնկալ սրտի տագնապի մը զոհ գացած է Աթէնք կատարած ուխտագնացութենէն վերադարձի ճամբուն վրայ՝ հանրակառքի մէջ: 1933ին Պոլիս ծնած ու 1984–ին քահանայ ձեռնադրուած վախճանեալ քահանային մարմինը Պոլիս փոխադրուած է Մայիս 5–ին:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

ՀԱՐՍՆԻՔԻ ՕՐԵՐ

Նոյեմբեր 7

Կ'իմանամ որ այս գիշեր մեծ թուով հարսնիքներ տեղի ունեցեր են թէ' եկեղեցին եւ թէ տուներու մէջ, – եթէ կարելի է տուն կոչել ողորմելի այդ հիւղերն ուր լեցուած կը մնայ մրուրը չքոտի աղէտեալներու:

Նորանշան երեւոյթ մըն է որուն ականատես կ'ըլլանք օրերէ ի վեր: Ահա ժողովուրդ մը որ թշուառութեան մէջ թըրծուած է, որուն գլխէն հազիւ անհետացած են սուրերու շողիւնը, գնդակի տարափն ու բոցեղէն ամպեր. ահա ժողովուրդ մը որ իր բոլոր դժբախտութեանց վրայ ողորմելի պատուհասին յաւելումն ալ տեսած է, ժողովուրդ մը որ մերկ է եւ անօթի, հիմա ամուսնանալու, զաւակ կարգելու տենդէն բռնուած է....:

Զափահաս որբուհիներ, դեռատի անտէր աղջիկներ կը փնտռուին, կը գտնուին անմիջապէս, – քանի որ այդ մասին սով չկայ, – տեսութիւն մը կը կատարուի ծընողքի եւ պարագաներու միջեւ, ու ա՛լ ամէն բան կարգին է: Հարսնիքը նոյն օրը, կամ առաւելն երկու օրէն տեղի կ'ունենայ՝ անօժիտ եւ անփառունակ:

Հարսնիքներու այս անսովոր առատութեան ծնունդ տուած է թերեւս բաղձանքը զերծ մնալու մօտալուտ զինուորագրութենէն որ Դամոկլեան սուրի մը պէս կախուած կ'երերայ անձնիւր տղամարդու գըլխուն վրայ: Ա՛յդչափ մարդ էր մեռեր իրենց մէջէն. պիտի ուզէին որ քանի մը էրիկմարդ աւելի պակսէր, հեռանար իրենց քովէն՝ նոր հարկի մը բերմամբ: Որդւոց մահացումը տեսած մայր մը, բազմանդամ ընտանիքէ մը՝ երբեմն բընաւ, երբեմն ալ հազիւ իրեն մէկ – երկու զաւակ մնացած կին մը ինչպէ՞ս կարենար տոկալ նաեւ բաժանումին այն զաւկին՝ որ իրեն համար ամբողջ օճախը, լման գերդաստանը ներկայացնելու կոչուած է. ինչպէ՞ս այպանել այդ մայրերը՝ զաւակ կարգելու իրենց տխուր փութկոտութեան համար:

Հարսնիք ամէն օր, պիտի ըսեմ համարեա թէ ամէ'ն ժամ: Ամէն անգամ որ առաջնորդարանի փողոցէն կ'անցնիմ կամ առաջնորդարան կը մտնեմ, անպատճառ կա'մ հարս մըն է որ ներս կ'առաջնորդեն, կա'մ նորապսակ ամոլ մըն է որ դուրս կը հանեն, խումբերը յաճախ զիրար դիմաւորելու հարկին մէջ: Անշուք անշշուք հարսնիքներ, տխրաքայլ հարսանեկներ՝ բոլորն անժպիտ եւ անխօս: Ամուսնական կեանքի դառնութիւնները, պատահական դժնդակութիւնները հեռատեսող էակներ ըլլային սանկ կարծես. ա՞յնքան խոհուն են իրենց դէմքերը, տեսէ'ք, եւ այնքան տարամերժ՝ իրենց շըրթունքն ամէն խինդի եւ խրախութեանց:

Հարսնիքներ են սանկ. աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ բարեկենդանային ցուցադրումներ, տարազի եւ ռէֆ:–ի տեսակէտով: Մի' ուշադրութեամբ նայիք հարսին հագուստներուն. սակէ անկէ ճարուած պատռ կամ մաշած գոյներով դիպակէ մաշուկ բան մըն է զոր հագցուցեր են անոր: Պէտք չէ որ նայուածքնիդ յամենայ անոր վրայ, հասկընալու համար թէ ո՞ւրկէ սկսած է մէջքին կորութիւնը, պարեգօտը նե՞ղ է թէ լայն, կամ ուսերը կըցո՞ւծ են իրենց տեղերը մընալ, քղանցքը չա՞տ երկայն է՝ վրան կոխուելու ատեն, կամ չա՞տ կարճ՝ ոտքերը դուրս մնալու չափ, կամ, վերջապէս, ի՞նչ ձեւով չփակը դրկած է անոր իրանը: Շղարշի մը կտոր վախեր են գըլխէն, – ետեւէն կամ առջեւէն, խնդիր չէ, – արծաթ թելի ցանցառ սպրդումներ՝ մազերուն վրայ, շուրջանակի, արուեստական ծաղիկներու գունատ, ծամռկած թագ մըն ալ չեղակի դրուած:

Բոլոր այս զարդարանքի թափթփուքներուն մէջ – որոնցմով ուզեր են պճնել ու գեղեցկացունել հարսը, – յուսահատական, լքուն կերպարանք մը ստացած է ան: Դէմքէն որոշ յայտնի է թէ տօնոյթի մը ցնծութիւնը չփոթ ոչ իր հոգիին խորը՝ ճի'շդ այդ ժամուն որ իր կեանքին ամէնէն հանդիսաւոր պահն է: Տխուր է. գինքը կնութեան կուտան մարդու մը զոր թերեւս նոր տեսած է, որուն ո՛վ կամ ի՞նչ ըլլալը չգիտեր: Ո՞ւր պիտի երթայ, ի՞նչ կեանք կը սպասէ իրեն. մահացի՞ն անստուգութիւն: Փեսան իր կարգին, – հագիւ մրոտած պերեւշտներով տղայ մը յաճախ, – իր կեանքին ընկերուհի կ'ընտրէ աղջիկ մը որուն հետ խօսա'ծ իսկ չէ:

– Պէտք է աճապարել սակայն, կարելի եղածին չափ շուտ տեսնել աւարտել հիմէնեան ամէն հանդէրձանք, վասն զի զինուորագրութիւնը սկսած է մէկ կողմէն:

(Շար. 6)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի օր, Մայիս 22, տօն է Սըրբոց Կուսանացն Հռիփսիմեանց:

Այսօր նաեւ՝ Յիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց:

Սուրբ Հռիփսիմեանց Կուսանաց տօնին եւ Սարդարապատի Հերոսամարտի 71–րդ տարեդարձին առիթով, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10.15–ին, պատարագ կը մատուցուի եւ կ'ոգեկոչուի Սարդարապատի յիշատակը:

Յաւարտ պատարագի՝ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի մեր նահատակներուն համար:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը՝ հոգենակցիլ պատարագին եւ աղօթել Սարդարապատի հերոսներու հոգիներուն համար եւ նորոգուիլ անոնց ոգիով:

UNE JOURNÉE POUR L'ARMÉNIE

AU 9eme SALON DU LIVRE DE PARIS
Le **C. R. D. A.** organise une journée consacrée au livre arménien :
sur le stand de **La Direction du livre du Ministère de la Culture**
le mercredi 24 mai de 11h à 22h
Hall 7 — Niveau 3 Stand A 50

— Exposition
— Vente de livres
— Signature et Rencontres avec les auteurs à partir de 18 h 30.

Soyez nombreux à soutenir cette initiative par votre présence.

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

Dans le cadre de ses conférences mensuelles, le Centre Culturel Saint Mesrob présente,

le mardi 23 mai à 20 h 45

M. PATRICK DONABEDIAN
Historien d'Art
Co-auteur des «Arts Arméniens»
(Ed. Mazenod)

qui donnera une conférence sur :

L'ARCHITECTURE MEDIEVALE EN GEORGIE ET SES RAPPORTS AVEC L'ARCHITECTURE ARMENIENNE

La conférence sera illustrée par des diapositives.

—Buffet à 19 h 30—.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

Rencontre avec

YVES TERNON

à l'occasion de la parution de son ouvrage

«ENQUETE SUR LA NEGATION D'UN GENOCIDE»

Débat — Signatures

Vendredi 26 mai à 20 h 45

Entrée libre

tél : 43 76 55 89

Dans le cadre de l'opération ARMENIE Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 1er Juin à 20 h 30
50 lithographies offertes par le peintre Fasianos seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

Marcel HOULIER, Maire de Chaville
Conseillé Général des Hauts-de-Seine

S.O.S. ARMENIE Paris - Ile de France

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organisent suite à l'opération aide à l'Arménie

une Soirée BILAN - PERSPECTIVE

le Samedi 27 Mai à 20 heures 45

Au Cinéma «LE CHAVILLE»
960, avenue Roger Salengro

Avec la participation de :
Claude MUTAFIAN (Prof. Univer. Paris-Nord)
Haroutioun KEVORKIAN (Historien)
Dr.Hovhannès HOVHANNESSIAN (Psychiatre)
Laura FORLANI-PARSEGHIAN (Présidente C.B.A.F.)
Krikor PAPAZIAN (Secrétaire Général S.O.S. Arménie)

■ Diaporama ■ Film vidéo

— Entrée libre —

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN
sous la direction de Antranig NERCESSIAN et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

—— CONCERTS DE SOLIDARITE ——

ALFORTVILLE Jeudi 25 Mai à 20h45	Sous le haut patronage de M .**René ROUQUET** - Maire d'Alfortville Présentation par Georges GARVARENTZ SALLE DES FETES — Billets : 100 Frs. (enfants 60 Frs.)
VITRY SUR SEINE Lundi 5 Juin à 20h45	Sous le haut patronage de M. **Paul MERCIECA** - Maire de Vitry THEATRE JEAN VILAR (Avenue Youri Gagarine) Billets : 100 Frs. (enfants 60 frs.)
LYON Vendredi 26 Mai à 20h30	Sous la présidence d'honneur de M. **Michel NOIR** - Maire de Lyon SALLE DE LA BOURSE DU TRAVAIL
MARSEILLE Samedi 27 Mai à 20h30	PALAIS DES CONGRES
MARTIGUES Mardi 30 mai en soirée	GYMNASE DES SALINS
GARDANNE Vendredi 2 juin en soirée	CASINO MUNICIPAL
MARSEILLE Samedi 3 juin en soirée	THEATRE DU GYMNASE
VALENCE Dimanche 4 Juin à 15h30	THEATRE «LE RHONE» à Bourg-lès-Valence Avec la participation de S.O.S. - ARMENIE VALENCE

INFOS — RESERVATIONS :
PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS

EN RECITAL
POUR LE

DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au Concorde Palm Beach Marseille

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN	91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN	91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN	91. 76. 10. 17

VIENT DE PARAITRE

1918 - 1920
LA MEMOIRE DU SIECLE

La République d'Arménie

ANAHIDE TER-MINASSIAN
EDITIONS COMPLEXE
— Prix 49 Frs. —
Dans toutes les librairies.

«LES EDITEURS ARMENIENS»
participent au
9eme SALON DU LIVRE A PARIS
du 19 au 25 mai
PARC DES EXPOSITIONS
PORTE DE VERSAILLES
avec un stand spécial

« ARMÉNIE »

Hall 7 — Niveau 3 — Stand H4
N° de téléphone sur stand : 40. 44. 05. 43

22 MAISONS D'EDITIONS ET EDITEURS ARMENIENS venus de différents pays

présenteront leurs publications relatives à l'Arménie

De nombreux auteurs seront présents sur le stand pour dédicacer leurs ouvrages.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 23

MARDI
23 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280·868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.017 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.017

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ

ՄՆԱՅՈՒՆ ՑՈՅՑ ԵՒ ՄՆԱՅՈՒՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐ

Երկուշաբթի առաւօտ ալ հասած լուրերը կը հաստատէին թէ մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ Հայաստան եւ թէ ժողովուրդը որոշած է, հակառակ լուսարգելին (որ Մայիս 24-ին իր վեցերորդ ամիսը կը բոլորէ), տիւ եւ գիշեր նստացոյց ընել Մատենադարանին առջեւ: Կիրակի օր ալ 200 հազար հոգի հաւաքուած է եւ այդ միթինկին ընթացքին է որ վերոյիշեալ որոշումը տրուած է: Միշտ կը պահանջուի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը: Ժողովուրդը կը բողոքէ նաեւ որ Գերագոյն Խորհուրդի նիստ որոշուած ըլլայ Յունիս 27-ի համար («Յառաջ», Մայիս 20 – 21), մինչ մենք կը պահանջէր որ գումարուի Մայիս 25-էն առաջ, որ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նիստէ թուականն է: Արդարեւ, ինչպէս կը հաստատէ «Արմէնփրէս» (Մայիս 18) Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը յայտնած է որ տասնեմէկերորդ գումարման իններորդ նստաշրջանին կը նախատեսուի քննարկել 1988 Նոյեմբեր 22-ի նստաշրջանին անաւարտ մնացած հարցերը (ծանօթ պատճառներով, ինչպէս պէտք է ըսէին մեր ընթերցողները):

Կորբաչով պիտի ընդունէր Ղարաբաղէն պատուիրակութիւն մը, բայց ոչ մէկ նորութիւն կը նախատեսուի: Հաւանաբար, անգամ մը եւս հոգեչահ խօսքերով, պիտի ջանար Հայերուն «սիրտն առնել»: Մնաց որ Հայ ժողովուրդին ալ համբերութիւնը հատած է, արդարօրէն: Գործադուլները մեծ արձագանգներ չեն գտներ, որովհետեւ կարգ մը խմբակցութիւններ եւ մտաւորականներ իրաւացի կերպով դիտել կուտան որ· «երկիրը աւերուած է, գրեթէ մէկ միլիոն մարդ անօթեւան է, պէտք է կառուցել, ձմեռ կը գալու: Փոխարէնը՝ միթինկներու, ցոյցերու, համատեղ յայտարարութիւններու միջոցով պէտք է արտայայտել մեր բողոքն ու պահանջները, գործադուլը պէտք է թողնել ծայրայեղ պարագաներու»:

X Սախարով ընկած է Պրուս (Ֆրանսա) կատարելիք իր այցելութիւնը, որովհետեւ կ'ըսէ իր պարտականութիւնն է չհեռանալ իր երկրէն, ներքին ներկայ կացութեան պատճառով:

X Մոսկուայի մէջ, ալ հարիւր հազար հոգի ցոյցի դիմած է «պահպանողական – ներուն դէմ: Ամէն կողմ խօսք առած է կցին, որ նոյնիսկ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Կորբաչովը:

**

X Վերջերս, պաշտօնազրկուած էր Կրուպսկայա մանկական հիւանդանոցին տնօրէնը եւ Առողջապահութեան փոխ – նախարարը, հիւանդանոցին վատառողջ պայմաններուն պատճառով:

Այժմ, «Արմէնփրէս» (Մայիս 18) կը հաղորդէ նախարարին ալ՝ Էմիլ Գաբրիէլեանի փոփոխութիւնը:

Իր տեղը կ'անցնի, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի որոշումով՝ Արտաշէս Ազնաւուրեան: Ծնած է Բաթում 1938-ին եւ աւարտած է Երեւանի բժշկ –

ՉԻՆԱՍՏԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

ՅՈՒՑԱՐԱՐ ԵՒ ԲԱՆԱԿ ԴԷՄ ԱՌ ԴԷՄ

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Չինաստան: Աննախընթաց երեւոյթ մը կը պարզէ երկիրը, մշակութային յեղափոխութենէն ի վեր: Մինչ սկզբնական օրերը կը կարծուէր որ իշխանութիւնները կը փորձեն լեզու գտնել ուսանողներուն հետ, նախարարապետը մինչեւ իսկ հիւանդանոց գացած էր ու խօսած հացադուլ ընող տղոց հետ, յանկարծ ամէն ինչ փոխուեցաւ: Պատերազմական վիճակ հռչակուեցաւ, բանակը պաշարեց Փեքինը ու դէմ առ դէմ, բանակ եւ ցուցարար իրարու առջեւ կը կանգնին: Բանակը, դեռ չէր միջամտած Երկուշաբթի օր, ուսանողները կը խօսէին զինուորներուն հետ՝ «մի' կրակէք, եղբայրներ ենք»:

Համելուկը նախարարապետին բացակայութիւնն էր: Եթէ պաշտօնազրկուած է, կը նշանակէ որ իշխանութիւնները որոշած են ոչ մէկ զիջում ընել, եթէ նախարարապետը մէջտեղ ելլէ կը նշանակէ որ ուսանողները, որոնց միացած է ժողովուրդը, յաղթած են:

Սպառնական վիճակ մը, լարուած մթնոլորտ մը: Ամբողջ ժողովուրդ մըն է, որ ժողովրդավարութիւն եւ քիչ մըն ալ ազատութիւն կը պահանջէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԸ ծանօթէն քննադատեց Տիկին Միթերանի դերը ի նպաստ Քիւրտերուն: Տիկին Միթերան կոչ մը ըրած էր 36 հազար իրաքցի Քիւրտերուն համար, որոնք Թուրքիա ապաստանած են, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, անոնց շնորհելով «քաղաքական ապաստանեալի կանոնագիր»: Շեշտած էր որ անոնք կ'ապրին՝ «Մուշի, Տիարպէքիրի եւ Մարտինի երեք գաղթակայաններու մէջ, դէշ պայմաններու մէջ, առանձնացած փշաթելերով եւ զինուորական հակակշռի տակ ցերեկ եւ գիշեր: Անոնք ապստամբներ կրնան ըլլալ վաղը, կ'ըսէր Տիկին Միթերան, հաստատելով թէ 476 հոգի, մեծ մասամբ երախաներ մեռած են»: Թուրք դեսպանը կը քննադատէ Եւրոպայի երկիրները, որոնք ոչ մէկ օգնութիւն բերած են եւ հիմա Թուրքիոյ դէմ կ'արտայայտուին:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ կարճ երթուղարձ մը ըրաւ Ամերիկա, քանի մը ժամ ալ Գանատա անցնելով: Պուշ զինքը ընդունեցաւ ամարանոցի իր ապարանքը եւ պարզուեցաւ թէ երկու ղեկավարները բազմաթիւ հարցերու շուրջ համաձայն են:

կական հիմնարկը: 1977-էն ի վեր Երեւանի բժշկական հիմնարկի ամպիոնի վարիչ է:

**

Պալթեան երկիրներու Գերագոյն Խորհուրդները Մայիս 18-ին բանաձեւ մը քուէարկած են, ուր կը պահանջեն գերման – խորհրդային (1939) դաշնագրին դատապարտումը:

ՈՉ ԵՒՍ Է
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Խոր ցաւով կը հաղորդենք Անդրանիկ Ծառուկեանի մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 20ին,– Շաբաթ առաւօտ, Փարիզի Նէքէր հիւանդանոցը, ուր փոխադրուած էր վերջին օրերը:

Զոր կենսագրականները չեն որ պիտի տան դիմագիծը անոնց, որոնք իրենց կեանքով, ու մանաւանդ գործով, կենսական դեր խաղացած են մեր գաղութներու կեանքին մէջ: Բայց եւ այնպէս, ըստ ընկալեալ սովորութեան, յիշենք որ Անդրանիկ Ծառուկեան ծնած էր Կիւրին, 1913-ին եւ 1915-ին իսկ մաս կը կազմէր որբացած այն սերունդին, զոր ինք լաւագոյնս պիտի մկրտէր յետագային, երբ կը գրէր՝ «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» յուշագրական հատորը:

Հալէպի որբանոցէն ետք, պիտի աւարտէր տեղւոյն Հայկազեան Ազգային վարժարանը (1928): 1930 – 34 տարիներուն կը յաճախէր Պէյրութի Նշան Փալանճեան Ճեմարանը: Ապա կրկին Հալէպ վերադառնալով, կը դասաւանդէր Զաւարեան վարժարանը: 1941-ին կը հիմնէր «Նայիրի» ամսաթերթը, որու որակն ու համբաւը, անմիջապէս պիտի հաստատէին եզակի գրչի մը երեւումին հետ, հրապարակագիրի ու գրագէտի իր անուրանալի տաղանդը: 1946-ին, միշտ Հալէպի մէջ, պիտի խմբագրէր նաեւ տեղւոյն դաշնակցական «Արեւելք» օրաթերթը:

Յետագային, (1953), կը փոխադրուէր Պէյրութ ու կը շարունակէր «Նայիրի»ի հրատարակութիւնը, որպէս շաբաթաթերթ: 1956-ին կը հեռանար Հ· Յ· Դաշնակցութենէն, որու շարքերուն մէջ մտած էր կանուխէն եւ իր մամուլով ու բանավիճողի (փոլեմիսթ) ընդոծին յատկութեամբ, տեսակ մը կամուրջի պիտի վերածէր «Նայիրի»ն Հայաստան – Սփիւռք, Էջմիածին – Անթիլիաս եւ ընդհանրապէս մեր ազգային հրատապ հարցերը յուզող բոլոր հարցերուն համար: Սուր դիտող, իւրայատուկ հումորի տէր, իր սահուն գրիչը, համարձակ եւ դիպուկ, պիտի վերլուծէր մեր բոլոր ցաւերն ու ուրախութիւնները:

1975-էն ետք, լիբանանեան տագնապը, օրէ օր պիտի դժուարացնէր «Նայիրի»ի հրատարակութիւնը, որ վերջնապէս պիտի դադրէր 1983-ի սկիզբը, շրջան մը անկանոն հրատարակութիւններէ ետք:

1977-էն սկսեալ քանի մը անգամ պիտի գար Փարիզ ու մնար, նախ ժամանակաւորապէս ապա՝ վերջնապէս:

Հրապարակագրի մը, մանաւա՛նդ իր իսկ մամուլն ունեցող խմբագրի մը համար, տաժանելի է, անողոք՝ զրկուած ապրիլ իր հարազատ գրաւոր բեմէն: Ճիշդ է, գրեթէ մինչեւ վերջը Ծառուկեան շարունակեց գրել, երկար շրջան մը նախ 1977-ին, կանոնաւոր կերպով իր աշխատակցութիւնը բերաւ «Յառաջ»ին: 1977 Յունուարէն, յօդուածներու կողքին, ըստանձնեց տոմսերու բաժինը, զոր կը ըստորագրէր «Աւեւելքցի» (հետեւողութեամբ Ժիրայր Միսաքեանի, որ իր տոմսերը ստորագրած էր՝ «Եւրոպացի»):

Հրապարակագրութենէն անդին, Անդրանիկ Ծառուկեան ունէր նաեւ գրական տաղանդ: Իր սկզբնական քայլերը առած է մամուլի մէջ, դեռ 1931 թուականներուն: Հրատարակած իր առաջին գործն է՝ «Եղերաբախտ քերթողներ» (Դուրեան, Մեծարենց, Տէրեան, Զարիֆեան), որ լոյս տեսած է Վ· Խաժակ գրչանունով: 1935-ին լոյս տեսած է «Մոխրաման»ը, պարսաւագրական վիպակը, «Թուղթ առ Երեւան»ը (1945, պատասխան՝ Գէորգ Աբովի) եւ այլ գործեր:

Գրական գետնի վրայ, «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ն է որ մեծ արձագանգ պիտի գտնէր (1952), որպէս լաւագոյն գործերէն մէկը, որ կուտար ամբողջ սերունդի մը տարապայման կեանքը, որբանոցներու մէջ: Ապրիլեան սերունդին հարազատ պատկերը: Այս հատորը լոյս տեսած է, Պէյրութէն ետք՝ Երեւան, նաեւ ֆրանսերէնի թարգմանուած, Փարիզ (1977): Հայաստան իր առաջին այցելութենէն (1958) ետք, լոյս կ'ընծայէր՝ «Հին երազներ, նոր ճամբաներ» հատորը, որ մեծ տպաւորութիւն պիտի գործէր իր այնքան առարկայական մօտեցումով: Յետագային, յաջորդաբար լոյս տեսած են՝ «Երազային Հալէպ»ը (1979), «Վերջին Անմեղը» (1980), հուսկ՝ վերջերս լոյս կը տեսնէր «Մեծ սէր մը Եղեռնի մէջ» (1988), նուիրուած գլխաւորաբար Ռուբէն Սեւակի: Այս գործը, նախապէս յաջորդական գրութիւններով հրատարակուեցաւ Քալիֆորնիոյ «Նոր Կեանք» շաբաթաթերթին մէջ, որու կանոնաւորաբար կ'աշխատակցէր Փարիզ հաստատուելէն ետք (1983): «Նայիրի» շաբաթաթերթի դադրեցումը, լիբանանեան տագնապին ծանօթ պատճառներով եւ Փարիզ իր տեղափոխութեան հետեւանքով, անկասկած, ազդեցին իր վրայ, ինչպէս մատնանշեցինք վերը: Փարիզ հաստատուելէն ի վեր, պարբերաբար կ'աշխատակցէր նաեւ «Յառաջ»ի, ուր լոյս տեսաւ 1983-ին, «Մեծերը եւ ... միւսները» գլուխին տակ՝ «Անցորդը եւ իր ճամբան» յօդուածաշարքը նուիրուած՝ Կոստան Զարեանի (Հոկտեմբեր 27 / Նոյեմբեր 4): «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած իր վերջին գրութիւնը նուիրուած էր՝ Մելանթոն Ասլանեանի, որ մահացաւ Պրիւսէլ:

**

Կարելի չէ, անշուշտ, մահագրութեան այս քանի մը տողերով, ամբողջական պատկերը տալ մտաւորական եզակի անձի մը մօտ վաթսունամեայ վաստակին:

Դեռ շատ առիթներ կ'ըլլան, աւելի մանրամասն արտայայտուելու համար իր անձին ու գործին մասին: Ըսենք, սակայն, թէ իր թերթէն ետք, հաւանաբար, ոչ մէկ թերթի հետ իր կապը այնքան մտերիմ եղած է որքան՝ «Յառաջ»ի: Այս, առաւելաբար, Շաւարշին պատճառով, որու հանդէպ մեծ սէր ու յարգանք ունէր: Անոր մահուան առթիւ (1957) եղաւ այն հրապարակագիրներէն որոնք կրցան ամէնէն հարազատ պատկերը՝ տալ մեր ողբացեալ խմբագրապետին: Այն ատեն գրեց, ու թերթին վաթսունամեակին առթիւ, ոգեկոչեց իր գրածը սա տողերով·– «Կը յիշեմ, Շաւարշ Միսաքեանի գործը հաղորդող յօդուածիս մէջ – գրութիւն մը որ առջեւս չունիմ հիմա – տիրապետող բան մը կար: Դժուար չէ հաշտուիլ իր մահուան հետ կ'ըսէի, արդէն հասուն տարիքին, գիտէինք թէ ուշ կամ կանուխ պիտի պատահէր ատիկա: Դժուարը՝ հաշտուիլն է իր բացակայութեան հետ···»:

Տարբեր չի կրնար ըլլար մեր ողեկոչումը, իր մահուան առթիւ: Իր կեանքն ալ իր լրումին հասած կեանք մըն էր, բայց որքան ալ տրամաբանական ըլլայ մահը, դժուար է հաշտուիլ բացակայութեան հետ մարդոց, նման Ծառուկեանի, որոնք վճռական դեր խաղացած են մեր հանրային կեանքին մէջ, թէկուզ չվայելելով բոլորին հաւանութիւնը այդ ուղղութեամբ: Բայց, «Միայն բարեկամ ունենալը առեւտրականի պարտաւորութիւն է» կ'ըսէր Մոնթերլան: Ուրեմն, լաւ է, որ Ծառուկեան միայն բարեկամներ չունեցաւ, նման բոլոր հանրային այն մարդոց, որոնք տեսակէտ ունին: Յետ մահու, թերեւս բարեկամներու թիւը չատնայ: Այդպէս է կեանքի օրէնքը:

Սիրելի Անդրանիկ, դուն որ մէկն էիր անոնցմէ, որոնք «մանկութիւն չունեցան» եղար նաեւ անոնցմէ, որոնք ծերութիւն չունեցան: Լաւ է որ այդպէս եղաւ, որքան ալ դառն թուի նման հաստատում մը: Ճակատագիրը այնպէս տնօրինեց որ աչքերդ փակես Փարիզ, հեռու կեանքիդ իմաստ տուած հանրային քեզի աւելի հարազատ մթնոլորտէն:

Կարեւորը, սիրելի Անդրանիկ, յիշատակդ է, զոր պիտի ջանանք վառ պահել:

**

X Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Սոնա Ծառուկեանի եւ Նայիրիի:

X Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ առաւօտ, ժամը 10·30-ին, Փարիզի Հայոց Եկեղեցին (տես՝ Դ· էջ):

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԴԷՄ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ(*)

Ճարտ.՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Որոշ է թէ մարդիկ երկրաշարժէն կը վնասուին իրենց իսկ ձեռքով շինած շէնքերուն փլատակներուն տակ մնալով, որովհետեւ հոն ուր շինութիւն չկայ, փլչում չի պատահիր, եւ հազուադէպ է որ ծառեր ու ժայռեր տապալին, կամ հողը բացուի ու կլանէ ապրող արարածները:

Քանի որ վնասը կու գայ յատկապէս շինութեանց փլուզումէն, հարկ է ուրեմն ըստ այնմ շինել, յարգելով փորձառութեամբ հաստատուած կարգ մը հակաերկրաշարժային կանոններ: Այդ կանոններուն անտեսումը կրնայ ունենալ աղէտալի հետեւանք, եւ Հայաստանի երկրաշարժը եկաւ ցոյց տալ թէ որքա՜ն անփութութեամբ անտեսուած էին անոնք տեղւոյն շինարարներէն, որոնցմէ շատեր իրենց իսկ կեանքին գնով հատուցանեցին այդ թերացումը, ինչպէս դիտել տուաւ լաւատեղեակ անձնաւորութիւն մը:

Աւա՜ղ, ձեւով մը անչքացաւ նաեւ պատմականօրէն հաստատուած այն դերա – ղանց համբաւը, որ հայ շինարարինն էր:

Հակաերկրաշարժային կանոնները հիմնուած ըլլալով փորձառութեան վրայ, կը բարելաւուին տեւականապէս, դաս քաղելով մեծ աղէտներէն: Հայաստանի երկրաշարժը առիթ եղաւ որ օժանդակ խումբերու կարգին աշխարհի չորս ծագերէն հոն փութան շարժագէտներ ալ, որոնց կատարած քննութիւններուն արդիւնք – ները պիտի օգտագործուին, անտարակոյս: Արդէն իսկ հրատարակուած է, յանուն Association Française du Génie Parasismique-ի, Դեկտեմբեր 26-էն Յունուար 6-ի միջեւ Հայաստանի մէջ ուսումնասիրութիւններ կատարած արշաւախումբին տեղեկագրութիւնը, որմէ կը հասկցուի թէ հակաերկրաշարժային կանոնները չէին յարգուած հոն, բացայայտօրէն:

Ուստի, համոզիչ չեն թուիր արդարացուցիչ բացատրութիւնները որոնք տրըւեցան կարգ մը պատասխանատու անձնաւորութիւններու կողմէ, որոնք շինութեանց վատորակութիւնը վերագրեցին արագ շինելու հարկադրանքին, եւ կամ ուզեցին փաստել թէ խնդրոյ առարկայ շինութիւններուն համար նկատի առնըւած էին երկրաշարժի 8 բալ (աստիճան) ուժգնութիւն, մինչդեռ շարժը պատահած էր 9 աստիճանէ աւելի սաստկութեամբ:

Այս բոլորը պիտի պարզաբանուին անշուշտ ժամանակի ընթացքին: Բայց Ֆրանսայի մասին խօսելով կարելի է նախատեսել թէ նման սաստկութեամբ երկրաշարժ մը կրնայ նոյնքան մեծ վնասներ պատճառել, քանի որ բնակելի շէնքերու համար հակաերկրաշարժային կանոններու գործադրութիւնը 1981-էն ըսկսեալ է որ պարտաւորիչ հռչակուեցաւ հոս, ա՛յն ալ երկու յարկէ աւելի բարձր շինութիւններու համար միայն: Բացառութիւն, որ պէտք է ջնջուի անհրաժեշտօրէն:

Այդ կանոնները, որոնք մինչ այդ Ֆրանսայի մէջ կը գործադրուէին արդէն, դպրոցներու, հիւանդանոցներու եւ այլ հանրային հաստատութիւններու համար, ամփոփուած են կանոնագրքի մը մէջ, որ կը կրէ Règles Parasismiques 1969 et Annexes (D.T.U.) անունը, և որմէ կը քաղեն ընդհանրապէս իրենց տեղեկութիւնները բոլոր անոնք որոնք կ'արտայայտուին երկրաշարժի մասին: Զըլլալով հարցին մասնագէտ, այլ լոկ շինարար – ճարտարապետ, պիտի փորձեմ իմ կարգիս պարզաբանել կարգ մը հիմնական կէտեր, յատկապէս քաղելով այդ հատորէն:

Յիշեալ կանոնները հիմնուած են զուտ փորձառական տուեալներու վրայ, զորս մասնագէտները ձեռք բերած են ուսում – նասիրելով երկրաշարժի ենթարկուած շէնքերուն մասնայատկութիւնները, փընտռելով պատճառները թերութիւններուն եւ առաւելութիւններուն: Ու հաստատելով որ որոշ սաստկութեամբ երկրաշար – ժի մը պարագային դիմադրականութեան մէջ կենսական դեր կը կատարեն Ա) ցընցումներու փոխանցման ուղին, Բ) շինութեանց ներքին բաժանումները, եւ Գ) հիմերը, այդ բոլորին համադրութեամբ յանգած են եղրակացութեան մը որ կը սահմանուի հետեւեալ տարազով:

$$Sx = a\ b\ c\ d\ (**)$$

Sx-ը ընդհանուր եզրակացութիւնն է ուրեմն, որուն կ'ըսուի coefficient sismique եւ որ համադրութիւնն է միւս չորս ազդակներուն՝

a, որ կը ներկայացնէ շարժին ուժգնութիւնը,

b, շինութեանց մէջ յառաջ եկած արձագանգը (թրթռացում),

c, շէնքերու ներքին բաժանումները,

d, հիմերու համապատասխան դրութիւնը:

Հաշիւներուն մեկնակէտն է անշուշտ շարժին հաւանական սաստկութիւնը, որուն մասին արդէն ամէն երկրի մէջ ցուցակներ պատրաստուած են աշխարհագրական այն շրջաններուն համար որոնք պատմականօրէն ենթակայ են վտանգի: Եւ նկատի կ'առնուին միշտ երեք ուղղութեամբ պատահելիք ցնցումներ, այսինքն՝ հորիզոնական, ուղղահայեաց եւ ոլորապտոյտ:

Կը տեսնուի որ խնդրոյ առարկայ չորս ազդակներէն երեք վերջինները մարդոց կամքէն կախեալ են եւ կը ձգտին չէզոքացնել ազդեցութիւնը առաջինին, որ բնութենէն կու գայ, եւ զոր արգիլել կամ գուշակել կարելի չէ գիտութեան ներկայ միջոցներով:

Կան անշուշտ անձեր, որոնք կը պնդեն թէ կարելի է երկրաշարժը նախզգալ օգտուելով երեք յոյն շարժագէտներու կողմէ հնարուած VAN մէթոտէն, բայց գիտնականներու կարծիքով պարզ պատահականութեան արդիւնք է այդ, քանի որ հեշտ է յայտարարել թէ ա՛յնինչ տեղը անպայման երկրաշարժ պիտի պատահի 10, 20 կամ 50 տարուան ընթացքին, կամ աւելի վերջ, ինչ որ համազօր է Թեչիւեան հարցուկին մառախլապատ գուշակութիւններուն, զորս կարելի չէր ո՛չ հաստատել, ո՛չ ժխտել:

Երկրաշարժի ուժգնութիւնը արտայայտելու համար առ հասարակ կը յիշատակուի Մերգալլիի աստիճանաչափը, որ ունի 1-էն 12 աստիճան: Շարժագէտները համաձայնած են Echelle Macrosismique Internationale d'Intensité-ի շուրջ, զոր կրնանք թարգմանել «Գերերկրաշարժային Սաստկութեան Միջազգային Աստիճանաչափ», եւ որ համազօր է Մերգալլի բարեփոխեալ աստիճանաչափին: Աւելի կատարելագործուած ըլլալ կը թուի MSK 1964 աստիճանաչափը, որ անուանուած է երեք անուններու սկզբնատառերէն՝ Medvedev – Sponheuer և Karnik: (Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ ո՞վ է Karnik, որ ապահովաբար Հայ մըն է՝ Գառնիկ):

Հոս պէտք է ընել կարեւոր ճշդում մը, որովհետեւ կարելի է դիւրաւ ենթադրել թէ երբ ցնցումի մէկ աստիճանէն անցնինք յաջորդին, շարժին ուժգնութիւնը կ'աւելնայ 1/12-րդ համեմատութեամբ, ըստ տասնորդական կամ երկոտասնորդական դրութեան, որուն վարժուած ենք:

Իրականութիւնը բոլորովին տարբեր է սակայն: Ուժգնութեան տեւակէտով ամէն աստիճան իր նախորդին կրկինն է գրեթէ, եւ երբ 8-էն կ'անցնինք 9-ի, ցնցումի ուժը կը սաստկանայ հարիւր առ հարիւր, եւ այսպէս շարունակաբար:

Այս թիւրիմացութեան առաջքը առնելու համար արդէն աստիճանները կը բնորոշուին ո՛չ թէ թիւերով, այլ՝ հռոմէական թուանշաններով: Եւ ամէն թուանշան ո՛չ թէ չափանիշ մըն է սաստկութեան, ա՛յլ խորհրդանիշը՝ կարգ մը վնասներու եւ փլուզումներու հաւանականութեանց:

Այսպէս, IV աստիճանին՝ ցնցումը կը զգացուի՛ միայն: V աստիճանին՝ քնացողները կ'արթննան: VI աստիճանին՝ առարկաներ կ'իյնան եւ տկար շինութիւններ կը վնասուին մասնակի: VII-ին արդէն շէնքերը կը վնասուին լրջօրէն, եւլն.:

Ֆրանսայի կարգ մը շրջաններուն համար ընդունուած ուժգնութեան աստիճաններն են՝ VII թեթեւ, VIII միջակ եւ IX սաստիկ: X-ը առաւելագոյնն է որուն կրնան դիմադրել մարդու ձեռքով կառուցուած շինութիւնները: XI-ի եւ XII-ի պարագային այլեւս բնութիւնն է որ տակն ու վրայ կ'ըլլայ, լեռ ձոր իրար կը խառնուին, գետերը կը թեքին, լիճերը կը պարպուին եւ կը ստեղծուի քաոսային վիճակ:

Ուստի, տրուած հողամասի մը համար, որ պատմականօրէն հակամէտ է երկրաշարժի, հարկ է շինութիւնները նախատեսել հիմնուելով անցեալի պատահարներուն վրայ, որոնք ցուցակագրուած են ամէն երկրի մէջ: Մէկ աստիճանի աննախատեսութիւնը աննշան թերացում մը չի կրնար նկատուիլ, քանի որ հարիւր առ հարիւր կ'աւելցնէ փլուզումի հաւանականութիւնը եւ կրնայ պատճառ դառնալ մարդկային մեծ կորուստներու:

Շինութեան հեղինակ ճարտարապետը պարտի հետեւաբար նկատի առնել հաւանական շարժի մը սաստկութիւնը ըստ որոշեալ ցուցակագրութեան, ինչպէս նաեւ ցնցումին ուղղութիւնը որ կրնայ ըլլալ հորիզոնական, ուղղահայեաց կամ ոլորապտոյտ, ու իր նախագիծը պատրաստել՝ աչքի առաջ ունենալով դիմադրականութեան վերոյիշեալ երեք ազդակները, այսինքն.

b) Արձագանգի պարագան, զոր կարելի է բաղդատել կամուրջէ մը անցնող զինուորներու համաչափ քայլերէն յառաջ եկած ցնցումին, որ երբեմն կրնայ կամուրջը փլցնել: Այս հանգամանքը նկատի առնելով է որ Ճափոնի մէջ բարձրայարկ շէնքերը կը կարեն հորիզոնական անջատ շերտերու, որպէսզի շարժէն յառաջ եկած թրթռացումները մէկ յարկէն միւսը անցնելով չսաստկանան:

c) Շէնքին ներքին համաչափ եւ միակտուր բաժանումները, որոնց շնորհիւ կարելի կը դառնայ գոյացնել համաձոյլ կառոյց մը, առակ՝ դիմադրելու ամէն ուղղութեամբ գալիք ցնցումներու:

d) Եւ մանաւանդ հիմերը, որոնք պէտք է լինին պատշաճին երկրաբանական մասնայատկութիւններուն այն հողամասին, որուն վրայ պիտի նստի շինութիւնը: Հարկ կա՞յ ըսելու թէ նոյնանըման հիմերու վրայ բարձրացած երկու նման շէնքերէ ա՛ն որ նստած է ամուր հողի վրայ, նուազ կ'ազդուի երկրաշարժէն, քան միւսը՝ որուն տակի հողը թոյլ է: Այդ մասին, Մեքսիքոյի 1985-ի երկրաշարժը տուաւ համոզիչ փաստեր:

Այս բոլորը անհրաժեշտ կը դարձնեն մասնագիտական նախատեսումներ, շինութեան առաջին իսկ նախագիծէն սկըսեալ: Ուստի ճարտարապետին կը մնայ ապահովել գործակցութիւնը երկրաշարժի մասնագէտ ճարտարագէտներու, երբ ինք անհրաժեշտ ձեռնհասութիւնը չունի:

Կը մնայ շինութեան իրագործման ընթացքին այդ նախատեսութիւնները խըղճմըտօրէն յարգելու հարցը, որ անշուշտ կը վիճակի շինարար – յանձնառուին, գործավարին, կամ պարզ որմնադիրին: Անշուշտ թէ, երբ պատերը, սիւները, գերաններն ու տախտակամածները կանոնաւոր կերպով իրարու չեն կապուիր, երբ շինութեան համար կը գործածուի վատորակ աւազ, այրած կամ փճացած կըրաղիւս, կամ դիմադրականութենէ զուրկ երկաթ, եւ երբ վերջապէս մէկ շէնքի համար նախատեսուած կրաղիւսի ու երկաթի քանակութիւնը կը կտորակուի, ծառայելու համար երկու կամ երեք շէնքի, այլեւս կարելի չըլլար խուսափիլ աղէտէն, երբ երկրաշարժը գայ:

Ֆրանսայի մէջ անհաւանական են նըման թերացումներ, տրուած ըլլալով որ ամէն շինութիւն կ'իրագործուի առ հասարակ երբեակ հակակշռին տակ ճարտարապետին, դիմադրականութեան մասնագէտ ճարտարագէտին եւ Bureau de Contrôle-ին, որոնք օրէնքին առջեւ պատասխանատու են յանձնառու-շինարարին (entrepreneur) հետ միասնաբար, կամ՝ անհատապէս: Բայց թէ հակառակ ամէն նախազգուշութեան, երկրաշարժ մը ի՛նչ աւեր կրնայ գործել հոս ալ, այդ մասին հանգամանօրէն կրնան խօսիլ… գուշակները միայն:

Սա որոշ է թէ, լաւորակ կառոյցները երբ նոյնիսկ փլչին, չեն փշրուիր, ու չեն փոշիանար ամբողջովին, փլատակներուն տակ կը գոյացնեն պարապ խորշեր (Poches de survie) ուր գտնուող անձերը կրնան գոնէ վերապրումի յոյսեր ունենալ: Այդ յոյսն իսկ զլացուեցաւ, աւա՜ղ, Սպիտակի զոհերուն:

(*) Այս յօդուածը համառօտագրութիւնն է բանախօսութեան մը, կազմակերպուած՝ Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան կողմէ, 1989, Մայիս 19-ին:

(**) Տարազին բուն գիրերն են, յունարէն Սիկմա, Ալֆա, Պեթա, Կամմա եւ Տելթա: «Յառաջ»ի տպարանը յունարէն գիրերով օժտուած չըլլալով, զանոնք փոխարինեցինք ֆրանսերէն այբուբենի գիրերով, ապաւինելով ընթերցողին ներողամտութեան:

(Ծ. Խ.)

ԹԱՆԶԻՄԱԹԻ 150-ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Մայիս 5 եւ 6 Թուականներուն Պոլսոյ համալսարանին պատմագիտական բաժնին հարաւ – արեւելեան Եւրոպայի մասնաճիւղին վարիչ փրոֆէսօր՝ Ֆ. Աստնըրի, թրքական զանազան կազմակերպութիւններու, ինչպէս նաեւ քանի մը գերմանական հաստատութիւններու գործակցութեամբ կազմակերպուած էր Թանզիմաթի վերանորոգումներուն 150-ամեակին նուիրուած փանէլ մը. ան խորագրուած էր «150-րդ տարեդարձին Թանզիմաթը եւ Թուրք – եւրոպական յարաբերութիւնները»:

Այս փանէլին նպատակն էր Թուրքիան ներկայացնել որպէս երկիր մը ուր Թանզիմաթէն ի վեր կը շարունակուի եւրոպականացումի հոլովոյթը, եւ այսօր ան արժանի անդամ մըն է եւրոպական միութեան:

Մասնակցեցան՝ Փրոֆ. տոքթ. Թ. Զ. Թունայա, փրոֆ. տոքթ. Գ. Պորաթաւ, փրոֆ. տոքթ. Թ. Թիմուր, փրոֆ. տոքթ. Ֆ. Աստնըր, փրոֆ. տոքթ. Ի. Օրթայլը, փրոֆ. տոքթ. Օթմար Հայէրլ, տոչենթ տոքթ. Շ. Հանիօղլու, Տոքթ. Ս. Շէօլչիւն, Ֆրանսայէն՝ տոքթ. Ս. Երասիմոս եւ տոքթ. Փօլ Տիւմոն:

Առաջին նիստը տեղի ունեցաւ Մայիս Ուրբաթ օր, Պոլսոյ համալսարանի մէջ, զանազան կարծ դասախօսութիւններով. Ներկայ էին մեծ մասով Թուրք ու սակաւաթիւ գերմանացի արեւելագէտներ: Դասախօսները իրենց կարծիքը յայտնեցին Թանզիմաթի շարժումին պատճառներուն, հետեւանքներուն մասին. զանոնք կարելի էր երկու խումբի բաժնել. ընդհանուր առմամբ Թանզիմաթի շարժումը արդիականացման որպէս կարեւոր ազդակ նկատողներ ու վերապահներ: Իշխող կարծիքը այն էր որ նոյնիսկ Թանզիմաթը արտաքին աշխարհէն թելադրուած կամ պարտադրուած յեղաշրջում էր, ան իւրացուեցաւ Թուրք ընտրանիին կողմէ: Ու մինչեւ քեմալական յեղաշրջումները, կատարուած նորութիւնները պէտք է նկատել որպէս Թանզիմաթի շարունակութիւն մը:

Թանզիմաթի ու աշխարհական պետութեան մը սկզբունքին հակառակ երեւոյթ նկատեց Գ. Պորաթաւ, Թուրքիոյ մէջ կրօնական դպրոցներու հաստատութեան կառավարութեան կողմէ: Իսկ վերապահ տարրերը, տարբեր պատճառաբանութիւններով Թանզիմաթը Թուրքիոյ համար բազմաթիւ ինքնութիւնը վտանգող պարագայ մը նկատեցին: Ան Թուրքիան տատանում էր արեւելեան եւ արեւմտեան ինքնութեան մը երկընտրանքին միջեւ:

Տոքթ. Ս. Երասիմոսի նիւթն էր «Թանզիմաթի հետեւանքները»: Ան իրաւամբ դիտել տուաւ թէ գերմաներէն յայտագրին վրայ մինչ նշուած էր «ոչ – մահմետական ժողովուրդներ» բացատրութիւնը, թրքերէն պատրաստուածին վրայ գրուած էր «փոքրամասնութիւններ»:

Իսկ Փօլ Տիւմոն խօսեցաւ Օսմանեան կայսրութեան մէջ մասոնական շարժումին մասին: Թանզիմաթէն 15 տարի առաջ Օսմանեան կայսրութեան մէջ հիմնուած էր «Իւնիոն օրիան» լոժը. ունէր 143 անդամներ, որոնք մեծ մասով ոչ – մահմետականներ էին. Ֆրանսացի, հայ, հրեայ, յոյն. միայն յիսուն հոգին մահմետական էր: Տիւմոն մասոնական լոժերը նկատեց «Օսմանեան յեղաշրջումներու տաճարներ»: Անոնք միջնորդներն էին արեւմտեան կայսրութեան միջեւ, ոչ միայն տնտեսական, այլեւ գաղափարական գետնի վրայ: Կարեւոր կէտ մըն էր այն, որ մէկ Թանզիմաթի շրջանին մասոնական լոժերը բազմատարր խմբաւորումներ էին, որոնց անդամները Օսմանեան կայսրութեան արդիականացման երազին տարուած կը գործէին, 1906էն սկսեալ եւ յատկապէս Երիտթուրքերու իշխանութեան ժամանակ, դալէն հաք լոժերը դարձան միատարր՝ Թրքական ազգայնականութեան

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

«Գրական Թերթ»ի Ապրիլ 21-ի թիւին մէջ Ցամիկ Բարայեանի ստորագրութեամբ լոյս տեսած գրութիւն մը կը տեղեկացնէ թէ ստեղծուած է «Սփիւռքահայ գրականութեան խորհուրդ»ը:

Այս քայլը կը հետեւի Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի 1988 Սեպտեմբերի պլենումին, ուր կ՚ըսուէր թէ պէտք է սփիւռքահայ գրողներու հետ գրական կապերը ընդլայնել:

Նորաստեղծ խորհուրդը կը բաղկանայ Երեւանի գրականութեան հիմնարկին սփիւռքահայ գրականութեան բաժնի վարիչ՝ Գեղամ Սեւանէ, գրականագէտ Գրիգոր Գույումճեանէ (պատասխանատու քարտուղար), բանաստեղծ եւ արձակագէտ Արսէն Ճանեանէ, գրող – լրագրող Շաքէ Վարսեանէ (նախագահ), գրող Պերճ Զէյթունցեանէ, Խ. Աբովեան մանկավարժական հիմնարկին դասախօս, գրականագէտ՝ Սուրէն Դանիէլեանէ, «Սովետական Գրող» հրատարակչութեան օտար գրականութեան բաժնի վարիչ՝ Ստեփան Թոփչեանէ, Երեւանի համալսարանի խորհրդահայ գրականութեան ամպիոնին վարիչ՝ Վազգէն Գաբրիէլեանէ:

Խորհուրդին առաջին նիստը տեղի ունեցած է Ապրիլ 11-ին. ներկայ եղած են Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Յովհաննէս Մելքոնեան եւ կուսակցական կազմակերպութեան Բիւրոյի քարտուղար՝ Գ. Արշակեան:

Բացումը կատարելով Յովհաննէս Մելքոնեան ըսած է որ մինչեւ հիմա թոյլ եղած են Հայաստանի ու Սփիւռքի գրողներու միջեւ ստեղծագործական ու անձնական կապերը: Եօթանասուն տարուան ընթացքին Սփիւռքի մէջ գեղարուեստական արժէք ներկայացնող ծաւալուն գրականութիւն մը ստեղծուած է որ անքակտելի մասն է հայ գրականութեան. ուստի անհրաժեշտ է նման խորհուրդի մը ստեղծումը, որ պիտի նպաստէ Սփիւռք – Հայաստան գրական կապերու մերձեցումին:

Գ. Արշակեան նշած է որ Հայաստանի մէջ ժողովրդավարացման, հրապարակայնութեան ու վերակառուցման շարժումները Հայաստանի Գրողներու Միութեան լայն կարելիութիւն կու տան վերագնահատելու խորհրդահայ ու սփիւռքահայ գրողներու այն գործերը, որոնք դժնդակ ժամանակներու ընթացքին «Փակի տակ» դրուած էին: Համաստեղ, Լ. Շանթ, Ն. Աղբալեան, Ա. Հայկազ, Մ. Իշխան, Յ. Կարապենց եւ ուրիշներ հայ գրականութեան բարձրարժէք գործեր նուիրած են որոնք պէտք է փոխանցուին ժողովուրդին:

Շաքէ Վարսեան անհրաժեշտ նկատած է սփիւռքահայ գրողներու գրական տեղեկատու մը հրատարակել. նաեւ ալմանախ մը ուր անուանի, ծանօթ գրողներու քով տեղ գտնեն նոր անուններ: Ան ըսած է թէ պէտք է ուշադրութիւն դարձնել նաեւ օտարագիր հայ գրողներու, որոնք մեծ կարելիութիւն ունին մեր դասական ու ժամանակակից գրականութիւնը թարգմանելու եւ ծանօթացնելու արտասահմանի մէջ:

Թարգմանութեան հարցին մասին արտայայտուած է նաեւ Գ. Գույումճեան, առաջարկելով աւելի սերտացնել կապերը սփիւռքահայ գրական մամուլին հետ ու հարստացնել Գրողներու Միութեան ըՍփիւռքահայ գրողներու դրադարանը:

Գ. Սեւան խօսելով Մայիս 10 – 12 Երեւանի մէջ տեղի ունենալիք սփիւռքահայ գրականութեան գիտաժողովին մասին, ուրախութեամբ նկատած է սփիւռքահայ երիտասարդ բանաստեղծուհի եւ գրականագէտ Շուշիկ Տասնապետեանի ալ մասնակցութիւնը:

Խորհուրդը անդրադառնալով սփիւռքահայ գրողներ՝ Գ. Աղդարեանի, Ն. Սարաֆեանի, Յ. Կոստանդեանի, Ա. Դարեանի հատորներուն հրատարակութեան, շեշտած է թէ պէտք է ծանօթացուին այդ գործերը, որպէսզի զանոնք կարդան ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ներքին Սփիւռքի ընթերցողները: Հարկաւոր նկատուած է նաեւ ձայնասփիւռով ու հեռատեսիլով աւելի շատ հաղորդումներ սփռել սփիւռքահայ գրականութեան մասին:

Նիստը եզրափակելով, Յովհաննէս Մելքոնեան ըսած է թէ Գրողներու Միութեան գրականութեան քարոզչութեան Բիւրօն այսուհետեւ պէտք է ծաւալէ նաեւ ըսփիւռքահայ գրողներու գործերը: Իսկ միութեան վարչութեան քարտուղարութիւնը պատրաստ է աջակցելու խորհուրդին բոլոր օգտակար նախաձեռնութիւններուն:

հետամուտ, ազգայնամոլ խմբակցութիւններ: Այս շրջանէն ետք ուրեմն, ինչպէս նկատել տուաւ Շ. Հանիօղլու, օսմանականութեան գաղափարը փոխուեցաւ թրքականութեան:

Շաբաթ, Մայիս 6-ին, մեծ թիւով Թուրքեր ներկայ եղան նիստի մը ուր Թուրք գիտնականներ ջանք թափեցին Թուրք ժողովուրդը ներկայացնելու որպէս եւրոպական աւանդութեան պատկանող ժողովուրդ մը: Ու ասիկա ոչ միայն քաղաքական գետնի վրայ, այլ նաեւ մշակութային, քանի որ անոնց համաձայն, իսլամական կրօնքը ինչպէս քրիստոնէութիւնը, յունական փիլիսոփայութենէն սերած էր:

Հետաքրքրական է տեսնել թէ Թուրք կառավարութիւնը առիթ չի փախցներ, ջանք չի խնայեր ինքզինքը արեւմտեան աշխարհին մասնիկը ու Եւրոպայի անդամակցութեան արժանի տարր մը նկատել տալու համար:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՅՈԲԵԼԵԱՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման հայկական միութիւնը բոլորած է հիմնադրութեան 25-ամեակը: Այսօր այդ կազմակերպութեան շարքերուն մէջ ընդգրկուած են աւելի քան 400 հազար հոգի: Անցեալ տարի նոյն միութեան ուժերով աւարտած է վերանորոգումը Նայիրիի շրջանին է. դարու Զօրաւոր Եկեղեցիին Վարդենիսի Թ. դարու Ս. Աստուածածին եկեղեցական համալիրին, Գեղանոյշ գիւղի եկեղեցիին ու Վահա՛նավանքին: Այս տարի կը շարունակուին աշխատանքները Գառնիի շրջանին, երկրաշարժէն տուժած Ախուրեան եւ Մայիսեան գիւղին:

Միութիւնը կը հրատարակէ նաեւ գրքոյկներ. վերջերս լոյս տեսած են գիրքեր, նուիրուած Լեռնային Ղարաբաղի, Նիգ Ապարանի, Դիլիջանի պատմա – ճարտարապետական յուշարձաններուն:

⁂

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ Լ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լոնտոնաբնակ ջութակահար Լեւոն Չիլինկիրեան «Ա. Խաչատրեան» համերգասրահին մէջ Հայաստանի Պետական Սէնֆոնիք նուագախումբին հետ, թաւջութակահար Ս. Սիբըլիսի ընկերակցութեամբ նուագած է Պրահմսի կրկնակի քոնչերթօն: Ջութակահարը, անուանի դաշնակահարուհի Սվետլանա Նաւասարդեանի հետ, Սենեկային երաժշտութեան տան մէջ ներկայացուցած է սոնաթի երեկոյթ մը:

– Չիս խորապէս յուզեց Առնօ Բաբաջանեանի եւ ջութակի եւ դաշնակի սոնաթի կատարումը, ըսած է երգահան Էդուարդ Միրզոյեան: – Նաւասարդեան – Չիլինկիրեան երկեակը մեկնաբանման առումով շատ հետաքրքրական համոյթ էր: Ես այդ գործին տարբեր կատարումները ունկնդրելու առիթ ունեցած եմ (նաեւ հեղինակին մասնակցութեամբ), սակայն այսօրուան լսածս ոչ մէկուն նման էր եւ դարձեալ հաստատեց, որ ամէնէն անաչառ քննադատը ժամանակն է:

Համերգէն յետոյ Լեւոն Չիլինկիրեան պատասխանած է թղթակցին հարցումներուն:

– Սա ձեր առաջի՞ն ելոյթն է Երեւանի մէջ:

– Այո: Ինծի համար նուագելու հնարաւորութիւն ստեղծեցին Հայաստանի «Նոր դար» համերգամշակութային կեդրոնը եւ անգլիական «Իպս էնտ Թիլլթ» ընկերութիւնը, եւ ես եկայ հոս կնոջս՝ Շուշանի հետ:

– Դուք համերգին նաեւ «Կռունկ» նուագեցիք, կը նշանակէ թէ եւրոպական դասականի կողքին ձեր յայտագրերը կը զարդարեն նաեւ հայ հեղինակներու գործերը:

– Անշուշտ: Յատկապէս քառեակի համար գրուածները: Ա. Խաչատրեան ուսանողական տարիներու գործ մը ունի. կրկնակի «Ֆիւկ», որ հրատարակուած է միայն իր մահէն յետոյ: Կը նուագենք, նաեւ ձայնագրած ենք:

– Իսկ ջութակի քոնչերթօն:

– Գիտեմ, բայց միայն ժամանակ չունենալու պատճառով չեմ նուագեր: Կը նուագենք Լուդվիկ Բազիլի քառեակները, կոմիտասեան մարգարիտները Ասլամազեանի մշակումները:

– Բաբաջանեանի սոնաթի կատարումը այստեղ արտակարգ ընդունելութեան արժանացաւ:

– Ես այդ գործը շատ կը սիրեմ: Տարիներ առաջ դաշնակահար Բ. Պէնըըն Փարիզի մէջ լսեր է իմ ու Առնոյի կատարումը եւ յետագային զայն միասին ձայնագրեցինք: Այնուհետեւ Բի – Բի – Սի-էն հեռաձայն ստացանք. «Ո՞վ է այդ անծանօթ ու տաղանդաւոր երգահանը»:

Երկրաշարժի լուրէն յետոյ ջութակը մէկ կողմ դրի ու սկսայ զբաղիլ հայրենակիցներուս օգնութեան գործով: Մեր քառեակը առանձին համերգ տուաւ, եւ մէկն ալ կուտանք յառաջիկային...

ԵՐԿՈՒ ԺԱՄ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս ծանուցուած էր, Մայիս 9-ի երեկոյեան Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ մշակութային կեդրոնին Ա. Զըրաշեան սրահին մէջ նուագահանդէս մը տուաւ դաշնակահար Սերգէյ Մարգարեան: Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցէն վկայուած այս արուեստագէտին մասին արդէն բազմաթիւ անդամներ գրուեցաւ, անոր զանազան նուագահանդէսներուն առիթով:

Մայիս 9-ի յայտագիրը երկու բաժինէ կը բաղկանար. առաջին մասին մէջ տեղ տրուած էր Պեթհովէնի ու Լիսթի, իսկ երկրորդ մասին մէջ Պրամսի հետ հայ երգահաններու գործերէն ծաղկաքաղի մը. Այդ երգահաններն էին՝ Բաբաջանեան, Խաչատրեան, Կոմիտաս, Գասպարեան եւ Տիգրանեան:

Երեկոյին բացումը կատարեց Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին ղեկավարը՝ Խաչիկ Երլմազեան ու ներկայացուց օրուան արուեստագէտը:

Սրահը երկիւղած լռութեան մը մէջ կ՚ունկնդրէր Մարգարեան դաշնակահարը որուն նուագը հմայեց ներկաները, զանոնք փոխադրելով երազի աշխարհներ: Խանդավառ ծափեր թարգմանը եղան անոր նուագէն ներշնչուած խոր ապրումին:

Երեկոյին միակ ափսոսալի կէտը այն էր որ սրահին մէջ պարապ տեղեր մնացած էին, մինչ յաճախ չէ որ առիթը կ՚ունենայինք ունկնդրելու Սերգէյ Մարգարեանի նման արուեստագէտ մը:

Մ. Պ.

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Լա՞լ, խնդա՞լ թէ արգահատիլ. իրենց կեանքի ողբերգութենէն վերջ՝ ահաւասիկ իրենց կեանքի դառն կատակերգութիւնը: Ի՛նչ նորօրինակ երեւոյթ է, Աստուած իմ, ի՛նչ աներեւակայելի շարժում, որ քանի մը ամիս առաջ հուր ու սուր ողջունած ժողովուրդ մը կը մղէ այսպէս խելայեղօրէն ամուսնանալու՝ կարծես պակասծներուն շարքերը լեցունելու եւ անոքիկ մանկամարդներու մնայուն պաշտպաննե՛ր տալու համար:

Բայց մենք մոռցա՛նք խօսիլ հարսնական ծախսերու մասին: Ամբողջական ծախսը – մի՛ հեգնէք, խնդրեմ – յաճախ ութը մեթալիկը չանցնիր...: Բախտա – ւո՛ր ամոլներ՝ որ ա՛յսչափ աժան կը տիրանաք ձեր երջանկութեան:

Քիչ մը առաջ տեղ մը գտնուեցայ ուր պսակ տեղի կ՚ունենար: Այրեր փեսան զգեստաւորեր էին նախապէս՝ յատուկ սենեակ մը, կրօնական սրտառուչ մեղեդիներով, անոր զուլպայէն ու կօշիկէն սկսեալ մինչեւ անոր վերարկուն: Յետոյ փեսայացու խումբը փեսին ընկերակցութեամբ գացեր էր մօտակայ տուն մը՝ հարսը բերելու. այդ պահուն փեսին տանը պատուհանէն ափ մը շաքար նետուած էր հարսին վրայ: Ինձ ըսին թէ շաքարին քանակն անշուշտ աւելի շատ կ՚ըլլար, եթէ իրենց առջի տեններն եղած ըլլային:

Մինչ այս մինչ այն, պսակադրութեան հանդէսը կանխող ձեւակերպութեանց ըսկըսուած է եւ պսակն աւարտած: Տեսայ որ հարսը ըէպի կիներու խումբը կ՚առաջնորդուէր եւ ձեռք – պահքի արարողութիւնն ըսելէ վերջ կը մնար անոնց քով, մինչեւ որ «նստէ՛ աղջիկս» հրամանը ստանար: Ապա քանի մը կիներ շարուեցան անոր դիմաց եւ «բարով եկար, աղջիկս, հազար բարով» ըսելով զաւաթիկ շուրջպար մը սկսան դառնալ ձեռք – ձեռքի բռնած: Բայց թեւերը թուլցած են տակաւ, կիները ցրուած վհատ վիճակներով, երգն ալ մէկ – երկու բառերէ անդին դադրած, «Բարով եկար»ը եւ չա՛տ էր արդէն. սի՞րտ կար աւելին ըսելու, սի՞րտ կար երգելու եւ պարելու: Նոյն պահուն նշմարեցի որ կին մը եկած էր հարսին կօշիկները հանելու եւ շղուա – կաններ հագցունելու, մինչ հանած ոտնամանները խնամօք թօթված միջոցին՝ երկու տասնոց կ՚իյնային մէջէն: Հանոդին վարձքն էր ասիկա. ուրիշ օրեր, – հի՛ն բարի օրեր, – ի՛նչ դրամներ կը սահէին այդ կօշիկներէն վար...: Տխուր վերյիշումներ այսպէս՝ անցեալէն, վիճակներու բաղդատականն իրենց նախկին եւ արդի կենցաղներուն, յաճախակի: Քիչ յետոյ դեռատի աղջիկ մը, գոգը լեցուցած հացի պատառներ, կուզայ ներկաներուն բաշխել. հարսնեւորք կը ճաշակեն մէյմէկ հատ. «Հարսին հացն է» կ՚ըսուի. պէտք է ուտել: Հարսնիքը լըմընցած է, քահանան օրհնած՝ ամոլը կը սկսին ցրուիլ ներկաները:

ՄՕՐ ՍԷՐ

Նոյեմբեր 12

Չիք ինչ կարող փոխանակել
զմայրագութ աղեաց գորով.

Հանդարտ կէս օրէ վերջ մըն է:

Դպրոցի զանգակը բաւական առենէ ի վեր զբօսանքի դադարն ազդարարած է, եւ աղջիկներ՝ պարտէզէն վեր՝ իրենց դասարաններն են առաջնորդուած: – Պայծառ, անուշ արեւ մը կ՚ողողէ այրացուեր Ատանան: Հեռուն ամէն ինչ կորսուած է հորիզոնի տարտամութիւններուն մէջ: Իսկ մեր մօտը՝ դպրոցին դէմ տարած – ւող համասփիւռ փլատակներ իրենց խել խօլ խառնակոյտերով եւ իրենց տխրատեսիլ փռուածքին մէջ՝ արեւու ճառագայթներուն յորդ պայծառութեան տակ կը փողփողին դամբանական մռայլ փայլով մը:

Շուրջի աւերներուն ու մոխիրներուն մէջտեղ կանգնած դպրոցը – մեռելային ցուրտ դաշտանկարի մը առջեւ – իր աշխատանքի համեստ կեանքը կը բոլորէ ներսը՝ միշտ յուսալից, միշտ ակնդէտ լուսաւոր ու բարի ապագայի մը՝ ա՛յնքան դժխեմ ու քստմնելի օրերէ վերջ:

(Շար. 7)

Տիկին Սոնա Ծառուկեան
եւ աղջիկը՝
Նայիրի Ծառուկեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ 1989, *Մայիս* 20-*ին*:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կը կատարուի Հայ Առաքելական Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
Ուրբաթ, Մայիս 26, *առաւօտեան ժամը՝* 10.30-*ին, եւ մարմինը կ'ամփոփուի Հայ Մատուռականներու գամբարանին մէջ*
Cimetière de Bagneux Parisien

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Նուիրատուութիւնները կ'ընդունուին Հայաստանի երկրաշարժի որբերուն՝
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
76 - 78, avenue des Champs-Elysées
75008 Paris

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան Վարչութիւնը կը սգայ մահը, բանաստեղծ – արձակագիր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

ու իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընտանիքին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

RENCONTRE AVEC

YVES TERNON

à l'occasion de la parution de son ouvrage

«ENQUETE SUR LA NEGATION D'UN GENOCIDE»

Débat — Signatures

Vendredi 26 mai à 20 h 45

Entrée libre

AUDITION DE MUSIQUE

des élèves de la M.C.A.

PIANO — VIOLON — GUITARE

Samedi 27 mai à 15 heures

Sous la présidence de
M. O .SURMELIAN
Professeur de violon
Diplômé de l'Académie de Vienne (Autriche)
Ex-professeur du Conservatoire National du Liban
et de l'Académie des Beaux-Arts de Beyrouth

—— Entrée libre ——

tél : 43 76 55 89

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

le 1er Juin à 20 h 30

50 lithographies offertes
par le peintre Fasianos
seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արշալոյս Նուրեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան եւ զաւակները՝ Շաւարշ եւ Վահէ, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեան եւ աղջիկը՝ Քաղին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր թէ մամուլով մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՆՈՒՐԵԱՆ-ի

մահուան առթիւ:

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organise un

CAMP ITINERANT

En direction de
l'Espagne et du Portugal,
pour les jeunes de 14 à 17 ans,
du 2 au 30 juillet

Inscriptions et renseignements :
— Région parisienne : 43. 76. 61. 83 (jusqu'au 10/6/89)
— Région marseillaise : 91. 90. 21. 60
— Région lyonnaise : 74. 53. 25. 91

Marcel HOULIER, Maire de Chaville
Conseillé Général des Hauts-de-Seine

S.O.S. ARMENIE
Paris - Ile de France

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organisent suite à l'opération aide à l'Arménie

une Soirée

BILAN - PERSPECTIVE

le Samedi 27 Mai à 20 heures 45

Au Cinéma «LE CHAVILLE»
960, avenue Roger Salengro

Avec la participation de :
Claude MUTAFIAN (Prof. Univer. Paris-Nord)
Haroutioun KEVORKIAN (Historien)
Dr.Hovhannès HOVHANNESSIAN (Psychiatre)
Laura FORLANI-PARSEGHIAN (Présidente C.B.A.F.)
Krikor PAPAZIAN (Secrétaire Général S.O.S. Arménie)

■ Diaporama ■ Film vidéo

— Entrée libre —

UNE JOURNÉE POUR L'ARMÉNIE

AU 9eme SALON DU LIVRE DE PARIS
Le **C. R. D. A.** organise une journée consacrée au livre arménien :
sur le stand de **La Direction du livre du Ministère de la Culture**
le mercredi 24 mai de 11h à 22h
Hall 7 — Niveau 3 Stand A 50

— Exposition
— Vente de livres
— Signature et Rencontres avec les auteurs à partir de 18 h 30.

Soyez nombreux à soutenir cette initiative par votre présence.

RETENEZ DES MAINTENANT
LA DATE DU
DIMANCHE 2 JUILLET
GRANDE
FETE CHAMPETRE

«KHANASSOR»

CHAVILLE - VIROFLAY

Informations détaillées suivront...

«LES EDITEURS ARMENIENS»
participent au
9eme SALON DU LIVRE A PARIS
du 19 au 25 mai
PARC DES EXPOSITIONS
PORTE DE VERSAILLES
avec un stand spécial

«ARMÉNIE»

Hall 7 — Niveau 3 — Stand H4
N° de téléphone sur stand : 40. 44. 05. 43

22 MAISONS D'EDITIONS ET EDITEURS ARMENIENS
venus de différents pays

présenteront leurs publications relatives à l'Arménie
De nombreux auteurs seront présents sur le stand pour dédicacer leurs ouvrages.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Մայիս 27, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Մերոյ՝ Եկեղեցւոյն ի վիրապէն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՌՈՄԱՆ

Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայիս 28, կիրակի, երեկոյեան ժամը 18-ին, Ռոմանի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Le Comité des Jeunes de l'U.G.A.B.
vous convie au

RALLYE

UGAB - JEUNES

LE WEEK-END du 3/4 JUIN

PROGRAMME

Samedi 3 juin — 12h — Départ de Bayeux (Normandie) stop — Repas midi — stop — Rallye — Tourisme — stop — 20h30 — Diner autour d'un feu — spécialités arméniennes — stop — Soirée dansante — stop — Hébergement assuré — stop — Dimanche 4 juin — La fête continue — stop — Baignade, promenade, ... — stop — 13h — Mezzé Géant et remise lots à tous les participants — stop.

Participation : 400 Frs. (Hébergement et repas du samedi midi au dimanche midi).

Pour tout renseignements s'adresser à l'U.G.A.B: 118, rue de Courcelles 75017 Paris

Tél. : 42. 27. 12. 26

PEINTURE — POESIE — MUSIQUE

Atelier porte ouverte
39, rue des Gravilliers, 75003
M° Arts et Métiers

ARCHAK
&
KAZANDJIAN

l'EXPOSITION continue jusqu'au 10 juin, de 14h30 à 19h30.

— PROGRAMME —
20 h

Jeudi 25 mai
Poèmes : D. des Brosses
Musique : œuvres B. Kantuser

Jeudi 1er juin
Poèmes de L. Mizon
Musique : œuvres de D. Succari
«Sin» (flûte et piano)

Mercredi 7 juin
Récital de guitare
O. Démirdjian
A. Carnie

— Entrée libre —

(places limitées : réservations par téléphone).

J. M. Carnie : 48 - 04 - 86 - 02
O. Démirdjian : 42 - 71 - 67 - 86

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայերէն եւ Հայերու մասին ֆրանսերէն կամ օտար լեզուներով լոյս տեսած գիրքերու տարածումը դնելու համար տոկուն հիմերու վրայ, կը ծրագրենք հաստատումը թղթատարական դրութեան մը, անդամակցութեան կարգով:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար, շահագրգռուողները կրնան գրել վարի հասցէին.

IMPORTANT

Dans le but de donner de solides bases à la diffusion de livres arméniens ou de livres concernant les Arméniens en français ou en d'autres langues étrangères, nous projetons l'instauration d'un système par correspondance, sous forme d'adhésion.

Pour de plus amples renseignements, les personnes intéressées peuvent s'adresser à :

M. PEGAKGIAN
163, rue de Charenton
75012 PARIS FRANCE
Tél.: 16 (1) 43. 46. 51. 06 (après 20h)

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Association Arménienne d'Aide Sociale
(ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ)

Sous le haut patronage de

M. Théo BRAUN
MINISRE DELEGUE, CHARGE DES PERSONNES AGEES

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à MONTMORENCY (95)

44-50, avenue Charles de Gaulle
DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures

Partie artistique avec la participation de
■ *MASSIS*
■ *MARDIK DJANSEZIAN*
■ *Le Chanteur SOUREN et son Orchestre*

—— Entrée gratuite ——

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 24

MERCREDI
24 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.018
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.018

ՄԱՅԻՍ 28–Ի ԱՌԻԹՈՎ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆԻ ԵՒ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Մայիս 11–ի թիւին մէջ տեղ գրաւած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեանի այցը Հոկտեմբերեանի եւ Էջմիածնի շրջաններ: Ան հանդիպումներ ունեցած է տեղացիներու հետ, որոնք արծարծած են արդիական զանազան հարցեր. տեղահանուած աղէտեալներու բնակարանի, սերմի պարագաները, Ազրպէյճանէն գաղթականներու կացութիւնը, կառուցման նոր ծրագիրները, եւայլն:

Էջմիածնի մէջ զրոյցի ընթացքին երկար տարիներու մանկավարժ Վրոյր Առաքելեան ըսած է իրեն.

– Այսօր մեր ժողովուրդը օջախ կը կառուցանէ: Շատ ժամանակ չանցնիր ու Արարատի փէշին տակ կը բարձրանայ գեղեցիկ թաղամաս մը. մեր բոլորին սրտէն բխած փափաքն է զայն կոչել Անդրանիկի անունով:

Ս. Յարութիւնեան առաջարկը ուշադրութեան արժանի գտած է: Հաւաքուածները չէշտած են որ կարեւոր երեւոյթ էր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին ընդունած օրէնքը, որով կը դատապարտուի Օսմանեան Թուրքիոյ մէջ կատարուած Հայերու 1915–ի ցեղասպանութիւնը ու Ապրիլ 24–ը յայտարարուեցաւ Հայերու ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի օր:

Աշխատաւորութեան հետ զրոյցի ընթացքին արծարծուած են նաեւ Հայ ժողովուրդին պատմութեան սպիտակ կէտերուն, անցեալի որոշ իրողութիւններուն, իրադարձութիւններուն նորովի իմաստաւորման ու մեկնաբանումի անհրաժեշտութեան հարցերը, այդ կարգին նաեւ Հայկական Պետականութեան վերականգնումի հարցը: Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէին պատմաբան գիտնականներու յանձնարարած է խորազնին ուսումնասիրել այս հարցը եւ առաջարկներ ներկայացնել:

**

Սկզբունքով, այս հանդիպումի ընթացքին է որ Ս. Յարութիւնեան ըսած պէտք է ըլլայ՝ ժամանակը եկած է պատմականօրէն ճանչնալու Մայիս 28–ը: «Արմէնփրէս»ի թղթակցութեան մէջ, լոյս տեսած «Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ, նման նախադասութիւն չկայ, բայց թղթակցութիւնը, ուրկէ ամփոփում մը տուինք վերը, ամբողջական չէ: Հարկ է, հետեւաբար, հետեւցնել «Հայկական Պետականութեան վերականգնումի հարց»էն որ՝ գոնէ արծարծուած է:

X Աւելցնենք թէ Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան կեդրոնական վարչութիւնը պաշտօնական հաղորդագրութեամբ մը, կ'առաջարկէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումին՝ «Հանրապետական նոր յայտարարութեամբ մը 1918–ի Մայիս 28–ը ճանչնալ իբրեւ գոյառման թուականը Հայկական նոր Պետականութեան մեր վերջին թագաւորութեան անկումէն շուրջ վեց դար ետք իրագործուած հայ քաղաքական բոլոր հոսանքներու համագործակցութեամբ՝ որուն յաջորդող Մայր Հայրենիք Հայաստանի խորհրդայնացումը 1920 Նոյեմբեր 29–ին եղաւ մեր ժողովուրդին համար փրկութեան եւ վերածնունդի դարձակէտ: ... Այս առիթով, նաեւ հայկական խ. Ս. Հ.–ի Գերագոյն Խորհուրդին կ'առաջարկենք, ներկայ զարգացումներու լոյսին տակ, վերաքննութեան ենթարկել եւ յստակ դիրքորոշում որդեգրել Եռագոյնի մասին»:

Հաղորդագրութիւնը, ուրկէ տուինք վերջիշեալ մասը, լոյս տեսած է «Պայքար»ի Մայիս 20–ի թիւին մէջ:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԶՕՐԱՎԻԳ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

«Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի նախաձեռնութեամբ, նախագահ Ք. Տէր – Ստեփանեան ու Ժ. Մալխասեան, փրոֆ. Ժան Փիէր Մահէի եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներէն Վազգէն Մանուկեանի կնոջ՝ Վարդուհի Մանուկեանի ընկերակցութեամբ, Մայիս 16, Երեքշաբթի օր ընդունուած են ընկերվարական կուսակցութեան կեդրոնատեղին. անոնք հանդիպում ունեցած են կուսակցութեան միջազգային յարաբերութիւններու պատասխանատու ազգային քարտուղար Փ. Կիտոնի հետ:

Պ. Կիտոնի մօտ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է Ղարաբաղի մէջ կացութեան ձգտումին: Ան հարցումներ ուղղած է Տիկին Մանուկեանի, հայ քաղաքական բանտարկեալներու արգելափակման պայմաններուն մասին: Հանդիպումին գլխաւոր նիւթ եղած են Հայաստանի քաղաքական կացութիւնը եւ Խորհ. Միութեան մէջ հայկական շարժումին ծագում առած պատահարները:

Տիկին Մանուկեան հաստատած է թէ ընտանիքները հինգ ամիսէ ի վեր ոչ մէկ լուր ունին բանտարկեալներէն, բացի Ա. Յակոբեանէ որ Երեւան կը գտնուի հսկողութեան տակ, իր բնակարանին մէջ:

Տեսակցութեան աւարտին, որ տեղի ունեցած է շատ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, Պ. Կիտոնի կրկնած է ընկերվարական կուսակցութեան զօրակցութիւնը Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ու յայտնած թէ իր կուսակցութիւնը պիտի շարունակէ իր ձեռնարկները, ապահովելու համար անոնց ազատ արձակումը:

Նոյն օրը, նոյն պատուիրակութիւնը ընդունուած է նաեւ Փարիզի քաղաքապետարանը, քաղաքապետ՝ Ժաք Շիրաքի միջազգային հարցերու խորհրդատու՝ Պ. Լըլուշի կողմէ: Ան եւս հետաքրքրուած է հայ քաղաքական բանտարկեալներու կացութեամբ: Տեսակցութեան նիւթ եղած է նաեւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի Փարիզի քաղաքապետութեան կողմէ հովանաւորութեան հարցը: Այս առընչութեամբ, Պ. Լըլուշի յանձնուած է Տիկին Լ. Տէր – Պետրոսեանի շնորհակալութեան մէկ նամակը, ուղղուած Ժաք Շիրաքի:

Այս նամակին մէջ Տիկին Լ. Տէր–Պետրոսեան կ'ըսէ ի միջի այլոց. – «Կը փափաքիմ հաւատալ, թէ ձեր օգնութեան եւ ժողովրդավար բոլոր ուժերուն օգնութեան շնորհիւ, արդարութիւնը պիտի վերահաստատուի Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի ու իր ընկերներուն համար: Եւ նաեւ իրապէս ժողովրդական այն շարժումին համար, որուն նպատակն է Հայաստանի բոլոր ոլորտներուն ժողովրդավարացումը, ազգային զարթօնքը, բարոյական մաքրագործումը. շարժում, որ հակառակ գոյութեան՝ երկրաշարժին ու ժողովուրդի ներկայացուցիչներուն ձերբակալութեան, կը շարունակուի մինչեւ այսօր»:

Խօսուած է նաեւ զանազան ձեռնարկներու մասին, զորս Փարիզի քաղաքապետարանին կողմէ կարելի պիտի ըլլայ կազմակերպել Յունիս ամսուան ընթացքին, փակելու համար հովանաւորութիւններու շարքը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԻԻ՞ ԱՒԵՐԱԿՆԵՐԸ, ԹԷ ԱՆԸԻ

«Միլլիյէթ» օրաթերթին Մայիս 20–ի թիւին մէջ Անիի Տիգրան Հոնենց, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին լուսանկարին տակ «Յուշերը կը փճանան» խորագիրով կը խօսուի Անի քաղաքի աւերակներուն մասին: Նախ պէտք է անմիջապէս աւելցնել որ եկեղեցին լուսանկարը ցոյց կուտայ միայն գմբէթի մասը. թերեւս այն խարկանքը ստեղծելու համար որ սելճուկեան քիւմպէթի մը մնացորդն է ան. յետոյ կայ նաեւ այն պարագան որ քաղաքին անունը միշտ կը տրուի «Անը» ձեւով, ինչ որ Անի անունին թրքացուած տարբերակը պէտք է նկատել. անուանում, որ միաժամանակ թրքերէն կը նշանակէ յուշ, յիշատակ:

Իսկ լուրը հետեւեալն է.

«Արեւելեան Անատոլուի եւ Կարսի պատմական կարեւորագոյն կոթողներէն «Անը»ի աւերակները օրէ օր փլուզումի կը լքուին: Կարսեցիներ կ'ըսեն թէ հազարաւոր զբօսաշրջիկներ Կարս եւ արեւելեան շրջանները կ'այցելեն ու տարադրամ կը բերեն այս քաղաքին սիրոյն. անոնք կը ցաւին որ քաղաքը անտէր լքուած է ու կը փափաքին որ ժամ առաջ վերանորոգուի: Տեղացիները յատկապէս չեշտած են թէ Պետութիւնը պէտք է տէր կանգնի այս փլատակներուն»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՌ ՏԸ Լ'ԷՍԹ– էն ետք, Երեքշաբթի օր, Կառ Սէն – Լազարն էր որ գործադուլի շարժումի կը դիմէր, անհամ անակնկալ մը ստեղծելով աշխատաւորներուն համար, առտուն կանուխ: Ծանօթ է որ Կառ Տը Լ'էսթի շարժումին դրդապատճառն է տոմսերու քննութիւն ընող պաշտօնեաներու անապահովութիւնը: Երբ առանձին են, լակոտներու յարձակման կ'ենթարկուին: Առջի օր 2–ը հիւանդանոց փոխադրուած էին: Սէնտիքաները կը պահանջեն որ քննութեան պաշտօնեաները առանձին չըլլան: Կառ Տը Լ'էսթ 75 հազար հոգիի փոխադրութիւնը կ'ապահովէ օրական, իսկ Սէն – Լազար, որ կարեւորագոյնն է այդ ուղղութեամբ՝ երկու հարիւր հազար:

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ կրակ բացեր է Թուրք փոքրամասնութեան մէկ ցոյցին վրայ, Կիրակի օր, Թոտոր Իկոնոմովօ եւ 3–էն 7 Թուրք սպաննուած կ'ըլլայ: Զանազան քաղաքներու մէջ ալ, շուրջ 300 հոգի հացադուլի դիմած են ձեռք ձգելու համար 4 Թուրքերու ազատ արձակումը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ հարիւրապետ մը՝ Ալեքսանդր Իվանովիչ, «Միկ – 29» օդանաւով մը Շաբաթ վաղ առաւօտեան էջք կատարած է Տրապիզոնի օդակայանը: Վիրաւոր օդաչուն որ ապաստանեալի իրաւունք խնդրած է Միացեալ – Նահանգներէն, փոխադրուած է տեղւոյն հիւանդանոցը: Թրքական աղբիւրներու համաձայն, Խորհրդային Միութեան իշխանութիւնները պահանջած են որ իրենց յանձնուին թէ՛ օդաչուն եւ թէ սաւառնակը. Թուրքիա առ այժմ միայն օդանաւը վերադարձուցած է:

«ՊՈՆՏՈՍԵԱՆ Ուսումնասիրութիւններու Կեդրոն»ը Աթէնքի մէջ «Պոնտոսի Ջարդին օրը» հռչակած է Մայիս 19 թուականը որ Մուսթաֆա Քէմալի Սամսոնի նաւահանգիստը հասած թուականն է:

«ԳԱՐՈՒՆ» ԱՄՍԱԳՐԻ ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐԸ

Մայիս 10–ին, խմբագրական մարմնի ընդլայնուած նիստին մասնակցած են գրողներ, գրականագէտներ, հրապարակախօսներ: Նիստին հրապարակուած են «Գարուն»ի եւ Ղափանի հիւսուածեղէնի արտադրական միաւորման կողմէ սահմանուած մրցանակին այս տարուան դափնեկիրները: Իւրաքանչիւր մրցանակի համար 500 ռուբլիի այս պարգեւը կը տրուի վերջին երեք տարիներու արձակի, բանաստեղծութեան եւ հրապարակախօսութեան լաւագոյն էջերու հեղինակներուն: Ելոյթ ունեցած են Մ. Տէր – Գուլանեան, Յ. Մովէս, Գ. Գուրգաղեան, Հ. Թամրազեան, Մ. Ղուկասեան, Վ. Գրիգորեան, Զ. Աւետիսեան, Ռ. Շառոյեան, Կ. Սվասեան, Վ. Իսրայէլեան, Ա. Նալչաջեան, Գ. Յակոբեան եւ ուրիշներ:

«Գարուն»ի մրցանակակիր դարձան՝

Ա) ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ՝ (*) «Գարուն» ամսագրի հրապարակումներուն եւ «Ծանր լոյս» ժողովածուին համար (Երեւան, «Սովետ. գրող» հրատ. 1987):

Բ) ԴԱՆԻԱ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ (յետ մահու)՝ «Գարուն» ամսագրի բանաստեղծական շարքերուն եւ «Հրաբուխի ծաղիկ» բանաստեղծութիւններու հաւաքածոյին համար (Երեւան, «Սովետ. գրող», հրատ. 1986):

Գ) ԳՐԻԳՈՐ ԳՈՒՐԶԱԴԵԱՆ (**) «Գարուն» ամսագրի հրապարակախօսական յօդուածաշարքին եւ «Տխեղերքը ափի մէջ» հաւաքածոյին համար (Երեւան, «Արեւիկ» հրատ. 1987):

Դ) ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆ «Ի սկզբանէ էր բանն» («Գարուն», թիւ 2, 1986) «Այսօր եւ այստեղ» («Գրական թերթ») թիւ 1, 1988 հրապարակախօսական ելոյթներուն համար:

(*) «Ծանր լոյս» հատորէն «Յառաջ»ի մէջ հրատարակուեցաւ «Զոր Օգոստոս» պատմուածքը (Ապրիլ 27 / 30): Գրագէտը այժմ բանտն է որպէս անդամ «Ղարաբաղ Կոմիտէի»:

(**) Հեղինակն է «Նարեկացու Աղերսանքը» յօդուածին, որմէ լայն հատուածներ հրատարակեցինք Մարտ 21–ի եւ 22–ի մեր թիւով: «Գարուն»ի Հոկտեմբերի թիւին մէջ հրատարակուած էր այդ յօդուածը, որ սակայն, այդ իսկ պատճառով հրապարակէն քաշուած էր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 19)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊՐԵԶԻՏԻՈՄԻ ՆԻՍՏԸ

Մայիս 16–ին տեղի ունեցած Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի նիստին մասնակցած են Հայաստանէն ընտրուած Խորհրդային Միութեան երեսփոխանները: Բանալով ժողովը, նախագահ Հ. Ոսկանեան ներկաներուն ծանօթացուցած է Մայիս 25–ին Մոսկուա բացուելիք խորհրդային երեսփոխաններու համագումարին նախապատրաստման հետ կապուած առաջարկութիւնները:

Ժողովին ելոյթ ունեցած են Խորհ. երեսփոխաններ Ս. Խանզադեան, Վ. Համբարձումեան, Է. Միրզոյեան, Գ. Խանջեան, Ս. Սարգսեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա., Ռ. Վարդանեան, Ս. Համբարձումեան, Գ. Սարգսեան, Ա. Գրիգորեան, Ս. Նազարեան, Ս. Գալստեան:

Ժողովին յատկապէս խօսուած է Հայաստանի եւ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ ստեղծուած բարդ իրավիճակին մասին, նշուած է աղէտեալ շրջանին մէջ աշխատանքներու ընթացքը արագացնելու, աղէտեալներուն ու ապաստանեալներուն օգնութիւն ցոյց տալու, զանոնք աշխատանքով ու բնակարանով ապահովելու անհրաժեշտութիւնը:

«ԿԱՄԻՄՔ ԶՅԻՍՈՒՍ ՏԵՍԱՆԵԼ...»

(ԽՕՍՔ ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

ԽՄԲ. – Կը հրատարակենք Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի քարոզը, արտասանուած Մայիս 7-ին, Անթիլիասի Մայր տաճարին մէջ: Աւելի քան ընթացիկ քարոզ մը, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը հոն կու տայ շահեկան տեղեկութիւններ Հայաստան կատարած իր վերջին այցելութեան կապակցութեամբ, նաեւ խորհրդածութեան նիւթեր:

Սիրեցեա՛լ ժողովուրդ Հայոց,

Այս տաճարի խորանին վրայ ամենախոնարհ սրտիւ այսօր փառք կուտամ Աստուծոյ, որ այս վերջին Մեր առաքելութիւնը Ինք Իր երկնային օրհնութեամբը պսակեց եւ կը հաւատամ տուաւ մեզի այն ինչ որ հայ ժողովուրդի սրտին խորագոյն ըղձանքն էր տեսնել ու վայելել – հայ եկեղեցւոյ միութիւնը եւ միասնութիւնը անխախտ եւ անսասան:

Բոլորդ ալ մամուլէն իմացաք, որ ինորեայ այցելութեամբ Մենք վերստին ի Ս. Էջմիածին եւ ի Մայր Հայաստան գտնուելու երջանկութիւնը ունեցանք: Դեռ քիչ առաջ այս բեմէն կարդացուեցաւ այն միասնական խօսքը՝ զոր Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի հետ միասին ուղղեցինք համայն հայ ժողովուրդին՝ ի Մայր Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի: Կ'ուզեմ որ ամէն մէկ Հայ խոր ուշադրութեամբ եւ սրտազգած զգայնութեամբ կարդայ այդ «Համատեղ Հաղորդագրութիւն»ը, հաղորդ դառնայ Վեհափառ Հայրապետներուս զգացումներուն, մտածումներուն եւ յառաջիկայ Մեր ծրագրումներուն: Որովհետեւ, եկեղեցին այնքան զօրաւոր կ'ըլլայ, որքան հովիւ եւ հօտ, Հովուապետ եւ ժողովուրդ իրարմով զիրար կը զօրացնեն եւ իրարմով եկեղեցին է որ, հայ ազգն է որ կ'ամրանայ, կը զօրանայ եւ իր յաղթանակի ճամբուն վրայ քայլ մը առաջ կ'արձանագրէ:

Այսօր, իմ խօսքիս մէջ ես կ'ուզեմ անդրադառնալ երեք հիմնական երեւոյթներու. –

Առաջին, *հոգեկան խոր ցնծութեամբ ես նկատեցի, տեսայ եւ նաեւ ճաշակեցի նշանները Հայաստանի մեր ժողովուրդին* մէջ կրօնական առողջ զգացումներու եւ ապրումներու վերազարթօնքին: *Նոր դարաշրջան մըն է որ կը բացուի մեր Հայաստան աշխարհին մէջ. վերակառուցումի, հրապարակայնութեան եւ ժողովրդայնութեան այն նոր ոգին, որ Խորհրդային Միութեան մէջ սկսաւ ծայր տալ աւելի մէկ – երկու տարի առաջ, հասած է Հայաստան եւ մեր ժողովուրդը ինքզինք կը զգայ ազատ՝ իր կրօնական եւ ազգային ապրումները արտայայտելու մէջ: Եւ սա ամէնէն գեղեցիկ երեւոյթներէն մէկն է այսօրուան Հայաստանին:*

Այս այցելութեան ընթացքին, Մենք ոչ միայն Ս. Էջմիածնի մէջ, այլ նաեւ Հայաստանի այլ տարածքներուն վրայ տեսանք ժողովուրդին մէջ քրիստոնէական հաւատքին, ազգային կեանքով արտայայտուած հաւատքին վերարթնութիւնը, վերաթարմացումը: Ուրախութեամբ կարդացինք Վազգէն Վեհափառ Հայրապետին կողմէ Մեզի փոխանցուած այն նոր օրինագիծը, որ Խորհրդային վերին Իշխանութիւնները պիտի հաստատեն յառաջիկային եւ որուն նախագիծը ղրկուած էր Խորհրդային Միութեան բոլոր կրօնական պետերուն, որպէսզի անոնք կարենան իրենց կարծիքները, մեկնութիւնները եւ թելադրութիւնները ընել նախքան օրինագծին պաշտօնականացումը կամ վաւերացումը: Այդ օրինագծին մէջ արդէն իսկ ճանչցուած է եկեղեցին որպէս իրաւական անձ, *յատուկ միաւոր՝ իր իրաւունքները եւ պարտաւորութիւնները ունեցող: Մեծ յոյսեր կան կապուած այդ օրինագծին, որ երբ պաշտօնապէս վաւերացուի, արդէն իսկ նոր թարմութեան շունչ մը պիտի բերէ ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ, ուր կրօնքը շատ աւելի ազատ կերպով պիտի արտայայտուի քան ինչ որ եղած էր պարագան անցնող տասնամեակներուն:*

Մենք, սակայն, օրինագծին վրայէն չէ որ կը թարգմանենք, այդ օրերուն՝ Մեր տեսած օրերուն, մեր ժողովուրդի կրօնական վերազարթօնքի հաւատքը, գրաւականը: Ժողովուրդի կեանքին մէջ տեսանք, շօշափելիօրէն զգացինք այդ կրօնական ապրումին ներգործութիւնը: Ոչ միայն Ս. Էջմիածնի մէջ համախմբուած տասնեակ հազարներով ժողովուրդին մէջէն, այլ այս անգամ – եւ փառք կուտամ Աստուծոյ տուող համար, որ Մենք առիթը ունեցանք երթալու Սիւնեաց աշխարհը, Զանգեզուր – տեսանք անոր արտայայտութիւնը այլ տեղեր եւ այլ եղանակներով: Տեսանք պատմական վանքերը, եւ անոնց պսակը եղող Տաթեւու վանքը: Ինչպէս կ'ըսէի այնտեղ, սեպ ժայռերու, անմերձենալի բարձունքներու գագաթին թառած այդ վանքը չես գիտեր երկրի քարերէն է շինուա՞ծ թէ երկինքէն է պոկուած: Այնպիսի հաւատքի մը արտայայտութիւնն է այդ վանքին կառուցումը, որ ինծի համար հոգեկան կերպարանափոխութեան առիթ մը եղաւ: Այնտեղ սակայն, չտեսանք միայն հին վանքերը, որոնց մէջ հարիւրաւոր, հազարաւոր վարդապետներ, հայրապետներ միտք են մշակեր, հոգի են ծաղկեցուցեր ու քարերուն խօսք են տուեր: Քարերը կը խօսէին մինչեւ հիմա: Ով կը դիտէ այդ վանքերը, քար չի տեսներ վանքերուն մէջ, քարերուն մէջէն քարակոփ վարդապետներուն, վարդապետներու հոգի տուող վարդապետներուն շունչը կար: Այսօր սակայն, այդ հին վանքերու քարերու կողքին Մենք տեսանք կենդանի՛ քարերը՝ *հայ ժողովուրդը կառուցող, հայ ժողովուրդի նոր ընձիւղները՝ հաւատքով կենսունակ: Տեսանք տասնեակ հազարներով մեր ժողովուրդի զաւակները, դպրոցական երախաները, դպրոցական գոգնոցներ հագած հաւաքուեցան մարգադաշտերու վրայ, ինչպէս Եղեգնաձորի մէջ, ողջունելու համար երկու Կաթողիկոսները: Տեսանք ժողովուրդը Գորիսի մէջ, Մխիթար Սպարապետ անունով կնքուած հրապարակին վրայ. կարծէք թէ երկինքէն յոյս կը սպասէին երբ մեր աչքերուն կը նայէին...: Տեսանք ժողովուրդը Տաթեւու վանքին մէջ. այդ վանքը երբեք այդպիսի ժողովուրդ չէր տեսած քանիերորդ դարուն: Մեկուսացեալ, առանձնացեալ, միայնացեալ վանքը յանկարծ իր ժողովուրդին շունչը զգաց իր քարերուն մէջ. հազարաւոր մարդիկ այդ բարձունքը ելան եւ այնտեղ իրենց աղօթքը խառնեցին իրենց հայրերու դարաշունչ աղօթքներուն:*

Երեւակայեցէ՛ք, հաւատացեալներ, 1903 *թուականէն ասդին Կաթողիկոսի ոտք չէր տեսած Սիւնեաց աշխարհը: Վերջին Կաթողիկոսը որ այդ աշխարհը այցելած էր Խրիմեան Հայրիկն էր,* 1903 *թուին: Եւ այնտեղ, ուր քար մը բարձրացած է ի յիշատակ իր այցելութեան, այդ քարին երկու կողմերը կանգնեցանք Վազգէն Վեհափառ եւ ես, եւ այնտեղ տեսակ մը ուխտ կատարեցինք այսպէս միացեալ մնալու, ինչպէս եղած էին Խրիմեան Հայրիկ եւ Սահակ Խապայեան Կաթողիկոսներ...:*

Մէկ խօսքով՝ Մենք զգացինք Հայաստանի ամբողջ տարածքին վրայ հայ ժողովուրդին վերստին գիտակցութեան գալը իր քրիստոնէական հաւատքի արժէքին հանդէպ: Տեսանք թէ ինչպէս հիմա ազատութիւնը ունին ըսելու ինչ որ կը տեսնեն, յատկապէս, թէ՝ քրիստոնէական հաւատքը հայութեան կեանքին մէջ եղած է ստեղծագործութեան եւ յաղթանակի աղբիւր: Այնտեղ, Մեր կարեւոր մէկ խօսքին մէջ, որ մամուլին մէջ արձագանգ կը գտնէ, որովհետեւ մամուլի ներկայացուցիչները տեսակցութեան մը ընթացքին ըրինք գրեթէ բառացիօրէն հետեւեալ հաստատումը.–

Մեր ժողովուրդը սխալ հասկցած է քրիստոնէութիւնը, վերջին շրջաններուն, Օսմանեան տիրապետութեան շրջաններուն: Քրիստոնէութիւնը հասկցած է իբրեւ կրաւորականութիւն, պարտուողականութիւն, հաշտուածութիւն, ոչխարամտութիւն: Այդպէս չէ եղած եւ չէ երբեք քրիստոնէական հաւատքը: Օսմանեան լուծին՝ մեր ժողովուրդի վրայ ճնշումին արդիւնքը եղած է ատիկա: Իրականութեան մէջ այդ հաւատքն է, որ քարերէն տաճար շինեց, կաշիէն մագաղաթ կազմեց, մագաղաթի վրայ անմահութեան գիրերը արձանագրեց յաւիտենական դպրութեան տարեգիրքին մէջ: Սիրելիներ, այդ հաւատքն է որ Վարդանանքը ծնցուց: Այդ հաւատքին ուժը մեր ժողովուրդի դիմադրականութեան աղբիւրը եղած է. եւ ուրախ եմ ըսելու, որ այդ նոր իմաստով հաւատքը այսօր սկսած է վերարժեւորուիլ մեր ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ, ի Մայր Հայաստան:

Վանքեր բացուած են. չորս եկեղեցի եւ վանք բացուած են արդէն Ղարաբաղի մէջ եւ Ս. Էջմիածնէն եպիսկոպոս նշանակուած է Արցախի նահանգին համար: Եւ այնտեղ էր ան, վարդապետի մը հետ միասին, ու ճարտարապետական Յանձնախումբի մը ընկերակցութեամբ, առաքուած Էջմիածնէն զբաղելու համար նորոգութեամբը Ղարաբաղի եկեղեցիներուն, անոնց շարքին նաեւ՝ Գանձասարի վանքին: Եկեղեցիներ վերաբացուեցան Սիւնեաց նահանգին եւ տակաւին ուրիշ վայրերու մէջ: Կարիքը կայ հոգեւորականի ծառայութեան, իսկատիպ հոգեւորականի, որ կարենայ քրիստոնէական հաւատքը եւ ազգային զգացումը իրար ներդաշնակած՝ իր անձին, իր կեանքին ու իր գործին մէջէն թարգմանել զԱստուած եւ հայութիւն մեր գալիք նոր սերունդին:

Այս է ամէնէն մեծ կարիքներէն մէկը ներկայ Հայաստանի:

Երկրորդ.– *Մենք առիթը ունեցանք տեսնելու անգամ մը եւս Լենինականը եւ գացինք այս անգամ մինչեւ Ստեփանաւան, Մեզի ընկերացող Առաջնորդ Սրբազաններուն եւ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան անդամներուն հետ, որոնք կը բաղկացնէին Մեր պատուիրակութիւնը կամ շքախումբը:*

Մենք որ չորս ամիս առաջ եղած էինք Լենինական, այսօր պատիւ կ'ընծայենք մեր ժողովուրդին, եւ անգամ մը եւս՝ գնահատանք մեր հայրենի իշխանութեանց, Պետութեան եւ բոլոր օգնող օտար եկեղեցիներուն, օտար կազմակերպութիւններուն, Պետութիւններուն եւ Սփիւռքի մեր Հայութեան, որ Լենինականի մէջ աւերներուն արդիւնքները կամ հետքերը մեծաւ մասամբ վերացուած են. այսինքն՝ քանդուածները մաքրուած են. բայց կան տակաւին Հայու ձեռքերով քանդուելիք տեղեր, որոնք երկրաշարժէն վիրաւորուած են, եւ որոնք պէտք է ամբողջութեամբ քանդուին, որպէսզի նոր շինարարութիւնը վերսկսի: Տեսանք, սակայն, Սպիտակը, որ գրեթէ նոյն վիճակի մէջ է: Ստեփանաւանի մէջ վերակառուցման նոր շունչը արդէն իսկ ծաւալ սկսած է ստանալ. բայց անմիջականօրէն կարիքը կայ մեր ժողովուրդի տեղաւորման՝ երկրաշարժէն վնասուած վայրերու շրջանին մէջ. շրջանէն հեռացողները պէտք է շուտ վերադառնան. անմիջական բնակարաններու (préfabriquées) *կարիքը՝ առաջնահերթ կարիքներէն մէկն է եւ այս ամառուան ընթացքին պէտք է որ մեծ մասը գոնէ շինուած ըլլայ այդ առժամեայ բնակարաններէն, որպէսզի ժողովուրդը ձմեռուընէ առաջ կարենայ տեղաւորուիլ իր հայրենի հողին վրայ եւ լծուիլ աշխատանքի:*

*Արտասահմանի հայութեան բոլոր այն թեմերը, բոլոր այն կազմակերպութիւնները, որոնք յանձնառութիւններ ունին ընելիք, թող շուտ շարժին եւ անմիջականօրէն գործի լծուին, որպէսզի թէ՛ տեղաւորման գործին օգնեն եւ թէ նաեւ տնտեսական զարգացումին օժանդակեն, որովհետեւ այնտեղ ինչ որ կ'ընենք, հայութեան, ամբողջական եւ մէկ հայութեան ապագային համար է որ ըրած կ'ըլլանք, մենք մեզի համար է որ ըրած կ'ըլլանք: Եւ այնտեղ փոքրիկ ճշգում մը կատարեցի երբ պետական իշխանութեանց հետ խորհրդակցութեան նստանք՝ վերակառուցման գործով: Ըսի. – մեր արտասահմանի հայութեան բերելիք բաժինը մի՛ նկատէք եւ մի՛ բնորոշէք որպէս օժան*դակութիւն, *այլ նկատեցէք մասնակցու*թիւն. *որովհետեւ մենք մեր տունն է որ կը շինենք եւ ոչ թէ ուրիշին տունը: Օտարը* նպաստ *կուտայ, իսկ մենք մասնա*կից *կը դառնանք: Այս հոգեբանութեամբ, այս գիտակցութեամբ է որ մենք պէտք է բերենք մեր մասնակցութեան բաժինը: Եւ վստահ եմ որ նիւթական աչքառու կողքին դիմաց մեր բերելիքը մեծ բան պիտի չըլլայ նիւթական արժէքի տեսակէտէն, բայց շատ մեծ նշանակութիւն պիտի ունենայ՝ բարոյական, ազգային իմաստով: Մեր ժողովուրդը այնտեղ մեծ հաւատք ունի Սփիւռքի հայութեան հանդէպ: [illegible] մէկ դրական արար՝ միասնական ոգիով տարուած, Հայաստանի հոգեկան եւ ազգային վերակառուցումին կը նպաստէ, ոչ թէ միայն նիւթական վերաշինութեան, նիւթերէն վերակառուցումին: Այս գիտակցութեամբ է որ այս սուրբ բեմէն կը կ'ուզեմ մեր բոլոր թեմերուն, եւ բոլոր բարեսիրական կազմակերպութիւններուն, որոնք յանձնառութիւններ ունին հանդէպ մեր Հայաստանին, շուտ կատարեն, արագ շարժին, որպէսզի կարենան մեր հայրենիքի վերակառուցումը տեսնել անմիջականօրէն եւ ոչ թէ սպասել տարինե՛ր ու տարինե՛ր:*

Սիրելի՛ք, երրորդ երեւոյթը, *որմէ կ'ուզէի անդրադառնալ, կրօնական վերազարթօնքէն եւ հայրենի աշխարհի աւերեալ շրջաններու վերակառուցումի երեւոյթէն ետքը,* Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումն է Հայաստանի սուրբ հողին վրայ:

Բոլորդ ալ գիտէք որ աննախընթաց դէպք մըն էր այս Մեր կեանքի եւ Մեր Կաթողիկոսութեան պատմութեան մէջ: Իմ ծանօթութեանս մէջ, առաջին անգամն էր որ Կիլիկիոյ Աթոռի Կաթողիկոս մը պատարագ կը մատուցէր Ս. Էջմիածնի խորանին վրայ. ոչ թէ Անթիլիասեան շրջանի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատմութեան մէջ, այլ՝ 1441-էն ասդին, տարիներէ ի վեր: Իսկապէս, պատմական, յուզիչ եւ խորիմաստ նշանակութիւն ունեցող դէպք մըն էր այդ: Այնտեղ քարոզիս մէջ Վազգէն Վեհափառին դառնալով ըսի. – «Վեհափա՛ռ, ես միշտ Ապրիլ 24-ի նահատակներուն հետ [illegible] ժամադրութիւնս ապրած եմ Անթիլիասի մէջ, իրենց մասունքներուն Յուշարձանին դիմաց: Ամէն Հայ մարդ տարին մէկ անգամ ժամադրուած կ'ըլլայ իր նահատակներուն հետ: Այս տարի, այդ ժամադրութիւնը կ'ապրիմ Հայաստանի հողին վրայ, Ս. Էջմիածնի մէջ, եւ վաղը պիտի ապրիմ Ծիծեռնակաբերդի Յուշարձանին առջեւ»:

Պէտք էր որ տեսնէիք այդ ժողովուրդի վերարթնացումը՝ մեր հայ ժողովուրդի Եղեռնի տագնապէն ետքը վերականգնումի կամքին վերապրկումը: Ծիծեռնակաբերդ բարձրացանք Վազգէն Վեհափառին հետ միասին, եւ ես աչքերովս տեսայ հարիւրաւոր – հազարաւոր հայ ժողովուրդի զաւակներ, թողած իրենց գործը, ծաղիկ մը ձեռքերնին, Երեւանի փողոցներէն քալելով կը բարձրանային դէպի Ծիծեռնակաբերդ, այդ ծաղիկը դնելու համար Յուշարձանի անմար կրակին դիմաց: Հարիւր – հազարաւոր երբ կ'ըսեմ, երեւակայութեամբ մտաբերեցէք ալիքները մեր ժողովուրդի գնացքին: Քալուածք չէր. գնա՛ցք էր, ալիք էր: Եւ լռում մը կար աչքերնուն մէջ:

Բարեկամնե՛ր, հաւատարմութիւնը արդի մը յաղթանակին ամէնէն կարեւոր ուժն է. ով որ հաւատարիմ չէ այն բանին որ չի մեռնիր, ինքը կը մեռնի. բայց լաւ է որ ինքը մեռնի եւ չմեռնի [illegible] չմեռնի, նահատակները չմեռնին, նահատակութեան գաղափարը չմեռնի: Ես Հայաստանի ժողովուրդին մէջ տեսայ այդ հաւատարմութիւնը՝ իր ժողովուրդի արդար դատին նկատմամբ: Սուգի օր չէր, թէեւ տրտմութիւն կը տիրէր բոլորի հոգիներուն մէջ: Այդ ժողովուրդի միանական ժամադրութիւնը նահատակներուն հետ եւ նահատակներու ժամին վերանումը իրենց կեանքին մէջ, իմ սիրտս արացուց, իմ հաւատքս զօրացուց Հայաստանի ապագային նկատմամբ: Ինչ գեղեցիկ էր – եւ Մեր «Համատեղ Հաղորդագրութեան» մէջ նշեցինք առիթ[illegible], որ մեր հայրենի Պետութիւնը վերջապէս [illegible] տարի առաջին անգամ ըլլալով պաշտօնապէս ազատ օր հռչակեց ժողովուրդի համար Ապրիլ 24-ը: Արդէն ժողովուրդը ամէն առաջ գործի չէր երթար, ինչպէս կ'ըսէին ինծի շատ մը բարեկամներ Հայաստանի մէջ. բայց, մեծ է իմաստը այդ

ՈՂՋՈՒՆՄԱՆ ԴԱՍ

Երեւանի 119–րդ դպրոցի վեցերորդ Ա. դասարանին մէջ հայերէնի դաս մը. ուսուցչուհին Ռուբինա Նազարեան համոզուած է որ առանց գրաբարի, միջին հայերէնի եւ արեւմտահայերէնի հայ երախան չի կրնար խորապէս գիտնալ ու խիտ բացնել մայրենի լեզուն:

Ապրիլ 24–ի սգատօնին նախօրեակին նոյն դասարանին մէջ «գրատախտակին պատմական Հայաստանի քարտէզն է, պատերին՝ նահատակ գրողների լուսանկարները, սաղյթներ նրանց մասին, ու հնչում է մեր չքնաղ, մեր տարաբախտ արեւմտահայերէնը»: Աշակերտները ինքնավստահ կը պատասխանեն ուսուցչուհիին հարցումներուն, բացատրելով թէ արեւմտահայերէնը ինչպէս ձեւաւորուած, զարգացման ինչ շրջաններ ունեցած, կամ ինչ ազդեցութիւններ կրած է: Ծաղիկներով զարդարուած սեղանին վրայ կը գրուի արեւմտահայ գրողներու ալպոմը, զոր աշակերտները պատրաստած են. կը պատմեն իւրաքանչիւրին կենսագրութիւնը, քարտէզին վրայ ցոյց կուտան ծննդավայրը, կը թուեն գործերը, ապա կարտասանեն անոնցմէ իրենց նախասիրած կտորները: Երբեմն արտասանութիւններու շարքը կ՚ընդհատուի Մ. Պէշիկթաշլեանի, Մ. Մեծարենցի խօսքերով գրուած երգերով, կամ Ց. Պարոնեանի ծաղրաքաղաքականութեան «Յիսնասէրը» գործին հատուածներու ներկայացումով:

«Այդքան կարճ ժամանակում նրանք բացել էին արեւմտահայերէնի հմայքը, հարստութիւնը եւ մանկական անմիջականութեամբ իրենց ապրումները չէին կարողանում թաքցնել»: Անոնցմէ մէկը նոյնիսկ արեւմտահայերէն շարադրութիւն գրած է. կը նկարագրէ թէ ինչպէս Սեբաստիայի Արամեան Վարժարանը կը յաճախէ ու աշակերտն է Դանիէլ Վարուժանին: Անիին գրութիւնը քնարական վերյուշ է իր հայրենադարձ մեծ մօրը մասին. ան կ՚աւարտի հետեւեալ խօսքերով. – «Ես չեմ ուզում որ մոռացուի, կորչի մեծ մայրիկիս լեզուն»:

Երեւանի 119–րդ դպրոցի վեցերորդ դասարանի արեւմտահայերէնի դասը կ՚աւարտի «Բամ փորոտան» փառերգով, զոր ամբողջ դասարանը կ՚երգէ յոտնկայս:

Դասին ներկայ գտնուած են գրողներ, մանկավարժներ, արտասահմանէն հիւրեր, որոնք բոլորն ալ խանդավառ են ու յուզուած: Անոնք կ՚առաջարկեն որ այդ փորձը կրկնուի միւս դպրոցներուն մէջ եւս:

«Գրական Թերթ»ի Մայիս 5–ի թիւին մէջ Գրիգոր Ջանիկեանի նկարագրական այս տողերը որոնք բնական պայմաններու մէջ ո՛չ մէկ ձեւով պատճառ պիտի ունենային բացառիկ երեւոյթ մը յատկանշելու եւ մամուլի էջերուն մէջ տեղ գրաւելու, կ՚ըլլան հետեւեալ անկեղծ, այլ յապաղած հաստատումը. – «Ամենակարեւորը, բոլորի համար մի անգամ եւս պարզ դարձաւ թէ որքան անիմաստ են եղել տարիներ շարունակ կրկնուող, համոզմունք դարձած պատճառաբանութիւնները՝ իբր արեւմտահայերէնի անմատչելիութիւնը, խրթինութիւնն է պատճառը, որ մեր շատ մեծ գրողների երկեր տեղ չեն գտնում դպրոցական դասագրքերում ու ծրագրերում»:

Խանդավառութեան բուն պատճառը այն պիտի ըլլայ որ երեւոյթը համատարած բնոյթ ստանայ ու չմնայ միայն որպէս «վկայութիւն այն բանի, որ ոչ մի խափանում չի կարող մշակոյթ սպանել, որ հայ ժողովրդի ամէն մի նոր սերունդ արեւմտահայերէնով ստեղծուած հոգեւոր մեծ հարստութեան ժառանգորդն է ու տէրը»:

Իսկ Սփիւռքի համար, երեւոյթին վաւերական ըլլալու այս մաղթանքը զերծ չէ փոքր վախէ մը. վախ՝ որ «արեւմտահայերէն» կոչուած հարստութեան այս ճակատի ժառանգորդներէն ոմանք զայն այսուհետեւ ապահով ձեռքերու խնամքին ենթարկուած նկատելով, քաշուին ամբողջական հանգիստի:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹԸՐԹԵԼՈՎ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

«ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ»Ն ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային գաղտնի գործակալութեան «Չէկա»ի (այժմ՝ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ) հիմնադիր Ֆելիքս Ձերժինսքի Լենինի այն հազուագիւտ ընկերներէն է, որուն յետմահու բախտը ազդուած չըլլայ պաշտօնական պատմութեան հակասական վերիվայրումներէն: Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան մասնակիցներուն մէջ, Լենինէ զատ, միակն է որ չէ վարկաբեկուած: Աւելին, ան այսօր որոշակի յարգանք կը վայելէ կորբաչովեան Խորհրդային Միութեան մէջ:

Թերեւս արժէ յիշել որ «Չէկա»ի պետը, որ կազմակերպած էր «հակայեղափոխութեան գործակալներու յեղափոխական ճնշումը», «շատ իմաստալից» խօսքերով արդարացուցած էր Ն. Գումիլեւի՝ Աննա Ախմաթովայի ամուսնոյն գնդակահարումը. – «Ինչպէ՞ս կարելի է բանաստեղծի մը համար բացառութիւն ընել, երբ բոլոր միւսները կը գնդակահարենք»: Անշուշտ այս ու այլ մանրամասնութիւններ յիշատակուած չեն «մարդասէր յեղափոխական»ին վերջերս լոյս տեսած կենսագրականին մէջ: Հոն չի խօսուիր նաեւ Ստալինի հետ ունեցած անոր սերտ յարաբերութիւններուն մասին:

Կարեւորն այն է, որ Ձերժինսքիի անձնաւորութիւնը այսօր կրնայ ծառայել: Ան «վերարժեւորման» կարիք չունի, քանի որ «բախտը» ունեցաւ 1926–ին՝ ըստալինեան սարսափէն առաջ մեռնելու:

Ան այսօր խիստ անհրաժեշտ է «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ին: Ենթարկուած ըլլալով հրապարակայնութեան խաղերուն, նոր «յառաջադէմ» երեսփոխաններու յարձակումներուն, Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէն իր «բարի համբաւը» փրկելու համար արշաւի անցած է:

Կորբաչովի իրաւական Պետութիւն ըստեղծելու փափաքը, խորքին մէջ, լուրջ սպառնալիք մըն է, քանի որ ան կրնայ խլել այն պարարտ հողը, որուն վրայ կը բարգաւաճէր գաղտնի գործակալութիւնը:

Ուստի եւ «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ն հակայարձակման կ՚անցնի: Քանի մը ամիս առաջ բանակին պաշտօնաթերթը՝ «Քրասնայա Զվեզդա»ն յօդուածաշարքով մը՝ կ՚ապացուցանէր թէ քննիչ դատաւորները կը գործեն ընկերվարական օրինականութեան պայմաններուն մէջ: «Պրաւդա» եւս, արշաւին մասնակցելով, Ապրիլ 28–ին, ամբողջ էջ մը կը յատկացնէր ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ի գնդապետ՝ Ե. Շերեմետեւի յօդուածին: Հոն, ժողովուրդի հերոսը կը խորհրդածէ «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ի այսօրուան դերին մասին. ան բազմաթիւ նամակներ ստացած է մտահոգ անձերէ: Գնդապետը երկու գլխաւոր կէտերու մէջ կ՚ամփոփէ իր միտքերը. նախ «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ն անհրաժեշտ է, իսկ յետոյ՝ ան ալ աւելի անհրաժեշտ է, նկատի առած ըլլալով վերակառուցման յառաջացուցած փոթորիկը: Ոճրագործութիւնը կ՚աճի, տարբեր հանրապետութիւններու մէջ «ծայրայեղականները» վերակառուցումը կը ծառայեցնեն իրենց նպատակներուն: Այս ամէնը, անշուշտ, չարգիլեր որ ինք վերակառուցման կողմնակից ըլլայ:

Ըստ էութեան, գաղտնի գործակալութիւնը այնքան աւելի հարկաւոր է, որքան հրապարակայնութիւնը «վտանգները» կը բազմացնէ: Շերեմետեւ կը փորձէ ապացուցանել որ «չէկիստ»ները իրենք եւս զոհ գացած են ստալինեան կամայականութեանց: Ճիշդ ժամանակին կը հասնի «Պրաւդա»ի արձագանգը: Մայիս 1–ին լոյս տեսած յօդուածը Օմսքի շրջանի ժողովրդավար «չէկիստ»ները կը ներկայացնէ որպէս 1930–ական թուականներու ստալինեան կամայականութիւններուն դէմ պայքարած մարդիկ...

Հրապարակայնութեան սիրոյն, Մայիս 5–ին, «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ի նոր պետը՝ Վ. Քրիուչքով, հարցազրոյց մը կ՚ունենայ «Իզվեստիա»ի հետ, ուր կը յայտնէ թէ «գործակալութեան գործունէութիւնը այլեւս գաղտնի պիտի չմնայ (...): Յատուկ ուշադրութիւն պիտի դարձուի գործակալներուն կողմէ օրէնքի յարգումին»:

Յաջորդ օրը, գործակալութիւնը մամուլին մէջ բանաձեւ մը կը հրատարակէ, ուր կ՚ըսուի թէ ժողովուրդին ու Պետութեան գերագոյն մարմիններուն հաշիւ պիտի տրուի: Ան պիտի օժանդակէ նաեւ «անձի պաշտամունքի» տարիներուն վրայ լոյս սփռելուն: «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ն մտադիր է նաեւ մամուլի ասուլիսներ կազմակերպելու...

Նպատակը յստակ է. պէտք է բարձրացնել «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ի վարկը, մոռցնել տալ անոր այլախոհները հալածողի չարաբաստիկ համբաւը:

Քարոզչական այս արշաւին ետին պէ՞տք է արդեօք փնտռել այլ նպատակներ: Անցեալ Սեպտեմբերին Քրիուչքով փոխարինած էր Շեբրիքովը, սակայն կը կարծուի որ այս վերջինը (այժմ՝ «Իրաւական Պետութիւնը» ստեղծելու նպատակով կազմուած յանձնախումբի նախագահ) դեռ որոշ ազդեցութիւն մը ունի նախկին իր կազմակերպութեան վրայ: Ասիկա կը նշանակէ որ «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ»ի համար մղուած պայքարը դեռ աւարտած չէ: Վերջին լիակատար նիստին նախօրէին լուրեր տարածուած էին Շեբրիքովի Պոլիտպիւրոյէն հեռացման մասին: Ան, կեդրոնական մեքենայէն եւք, տակաւին իր դիրքը կը պահպանէ, սակայն տկարացած՝ ինչպէս իր միւս պահպանողական ընկերները:

Թ. Ա. Թ.

որոշումին որ Խորհրդային Հայաստանի Պետութիւնը, իր Խորհրդարանով կը սահմանէր որ Ապրիլ 24–ը անցնի ազգային տօներու շարքին, եւ ազատ օր հռչակուի ամբողջ ժողովուրդին համար:

Մենք առիթը ունեցանք տեսնուելու Խորհրդային Հայաստանի Նախագահին հետ, Վազգէն Վեհափառի հետ միասին: Ուրախ եմ հաստատելու, որ հայրենի Պետութեան գլխաւոր դէմքը եւ իր օգնականները ազգային առողջ ըմբռնումի տէր մարդիկ են եւ կ՚ընեն այն ինչ որ իրենց կարելիութեան սահմանին մէջ է: Մենք կը սպասենք, եւ յայտնեցինք ալ այնտեղ Մեր սպասումը, որ որքան աւելին ընեն, այնքան աւելի զօրավիգ կը գտնեն ամբողջ արտասահմանի մէջ: Ծանր պահ մը կայ տակաւին. վիրաւոր կէտ մը կայ հայ ժողովուրդի սրտին մէջ. ոչ թէ Լենինականի աղէտին վէրքը միայն, այլ նաեւ մեր ժողովուրդի ընտիր զաւակներէն ոմանց բանտարկութեան վէրքը: Ցայտնեցինք Մեր տեսակէտը, յայտնեցինք Մեր փափաքը, եւ խնդրեցինք, որ օր առաջ անոնք ալ դուրս գան բանտէն եւ բերեն իրենց բաժինը իրենց հայրենիքի վերականգնումին մէջ. մտաւորական դէմքեր, նախաձեռնողի դէմքեր, հայրապաշտ դէմքեր, եւ երբեք՝ հակապետական դէմքեր:

Մենք կը հաւատանք որ մօտ ատենէն այդ ալ տեղի կ՚ունենայ, որովհետեւ շատ բան կը փոխուի այդ երկրին մէջ, եւ կը սպասենք որ մօտաւորագոյն ժամանակին նաեւ այս ուրախութիւնը վայելէ ամբողջ հայ ժողովուրդը՝ ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի:

(Մնացեալը մաջորդով)

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Այդ պահուն պարտէզին դուռը կը բացուի մեղմիւ եւ մանկամարդ կին մը ըստուերի մը պէս ներս կը սողոսկի. կը յառաջանայ վարանոտ քայլերով: Որքան կը մօտենայ ան, այնքան աւելի կ՚որոշուի իր թախծագին դէմքը՝ մեղրամոմի տժգունութեամբ, ուր դիւրին է կարդալ զըրկումներէ եւ զուլումի օրերէ դրոշմուած գիծեր, որոնք դարձեալ չեն յաջողած եղծանել անոր փափկութիւնն ու թարմութիւնը: Իր ամոյն այտերը, հուրքէ ու փայլէ զուրկ՝ իր անարտայայտ նայուածքը, շուրթերուն կապտորակ ծիրը դառնօրէն կը մատնեն արդէն այդ կնոջ ֆիզիքական սպառած կերպարանքը, մանաւանդ արցունքէ մաշած ակնակապիճներն անլուր պատմութիւնը կ՚ըլլան անոր վիշտի ու կսկիծի օրերուն:

Անոր դանդաղ ու տաժանագին յառաջացումը վերագրելի էր միայն իր հալումաշ վիճակին, եւ ոչ թէ որ եւ է տատամսոտ շարժումի:

Մանկան մը ձեռքէն բռնած է ան, իրեն պէս վատոյժ, իրեն պէս անարիւն եւ անժպիտ արարած մը:

– «Աղջիկս տեսնել կ՚ուզեմ», կ՚ըսէ ան, անտաշ թուրքերէնով մը, երբ ա՛լ մեր քովն է. «ուղղակի որբանոց գացի, բայց ըսին թէ հոս դաս առնել եկած է»:

— Սակայն որբանոցը մասնաւոր օր ունի՝ ուր ծնողներ կ՚երթան իրենց տղաքը կը տեսնեն:

– Այդ օրին չկրցայ երթալ, հիւանդ պառկած էի. շաբաթ մը առաջ զաւակ մըն ալ ունեցայ, տասնըհինգ օր է որ աղջիկս չեմ տեսած, սաստիկ կարօտցած եմ, կ՚աղաչեմ, տեսնէի անգամ մը...:

Ի՜նչ ողոքիչ շեշտ մը կար իր ձայնին մէջ եւ ի՜նչ եղկելի բան մը, իր կերպարանքին վրայ: Հնա՞ր էր միթէ այդ պայմաններուն մէջ մերժել խնդրանքը տղացկան այդ կնոջ որ իր զաղփաղփուն կազմին քարշ տալով՝ գացած էր որբանոց եւ անկէց ալ նոյն հեւասպառ ընթացքով դպրոց էր եկած:

«Սպասեցէք քիչ մը, հիմակ հանգիստի զանգակը կը զարնէ եւ դուք կը տեսնաք աղջիկնիդ», կը ձայնենք իրեն, վերջի՛ն ծայր ազդուած իր աղցաւոր ներկայութենէն: Օ՜հ, տեսնելու բան էր զգացած իր անճառ բերկրանքն այս խօսքին վրայ: Աշնային վարդի նուաղկոտ երանգ մը կուգայ իր գունատ մոյնքերը գունազարդել խոկոյն. հոգիի երահիկ վիճակ մըն է այդ որ իր սեւ ադամանդէ աչքերուն խորը կը պսպղայ, տարտամ ժպիտ մը ուրուագծելով իր անարիւն ու կծկուած շրթունքին շուրջ:

– Ըսել է իրաւ, պիտի տեսնա՞մ զաւակս:

— Անշուշտ, ինչո՞ւ չէ. միայն թէ ուրիշ անգամ որբանոցի որոշեալ օրերուն ներկայանայիր:

– Այո՛, հարկաւ:

Ու փլելու պէս կը նստի ան, իր ծիրած ծնգած մարմինը հանգչեցունելով սանդուխին ստորին աստիճանին վրայ:

Իր պատմութիւնն ալ ահարկու է ուրիշ շատերու նման: Աչքին առջեւը տեսեր էր ամուսինին ոչխարի պէս գլուխը ծռելն ու մորթուիլը. մինչ ինք իր զաւակներուն հետ դիրկ դիրկի՝ աչքերը հակեր էր դէտին, դիւային զառանցանքներու եւ նըւաղումի անձնատուր...:

Ո՛չ տուն ունէր ո՛չ տեղ, ոչ մէկ թիկունք եւ ոչ մէկ յոյս. աղջիկ մը միայն որբանոցը. մանչուկ մըն ալ իր քովն ի վեր, եւ նորածին մը օրրանին մէջ...:

Եւ մա՛յր մըն էր այդ կինն՝ ուրիշ մայրերու պէս: Վաղը հարկ էր որ գոտեպընդուէր այդ կինն իր անհայր մանկիկները դիեցունելու համար. գլուխը քարէ – քար բաղխէր, աշխատանքի, տաժանքի կեանքին փարէր հոգեւին իր ձագուկները կերակրելու: Պիտի ունենա՞ր սակայն ախտո՛ս իր մէջ բաւականաչափ ուժ՝ կուրծք տալու համար այնքան խոնջէնքի. ո՞վ պիտի հրահրէր աղքատացած արիւնն իր երակներուն, ո՞վ պիտի տար իր բազուկներուն այն ուժն ու կորովն որոնք անհրաժեշտ էին վաղուան աշխատանքին համար: Կսկծալի յիշատակներու յոր – ձանք մը կը պտուտքի իր մէջ. ո՞վ պիտի վանէ անոր հոգիէն այն ահաւոր խռովքն որ յարատեւ կ՚ալեծփի իր մէջ, մթամած ու մրրկայոյզ ծովու մը պէս, եւ ո՞վ պիտի փարատէ անոր աչքերուն առջեւէն ամէնօրեայ ապրանքի սեւ մտատանջութիւնը:

(Տար. 8)

Տիկին Սոնա Ծառուկեան
եւ զաւակը՝
Նայիրի Ծառուկեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ 1989, Մայիս 20-ին:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կը կատարուի Հայ Առաքելական Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
Ուրբաթ, Մայիս 26, առաւօտեան ժամը՝ 10.30-ին, եւ մարմինը կ'ամփոփուի Հայ Մտաւորականներու դամբարանին մէջ
Cimetière de Bagneux Parisien

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Նուիրատուութիւնները կ'ընդունուին Հայաստանի երկրաշարժի որբերուն՝
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
76 - 78, avenue des Champs-Elysées
75008 Paris

ՌՕՄԱՆ

Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայիս 28, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 18-ին, Ռօմանի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Լրատու արուեստի

Լիբանահայ ծանօթ նկարիչ՝
ՓՕԼ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆԻ
գործերը կը ներկայացնէ Իւնէսքօն, մինչեւ Մայիս 31, (ժամը 9-էն 18, ամէն օր, 125 ավընիւ տը Սիւֆրէն, Փարիզ 7):

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organise un

CAMP ITINERANT

En direction de
l'Espagne et du Portugal,
pour les jeunes de 14 à 17 ans,
du 2 au 30 juillet

Inscriptions et renseignements :
— Région parisienne : 43. 76. 61. 83 (jusqu'au 10/6/89)
— Région marseillaise : 91. 90. 21. 60
— Région lyonnaise : 74. 53. 25. 91

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կարօ Ե. Մարտինեան եւ Արտաշէս Տ. Տէյիրմէնճեան, իրենց սիրելի մօր և քրոջ՝ Պերճուհի Ե. Մարտինեանի (ծնեալ՝ Տէյիրմէնճեան) մահուան առթիւ հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. - Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին 500-ական Ֆր.; Կապոյտ Խաչին 250-ական Ֆր., Կարմիր Խաչին՝ 250-ական Ֆր., (տտանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ սիրելի «Յառաջ»ին 300 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Մայիս 27, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Մերոյ՝ Ելանելոյն ի վիրապէն:
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

**

Կիրակի օր, Մայիս 28, Բ. կիրակի Զկնի Հոգեգալստեան: Տօն է Կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածնի:
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10.30-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:
Պատարագի ընթացքին՝ «Հայր Մեր»էն առաջ՝ մասնաւոր ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի՝ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ:

MARSEILLE

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de l'Eglise Arménienne Apostolique
Serpotz - Tarkmantchatz
dans les salles du Centre Culturel
Saints Sahak - Mesrop
les 26, 27 et 28 mai de 10h. à 18h.

Programme
26 mai *Inauguration à 19 h.*
27 mai *De 15 h. à 18h. Animation musicale et artistique*
28 mai *Journée consacrée à la mère arménienne*
— 10 h. Messe Solennelle par Mgr. Hagop Vartanian
— 11h30 Requiem.
— 15h. Défilé de costumes arméniens
— 17h. Tirage de la tombola.

Pendant toute la durée de la Kermesse vente et exposition de tableaux, bijoux, livres, broderies, objets divers.

Restauration sur Place
Specialites Armeniennes

28 MAI
Fête Nationale Arménienne
ANNIVERSAIRE DE L'INDEPENDENCE
de EREVAN à PARIS
Dimanche 28 MAI
FETE CHAMPETRE
AU COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
de 15 heures à 23 heures
Entrée libre

... Tables rondes — Conférences débats — Foire aux livres — Films vidéo d'Arménie — Bar-Buffet — Chants-Danses ...

Organisée par :
F.R.A. DACHNAGTSOUTIOUN ALFORTVILLE
F.R.A. DACHNAGTSOUTIOUN ISSY LES MOULINEAUX
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE PARIS
KARABAGH ARMENIE — UNITE LIBERTE

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեանի, Ալոյեան, Լանտըկրաֆ, Քիւլփա, Պօղոսեան եւ Եաւէրեան ընտանիքներուն իրենց մօր եւ ազգականին՝ Էլմաստ Պետրոսեանի (ծնեալ՝ Ալոյեան) մահուան առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Զաւէն Նահապետեաններին եւ զաւակներուն ու ընտանեկան պարագաներուն, իրենց զաւկին, եղբօր եւ ազգականին՝ Գուրգէն-Իրոլան Նահապետեանի վաղաժամ մահուան առթիւ:

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 1er Juin à 20 h 30
50 lithographies offertes
par le peintre Fasianos
seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ - Քաշանի Խասհակեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր՝ Ալեքսան Նուրեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին:

Այս տխուր առթիւ մասնաճիւղս ստացած է.- Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Իկիթեան 500 Ֆր., Պր. Արամ Ատուրեան 500 Ֆր. Թագուհի, Շուշանիկ Մուսէեան 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Արթիւր Բէքմէզեան 200 ֆրանք:

Marcel HOULIER, Maire de Chaville
Conseillé Général des Hauts-de-Seine

S.O.S. ARMENIE
Paris - Ile de France

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organisent suite à l'opération aide à l'Arménie

une Soirée
BILAN - PERSPECTIVE

le Samedi 27 Mai à 20 heures 45
Au Cinéma «LE CHAVILLE»
960, avenue Roger Salengro

Avec la participation de :
Claude MUTAFIAN (Prof. Univer. Paris-Nord)
Haroutioun KEVORKIAN (Historien)
Dr.Hovhannès HOVHANNESSIAN (Psychiatre)
Laura FORLANI-PARSEGHIAN (Présidente C.B.A.F.)
Krikor PAPAZIAN (Secrétaire Général S.O.S. Arménie)

■ Diaporama ■ Film vidéo

— Entrée libre —

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

Rencontre avec
YVES TERNON
à l'occasion de la parution de son ouvrage
«ENQUETE SUR LA NEGATION D'UN GENOCIDE»
Débat — Signatures
Vendredi 26 mai à 20 h 45
Entrée libre

AUDITION DE MUSIQUE
des élèves de la M.C.A.
Piano — Violon — Guitare
Samedi 27 mai à 15 heures
Sous la présidence de
M. O. SURMELIAN
Professeur de violon
Diplômé de l'Académie de Vienne (Autriche)
Ex-professeur du Conservatoire National du Liban
et de l'Académie des Beaux-Arts de Beyrouth
Entrée libre

tél : 43 76 55 89

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN
sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes
— CONCERTS DE SOLIDARITE —

ALFORTVILLE Jeudi 25 Mai à 20h45	Sous le haut patronage de M .**René ROUQUET** - Maire d'Alfortville Présentation par Georges GARVARENTZ SALLE DES FETES — Billets : 100 Frs. (enfants 60 Frs.)
VITRY SUR SEINE Lundi 5 Juin à 20h45	Sous le haut patronage de M. **Paul MERCIECA** - Maire de Vitry THEATRE JEAN VILAR (Avenue Youri Gagarine) Billets : 100 Frs. (enfants 60 frs.)
LYON Vendredi 26 Mai à 20h30	Sous la présidence d'honneur de M. **Michel NOIR** - Maire de Lyon SALLE DE LA BOURSE DU TRAVAIL
MARSEILLE Samedi 27 Mai à 20h30	PALAIS DES CONGRES
MARTIGUES Mardi 30 mai en soirée	GYMNASE DES SALINS
GARDANNE Vendredi 2 juin en soirée	CASINO MUNICIPAL
MARSEILLE Samedi 3 juin en soirée	THEATRE DU GYMNASE
VALENCE Dimanche 4 Juin à 15h30	THEATRE «LE RHONE» à Bourg-lès-Valence Avec la participation de S.O.S. - ARMENIE VALENCE

INFOS — RESERVATIONS :
PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 25

JEUDI
25 MAI
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.019 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.019

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 23)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆԻՍՏԸ

Մայիս 19–ին, Ռիժկովի նախագահու–թեամբ տեղի ունեցաւ Խորհ. Միու–թեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քաղաքական Բիւրոյի ազգամիջեան յարաբերութիւններու հար–ցերու յանձնաժողովի նիստը : Քննարկը–ւած է վերջերս Ղարաբաղի կացութիւնը : Այդ առընչութեամբ խօսք առած են. – Վոլսկի, Ազրբէջանի Ա. քարտուղար՝ Վէ–զիրով եւ Հայաստանի Ա. քարտուղար՝ Ս. Յարութիւնեան : Յատուկ Կառավար–ման Կոմիտէի աշխատանքի առաջին ա–միսներուն զօրացած է ինքնավար մարզի խնդիրներու իրագործումը, նկատի առնելով Հայաստանի հետ մշա–կոյթի ու կրթութեան մարզի մէջ հայ բնակչութեան բազմաթեւեայ կապերու զարգացումը, միաժամանակ հաշուի առ–նելով ազրբէջանական բնակչութեան շա–հերը :

Բաղդատմամբ 1987–ին, տնտեսական վիճակը բարելաւուած է : Յանձնաժողո–վը նշած է նաեւ որ գործադուլի ճամբան որպէս ղարաբաղեան հարցի լուծման համար, պետական ու կուսակցական մար–միններու վրայ ճնշում գործադրելու ձեւ անընդունելի է, ծանր վնաս կը պատ–ճառէ բնակչութեան արմատական շահե–րուն, կը ստեղծէ վտանգաւոր մթնո–լորտ եւ ազգամիջեան յարաբերութիւն–ները կը բորբոքէն : Յանձնաժողովը կը շեշտէ. – «Մեր բազմազգ Պետութեան ժողովուրդներու եղբայրական համերաշ–խութեան ու փոխըմբռնման պայման–ներու մէջ, որ առանձնակի ուժով դրսե–ւորեց երկրաշարժը, Ղարաբաղի դէպ–քերը հրճուանք պատճառեցին ազգամիջեան երկպառակութիւններու վաստակաւորներ շահադիտներուն : Այս բանը կարելի չէ թոյլ տալ : Կենսունակ ապագայի նկատմամբ այս ժողովուրդի հաւատքը, թէ Հայաս–տան թէ Ղարաբաղ պաշտպանուեցաւ ամ–բողջ Խորհրդային Միութեան բոլոր ժո–ղովուրդներու մեկնած բարեկամութեան ձեռքով : Արդեօ՞ք հիմա կ'ուզեն վանել այդ ձեռքը, կուրօրէն ենթարկուելով յոյզերուն եւ կորսնցնելով բանականու–թիւնը» :

Անցեալի ինչ սխալներ ալ ճնշեն մար–զերը, Ղարաբաղի հարցերը կարելի չէ լուծել բռնի ուժով : Յանձնաժողովը կը շեշտէ անհրաժեշտութիւնը որ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն հետեւողակա–նօրէն ու հաստատակամօրէն կատարէ մար–զի հանրային – քաղաքական կացութեան բնականոնացման ձեռնարկները : Նպատա–կայարմար համարուեցաւ ընդլայնել Յա–տուկ Կառավարման Կոմիտէի լիազօրու–թիւնները՝ Ընկերային–տնտեսական զարգաց–ման խնդիրներու աւելի արդիւնաւէտ լու–ծումին համար : Այս, չի վերցներ Ազրբէ–ջանի եւ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէներու պատասխանատուութիւնը Ղարաբաղի շուրջ ստեղծուած քաղաքական եւ գաղա–փարախօսական մթնոլորտի առողջաց–ման համար : Անոնց առաջին հարցն է աշ–խատանքի սերտ շփումներ հաստատել, ապահովել փոխ գործակցութիւն եւայլն : Յանձնաժողովը միութենական եւ հանրա–պետական նախարարութեանց եւ գեր–ատեսչութիւններու ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի կողմէն անոնց առաջադրուող հարցերու գործնական քննարկումին անհրաժեշտու–թեան վրայ : Ազրբէջանի եւ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդներուն առաջար–կուեցաւ ճակատօրէն արագացնել հար–ցերը այն քաղաքացիներուն, որոնք հե–ռացած են իրենց մնայուն բնակութեան վայրերէն եւ յայտնուած են Ղարաբաղ : Պէտք է ջնջուին իշխանութեան տեղական մարմիններու իրաւունքներու խախտում–ները, որու կողմէ որ կատարուին : Ներկայ կացութեան մէջ, մեծ պատասխանատու–թիւն կը տրուի երկու Հանրապետու–թիւններու եւ Ղարաբաղի լրատուութեան միջոցներու վրայ, որոնք թոյլ պիտի չտան ազգայնական որեւէ հրահրիչ դըր–սեւորում, յիշելով, որ իրենց գլխաւոր հարցն է ըստ ամենայնի նպաստել կացու–թեան առողջացումին : Յանձնաժողովը յառկայէս ընդգծեց, որ ինքնավար մար–զի բոլոր կուսակցական, խորհրդային եւ հանրային կազմակերպութիւններու, բան–ւոր դասակարգի, գիւղացիութեան եւ մտաւորականութեան ջանքերը այժմ պէտք է նպատակամղուած ըլլան կեանքի բնական ընթացքի վերահաստատման, այնպիսի պայմաններու ստեղծում, որոնք հնարաւորութիւն տան առաջ մղել վե–րակառուցումը ի շահ ամբողջ երկրին եւ ժողովուրդին :

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՋՕՐԱՎԻԳ ԱՐՑԱԽԻ

Գրողներու Միութեան ընդհ. ժողովը քննարկեց «Լեռնային Ղարաբաղի ներկայ ծանր վիճակը եւ Լ.Ղ.Ի.Մ–ը այդ ծանր վիճակէն դուրս բերելու ուղիները» հար–ցը : Կատարուած մտքերու փոխանակու–թենէն ու գրողներու ելոյթներէն ետք որոշում ընդունուեցաւ քննարկուած հար–ցին մասին : Արցախի բարդ իրավիճակին քննութիւնը հետեւեալ եզրակացութեան մղած է ընդհանուր ժողովը. –

1.– Լ.Ղ.Ի.Մ–ի ժամանակաւոր յատուկ կառավարման ձեւը արդէն սպառած է ինքզինք ու պէտք է փոխարինուի տեղա–կան կուսակցական ու խորհրդային մար–միններու իշխանութեամբ ;

2.– Լ.Ղ.Ի.Մ–ը պէտք է իրապէս դուրս բերուի Ազրբէջանի կազմէն :

3.– Լ.Ղ.Ի.Մ–ի հարցին միակ ճիշդ ու վերջնական լուծումը անոր վերամիա–ցումն է Հայաստանի :

4.– Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանները մինչեւ Խորհրդային Միութեան ժողովրդական երեսփոխան–ներու համագումարը պէտք է հանդէս գան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի բա–ցառիկ նիստ գումարելու պահանջով :

5.– Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի բացառիկ նիստին օրակարգը Լ.Ղ.Ի.Մ–ի հարցին պէտք է նուիրուի, գլխաւորը նկատելով ինքնավար մարզին Հայաս–տանի վերամիացումը :

6.– Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին Հայաստանէն ընտրուած ե–րեսփոխանները յառաջիկայ համագու–մարին վճռակամօրէն պէտք է արծարծեն Լ.Ղ.Ի.Մ–ի հարցը ու չեշտեն Ազրբէջա–նէն անջատուելու եւ Հայաստանին վե–րամիանալու պարագան :

Հայաստանի Գրողներու Միութեան ընդհ. ժողովը յոյս կը յայտնէ որ այս ճակատագրական ու վճռորոշ օրերուն ա–մէն մարդ իր բարձրութեան վրայ կը գտնուի. իսկ ատոր համար, այսօր, ամէն ատենէ աւելի կը պահանջուի իրավիճակի սթափ գնահատում, ներկայի ու պատ–մութեան առաջ պատասխանատուութեան գիտակցում, ժողովուրդի ու ղեկավարու–թեան միասնութիւն, քաղաքական հա–սունութիւն ու խիզախութիւն :

Արդարութեան կարօտ ժողովուրդը վճռած կը սպասէ. ան պէտք չէ նորէն յուսախաբ ըլլայ :

«ՅԱՌԱՋ». – Այս նիստին մասին այլ մանրամասնութիւններ ալ մեր յաջորդ թիւով, այսօր զոհացանք տրուած որո–շումներու արձագանգով :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ գործադուլը տարած–ւեցաւ Երեքշաբթի երեկոյեան սկսեալ Չո–րեքշաբթի Փարիզի բոլոր կայանները (բացի՝ Մոնփարնասէն) գրեթէ ամբող–ջովին անշարժութեան մատնուած էին : Շարժումը սկսած էր Կառ տը լ'Էսթ–էն, Կիրակի օր, ծաւալող անապահովութեան իբրեւ հետեւանք եւ հակառակ բանակ–ցութիւններուն :

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ, սպառողական եւ լարուած վիճակ մը կը տիրէ, բայց բա–խումներ եղած են եւ 200 վիրաւոր կայ :

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ

«Յառաջ»ի հասան հետեւեալ հեռատիպ (թելեքս) ցաւակցութիւնները Հայաս–տանէն. –

«Խորհրդային Հայաստանի գրողները շանթահարուած են հռչակաւոր գրագէտ եւ հրապարակախօս Անդրանիկ Ծառուկ–եանի մահից : Կորցրել ենք մի մեծ բարե–կամ, մի մեծ մարդ, մի մեծ Հայ : Ցա–ւակցութիւններ ենք յայտնում մեր շատ սիրելի Անդրանիկի մերձաւորներին : Իր յիշատակը յաւիտեան մնալու է ողջ Հա–յաստանի մէջ» :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Հայաստանի
Գրողների Միութեան Նախագահ

ՏԻԿԻՆ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻՆ

«Խոր կսկիծով լսեցինք ականաւոր գը–րող, հրապարակախօս, մեծ հայրենասէր Անդրանիկ Ծառուկեանի մահուան լուրը : Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի, «Հայրենիքի Ձայն» շա–բաթաթերթի եւ «Վերածնուած Հայաս–տան» ամսագրի աշխատակիցների անու–նից ընդունեցէք մեր ցաւակցութիւնները» :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ Գ. ՄԵՋԼՈՒՄԵԱՆԻ ԱՆԴԱՐԱՅԷՆ ԲԵՐԱԾ ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼԸ

Անգարայի մէջ տեղի ունեցած Եւրոպա–յի ազատ ոճի ըմբշամարտի ախոյեանու–թեան, 22–ամեայ Գնէլ Մեջլումեան նոր, նուաճում մը կատարած է : Անցեալ տարի Խորհրդային Միութեան 42 քլկր. դասա–կարգի ախոյեան հռչակուելով հանդերձ, Սէուլի ողիմպիականներուն չմասնակցած մարզիկը Անգարայի մրցագործին վրայ իր բոլոր հանդիպումները յաջողութեամբ անցուցած է : Հայ ըմբիշը մարզական սխրանք գործած է աւարտականին, երբ մրցելով Թուրք ըմբիշին հետ, ան դիմա–ցած է նաեւ հանդիսականներուն հետ «պայքարին» եւ ցուցադրելով անկոտրում կամք, պարզապէս խլած է յաղթանակը եւ իրաւունք ստացած կանգնելու պատ–ւանդանին ամենավերին աստիճանին :

**

Մ. ԻՍԿԱՆԴԱՐԵԱՆԻ ԱՐԾԱԹԸ

Ֆինլանտիոյ Օուլու քաղաքը տեղի ու–նեցած Եւրոպայի դասական ոճի ըմբշա–մարտի ախոյեանութեան մասնակցած է նաեւ լենինականցի Մնացական Իսկան–դարեան : 68 քլկր. դասակարգի մարզիկը հասած է մինչեւ աւարտական, ուր շատ փոքր տարբերութեամբ տեղի տուած է իր հունգարացի մրցակիցին :

**

«ԿՈՏԱՅՔ»Ի ԽԱՂԵՐԸ

Արդէն 8 շրջանէ ի վեր սկսած են Խոր–հրդային Միութեան ֆութպոլի Ա. դա–սակարգի մրցումները :

Վերջին չորս խաղերուն «Կոտայք» իր վիճակը որոշ չափով սկսած է բարելաւել, Ապրիլի վերջերը Դոնի Ռոստովի մէջ տեղւոյն բանակայիններուն դէմ 2 – 0 յաղթանակ տանելով : Այնուհետեւ Աբով–եանցիները «Մետալուրգ»ի դաշտին վը–րայ պարտութիւն մը կրած են՝ 1 – 0 : «Կոտայք»ի վեցերորդ հանդիպումը եղած է Բաքուի «Նեֆթչի»ին հետ, որ ինչպէս կը սպասուէր տեղի չէ ունեցած Աբով–եան, այլ՝ Ջապարոժիէ : Խաղին ար–դիւնքն է՝ 0 – 0 : Եւ վերջապէս, Մայիս 9–ին, Աբովեանցիները իրենց դաշտին վրայ, վեց հազար հանդիսականներու ներկայութեամբ, փայլուն յաղթանակ մը տարած են Օրջոնիկիձէի «Սպարտակ»ի դէմ՝ 3 – 0 :

Այժմ «Կոտայք» 22 խումբերու մէջ 7 հանդիպումներէ ետք, 8 կէտով, կը գը–րաւէ 10–րդ տեղը, բայց խաղ մը պակաս ունի : Լաւ խաղալու պարագային չուտով կրնայ առաջիններուն մէջ յայտնուիլ :

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ՝ ՖՐԱՆՍԱ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ԻՐ ԵՐԳԻՉՆԵՐՈՎ

ՇԱՏ ՅԱՋՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Շաբաթ մըն է Ֆրանսա ժամանած է Լենինականի պետական նուագախումբը իր մեներգիչներով, արդար խանդավա–ռութիւն մը ստեղծելով բեմէ բեմ, գոնէ այն բազմութեանց համար, որոնք բարե–հաճած էին փութալ Շաբաթ իրիկուն՝ Իսի, կամ Կիրակի Փարիզի Կավօ սրահը : Եթէ այս գաղութը, այսքան յոգնած չըլ–լար (ինչէ՞ն) պէտք է կարենայինք այդ «բազմութեանց» փակցնել առնուազն՝ խուռներամ մը, բայց... :

Ամէն պարագայի մէջ եւ յետադային, թողլով այս գեղարուեստական ձեռնար–կին աւելի մանրամասն թղթակցութիւ–նը, ըսենք որ այս երիտասարդ նուագա–խումբը, իր համակրելի ղեկավարով եւ տաղանդաւոր մեներգիչներով ու նուա–գածուներով իսկապէս յայտնութիւն մըն էր :

Երեւան հոգինոց այս խումբը հիմնը–ւած է 1986–ին միայն : Մասնակցողները բոլորն ալ մասնագիտական կրթութիւն ունին, 3 կին եւ 3 այր մեներգիչներ կը ճոխացնեն յայտագիրը : Աւանդական գործիքներ, հարազատ ժողովրդական մեկնաբանութիւն իսկապէս վայելք մը կը ստեղծեն : Խումբին ղեկավարն է՝ Անդ–րանիկ Ներսիսեան, գեղարուեստական ղեկավարը՝ Ծիւան Խաչատրեան, հիմ–նադիրը՝ Յամլիկ Կիրակոսեան : Խումբը չորս զոհ տուած է երկրաշարժին : Յայ–տագիրը, որ մեզի կը հրամցուի շատ հաճելի է եւ պարզ է որ, մանաւա՛նդ այս օրերուն, Փիւռքայիններուն նուիր–ւած բազմաթիւ երգերը սովորականէն շատ աւելի մեծ արձագանգ գտնեն :

Կը մնայ սակայն, որ այս գաղութը չարժի, աւելին՝ ցնցուի : Ի՞նչպէս կա–րելի է անտարբեր մնալ, որեւէ խումբի հանդէպ, որ Լենինականէն կու գայ : Եւ տրուած բոլոր արդարացումները մեզ չեն կրնար համոզել : Շաբաթավերջը շատ խճողուա՞ծ էր հայկական ձեռնարկներով եւ յետո՞յ : Կամ այս ներկայացումներու կազմակերպիչները (ՀՕՄ-ՖԱՖ եւ ԺՍՖ) պէտք չէ առանձին նախաձեռնարկ ըլլա–յին, այլ ջանային համազգային բնոյթ տալ : Թերեւս : Մնաց որ մեր գործերուն համազգային բնոյթ տալն ալ այնքան դիւրին բան չէ (ոչ ապրիլեան եղեռնը կը բաւէ, ոչ ալ Հայաստանի երկրաշարժը) :

Ամէն պարագայի մէջ, հարկ է որ յա–ջորդող ձեռնարկներուն սրահները բերնէ բերան լեցուին : Գոնէ որպէսզի Գիւմրիէն եկած այս խումբը, որ մեզ կ'ոգեւորէ, ինք ալ՝ ոգեւորուի :

«ԿԱՄԻՄՔ ԶՅԻՍՈՒՍ ՏԵՍԱՆԵԼ...»

(ԽՕՍՔ ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սիրելինե՛ր, այսօր իմ խօսքս կ'ուզեմ փակել, այսօրուան Աւետարանէն կարդացուած տողի մը վերյիշումով: Գիտէք այսօր «Երկրորդ ծաղկազարդ» կը կոչուի մեր եկեղեցւոյ տօնակարգին մէջ. որով – հետեւ շարականները, Աւետարանները, որոնք կարդացուեցան, Յիսուսի Երուսաղէմ մուտքի դրուագին կը վերաբերէին: Այսօր նաեւ ազգային այն դեղեցիկ աւանդութիւնը կը վերակոչենք, ըստ որուն հրեշտակ մը ամէն օր երկինքէն կ'այցելէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին, երբ անիկա Խոր Վիրապին մէջ կը գտնուէր: Եւ Համբարձումէն ետքը, չորրորդ օրը, հրեշտակը չեկաւ, որովհետեւ Յիսուսը ընդունած էին չորրորդ դասու հրեշտակները այդ օրը երկինքին մէջ:

Յիսուս Երուսաղէմ մուտքի առեն, երբ հսկայ բազմութիւն մը զինք կը դիմաւորէր, ինչպէս գիտէք, այդ բազմութեան մէջէն քանի մը հոգիներ կային, որոնք հեթանոս էին, այսինքն՝ հրեայ չէին. առնըմէ մէկը մօտեցաւ Փիլիպպոս Առաքեալին, ըսաւ. – «Կամիմք զՅիսուս տեսանել» – կ'ուզենք Յիսուսը տեսնել: Փիլիպպոս Առաքեալ գնաց Անդրէաս Առաքեալի մօտ, որ Յիսուսի աւելի մօտիկ անձ կ'երեւէր եւ ըսաւ. – այս մարդիկը կ'ուզեն Յիսուսը տեսնել: Անդրէաս Յիսուսին գնաց եւ ըսաւ. – «Հեթանոսներ կան, ոչ Հրեաներ, որոնք կ'ուզեն քեզ տեսնել». այն առեն Յիսուս ըսաւ. – «Ահա եհաս ժամ զի փառաւորեսցի Որդի Մարդոյ». եթէ Հեթանոսները կ'ուզեն զիս տեսնել, ուրեմն եկած է ժամանակը որ Աստուծոյ որդին փառաւորուի, ճանչցուի իր աստուածութիւնը:

«Կամիմք զՅիսուս տեսանել»...:

Ան որ իր սրտին մէջ Քրիստոսի ներկայութիւնը ունի եւ անոր իմզը ունի, այդ անձը քրիստոնէական հաւատքի եւ կեանքի տեսակէտէն ամէնէն վաւերական մարդն է: Ոչ թէ Յիսուս ինք կուգայ մեզի, այլ մենք կ'երթանք Յիսուսին: Քրիստոնէական հաւատքը մեր հոգիին ձգտումն է, ոչ թէ միայն վերէն տրուած շնորհ մը եւ պատիւ մը:

Ես գացի Հայաստան եւ առանց բառերը գործածելու, ըսի, կարծէք թէ հոգիիս մէջէն, լուռ ձայնով. – «Կամի՛մ զՅիսուս տեսանել»: Եւ՝ տեսա՛յ Յիսուսը Ս. Էջմիածնի մէջ տեսայ գայն Իջման Սեղանին առջեւ: Ծունկի եկայ եւ համբուրեցի այն տեղը, ուր Ինքը Իր ոսկի ուռնակը (մուրճը) խփեր էր գետնին եւ ցոյց տուեր Հայաստանի առաջին եկեղեցիին տեղը: Հաւա՛տք ունեցէք: Ես Յիսուսը ուզեցի տեսնել: Եւ՝ տեսա՛յ... տեսա՛յ Տաթեւու վանքին մէջ: Յիսուսը ուզեցի տեսնել: Եւ՝ տեսա՛յ մեր ժողովուրդի վերականգնումին մէջ, այն տասնեակ հազարներով մանուկներու աչքերուն մէջ, որոնք լոյս կը փնտռեն երկինքէն, յոյս կը փնտռեն իրենց հայրերէն, եւ ճամբայ կը փնտռեն իրենց ժողովուրդի կեանքը առնելու հո՛ն, ուր Աստուած եւ հայրենիքը կը կանչեն:

Այսօր, եղբայրներ եւ քոյրեր, Լիբանանի մէջ մենք ծանր օրերու մէջէն կ'անցնինք: Դուք տեսաք «Համատեղ Հաղորդագրութեան» մէջ, որ Վազգէն Վեհափառը եւ Մենք յատուկ խօսք ուղղեցինք Լիբանանահայութեան այս տագնապալի օրերուն մէջ: Եկէք ամուր պահենք այդ քրիստոնէական եւ ազգային մեր հաւատքը այստեղ, որուն կարիքը ունինք այնքան: Ես նորոգուեցայ, ես զօրացայ տեսնելով Սփիւռքի աշխարհը, ու մտքովս անցան պատմական այն դէպքերը, որոնք քանդիչ էին ու քանդիչ եղան Հայաստանի մէջ: Երկու անգամ երկրաշարժը քանդեց Տաթեւի վանքը ամբողջութեամբ, եւ սակայն ան վերանորոգուեցաւ: Սելճուքները, Թաթարները եւ ուրիշ տեսակ – տեսակ օտար ուժեր եկան, քանդեցին, ջնջեցին, տասը հազար ձեռագիր սպաննեցին. բայց ժողովուրդը չմեռաւ, որովհետեւ ժողովուրդի հաւատքը չմեռաւ, ոգին չմեռաւ, յոյսը չմեռաւ, սէրը չմեռաւ: Մենք սկսեր ենք դառնալ մեղկ, մեղկ, թուլասիրտ:

Այո՛, ես չեմ թերագնահատեր տագնապին աՀաւորութիւնը: Ռումբին դիմաց քաջութիւնը անիմաստ է, բայց երբեմն կը տեսնեմ, որ մեր ժողովուրդին մէջ թուլամորթութիւն մը սկսած է ծայր տալ. աշխատանքէ փախելու, ազգային պարտականութիւնները կատարելու մէջ թուլութիւն մը յառաջ եկած է: Ոմանք պատրուակի կը վերածեն այս տագնապը: Ոմանք կը նստին թուղթ կը խաղան, խըմիչք կը գործածեն, իբրեւ թէ՝ կը փախչին ռումբերու սարսափէն. այո՛, տագնապը տագնապ է, ես ալ կ'ապրիմ զայն. բայց պէտք է ըլլալ արի եւ տոկուն: Շատ փորձանք տեսեր է այս ժողովուրդը: Եօթանասուն տարի Սփիւռքի աշխարհին մէջ եկեղեցիները լեցուն էին. ժողովուրդը արթնցաւ, նորոգուեցաւ: Ի՛նչ, ի՛նչ ծանր տագնապներու մէջէն անցած է այդ ժողովուրդը, բայց կրցած է տոկալ: Հայու մեր անունը եթէ հոմանիշ մը ունի, այդ տոկալն է. հայ եւ տոկալ, հոմանիշ՝ իրարու: Մենք պէտք է այս պատիւը բարձր պահենք. ժուժկալ ըլլանք, անհրաժեշտէն անդին չանցնինք, եւ զգոյշ, հեռատես, խոհական բայց արի կեցուածքով մեր անունը արժեցնենք լիբանանեան այս տագնապին մէջ:

Մեր Ազգային Առաջնորդարանը, մեր բարեսիրական հաստատութիւնները ամէն ինչ կ'ընեն, փաստերով կը խօսիմ, որ մեր ժողովուրդի կարիքներուն հասնին. բայց ժողովուրդը ինք ալ պէտք է գիտնայ ինքզինքին տէր ըլլալ, եւ ոչ թէ խարխուլ, վաղանցուկ, մակերեսային, յիմար երեւոյթներու ետեւէն վազել: Ինչպէս մեր «Համատեղ Հաղորդագրութեան» մէջ ըսած էինք, Հայաստանի մէջ ալ թուլամորթներու դասակարգ մը կայ, որ հայրենի հողը կը լքէ. այս օրերուն մանաւանդ, երբ բարեկարգութեան շունչը փչած է հայ հողին վրայ, լքել հայրենի հողը, Թուրքին դաշնակից ըլլալ է, թշնամիին հացին խաղ քսել է: Այո՛, պէ՛տք է հրապարակաւ ըսել ասոնք, պէ՛տք է պայքարիլ ասոր դէմ:

Հայ ժողովուրդին համար թուլութիւնը մահուան ճամբան է: Ուստի, եկէք բոլորս միասին տագնապին դիմաց առոյգ կենանք, գիտակից, խոհեմ, բայց արի եւ ոչ թէ ընկճուող: Կամաւորապէս զրկումը՝ պատիւ է, երբ գիտակցականօրէն կ'ըլլայ:

Ուստի, եղբայրներ եւ քոյրեր, այսօր, Հայաստանէն վերադարձիս այս անդրանիկ խօսքիս մէջէն ես կոչ մը կ'ուղղեմ ամբողջ մեր ժողովուրդին՝ այստեղ եւ ի սփիւռս աշխարհի, որ այլեւս անխախտելի, անսասանելի եւ անփոփոխ մնայ հայութեան միութիւնը: Երբ կը տեսնէք Հայաստանը, Հայաստանի հողը, Հայաստանի վանքերը, Հայաստանի նոր կառուցումները, հարց կուտաք. ասոնց դիմաց մենք չենք կրնար մէկ չըլլալ. միայն կրնանք մէկ ըլլալ: Տաթեւու վանքը ո՞ւ կը պատկանի, Գանձասարի վանքը որո՞ւ կը պատկանի, Էջմիածնի՞ն թէ Անթիլիասին. երկուքին: Ծիծեռնակաբերդը որո՞ւ կը պատկանի, Երեւանի՞ հայութեան. ո՛չ ամբողջ հայութեան. այդ ամբողջ բառը մենք կը գործածենք որպէս հոմանիշ բաղարջի: Մենք հացի կտորուանք չենք. ազգ ենք, ոչ թէ բեկորներ ազգի: Այս գիտակցութեամբ թող ամրանայ ձեր մէջ տոկունութեան եւ արիութեան կամքը, վերապրկուի ձեր մէջ:

Եւ այն առեն եկէք ըսենք միասին. «Կամիմք զՅիսուս տեսանել»: Եւ հրեշտակը կուգայ եւ ինչպէս այցելեց Գրիգոր Լուսաւորչին, այսօր հրեշտակները կ'այցելեն ի Հայաստան այս նոր շունչին մէջ: Եկէք մենք ալ հաւատքին հաստատամութիւնը վերապրինք Աստուծոյ փառքին, մեր եկեղեցւոյ շինութեան եւ մեր ազգի զօրացման համար. Ամէն:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

ՊԱՔԱԼՕՐԵԱ 1989

Մինչ, Ֆրանսան մէկ կողմէ կը հաշուէ իր անգրագէտներու թիւը, վեց միլիոն, եւ Լուսաւորութեան նախարարը կը հրապարակէ ընդհանուր գիծերը կրթական նոր օրէնքի մը, պայքարելու համար, ի մէջ այլոց, ձախողութեան դէմ, միւս կողմէ ուսումնական տարեշրջանը մօտենալով իր աւարտին, կը բացուի շրջանը քննութիւններու: Տենդոտ եւ մտայոյզ շրջան մը դառնազան քննութիւններու թեկնածուներուն համար, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողքներուն:

Պաքալօրէան անառարկելի «ՎԸՏԷԹ»ն է: Հին քննութիւն մը, յաճախ ենթակայ բանավէճի իր ձեւին եւ արժէքին համար, բայց ո՛չ հինցած եւ ո՛չ ալ իր հմայքը կորսնցուցած, քանի կը պահէ իր վարկը եւ կը մնայ անշրջելի քննութիւն մը:

Արդէն, Մայիս 17-էն ի վեր սկսած են դանազան «օփսիոն»ները՝ գծագրութիւն, երաժշտութիւն, ձեռային աշխատանք, լեզու եւայլն...: Բայց լուրջ գործերը կը սկսին, բոլորին համար, Յունիս 7-ին իմաստասիրութեան պարտականութեամբ եւ կը շարունակուին Յունիս 22-ին եւ 23-ին միւս գրաւոր նիւթերով, ըստ «սիւռի»ներուն, ինչպէս նաեւ բերանացի նիւթերով: Արդիւնքները նախատեսուած են Յուլիս 3-ին համար, եթէ քննութիւններու գործադրուլի սպառնալիքը չգործադրուի: Ֆրանսերէնի քննութիւնը, առաջին դասարանի մակարդակին, որ մաս կը կազմէ պաքալօրէայի նիւթերուն, գրաւորը՝ տեղի պիտի ունենայ Յունիս 21-ին, իսկ բերանացին յաջորդող օրերուն:

Շուրջ երկու հարիւր եօթանասուն հազար թեկնածուներ պիտի ներկայանան: Բոլոր «սիւռի»ները միացած յաջողածներու տոկոսը հաւանաբար ըլլայ եօթանասուն առ հարիւրի շուրջ: Զմոռնանք որ յաջորդական կառավարութիւններու նպատակն է, մինչեւ 2000 թուականը, հասնիլ ութսուն առ հարիւրի:

Գալով հայերէնի քննութեան, էքս – Մարսէյլ Ակադեմիի համար, թեկնածուներու թիւերը ամէն տարի կը կրեն գգալի նուազում մը: Մտահոգիչ կացութիւն մըն է: Այս տարի, 28 աշակերտ ընտրած են հայերէնը որպէս «օփսիոն»ի նիւթ եւ կը ներկայանան Մայիս 31-ին, իսկ միայն չորս աշակերտ առած են հայերէնը որպէս Ա., Բ., կամ Գ. լեզու եւ քննութեան կը ներկայանան Յունիս 26-ին: Մէկ աշակերտ ալ ընտրած է հայերէնը որպէս գրաւոր նիւթ: Քննիչն է՝ փրոֆէսէօր՝ Ռոպէր Տէր – Մերկերեան: Լաւ պիտի ըլլար ունենալ նաեւ թեկնածուներուն թիւերը այլ հայակեդրոն շրջաններուն մէջ: Եթէ, առողջ հակազդեցութիւն մը, կրթական, մտաւոր եւ ազգային տեսակէտէն, տեղի չունենայ, կացութիւնը մտահոգիչէն կրնայ անցնիլ տագնապալիի եւ ուղղակի խնդրոյ առարկայ դարձնել հայերէն լեզուի ներկայութիւնը Պաքալօրէայի քննութիւններուն եւ բնականաբար ջնջումը հայերէն լեզուի դասընթացքներուն լիսէներու եւ գոլէժներու մէջ: Այս հարցը կը յանձնենք ուշադրութեանը, հայերէն լեզուի ուսուցման, ամէնօրեայ կամ շաբաթօրեայ, հաստատութիւններու պատասխանատուներուն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Գերմանահայ
նամականի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՀԵՍՍԸՆԸ

Հեսսընն ու Հայաստանը իրարու քիչ մը եւս մօտեցան: Մայիս 6-ին Երեւանի մէջ Հեսսընի փոխ – վարչապետ Կերթարթ (ԷՖ – ՓԷ – ՏԷ) եւ Հայաստանի փոխ-վարչապետ Դալեան ստորագրեցին երկու երկիրներու համագործակցութեան վերաբերեալ համաձայնագիր մը: Որպէսզի սոյն համագործակցութիւնը վերջնականապէս պաշտօնական բնոյթ առնէ, համաձայնագիրը պէտք է վաւերացուի երկու երկիրներու Խորհրդարաններուն կողմէ, բան մը որ մեծ հաւանականութեամբ պարզ ձեւականութիւն մը ըլլայ: Հայաստան Վրաստանէն յետոյ արեւմտեան Գերմանիոյ նահանգներէն մէկուն հետ պաշտօնական կապեր հաստատող երկրորդ խորհրդային հանրապետութիւնը կը հանդիսանայ եւ կամ ի մօտոյ՝ պիտի հանդիսանայ:

Համաձայնագրին մէջ առնուած են կարգ մը կէտեր. Հեսսըն պիտի օգնէ երկրաշարժի աղէտեալներուն եւ վերաշինութեան աշխատանքներուն: Զրոյց կայ որ պիտի առանձնէ Լենինականի մէջ մանկապարտէզի մը վերաշինութիւնը, պիտի հայթայթէ շարժաթոռներ, նուագարաններ: Աւելի կարեւոր ըլլալ կը թուի աշնան կայանալիք կենսոլորտի պաշտպանութեան հարցերուն նուիրուած գիտաժողով մը, որուն իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն երկու կողմերու մասնագէտները եւ գիտնականները: Այս գիտաժողովը կարեւոր է այն իմաստով որ ան կը նկատուի իբրեւ նախապատրաստական միջոց մը երկու կողմերու տնտեսական յարաբերութիւնները զարգացնելու համար:

Պիտի ընդլայնուին Հայաստանի եւ Հեսսընի մշակութային կապերը, որոնք արդէն տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունին: Որոշուած է որ յաջորդ տարուան Վիսպատընի Մայիսեան Փառատօնին Հայաստան բերէ իր մասնակցութիւնը եւ փոխադարձաբար Հեսսընէն երաժիշտներ մասնակցին «Արամ Խաչատրեան փառատօն»ին: Փոխ – վարչապետ Կերհարթ լաւատես կերպով արտայայտուած շեշտելով թէ երկու կողմերն ալ այս մագործակցութիւնէն գգալիօրէն օգուտ պիտի քաղեն:

Հեսսընի պատուիրակութեան այցելութեան ... իսկ Մոսկուայի մէջ յայտարարուած է թէ Արցախը ծրագրուած համագործակցութեան ծիրին մէջ չի կրնար մտնել, ... ուած ըլլալով որ այդ շրջանը «Ազրպէյճանի մաս կը կազմէ եւ պիտի մնայ այդպէս յառաջիկային եւս»:

Իսկ Մայիս 13-ին Պոնի մէջ Շեւարտնածէ եւ Կէնշեր ստորագրեցին նախագիծ մը համաձայնագրութեան մը, ըստ որու Արեւմտեան Գերմանիա Խորհրդային Հայաստանի մէջ պիտի կառուցէ փրոթէզի գործատուն մը ու նաեւ օգտակար պիտի հանդիսանայ Հայաստանի մէջ ... նասնարուծութեան վերակենդանացման: Ըստ գերմանական աղբիւրներու աղէտեալ շրջաններու մէջ ներկայիս 40 – 50 հազար բանուորներ կը գտնուին՝ եկած Խորհրդային Միութեան տարբեր կողմերէն: Յառաջիկային ասոնց թիւը պիտի բարձրանայ 100 – 120 հազարի: Տեղացիները կը մտահոգուին թէ ասոնց մէկ մասը վերաշինութեան աշխատանքներու աւարտին կրնայ բնակութիւն հաստատել հոն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ
«ԿԱՊՈՅՏ ԹՌՉՈՒՆԸ»

Մոսկուայի առաջին ճաշի սրահը կը գտնուի Զեխով փողոցը եւ կը կոչուի «Կապոյտ Թռչուն»: Ըստ «Նիւզվիք» ... մերիկեան հանդէսին Մոսկուայի 18 ... բեւորագոյն տեսարժան վայրերէն մէկն է եւ մեծ թիւով օտարներ սկսած են ... ճաշել հոն:

«Ֆրանգֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկ» օրաթերթին թղթակիցը վերջերս ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԳ

«Լերնուհի» հրատարակչութիւնը 1988ին լոյս ընծայած է Հայկական գորգերու նըւիրուած շքեղ հատոր մը: Մեծադիր, ստուար այս գործին հեղինակն է Մանեայ Ղազարեան: Երկլեզու բնագիրը (հայերէն – անգլերէն) որ տեղ գրաւած է գիրքին սկիզբին, կ'ըսէ թէ եւրոպական ու արեւելեան շուկաներուն մէջ առաջնաւ կարգ ապրանքի համբաւ ունէին հայ արհեստաւորներու ստեղծագործութիւնները, ոսկերչական, մանածագործական, բրուտագործական եւայլն: Հայերու ամենահին եւ առաջնակարգ արհեստներէն էր գորգագործութիւնը:

Մանեայ Ղազարեան ապա, յետագայ էջերու մէջ մանրամասն պատմականը կը ներկայացնէ այս արհեստին, հայ կեանքին ընթացքին: Հայաստանի տարածքին վրայ հնագոյն գործուածքներ պահպանուած են Արթիկի դամբարանաբլուրի (Ք. ա. Բ. հազարամեակ), Կարմիր բլուրի (Ք. ա. Է. դար) մէջ: Այդ թուականներէն ասդին գորգագործութիւնը անբաժան եղած է հայկական կեանքէն: Այս մարզին ուշագրաւ նմոյշներուն մասին վկայութիւններ, գնահատութիւններ կան օտար աղբիւրներու մէջ: Այս աղբիւրները ոչ միայն գրական են, այլ նաեւ նկարչական: Մ. Ղազարեան հարուստ շարք մը կը ներկայացնէ հանրածանօթ նկարիչներու գործերէն, որոնց մէջ որպէս ենթախորք կամ յարդարական բաժնի տարր, տեղ գրաւած են հայկական գորգեր:

Բաւական լայն տեղ տրուած է նաեւ գորգի պատրաստութեան նախանիւթերուն. բուրդ, բամպակ, մետաքս, ոսկիէ, արծաթէ թելեր, ներկեր: Յատկապէս հետաքրքրական է ներկերու ձեռքբերումը եւ պատրաստութիւնը: Հայկական ներկերէն ամենածանօթն է որդան կարմիրը. կան տակաւին՝ տորոնը, խրխոկը, սարուճը...:

Գորգի որակին մէջ կարեւոր տեղ ունին հանգոյցի տեսակը, զարդանկարները:

Այս բոլորէն ետք կը տրուի հայկական գորգի ուսումնասիրութեան համառօտ պատմութիւնը: Արեւելեան գորգերու հանդէպ հետաքրքրութիւնը սկիզբ կ'առնէ 1880-ական թուականներուն: ԺԹ. դարու վերջին տասնամեակներուն Եւրոպայի մէջ կը կազմակերպուին միջազգային արդիւնաբերական ցուցահանդէսներ, ուր կը ներկայացուին նաեւ արեւելեան գորգերու օրինակներ: Արեւելեան յարդարական – կիրառական արուեստի առաջին մեծ ցուցահանդէսը, ուր կարեւոր տեղ կը գրաւէին հայկական գորգերու օրինակներ, տեղի կ'ունենայ 1891-ին, Վիէննա:

Մանեայ Ղազարեանի բնագիրը մանրամասն կ'անդրադառնայ նաեւ Հայկական գորգերու տեսակներուն, վիշապագորգեր, արծուագորգեր, օձագորգեր: Կը ներկայացուին գորգարուեստի հայկական կեդրոնները, Ագուլիս, Ախալցխա, Ախալքալաք, Ակն, Անի, Արտահան, Արծկէն, Արտաշատ, Բաբերդ, Բերկրի, Բորչալու, Դուին, Երեւան, Թաւրիզ, Թեհրան, Կարին, Կարս, Կաղզուան, Սեբաստիա, Սպահան, Նոր Ջուղայ, Շուշի, եւայլն:

1921-ին ստեղծուած «Հայգորգ» միաւորումը հայկական գորգերու վրայ տարածած է պետական հովանաւորութիւնը:

25 մեծադիր էջերու այս բնագրին կը յաջորդեն գունաւոր, շատ գեղեցիկ նըկարներ, զանազան ժամանակներու եւ շրջաններու գորգերէն: Նօթագրութեան ճոխ բաժին մը ու գրացանկ մը կը փակեն այս հատորը, զոր փնտռելի գիրքերու ամէն սիրահար պիտի ուզէր ունենալ իր գրադարանին մէկ անկիւնը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

այցելած է «Կապոյտ Թռչունը» եւ տեսակցած անոր հիմնադիր – տնօրէնին՝ Վարդան Տօնոյեանին հետ: Այս վերջինին մեծ հայրը գտնուած է Ամերիկա եւ հոնկէ օժանդակած հայ ազատագրական շարժումին, ընկերը եղած է Տիւք Էլլինկթընի: Մինչեւ որ, կ'աւելցնէ Վարդան Տօնոյեան, ես մանկութիւնէս ի վեր չփուեցայ ազգի հետ:

Ճազի ականաւոր վարպետները կուգան իր սրահը, նոյնիսկ Քուինսի Ճոնս ներկայ եղած է հոն: Նաեւ Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին Նախկին Նախարարը՝ Ճորճ Շուլց այցելած է Կապոյտ Թռչունը, saxophone ձեռքը առած եւ նուագած: Գէշ չէր ըրածը, կ'ըսէ Վարդան Տօնոյեան:

Կը գանգատի դժուարութիւններէն. տարի մը պայքարեցայ մինչեւ որ սրահը բանալու իրաւունքը ստացայ: Պայման դրին որ խոհանոցը քանի մը հոգի աշխատցնեմ, հակառակ անոր որ հոն հազիւ մէկ հոգինոց գործ կայ»: Եւ մատովը ցոյց տալով սպասաւորներէն մէկը կը շարունակէ. – Մաֆիային մարդն է, կըրնամ անուններ տալ ձեզի: Բանէ մը չեմ վախնար: Իսկ գերմանացի լրագրողը առաջնելով իր նախապաշարումներուն կը պատասխանէ. – Պր. Տօնոյեանը եւ իր աշխատակիցները գանգատելիք շատ բան մը չունին, քանի որ անոնք այսպէս կոչուած «չօ – պիզինըսը» գոնէ Խորհրդային Միութեան տարածքին վրայ իրենց ձեռքերուն մէջ առած են եւ բոլոր երեւոյթի անոնք այնքան ալ դէշ կազմակերպուած չեն: Ինչ լաւ որ յարգելի թղթակիցը մեզի միայն հեռուէն կը ճանչնայ:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ֆերահեան» վարժարան այցելած են, Ապրիլ 18, Հայաստանի «Սունդուկեան» թատրոնի վեց անդամներէ բաղկացած խումբը ու թատրոնի ղեկավար – բեմադիր Խորէն Աբրահամեան: Վարժարանի «Աւետիսեան» սրահը հաւաքուած աշակերտներուն առջեւ բարի գալուստի խօսքեր ըսած է տնօրէն Գաբրիէլ Ինճէճիքեան: Ապա, Խորէն Աբրահամեան, խօսք առնելով երկարօրէն բացատրած է Հայաստանի ու Արցախի վերջին անցուդարձերը: Ան պատասխանած է նաեւ աշակերտներու բազմաթիւ հարցումներուն, որմէ ետք քերթուածներով ու երգերով մէկ առ մէկ ելոյթ ունեցած են հայրենի արուեստագէտները:

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 28-ին, տեղի ունեցած է յեղափոխական երգերու պատմական մեկնաբանութեան նուիրուած երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Ց. Շիրազ» գրական խմբակին: Հանդիսավար Ճորճ Աբէլեանի բացման խօսքէն ետք, դասախօսութեամբ հանդէս եկած է Վարդգէս Թրթռեան, իսկ գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած են «Գուսան» երգչախումբը, երգիչ Շահէն Սպայեան եւ դաշնակահարուհի Մարօ Զաղլասեան: Իւրաքանչիւր երգին պատմութեան հետ զուգընթաց, դասախօսութիւնը լրացուած է երգերու կատարումներով, որոնց մէկ մասը ներկաներուն մատուցուած է ձայներիզներով:

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Սուրբ Յովհաննու Կարապետ Մայր Տաճարի բակին մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 30-ին, Մեծ Եղեռնին, Արցախի եւ Շիրակի ու Լոռիի երկրաշարժի հայ նահատակներուն ու զոհերուն նուիրուած յուշարձանի մը բացումը տեղի ունեցած է: Արարողութեան բացման խօսքը կատարած է ծխական խորհուրդի ատենապետ Գ. Քիւրքչեան, ապա խօսք առած են Վարդան քահանայ Թաղեւոսեան, Նոր – Սերունդ Մշակութային Միութենէն՝ Գ. Մոլոյեան ու Թէքէեան Մշակութային Միութենէն՝ Վ. Գուրուեան, Տիգրանեան վարժարանի աշակերտուհի Ա. Հայրապետեան: Փակման խօսքը եւ աղօթքը կատարած է Էջմիածնական թեմի առաջնորդ՝ Վաչէ Արք. Յովսէփեան:

**

ՍՈՖԻԱՅԻ Նոր Թաղամասերէն մէկուն մէջ հանդիսութեամբ նշուած է Թաղին ամենատարեց անդամին՝ Վարվառա Մամիկին հարիւրամեակը: Ան ծնած, չորս տարեկանէն որբ մնացած, Եգիպտոս ու

Ի ՆՊԱՍՏ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

ՎԱԼԱՆՍ

Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն իւրաքանչիւրին Ֆրանսայի 11 քաղաքներուն կողմէ հովանաւորելու առթիւ կազմակերպուած երեկոյթներու շարքը շարունակուած է Մայիս 12-ին Վալանսի հաւաքոյթով: Տեղւոյն Հայ Ազգային Միութեան կազմակերպած երեկոյթին յայտնուեցաւ որ քաղաքապետութիւնը պաշտօնապէս կ'ընդունէր Ս. Գէորգեանի հովանաւորութիւնը. Ս. Գէորգեան Թղթակիցներէն մէկն էր Երեւանի ձայնասփիւռ – հեռատեսիլին ու ձերբակալուած էր Դեկտեմբեր 10-ին, Գրողներու Տան մէջ:

«Ջմեռ մը Հայաստանի մէջ» ժապաւէնին ցուցադրութենէն ու անոր մասնակիցներէն Ժաք Նազարեանի խօսքերէն ետք, «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի նախագահը՝ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան բացատրեց իրենց կազմակերպութեան Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալուած անդամներուն զօրավիգ կանգնելուն պատճառներն ու այս նպատակով կատարուածները: Ան յատկապէս յայտնեց թէ Մարդկային Իրաւանց Ֆրանս. Լիկային հետ միասին ձեռնարկուած է ստորագրութիւններու հաւաքի մը, ամբողջ երկրի տարածքին:

Գլօտ Մութաֆեան բերաւ Հայաստանի Նոյեմբերեան դէպքերուն մասին իր վըկայութիւնը եւ յատկապէս այն պարագաներուն, որոնց մէջ հաստատուեցաւ լուսարդելը: Ան ներկաներու ուշադրութեան յանձնեց նաեւ Ատրպէջանէն ապաստանած մեծաթիւ Հայերու յարուցած հարցերը:

Քաթրին Քէսէճեան խօսեցաւ Կոմիտէի անդամներուն Ֆրանսացի փաստաբաններուն դիմումներուն մասին, որպէսզի կարելի ըլլար Խորհրդային Միութիւն մեկնիլ ու կատարել իրենց յանձնուած պարտականութիւնը: Ան շեշտեց թէ անհրաժեշտ էր շարժման անցնիլ ու արեւմտեան հանրային կարծիքին մէջ շարունակել արթուն պահել հարցը:

Երեկոյթը աւարտեցաւ կարծիքներու փոխանակումով մը ներկաներու հետ:

Պոլիս ապրելէն յետոյ՝ 1922-ին Պուլկարիա հաստատուած Հայուհին այսօր շըրջապատուած է իր երեք զաւակներով ու բազմաթիւ թոռներով: Հանդիսութեան ընթացքին յոբելեարին շնորհաւորական խօսքեր ըսած ու նուէրներ ընծայած են պաշտօնական անձեր:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Զանգակը զարկած է եւ աղջիկներ հիմա վար կ'իջնեն՝ պարտէզ, իրենց հանգիստի պահն անցունելու: Ոտքի ելած է այդ կինը. սանդուխին ստորոտը՝ մեկուսի կայնած՝ ուշի ուշով կը քննէ վար իջնողներուն դէմքերը՝ ժպիտի թեթեւ ծալք մը շրթունքին: Իրենը կը փնտռէ ան. ի՞ր զաւակը...: Ժպիտն աւելի կը լայննայ յանկարծ պրկունքին վրայ եւ դէմքը բըրկըրանքի ճառագայթում մը կը զգենու: Պզտիկ աղջիկ մը եկած է իր քով, ժըպտուն, քնքուշ նայուածքով, ու մօրը ձեռքը բռնած՝ կը համբուրէ լխաշուրթն: Առաջի այդ կինն իր հագիւ վայրկեան մը տեւող գուարթութիւնը կորուսած է կրկին, խաւար գիշերի մը մէջ եբեւցող փայլակի մը պէս, եւ ահա իր նայուածքը կը մթագնի: Դանդաղ են իր շարժումները, զորս կը կասեցնէ այդ պահուն՝ անարիւնութենէ աւելի անպայման յուզում մը: Իր վտիտ ձեռքով աղջկան մազերը ճակտէն անդին կը վանէ եւ ծանր ծանր հոտոտելով կը համբուրէ անոր երկու այտերը, կը շոյէ անոր գըլուխը. կը փայփայէ անոր ճակատը, յալուրը. փըշտակուած կը նայի անոր երեսին: Կրկին պագեր՝ երկարատեւ, տարփալիր, ու վերջապէս որոշումը տրուած է, եւ կ'երթան պարտէզին մէկ անկիւնը կը նստին՝ մայր ու զաւակ դէմ առ դէմ:

Կը խօսին անոնք պահ մը, դէմքերնին իրարու մօտ, աչքերնին իրարու մէջ: Մայրը սակայն խորհրդաւոր ձեւ մը կ'առնէ մէկէն. նոյն յամր շարժումով ձեռքը կուրծքին ծալքերուն մէջ մխրճած է եւ հոնկէ դուրս կը հանէ պզտիկ լաթի կտորի մէջ պլլուած բան մը, ծրարիկ մը: Ու զայն քակելու պահուն երեւան կ'ելլեն երկու հատ կլոր շուշմահրուշակ (սուսամ հէլվասի), մի՛ միակ տասնոցի փոխարէն գնուած:

Անակնկալը՝ զոր մայրիկը հազար դուրգուրանքով եւ զոհողութեամբ մէկ կողմ դրած տասնոցովը պարգեւել ուզած էր իր մանկան, լի ու լի յաջողած էր հասնիլ իր նպատակին: Տղան խայտանքի թափով մը նետուած է մայրիկին բերած հըրուշակին վրայ եւ անպատում հեշտանքով մը սկսած ճաշակել զայն:

Դիտելու էր աչքերու այն աղու նայուածքն ու դէմքի այն սրբազան արտայայտութիւնը զոր այդ տղացկան կինն ունէր այդ պահուն: Մայրական սէրն իր եթերային արտափայլումին մէջն էր, համակ խանդաղատանք, համակ աղապատանք ու գերյագեցում...:

Օրերէ, ամիսներէ ի վեր, թերեւս առաջին անգամն էր որ այնքան մաքուր, այնքան անխառն երանութեան վայրկեան մը կ'ունենար խեղճ կինն ի տես իր որբացեալ հրեշտակին վայելքին՝ հրուշակներու ողորմուկ պաշարը հեշտօրէն աւարելու շտապին մէջ երջանիկ...:

**

ՔԱՂԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Նոյեմբեր 19

Այգուն այգուն այգուն կ'արթննամ, ջըղագրգիռ տագնապի մը մատնուած: Զարթխում վիճակիս մէջ՝ ճիգը կ'ունենամ իրականութեան անդրադառնալու: Իրա՞ւ էր արդեօք, դարձեալ կ'անձրեւէ՞ր, տեղատարափ կ'անձրեւէ՞ր: Հարաւի հով մը լուսամուտները կը դղրդէր եւ յորդառատ ջուրի շխրտուք մը կը վրդովէր աւօտի անդորրութիւնը: Ի՞նչ պիտի ընէի եթէ թօնընկէցներէ բոլորովին խաթարուէին կառքի ա՛րդէն աւրուած պողոտաներն ու դերբուկները՝ ցեխի ու ջուրի լճացումներով, եւ այսպէս միանուագ փակուէր դէմս Ադանայի ուղին:

Սրտատրոփ կը մօտենամ պատուհանին: Երեւցածը կապարագոյն երկինք մըն է ուրկէ բարակ անձրեւ մը կը մաղուէր մեղմօրէն: Բայց ջուրի շառաջաձայն աղմուկը՝ հանդիպակաց դիէն հոսող ադբերակն է եղեր որուն չէի անդրադարձած նախորդ գիշեր, մութի, խոնջէնքի, եկող – գացողներու եւ տխուր լուրերու թոհուբոհին մէջ:

Քանի մը ժամէն՝ Իսքէնտէրունի համար շրջող զրոյցը ստուգութիւն է արդէն, եւ մենք չունելու համար կամայ – ակամայ մեր ակնարկը կը ստիպուինք ուղղելու դէպի այն կողմն ուսկից եկած էինք: Անհրաժեշտ է սակայն մի քիչ համբերել սպասել, եւ կառապանն կը խոստանայ դիս վերադարձնել հետեւեալ առտուն իսկ, եթէ երբեք անձրեւը չսաստկանայ:

(Շար. 9)

Տիկին Սոնա Ծառուկեան
եւ աղջիկը՝
Նայիրի Ծառուկեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ 1989, Մայիս 20-ին:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կը կատարուի Հայ Առաքելական Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
Ուրբաթ, Մայիս 26, առաւօտեան ժամը՝ 10·30-ին, եւ մարմինը կ'ամփոփուի Հայ Մասւորականներու դամբարանին մէջ
Cimetière de Bagneux Parisien

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Նուիրատուութիւնները կ'ընդունուին Հայաստանի երկրաշարժի որբերուն՝
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
76 - 78, avenue des Champs-Elysées
75008 Paris

Le Comité des Jeunes de l'U.G.A.B.
vous convie au

RALLYE
UGAB - JEUNES
LE WEEK-END du 3/4 JUIN

PROGRAMME

Samedi 3 juin — 12h — Départ de Bayeux (Normandie) stop — Repas midi — stop — Rallye — Tourisme — stop — 20h30 — Diner autour d'un feu — spécialités arméniennes — stop — Soirée dansante — stop — Hébergement assuré — stop — Dimanche 4 juin — La fête continue — stop — Baignade, promenade, ... — stop — 13h — Mezzé Géant et remise lots à tous les participants — stop.

Participation : 400 Frs. (Hébergement et repas du samedi midi au dimanche midi).

Pour tout renseignements s'adresser à l'U.G.A.B: 118, rue de Courcelles 75017 Paris

Tél. : 42. 27. 12. 26

MARSEILLE

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de l'Eglise Arménienne Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ
dans les salles du Centre Culturel
Saints Sahak - Mesrop
les 26, 27 et 28 mai de 10h. à 18h.

Programme
26 mai *Inauguration à 19 h.*
27 mai *De 15 h. à 18h. Animation musicale et artistique*
28 mai *Journée consacrée à la mère arménienne*
— 10 h. Messe Solennelle par Mgr. Hagop VARTANIAN
— 11h30 Requiem.
— 15h. Défilé de costumes arméniens
— 17h. Tirage de la tombola.

Pendant toute la durée de la Kermesse vente et exposition de tableaux, bijoux, livres, broderies, objets divers.

RESTAURATION SUR PLACE
SPECIALITES ARMENIENNES

Marcel HOULIER, Maire de Chaville
Conseillé Général des Hauts-de-Seine

S.O.S. ARMENIE	CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Paris - Ile de France	

organisent suite à l'opération aide à l'Arménie

une Soirée
BILAN - PERSPECTIVE

le Samedi 27 Mai à 20 heures 45

Au Cinéma «LE CHAVILLE»
960, avenue Roger Salengro

Avec la participation de :
Claude MUTAFIAN (Prof. Univer. Paris-Nord)
Haroutioun KEVORKIAN (Historien)
Dr.Hovhannès HOVHANNESSIAN (Psychiatre)
Laura FORLANI-PARSEGHIAN (Présidente C.B.A.F.)
Krikor PAPAZIAN (Secrétaire Général S.O.S. Arménie)

■ Diaporama ■ Film vidéo

— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Յովհաննէս Ալեքսանեանի *թաղման առթիւ.— Վարուժան Ալեքսանդրեան 500 Ֆր. եկ. դպրոցին, Այրի Տիկին Զապէլ Դուլումճեան և զաւակները և Դանիէլեան Նոր Սերունդին 200, Այրի Տիկին Աղաւնի Դանիէլեան 100 Համազգայինին:*

Պատուականեանի *հոգ. ին առթիւ.— Տէր եւ Տիկին Ենովք Կրիկորեան 100 եկ. դըպրոցին:*

Արշալոյս Կիրակոսեանի *թաղման առթիւ.— Ֆիլիփ եւ Նուպար Փափազեան ընտանիք 500 Ֆր.:*

Վարդերեսեանի *հոգ. ին առթիւ. — Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Խավիլեան 200 Ֆր.:*

Պոլսահայ Միութեան կատարել տուած հոգ. ին առթիւ. — Պոլսահայ Միութիւնը 1000 Ֆր., 500 Ֆր. Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին:

Յովհաննէս Սինանեանի *թաղման առթիւ. — Տիկին Նարդուհի Սինանեան 2100 ֆրանք, Տիկին Էլիզ Վարնեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սինանեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէր Շալճեան 100 Ֆր.:*

Պօղոսեանի *հոգ. ին առթիւ. — Տիկին Ալիս Կօշկակարեան 100 Ֆր.:*

Հրաչեանի *հոգ. ին առթիւ. — Հրաչեան ընտանիք 1000 Ֆր., Պր. Ստեփան Հրաչեան 100 Ֆր. Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբին:*

Անտոնեանի *հոգ. ին առթիւ. — Տէր եւ Տիկին Էրմասեան եւ Հարատեան 100 Ֆր.:*

Սիլվա Մարգուանեանի *թաղման առթիւ. — Պր. Նուպար Մարգուանլեան* S.O.S. – ARMENIE-*ին 500 Ֆր., Պր. Արէն Մարգուանլեան 250, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Մարգուանլեան 250, Պր. Թօփադեան 200, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Օհանեան 200, Շաքարեան ընտանիք 400, Տիկին Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակները 200, Պր. Ուշագլեան (Փարիզ) 200 Ֆր., Պօյաճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Քէպէճեան 150, Տէր եւ Տիկին Արսէն Մարգուանլեան 400, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Գաբրիէլեան 100 Ֆր.:*

Պետրոս Պետրոսեանի *մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. —*

Ներսէսեան ընտանիք 1000 Ֆր., Տիկին Քրիսթին Աքսարլեան 800 Ֆր., Տիկին Իսա Միհայլիճեան 400 ֆրանք, Կարնիէ ընտանիք եւ զաւակները 300 Ֆր., Պ. Ուզունեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մամաս 200 Ֆր.:

Հայկուհի Թովմասեանի *մահուան առթիւ Այրի Տիկին Լուսաբեր Մանուկեան 700 Ֆր.: Պ. Շարլ Փափէրեան 2·500 Ֆր., Այրի Տիկին Ճուհար Ադըլեան, Այրի Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան, Պ. Սեպուհ Տօնիկեան 1000-ական Ֆր.:*

Կապոյտ Խաչի Անուվիլ – Սարսէլի «Անոյշիկ» մասնաճիւղը 1·000 Ֆր. նուիրած է Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի, Ֆրանսուազ Ջօրճանի *մահուան առիթով: Մասնաճիւղս իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Թորիկեանէ, իրենց զաւկին Վրէժ Թորիկեանի ամուսնութեան առթիւ:

ՎՐԻՊԱԿ

Մայիս 20 / 21-ի «Յառաջ»ի «Լուսաւոր Աչք» յօդուածին (Բ. էջ) առաջին սիւնակին մէջ, 4-րդ պարբերութիւն, 6-րդ տող պէտք է ըլլայ «այս տարբերքին*» «ոչ՝ տարբերին), 6-րդ պարբերութիւն, Բ. տող՝* ոճային *(ոչ՝ տեսային), հուսկ՝ նոյն պարբերութեան վերջին տողը՝* հարուածներով *(ոչ՝ հատուածներով):*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

AUDITION DE MUSIQUE
des élèves de la M.C.A.
PIANO — VIOLON — GUITARE

Samedi 27 mai à 15 heures

Sous la présidence de
M. O .SURMELIAN
Professeur de violon
Diplômé de l'Académie de Vienne (Autriche)
Ex-professeur du Conservatoire National du Liban
et de l'Académie des Beaux-Arts de Beyrouth

— Entrée libre —

tél : 43 76 55 89

RETENEZ DES MAINTENANT
LA DATE DU
DIMANCHE 2 JUILLET
GRANDE
FETE CHAMPETRE

«KHANASSOR»

CHAVILLE - VIROFLAY

Informations détaillées suivront...

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Մայիս 27, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Մերոյ՝ Ելանելոյն ի Վիրապէն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կիրակի օր, Մայիս 28, Բ. Կիրակի Զկնի Հոգեգալստեան: Տօն է Կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածնի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10·30-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Պատարագի ընթացքին՝ «Հայր Մերջի» առաջ՝ մատաւոր ՄԱՂԹԱՆՔ *կը կատարուի՝* ՎԱՄՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ:

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 1er Juin à 20 h 30
50 lithographies offertes
par le peintre Fasianos
seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE

DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au Concorde Palm Beach Marseille

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN	91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN	91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN	91. 76. 10. 17

Association Arménienne d'Aide Sociale
(Ա Ղ Ք Ա Ս Ա Խ Ն Ա Մ)

Sous le haut patronage de
M. Théo BRAUN
MINISTRE DELEGUE, CHARGE DES PERSONNES AGEES

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE
à MONTMORENCY (95)

44-50, avenue Charles de Gaulle
DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures

Partie artistique avec la participation de
■ *MASSIS*
■ *MARDIK DJANSEZIAN*
■ *Le Chanteur SOUREN et son Orchestre*

— Entrée gratuite —

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 26

VENDREDI
26 MAI
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.020

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64ᵉ ANNÉE — No 17.020

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՍԵՐՈՒՆԴԸ, ՈՐ Կ'ԵՐԹԱՅ

– ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ –

Անկարելի է կրկնութիւններէ խուսափիլ, լափալիսեան ճշմարտութիւններ չըսել, երբ Սփիւռքի մեր մտաւորական ամենէն փայլուն ներկայացուցիչներէն մէկը կը մեկնի առ յաւէտ, քիչ մը աւելի որբացնելով Սփիւռքի գրական եւ հրապարակագրական աշխարհը։

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ Անդրանիկ Ծառուկեան մէկն էր այդ փայլուն ներկայացուցիչներէն, որ Հալէպէն Պէյրութ, տասնեակ տարիներու երկայնքին իր կատու գրիչով, իր դրոշմը դրաւ առաւելապէ՛ս մեր մամուլին վրայ։

Նախ դաշնակցական, ապա՝ անկախ, երբեք չէզոք, Ծառուկեան «Նայիրի»ն վերածեց բեմի մը, հեռու զուտ կուսակցական ըմբռնումներէ, ուր պարզեց իր տեսակէտները օրուան մեր ազգային հրատապ հարցերուն շուրջ։ Այդ ուղղութեամբ, «Նայիրի» կարեւոր դեր մը խաղաց, եթէ նոյնիսկ Ծառուկեանի խայթող գրիչը, հարցերու իր անձնական վերլուծումները, յաճախ համեմուած իմնուռով հաճելի չեղան բոլորին։

Գրագէտները, մանաւա՛նդ մեր փոքր ազգութեան պատկանող, յաճախ կ'արհամարհեն հրապարակագրութիւնը, որպէս միջոց սեռ մը։ Սակայն, կան խմբագիրներ, եւ անոնցմէ մէկն էր Ծառուկեան, որոնք յաջողած են արուեստի բարձրացնել լրագրողի արհեստը, որակաւոր գիծագիծ մը տալով մամուլին։

Հրապարակագիրը, էր նաեւ գրագէտ ու բանաստեղծ, թէեւ վերջին շրջանին բոլորովին մէկ կողմ նետած էր քերթողական արուեստը։ «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ը, «Հին երազներ, նոր ճամբաներ»ը, «Երազային Հալէպ»ը, «Վերջին ամենը» եւ «Մեծ սէր մը Եղեռնին մէջ» հաւուն վկաներն են Ծառուկեան գրագէտին։ Հայերէնի հանդէպ իր բծախնդիր մօտեցումը, յստակ ոճը, առանց ծեքծեքուն դարձուածքներու, գինքը կը դարձնէին մատչելի, բայց՝ երբեք հասարակ կամ տափակ։

Հրապարակագիրը, գրագէտը, եղաւ նաեւ զանգուած խանդավառող բանախօս, որ Սփիւռքէն Հայաստան, իր խօսքը բռաւ ազգային թէ մշակութային ձեռնարկներու առթիւ։

Լիբանանեան տագնապը որ գինքը Փարիզ «աքսորեց», ազդեց անկասկած իր հոգեկան վիճակին վրայ, մանաւանդ «Նայիրի»ի դադրեցումով։ Փարիզը ապեբախտ քաղաք է եւ Ծառուկեան զրկուած մնաց Պէյրութի հայկական ու ընկերական իր հարազատ մթնոլորտէն։ Հայաստանի վերջին դէպքերը, Ղարաբաղէն Սպիտակի աւերակները, չէին կրնար նաեւ չազդել անձի մը վրայ, որու ամբողջ կեանքը խմորուած էր հայութեամբ ու Հայաստանով։ Ծնած էր Հայ ծնած ըլլալու եղին, որբանոցներու մէջ, անոնց հետ՝ որոնք մանկութիւն չունեցան, ապա՝ ողբերգութիւնը, ի տես հայրենիքի բարգաւաճման, իր հին երազներուն՝ տալով նոր ճամբաներ։ Իր ժողովուրդին ամէն մէկ տագնապը եղաւ՝ ի՛ր տագնապը, ամէն մէկ ուրախութիւնը՝ եղաւ ի՛ր ուրախութիւնը։

Ոճը մարդն է ։ Եւ մարդը մնաց հաւատարիմ իր ոճին, իր կեանքով ու գործով։ Մնաց հաւատարիմ իր խառնուածքին, ջերմ ու հաղորդական։

Եթէ անփոխարինելի մարդ չկայ – թէեւ ան ալ կայ, մե՛ր պարագային մանաւանդ – կայ սակայն անփոխարինելի սերունդ մը, որ չունի ու ոգի տուաւ արմատախիլ բազմութեանց։ Այդ սերունդին վերջին վկաներն են, որոնք կը մեկնին օրէ օր, քիչ մը աւելի ամայացնելով մեր դաշտերը, մեզ թողլով առանց անցեալի։

Փոսերը կը բազմանան։ Բնական օրէնքն է կեանքին։ Կարեւորն այն է՝ որ պարապները չբազմանան։ Այդ ալ ճիտին պարտքն է սերունդին՝ որ կու գայ։

Անկասկա՛ծ այս է նաեւ կոչը Ծառուկեանի փոսին։

«ՅԱՌԱՋ»

ԽԱՉԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ ԲԱՆՏԷՆ ԵԼԱԾ

ՑՈՅՑԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ԵՐԵՒԱՆ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ԸՆԴՈՒՆՈՒԵՑԱՒ ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ
ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒՀԻԻՆ ԿՈՂՄԷ

Մինչ մամուլը անորոշ կը ձգէր իր լըռութեան մէջ, այսինքն անուն չէր ձշդեր, Զորեքշաբթի իրիկուն կրցանք ստուգել որ Մոսկուայի բանտէն նոր ազատ արձակուողն է՝ Խաչիկ Ստամբոլցեան ։ Ծանօթ է որ հակառակ երեսփոխան ընտրուած ըլլալուն, «Գթութիւն» կազմակերպութեան հիմնադիրը ձերբակալուած էր Դեկտեմբեր 14-ին։ Մանրամասնութիւններ կը պակսին սակայն ինչ կը վերաբերի բանտէն ելլելուն իր պայմաններուն մասին, այսինքն՝ ազատ է՞ թէ հսկողութեան տակ, նման Ա. Ցակոբեանի, մինչեւ դատավարութիւն։

Այս առընչութեամբ, ըսենք որ Երեքշաբթի օր, Մայիս 23-ին, միշտ նախաձեռնութեամբ Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ-Արմէնիէնի, Տիկին Վարդուհի Մանուկեան Սթրազպուրկի մէջ ընդունուած է տեղւոյն Նորընտիր (ընկերվարական) քաղաքապետուհի՝ Տիկին Թրօթմանի կողմէ, որ շատ ջերմ վերաբերում ցոյց տըւած է։ Այս քաղաքը նախատեսուած էր հովանաւորելու համար Ա. Ցակոբեանը, բայց այս վերջինը բանտէն ելած ըլլալով, առաջարկուած էր՝ Խաչիկ Ստամբոլցեանը, որ նաեւ բանտէն ելաւ։ Տիկին Մանուկեան մասնակցած է, նոյն օրը, մամուլի ասուլիսի մը եւ կրկին շեշտած արգելափակուածներու պայմանները։ Ոչ մէկ այցելութիւն կարելի եղած է հինգ ամիսէ։ Վերջերս միայն Ռաֆայէլ Ղազարեանի կինը կրցած է տեսնել իր ամուսինը, ծանրօրէն հիւանդացած, հացադուլի հետեւանքով։ Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան ալ շեշտած է Հայաստանի ժողովրդական շարժումին կարեւորութիւնը։

**

Մոսկուայի իշխանութիւնները Գերագոյն Նորընտիր Խորհուրդի առաջին նիստի (Մայիս 25) նախօրեակին ազատ արձակած են 4 ազգայնական Վրացիները, որոնք ձերբակալուած էին Ապրիլ 9-ի արիւնալի դէպքերուն առթիւ։

Հինգշաբթի առտու, նիստը բացուած է 2155 երեսփոխաններու ներկայութեան։ Սախարով առաջարկած է որ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը (Կորպաչով) ընտրուի վերջը, ներկայացնելէ ետք քաղաքական իր ծրագրին հեռանկարները։ Առաջարկին ի նպաստ քուէարկած են միայն 379 երեսփոխան, այլ խօսքով՝ մերժուած է։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ մէջ, այլեւս «հաւկալակոս» ջոկատներ պիտի չըլլին, ինչպէս յայտարարեց նախարարապետ՝ Միշէլ Ռոքար Ազգային Ժողովին առջեւ։ Այս որոշումը որոշ դեր խաղաց գործադուլի շարժումին վրայ եւ Հինգշաբթի առտու երթեւեկը բաւական բարելաւուած էր, գրեթէ բոլոր գիծերուն վրայ, բացի՝ կառ մը լ'էսթ-էն։

ԳԱԶԱՊԼԱՆՔԱՅԻ մէջ բացուեցաւ արաբական վեհաժողովը, որու կը մասնակցի Եգիպտոսի նախագահը՝ Մուպարաք, երկար տարիներու մեկուսացումէ մը ետք (Քամփ Տաւիտի համաձայնագրին պատճառով)։ Հաշտուեցան նաեւ Սուրիոյ նախագահն ու Արաֆաթ, բայց օրակարգը ծանրաբեռնուած է՝ Լիբանան, Իսրայէլ-արաբական աշխարհ, Իրան-Իրաք։

ՓՕԼ ԹՈՒՎԻԷ, Լիոնի քաղաքագօրքին

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 23)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԷՆ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Գրողներու Միութեան համագումարը քննարկած էր Լ.Ղ.Ի.Մ-ի հարցը։ Հոն, նախ ժողովրդական երեսփոխան Սերօ Խանզադեան ներկաներուն ծանօթացուցած է Մայիս 16-ին Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի նախագահութեան նիստին Լ.Ղ.Ի.Մ-ի առընչութեամբ քննարկուած հարցերը։ Ապա խօսք առած են Ս. Սարինեան, Շ. Թաթիկեան, Հ. Յովհաննիսեան, Բ. Կարապետեան, Լ. Հախվերդեան, Կ. Սիմոնեան, Հ. Բագրազեան, Ս. Յովհաննիսեան, Մ. Մարգարեան, Ա. Ոսկանեան, Գ. Գալստեան, Ռ. Տոնեան, Ա. Պօղոսեան, Մ. Մելքոնեան, Վ. Գրիգորեան։

Քննարկուած հարցին մասին հետեւեալ որոշումը ընդունուած է.

«Ընդամէնը մի քանի ամիս առաջ մենք՝ Հայաստանի գրողներս, ի թիւս մեր շատ ու շատ հայրենակիցների, յոյսով ու հաւատով ընդունեցինք Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումը՝ Լ.Ղ.Ի.Մ-ում կառավարման յատուկ ձեւ մտցնելու մասին։ Գտնում էինք, որ այդ որոշմամբ հարցը վերջնականապէս չի լուծւում, բայց յոյս ունէինք որ Կառավարման Յատուկ Կոմիտէն կը կարողանայ ապահովել մարզի բնականոն զարգացումը, վերջ կը տայ մարզի հայ բնակչութեան ազգային արժանապատուութեան ու իրաւունքների դէմ ուղղուած ոտնձգութիւններին։

Ցաւօք, արդէն համոզւում ենք, որ մեր յոյսերը չարդարացան։ Ինչպէս եւ պէտք էր սպասել, Ադրբեջանի ղեկավարութեանը ամենեւին էլ ձեռնտու չէ, որ Լեռնային Ղարաբաղն ինքնուրոյնութիւն ձեռք բերի։

Օգտուելով Կառավարման Յատուկ Կոմիտէի թոյլ դիմադրութիւնից, երբեմն էլ թողտուութիւնից, Ղարաբաղի նկատմամբ շարունակւում է անցեալից եկող ազգային խտրականութեան քաղաքականութիւնը։ Մարզը ադրբեջանականացնելու գործնական ակտիւ քայլերը ուղեկցւում են Ադրբեջանի մտաւորականութեան, նրա ներկայ եւ անցեալ կուսակցական ղեկավարների ամենատարբեր ամպիոններից արտասանուած կեղծ ինտերնացիոնալիստական ելոյթներով։ Սա աւելի է գրգռում Ղարաբաղի հալածուած ժողովրդին, սակայն բողոքի ձայն բարձրացնել։ Բայց դա էլ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը փորձում է քաղաքական կապիտալի վերածել՝ ճնշուած ժողովրդի ճիչը բոլոր միջոցներով հռչակելով հակախորհրդային ու հակավերակառուցողական։

Ծանր է Ղարաբաղի վիճակը՝ նորից գործադուլ, նորից երկարատեւ ու անորոշ սպասում։ Մայր Հայրենիքից արհեստականօրէն ու բռնի կերպով անջատուած Ղարաբաղի ճակատագիրը չի կարող հուզել Խորհրդային Հայաստանի բնակչութեանը, որտեղ նոյնպէս դրութիւնը գնալով լարւում է։ Սա էլ մեզ ստիպում է մէկ անգամ եւս կրկնել եւ յիշեցնել, որ վերակառուցումը նախ եւ առաջ պէտք է սկսել ազգային հարցից, որ ազգային հարցը կիսատ – պռատ լուծումներ չի հանդուրժում, որ ոչ թէ ղարաբաղեան հարցն է հակասում վերակառուցմանը, ինչպէս Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի ապրիլեան պլենումում յայտարարեց Ադրբեջանի Ա. քարտուղար՝ Ա. Վէզիրովը լճացման տարիներին ընորոշ իր ելոյթում, այլ հէնց չլուծելն է հակասում վերակառուցման, ժողովրդավարութեան, իրաւական Պետութեան ստեղծման, ազգերի իրաւահաւասարութեան սկզբունքներին։

Մենք գտնում ենք, որ Ղարաբաղը փորձադաշտ չէ, որ անսահման չեն նրա մարդկանց համբերութիւնը, նրանց բարոյական ու ֆիզիքական ուժերը։ Ղարաբաղցիների ճակատագրերը, նրանց ազգային ու մարդկային արժանապատուութիւնը, նրանց կեանքն ու ապրուստն այն հարցերը չեն, որ տեղի տան ամէն տեսակի դիւանագիտական քայլերի ու երկիմաստ վճիռների, ամէն տեսակի մեծապետական նկրտումների։

Մենք լիովին բաժանում ենք մեր ժողովուրդի անհանդստութիւնը, միանում նրա վրդովմունքներին ու զայրոյթին, որովհետեւ մարդկային ու իրաւական բոլոր օրէնքներով ամէն մի ժողովուրդ ինքը պէտք է տնօրինի իր ճակատագիրը։

Ղարաբաղում գործադուլ է, Հայաստանում լարուած ու պայթուցիկ վիճակ, եւ երկուսն էլ խոր արմատներ ունեն։

Եկել է նոր վճիռներ կայացնելու ժամանակը։

Դաժան փորձութիւնների շրջան է մեր ժողովրդի համար։ Անհաշիւ կոհեր տարած երկրաշարժից յետոյ աւերակների է վերածուել Հանրապետութեան մէկ երրորդը, հարիւր հազարաւոր մարդիկ անօթեւան են, Հանրապետութիւնը լցուել է Ադրբեջանից եկած փախստականներով։ Այս եւ միւս փորձութիւնները, Սումգայիթի անպատիժ մնացած ջարդը, Կիրովապատում եւ այլուր Հայերի նկատմամբ գործադրուած ոճրագործութիւնները, «Զուարթնոց» օդանաւակայանի դէպքերը, «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամների անօրինական ձերբակալումը, լուսարդելը, կեդրոնական մամուլի եւ հեռուստատեսութեան ոչ առարկայական վերաբերմունքը եւ վերջապէս, Ղարաբաղի չլուծուող հարցը մեր ժողովրդին հասցրել են ֆիզիքական ու հոգեկան մի այնպիսի գերլարուած վիճակի, որ ամէն մի նոր, ձեւական, ոչ հիմնաւոր վճիռ ու թերասացութիւն կը նշանակի խաղալ ժողովրդի ճակատագրի հետ, նրան մղել նոր փորձութիւնների ու աղէտի։ Սա պէտք է լաւ գիտակցի ամէն քաղաքացի, մեր կուսակցական ու խորհրդային ամէն ղեկավար, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանները, բոլոր նրանք, ումից կախուած են ղարաբաղեան հարցի լուծումն ու ժողովրդի ճակատագիրը, ինչպէս Ղարաբաղում, այնպէս էլ Հայաստանում»։

տեղեկատուութեանց սպասարկութեանց պետը, ձերբակալուեցաւ առջի օր, հին Նիսի մէկ վանատան մէջ։ 74 տարեկան, հիւանդ այս ծերունին ամբաստանուած է «մարդկութեան դէմ ոճիր»ի համար։ Գըրաւման շրջանին, որպէս գործակից Կեսթափոյին, ձերբակալած եւ չարչարած է բազմաթիւ Հրեաներ, սպանած մարդկային իրաւանց լիկայի նախագահը՝ Վիկտոր Պաշ եւ կինը, գոնէ այդ ամբաստանութիւնը կայ իրեն դէմ։ Պատասխանատու է նաեւ 57 սպանայի քաղաքական ապաստանեալներու ձերբակալութեան եւայլն, եւայլն։ Քառասուն տարիներու երկայնքին, առաւելաբար պաշտպանութիւնը վայելած է կաթողիկէ վանական շրջանակներուն եւ 1971-ին նախագահ Փոմփիտու ներում շնորհած է, կաթողիկէ եկեղեցւոյ դիմումին վրայ։ Այսօր իրեն հետ կը «մեղադրուին» նաեւ Եկեղեցին եւ Փոմփիտու։ Ինչո՞ւ այս պաշտպանութիւնը։ Կ'ըսուի թէ, այն ատեն, Լիոնի Արքեպիսկոպոսը խոստացած կ'ըլլայ Եկեղեցւոյ պաշտպանութիւնը 40 պատանդի ազատ արձակման փոխարէն։ Ամէն մարդ շատ ուրախ է, որ երկար հետապնդումներէ ետք, այս ձերբակալութիւնը կարելի եղած է գլուխ հանել, միայն Լը Փէնն է որ կը խոստովանի թէ «ողբալի բան մը կայ այս հալածանքին մէջ, երբ ազատ կը ձգուին Մարթինիքի եւ Կուատըլուփի մարդասպանները»։

ՏԱՔԱՐԻ Ֆրանսախօսութեան վեհաժողովին, Նախագահ Միթերան յայտարարեց թէ Ֆրանսա կը ջնջէ 16 միլիառ Ֆրանքի պարտքը, զոր ունին 35 ամէնէն աղքատ Պետութիւնները Ֆրանսայի նըկատմամբ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Կրթական Նախարարը որոշած է որ այլեւս կրօնական նոր դըպ-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԵՒ ՊԱՂ Է ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՋՈՒՐԸ...»

Հայաստանեան մամուլը առաջին էջերու պաշտօնական լրատուութեան զուգահեռ – ուր ամէն բան կարգին ու գոհացուցիչ կը թուի ընդհանրապէս–, հրապարակայնութեան ոգիին տառացիօրէն հաշտ յօդուածներով կը ցոլացնէ մօրմոք պատճառող իրականութիւններ: Իրականութիւններ, որոնցմէ կարելի՛ էր զերծել մօրմոքը, եթէ ոչ բոլորովին, գոնէ տանելի ըլլալու համեմատութեամբ մը. գոնէ այսօ՛ր, աղէտէն մօտ վեց ամիս ետք:

Եթէ չենք կրնար արեւմտեան աշխարհին ընձայած հանդիստով ու մե՛ր իսկ ինքնախաբէութեամբ հիւսուած այս հեռուներէն զգալ այդ մօրմոքը, կրնանք սակայն տեղեակ դառնալ անոր: Առիթ ըլլալու համար կը բաւէ Գէորգ Դեւրիկեանի վերոյիշեալ խորագրով Մայիս 5-ի «Գրական Թերթ»ին մէջ հրատարակուած յօդուածին տողերուն հետքով մանել Երեւանի «Զուարթնոց» օդակայանէն Սոչի մեկնող օդանաւը: Ան արուեստագէտներու խմբակով մը Ադլեր կ'երթայ, ուր կը գտնուի այդ շրջանի ամէնէն հոծ հայութիւնը: Հոն կը բնակին ութ հազար աղէտեալներ, որոնք առժամապէս փոխադրուած են երկրաշարժէն ետք:

Ադլերի «Ֆրեգատ» պանդոկին մէջ Դեւրիկեանի համար դժուար չըլլար մօրմոքին աղբիւրը յայտնաբերել.

«– Այս երեխաներին որքան հնարաւոր է շուտ պէտք է տանել Հայաստան, – ասում է մէկը, – շատ են կարօտում իրենց տները, հարազատներին:

Յետոյ այս խօսքերը մենք շատերից կը լսենք...»:

«Օտարի ձիուց մարդ շուտ վեր կը գայ, էլի մեր մեծերն են ասել, ամօթ չլինի հարցնելը՝ դեռ շա՞տ ենք մնալու էս հիւրատներում: Հիւրանոց նրանց օջախ չի դառնայ: Երեխէք կը գազազին էս չորս պատերու մէջ: Մի ճար անեն ու տէր կանգնինք մեր հող ու ջրին»:

Այս արտայայտութիւնն ալ կը պատկանի Սպիտակի Ջրաշէն գիւղէն մեծ կորուստներու տէր Բ. Մանուկեանին:

Վերադարձի անհամբերութիւնը լռութեան մատնելու յաջողած ուրիշներ, ուրիշ ցաւ ունին.

–«Երեւանի՞ց էք: Լաւ, բա էսքան ժամանակ մէկնումէկը Լենինականից չկարողացա՞ւ գալ, որ մեր հոգսերն իմանար»:

Նո՛յն տրտունջը նաեւ Սպիտակցիներու, Կիրովականցիներու շրթունքին վրայ:

–«Ասէք, թող մեր ղեկավարներից էլ գան, գոնէ մէկնումէկը գայ, բաւական է ապրենք այս անորոշութեան մէջ, այլեւս անկարող ենք»:

Յայտնուած բոլոր դժգոհութիւններուն ծանրութեան կեդրոնը սակայն, միշտ մանուկներու վիճակն է: Այո՛, անշուշտ «չի կարելի խոտը տրորել, ճեմասրահներում աղմկել» *սակայն ի վերջոյ, աղէտեալ երախան ալ երախայ է ու տեղ մը պէտք է խաղայ, մինչդեռ* «մանկական սենեակները, որոնք աւելի շատ կահաւորուած են միայն աթոռներով, չեն կարող նրանց խաղասիրութիւնը բաւարարել»:

Կայ սակայն աւելի կարեւորն ալ. «մատուցուած ճաշերը մեծ մասամբ մնում են սեղանին: Նախ՝ անծանօթ կերակուրներ են եւ երկրորդ՝ շատ զանգուածային ու ոչ բարձրորակ: Երեխաները լաւ չեն սնւում: Առողջարանային աւանի այդ վիթխարի տարածքում որեւէ կանոնաւոր գործող խանութ կամ կրպակ չկայ...»: *Իսկ երբ ծնողները իրենց զաւակներուն թերի սնդաառութեան մտահոգութենէն դրդուած* «ճաշարանների տնօրինութեանն են դիմում սննդի հարցերով եւ այն առաջարկով, որ պատրաստուեն ազգային կերակրատեսակներ, ու մի քիչ էլ՝ որակեալ, դա դիտւում է քմահաճոյք եւ նեղսրտութեան տեղիք է տալիս. *«դուք ինչ տուժածներ, էք, որ»*: Ու այնպէս է ստացւում որ եթէ մարդու բախտը բերել է եւ չի զոհուել, ուրեմն ամէն ինչից պիտի գոհանայ»:

Պանդոկին ղեկավարութիւնը չի փափաքիր նաեւ ընտանիքի որդիներու, հայրերու, պապերու այցելութիւնը. հակառակ որ «եթէ գալիս են մի քանի օրով տեսութեան, պէտք է օրական վճարեն 2 ռուբլի 80 կոպէկ եւ դա այն դէպքում, երբ նրանց այստեղ չի տրւում ո՛չ տեղ, ո՛չ սնունդ...»:

Զգձգուող վերադարձը, տօրեայ հոգերն ու վիշտերը, եւ յատկապէս Հայաստանէն լուրերու բացակայութիւնը, անորոշութիւնը, սպառած են դիմադրականութիւնը:

«–Պէտք է արագացնել մեր վերադարձը, մարդիկ կան, որ այլեւս չեն դիմանում եւ շրջակայ գիւղերում տնաւորուելու մասին են մտածում» *կ'ըսեն անոնք շարունակ:*

Հայաստանի կացութեան մասին ըստոյգ լուրերու պակասը որոշ չափով մը կը բացատրուի թերթերու յապաղումով: Սակայն ո՞վ կրնայ անվարան ըսել թէ այդ յապաղումն ալ չունի իր բարերար կողմը: Այդ վերապրողները որոնք ծարաւ են Հայաստանի, իրենց բնաշխարհին մէջ անցած դարձածին մասին յստակ լուրերու, արդեօ՞ք աւելի գոհ պիտի ըլլան զանոնք ունենալով: Ի՞նչ տրամադրութիւն պիտի ստեղծէ, օրինակ, վերապրող լենինականցիի մը մօտ, կարդալ թէ իր քաղաքին վերաշինութեան ծրագիրը դուռ բացած է ամիսներ տեւող վէճերու, թեր ու դէմ կարծիքներու բախումին: Կամ փրկուած սպիտակցի մը պիտի կրնա՞յ իր զայրոյթն ու դառնութիւնը զսպել մինչեւ ծայրը կարդալու համար համաեղացի Ռոբերտ Մաթոսեանի «Խորհրդային Հայաստան» *օրաթերթին մէջ (Ապրիլ 21) հրատարակուած յօդուածը (տե՛ս* «Յառաջ», *Մայիս 17), ուր կ'ըսուէր. –*

«Օգնութեան մասին այնքան է ռատիոյով եւ հեռուստատեսութեամբ խօսուել, որ կողմնակի մարդկանց թւում է, թէ՝ այս ինչ լաւ է, երկրաշարժի գօտում ամէն ինչ հրաշալի է, կեանքն ուրախ է ու զուարթ: Մի տեսակ ինքնահանգստացման հոլովոյթ է տեղի ունենում, մինչդեռ տագնապել է պէտք, ահազանգել է պէտք»:

Կամ տակաւին.

«Տնակները մեր կեանքի, ապրելու, առայժմ գոյութիւն քարշ տալու առաջին պայմանն են: Իտալիան հազարաւոր քիլոմետրներ կտրեց, ջրով ու ցամաքով, 205 տնակ բերեց: ... Իսկ մեր երկրաբաններն ու սեյսմոլոգները դեռ բանավիճում են»:

Նման էջերու ընթերցումը անկարեւոր մանրամասնութեան մը պիտի չվերածէ՞ նոյնիսկ իրենց արդարացի բողոքներուն ճաշարանի տնօրէնութեան տուած արհամարհական պատասխանը (դուք ինչ տուժածներ էք որ) *ու անոր հակադրուող լօզունգ – պարտաւորութիւնը պանդոկին պատին վրայ՝* «կոմունիզմ կառուցողների գերազանց հանգիստ, գերազանց սպասարկում» *նշանաբանով:*

Ժամանակը թերեւս պիտի ջնջէ, տանի բոլոր դառնութիւններն ու ցաւերը. սակայն դժուար է որ մոռցնէ Գ. Դեւրիկեանի տողերը աւարտող հետեւեալ պատկերը. –

«–Հոկտեմբերեանցիները լաւաշ էին բերել ու բաժանում էին բոլորին, մէկ էլ նկատեցինք, որ երեխաները ոչ թէ հացի կողմն են գնում, այլ մեքենայի վրայի ձիւնն են վերցնում ու քսում աչքերին եւ ասում իրար. «Հայաստանի ձիւնն է, Հայաստանի ձիւնը, ինչքան պաղ է, ուխա՜յ...»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՄՐՑՈՒՄԷՆ ՄԻԹԻՆԿ

Մայիս 14-ին Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցած էր «Արարատ» – «Դինամօ» մրցումը: Հայաստանի եւ Վրաստանի այս խումբերուն հանդիպումը տեղ գրաւած է «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» *(Մայիս 16), «*Խորհրդային Հայաստան» *(Մայիս 16) եւ Երեւանի հեռատեսին (Մայիս 19) հաղորդումներուն մէջ: Առաջինը որ երկրին մարզական թերթն է, տուած է մրցումին նկարագրականը, չեշտելով յատկապէս հայ եւ վրացի սերտ բարեկամութիւնը: Իսկ հայաստանեան մամուլին միւս երկու անունները կ'արձագանգեն պարագաներու, որոնք աւելի հետաքրքրութիւն կ'արթնցնեն, քան՝ ֆութպոլի խաղի մը նկարագրութիւնը, կամ արդիւնքը:*

Երեւանի հեռատեսը կը ծանրանայ երկու ժողովուրդներու եղբայրական սերտ կապերուն վրայ. մրցումը որ նախատեսուած էր որ Սոչի տեղի ունենայ, Հայերու խնդրանքով կը փոխադրուի Երեւան: «Զուարթնոց» օդակայանին մէջ սիրալիր ու խանդավառ ընդունելութեան կ'արժանանան վրացի մարզիկները, ծաղիկներով ու վրացերէն, հայերէն ողջոյնի խօսքերով:

Այս բացառիկ մերձեցումը կը բացատրուի անով որ դժբախտութիւնը կը սերտացնէ մարդկային կապերը: Հայաստան տակաւին կը սգայ երկրաշարժին հազարաւոր զոհերը, իսկ Վրաստանի համար դեռ սպիացած չէ Ապրիլ 9-ին Թիֆլիսի ցոյցով բացուած վէրքը:

Երեւոյթը արձագանգ գտած է նաեւ վրացական մամուլին մէջ. «Ախալգազրդա Կոմունիստի» երիտասարդական թերթը տեղ կուտայ վրացական խումբին նախագահին ու «Արարատ»ի գլխաւոր մարզիչ Ա. Անդրէասեանի արտայայտութիւններուն. առաջինը կ'ըսէ. – «Հրազդանի մէջ տեղի ունեցած մրցումը եղբայրութեան մեծագոյն ապացոյց էր». իսկ Ա. Անդրէասեան կը շեշտէ. – «դուք չէք կրնար երեւակայել թէ ինչպէս կը սպասէին ձեզի հոս»:

Գալով «Խորհրդային Հայաստան»*ի, տրուած լուրին մէջ հազիւ թէ տեղ ունի ֆութպոլի մրցումին անդրադարձը ու կը խօսուի իրադրութեան մասին որ շատ կապ չունի մարզական հանդիպումին հետ:*

Խաղավայրին մարզիկներն ու մարզասէրները վայրկեան մը լռութեամբ ոգեկոչելէ ետք ապրիլեան դէպքերու ընթացքին զոհուած Վրացիներու յիշատակը, խումբ մը «անպատասխանատու անձինք, չդրսեւորելով իրավիճակի ըմբռնում եւ քաղաքական հասունութիւն, ամբողջ մրցախաղի ընթացքում հրահրում էին սադրիչ կարգախօսների վանկարկում, փորձելով մարզական մրցումը վերածել չարտօնուած զանգուածային միջոցառման»:

Նոյն անձինք ֆութպոլային հանդիպման աւարտից յետոյ գլխաւորելով քաղաքի կեդրոնական փողոցներով տեղի ունեցած երթը, որին միացաւ շուրջ տասը հազար մարդ, փորձեցին յանդուգն վարքագծով իրաւակարգի պահպանութեան մարմիններին հրահրել ուժի գործադրման: Միլիցիայի աշխատակիցների դրսեւորած զգօնութիւնն ու զսպուածութիւնը թոյլ տուեցին խուսափել ընդհարումից:

Ուշադրութիւն է գրաւում այն հանգամանքը, որ չարտօնուած ցոյցի մասնակիցների մէջ շատ էին դեռահասները, որոնց հակահասարակական տրամադրութիւններ տարածող անձինք հաղորդակից են դարձնում իրենց հակաիրաւական գործունէութեանը եւ որոնցով նրանք յոյս ունեն քօղարկուել միլիցիայի մարմինների հետ բախումի ծագման դէպքում»:

Հայաստանի Ներքին գործերու նախարարութեան կողմէ կատարուած լրատուութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ յիշեցումով. – «Երեւան քաղաքում գործող յատուկ դրութեամբ կտրականապէս արգիլուած են չարտօնուած հաւաքները, ցոյցերը, երթերն ու միթինգները: Դրանց անցկացումը յղի է ամենայուրջ եւ անկանխատեսելի հետեւանքներով, իսկ կազմակերպիչները կ'ենթարկուին օրէնքով սահմանուած պատասխանատուութեան»:

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ՄԻՀՐԱՆ ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տոկալ եւ պայքարիլ ապրելու, կեանք ստեղծելու եւ վերստեղծելու համար: Անկոտրում կամքի տէր, հայրենահան ապրիլեան սերունդի նշանաբանը եղաւ: Ու... ալ հաստատուեցաւ, դարձաւ կենսունակ ուժ: Գիր, գրականութիւն, գրչ... չտեսաւ բայց բացաւ դպրոցներ, հրատ... մամուլ: Ցուրտը պատեց եւ սեւը գոհա... ուրեց իր մանկութիւնը բայց սիրտ... միշտ ջերմութիւն եւ դարձաւ լոյս:

Միհրան Նաղաշեան այս անփոխարինելի սերունդին վկաներէն եւ դերակատարներէն էր:

Ծնած էր Տիգրանակերտ, 1903-ին: Իր բախտակիցներուն նման, կեանքի ճամբան շուտով դարձաւ մղձաւանջ մը: Տեւական վախը Թուրքին եւ Քիւրտին, պատերազմը, տեղահանութիւնը, ընտանիքին ցրումը եւ անդամահատումը եւ վերջապէս լքումը ծննդավայրին, փակումը հօրենական տուն երթալու ան... ճիղդ իր պարագային, փախչելու համար, դէպի հարաւ, դէպի Հալէպ, 1922-ին: Հոն, արհեստանոցէ – արհեստանոց, շուկաներուն մէջ աշխատեցաւ մինչեւ որ իր ընտանիքին մնացորդաց... ցրուած զանազան վայրեր, հաւաքուեցա... Հալէպ եւ 1924-ին մօրը առաջնորդութեամբ, երկու քոյրերով եւ կրտսեր եղբօր հետ, ոտք դրաւ Մէջերկրականի ափերը եւ հաստատուեցաւ Պիլէօ, Կարտան... քաղաքի կից, ոչ շատ հեռու Մարսէյլէն, շուրջ 30 քիլոմեթր: Հոն աշխատեցաւ ածուխի հանքը եւ հայրենակիցներուն հետ, յատկապէս Տիգրանակերտցիներ մեծամասնութեամբ հաւաքուած այդ շրջա... մանուկցեան հաւաքական կեանքի կազմակերպութեան:

Միհրան Նաղաշեան «Յառաջ»*ի 50-րդ տարեդարձին առթիւ, 1982 Օգոստոս... թիւին մէջ,* «Վկայութիւններ» *խորագր... տակ կ'ըսէր մեզի՝* «1925–ին, *Պիլէօ-Կարտանի ածուխի հանքին մէջ, աշխատած պահուս, յանկարծ լսեցի հայ ... ձայներ՝ Հայկական թե՛րթ, Հայկական թե՛րթ,* «Յառաջ»*: Փութացի անմիջապէս եւ հանքագործի ձեռքի լապտերով, ... մը հարիւր մեթր հողին տակ, առաջին անգամ տեսայ* «Յառաջ»*ը: Ձեռքէ – ձեռք անցաւ թերթը...»: Այո, Միհրան Նաղաշեանի համար հայ գիրը, հայ մամուլը եղաւ միշտ խորան մը պաշտամունքի եւ հայրենիքը, հայ հողին կարօտը ... ւական անէծ մը: 1929-ին, գնաց Մասէյլ, հաստատուեցաւ Սէն – Լուի ... յամփոփ թաղը ու սկսաւ ազգային, եկեղեցական եւ կուսակցական բեղուն գործունէութիւն մը: Հիմնադիրներէն էր Գէորգ Եկեղեցւոյ, այսինքն անոնցմէ ... րոնք շաբաթը վեց օր եւ օրուան մէջ 12 ժամ գործարան աշխատելէ յետոյ, ... ի՛նչ պայմաններու մէջ, ունէին եռանդը հաւատքը նուիրուելու հաւաքական գործին զոհելով իրենց արդար հանգիստի ժամերը եւ իրենց չունեցածը: Երկար տարիներ եղաւ թաղականութեան անդամ, եղաւ բծախնդիր գանձապահ, եղաւ այն անձը որ միշտ հասաւ եւ միշտ պատասխանեց բոլոր կարիքներուն: Երկրասէր տարիքին մտաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը Սէն – Լուի Ակնունի ենթակոմիտէին մէջ եւ 1947-ին մերձակայ Լա Փոմ թաղը փոխադրուելով անդամակցեցաւ Վարուժան խումբը: Անխախտ համոզումներու տէր, իր ազգային ձգտումներու մարմնացումը գտաւ իր կուսակցութեան հետապնդած նպատակներուն մէջ: Ունեցաւ աշխատանքի եւ պատասխանատուութեանց բեղուն տարիներ: Իր ... ջանին մէջ, եղաւ գործօն եւ նուիրեալ դէմք մը: Նաղաշեան ընտանիքը ... տակ ունի Սէն – Լուի հայաշատ թաղաման մէջ: Իր կինը, Հայկանոյշ Նաղաշեան, որ դժբախտութիւնը ունեցաւ կորսնցնելու երեք տարի առաջ, ... անդամուհի էր Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի տեղական մասնաճիւղին: Միհրան Նաղաշեան մինչեւ 1978 – 1979 տարիները մասնակցեցաւ կուսակցական կեանքին եւ կատարեց իր բոլոր պարտականութիւնները: Ապա, ապրեցաւ քաշուած կեանք մը, իր ընտանիքով շրջապատուած, ... Նադմոսկ, եւ այդպէս ալ մեկնեցաւ ... Զուսպ, ժուժկալ եւ չափաւոր էր իր արտայայտութիւններուն մէջ: Խօսքէ աւելի գործի մարդ էր: Իր պարթեւ հասակին եւ երբեմն խիստ դէմքին ետեւ կար ... սիրտ մը եւ վեհանձն հոգի մը:*

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ՝ ՊԱՏՄԱԲԱՆ Վ.Լ. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ – («Յառաջ»).– Վերջին շրջանին, Հայաստան – Հարաւ-Ամերիկա կապերը հետզհետէ կ՚ամրապնդուին՝ առանձին գործիչներու, միութենական պատուիրակութիւններու, արուեստական թէ գրրոցական շրջանաւարտներու փոխադարձ այցելութիւններով:

Այս անգամ, Արժանթինի եւ Ուրուկուէյի հայ գաղութները այցելեց Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի թղթակից անդամ, պատմութեան գիտութիւններու տոքթ. փրոֆէսօր՝ Վլադիմիր Բարխուդարեան: Արժանթինահայ Մշակութային Միութեան եւ Ուրուկուէյի Հայ Ազգային Կեդրոնի հրաւէրով, ան այցելեց մեր շրջանը Ապրիլ 24–էն մինչեւ Մայիս 8: Դիտել տանք, որ Վլադիմիր Բարխուդարեան՝ Ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկի փոխ – տնօրէն, հայ գաղթօճախներու պատմութեան մասնագէտ է: Հեղինակած է Նոր Նախիջեւանի հայ գաղութի պատմութեան նուիրուած երկհատոր աշխատութիւն մը, խմբագրած է հայրենի եւ հունգարական ակադեմիաներու համատեղ ջանքերով իրագործուած ստուար հատոր մը՝ հայ – հունգարական յարաբերութիւններու մասին, եւայլն:

Իր այցելութեան ընթացքին, Պուէնոս – Այրէսի մէջ Վլադիմիր Բարխուդարեան տուաւ մամլոյ ասուլիս մը, այցելեց գաղութի բոլոր կրթական հաստատութիւնները, հանդիպումներ ունեցաւ բազմաթիւ միութիւններու ներկայացուցիչներու հետ, հետաքրքրուեցաւ գաղութի պատմութեան հարցերով: Նոյն մարքաղիծը ունեցաւ Մոնթէվիտէոյի մէջ, թէեւ կրցաւ լիովին իրագործել իր բազմակողմանի տեսակցութիւններու ծրագիրը՝ գաղութին մէջ տարիներէ ի վեր տիրող պառակտումի եւ անմիաբանութեան մթնոլորտի հետեւանքով (գոր ո՛չ Արցախի շարժումը եւ ոչ ալ երկրաշարժի խրողութիւնները կրցած են մեղմացնել):

Թէ Պուէնոս – Այրէսի եւ թէ Մոնթէվիտէոյի մէջ, Բարխուդարեան դասախօսութիւններ տուաւ: Պուէնոս – Այրէսի մէջ ելոյթ ունեցաւ Մայիս 4–ին, Մարաշի Հայրենակցական Միութեան սրահին մէջ, նիւթ ունենալով՝ Մեծ Եղեռնը: Բացման խօսքէն ետք, զոր կատարեց Դր. Գարլոս Զուլաքեան, յանուն Արժանթինահայ Մշակութային Միութեան, խօսք առաւ հայրենի պատմաբանը, որուն խօսքերը զուգահեռաբար սպաներէնի կը թարգմանէր փրոֆէսօր՝ Անթառամ Ահարոնեան: Շուրջ երկու հարիւր ներկաներ հետեւեցան դասախօսութեան:

Մեծ նորութիւններ չբերաւ փրոֆէսօր Բարխուդարեան, կատարելով ընդհանուր ուրուագիծ մը Եղեռնի պատճառներուն, ընթացքին, հետեւանքներուն եւ 1915 – 18 թուականներուն տեղի ունեցած սպանդներուն: Իր խօսքէն ետք, տեղի ունեցաւ երկար ասուլիս, ուր ան պատասխանեց ներկաներու կողմէ կատարուած բազմաբնոյթ հարցումներու՝ Արցախի շարժման ու ներկայ վիճակին, Հայաստանի ընտրութիւններուն, վերակառուցման, պատմական վերագնահատումներու, քաղական կուսակցութիւններու պատմական դերին, մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումին, Սփիւռք – Հայրենիք կապերու, ռուսերէնի տարածման եւ այլ հարցերու մասին:

Իր փակման խօսքին մէջ, ան կոչ ուղղեց ազգային միասնականութեան, առանց անպայման հրաժարելու գաղափարախօսական տարբերութիւններէ, սակայն ընդհանրական շահերը գերադասելով անհատական շահերէն, երեւոյթ մը որ – ինչպէս ինք գիպուկ կերպով նկատած էր – մեր շրջանի հայութեան տարիներու անմիաբանութեան հիմնական աղբիւրներէն եղած է:

ԹՂԹԱԿԻՑ

քաջալերել, բարոյապէս եւ նիւթապէս: Առատաձեռն էր: Ջէր մոռնար, իր ընտրութիւններուն համաձայն, ամէն առիթով՝ ձեռնարկ, տօն, տարեդարձ բերելու իր նիւթական օժանդակութիւնը:

Միհրան Նագաշեանի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ, Ապրիլ 25–ին, Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին: Հոգեւոր հովիւ՝ Շահան Խաչակիր Քահանայ Տէոէեան ճիշդ բառերով շեշտեց անոր արժանիքները, ե՛ւ որպէս մարդ, ե՛ւ որպէս ազգային կեանքի դերակատար: Մարմինը ամփոփուեցաւ Լա Փէն – Սիւռ – Հիւլոնի գերեզմանը, ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Ցարգա՛նք իր յիշատակին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ԷՋՄԻԱԾԻՆ
ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒ 3

Մայր Աթոռի դիւանը ներկայիւս հրատարակում է շարունակութիւնը՝ Ս. Էջմիածնի Կաթողիկոսարանիս նուիրաբերուած գումարների, Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալների օգտին:

	տոլար
1 – Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարան	30·000
2 – Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութիւն (Լիզպոն)	304·744
3 – Եգիպտոսի Հայոց Թեմից՝ Գահիրէ եւ Աղեքսանդրի (առաջին նուազ)	50·000
4 – Դր. Ժիրայր Գարեգին (Միացեալ – Նահանգներ)	5·000
5 – Օր. Կարոլ Տէր – Պօղոսեան	2·000
6 – Տոքթ. Գ. Հոլլովէյ (Միացեալ – Նահանգներ)	400
7 – Հայ Երիտասարդաց Միութիւն՝ Գոմոթինի (Յունաստան)	7·274
8 – Ֆիննական Բարեսիրական Հաստատութիւն (Հելսինքի)	10·000
9 – Հայ Երիտասարդական համայնք՝ Ջինտորֆ (Գերմանիա)	2·527
10 – Հայ մի ընտանիքից՝ Եոհանեսբուրկ (Հարաւ Ափրիկէ Հանրապետութիւն)	422
11 – Հայ Աւետարանչական Միութիւն՝ Ն. Ճըրզի (Միացեալ – Նահանգներ)	10·000
12 – Հայ Աւետարանչական Միութիւն՝ Ն. Ճըրզի (Միացեալ – Նահանգներ)	15·000
13 – Գաբրիէլ Պահատուրեան (Լիոն)	5·000
14 – Հայ Մշակութային Միութիւն (Բատեն – Վիւրտենպերկ)	5·000
15 – Դր. Ռապըրտ Հէքիմեան (Ն. Ճըրզի (Միացեալ – Նահանգներ)	50·000
16 – Հայոց Եկեղեցու համայնք (Ֆըրանֆուրթ)	7·150
17 – Հայոց Եկեղեցու համայնք (Շըթութկարտ)	16·450
18- Cutodia Di Terra Santa (Jerusalem)	15.000
19- Elisabeth Tuers (Spania)	100
20- Gabrielle Reccie (Roma)	500
21- R. Rontana (Vatican - Roma)	300
22- Greque Orthodox Mitropolit Damaskinos (Genève) 2968 dolars + 4750 Francs Suisse=	4.830
23- Joseph Schuyltsentraat	150
24- Survival International Gottingen (Swedia)	7.138
Ընդհանուր գումար՝	548·985
Նախորդ՝ Յունուար 30–ի ցուցակից՝	495·460
1989 Ապրիլ 29–ին ընդհանուր գումարը՝	1·044·445

Եւ՝

1 – Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոս կը տրամադրէ Մայր Աթոռիս 100·000 տոլար Լենինականի Ս. Աստուածածին Եկեղեցու վերանորոգման եւ բարեզարդման համար:
100·000 տոլար

2 – Դր. Սարգիս Սողանալեան Մայր Աթոռիս փոխանցած է իբրեւ կանխավճար Տաթեւի վանքի վերանորոգման հաշուին՝
100·000 տոլար

3 - Cardinal Frantisek Tomasek (Prague-Tchecoslovaquie) 200.000 ռուբլի

Վերոյիշեալ 1·044·445 տոլար գումարով եւ յետագայ նոր նուիրատուութիւններով գոյացած ընդհանուր գումարը, պիտի յատկացուի աղէտեալ շրջաններում շինարարական գործի իրականացման, որի մասին մօտ ապագայում դիւանս պիտի հրապարակի յատուկ հաղորդագրութիւն:

Նուիրատու անձինք կարող են իրենց նուէրը փոխանցել հետեւեալ հասցէին.–

Union des Banques Suisses
8, rue du Rhône
Genève - SUISSE
Compte Catholicos Vasken Baldjian
Fond Sinistrés d'Arménie.

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «Երեւան» ընկերակցութեան ու «Գրասիրաց»ի նախաձեռնութեամբ, Ապրիլ 24–ի նախօրեակին, Դանիէլ Վարուժանի կեանքին ու ստեղծագործութեան նուիրուած դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է: Բանախօս՝ Մարի Դանիէլեան, վերլուծելով Վարուժանի ստեղծագործութիւնը. ընդգծած է որ ան կ՚արտացոլէ իսկական կեանքը, հասարակութեան բարդ խնդիրները:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնին մէջ, Մայիս 14–ին, Հայաստանէն ժամանած յատուկ պատուիրակութիւնը (Լ. Սահակեան, Կ. Դալլաքեան, Վ. Ղազարեան) հանդիպում մը ունեցած է գանատահայ գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւններու շուրջ 25 ներկայացուցիչներուն հետ: Մասնաւոր առաջադրանքներով Գանատա եկած պատուիրակութիւնը գլխաւորող փոխ վարչապետ Լ. Սահակեան նշած է հաւու եւ արջառի միսի մշակման սարքաւորումներու անմիջական անհրաժեշտութիւնը: Ժողովը յարմար գտած է հաւու եւ միսի մշակման ու արտադրութեան սարքաւորումներու ծրագիրը: Մոնրէալ իր եռօրեայ կեցութեան ընթացքին, հայրենի պատուիրակութիւնը կարճ այցելութիւններ տուած է հայկական կարգ մը հաստատութիւններու եւ Մայիս 15–ին մեկնած է Թորոնթօ, հոն եւս հանդիպումներ ունենալու համար, եւ ապա անցնելու Միացեալ – Նահանգներ:

**

ՊՈԼՍՈՅ «Աթաթիւրք» Մշակոյթի կեդրոնին փոքր համերգասրահին մէջ, Մայիս 16, Պօյաճըգիւղի Ս. Երից Մանկանց Եկեղեցիին «Սայեաթ Նովա» դպրաց Դասերգչախումբը համերգ մը տուած է՝ նուիրուած Գրիգոր Սինիի մահուան յիսնամեակին: Մեծ երգահանին ստեղծագործութիւններէն քաղկացած երգահանդէսին բացման խօսք ըրած է Բագարատ Էսթուքեան: Մելիք Կավրիլօֆի ղեկավարած երգչախումբին ընկերակցած է պատանի դաշնակահար Սայեաթ Ջամճը: Համերգը կրկնուած է Մայիս 17–ին, նոյն սրահին մէջ:

**

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մայիս 13, ստուար բազմութեան մը ներկայութեամբ, Շնորհք Արք. Գալուստեանի ձեռամբ, բացումը կատարուած է երկու արուեստագէտ – նկարիչներու ցուցահանդէսին: Ներկայացուած են ծանօթ արուեստագէտ Հրանդ Լուսիկեանի շուրջ 30 նկարները: 1954–ին Տիգրանակերտ ծնած, Ս. Խաչ Դպրեվանք յաճախած, Երուսաղէմի Ժառանգաւորացը աւարտած Արամ Վրդ. Աթէշեանի առաջին այս ցուցահանդէսին ներկայացուած են 24 փորագրութիւն՝ քաղուած Աստուածաշունչի հին ու նոր կտակարաններէն:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Համակերպած՝ գիպուածին այս կերպ կարգադրութեան, կը մտադրեմ այցելել այդ մէկ երկու օրուան մէջ դպրոց, եկեղեցի, որբանոց ու բոլոր այն վայրերն որոնք պատմական դարձած էին այլ եւս՝ վերջին փայլուն ինքնապաշտպանութեան առթիւ:

Մեր մօտերն է Միացեալին բացած դպրոցը, վերի թաղին եկեղեցւոյն շրջափակին մէջ: Ընկերութեան կողմէ ղրկուած երկու ուսուցիչներ սատանձնած են աճապին թուով ուսանողաց դաստիարակութեան գործը, հազիւ մէկ երկու տեղացի դասատուներ ունենալով իրենց տնօրինութեան տակ՝ իբր օգնական:

Հոգեկան սփոփանք մըն է տեսնել դըպրոցականներու լեգէոնը – Տէօրթ – Եօլի պաշտպան այդ ներկայացուցիչք, – ամանք չափւրաւոր, ուրիշներ ամղաններ հագած, մէկ քանիներ տաբատով, եւ ամէնո՛ւն ձեռքը գիրքէ ու տետրակի հետ՝ անխուսափելի կերպով նարինջ ու նարինջ. Պարտէզն ուր տղաք իրենց զբօսանքի ժամերը կ՚անցունեն՝ ծածկուած է այդ պտուղին կեղեւներուն տակ: Կայտառ դէմքեր ունին ամէնքն ալ, ժիր, մտացի աչքերով. բայց ափսո՜ս որ մայրենի բարբառին գլխովին անգիտակ՝ անձնիւր տղայ չինականի կոշտ թուրքերէն մը ունի յար իր շրթունքին վրայ: Ու ինչպէ՞ս չանդրադառնալ նորէն դըպրոցի աւագ դերին որ կոչուած է կատարել վաղուան Հայութեան այս մատաղատի երամին մէջ:

Զանգակը կը հնչէ. դասամուտի ժամն է: Տղայոց այդ մեծ գանգուածը մասերու բաժնուած է հիմա: Խումբերէն մին դասատուի մը առաջնորդութեամբ եկեղեցի կը մտնէ. հոն, գետինը ծալապատիկ նստելու եւ ուսանելու. ուրիշներ կ՚երթան առաջնորդարանին մէկ փոքրիկ սենեակը, մնացեալ մասը կը քաշուի շրջափակին վրայ բացուող դասարաններու պէս տեղեր մը՝ շարք – շարք գրասեղաններով, որոնք սակայն, – թէ՛ դասարան, թէ՛ գրասեղան, – շատ անձուկ կուգան ուսանող մանկութեան այդ հոծ խռնումին առջեւ: Տեղի այդ նեղուածքը նկատի առնելուն էր որ Զօք – Մարզուանցի երիտասարդներ ձեռնարկած էին մեծ ու փառաւոր վարժարանի մը կառուցման, որ կիսաւարտ մնացած էր հոն, ժամին քովիկը, Զարգի ահեղ ուրականը Կիլիկիոյ վերեւ շրջելուն հետեւանօք: Ե՞րբ պիտի ըլլայ արդեօք այն օրն ուր Զօք – Մարզուանցի սաներ իրենց նորակերտ դպրոցին սեմէն ներս մտնեն եւ հոն, մաքուր սրահներու մէջ, առատ օդով եւ առատ լոյսով՝ աշխատին ու կըրթուին:

Անպայման վիշտով մը կը լեցուիմ երբ փողոցի մը ծայրը՝ շէնքէ մը ներս կը մտնեմ որուն «Աղջկանց վարժարան» անունը կուտան: Գետնի վրայ յարկ մը, օդու լոյս շատ դժուարաւ ընդունելու պայմաններու մէջ: Աւելին կայ. ուխտանի մօտ աշակերտուհիներու հոգը յանձնուած մէ՛կ վարժուհի: Հէ՛ք ծնողներ, այն հաւատքն ունին թէ իրենց աղջիկները դըպրոց յաճախելով բան կը սորվին...: Մէկ – երկու փողոց վար, կրկին աղջկանց վարժարան մըն է այցելածս, հոն ալ յիսուն սանուհիներ կան՝ յանձնուած դարձեալ մէ՛կ վարժուհիի խնամքին:

Հասած ենք վարի թաղ: Վարի ժամուն մօտերն ալ կայ մանչերու դպրոց մը: Հոն, այդ շրջափակին վրայ նայող շէնք մը կայ ուր նորոգութիւններ կը կատարուին եւ ուր քանի մը օրէն պիտի խմբուին արձանագրուած երկսեռ որբեր, պաշտօնական բացումը կատարելու համար Որբանոցին: Ընդունելիք աղջիկ որբերու թուոյն համեմատ՝ վարժուհիներու ընտրութիւնը կ՚ընենք, տեղացի ներկայացուցիչի մը խորհրդակցութեամբ, եւ կ՚արձանագրենք անոնց գրենական պիտոյքը:

Անձրեւը դադրած է ալ, եւ արեւը գեղածիծաղ կ՚երեւի ամպոտ երկինքէն, մարգարտայեռ սաւանի մը վերածելով գետնի յօղաթուրմ դալարիքը: Դըպրոցէ դպրոց դեգերումներուս պահուն՝ չէի կրցած դեռ հիացմամբ դիտել այս պատմական Տէօրթ – Եօլի դիրքերով ու տեսարաններով, ծառերով, պատնէշներով ու քաջերով: Քաղաքին ամայի մէկ թիկունքին վրայ արձանացած՝ սըխրանքո՛վ կը դիտեմ հիմա չորս բոլորս:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

րոցներ պիտի չբացուին երկրին մէջ: 1923–ին, Աթաթիւրք արգիլած էր կրօնական դպրոցները, բայց 1952–ին, Դեմոկրատներու յաղթանակէն ետք, արգելքը վերցած էր:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ Քաննի փառատօնը վերջ գտաւ, բայց ոսկի մրցանակը որ տրուեցաւ ամերիկեան «Սէքս լայզ էնտ վիտէօ թէյփս» ֆիլմին, մեծ խանդավառութիւն չստեղծեց: Դատակազմի յատուկ մրցանակին արժանացան մէկ ֆրանսական՝ «Թոօ Պէլ Փուր Թուա» (Պ. Պլիէ) եւ մէկ իտալական «Նուովօ չինեմա փառատիզօ» (Ճուզեփփէ Թոռնաթոռէ) ֆիլմերը:

ԽՈՄԷՅՆԻ, 89 տարեկան, ներքին արիւնահոսութենէ ետք, յաջող գործողութեան մը ենթարկուեցաւ (տասմոքս):

ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ բանուորական կուսակցութեան մարտիկները Սղերդի մօտ էրուհ գաւառակին մէջ վեց հոգի սպաննած են, որոնցմէ երկուքը զինուորականներ էին: Քիւրտեր կրակ բացած են նաեւ Էլազըղի մէջ բանուորական հանրակառքի մը վրայ. երկու բանուոր մեռած, երկու հոգի ալ վիրաւորուած են, 3 Քիւրտեր ալ զոհ գացած են:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Վերջին՝ ոմանց համար, բայց ո՛չ Վալանսի Հ.Մ.–ին՝ որ տակաւին խաղալիք երկու մրցումներ ունի՝ այս չաբթու վերջը Աժաքսիոյի մէջ եւ Յունիս 3–ին, իր դաշտին վրայ, Ալինեոնի դէմ՝ որ ախոյեան է այս խմբակին:

Անցեալ շաբաթ իրիկուն Վալանս, Նիմի դէմ, անակնկալ տկարութիւն մը ունեցած է երկրորդ կիսախաղին եւ պարտուած է 5 – 1–ով: Առաջին անգամն է որ կ'արձանագրենք այդքան մեծ տարբերութիւն մը՝ ի վնաս հայանուն ակումբին: Վալանս ութերորդ է դասաւորումին վրայ:

Անյաջող նաեւ՝ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսին՝ որ Ամպէրիէօյի մէջ, պարտուած է 2 – 1–ով: Հ.Մ.Ը.Մ. մրցաշարքը կը վերջացնէ դասաւորումին երկրորդ աստիճանին վրայ. յառաջիկայ մրցաշրջանին եւս պիտի պայքարի նոյն շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ: Մաղթենք, վերելքի յաւակնութիւններով:

Նոյն դասակարգի մէկ ուրիշ խմբակին մէջ, Վալանսի երկրորդ կազմը հինգերորդ տեղը կը բռնէ, յաղթելէ յետոյ Շասըլէյի 3 – 0–ով:

Թէեւ պարտուած Կափի մէջ (2 – 0), Սէն–Թ'Անթուանի Հ.Մ.–ը յաջողած է պահել իր տեղը լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ: Իններորդ է: Յառաջիկայ մրցաշրջանին ալ Սէն–Թ'Անթուան հայանուն ակումբներէն միակը պիտի ըլլայ, լիկի այդ բարձրագոյն դասակարգին մէջ պայքարող:

● ԱՐՄԵՆԻՕ՝ ՏԵՂՔԱՑԼ

Արժանթինի բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութիւնը կը վերջանայ այս օրերս: Պուէնոս–Այրէսի հայանուն ակումբը, Արմենիօ անյաջող է: Իր վերջին երկու արդիւնքները՝ պարտութիւն Ռօզարիոյի առջեւ (1 – 0) եւ նաեւ՝ խաթուսխնթէսի (3 – 1), դասաւորումին վրայ, Արմենիօ 19–րդ է, վերջընթեր:

● ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Նոր անուն մը Քաննի արհեստավարժ առաջին կարգին մէջ՝ Համբարձումեան: Խաղացած է Շաբաթ օր Նանթի դէմ, իբրեւ պաշտպանող:

Համբարձումեան նորահաս մըն է: Անցեալ մրցաշրջանին մաս կը կազմէր Սէն–Թ'Անթուանի Հ.Մ.–ին: Անկէց ի վեր պէտք է լայնօրէն յառաջդիմած ըլլայ որ արժանացած է մանելու բարձրագոյն դասակարգի խումբին մէջ:

ԹԷՆԻՍ

ՀՌՈՄ՝
ԱՂԱՍԻ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԱԻԱՐՏԱԿԱՆԻՆ

Հայ՝ հօրը կողմէ միայն, ամերիկացի Անտրէ Աղասի վերստին կը զբաղեցնէ եւրոպական մամուլը, քանի որ, երկու շաբաթէ ի վեր, Եւրոպա է: Կը սպասուէր որ յաղթէր Հռոմի մրցաշարքը՝ ուր հասած էր աւարտականին, սակայն, երկար պայքարէ մը վերջ, պարտուած է իրեն պէս երիտասարդ Մանչինիէ (Արժանթին):

Աղասի, անցեալ աշնան, ֆիզիքական տկարութիւններ ունեցաւ եւ իր վարկը ինկած էր քիչ մը: Այսուհանդերձ, կը մնայ աշխարհի լաւագոյն խաղացողներէն մէկը, կը գտնուի ընդհանրապէս առաջին հնգեակին մէջ:

Եթէ անակնկալ անհանգստութիւն մը չունենայ, Աղասի պիտի մասնակցի անկասկած Ռօլան Կարոսի մրցաշարքին՝ որ կը սկսի Մայիս 29–ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարգար Ծերուկեանի մահուան առթիւ իր զաւակները 500 Ֆր. կը նուիրեն իր սիրելի «Յառաջ»ին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Գայեանէ Գրիգորի Եղիկեան կը փնտռէ իր բարեկամը՝ ՖՐԱՆՍԻՍ ԲԵԼԻԿԵԱՆԸ, ծնած 1949–ի չուրջ: 1960–ական տարիներուն տեղափոխուած է Ֆրանսա, Վերսայլ: Նամակագրութիւն պահած են մինչեւ 1969: Լուր ունեցողներէն հեռաձայնել. –

43. 20. 04. 23

MARSEILLE

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de l'Eglise Arménienne Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ

dans les salles du Centre Culturel
Saints Sahak - Mesrop
les 26, 27 et 28 mai de 10h. à 18h.

Programme
26 mai *Inauguration à 19 h.*
27 mai *De 15 h. à 18h. Animation musicale et artistique*
28 mai *Journée consacrée à la mère arménienne*
— 10 h. Messe Solennelle par Mgr. Hagop VARTANIAN
— 11h30 Requiem.
— 15h. Défilé de costumes arméniens
— 17h. Tirage de la tombola.

Pendant toute la durée de la Kermesse vente et exposition de tableaux, bijoux, livres, broderies, objets divers.

RESTAURATION SUR PLACE
SPECIALITES ARMENIENNES

Marcel HOULIER, Maire de Chaville
Conseillé Général des Hauts-de-Seine

S.O.S. ARMENIE
Paris - Ile de France

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

organisent suite à l'opération aide à l'Arménie

une Soirée
BILAN - PERSPECTIVE

le Samedi 27 Mai à 20 heures 45

Au Cinéma «LE CHAVILLE»
960, avenue Roger Salengro

Avec la participation de :
Claude MUTAFIAN (Prof. Univer. Paris-Nord)
Haroutioun KEVORKIAN (Historien)
Dr.Hovhannès HOVHANNESSIAN (Psychiatre)
Laura FORLANI-PARSEGHIAN (Présidente C.B.A.F.)
Krikor PAPAZIAN (Secrétaire Général S.O.S. Arménie)

■ Diaporama ■ Film vidéo

— Entrée libre —

28 MAI
Fête Nationale Arménienne
ANNIVERSAIRE DE L'INDEPENDENCE
de EREVAN à PARIS
Dimanche 28 MAI

FETE CHAMPETRE

AU COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
de 15 heures à 23 heures
——— Entrée libre ———

... Tables rondes — Conférences débats — Foire aux livres — Films vidéo d'Arménie — Bar-Buffet — Chants-Danses ...

Organisée par :
F.R.A. DACHNAGTSOUTIOUN ALFORTVILLE
F.R.A. DACHNAGTSOUTIOUN ISSY LES MOULINEAUX
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE PARIS

KARABAGH ARMENIE — UNITE LIBERTE

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ հայ հասարակութիւնը մասնակցելու
ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ–ի մը
որ տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Յունիս 8, ժամը 20.30–ին
Փարիզի «Լիւթէսիա» պանդոկի սրահներուն մէջ

Ամփոփում ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ եւ ՔԵՍԱՊԻ մէջ տարուած աշխատանքներուն:
Ծրագիր 1989 տարեշրջանի, ի մասնաւորի ներկայացում ամառնային յառաջիկայ արշաւներուն, դէպի խորհրդային Հայաստան եւ Քեսապ:

Լուսանկարներու ցուցադրութիւն: Լուսարձակում:
Դասախօսութիւն եւ վիճաբանութիւն:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

AUDITION DE MUSIQUE
des élèves de la M.C.A.
PIANO — VIOLON — GUITARE
Samedi 27 mai à 15 heures

Sous la présidence de
M. O. SURMELIAN
Professeur de violon
Diplômé de l'Académie de Vienne (Autriche)
Ex-professeur du Conservatoire National du Liban
et de l'Académie des Beaux-Arts de Beyrouth

——— Entrée libre ———

2e *Représentation*
SPECTACLE
Ensemble de Danses
«BAREKAMOUTIOUN»
de EREVAN
32 Jeunes d'Arménie

Sous la Présidence de
M. Laurant CATHALA,
Député - Maire de Créteil
et de
M. René ROUQUET,
Député - Maire d'Alfortville

Mercredi 31 mai à 20 h 45 précises
SALLE G. DUHAMEL
7, ave. G. Duhamel
94000 CRETEIL (Mont-Mesly)
(N. 19, limite Bonneuil, à droite)
sur réservation
Tél. : M.C.A. 43. 76. 55. 89

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Մայիս 27, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Մերոյ՝ Ելանելոյն ի Վիրապէն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կիրակի օր, Մայիս 28, Բ. Կիրակի Զկնի Հոգեգալստեան: Տօն է Կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածնի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10.30–ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Պատարագի ընթացքին՝ «Հայր Մերոյն» առաջ՝ մասնաւոր ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի՝ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ:

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix
Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

le 1er Juin à 20 h 30

50 lithographies offertes
par le peintre Fasianos
seront mises en vente au profit des victimes
du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations,
s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 27-28

SAMEDI-DIMANCHE
27-28 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.021 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.021

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՏԷՐ ՈՒՆԻ

Երէկ, իր տառապանքին չափ մեծ ու անոր դէմ տարած յաղթանակներուն չափ ամրակազմ իր պատմութեան գիրքին մէջ, ժողովուրդ մը աղուոր էջ մը գրեց:

«Գիտութեան չղթայումը» խորագրուած է այդ էջը. կամ՝ «կա՛նք, պիտի լինենք» կամ «Մայիս 28»:

Հողին յառած թշնամի աչք. կեանքդ հարուածող թշնամի բազուկ. Մայիսի արեւուն փոխարէն Հայու վրէժ ու երազ ծծող դաշտեր:

Ժողովուրդ մը՝ գինուոր, ժողովուրդ մը բանակ, որ «Հայ, Ջուր, փամփո՛ւշտ» կ'աղաղակէ, ու աղաղակը միայն ի՛ր սրտին մէջ արձագանգ կը գտնէ: Ծանօթն ալ ինք է, թիկունքն ալ:

Ջարդուա՛ծ, կոտորուած, կոտորակուած ժողովուրդ. սրտի՛ չափ մնացած: Սիրտ որ կը տոկայ, կը բաբախէ: Սիրտ որ արիւն կը մղէ հողին, ջուրին, դաշտին, լերան: Անոնց վրայ վառած արեւը պէտք չէ՛ մարի ու չի՛ մարիր:

Կուգան տասնամեակներ ու կ'անցնին:

Երէկուան երազ ծծող պայքարի դաշտերը մոռացումով ջրելու փորձեր կ'ըլլան:

Հզօր չէներու առոյգ երգին քովէն խժաձայնութիւնը «մոռնա՛լ, մոռնա՛լ» կը փսփսայ չարունակ:

Ո՛չ, կը պատասխանէ լռութիւնը:

Երկխօսութիւնը տասնամեակներ կը տեւէ: Նոր ընձիւղումի դալար ծիլերուն հով սեւ մանգաղներ զետեղած տասնամեակներ. Շղթաներ նորոգելու խենթ փորձով անցած տասնամեակներ:

Սակայն խենթութիւնն ալ, սխալն ալ, մոլորումն ալ վերջ կ'ունենան:

Սրտի չափ մնացած ժողովուրդը ամէնէն լաւ գիտցողն էր ատիկա:

«Մոռնա՛լ, մոռնա՛լ» յանկերգող խժաձայնութիւնը չի յաջողիր վերածուիլ «մեռնի՛լ, մեռնի՛լ»ի:

Նոր օրերը – անհեթեթութեան փորձէն անցած – ա՛լ ուրիշ բաներ կ'ըսեն: Պատմութեան էջերը կը յաջորդեն իրարու: Այսօր հզօր ձեռք մը հոն նո՛ր մելանով կը գրէ: Լռութեան յաղթանակին թաթխուած գրիչներ «Ղարաբաղ», «Անդրանիկ» «Սարդարապատ», «Եռագոյն դրօշակ», «Մայիս 28» կը գրեն խոշոր, անջնջելի տառերով:

Երէկուան արիւն ծծած դաշտերուն մէջ ժպտող քարերով յուշարձան մը ծաղկած է. անոր զանգակներուն մրմունջը յաղթած է ամէն խժաձայնութեան: Սրտի չափ ժողովուրդին հի՛ն, շատ հին երգը կ'երգեն այդ զանգակները բոլոր հովերուն:

Երգը՝ ինծի, քեզի, այսօր ամբողջ աշխարհին ծանօթ ու սիրելի. երգը՝ որ «Հայ, Ջուր, փամփուշտ» աղաղակը թարգմանեց՝ ապրի՛լ,

Երգը՝ որ Ստալին – աքսոր – մահ երրորդութիւնը թարգմանեց՝ ըլլա՛լ:

Երգը՝ որ այնքան դառն լռութիւններով սնանեցաւ ու դարձաւ այնքա՛ն քաղցր ու այնքա՛ն հզօր:

Երէկ, հոս, տկար ձեռքով պատմութեան մեծ էջ մը գրուեցաւ:

Այդ պատմութիւնը, այդ էջը մէ՛կ տէր ունին. ինչպէս երէկ, նաեւ այսօր եւ վա՛ղը:

Ջանուք ընջելու, մոռնալու զիլ հրամայականին դէմ լռութեան ու համբերութեան պատ քաշած ժողովուրդը. ան որ կեա՛նքը տուաւ, բայց պահեց իր պատմութիւնը. պահեց իր երազները:

Անոր յաղթանակի տօնն է այսօր: Այդ մեծ տէրոջ. ամենակալ ու ամենահզօր: Այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեան:

Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆԱՑՈՒՄ ՄԱՅԻՍ 28-Ի ԵՒ ԵՌԱԳՈՅՆԻ

Վերջին օրերս, մանաւանդ, շատ խօսուեցաւ այս մասին եւ անմիջական կը նըկատուէր որ տեղ փաքբօ խիրացուելէ եսք Հայաստանի ժողովուրդին կողմէ, իշխանութիւններն ալ տեղ եուլէ ճանչնան Մայիս 28-ի Հայաստանի Հանրապետութեան Անկախութեան հռչակման թուականը, այս ձեւով հաստատելով թէ 1918 Մայիս 28-ին է որ կ'իրագործուէր հայ Պետականութեան ստեղծումը եւ ինչպէս կ'ըսէր մեր ողբացեալ խմբագրապետը, երբ դեռ ուրացում կը տիրէր, մէկը – Մայիս 28 – ծնունդն է, միւսը – Նոյեմբեր 29 – մըկըրտութիւնը:

Ուրեմն Հայաստան կը ստանձնէ վերջապէս ի՛ր պատմութիւնը: Այս մասին վերջին տեղեկութիւնները կուտար կուսակցական Ա. քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան «Արմէնփրէս»ի հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին, Մոսկուա: Ի պատասխան Մայիս 28-ի վերաբերեալ հարցումին, ան կը պատասխանէր.–

«Այդ առթիւ բազմիցս արտայայտուել եմ: Հայ ժողովուրդը դարեր շարունակ զրկըւած լինելով իր Պետականութիւնից, դրա վերականգնման հնարաւորութիւն ստացաւ ազգային ազատագրական շարժման վերելքի, մեծ Հոկտեմբերի յաղթանակի ազդեցութեան շնորհիւ: Այսօր յեղափոխական վերակառուցման պայմաններում, վերացւում են շատ սպիտակ բծեր, վերականգնւում է պատմական ճշմարտութիւնը մեր երկրի ժողովուրդների ճակատագրի մասին: Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի 1988 թուականի սեպտեմբերեան պլենումը, ընդգծեց հայ ժողովրդի պատմութեան մի շարք իրադարձութիւնների վերաիմաստաւորման անհրաժեշտութիւնը: Դրանցից մէկը 1918 թուականի Մայիսի 28-ը Հայոց Պետականութեան հաստատման օրը ճանաչելու հարցն է դրա խորհրդանիշով՝ Եռագոյն դրօշակով հանդերձ: Այս հարցի առթիւ մենք բազմաթիւ նամակներ ենք ստացել հանրապետութեան աշխատաւորներից,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԷ՛Յ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ...(*)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Յիշո՞ւմ ես, Աբով – Նահանջ էր այլ տեղ,
Ու լեղապատառ քայքայման խուճապ.
Ու որպէս խրտնած ու գինով ճախիր
Ռուսաց զօրքերի փախուստն հայշտապ:
Նետել էր Լենինն իր պատգամը – Տո՛ւն
Ողջո՛յն տառապող երկրին ու մարդուն,
Ողջո՛յն ոսոխի՛ն, ողջոյն պարտեալի՛ն
Ողջո՛յն բոլորին եւ դարձ – դէպի տուն...

Յիշո՞ւմ ես, Աբով.–
Գալիս էր նորից, արիւնոտ դնչով
Նոյն հրէշը սեւ ժանիքը սրած,
Որպէսզի անզուսպ թափով մի վերջին՝
վերջին բեկորին տայ վերջին հարուած...

Եղե՞լ է արդեօք դարերի խորքում
Աւելի մթին, անյոյս ճգնաժամ՝
Երբ օրհասական Հայոց աշխարհի
Սիրտը վիրաւոր ու արիւնաքամ,
Յաւիտենութեան վիհերից առկախ՝
Դադարեց մի պահ...

Յիշո՞ւմ ես, Աբով – Երկինքն էր սառել,
Չկար բարեգութ եւ ո՛չ մի աստուած.
Ու երկիրը մեր՝ կենդանի մեռել,

Ընկել բորենու կլափի դէմ բաց...
Ու ճակատագրի մատեանում անպէտ
Մի ձեռք անողոք
Դրել էր արդէն տխուր վերջակէտ...

Երկինքն էր սառել ու չկար Աստուած...
Բայց ահա՛, ահա՛, հէքեա՞թ թէ հրաշք.
Ծառացաւ մի մարդ,
Հրաշքից փախած ու հրա՛շք մի մարդ.
կանգնեց նա դաշտում մեր Արարատեան,
Դիակների մէջ եւ ագռաւների,

Եւ հաւատքն արած պողպատեայ վահան,
Եւ սէրն հայրենեաց մի շեփոր ռազմի,
Սոված, սարսափած մարդկանցից վհատ
Դարբնեց մի բանակ,
Եւ որպէս ոխից շիկացած երկաթ՝
խփեց ոսոխին ճակատին անարգ...

Յիշո՞ւմ ես, Աբով, թէ ո՞նց ապրեցան
Հայոց աշխարհի զարմերը վերջին,
Երբ չկար Աստուած, երկինքն էր դաժան.
Յիշո՞ւմ ես կրկին,
Աւեղ Բէլի դէմ ծառացող Հայկին
Եւ նրա թոռան.
Թո՞ռն էր Հայկի, զա՞րմը Վարդանի,
Դաւի՞թն էր մանուկ,
Հայոց լեռներում յայտնուած ոգի՞...
Յիշո՞ւմ ես նրա ճակատը պայծառ,
Անունն անթառամ –
Մանուկեան Արամ...

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Կռիւ էր, երգ էր, խաղ էր մահի հետ,
Թշնամին՝ յոխորտ ճակատների վրայ,
Եւ ինչպէս պրկած աղեղի սուր նետ՝
Նրա թիկունքին
Սեպո՛ւհն էր խիզախ եւ իր այրուձին...

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Արաքսի ափին վերջալոյս էր վառ
Եւ բլուրների լանջին հեռակայ՝
Սուինամարտի բոցկլտող անտառ.
Դաշտում վիրաւոր ձիերի խրխինջ,
Հովտում՝ մռթռող թշնամու բառաչ
Եւ խրամների երախից քանդիչ
Գնդացիրների բոցավառ շառաչ:

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Փշրել էր նորից իր ժանգոտ շղթան
Արտաւազդների զայրոյթը հզօր.
Քանդել էր նորից թումբերը համայն
Հայկազունների ոգին թեւաւոր.
Եւ ատամների կրճտող քէնով,
Որպէս վրնջող ու կատաղած ձի՝
խածել էր շեղբից մահուան մանգաղի...

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Դուրս էին խուժել առասպելներից
Նախահայրերի ոգիներն հսկայ
Ու եղել կռւող զօրքին զինակից.–
Հասել էր Սասնոյ Դաւիթը մրրիկ,
Ու եղել մարտում
Աննահանջ թափով յաղթող Անդրանիկ.
Եկել էր որպէս մի նոր Գայլ – Վահան
Նիկո՛լը Դուման.
Եկել էր Մուշեղը Մամիկոնեան,
Պահած ճերմակ ձին,
Պահած եւ հոգին, պահած եւ անուն,
Ու փոխած միայն, միայն ազգանուն
Եւ դարձած Մուշե՛ղ մի Աւետիսեան...

Եւ ինչպէս Մանուէլ վէրքերով առատ,
Մահից եղկ մահուան թմբիրը թօթված՝
Թամբել էր իր ձին ու դարձել Մուրատ,
Մարտիկ մի ահեղ,
Որպէսզի անփայլ մահով չմեռնի
Եւ թողի պայծառ քաջութեան անուն
Սրտում մեծագործ իր ժառանգների...

Չյիշե՞լ նրանց – Դաշնակ Շեփրին,
Եւ դիւցազնութեան լոյս ոլորտներում
Շողացող աստղին վարազո՞յր քաշել.
Չյիշե՞լ. ինչո՞ւ,
Թողել, ուրանալ անցեալ մի շքեղ
Ու դառնալ գնչո՞ւ...

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Նրաշտ մի հովտից, անանուն դաշտից
Պողպատ առ պողպատ
Դարերին նետուած կամուրջ մի հսկայ –
Օ՛ Սարդարապատ...

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Սրտերի գրոհ ու կամքի հեղե՛ղ,
Ոգու ուրակա՛ն,
Ու մետաղացած բազուկներ ջրդեղ՝
Հրաբուխներից տեղահան անտա՛ռ
Ու երկնքի դէմ գալարուող թաքա՛ռ –
Յիշո՞ւմ ես ապա՝
Մոռացուած մի գիւղ, մի խուլ կայարան –
Ղարաքիլիսա
Ու Բաշաբարա՛ն...

Քաջալանջ Հայկից թող մինչեւ Տիգրան,
Ու պերճ Տիգրանից մինչ Կարմիր
Վարդան,
Ու մինչեւ Գագիկ ու մինչեւ Թորոս,
Մինչեւ Դաւիթ Բէկ
Եւ մինչեւ, մինչեւ Բաղրամեան հերոս,
Վե՛ր կենան մի հեղ,
Հողի տակ ապրող մարտիկները մեր
Վեր կենան մի հեղ,
Եւ Արարատից մինչ անհաս երկինք,
Ու երկինքներից դեռ մինչեւ աստղեր,
Ու մինչեւ եթեր,
Ու մինչեւ Աստուած,
Ու համբո՛յր տան ձեզ,
Ու տան ձեզ պատի՛ւ,
Տան փա՛ռք ու պարծանք
Հէ՛յ Սարդարապատ,
Ղարաքիլիսա՛,
Հէ՛յ Բաշաբարան...

Յիշո՞ւմ ես ապա.
Արիւնից ծորած երիզ մի ԿԱՐՄԻՐ,
Երկնքից պոկուած կտոր մի ԿԱՊՈՅՏ,
Հասուն հասկերի շող ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ
Եւ վեց դարերի խաւարի վրայ՝
Դրօշ եռագոյն...

(*) Քանի մը տարի առաջ, առ ի հրատարակութիւն «Յառաջ»ի Մայիս 28-ի նուիրուած թիւին, Անդրանիկ Ծառուկեան ինք ընտրեց ու մեզի յանձնեց «Թուղթ առ Երեւան»ի այս հատուածը:

Խորագիրը՝ խմբագրութեան կողմէ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ ՆՈՐԱՅԱՅՏ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԼՈՅՍԻՆ ՏԱԿ

Հայաստանի համալսարանին հիմնադրութեան թուականը, զանազան առիթներով, չփոթ յարուցանելու պարագաներու տակ ներկայացուած է: Հայկական համայնավարութիւնը որպէս Երեւանի համալսարանին հիմնադրութեան թուական, կուտայ 1920 Դեկտեմբերը՝ պաշտօնապէս բացում՝ 1921 Յունուար 23–ին:

Իսկ Ռուբէն Դաւթեանի Երեւանի համալսարանին պրոռեկտոր, Հայաստանի ակադեմիայի թղթակից անդամ Մ. Դաւթեանի հետ կատարած հարցազրոյցին մէջ (տե՛ս «Յառաջ», 1988, Մայիս 18) այս վերջինս կ'ըսէ.–

«Հայ ժողովուրդը ունի համալսարանական կրթութեան դարաւոր պատմութիւն: Դեռեւս ԺԲ. դարում Գլաձորում, իսկ ԺԴ. դարում՝ Տաթեւում հիմնադրուել են համալսարաններ, որոնք սակայն յետագայում Հայաստանի Պետականութեան կործանման հետ դադարեցին գործելուց, եւ փաստօրէն մեր ժողովուրդը զրկուեց համալսարանից ընդհուպ մինչեւ Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումը»: ... «1920 թուականի Դեկտեմբերի 17–ին լուսաւորութեան ժողովրդական կոմիսարիատի հրամանագրով հիմնադրուեց Երեւանի պետական համալսարանը»:

Երկու նշումներն ալ, որպէս Հայաստանի համալսարան, նկատի ունին Երեւանինը, մինչդեռ Գլաձորի ու Տաթեւի պատմական համալսարաններուն եւ Երեւանինին միջեւ կայ Լենինականի (Ալեքսանդրապոլ) համալսարանը: Այսինքն «փաստօրէն մեր ժողովուրդը չզրկուեց համալսարանից ընդհուպ մինչեւ Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումը»...:

Այս մասին կը վկայէր նաեւ ակադեմիկոս Մ. Գ. Ներսիսեան, Երեւանի համալսարանի ռեկտորը, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի օրկան «Պատմաբանասիրական հանդէս»ի 1970–ի 4–րդ թիւին մէջ, գրելով (տե՛ս «Յառաջ» 1978, Մայիս 27 / 28). «1919 թուին մի խումբ հայ մտաւորականների նախաձեռնութեամբ եւ նրանց առաջարկով հայկական համալսարան կազմակերպելու հարցով զբաղուեց նաեւ այդ ժամանակ Հայաստանում իշխող դաշնակների կառավարութիւնը:

Համալսարանի կազմակերպման գործը յանձնարարուեց քիմիկոս, փրոֆ. Դաւիթ Զաւրիեւին (Զաւրեանին), որպէս համալսարանի տեսուչ հրաւիրուեց իրաւաբան Եու. Ս. Գամբարովա (Ղամբարեան): Համալսարանի կազմակերպման գործին մասնակցեցին նաեւ հայագէտներ Երուանդ Տէր – Մինասեանը, Ստեփան Մալխասեանցը, Գարեգին Յովսէփեանը, Մանուկ Աբեղեանը, Յակոբ Մանանդեանը եւ ուրիշներ:

Հարցը քննարկուեց մի շարք անգամ: Սկզբում ենթադրւում էր համալսարանը բացել Երեւանում, բայց յետոյ որոշուեց այն հիմնել Ալեքսանդրապոլում (այժմ՝ Լենինական): 1920 Յունուար 31–ին Ալեքսանդրապոլի առեւտրական դպրոցի շէնքում տեղի ունեցաւ համալսարանի հանդիսաւոր բացումը»:

Մայիս 12–ի «Գրական թերթ»ին մէջ պատմական գիտութիւններու թեկնածու, դոցենտ Պ. Հ. Յովհաննիսեան վերոյիշեալ խորագրով գրութեամբ մը վերջ կուտայ թուականի այս անիմաստ քաշքըշուքին: Ան երեք վաւերագրեր ալ կը կցէ իր յօդուածին. առաջինը Մ. Աբեղեանի մէկ դիմումնագիրն է «Հայաստանի համալսարանի պատմա – լեզուաբանական ֆակուլտետի պարոն դեկանին», այսինքն՝ Յ. Մանանդեանի. կը կրէ 1920 Յունիս 27 թուականը: Երկրորդը, Հրաչեայ Աճառեանի մէկ դիմումնագիրն է Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին գործոց նախարարութեան, ուր կը յայտնէ թէ հայկական համալսարանի պատմական – լեզուաբանական բաժնի վարչութիւնը զինք հրաւիրած է ստանձնելու համալսարանին մէջ իրեն յանձնուած պաշտօնը: Իսկ երրորդ փաստաթուղթը ցուցակն է «Հայաստանի համալսարանի պատմա – լեզուաբանական ֆակուլտետն ընդունուած ուսանողների». կը կրէ 1920 Հոկտեմբեր 24 թուականը: Հոն ինը անուններէն մէկն է Եղիշէ Սողոմոնեան (Չարենց):

«ՅԱՌԱՋ»

1919 *Մայիս 16–ին Հայաստանի Հանրապետութեան Նախարարաց Խորհուրդը որոշում կուտայ Երեւանի համալսարանը հիմնելու: Անիկա պէտք է ունենար պատմա – լեզուաբանական, տնտեսա – իրաւաբանական, ֆիզիկա – մաթեմատիկական եւ բժշկական մասնաճիւղերը: Համալսարանի վերատեսուչ կը նշանակուի նշանաւոր իրաւաբան, Մոսկուայի ու Պետրոգրադի համալսարաններու փրոֆ., Պետերբուրգի Թեքնիք հիմնարկի քաղաքացիական իրաւունքի ամպիոնի վարիչ՝ Եու. Ս. Ղամբարեան: Այսպէսով իրականացաւ հայ մտաւորականներու բազմաթիւ սերունդներուն երազանքը՝ Հայոց հողին վրայ ստեղծուեցաւ առաջին պետական համալսարանը: Սակայն ստեղծուած շատ բարդ իրավիճակին մէջ կարելի չեղաւ որ համալսարանը Երեւանի մէջ գործունէութիւնը սկսէր: Նախարարաց Խորհուրդը կ'որոշէ զայն Ալեքսանդրապոլի մէջ կազմակերպել ու այս մասին Դեկտեմբեր 6–ին համապատասխան որոշում կուտայ:*

Համալսարանի հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ 1920 Յունուար 31–ին, Ալեքսանդրապոլի մէջ. իսկ Փետրուար 2–ին, արդէն պատմա – լեզուաբանական ճիւղը սկսաւ առաջին դասաւանդութիւնները (դասախօս՝ դոցենտ Ստ. Մալխասեան): Բաժինը ունէր շուրջ 250 ուսանող, որոնց կը դասաւանդէին հայկական բանասիրութեան եւ պատմագիտութեան ծանօթ դէմքերէն շատերը՝ Մ. Տէր – Մովսիսեան (տեսուչ), Յ. Մանանդեան (տեսուչի պաշտօնակատար), Մ. Աբեղեան, Ստ. Մալխասեան, Ե. Տէր – Մինասեան, Գ. Յովսէփեան, Ռ. Աբրահամեան, Աշ. Լոռու – Մելիք Քալանթար, Ս. Տիգրանեան:

Պատմա – լեզուաբանական ճիւղը ամբողջ կիսամեակ մը կանոնաւոր գործելէ ետք, 1920 Յունիս 21–ին որոշում կը տրուի Երեւան փոխադրուելու: Հոն համալսարանին կը տրամադրուի ուսուցչական սեմինարի շէնքը (Երեւանի համալսարանին հին շէնքը՝ Աբովեան փողոց, 104 թիւ): Յունիս – Դեկտեմբեր ամիսներուն ջանքեր եղան համալսարանի աշխատանքները հունաւորելու, ուսումնական հոլովոյթը կազմակերպելու, սակայն ի զուր: Հանրապետութեան քաղաքական կեանքին յաճախօրէն վատթարացումը, Թրքական յարձակումները, ընկերային ու տնտեսական կեանքի անասելի դժուարութիւնները թոյլ չէին տար համալսարանի աշխատանքները կանոնաւորելու:

Հայաստանի մէջ խորհրդային կարգերու հաստատումէն անմիջապէս յետոյ կառավարութիւնը Դեկտեմբեր 17–ին ճանչցաւ համալսարանին գոյութիւնը եւ յատուկ հրամանագրով զայն վերակազմեց, որպէս Երեւանի ժողովրդական համալսարան: Այսպիսով, Հայաստանի եւ Երեւանի պետական համալսարաններուն միջեւ ժառանգական անմիջական կապ կայ, եւ մեր բոլորիս բարոյական ու քաղաքացիական պարտքն է վեր հանել այդ կապը, ետ տանիլ մոռացումի շղարշը եւ բացայայտել անթեղուած ճշմարտութիւնը: Կը կարծենք որ այս համառօտ հրապարակումը որոշ չափով կ'օգնէ վերադրոնելու անցեալի հետ մեր ունեցած, սակայն արուեստական կերպով կորսնցուցած կարեւոր կապերէն մէկը:

Ներքոյ բերուած փաստաթուղթերը կը վերաբերին Հայաստանի համալսարանին գործունէութեան Գ. շրջանին (1920 Յունիս – Դեկտեմբեր): Անոնք բացայայտօրէն կ'ապացուցանեն այն իրողութիւնը որ Հայաստանի համալսարանը, հակառակ բազմաթիւ ու բազմապիսի դժուարութիւններուն, գոյութիւն ունէր, կը գործէր ու կը փորձէր դառնալ ազգային մշակոյթի ու հոգեւոր կեանքի կազմակերպման կեդրոն: Առանձնայատուկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ վերջին փաստաթուղթը, ուր նշուած է Եղիշէ Չարենցը (Սողոմոնեան) Հայաստանի համալսարանին պատմա – լեզուաբանական բաժնի ունկնդիր արձանագրելու փաստը: Ան, անշուշտ, կը հետաքրքրէ չարենցագէտները՝ բանաստեղծին կենսագրութեան (յատկապէս 1920–ի աշնան) առանձին հարցերը ճշդելու համար:

Պ. Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔ

ՍԻՄՈՆ ՎՐԱՑԵԱՆ

Քառասուն տարի է անցել Հայաստանի Հանրապետութեան ծնունդի օրից – 1918 Մայիս 28 – 1958, Մայիս 28 – բայց Հայութեան գիտակցութեան մէջ դեռ եւս համազգային ընդհանուր ըմբռնում չէ դարձած անկախութեան գաղափարը: Կան Հայեր, որոնք ուրանում են Հանրապետութեան գոյութիւնն անգամ: Եւ, սակայն, փաստը մնում է փաստ. ուրացումով պատմութիւնը կարելի չէ ջնջել:

Մեծ եղելութիւնները մեծ ժամանակի են կարօտ ազգերի գիտակցութիւնը յեղաշրջելու համար: Այսօր, օրինակ, Վարդանանց պատմութեան շուրջ հայ ժողովրդի հանրային մտքի մէջ տարակարծութիւն չկայ. ամէնքի համար Վարդանանց պատերազմը նուիրական է եւ 1036 նահատակները՝ սուրբեր: Բայց պատերազմի օրերին, առաջ եւ վերջը, ամէնքը համախորհուրդ եւ համերաշխ էին, մի՛ եւնոյն գիտակցութեամբ տոգորուած: Վարդանանց եւ Վասակեանց հակամարտութիւններն ու թշնամանքը, կուսակցական բախումներն ու կատաղի հակամարտութիւնները չե՞ն վրդովել ժամանակի հայ հասարակութիւնը: Հէնց Եղիշէի պատմութիւնը չի՞ վկայում, որ մոլեգին հակամարտութիւններ են եղել ազգային քաղաքականութեան շուրջ, որոնք շատ կողմերով յիշեցնում են մեր օրերը: Բայց եւ այնպէս ժամանակը արժէքաւորել է պատմական իրողութիւնները, մոռացնել է տուել ինչ որ պէտք է մոռացուէր եւ կենդանի ու անմահ է պահել ճշմարիտն ու իրաւը, որպէս ընդհանրական սեփականութիւն ազգի բոլոր հատուածների մտքում ու սրտում:

Նման եղելութիւն է եւ Մայիս 28–ը: Հայ ժողովուրդը երկար դարեր երազեց այդ օրը, եւ երբ օրը եկաւ, անպատրաստ գտնուեց ազատին տեսնելու եւ ընդունելու իրողութիւնը, «լիւսն եկ եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան»... Գաղափարական բաժանումը եւ պայքարը անկախութեան շուրջ ընդհանրապէս եւ Հայաստանի Հանրապետութեան առթիւ ի մասնաւորի շարունակւում է անընդհատ:

Եւ զարմանալի չէ բնաւ, որովհետեւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը դեռ պատմութիւն չէ դարձած, այլ ներկայ է: Դեռ կենդանի են այն բոլոր գաղափարներն ու դէպքերի յուշերը, որոնց բաժանուած էր Հայութիւնը Հանրապետութեան օրերին, դեռ ողջ է ժամանակի դերակատարների մի մասը, եւ վառ են կիրքերն ու հակամարտութիւնները:

Ժամանակը վճռական գործօն է պատմական դէպքերի գնահատութեան համար եւ ժամանակի հետ նաեւ սերունդների փոփոխութիւնը: Սակայն, քառասուն տարին բաւական չեղաւ, որպէսզի Հայաստանի Հանրապետութեան շուրջ հրահրուած կիրքերը մարէին, եւ անկախութեան գաղափարը իր արժանաւոր տեղը գրաւէր հայ ժողովրդի ընդհանուր գիտակցութեան մէջ:

Բայց, որքան եւ կարճ, ժամանակը իր դերը կատարում է արդէն: Երեւանի պատմագրութիւնը – վարանումով, անշուշտ – սկսել է արդէն դրական վերաբերում ցոյց տալ դէպի Հանրապետութեան հետ կապուած որոշ դէպքերը: Յիշատակւում է Սարդարապատի ճակատամարտը, Բաշաբարանը, իբրեւ հերոսական դրուագ հայ ժողովրդի նորագոյն պատմութեան, փոյթ չէ թէ Կոմունիստ կուսակցութեան վերագրուի դէպքը: Բնաւ պիտի չզարմանանք, եթէ վաղը Մայիս 28 էլ իւրացուի բոլշեւիկների կողմից: Թող իւրացնեն. կարեւորը այն չէ, թէ ով է հեղինակը պատմական դէպքերի, կարեւորը դէպքերն են:

Ով եւ ինչպէս ուրանայ, անհերքելի է, որ երէկուայ ուրացողները այսօր ստիպուած են ընդունելու Հայաստանի Հանրապետութեան եղելութիւնը: Ընդ հուր եւ ընդ սուր անցնելով, անհաշիւ զոհերի գնով, հայ ժողովուրդը 1918 թուականի Մայիս 28–ին հիմք դրեց ազգային անկախ Պետութեան՝ Հայաստանի Հանրապետութեան: Այս իրողութիւնը կարելի չէ ուրանալ եւ ոչ մի ուրացումով:

Որեւէ ուրացումով կամ փաստերի խեղաթիւրումով կարելի չէ հերքել եւ այն փաստը, որ 1920 թուականի Դեկտեմբերի 2–ին, կամ, եթէ հաճելի է, Նոյեմբերի 29–ին տեղի ունեցաւ ոչ թէ Հայաստանի նոր Պետութեան ստեղծումը, այլ գոյութիւն ունեցող Հանրապետութեան վարչաձեւի փոփոխութիւն, ժողովրդավար անկախ Հանրապետութեան տեղ հաստատուեց խորհրդային անկախ Հանրապետութիւն: Մի տարի անցած, ոչ հայ ժողովրդի կամքով, այլ դրսից եկած հրամանով եւ օտար սուինների սպառնալիքի տակ, Խորհրդային Հայաստանը զրկուեց անկախութիւնից՝ դառնալով Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան անդամ:

Այսպիսով՝ պատմական իրողութիւն է, որ ներկայ Խորհրդային Հայաստանը շարունակութիւնն է Հայաստանի Հանրապետութեան: Եթէ տեղի չունենային այն մաքառումները, որոնք յանգեցին հայկական անկախ Պետութեան ստեղծման 1918 թուականի Մայիս 28–ին, եթէ գոյութիւն չունենար Հայաստանի Հանրապետութիւնը իր ազգային կազմով ու նկարագրով, այսօր գոյութիւն չէր ունենար եւ Խորհրդային Հայաստանը ազգային կազմով ու դիմագծով:

Հայաստանի խորհրդային վարչաձեւը շատ ճիգ թափեց, որպէսզի ազատագրէ հայ ժողովրդի քաղաքական ժառանգութիւնից. մերժեց ընդունել «ամենայն Հայոց կառավարութեան» դերը, հրաժարուեց Հայկական Հարցի հետապնդումից, ուրացաւ Հայկական Սփիւռքի գոյութիւնը: Ի զո՛ւր, ժամանակը պարտադրեց նրան ճանաչել եւ Հայկական Հարցը, եւ Հայկական Սփիւռքը, եւ անբնական չի լինի, եթէ վաղը իր վրայ առնէ եւ «ամենայն Հայոց կառավարութեան» պատմուճանն էլ: Ժամանակը ունի իր խորհուրդը: Հայաստանի Հանրապետութեան սերունդը եւ իր յաջորդները այդ օրուան են սպասում եւ պայքարում են այդ օրուայ համար:

Վարչաձեւերը ժամանակաւոր երեւոյթ են: Ժամանակաւոր են եւ վարիչները: Յաւերժական են ազգերն ու հայրենիքները – հայրենի հողի վրայ նստած ժողովուրդները: Յաւերժական է ազատատենչ հայ ժողովուրդը, որ մաքառումով մահը կոխելով՝ կերտեց հայրենիքի անկախութիւնը:

Ժամանակները յղի են դէպքերով: Պատմութիւնը վերջացած չէ: Մենք հաւատում ենք, որ Հայաստանը նորից կը լինի ազատ եւ անկախ, աւելի լայն ազգային սահմաններով: Ընդունակ տալու իր ծոցում ի սփիւռս աշխարհի հողմացրիւ եղած բոլոր զաւակներին:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը շարունակւում է ապրել հայ ժողովրդի սրտում, որպէս մշտավառ յուշ անցեալի եւ իբրեւ կենդանի յոյս ապագայի:

1958

Մայիս 28-ի պատմական արժէքը

Ըմբռնելու համար Մայիս 28-ի պատմական մեծ նշանակութիւնը, անհրաժեշտ է աչքի առաջ ունենալ այն ծանր պայմանները, որոնց մէջ տառապած եւ արիւնաքամ հայ ժողովուրդը կարողացաւ կենաց մահու հերոսական կռիւներ մղել եւ Ազատ ու Անկախ Հայաստանի հրաշքը իրագործել:

1917–ի բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը քայքայել էր ռուս Պետութեան զինուորական ուժը: Բանակը դադարել էր կռուելուց եւ հետապնդում էր միայն մի նշանաբան. – «Դէպի տուն»...

Վէհիպ Փաշայի ուժերի դէմ կանգնած 300 հազարի հասնող ռուսական զօրքը խուժան էր դարձել եւ դիրքերը լքած՝ նահանջում էր դէպի ետ:

Ահա այդ ժամանակ է, որ Թրքական քարոզչութիւնը Կովկասի Թաթարներ

...մէջ մեծ հող շահեց: Կռիւ սկսուեց ամբողջ Անդրկովկասի հայ եւ թուրք տարրերի միջեւ: Հայութիւնը թրքութեան հետ խառն էր ապրում գաւառից գաւառ եւ յաճախ մինչեւ իսկ նոյն գիւղի մէջ: Վայրկեանը շատ ձեռնտու է նկատւում համատարած թրքութեան տիրապետութիւնը հաստատելու անպաշտպան եւ իր բախտին լքուած այս շրջանին վրայ: Չկար մի երկաթուղագիծ, մի խճուղի, որ ազատ լինէր երթեւեկութեան համար: Թշնամին իր գործակիցներով կտրել էր հաղորդակցութեան բոլոր ճանապարհները:

Յուսահատական ու վերջին ծայր վտանգաւոր կացութեան մէջ էր գտնւում Անդրկովկասի Հայութիւնը եւ Ջարդերից ազատուած այն գաղթականութիւնը, որ նահանջել էր հայկական բարձրաւանդակից եւ ապաստանել Անդրկովկաս:

Մի կողմից մեր դրան առջեւ կանգնած էր դարաւոր թշնամին՝ Թուրքը իր բանակներով, միւս կողմից թաթարների հետ մեր ներքին կռիւները կլանում էին հայ ժողովրդի գրեթէ ամբողջ ուժը: Սով էր մեր երկրում եւ համաճարակ հիւանդութիւններ սպառնում էին զանազան շրջանների: Ռուս բանակը հեռանում էր խուճապահար եւ արտաքին օգնութեան ոչ մի յոյս չէր մնում:

Ի՞նչ անել, ինչպէ՞ս փրկել ժողովրդի գոյութիւնը, ի՞նչ միջոցով դուրս գալ այս ծանր անելից:

Ճգնաժամային նման պայմանների մէջ ծանր սխալ էր համարւում կռուի դիմել եւ զէնքի ուժով պաշտպանուել տաճկական գերազանց ուժերի եւ միեւնոյն ատեն ներքին թշնամիների դէմ: Ո՛չ մի ռազմագէտ ուղեղ կարող էր երեւակայել այդ հնարաւորութիւնը: Միակ ճամբան, որ բաց էր մնում հայութեան առաջ, մեծամեծ զիջումների եւ զոհողութիւնների գնով բանակցելու եւ լեզու գտնելու ճամբան կը նկատուէր: Վրացիները արդէն դիմել էին այդ միջոցին եւ համաձայնութեան էին գալիս Թուրքերի հետ: Բայց ո՛չ մեր դիրքը եւ ոչ էլ պայմանները նման չէին Վրացիների կացութեան:

Նուաճումի, լքումի եւ յուսահատութեան այս խեղդող մթնոլորտի մէջ է որ հայ ժողովրդի մարտական մեծ կուսակցութիւնը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տուեց վճռական որոշումը եւ տէր կանգնեց հայութեան ճակատագրին: Նա կռուից դուրս ուրիշ միջոց չգտաւ մեր ժողովրդը փրկելու:

Ընկրկումի եւ տատանումի ժամանակ չկար: Թարմ էր օրինակը տարագրութեան ճամբաներէն մինչեւ Տէր Զօրի անապատները մաս առ մաս բնաջնջուած հայ գաղութների նահատակութեան: Անդրկովկասի հայութեան ալ սպառնում էր նոյն բախտը, եթէ կռուելուց հրաժարուէր: Թուրքը գալիս էր մեր ազգի մնացորդներն էլ ոչնչացնելու հաստատ որոշումով:

Պատմական բախտորոշ վայրկեաններ էր ապրում մեր ժողովուրդը: Զօրավար Նազարբէկեանի ընդհանուր հրամանատարութեան տակ կազմակերպուեցին շուտով հայութեան զինեալ ուժերը՝ իբրեւ կորիզ ունենալով միայն վեց կամաւորական գունդեր: Հայ բանակը 1917 Հոկտեմբեր ամսից սկսած մինչեւ Մարտ կարողացաւ ո՛չ միայն Արարատեան դաշտի բոլոր ճանապարհները մաքրել թշնամի տարրից, բռնել ռազմագիտական կարեւոր դիրքերը, գործածելի դարձնել խճուղիները, բանալ վտանգաւոր վայրերը, այլեւ կրցաւ իջնել Բարթողեան լեռներից դէպի հարաւ եւ մտնել Հայոց աշխարհի սահմանակից գաւառներից ներս:

Կովկասը բաժնուեց երկու զօրաշրջանների. մէկը՝ Կարսի եւ Էրզրումի ուղղութեամբ, միւսը՝ Երեւանից դէպի Ալաշկերտ:

Մարտին արդէն Վասպուրականից եւ Կարնից կռիւ տալով թշնամին մօտենում էր Արագածի, Արարատի եւ Մայմէխի (Ղարաքիլիսա) լանջերին: Իր առաջխաղացքի ընթացքին, Թուրքը խոր վստահութիւն ունէր թէ միանգամընդմիշտ վերջ է տալու հայ ժողովրդի եւ հայ դատի գոյութեան: Բայց Հայութիւնը որոշած էր ապրել ու ո՛չ մի դժուարութեան առջեւ չնահանջել:

Կատարուեց հրաշքը: Դաշնակցութիւնը կարողացաւ ի մի հաւաքել եւ գոյապայքարի ճակատ նետել հայութեան բոլոր կենդանի ուժերը: Հայաստանն ամբողջ, մեծով - պզտիկով, ոտքի կանգնեց եւ պատուով մեռնելու կամ ազատ ապրելու վճիռով կուրծք տուեց թշնամուն: Որքա՜ն յուզիչ դրուագներ եւ հերոսական դէպքեր կարելի է նկարագրել այն կռիւներից, որոնց արդիւնքը եղաւ Մայիս 28–ի պատմական մեծ թուականը: Սարդարապատի, Ղարաքիլիսայի եւ Բաշ - Ապարանի ճակատամարտերուն մէջ իր տարած անօրինակ յաղթանակներով՝ հայ ժողովուրդը տիրացաւ ազատ եւ անկախ ապրելու անփոխարինելի բարիքին: Այդ ճակատամարտերն եղան պատճառ, որ տաճիկները հարկադրուեցին դաշինք կնքել Հայերի հետ եւ ճանաչել Հայաստանի անկախութիւնը:

Յարգա՛նք հայ ժողովուրդին, նրա յեղափոխական մարտիկներին եւ ղեկավարներին, փա՛ռք հայ բանակին եւ նրա անձնուէր զինուորներին ու սպաներին, որոնք գիտցան արհամարհել ամէն դժուարութիւն եւ անվհատ կամքով խոյացան մահուան դէմ՝ մինչեւ արեան վերջին կաթիլը կռուելու վճռականութեամբ:

Այդ հերոսների կերտած թուականն էր Մայիս 28–ը:

ԴՐՕ

ԱՐԱՄ

Ճակատագրական պահու մը, 1919 Յունուարին, պատմութիւնը կ՚արձանագրէր երկու անդարմանելի կորուստներ, – երկուքն ալ հետեւանք համաճարակի:

Յունուար 19–ին կը շիջէր Ռոստոմը: Տասը օր ետքը՝ 29–ին, Արամը: Առանց լուր ունենալու անոր մահէն:

Պահը ճակատագրական էր անոր համար որ, արմատախիլ, արիւնաթաթախ եւ ճղակտոր ժողովուրդ մը հրաշքի կը սպասէր, ոտքի կանգնելու համար, իսկ հրաշագործները մահի վրայ կը համբուէին:

Փոթորկէ փոթորիկ նետուած, Արամը (Մանուկեան) գոնէ սփոփանքն ունեցաւ տեսնելու հայրենիքի նոր կորիզը եւ անոր աճումը:

Արտաքին դաւեր խորտակած էին առաջին կորիզը, այն որ հիմնուած էր Վասպուրականի մէջ (1915 Ապրիլ):

Պայքարը շարունակուեցաւ մինչեւ Արարատեան դաշտ: Եւ, երեք տարի ետք, մարմին կ՚առնէր երկրորդ կորիզ մը, աւելի հաստարմատ եւ տոկուն: Այն որ երկինքէն ինկած պարգեւ մը կը համարուի այսօր...

Օսմանեան Սահմանադրութեան շրջանին, երբ առաջին անգամ կը ծանօթանայինք Վանի Արամին հետ, որո՞ւ միտքէն կ՚անցնէր թէ նախախնամական դեր մը պիտի կատարէր ան, հայ ժողովուրդի պատմութեան ամէնէն եղերական մէկ շրջանին:

Ոչ մէկ արտակարգ երեւոյթ իր արտայայտութեանց մէջ:

Համեստ եւ մարդամօտ, մտերմօրէն կը խօսէր ամէնուն հետ: Հոսուն էր շունչը եւ տաք:

Իր դէմքին վրայ կ՚երեւար կենդանի կնիքը անլուր տառապանքներու: Սաստկապէս կը տառապէր սուր յօդացաւէ մը:

Եւ սակայն, ոչ մէկ տրտունջ: Կը սիրէր կարդալ, սերտել եւ թելադրութիւններ ուղղել երիտասարդութեան:

Ընդհանրապէս կը խուսափէր բեմերէն: Բայց եթէ ստիպուէր խօսիլ, կրակէ բառեր էին որ կը հոսէին իր բերնէն, ինչպէս տեսանք անգամ մը, Սկիւտարի մէջ:

Առտու մը կ՚իմանայինք թէ Սեւ Ծովու ափերը, Օրտու զրկուած է իբրեւ տնօրէն – ուսուցիչ դպրոցին:

Սիրով կը ստանձնէր որեւէ աշխատանք, ինչպէս ուրիշ սքանչելի տիպարներ՝ իր սերունդէն:

Եւ երբ կրկին Վան կը վերադառնար, կը թուի թէ ամբողջ աշխարհ մը կը բացուէր իր առջեւ, թեւ տալով իր բոլոր ընդունակութեանց զարգացման:

Համխեան շրջանին, ջրուղիներու մէջ արգելափակուած կալանաւորը դարձած էր տիրական դէմք մը, որ յեղափոխական եւ քաղաքական գործունէութեան միջնաբերդի մը վերածեց պատմական Վասպուրականը, Ա. Վռամեանի եւ Իշխանի հետ:

Իր խօսքը կշիռ ունէր ազգային թէ պետական շրջանակներու մէջ: Իր շունչը կը սաւառնէր ամէն տեղ: Բազմազան հանրօգուտ նուաճումներ կը կատարուէին իր շուքին տակ:

Արամ յարգանք պարտադրած էր նոյնիսկ Թուրք հրամանատարին, երբ ան Երեւանի գունդերը կը ծեծէր 1918 մայիսեան ճգնաժամին ատեն:

Ոչ ոք յաջողած է այնքան հարազատօրէն պատկերացնել իր դիմագիծը, հայրենանուէր ճիգն ու աշխարհհայեացքը, որքան Ռուբէնը իր Յուշերուն մէջ:

Ինքն ալ ունի յուշեր, գրի առնուած՝ ընկերներու պնդումով: Այնտեղ կը պատմէ, յեղափոխական պարզութեամբ, ինչ որ խորհած եւ կատարած էր:

Ինքնատիպ էին իր տեսութիւնները՝ Հայաստանի աշխարհագրութեան եւ ժողովուրդի մասին:

Ռ.

1955, Յունուար 29

1918, ՄԱՅԻՍ 28

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

Անդրկովկասի քաղաքական ամբողջութեան լուծումով եւ Վրաստանի եւ Ադրբեջանի անկախութեան հռչակումով ստեղծուած նոր կացութեան հանդէպ՝ Հայոց Ազգային Խորհուրդը իրեն յայտարարում է հայկական գաւառների գերագոյն իշխանութիւն:

Որոշ ծանրակշիռ պատճառներով թող – նելով մօտիկ օրերը կազմել Հայոց Ազգ. Կառավարութիւն՝ Ազգային Խորհուրդը ժամանակաւորապէս ստանձնում է կառավարական բոլոր ֆունկցիաները՝ հայկական գաւառների քաղաքական վարչական ղեկը վարելու:

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳ. ԽՈՐՀՈՒՐԴ

1918, Մայիս 28
Թիֆլիս

**

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի ամբողջութիւնը վերականգնելու եւ ժողովուրդի լիակատար ազատութիւնն ու բարգաւաճումը ապահովելու համար Հայաստանի կառավարութիւնը համաձայն բովանդակ հայ ժողովուրդի միահամուռ կամքին ու ցանկութեան, յայտարարում է, որ այսօրուանից Հայաստանի բաժան – բաժան մասերը մշտնջենապէս միացած են իբր անկախ պետական միութիւն:

Ուղիղ մի տարի առաջ Ռուսահայերի Համագումարից ընտրուած Հայոց Ազգային Խորհուրդը, յայտարարեց իրեն Անդրկովկասեան հայկական գաւառների բարձրագոյն իշխանութիւն: Ազգային Խորհուրդի կազմած կառավարութիւնն այդ քաղաքական ակտի մասին պաշտօնապէս Պետութեանց ներկայացուցիչներին յայտնելուց յետոյ՝ այս մի տարուայ մէջ փաստօրէն հաստատել է իր իշխանութիւնն Անդրկովկասի հայկական գաւառներում:

1919 Թուականի Փետրուար ամսին Երեւան քաղաքում կայացած Արեւմտահայ Բ. Համագումարը հանդիսաւոր կերպով յայտարարեց որ, նա Հայաստանն Միացեալ եւ Անկախ է ճանաչում:

Այժմ, Անդրկովկասում եւ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններում գտնուած միապետական հայկական երկիրների միացման եւ անկախութեան այս ակտը կատարելով Հայաստանի կառավարութիւնը յայտարարում է, որ Միացեալ Հայաստանի պետական ձեւն է Ռամկավար Հանրապետութիւն եւ որ ինքը հանդիսանում է Միացեալ Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը:

Այդպիսով՝ ներկայումս Հայաստանի ժողովուրդն է իր ամբողջացած հայրենիքի գերագոյն տէրն ու տնօրէնը, եւ Հայաստանի պարլամենտը եւ կառավարութիւնը հանդիսանում են Միացեալ Հայաստանի ազատ ժողովուրդը շաղկապող բարձրագոյն օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւնը:

Հայաստանի կառավարութիւնը սոյն ակտը հրատարակում է 1919 Թուականի Ապրիլ 27–ի Պարլամենտի որոշմամբ կառավարութեանը տրուած յատուկ լիազօրութիւնների հիման վրայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐԸ

Գանատայի Հայ Ազգ. Կոմիտէն լոյս ընծայած է Շաքէ Տէր Մելքոնեան – Մինասեանի այս հատորը (1988), որ 87 մեծադիր էջերով շատ համառօտ ակնարկ մըն է հայկական հարցին:

Ֆրանսերէն այս հատորին ներածականին մէջ հեղինակը կ՚ըսէ ի միջի այլոց. – «այս գործը կը ձօնեմ Արցախի հայրենակիցներուս: ... Ներկայացնելով այս թղթածրարը, կ՚ուզեմ լոյսին բերել այն իրականութիւնը թէ Արցախի հարցը մաս կը կազմէ ընդհանուր հայկական դատին. այն, որ կը կայանայ այս ժողովուրդին համար իր պապենական հողերուն վրայ համախումբ ապրելու եւ հոն ինքնավարութեան իրաւունքը գործածելուն մէջ»:

«Հայկական Թղթածրարը» կը բաղկանայ երկու գլխաւոր բաժիններէ. առաջինը կը կրէ «Թրքահայ ճակատը», իսկ երկրորդը՝ «Խորհրդահայ ճակատը» խորագիրները: Ընդհանուր պատմական ակնարկէ մը ետք առաջին մասին մէջ կը տրուին «Հայկական Հարցին արմատները», «Հայերն ու երիտ – Թուրքերը», «Հայերու ցեղասպանութեան նախապատրաստութիւնները», «Ցեղասպանութիւնը», «Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան ստեղծումը», «Սեւրի դաշնագիրը», «Հայաստանի խորհրդայնացումը», «Լօզանի դաշնագիրը», «Հայկական պատմական ներկայութեան մշակութային փաստերուն ջնջումը Թուրքիոյ հայկական գաւառներէն», «Թրքական հրովարտակները» «Հայկական Հարցին իրաւական երեսակը», «Կարելի լուծումներ», «Ներկայ կացութիւնը» ենթաբաժինները:

Երկրորդ՝ Խորհրդահայ» բաժնին մէջ կան «Ղարաբաղի Թղթածրարը», «Պատմական եւ քաղաքական տուեալներ», «Ղարաբաղի կացութեան ճգնումը», եւ «Փետրուար 12, 1988–էն ի վեր դէպքերու զարգացումը» գլուխները:

«Հայկական Թղթածրարը» որ աւելի ընդարձակ ժամանակագրութեան մը նման է, քան պատմութեան գիրքի մը, այժմէականութենէն ծագում առած պահանջ մը բաւարարելու նպատակը կը հետապնդէ: Արցախի հարցին պոռթկումը, ամիսներու շարժումը, ապա երկրաշարժը եղան յաջորդական պարագաներ, որոնք ամէն դասակարգի Հայերու եւ միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը երկար ատեն կեդրոնացուցին մեր ժողովուրդին վրայ: Յաճախ, երկու դանդուածներուն մօտ ալ – հայ ու օտար – պահանջը յայտնուեցաւ ներկայի տուեալները դիտելիքներու քիչ – շատ ամուր հիմերու վրայ զետեղելու. սակայն կարելի չէ ըսել որ ամէն մարդ անհրաժեշտ այս հիմերը ունէր: Շատերու հետաքրքրութիւնը զիրենք մղեց ամփոփ տեղեկատուութիւն մը փնտռելու, որ յատկապէս շատ ժամանակ ալ պիտի չգրաւէր:

Այս զանգուածին պահանջներուն պատասխանելու բոլոր յատկանիշները կը կրէ Շաքէ Տէր Մելքոնեան – Մինասեանի հատորը. ան նաեւ անհրաժեշտ նախնականը տրամադրելէ ետք, աւելի խորանալ ուզողներուն առջեւ կը բանայ կարելի ուղղութիւնները:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

(Շար. Ա. էջէն)

գիտական եւ ուսումնական հաստատու-թիւններից, ձեռնարկութիւնների ու կազմակերպութիւնների կոլեկտիւներից, ստեղծագործական միութիւններից: Ելնե-լով այն բանից, որ 1918 թուականի Մայիսի 28-ը պատմական տարեթիւ է հայ ժողովրդի ճակատագրում, ազգային Պետականութեան վերականգնման օրը, Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի գաղափարախօսական յանձնաժողովին յանձնարարուած է ներգրաւելով գիտական լայն հասարակայնութեանը, համակողմանիօրէն ուսումնասիրել այդ հարցը եւ համապատասխան առաջարկութիւններ ներկայացնելու կենտկոմ, Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան քննարկմանը մտցնելու համար: Այս տարեթիւի առթիւ կ'անցկացուի նաեւ Հայոց պետականութեան կազմութեան 1918 թուականի Մայիսին դրա վերականգնման քաղաքական պայմաններին, Խորհրդային Միութեան համակարգում Հայկական Սոցիալիստական Պետականութեան զարգացման փրոպլեմին նուիրուած գիտական նստաշրջան»:

«Արմէնփրէս»ի հետ այս նոյն հարցազրոյցի վերջաւորութեան, Սուրէն Յարութիւնեան կը պատասխանէ նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի մասին եղած հարցումին: Այս մասին կ'ըսէ թէ հաշուի առնելով բնակչութեան որոշ խաւերու, երիտասարդներու, աշխատաւորական կոլեկտիւներու ցանկութիւնները, դիմում ըրած են Մոսկուայի դատախազութեան պետին՝ Սուխարեւի, որպէսզի մարդասիրական մօտեցում ցոյց տրուի Ղարաբաղի Կոմիտէի անդամներու նկատմամբ եւ յոյս կը յայտնէ թէ մօտ օրերս, դատախազութիւնը կ'արձագանգէ իրենց միջնորդութեան:

Աւելցնենք, թէ Մոսկուայի մէջ, Հինգշաբթի օր, Նորընտիր երեսփոխան՝ Կարէն Սիմոնեան տեսնուած է Սուրէն Յարութիւնեանի հետ եւ Մայիս 28-ի մասին խօսելով, Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարը յայտնած է նաեւ թէ Կեդր. Կոմիտէի որոշումը Մայիս 28-ի եւ Եռագոյնի ճանաչումի վերաբերեալ, կը հրատարակուի Հայաստանի մամուլին մէջ, Մայիս 27ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, Հինգշաբթի օր, Գերագոյն նորընտիր Խորհուրդին նիստի սկիզբն իսկ նախագահ ընտրուեցաւ 87-ի դէմ 2123 ձայներով եւ 11 ձեռնպահութիւն (մէկը՝ Սախարով): Անցեալի հետ տարբերութիւն մը կայ, որ կը վերաբերի տոկոսին, ծանօթ է որ նման ընտրութիւններ կը կատարուէին 100%-ով կամ առնուազն՝ 99,99%-ով:

ՓԱՐԻԶԻ պալատ Նոր Օփերային – Օփերա – Պասթիյլ – երաժշտական տնօրէն նշանակուեցաւ հարաւային քորէացի դաշնակահար մը՝ Միունկ Վուն – Շունկ, 36 տարեկան: Ինք պարտի ֆրանսերէն սորվիլ (առ այժմ չի գիտեր), Ֆրանսացիներուն ալ կը մնայ անունը հնչել սորվիլ: Ծանօթ է, որ քանի մը ամիս առաջ ճամբու դրուեցաւ Դանիէլ Պարընպօյմ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ առ այժմ դուռը գոցեց Թուրքիոյ առջեւ: Խորհրդարանը կը յայտնէ որ. – «Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Հասարակապետութեան նախատեսելի չէ, զորշափ տեսակէտի եւ միութիւններու ազատութիւնը, ինչպէս նաեւ արդարադատութեան անկախութիւնը իրականութիւններ չըլլան այս երկրին մէջ»: Խորհրդարանականները այլ պայմաններ ալ կը դնեն, օրինակ՝ չարչարանքի կիրարկման դադրեցումը եւ մահապատիժի ջնջումը: Կը դատապարտեն նաեւ ոստիկանութեան դիտումնաւոր կրակ բանալը Մայիս 1-ի ցուցարարներուն վրայ: Կը հրաւիրեն Թուրքիան ճանչնալու Աշխատանքի տօնը, յարգելու աշխատաւորներու իրաւունքներու ամբողջութիւնը եւ արտօնելու ազատ սենտիքաները:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ, կացութիւնը հիմնովին փոխուեցաւ եւ «կարծր» հոսանքը ձեռք առաւ ղեկը: Պատերազմական վիճակի հռչակումէն ետք, Նախարարապետը՝ Լի Փինկ հրապարակ իջաւ եւ յայտարարեց թէ կուսակցական Ա. քարտուղարը՝ Տէնկ Ցիաօփինկ պաշտօնազրկուած է: Ան փորձած էր լեզու գտնել ուսանողներուն հետ: Կ'ըսուի նոյնիսկ թէ ձերբակալուած է:

ՎԻԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին, Կիրակի, Յունիս 4, ժամը 12-ին Արմէեան սրահին մէջ:
1, Քէ Փաժօ, Վիէն
Կէսօրուայ ճաշի սպասարկութիւն:
Գեղարուեստական բաժին:
Մասնակցութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Մ-ի Միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան:
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ԼԻՈՆ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՒ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶԻ

ծննդեան՝ 75-ամեակ եւ մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ, Շաբաթ Յունիս 3, ժամը ճիշդ 21-ին Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie — 69003 Lyon
Կը դասախօսեն. – ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ (հայերէն), ՅԱՍՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ – ԳԵՒՈՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), եւ մասնակցութեամբ ծանօթ երգիչ՝ ՄԱՍԻՍ-ի:
Դասախօսութեան աւարտին տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն (քոքթէյլ):
Մուտքը ազատ է:

VIENT DE PARAITRE

1918 - 1920
LA MEMOIRE DU SIECLE

La République d'Arménie

ANAHIDE TER-MINASSIAN
EDITIONS COMPLEXE
— Prix 49 Frs. —
Dans toutes les librairies.

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 24-ի մրցումներու արդիւնքներն են.–

Դինամօ Մ. – Չերնոմորեց	1 – 2
Արարատ – Շախտեոր	2 – 0
Լոկոմոտիւ – Դինամօ Մն.	0 – 1
Ժալգիրիս – Դինամօ Կ.	1 – 0
Զէնիթ – Տորպեդօ	1 – 1
Դինամօ Թ. – Սպարտակ	0 – 1

Դասաւորման գլուխն է Սպարտակ 19 կէտով, կը հետեւին. – Դինամօ Կ. 15, Դնեպր 14, Չերնոմորեց, Տորպեդօ Մ. 14, Ժալգիրիս 13, ԱՐԱՐԱՏ 12, Դինամօ Մն. 11, Մետալիստ 10, Դինամօ Թ. 9, եւայլն, եւայլն:

L'ORGANISATION TERRE ET CULTURE
vous convie à une
REUNION D'INFORMATION ET DE SOUTIEN
qui se tiendra le jeudi 8 juin à 20 h 30
dans les salons de l'*Hôtel Lutétia*
43, bld. Raspail — Paris 6e

L'Organisation vous présentera le bilan de ses activités (IRAN du NORD, KESSAB) et l'ensemble de son programme pour l'année 1989, notamment les campagnes d'été en Arménie Soviétique et en Syrie du Nord.

Exposition de photographies. Projection de diapositives.
Conférence - débat.

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris
le 1er Juin à 20 h 30
50 lithographies offertes
par le peintre F a s i a n o s
seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organise un

CAMP ITINERANT

En direction de
l'Espagne et du Portugal,
pour les jeunes de 14 à 17 ans,
du 2 au 30 juillet

Inscriptions et renseignements :
— Région parisienne : 43. 76. 61. 83 (jusqu'au 10/6/89)
— Région marseillaise : 91. 90. 21. 60
— Région lyonnaise : 74. 53. 25. 91

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Գայեանէ Գրիգորի Եղիկեան կը փնտռէ իր բարեկամը՝ ՖՐԱՆՍԻՍ ԲԵԼԻԿԵԱՆԸ, ծնած 1949-ի շուրջ: 1960-ական տարիներուն տեղափոխուած է Ֆրանսա, Վերսայլ: Նամակագրութիւն պահած են մինչեւ 1969: Լուր ունեցողներէն հեռաձայնել. –

43. 20. 04. 23

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

2e *Représentation*
SPECTACLE
Ensemble de Danses
«BAREKAMOUTIOUN»
de EREVAN
32 Jeunes d'Arménie
Sous la Présidence de
M. Laurant CATHALA,
Député - Maire de Créteil
et de
M. René ROUQUET,
Député - Maire d'Alfortville
Mercredi 31 mai à 20 h 45 précises
SALLE G. DUHAMEL
7, ave. G. Duhamel
94000 CRETEIL (Mont-Mesly)
(N. 19, limite Bonneuil, à droite)
sur réservation
Tél. : M.C.A. 43. 76. 55. 89

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE
ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN
sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

CONCERTS DE SOLIDARITE

CANNES — Dimanche 28 mai à 16h. — Auditorium de l'Hôtel Martinez (Croisette)
MARTIGUES — Mardi 30 mai en soirée — GYMNASE DES SALINS
AVIGNON — Mercredi 31 mai à 20h45 — Sous le haut patronage de M. Guy RAVIER - Maire d'Avignon. Salle Benoit XII.

INFOS — RESERVATIONS :
PARIS: 42. 08. 76. 49
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.
Points de vente habituels

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE

DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN	91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN	91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN	91. 76. 10. 17

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 30

MARDI
30 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.022 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.022

ՄԱՅԻՍ 28-Ը ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

ՀԱՒԱՆԱԲԱՐ ԻՐԵՆՔ ԱԼ ՀԵՏԵՒԻՆ ԲԱՑԻ՝ ԻԳՈՐ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆԷ ԵՒ Ա. ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎԷ

Ինչպէս գրած էինք, Հայաստանի մամուլը, ի շարս որոնց «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը, Մայիս 27-ին, առաջին էջին վրայ կը հրատարակէր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի հրամանագիրը, որ պաշտօնապէս կը հռչակէր Մայիս 28-ը, որպէս հայկական Պետականութեան հաստատման թուականը եւ եռագոյնն ալ՝ որպէս ազգային խորհրդանիշ (ներկայ դրօշակը՝ պետական է)։

Կիրակի օր, 1918-ի անկախութեան յայտնման տարեդարձը ոգեկոչուած է համալսարանին մէջ եւ հանդիսութիւնը պիտի սփռուած է Երեւանի հեռատեսիլէն։ «Լիպերասիոն» կը գրէր թէ շուրջ 100 հազար հոգի համախմբուած է Երեւան, Մայիս 28-ի տօնակատարութեան համար, մինչ ԹԱՍ միայն քանի մը հազար հոգիի կ'ակնարկէ։ Անցեալ տարի, հսկայ քայլութիւն մըն էր, որ Մայիս 28 կը տօնէր Երեւանի «ազատութիւն» (Օփերա) կոչուած հրապարակը։

Այս տարի, Վրացիներն ալ, որոնք երկու օր առաջ, Թիֆլիսի մէջ տօնած էին իրենց անկախութիւնը, Երեւան եկած են, եղբայրական մթնոլորտի մը մէջ, Հայերու կողքին տօնելու համար անկախութեան տարեդարձը։

**

Ուրբաթ եւ Շաբաթ զանազան լուրեր շրջեցան ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն, որոնց համար լսուեցաւ թէ ազատ արձակուած են եւ նոյնիսկ Երեւանի ճամբան բռնած (ինչպէս՝ նախապէս Ա. Յակոբեան եւ Խաչիկ Ստամբոլցեան)։

Երեւանէն մեր ստուգած լուրերը տարբեր են. Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն թղթածրարներն են որոնք Երեւան փոխադրուած են, եւ հաւանական կը նկատուէր նաեւ որ թղթածրարներուն հետեւին անոնց տէրերը, բայց երկաթուղիի ճամբով, 7-8 օր ճամբորդութիւնով մը։ Մոսկուա կը մնան սակայն Իգոր Մուրադեանի եւ Արքատի Մանուչարովի թղթածրարները եւ անշուշտ՝ անոնց տէրերը։

**

Անդրադարձած էինք անցեալ օր, «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հարցազրոյցին Սուրէն Յարութիւնեանի հետ եւ տուած հակիրճ արձագանգը Մայիս 28-ի եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի վերաբերեալ իր յայտարարութեան։

Հիմա, որ ստացանք հարցազրոյցին ամբողջութիւնը, ստորեւ կուտանք Հայաստանի Ա. քարտուղարին յայտարարութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի հարցին մասին։ «Լեռնային Ղարաբաղի հարցը այսօր դարձած է համազգային գաղափար, եւ երբ անոր լուծման մօտենանք նախկին մեթոտներով՝ պատճառա - հետեւանքային կապերը շփոթելով, պիտակներ փակցնելով, հանգստութեան եւ խոհեմութեան կոչերով, տեղեկատուութեան միջոցներու կողմէ թոյլ տրուող կոշտ ճշդումով, ապա այդ կը նշանակէ ալ աւելի բարդացնել շրջանի իրավիճակը։ Եկէք նայինք ճշմարտութեան աչքերուն։ Ճիշդ քայլ էր մտածուած, սակայն գործնական գետնի վրայ շատ բան տարբեր ձեւով կատարուեցաւ։ Ղարաբաղի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն չկրցաւ հասնիլ այն պատասխանատու գործառնութեանց, որոնք իրեն վերապահուած էին։ Եւ հոս, հարցը այն չէ որ Կոմիտէի անդամները չուզեցին կամ ի վիճակի չեղան աշխատելու բարդ պայմաններու մէջ։ Հարցը, մեր կարծիքով, այն է, որ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի ստեղծումը ամրապնդուած չէր անոր գործառնութեան պայմաններու ու մեքենայութեանց ժամանակին ստեղծումով։ Կոմիտէն ամբողջութեամբ կեդրոնական չդարձաւ, կամ ինչպէս ընդունուած է ըսել շատ երկիրներու մէջ՝ *պրեզիդենտական* կառավարման նոր ձեւ։ Ան, ցաւօք, ժառանգեց մարզային ինքնավարութեան իրական անկատարութիւնները։ Քանի մը ամիս յետոյ, պարզուեցաւ, որ Կոմիտէն ոչ միայն չունի վարչական, տնտեսական կառավարման իր կանոնագրին համապատասխան մեքենայութիւն, այլեւ նոյնիսկ Ղարաբաղի զարգացման համար յատկացուած միջոցները ինքնուրոյն տնօրինելու իրաւունք։ Այս նախ եւ առաջ կը բացատրուի անով, որ ինքնավար մարզի ընկերա - տնտեսական զարգացումը արագացնելու միջոցներու մասին խորհրդային Միութեան կեդր. Կոմիտէի եւ Նախարարաց խորհուրդի որոշումը ընդունուած էր մինչեւ Ղարաբաղի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի ստեղծումը։ Իսկ անոր իրականացումը հիմնականին մէջ դրուած է ադրբեջանական համապատասխան կազմակերպութիւններուն վրայ։ Մարզի Յատուկ Կառավարման Կեդրոնին, անոր քաղաքական ու տնտեսական ենթակայութիւնը սահմանելէ յետոյ Ղարաբաղի կառավարման ձեւերը սկզբունքով չփոխուեցան։ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի գործունէութեան ընթացքին իրական տեղաշարժներ չեղան նաեւ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի տնտեսական, ընկերային, մշակութային կապերու մէջ։ Հայաստանն Արցախի հետ պէտք է ունենայ բնական, ամէնօրեայ կապեր։ Առանց անոնց, ճամբուն վրայ խոչընդոտներ կը յարուցուին, ինչ որ մշտական լարուածութեան աղբիւր կը հանդիսանայ։ Այսօր, պէտք են նաեւ մեր յարաբերութիւններուն մէջ իրապաշտութեան պարզորոշ սկզբունքներ։ Մինչեւ հիմա մենք Ղարաբաղէն յստակ, հաւաստի տեղեկութիւն չենք ունեցած, բան մը չենք կրցած ըսել այդ մասին մեր ժողովուրդին, թէ Լեռնային Ղարաբաղ արդէն ի՞նչ եղած է կուսակցութեան ու կառավարութեան ընդունած որոշումներու իրականացման ուղղութեամբ։ Այդ խանգարած է իրադրութեան առողջացման, ամէն տեսակ յերիւրանքներու ու ասեկոսէներու խափանման աշխատանքը»։

Այս պատասխանաչումէն ետք, ուր նկատելի է որ Սուրէն Յարութիւնեան ճշմարտութիւններ ըսելէ չի խուսափիր - անդամի մը համար - ան կը պատասխանէ յաջորդ հարցումին որ կը վերաբերի լուծման ուղիին։ (Այդ մասը կուտանք մեր յաջորդ թիւով)։

Այս նոյն հարցազրոյցի վերջաւորութեան էր, որ Սուրէն Յարութիւնեան կը պատասխանէր նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն կացութեան մասին։ Ան կ'ըսէ. —

«Անոնց մեղադրանքներ ներկայացուած են։ Բայց նկատի առնելով շարք մը աշխատաւորական կոլեկտիւներու, երիտասարդութեան ներկայացուցիչներու եւ բնակչութեան այլ խաւերու ցանկութիւնները, ես դիմած եմ խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազ Ա. Սուխարեւի, միջնորդելով մարդասիրական մօտեցում ցոյց տալ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներու նկատմամբ։ Կը կարծեմ, որ մօտ օրերս խորհրդային դատախազութիւնը կ'արձագանգէ մեր միջնորդութեան»։

Այս հարցազրոյցը կատարուած է Մոսկուա, Մայիս 25-ին։

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ուրբաթ, Մայիս 26-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին լեցուած էին բացի ողբացեալին հարազատներէն ու բարեկամներէն, բոլոր անոնք որոնց համար Սփիւռքի հայ գրագէտին մահը բան մը կը նշանակէ։ Հարկ է հաստատել, արդարեւ, մեկնողները բազմացան ու թաղողները պակսեցան։

Յաւարտ արարողութեան, Գիւտ Արք. իր դամբանական խօսքը ըսաւ, ոգեկոչելով Ծառուկեանը, որու մահը կը սգայ հայ ժողովուրդը ու նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցին, ու կարդաց հեռագրերը, մէկը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն, միւսը՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսէն. —

«Վշտահար սրտով իմացանք ջերմ հայրենասէր, Մայր Աթոռի անկեղծ բարեկամ, գրական եւ հանրային վաստակաշատ գործիչ Անդրանիկ Ծառուկեանի մահուան տխուր լուրը։ Թող բարին Աստուած խաղաղութեան մէջ պահի նրա հոգին եւ անթառամ մնայ նրա բարի յիշատակը։ Խորին ցաւակցութիւն ենք յայտնում հանգուցեալի կնոջ, բոլոր հարազատներին եւ գրչի ընկերներին։ Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարում կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն Անդրանիկ Ծառուկեանի հոգու խաղաղութեան համար։ Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի։

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

«Սոնա եւ Նայիրի, ցաւ զգացինք լսելով սիրելի Անդրանիկի մահուան տխուր լուրը։ Կ'աղօթենք առ Աստուած յաւիտենական խաղաղութիւն շնորհել իր հոգւոյն։ Իր գրական գործը պիտի մնայ որպէս հարստացնող օժանդակութիւն մը ժամանակակից մեր գրականութեան եւ որպէս հարազատ վկայութիւն հայ մշակոյթի նուիրեալներու սերունդի մը։ Թող իր յիշատակը միշտ կենդանի մնայ։

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Այս ընթերցումէն ետք, Գիւտ Արք. անդրադարձաւ Ծառուկեանի գրական վաստակին եւ անոր բերած լայն եւ կարեւոր մասնակցութեան նաեւ մեր կրթական եւ եկեղեցական կեանքին։ Ցեցուեց թէ ան մեծ նուիրեալ մըն էր ու սրտի մարդ մը։

Պանթէօ - Փարիզեան Հայ մտաւորականներու դամբարանին առջեւ հրաժեշտի խօսքը արտասանեց Նորվան Եպիսկոպոս, որ ըսաւ ի մէջ այլոց. —

«...Սիրելի Անդրանիկ, ճակատագիրը ահաւասիկ մահուանդ հետ ալ անողոք է, որովհետեւ քեզի վիճակուած պատառ մը հողը եղաւ օտար ու ցուրտ։ Բայց կարծեմ հողին այդքան ալ պիտի չմսի, որովհետեւ շրջապատուած պիտի ըլլաս քեզի սիրելի եւ քեզի պէս տարաբախտ գրչի եղբայրներուդ եւ մտաւորականներու կողմէ։ Այդ պատառ մը օտար ու ցուրտ հողին մէջ պիտի գտնես հայրենի որոշ մթնոլորտ մը, չսառած «բարբառը մեր հնօրեայ»։

«Հակառակ ճակատագրի անողոքութեան, դեռ դժուար թէ մսիս հողին, որովհետեւ այն բխումներն ու ապրումները զորս կրակէ գիրերով յանձնեցիր «Թուղթ»ին, այլ մանաւանդ կրակեցիր սիրտերուն վրայ սերունդներուն, այդ սերունդները օր մը կուտան քեզի այդ պատառ մը հողը եւ դուն ալ ամփոփուելով հայրենի հողին մէջ ընդմիշտ հանգիստդ կը գտնես, տաքնալով այդ հողին տակ։

«Դուն այն գրագէտը կամ բանաստեղծը չես որ գալիք սերունդները պիտի մոռնան յիշատակդ. դուն չես մեռնիր, որովհետեւ չես պատկանիր գրողներու այն հոյլին, որոնց յիշատակը կը թառամի։ Հակառակ այս իրողութեան որ քու սիրելիներուդ որոշ մխիթարութիւն եւ սփոփանք կրնայ պատճառել, սակայն եւ այնպէս ուրիշ էր քու անձիդ կենդանի ներկայութիւնը։ Ցոյցեր եւ ապրումներ կան որոնք բոլորն ալ գիրէն թուղթին չանցան եւ երանի՛ անոնց որոնք ունեցան նաեւ անգիր այդ վայելքները քեզմէ. Ազգային վարժարաններու մէջ, զոր օրինակ, առին համը դիտողութիւններուդ կամ գնահատութիւններուդ, հայերէնի շարադրութեան մը սրբագրութեան ժամանակ. Գործէս անկախ, անձիդ շօշափելի ներկայութիւնը տարբեր հմայք մը կը բուրէր, ըլլայ ընտանեկան յարկի տակ, բարեկամական սեղաններու շուրջ կամ բեմերու վրայ, համով վայրկեաններ, ահա այդ է որ մեկնումդ կ'առնէ կը տանի իր հետ անվերադարձօրէն, եւ մարդիկ այս պատճառաւ դժուար հաշտուին մեկնումիդ հետ։

«Սիրելի Անդրանիկ, ներող կ'ըլլաս որ շողշողուն տարազներով 60 - 70 տարուան վաստակիդ անդրադարձը չըրի, մեծ գրագէտ, հասարակական գործիչ, վիպասան, բանաստեղծ, խմբագիր, եւայլն, ատիկա կը թողում ուրիշներուն, իմ բերածս քեզի սրտի անոյշ խօսք մը, կենդանի փոքրիկ վկայութիւն մըն է, կեանքիս քեզմէ քաղած աղուոր պահերուն եւ ապրումներուն, վկայութիւն մը, որ կը զետեղեմ դագաղիդ վրայ իբրեւ փոքրիկ ծաղկեփունջ մը։

Երթաս բարով»։

**

Աղօթք մը եւս։ Քիչ մըն ալ հող ու վերջ։ Ինչպէս պիտի ըսէր ինք՝ Անդրանիկ Ծառուկեան։

PARLEMENT EUROPEEN

Ի ՆՊԱՍՏ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԹՈՒԷԱՐԿՈՒԱԾ ԲԱՆԱՁԵՒ

Հինգշաբթի, Մայիս 25-ին, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկեց եւրոպական Խորհրդարանը։

RESOLUTION

présentée par M. De La Malène, au nom du Groupe RDE, conformément à l'article 64 du règlement sur la libération des membres du Comité Karabagh.

LE PARLEMENT EUROPEEN

A. Considérant que les membres du Comité Karabagh arrêtés le 10 décembre 1988 au lendemain du séisme qui a frappé l'Arménie soviétique restent, à l'exception de l'un d'entre eux qui a été relâché, en détention à Moscou et sont maintenus au secret,

B. Considérant que leur détention est une atteinte flagrante au droits de l'homme puisque le mobile réel de leur détention était de les empêcher de participer aux élections,

C. Considérant en outre que l'administration soviétique continue de refuser à quatre avocats français désignés par les familles des prisonniers l'autorisation de se rendre en U.R.S.S. pour y exercer les droits fondamentaux de la défense,

1. réitère sa demande formulée le 19 janvier 1989 de libération immédiate des membres du Comité Karabagh,
2. déplore l'attitude du gouvernement soviétique de refuser l'accès de son

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Հայաստանի գրական շրջանակները, հրապարակայնութեան բարեբեր շունչին շնորհիւ, մեր գրականութեան Սփիւռքի թեւով աւելի մօտէն հետաքրքրուած ըլլալու տպաւորութիւնը կը ստեղծեն: «Գրական թերթ»ի Ապրիլ 21-ի թիւին մէջ կը խօսուէր «Սփիւռքահայ գրականութեան խորհուրդ»ին մասին որ վերջերս ստեղծուած էր (տե՛ս՝ «Յառաջ», Մայիս 23): Ու անկէ ետք, Մայիս 16-ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը համառօտ տեղեկատուութիւն մը կը կատարէ, Մայիս 10 – 12 Երեւան գումարուած Սփիւռքահայ գրականութեան գիտաժողովին մասին:

Այս բոլորը դիտուած՝ որպէս եղելութիւն, ինչպէս ըսուեցաւ, աւելի մօտիկ հետաքրքրութեան մը տպաւորութի՛ւնը կը ստեղծեն. տպաւորութիւն միայն, քանի որ թոյլ տրուած չափով մտնելէ ետք յատկապէս գիտաժողովին մանրամասնութիւններուն մէջ, այդ հետաքրքրութիւնը անկէ անդին անցնելու յատկանիշներէն զուրկ կը թուի:

Գիտաժողովը կազմակերպուած է Մ. Աբեղեան գրականութեան հիմնարկին ու Երեւանի համալսարանին հայկական բանասիրական ճիւղին կողմէ: Բացումը կը կատարէ վերոյիշեալ հիմնարկին ղեկավարը՝ ակադեմական Խտ. Ջրբաշեան: Ան կ'ըսէ ի միջի այլոց. – «Սփիւռքի գրականութեան նուիրուած գիտաժողով հրաւիրելով, մենք հաստատում ենք մեր ազգային միասնութեան գաղափարը, Սփիւռքի մեր հայրենակիցների եւ նրանց գրական մշակոյթի նկատմամբ յարգանքն ու հետաքրքրութիւնը»: Ան կը շեշտէ թէ վերջին չորս տարիները Հայաստանի համար եղան Սփիւռքի գրականութեան աւելի լայն ճանաչման եւ տարածման տարիներ: Խտ. Ջրբաշեան կը շարունակէ. – «Մեր կեանքում հաստատուող դեմոկրատացման ու հրապարակայնութեան պայմաններում շատ փականքներ բացուեցին, մի շարք «արգիլուած գօտիներ» վերացան», ... «Մենք վերջնականապէս յաղթահարել ենք Սփիւռքի գրականութիւնը ինչ – որ չափով հայ մշակոյթի ընդհանուր ընթացքից օտարելու հնօրեայ պատկերացումները»: Ան ուրախութեամբ կ'ըսէ նաեւ թէ հետզհետէ կը լայննայ Սփիւռքով հետաքրքրուող գրականագէտներու շրջանակը:

Այս համառօտ մէջբերումներէն ետք, կը տրուի մասնակիցներու եւ զեկուցումներու նիւթերը: Այսպէս, «Հանրային միտքը Սփիւռքի ձեւաւորման շրջանում» զեկուցումով հանդէս կուգայ բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու Կարէն Դալլաքեան: Բանասիրական գիտութիւններու տոքթ. Ս. Սարինեանի զեկուցումը նուիրուած է Անդրանիկ Անդրէասեանի գրական ու հանրային գործունէութեան: Մ. Իշխանի քերթողութեան մասին կը խօսի բանասիրական գիտութիւններու տոքթ. Վ. Գաբրիէլեան:

Բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու Վ. Փարթամեան նիւթ առած է «Եղեռնապատումը Սփիւռքի օտարագիր հայ բանաստեղծութեան մէջ»: Ան կը ներկայացնէ Ալիսիա Կիրակոսեանի, Հելէն Փիլիպոսեանի, Փիթըր Պալաքեանի, Պարգեւուհի Օրֆա – Պետրոսեանի, Յովհ. Փիլիկեանի գործերը:

Զեկուցումներով հանդէս կուգան տակաւին Ժ. Քալանթարեան, Գ. Սեւան, Գ. Հայրեան, Լ. Ասմանեան, Պոլիսէն՝ Ռ. Հատտէճեան, գանատահայ բեմադիր – դերասան՝ Պերճ Ֆազլեան, Լիբանանէն՝ Շուշիկ Տասնապետեան, բանասիրական գիտութիւններու թեկնածուներ՝ Ա. Աւագեան, Մ. Մաքսապետեան եւ ուրիշներ:

Դժուար է հասկնալ, սահմանել սա ըՍփիւռք կոչուածը. իսկ զայն նկատել միաձոյլ զանգուած, կամ որպէս այդպիսին ղեկավարելու մասին մտածել, ուղղակի անկարելի: Սփիւռքի արուեստն ալ – գրականութիւն, նկարչութիւն ... – ընկերային կացութիւնն ալ, բացառութիւն չեն այս խրամաճակին մէջ: Երբ այսքան բարդ է ամէն բան, նոյնիսկ հոսկէ՝ Սփիւռքէ՛ն իսկ դիտուած, Հայաստանեան նման գիտաժողովի մը պատասխանատուները դիւրին պարտականութիւն մը ստանձնած չեն: Վաւերական, ընդունելի ներկայացումի մը համար, ինչպէս գրեթէ ամէն պարագայի մէջ, հո՛ս մանաւանդ, չի բաւեր նոր օրերու, նոր տրամադրութիւններու գոյութիւնը: Յաջողութիւնը պայմանաւորուած է համապարփակ ճանաչողութեամբ որ պայմանական սա կամ նա հովերէն տարուած չըլլայ, ճի՛շդ գնահատումով ու արժէքներու աներեր ու վաւերական չափանիշով մը:

Մինչդեռ կարդալէ ետք վերոյիշեալ գիտաժողովին համառօտ տեղեկագրութիւնը, անհամատեղելի անուններու անընդունելի գոյութիւնը հոն, անկարելի է զարմանքով ու դառնութեամբ չհաստատել. առ այժմ, հրապարակայնութենէն թելադրուած նոր տրամադրութիւնները այս մարզին մէջ առանձին մնացած են, զուրկ՝ ճանաչողութեան, ճիշդ գնահատումի ու անշեղ արժեչափերու անհրաժեշտ նեցուկէն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՋԼԱՄԱՐՏԸ՝ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐՈՒՆ

Արեւելքի ու արեւմուտքի միջեւ Քաղաքական հակամարտութիւնը նոր երեւոյթ չէ. միջին դարուն իսկ խոր անհաճայնութիւններ կային քրիստոնեայ արեւմուտքին եւ արեւելքի միջեւ: Հռոմէական կայսրութեան երկու ժառանգորդները՝ Հռոմ ու Բիւզանդիոն տեւական ջլամարտի մէջ էին, պատերազմներէ ազատ ժամանակներուն: Սակայն, ինչպէս այսօր, երկխօսութեան փորձեր կ'ըլլային երբեմն, որոնք մեծ մասով կուգային արեւմուտքէն, որ երկու իշխանութիւններէն աւելի աղքատն էր: Դեսպան մը դէպի Բիւզանդիոն ճամբայ կ'ելլէր, իշխանական քանի մը ամուսնութեամբ դիւրացնելու համար մերձեցումը, ինչպէս սովորութիւն էր ժամանակին: Անոնցմէ մէկն է Ժ. դարու դեսպան մը որ Օթթոն Ա. կը ղրկէ բիւզանդացի իր մրցակիցին՝ Նիկեփոր Փոկասի:

Օթթոն չէր հանդուրժեր որ Մեծն Յունաստան, բիւզանդական այս գաւառը օրէ օր հեռանայ Հռոմէական աշխարհէն: Ասկէ զատ Բիւզանդիոն Հռոմէական կայսրութեան միակ ժառանգորդը ըլլալ կը յաւակնէր: Այս պայմաններուն մէջ, Լիութփրան եպիսկոպոսը որ լաւ կը ճանչնայ Բիւզանդիոնը, ճամբայ կ'ելլէ ու 968 Յունիս 2-ին կը հասնի Բիւզանդիոնի դուռներուն առջեւ:

Սակայն դեսպան մը դիմաւորելու աւանդական արարողութենէն ոչ մէկ հետք կը տեսնէ հոն. ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ: Քարափները ամայի են ու հոն են միայն մաքսաւորները, որոնք կը մերժեն մուտքի արտօնութիւն տալ եկուորներուն: Պատճառը իրենք ալ չեն գիտեր. այնպէս է տրուած հրամանը: Տեղատարափին տակ, Հռոմի դեսպանը ժամեր ամբողջ կը մնայ պարիսպներուն առջեւ:

Վերջապէս մուտքի արտօնութիւնը կը տրուի: Սակայն դեսպանը հազիւ անցած Ոսկեայ դուռնէն, կը պարտադրուի ձիէն իջնելու եւ հետիոտն դիմելու իրեն բնակութեան յատկացուած պալատը: Հոն կը հասնի ժամերով քալելէ ետք աղտոտ ու գարշահոտ փողոցներէ:

Պալատ կոչուածն ալ խղճալի տեղ մըն է հին ու մին կահ – կարասիով. անձրեւը տանիքէն ներս կը վազէ: Յաջորդական օրերուն հիւր դեսպանը կը նկատէ որ ճաշերն ալ շատ դէշ պատրաստուած են ու հրամցուած գինին ստամոքսի ցաւ կը պատճառէ: Ջուրը պէտք է գնէ շրջուն ջրկիրներէ որոնք ոսկիի գին կը պահանջեն: Իսկ պալատին պատասխանատուն որ «լրտես մըն է» ինչպէս կ'արձանագրէ Լիութփրան իր օրագրութեան մէջ, ամէն մէկ գնումի համար մեծ միջնորդչէք մը կը պահանջէ:

Այս բոլորէն զատ, դեսպանը ուղղակի մեկուսացուած է. ոչ միայն արքունի պալատէն լուր մը չի հասնիր իրեն, այլեւ՝ երբ կը փափաքի դուրս ելլել, կամ այցելութիւն մը ընդունիլ, պահակներ ճամբան կը փակեն իր անձին ապահովութիւնը պահպանելու պատրուակով:

Վերջապէս պատգամաւոր մը կը հասնի. պալատէն իր այցելութեան կը սպասեն. անմիջապէս: Ո՛չ կառք, ոչ ալ ձի մը կը գտնէ իր տրամադրութեան տակ: Պէտք է քալելով անցնի այն ճամբաներէն որոնք նախորդ գիշերուան տեղատարափով ճախճախուտներու վերածուած են: Յայտնի է որ այս պարագան է պատճառը իր ընդունելութեան. եպիսկոպոսը բազմաթիւ քիլոմեթրեր կը կտրէ փէշերը հաւաքած, ցատքելով մէկ քարէն միւսը, իյնալով, ելլելով: Մէկուկէս ժամուան աճպարարութենէ մը ետք վերջապէս կը հասնի պալատին դրան առջեւ, որ փակ է:

Ներս ընդունուելէ ետք ալ նուաստացումները չեն վերջանար. կը տեսնէ որ ամբողջ մարմնով բազմաթիւ անդամներ երեսի վրայ պառկած գետինը. կը լսէ ոսկէ առիւծներու մռնչիւնը, ոսկէ անդղերու սուլոցը եւ երբ զարհուրած աչքերը վեր կ'առնէ, ոչինչ կայ իր դիմացը. գահն ալ, գահակալն ալ անյայտացած են: Պէտք կ'ըլլայ շատ վեր բարձրացնել գլուխը, տեսնելու համար որ անոնք թառած են կամարներուն տակ:

Երբ վերջապէս ամէն բան իր տեղը կը գտնէ, կայսրը կ'իջնէ երկինքէն, դեսպանը իր հրաւիրագիրը կը մատուցանէ, համառօտ ճառ մը կ'արտասանէ, կը ներկայացնէ բերած նուէրները, ու ետ – ետ կ'երթայ դէպի ելքը, մինչ կայսրը ոչ իսկ բառ մը արտասանած է: Սակայն երրորդ երկրպագութենէն ետք նախարարներու հեղեղ մը կը պայթի գլխուն, ոչ միայն Բիւզանդիոն ամէն գնով չի զիջիր Յունաստանը, այլ նաեւ չի հանդուրժեր որ Օթթոն զինքը կոչէ «Գերմանիկ Հռոմի սրբազան կայսրը»: Հռոմ միակ ժառանգորդ մը ունի. Բիւզանդիոնի կայսրը:

Իսկ ընթրիքի մը ընթացքին երբ հազարերորդ անգամ կ'ամբաստանեն իր կայսրը թէ պարզ լոմպարտացի մըն է որ ինքզինքը հռոմէացի կը դաւանի, Լիութփրան կը գոչէ. «այո՛, լոմպարտացի մըն եմ ու հպարտ եմ այս ծագումով. ո՞վ կրնայ ուրանալ որ Հռոմ հիմնուեցաւ եղբայրասպան ապօրինածինի մը ու անուղղելի չարագործներու, փախստական գերիներու, մահապարտներու կողմէ: Հռոմէացի անունը Արեւմուտքի համար հոմանիշն է ամէնէն դէշ բաներուն. նենգութեա՛ն, ստորնութեա՛ն, կծծիութեա՛ն, սուտի՛ն ու չուառութեա՛ն»:

Հակառակ Հռոմի ժառանգորդը ըլլալու Բիւզանդիոնի պնդումներուն, հոն հռոմէական ոչինչ մնացած է. լատիներէն չեն հասկնար իսկ, յունական ոճով կը հագուին, յունական բարքերը իւրացուցած են. այնքան որ Արեւմուտքը կրնայ յունական կայսրութիւն մը նկատել Բիւզանդիոնը:

Դժբախտ եպիսկոպոսը միակ մտածում մը ունի. կարելի եղածին չափ շուտով վերադառնալ իր երկիրը: Գիտնալով ատիկա, կը զուարճանան իրեն հետ ապահովութիւն տալով թէ մեկնումի պահը հասած է, ապա վերջին վայրկեանին իրբեւ թէ անպատեհութիւններ կը ծագին. օրինակ անակնկալ կերպով ծովահէններ երեւան կուգան Մարմարայի ծովուն մէջ որոնք կրնան վնաս պատճառել իրեն նման թանկագին անձնաւորութեան մը:

Ամիսներ կը տեւէ այս խաղը. իսկ երբ արտօնութիւն կը ստանայ մեկնելու, կայսերական մաքսաւորները կը խուզարկեն անոր պայուսակները ու հինգ կտոր թանկագին ծիրանի կը գտնեն հոն:

«– Այս կերպասները արտօնեցին որ գնեմ ու Իտալիա տանիմ» կը բացատրէ Լիութփրան.

«– Ատոնք արգիլուած ապրանքներ են ու քեզի պէս բարբարոսի մը համար շատ գեղեցիկ. վերապահուած են մեր կայսրին հպատակներուն» կ'ըլլայ պատասխանը:

Բոլորն ալ կը գրաւեն, ոչ մէկ արժէք կ'ունենայ եպիսկոպոսին առարկութիւնը: Ի վերջոյ կը պոռթկայ.

«– Ի զուր կը ճգնիք. ձեր այս կերպասները միշտ պիտի հասնին արեւմուտք, հակառակ ձեր դրած արգելքներուն, Վենետիկի եւ Ամալֆիի վաճառականները առաջուան պէս միշտ պիտի կրնան մեր կրօնաւորներուն համար այս ապրանքէն հայթայթել. ատիկա ձեր տխմար ու անդէտ յաւակնութեամբ կը կարծէք ձեզի միայն պահել: Անոնք քանի՛ ատենէ ի վեր հարստութիւն կը դիզեն այս առեւտուրով, զոր դուք կը կարծէք արգիլել»:

Այս պոռթկումը այն հետեւանքը կ'ունենայ որ փոխանակ հինգ կտոր կերպասին, մաքսը կը գրաւէ, արգիլուած կամ ոչ, ինչ որ գնած է Լիութփրան:

Օր մը սակայն Բիւզանդիոն պիտի զիջի այն բուռն արհամարհանքին համար, զոր իր իշխանութեան բարձունքէն ցոյց տուած է արեւմտեան աշխարհին. այդ օրը կը հասնի նախ 1264-ին, երբ խաչակիրները կը մտնեն Կոստանդնուպոլիս. յետոյ 1453-ին երբ ամէնքէն լքուած՝ Բիւզանդիոն ոտքի կոխան կ'ըլլայ Սուլթան Մէհմէտի արշաւանքին, որուն հետ կը հասնի նաեւ կործանումը:

ԲԱՂՀԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿԱԳԻՐԸ

Պատմուածքներու երկու հատորներուն՝ «Փախստական»ին եւ «Թակարդին շուրջ»ին հրատարակութեան առիթով, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը Մայիսի հերթական իր հանդիպումը յատկացուցած էր Վահէ Օշական արձակագիրին:

Մայիս 21 Կիրակիի երեկոյթին բացումը կատարելով, Ա. Թոթոյեան ըսաւ թէ Վահէ Օշականի գործին ու անձին անցնելէ առաջ, առօրեան կը պարտադրէր խօսիլ ուրիշ գրագէտի մը մասին. ան դուժեց բանաստեղծ – արձակագիր Ա. Ծառուկեանի մահը, ու հակիրճ անդրադարձով մը ոգեկոչեց անոր յիշատակը. ապա աւելցուց թէ ծրագրուած է Յունիսին շրջանի վերջին հանդիպումը յատկացնել Անդրանիկ Ծառուկեանի:

Ապա վերադառնալով Վահէ Օշականի, ներկայացուց անոր ինքնակենսագրական տողերը ու բեմը յանձնեց օրուան դասախօս՝ Մարկ. Նշանեանին:

Ան նախ ըսաւ թէ որոշ մտերմութիւն մը ունի Վահէ Օշականի հետ, ամէնէն աւելի այն պատճառով որ ըմբոստ մըն է ան: Ըմբոստ ըլլալը գրական արժէքի մը գրաւականը չէր անշուշտ, բայց «երբ ամբողջ գրականութիւնը ըմբոստութեան արարք մըն է, շատ բան կը նշանակէ» ըսաւ Մ. Նշանեան:

Վահէ Օշական երկար ատեն ուզած է ինքզինքը տեսնել տալ միայն որպէս բանաստեղծ. հրատարակածները բանաստեղծութիւններու հատորներ էին. «Գաուհան» (1954), «Քաղաքը» (1963), «Քառուղին» (1972), «Ահազանգ» (1980), «Խուճապ» (1984):

Համառօտ նշումներով տալէ ետք Վահէ Օշականի կենսագրութիւնը, Մ. Նշանեան հետեւեալ եզրակացումով ներկայացուց զայն. «ան Սփիւռքի քիչերէն է որ մտաւորական լայն ախորժակներ ունի, [illegible] մշակոյթի հետ յանձնառու կապեր պահած է, մարսելով զանոնք ու ջանալով քայլ պահել անոնց հետ: Վահէ Օշական իր ժամանակին ներկայացուցիչն է. գրագէտ մը որ ձեզի հետ կը քալէ: Սփիւռքը եթէ քիչ մը իմացական հետաքրքրութիւն ունենար, ուրիշներու համար ալ այդ գրագէտը պիտի ըլլար Վահէ Օշական»:

Անդրադառնալէ ետք գրագէտին արձակ գործերուն՝ – Թատերախաղ, անաւարտ վէպ մը, քննադատական էջեր, Մ. Նշանեան կեդրոնացաւ պատմուածքներու վերոյիշեալ երկու հատորներուն, ուր «Փախստական»ը կը յատկանշուէր ան... որ հեղձուցիչ միջավայրի մը մէջ, փ... ժած կեանքերու վերջին պահերը կը պատմէր. յատկապէս առաջին չորս կտորներով: Փախուստի յոյսը կար միշտ եւ անկարելիութիւնը: Հոն կային նաեւ ...նիրական կացութիւններ, ինչպէս օրինակ, «Փարոս» խորագրուածին մէջ: Իսկ հատորին յաջորդող պատմուածքները կատեց Մ. Նշանեան, «Ֆարէնհայթ»ը, ուր ոչ ալեկօրիք չափազանցութիւններ, ոչ ալ աւելորդ շատախօսութիւն կար:

Խօսելով Վահէ Օշականի երկրորդ հատորին մասին, Մ. Նշանեան ըսաւ թէ մեծ մասով ահաբեկչական թեման ներկայ է հոն: Ահաբեկչութիւնը, ըսաւ ան, տեւական հարց մըն է Վահէ Օշականի համար որ կը փորձէ հասկնալ այդ իրողութիւնը. անոր առջեւ մարդոց հակազդեցութիւնը: Այս բաժնին մէջ ամէնէն լաւ եւ ուշագրաւ պատմուածքն էր «Ծում»ը: Ան կը պատմէր միթոսը ... թեցնելու փորձ մը. «Միայն Վահէ Օշականի նման անիշխանական մըն էր որ կրնար երթալ մինչեւ ծայրը» ըսաւ դասախօսը, աւելցնելով որ ինք խակակամ գրողը կրնար երեւակայել միայն անիշխանականութեան մէջ:

Նկատի առնուած երկու հատորներէն՝ Մ. Նշանեանի ընթերցումներով ընդելուզուած այս դասախօսութեան հետեւեցաւ հարցում – պատասխանի բաժին մը, ուր հետաքրքրական եւ երբեմն հակասական կարծիքներ յայտնուեցան Վահէ Օշականի յատկապէս գրադատական էջերուն մասին:

Դիւրին չէր Վ. Օշականի նման դէմք մը այդքան համառօտ ու համապարփակ կերպով ներկայացնել, յատկապէս այդքան մատչելի ձեւով: Ու Մ. Նշանեան այդ երեկոյեան հանդիսացաւ լաւագոյն ու այնքան հետաքրքրական նիւթի մը համար ընտրուած լաւագոյն դասախօսը:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.

200ամեակի տօնակատարութիւն

Ֆրանսական Յեղափոխութեան 200–ամեակին առթիւ, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Սէն – Շամոն եւ Սէն – Թ՛էթիէնի մասնաճիւղը մեծ պատրաստութեամբ եւ յաջողութեամբ նշեց այս պատմական տարեդարձը։

Այս առթիւ, մասնաճիւղի ժրաջան վարչութիւնը, յատկապէս հրաւիրած էր Հայաստանէն՝ «Պատանիներու Բարեկամութեան Երգի, Պարի եւ Նուագի խումբը», որ արդէն ամիսէ մը ի վեր կը շրջի Ֆրանսայի քաղաքները։

Մայիս 15, Երկուշաբթի, յետ – միջօրէին, արդէն խանդավառ եռուզեռ մը կ'ապրէր Սէն – Շամոնի հայ գաղութը, որովհետեւ մեր Հայրենի անուշիկ պատանիներն ու պարմանուհիները հասած ու հիւրընկալուած էին ընտանիքներէ ներս։

Մայիս 16, կէսօրին, Սէն–Շամոնի քաղաքապետը, Պր. Ժ. Տուգար բացառիկ ընդունելութեամբ եւ հիւրասիրութեամբ պատուեց հայրենի հիւրերը, Հ.Բ.Ը.Մ.ի ղեկավարութիւնը եւ զանազան ազգայիններ՝ Սէն – Շամոնէն եւ Սէն – Թ՛էթիէնէն, ուր խօսք առին քաղաքապետ Պր. Տուգարը, Հ. Բ. Ը. Մ.ի նախագահը՝ տոքթ. Կ. Ալանեան եւ ատենադպիր՝ Պր. Մ. Հէլվաճեանը որ՝ այս հանդիսութեան յաջողութեան գլխաւոր ղեկավարն է։

Նոյն օրը, գիշերը, Սէն – Շամոնի Աբիթիտ Պրիան սրահը (550 աթոռ) կը յորդէր բազմութեամբ, ուր եկած էին տօնելու ֆրանսական յեղափոխութեան 200–ամեակը եւ վայելելու հայրենի պատանիներն ու պատանուհիները։

Առաջին շարքի վրայ նստած էին քաղաքապետ՝ Պր. Ժ. Տուգար իր աւագանիով, երեսփոխան՝ Պր. Ռոշ Լէօ Պուան, Զաւէն Վարդապետ Աւետիքեան, Կաթողիկէ Վարդապետը, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի եւ Կապոյտ Խաչի վարիչներ, լրագրողներ եւ այլ ազգային ղեկավարներ։

Հանդիսութեան բացումը կատարեցին Հ. Բ. Ը. Մ.–ի տեղւոյն նախագահ տոքթ. Կ. Ալանեան, (ֆրանսերէնով) եւ Տիկին Ա. Թիւթիւնճեան (հայերէնով)։

Երկու մաս յայտագրով մեր սիրելի պատանիներն ու պարմանուհիները ամբողջ երկու ժամ, իրենց սքանչելի կատարումներով հմայեցին ներկաները, որոնք դժուար է որ մոռնան այդ երեկոյթը...։

Հանդիսութեան յայտագրի աւարտին, օրուան հանդիսավար Պր. Է. Անէմեան, խօսք առնելու հրաւիրեց Զաւէն Վարդապետ Աւետիքեանը, քաղաքապետ՝ Պր. Ժ. Տուգարը եւ Հայրենի խումբին գլխաւոր պատասխանատու Տիկին Լ. Աւետիսեանը որոնք ջերմ արտայայտութիւններով իրենց հիացումը յայտնեցին հայ արուեստին, պատանիներու սքանչելի կատարումներուն եւ հանդիսութիւնը այնքան յաջող կազմակերպողներուն։

Տասնեակ մը ծաղկեփունջերու մատուցումէն ետք՝ խօսք առաւ Հ. Բ. Ը. Մ.–ի պատուիրակ – գործիչը՝ Ա. Քէչիշեան եւ գոհունակութիւն ու ուրախութիւն յայտնեց որ՝ Ֆրանսական յեղափոխութեան երկու հարիւրամեակին տօնախմբութեան առթիւ, Հայրենի խումբով եւ պատուիրակութեամբ մասնակցելու չափանիշը ունինք։

Ապա՝ քաղաքապետին, երեսփոխանին եւ Հ. Բ. Ը. Մ.–ի տեղւոյն վարչութեան իր շնորհաւորական եւ քաջալերական խօսքերով փակուեցաւ հանդիսութիւնը։

Մայիս 17, Չորեքշաբթի առաւօտ, ժամը 10–ին, Սէն – Շամոնի Նոթր – Տամ հրապարակին վրայ հաւաքուած էր նորէն մեծ բազմութիւն մը, ուրկէ պիտի մեկնէր պատանիներու խումբը։

Ցանկարծ ստեղծուեցաւ խանդավառութիւն մը, հրապարակին վրայ կարծէք նոր յայտագիր մըն էր որ հրամցուեցաւ պարի ու նուագի։

Անոնք, մեր պատանիները, անմեղ կռունկներու նման եկան ու գացին։

Որքան լաւ է որ՝ միշտ այդպէս գան ու երթան։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՔԱՆՆ ԿԸ ԾԱՓԱՀԱՐԷ ԱՏՈՄ ԷԿՈՅԵԱՆԸ

Քաննի փառատօնէն վերադարձող լրագրողներ կը գրեն ուշագրաւ դէմքերու եւ գործերու մասին. ուշադրութիւն գրաւած անուններէն մէկն է այս տարի Գանատայէն, հայազգի երիտասարդ արուեստագէտ՝ Ատոմ Էկոյեան։ Ան փառատօնին մասնակցած էր «բեմադիրներու երկաշաբաթօրեակ»ի շարքին «Սփիքինկ փարթզ» ժապաւէնո՛վ։

Ատոմ Էկոյեան Գահիրէ ծնած է, 1960–ին. «Հայ եմ, Գահիրէ ծնած ու գանատահպատակ. ի՞նչ խառնուրդ...» կ'ըսէ։ Ասկէ առաջ իր անունին շուրջ հետաքրքրութիւն ծագած էր «Լէ ֆիկիւռան» ժապաւէնով։

Ան գործի սկսած է ոլպէս թատերագիր. «սակայն գիտակից էի համբռայի դոյութեան. յետոյ կար նաեւ այն, որ անիկա անհատականութեան մը տէր էր, որուն համար կարելի էր գիրեր գրել, ինչպէս՝ անձի մը» կ'ըսէ ան։

Ատոմ Էկոյեան որ յաջող բեմադիր մըն է նաեւ հեռատեսիլին համար, մինչեւ այսօր յաջողած է իր ժապաւէններուն արտադրիչն ալ ըլլալ։ Վերջին ժապաւէնը արժած է չորս միլիոն ֆրանք։

29 տարեկան արուեստագէտը լրագրողները կը նմանցնեն երախայի մը, որ հմայուած է Քաննի միջավայրէն, երջանիկ է, ու քիչ մը շփոթած։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐ

Նորվան Եպիսկոպոս կը ջանայ, ամէն տարի, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ուշադրութեան յանձնել անունները քանի մը անձնաւորութիւններու՝ որոնք օգնած են եւ կը շարունակեն ալ իրենց օժանդակութիւնը բերել Լիոնի հայ համայնքին բարեկեցութեան ու աշխուժութեանը։ Ու կուգան գնահատական կոնդակներ Էջմիածինէն։ Ասոնց բաշխումը առիթ կ'ըլլայ ժողովրդական հաւաքոյթներու։

Այսպէս ալ եղաւ, Ուրբաթ, Մայիս 19–ի իրիկունը, Ազգային Տան սրահին մէջ։ Հոն էին հաւաքուած Վարուժան Աճէմեանի, Արթիւր Պասմէնի եւ Ժորժ Մամասի ընտանեկան պարագաները եւ բարեկամներէն շատեր։

Լիոնի հայ այս ազգանուէր անձերը, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան օրերէն սկսեալ, բերած են իրենց աջակցութիւնը գաղութին, իրարու յաջորդող վարչութիւններու մէջ կամ ըրած են քովընտի օգտակար աշխատանքներ։ Այդ էր նշած Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը իր ստորագրած երեք կոնդակներուն մէջ՝ որոնց ընթերցումը կատարեցին, յաջորդաբար, Նորվան Եպիսկոպոս եւ Իսահակ Խաչակիր Քահանայ։ Ու ներկաները, խուռներամ?, ծափահարեցին իրենց երեք բարեկամները, երբ իւրաքանչիւրը ստացաւ իր կոնդակը՝ ձեռամբ Եպիսկոպոսին։

Իրենց շնորհակալութեան խօսքերուն մէջ, Պր. Մամաս, (հայերէն), երկարօրէն, միւսները, (ֆրանսերէն), ամփոփ, յիշեցին անցեալի իրենց գործակիցները, մանաւանդ հանգուցեալ նախագահ՝ Անդրանիկ Օզօզեանը՝ որուն անունը արժանացաւ ծափերու։ Մեծ են եղած արդարեւ այս ազգանուէր Հայուն ջանքերը՝ Ազգային Միութիւնը լաւ հիմերու վրայ դնելու համար։ Մահացած է 1982 Դեկտեմբերին։

Հաւաքոյթին ներկայ էին Ազգային Միութեան երկու պատուոյ նախագահները՝ Ճիպրայէլ Պահատուրեան եւ Սեպուհ Սարեան, այժմու նախագահ՝ Ռիշար Կազարեանի կողքին։

Հանդիսութեան յաջորդող ճոխ հիւրասիրութիւնը անցաւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ։ Այսպիսի հաւաքոյթներ կը զօրացնեն համայնքին անդամներուն բարեկամական կապերը։ Նոր ծանօթութիւններ կը հաստատուին։ Նման արարողութիւններուն օգտակարութիւններէն մէկն ալ այդ է, կը կարծենք։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 14, տօնուած է Հոգեգալուստը եւ համանուն եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 182–րդ տարեդարձը։ Շնորհք Արք. Գալուստեանի մատուցանած պատարագէն յետոյ, հրաւիրեալները «Նարեկեան» սրահին սեղաններուն շուրջ հաւաքուած են։ Օրուան հանդիսավար՝ Ն. Պալ եկեղեցւոյ հիմնարկութեան մասին բացատրութիւններ տուած է (ճարտարապետ՝ Կարապետ Ամիրա Պալեան, բարերար՝ Գրիգոր Ամիրա Ջէրագեան)։ Յ. Սարաֆ կարդացած է տարեկան տեղեկագիրը ու յայտնած է թէ շուտով կը ձեռնարկուի եկեղեցւոյ վերանորոգման աշխատանքներուն (Նուիրեալ Հայուհի մը ստանձնած է բոլոր ծախքերը)։ Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին ընթացքին խօսք առած է Վարդ. Շիկահեր, յիշեցնելով որ այդ օրը նաեւ Պատրիարքին անուան տօնախմբութիւնն է. հուսկ բանքը արտասանելով, պատրիարքը յայտնած է թէ Պէյօղլու Թաղը քանի տարի առաջ ինքնաբաւ Թաղ մըն էր, իսկ հիմա պարտաւորուած է սիրոյ սեղաններ սարքել իր զոյգ վարժարաններուն տեւականացումը ապահովելու համար։

ԱԹԷՆՔԻ Խորհրդային դեսպանատան առջեւ, Մայիս 8–ին, քանի մը հարիւր Հայեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայ Դատի յանձնախումբի կազմակերպութեամբ, «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներու ապօրէն բանտարկութեան դէմ բողոքի ցոյց մը կատարած են։ Յանձնախումբ մը ընդունուած է դեսպանատան Բ. քարտուղար՝ Վ. Քոմարոինի կողմէ ու անոր յանձնած՝ դեսպանին ու Արտաքին նախարարութեան յղուած յուշագիր մը։

ՊՈՒԼԿԱՐ Լրագրողներու Միութեան հրաւէրով Մայիս 15–ին Սոֆիա ժամանած է Լենինականի ու Սպիտակի շրջանային թերթերու երկրաշարժէն վնասուած լրագրողներու խումբ մը։ Օգտակային մէջ այցելուները գլխաւորած են «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան նախագահ՝ Տ. Բարիքեան, «Երեւան» թերթի գլխաւոր խմբագիր՝ Կ. Հայրապետեան, պուլկար լրագրողներ։ Այցելուները շուրջ մէկ ամիս Պուլկարիա կը մնան։

ԳՈՔԻՆԻՈՅ «Ջաւարեան» սրահին մէջ Մայիս 13–ին, տեղի ունեցած է արցախեան պահանջատիրութեան նուիրուած ձեռնարկ մը։ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան «Քրիստափոր» խումբին կազմակերպած երեկոյթին բացումը կատարած է օրուան նախագահուհի՝ Տ. Ամիրալեան։ Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին ընթացքին խօսք առած են նաեւ Թ. Էլմասեան ու Ս. Մանկոյեան։

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

– «Սա ալ Ճինլի Մէթէրիզն է» կը ձայնէ մէկը քովէս, ցուցամատն երկարելով քիչ մը հեռուն՝ մատկոցի ձեւ բանի մը ուղղութեամբ։

= Ճինլի Մէթէրի՞զ...

– Այո՛, մեր գլխաւոր պաշտպէչներէն մին եղած է ատիկա, նշանաւոր «Թապիա» մը՝ ուրկէ հրացանի առաջին պայթիւնը լսուեցաւ պաշարման օրերուն, երբ խուժանը մեր վրայ յարձակած էր։

Այնքանը բաւական կ'ըլլայ որ մտովի փոխադրուիմ խկայն այդ օրերուն եւ անոնց ցաւատանջ ու փառահեղ վերյիշումներովն ապրիմ քանի մը ժամեր։ Ո՜հ, անդոհական ու զարհուրելի՛ այդ օրերն որոնց մէջ բովանդակ Տէօրթ – Եօլցին անքուն աննկուն՝ մահը դիմակալեր էր ժամէ ժամ...։

...Ապրիլ 2–ի առաւօտուն,, ժամը ճիշդ 2–ին էր որ լուր հասած էր հոս թէ երկրին մէջ խլրտում կար, ահաւոր եւ աննախընթաց խլրտում մը եղբայրասպան։ Մերձակայ ագարակներու վրայ յարձակումներ կ'ըլլային, սպանութիւններ կը գործուէին հոս ու հոն։ Ի՞նչ էր աս. մահադի՞ն անստուգութիւն։ Շատ չի տեւեր, ահա վիրաւոր հայ մըն է որ քաղաք կը հասնի հեւ ի հեւ. մազապո՛ւր փախած հեռակայ ագարակի մը մէջ տեղի ունեցող ջարդէն, եւ, իբր ականատես վկայ, երկու ընկերներուն մորթուիլը կը գուժէ։

Սահմռկեցուցիչ է լուրը. բերաններ աքցանուած են անձուկէ։ Ատենը չէ սակայն սպուժելու։ Պէտք է միջոցներ խորհիլ ինքնապաշտպանութեան համար, պէտք է ոգորիլ, պայքարիլ՝ ողջ մնալու համար։ Ու Տէօրթ – Եօլի մէջն ու շուրջը մունետիկներ կը շրջին խկոյն՝ ժողովուրդին ազդարարող թէ վայրկեանը վճռական էր. հարկ անհրաժեշտ էր որ ամէն մարդ զէնքի դիմէր. փրկարար այդ գործիքին, քանի որ Մահուան ուրոյն կերպարանք էր առեր յեղակարծ եւ ցցուեր Հայութեան առջեւ՝ քստմնելի ծառացումով մը...։

Հայ գիւղացին դարուց ի վեր զէնք
սուր չէր տեսած,
Դաշտը թողուց, սուր հրացան
բահի տեղ առաւ։

Ահաբեկ ու վրդովուն, ժողովուրդը հրապարակն է խմբուած։ Ամէն ականողիք սարսափի եւ պակուցման արտայայտութիւններ ունին, տղամարդիկ մտածկոտ, ինքնամփոփ, իսկ կիներ՝ տարօրինակ դեղձումի մը անձնատուր։

Կրկնակ ժողովներ կը գումարուին ծերերու եւ երիտասարդաց, խորհելու համար թէ ի՞նչ պէտք էր ընել։ Որոշումը միահամուռ տրուած է հուսկ ուրեմն. պէտք է մէթէրիզներ կանգնել, եւ չուտո՛վ, ի քթթե՛լական։

Զարմանալի՛ քաղաք. իւրաքանչիւր տուն արդէն պարտէզի մէջ է շինուած, ամէն պարտէզ իր ամուր պատն ունի, եւ պարտէզներու շարքն այսպէս կազմած է պատնէշներ։ Այսչափը չի բաւեր սակայն։ Երիտասարդ բազուկներ աներեւակայելի արագութեամբ գործի ձեռնարկած են։ Կիներ իրենց մօտն են, տղաք նմանապէս։ Ձեռքէ ձեռք կը խլուին, կը թռին քարերը, հիւսուած պատեր վայրկենապէս հատակ կը նետեն, կը խցուին փողոցի բերաններ, բացատաններու մէջ խրամատներ կը պեղուին, անպատսպար մնացած վայրեր քարի դէզեր կը բրգանան ու պատնէշներ կը կառուցուին յուրան յուրան։

Քար պէտք է, մի՛շտ քար։ Ու Տէօրթ – Եօլցին – փա՛ռք Նախախնամողին, – առատօրէն ունի իր տրամադրութեան տակ։ Տեսայ, մատներովս շօշափեցի զանոնք, փայլուն, ողորկ ու վիթխարի գայլախազներ, դիրուտար չեղջակոյտներ՝ խարակի բեկորներու (*)։

Պատնէշներու աշտարակումին հետ, բարի եւ արթնամիտ այս մարդիկ կը ըղբաղին նաեւ իրենց դրացի Օճագլըցիներու եւ Էօզէյրլիցիներու ազատագրութեան գործով. զանոնք իրենց մօտ կը փոխադրեն փութանակի, եւ ամէնքը մէկ կ'ըլլան երկու բիւրի մօտ պատկառելի բազմութիւն մը։

(Շար. 11)

(*) Ջօք – Մարզուան. ինչպէս կ'ըսուի, ծովածոց եղած է ժամանակին. յետոյ ծովն է որ փախ տուած է իրմէ կէս ժամու հեռաւորութեամբ։

(Շար. Ա. էջէն)

territoire à des avocats chargés de défendre les victimes de la répression politique qui sévit encore en U.R..S.S, ce qui constitue une atteinte flagrante aux droits fondamentaux des individus.

3. rappelle que le programme du Comité Karabagh va bien au-delà de la simple demande de rattachement du Haut - Karabagh à la R.S.S. d'Arménie puisqu'il vise en fait, à l'instar des fronts démocratiques des Etats baltes, à démocratiser la vie politique de cette République soviétique,
4. engage par conséquent le pouvoir soviétique à légaliser le Comité Karabagh et à le reconnaître comme un interlocuteur à part entière,
5. charge son président de transmettre la présente résolution à la présidence de la coopération politique européenne, au Congrès des députés du peuple de l'Union soviétique ainsi qu'au Parlement de la R.S.S. d'Arménie.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԵԿԻՆԻ մէջ ուսանողական շարժումը այլեւս չնչահեղձ է եւ մեծամասնութիւնը համակերպեցաւ վերջ տալ ցոյցերուն եւ գործադուլին Երեքշաբթի օր: Քանի մը անզիջողներ վճռած են շարունակել մինչեւ Յունիս 20, միշտ պահանջելով Լի Փէնկի հրաժարումը, բայց ծայրայեղ - ները յաղթած են, գոնէ առ այժմ: Ինչպէս միշտ նման պարագաներու մէջ, դառնութիւնը եւ յուսահատութիւնը կը փորձեն իմնուռի ճամբով արտայայտուիլ: Այսպէս, ուսանող մը որ «Լի Փէնկը խող մըն է» պոռացած պահուն իսկ ձերբա - կալուած է, 20 տարուան արգելափակման կը դատապարտուի: Կ'առարկէ.- «Բայց, ղեկավարի մը դէմ նախատանքի պարագային, պատժագիրքը 5 տարի կը նախատեսէ»: Ու դատաւորը կը բացատրէ. - «Այո, բայց 5 տարուան վրայ կ'աւելնայ 15 տարի եւս նախատեսնուած՝ պետական գաղտնիքի յայտնաբերման համար»:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ժողովներէն մէկուն - ազգութեանց խորհուրդը - չընտրուեցաւ Բորիս Էլցին մեծ վրդովում պատճառելով Մոսկուայի ժողովուրդին, որ զինքը երեսփոխան ընտրած էր ջախջախիչ մեծամասնութեամբ: Նուրի Աֆանասիեւ ամպիոն բարձրանալով իր դառնութիւնը յայտնած է դատապարտելով Համագումարին (երկու ժողովները) «յարձակողական եւ հլու հնազանդ» մեծամասնութիւնը եւ «ստալինեաբրեժնեւեան Գերագոյն Խորհուրդը» զոր ընտրած է: Զաղկած է մինչեւ իսկ Կորբաչովը որ «վարպետօրէն ճնշում բանեցուցած է մեծամասնութեան վրայ»: Այս եւ այլ երեւոյթները ցոյց տուած են որ «հին գըլուխները», այսինքն՝ պահպանողական - ները կը յաղթեն: Շաբաթ եւ Կիրակի հազարաւորներ փողոց իջած են Մոսկուա, բողոքելու համար Էլցինի դէմ եղածին:

ԾԱՂԱՐՆԿԱՐԻՉ ՀՕՎԻՒ Թուրքուէն քաղաքի Մշակութային Կեդրոնի առաջին մրցանակը ստացած է գծագրութեան մը համար, զոր «Քոթխոէն տը Փարի» (որուաշխատակիցն է) հրատարակած է Մայիս 27-ի իր թիւով:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. ՍՕՍԷ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ
նախաձեռնութեամբ

Կիրակի, Յուլիս 2-ին

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

« ԽԱՆԱՍՈՐ »

Մանրամասնութիւն՝ յետագային:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Անահիտ Թորոսեանի եւ իր ընտանիքի բոլոր պարագաներուն իրենց հօր՝ Ալեքսան Նուրբեանի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է, փոխան ծաղկեպսակի 200 ֆրանք Տաքէ Գալայճեանէ Բաբգէն Հայկէշեանի եւ Արիս Գարայեանի մահուան առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ողբացեալ՝ Մաննիկ Աշճեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան պաշտօնը կատարուեցաւ Կիրակի, Մայիս 21, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ՝ հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ:

Եկեղեցւոյ հովիւը Մովսէս Աւագ Քահանայ Գալէնտէրեան իր խօսքին մէջ վեր առնելով ողբացեալին Սէն - Լուի Կապ. Խաչին երբեմնի առենապետուհիի հանգամանքը՝ եւ բարեմասնութիւնները հանգիստ մաղթեց իր հոգւոյն եւ Ս. Հոգւոյ մխիթարութիւն ընտանեկան պարագաներուն:

Այս առթիւ հետեւեալ նուիրատուու - ները կատարուած են. - Եկեղեցւոյ, Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, Մարսէյլի Համազգային դպրոցին, Կապ. Խաչի Հայաստանի որբերու ֆոնտին եւ Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւ 500-ական ֆրանք:

PEINTURE — POESIE — MUSIQUE

Atelier porte ouverte
39, rue des Gravilliers, 75003
M° Arts et Métiers

ARCHAK
&
KAZANDJIAN

l'Exposition continue jusqu'au 10 juin, de 14h30 à 19h30.

— Programme —
20 h

Jeudi 1er juin
Poèmes de L. Mizon
Musique : œuvres de D. Succari
«Sin» (flûte et piano)

Mercredi 7 juin
Récital de guitare
O. Démirdjian
A. Carnie

— Entrée libre —

(places limitées : réservations par téléphone).

J. M. Carnie : 48 - 04 - 86 - 02
O. Démirdjian : 42 - 71 - 67 - 86

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

2e Représentation

SPECTACLE

Ensemble de Danses
«BAREKAMOUTIOUN»
de Erevan
32 Jeunes d'Arménie

Sous la Présidence de
M. Laurant CATHALA,
Député - Maire de Créteil
et de
M. René ROUQUET,
Député - Maire d'Alfortville

Mercredi 31 mai à 20 h 45 précises

Salle G. Duhamel
7, ave. G. Duhamel
94000 Créteil (Mont-Mesly)
(N. 19, limite Bonneuil, à droite)
sur réservation
Tél. : M.C.A. 43. 76. 55. 89

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

le 1er Juin à 20 h 30

50 lithographies offertes par le peintre Fasianos seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au nos de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN

sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

—— CONCERTS DE SOLIDARITE ——

MARTIGUES Mardi 30 mai en soirée	GYMNASE DES SALINS
AVIGNON Mercredi 31 mai à 20h45	Sous le haut patronage de **M. Guy RAVIER** - Maire d'Avignon SALLE BENOÎT XII.
GARDANNE Vendredi 2 juin en soirée	CASINO MUNICIPAL
MARSEILLE Samedi 3 juin en soirée	THEATRE DU GYMNASE
VALENCE Dimanche 4 Juin à 15h30	THEATRE «LE RHONE» à Bourg-lès-Valence Avec la participation de S.O.S. - ARMENIE VALENCE
VITRY SUR SEINE Lundi 5 Juin à 20h45	Sous le haut patronage de **M. Paul MERCIECA** - Maire de Vitry THEATRE JEAN VILAR (Avenue Youri Gagarine) Billets : 100 Frs. (enfants 60 frs.)
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Mardi 6 juin à 20h45	Sous le haut patronage de **M. Claude BIGEL** - Maire d'Arnouville PARC DU CHATEAU D'ARNOUVILLE LES GONESSE

INFOS — RESERVATIONS :

PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ հայ հասարակութիւնը մասնակցելու

ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ-ի մը

որ տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Յունիս 8, ժամը 20.30-ին
Փարիզի «Լիւթէսիա» պանդոկի սրահներուն մէջ
43, bld. Raspail — Paris 6e

Ամփոփում ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ եւ ՔԵՍԱՊԻ մէջ տարուած աշխատանքներուն:

Ծրագիր 1989 տարեշրջանի, ի մասնաւորի ներկայացում ամառնային յառաջիկայ արշաւներուն, դէպի խորհրդային Հայաստան եւ Քեսապ:

Լուսանկարներու ցուցադրութիւն: Լուսարձակում:
Դասախօսութիւն եւ վիճաբանութիւն:

Association Arménienne d'Aide Sociale
(Ա Ղ Ք Ա Տ Ա Խ Ն Ա Մ)

Sous le haut patronage de
M. Théo BRAUN
Ministre Délégué, Chargé des Personnes Agées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à MONTMORENCY (95)

44-50, avenue Charles de Gaulle
DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures

Partie artistique avec la participation de — Entrée gratuite —
■ *MASSIS*
■ *MARDIK DJANSEZIAN*
■ *Le Chanteur* SOUREN *et son* Orchestre

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

ՎԻԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին, Կիրակի, Յունիս 4, ժամը 12-ին Արովեան սրահին մէջ:
1, Քէ Փաժօ, Վիէն

Կէսօրուայ ճաշի սպասարկութիւն:
Գեղարուեստական բաժին:
Մասնակցութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Մ-ի Միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան:

Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Լ Ի Ո Ն

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՒ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶի

ծննդեան՝ 75-ամեակ եւ մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ, Շաբաթ Յունիս 3, ժամը ճիշդ 21-ին Ազգային Տան սրահին մէջ

40, rue d'Arménie — 69003 Lyon

Կը դասախօսեն. - ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ (հայերէն), ՑԱՍՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ - ԳԵՒՈՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), եւ մասնակցութեամբ ծանօթ երգիչ՝ ՄԱՍԻՍ-ի:

Դասախօսութեան աւարտին տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն (քօքթէյլ):

Մուտքը ազատ է:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 31

MERCREDI
31 MAI
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.023 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 64e ANNÉE — No 17.023

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 25 / 26)

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՀԵՏ (*)

– Ո՞րն է ստեղծուած իրավիճակէն դուրս ելլելու ճամբան:

– Այս մասին օրերս դժուար խօսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Խորհրդային Կեդկոմի Քաղբիւրոյի Ազգամիջեան յարաբերութեանց հարցերու յանձնախումբի նիստին: Նպատակայարմար գտնուեցաւ ընդլայնել Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի լիազօրութիւնները, մարզին իսկական ինքնուրոյնութեան ապահովման սկզբէն մեկնելով: Ոեւէ մէկը պէտք չէ խախտէ իշխանութեան տեղական մարմիններու իրաւունքները:

Ցաւօք բոլորը չէ որ կը գիտակցին այս մասին, բայց մենք կը գտնենք որ հարկաւոր է պաշտպանել Լեռնային Ղարաբաղի հարցին լուծման ուղղուած ամէն մէկ քայլ:

Անհրաժեշտ է ամէն անգամ յստակ մօտեցում ցուցաբերել ազգային խնդիրներուն, յստակ տարբերութիւն դնել ազգին շահերուն պաշտպանութեան եւ ազգային ինքնասիրութեան միջեւ, ազգին արժանապատուութեան պաշտպանութեան եւ ազգայնականութեան միջեւ: Ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորական հասկացողութիւն չէ: Ատիկա միանգամայն ըմբռնելի հասկացողութիւն է որպէս լեզու, պատմութիւն, մշակոյթ: Եւ նոյնպէս յստակօրէն կը դրսեւորուի ժողովուրդին վերաբերմունքը իր լեզուին, պատմութեան, մշակոյթին նկատմամբ:

Մենք մեր ժողովուրդին իղձերուն գործօն դրսեւորումը, ազգային ինքնագիտակցութեան ձերբազատումը յստակօրէն կը սահմանազատենք առանձին անառողջ դրսեւորումներէ, որոնք ընդհանուր ոչինչ ունին իսկական ժողովրդական շահերու հետ:

Մենք համոզուած ենք, որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցին արդարացի լուծում կը գտնուի ազգամիջեան յարաբերութեանց վերակառուցման նպատակով ներկայիս կուսակցութեան բռնած ուղիին ընդհանուր տեսանկիւնէն: Հարկաւոր է փնտռել, ի հարկէ սահմանադրական հիմերու վրայ, միջին լուծումներ որոնք կրնան մեղմացնել լարուածութիւնը ինքնավար մարզին մէջ եւ, ինչպէս կ'ըսեն, անոր շուրջ: Այսպիսի հանգրուանային որոշում դարձաւ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիդիումին Հրամանագիրը Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ կառավարման յատուկ ձեւ սահմանելու մասին:

– Կը թուէր թէ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի ստեղծումէն ետք մարզին իրավիճակը պիտի կարգադրուէր, իսկ ինչո՞ւ այսօր մենք հակառակը կը տեսնենք:

– Այս հարցին պատասխանելու համար հարկաւոր է սկզբունքով, շատ աւելի խորքային կերպով վերլուծել այն, ինչ պահուրտած է Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի այսօրուան լարուածութեան ետեւը:

Մենք բացատրական մեծ աշխատանք կատարած ենք Հանրապետութեան մէջ, որպէսզի ժողովուրդը վստահութեամբ ընդունի, որ ինքնավար մարզին կեանքը կը բարեփոխուի, կը յարգուին հայ բնակչութեան իրաւունքներն ու արժանապատուութիւնը, որ վերջապէս իրական նախադրեալներ կ'ապահովուին Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի արագ զարգացման համար: Պէտք է խոստովանիլ որ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի ստեղծումը Հայաստանի մէջ ընդհանուր առմամբ ընդունուեցաւ որպէս ժամանակին առնուած քայլ՝ փոխզիջում, որ հիմեր կը ստեղծէ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ կուտակուած հարցերու լուծման համար: Ցամենայն դէպս, յատուկ կառավարումի սահմանումէն ետք, բնակչութեան մօտ Լեռնային Ղարաբաղի նիւթը որոշ չափով կորսնցուց իր սրութիւնը: Եւ այսպէս էր մինչեւ վերջերս, երբ մարզին մէջ վերստին լարուածութիւն յառաջացաւ:

– Մենք գիտենք որ Հայաստանի կեդկոմը աշխատանք կը տանի ազգային ինքնագիտակցութեան, մեր պատմութեան առանձին իրադարձութեանց անաչառ գնահատման նկատմամբ նոր մօտեցում մշակելու համար, նպատակ ունենալով զանոնք զերծ պահել տարբեր խեղաթիւրումներէ: Ըստ ձեզ, այս հարցերը կ'արծարծուի՞ն խորհրդային երեսփոխաններու համագումարին:

– Ոչ ոքի համար գաղտնիք է, որ Հայաստանի հինաւուրց ժողովուրդը դժուար ճամբայ կտրած է: Բայց կարեւորն այն է որ մեր պատմութեան ամէնէն ահաւոր ամենացաւոտ էջերը այսօր որոշ չափով շուքի մէջ մնացած են, պատշաճ գնահատական եւ ճանաչում չեն ստացած համաշխարհային հասարակայնութեան կողմէ, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Միութեան մէջ: Այստեղ ես նախ եւ առաջ նկատի ունիմ ԺԹ. դարու վերջին եւ Ի. դարու սկիզբին Հայաստանի մէջ ծաւալած ազգային ազատագրական շարժումները, Օսմանեան կայսրութեան կողմէ ամբողջ ժողովուրդ մը կանխամտածուած կերպով ոչնչացնելու քաղաքականութեան վարումը, որուն ահաւոր ու հրէշային դրսեւորումը դարձաւ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին 1915–ի Հայոց Եղեռնը:

Բնական է որ հայ ժողովուրդին հոգւոյն մէջ խոր հետք ձգած է ոչ միայն Եղեռնի վէրքը, այլեւ անոր ճանչցուած չըլլալու հանգամանքը: Դուք գիտէք որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայոց ցեղասպանութիւնը դատապարտելու մասին օրէնք որդեգրած ու դիմած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդ՝ Խորհրդային Պետութեան կողմէ անոր պաշտօնական ճանաչման առաջարկութեամբ:

Ատիկա անհրաժեշտ է ոչ միայն արդէն կատարուածի ճանաչման, այլեւ յետագային նման բաներու կանխման համար: Չէ որ Սումգայիթի ողբերգութիւնը, որ վէրք մը եւս աւելցուց 1915–ի ցեղասպանութեան վրայ հայ ժողովուրդի պատմական յիշողութեան, դայրոյթի ալիք, բողոքի պոռթկում յառաջացուց, Մարդիկ կը սպասէին եւ արդարօրէն կը պահանջէին կատարուածին հրապարակային ու արդար դատապարտումը, շատ հարցերուն պատասխանները կը սպասէին: Այդ բանը տեղի չունեցաւ, հին կուտակուած մտայնութիւնը աւելի ուժ ունեցաւ:

Ուստի եւ «Ինչո՞ւ Սումգայիթը» հարցին որոշ հրապարակներու վրայ այժմ կը հնչեն պարզապէս թարոյազուրկ պատասխաններ եւ հարցը կը հասնի այն սրբապղծ պնդումին, թէ բոլոր դժբախտութիւնները իբր հայ ժողովուրդը ինք իր գլխուն կը բերէ:

Մեզի այսօր պէտք է ճշմարտութիւն եւ միայն ճշմարտութիւն: Պատմութեան անաչառ, արդարացի գնահատումը եւ Հայաստան տեղի ունեցող փոփոխութիւններուն ճիշդ ըմբռնումը կրնան կարեւոր դեր ունենալ իրավիճակին արագ կարգաւորման, վերակառուցման ընթացքի խորացման համար հասարակութեան բոլոր առողջ ուժերուն համախմբման գործին մէջ:

(*) «Յառաջ», այս հարցազրոյցէն առաջին մաս մը տուինք մեր նախորդ թիւով:

**

«ՄԱՐՄԱՐԱ»Ի ԽՄԲԱԳԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի հրաւէրով Երեւան գտնուած է Պոլսոյ «Մարմարա» թերթի տնօրէն եւ խմբագիր Ռոպէր Հատտէճեան: Հայաստանի Լրագրողի Տունը տեղի ունեցած հանդիպումին ներկայ եղած են «Արմէնփրէս»ի, օրաթերթերու եւ հանդէսներու, ինչպէս նաեւ ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի թղթակիցներ:

Պոլսահայ խմբագրին դրական – հրապարակագրական գործունէութեան մասին խօսած է «Աբովեան» մանկավարժական հիմնարկի դասախօս Սուրէն Դանիէլեան:

Ռոպէր Հատտէճեան պատմած է պոլսահայ գաղութին, Թուրքիոյ մէջ ապրող Հայերուն վիճակին մասին: Խմբագիրը խօսած է նաեւ իր ստեղծագործական ծրագիրներուն մասին ու պատասխանած է լրագրողներու հարցերուն:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՈՐԻՍ ԷԼՑԻՆ որ չէր ընտրուած առջի օր Ազգութեանց Գերագոյն Խորհուրդին, ուր Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութիւնը 12 թեկնածու ունէր 11 աթոռի համար, Երկուշաբթի արժանացաւ աթոռի մը, որովհետեւ ընտրուածներէն մէկը՝ Ալեքսէյ Կազաննիք հրաժարեցաւ ի նպաստ Էլցինի: Ծանօթ է որ Շաբաթ եւ Կիրակի, 70.000 հոգի հաւաքուած էին Մոսկուա պահանջելով իրենց «անառակ որդի»ին ընտրութիւնը: Ըստ երեւոյթին խորհրդային Պերեստրոյկան դեռ ռոտաժի մէջ է: Միւս կողմէ, Անատոլի Լուկիանով փոխ – նախագահ ընտրուեցաւ, այլ խօսքով Պետութեան թիւ 2–ը:

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԻ քառասնամեակի վեհաժողովին, որ բացուեցաւ Երկուշաբթի, Մայիս 29–ին Պրիւքսէլ, Պուշ նախաձեռնութիւնը ձեռք առաւ, ապազինման նոր առաջարկներ ներկայացնելով, զինակիցներուն բացարձակ հաւանութեամբ: Միացեալ – Նահանգներու Նախագահին ծրագիրը չորս կէտերէ բաղկացած է եւ յետ – պատերազմեան շրջանի ամէնէն յանդուգն առաջարկը կը նկատուի դասական զէնքերու հակակշռի տեսակէտէն: Ատլանտեան Ուխտը պէտք է բանակցի Վարշաւայի Ուխտին հետ այս ծրագրին շուրջ, Վիեննա: Պայմանը, անշուշտ, այն է որ ինչ որ Միացեալ – Նահանգները տրամադիր են քաշելու եւրոպական բեմէն, նոյնը պէտք է ընէ Խորհրդային Միութիւնը:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ Նախագահը՝ Ալֆոնսին (դեռ պաշտօնի գլուխ կը մնայ մինչեւ Դեկտեմբեր) պաշարման վիճակ հռչակեց երկրին մէջ, ուր կացութիւնը շատ ծանրակշիռ բնոյթ առած է: Ինք ջնջեց նաեւ արտասահման կատարելիք իր բոլոր ճամբորդութիւնները (Փարիզ պիտի գար երկուհարիւրամեակի հանդիսութեանց): Դրամահոսութիւնը, տնտեսութեան աղէտալի վիճակը ահաւոր հետեւանքներ ունեցած են, ստիպելով կառավարութեան որ խիստ միջոցներ ձեռք առնէ, ինչ որ ժողովուրդը չուզեր ընդունիլ: Շաբաթավերջին 33 գեր – շուկաներ թալանի ենթարկուած երկրին մէջ: Ռոսարիոյի մէջ նոյնիսկ լուսարգել հաստատուած է: Թալանի տուողները երկաթէ ձողերով ամէն ինչ քարուքանդ ըրած են: Նորընտիր փերոնական նախագահը՝ Մենէմ ճիշդ գտաւ Ալֆոնսինի հռչակած պաշարման վիճակը:

ՓԵԿԻՆԻ Թիան Ան Մէն հրապարակին վրայ համախմբուած ուսանողները տարակարծիք են եւ բոլորն ալ տրամադիր չեն հրապարակը պարպելու: Ուսանողները ապարէզ կարդալով իշխանութեան ազատութեան արձան մըն ալ բարձրացուցած են Մաոյի արձանին դիմաց: Լի Փէնկ կը խորհի որ ամիս մըն է տեւող այս ցոյցերը Միացեալ – Նահանգներու նեցուկը կը վայելեն:

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ ձերբակալուած են վեց անձեր, որոնք յայտարարած են թէ լիբանանահպատակ են, խոստովանած են որ իրենք ղրկուած են հակօդային երկու հրթիռներ Լառնաքայի օդակայանը ահաբեկելու համար բարձրաստիճան «արաբ անձնաւորութիւն մը որ Լառնաքա պիտի ժամանէր»: Կ'ըսուի թէ Թիրախը զօրավար Միշէլ Աուն էր, Լիբանանի նշանակովի վարչապետը:

ՊՈՒԼԿԱՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ լուսարգել պարտադրած են երկրին արեւելեան կողմը գտնուող քաղաքներու մէջ, Թուրք փոքրամասնութեան ցոյցերուն պատճառով: Զոհեր ալ կային:

ՄԱՅԻՍ 31, Չորեքշաբթի օր, առանց ծխախոտի համաշխարհային երկրորդ օրն է, Առողջապահութեան համաշխարհային կազմակերպութեան որոշումով: Օրուան նշանախօսքն է «Ծխախոտ կամ Առողջութիւն»: Ըստ հարցախոյզերու մեծ է համեմատութիւնը անոնց, որոնք կ'ուզեն դադրեցնել: Ծխողներու 46% առ հարիւրը կ'ուզէ դադրեցնել, 35%–ը մէկ կամ քանի մը փորձեր ըրած է:

ՇՐՆԱՔԻ մէջ, Սղերդի մօտ (հարաւ – արեւելեան Թուրքիա) 3 հոգի սպաննուած են եւ ութ հոգի ալ առեւանգուած կիրակէն Երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը, Քիւրտիստանի աշխատաւորներու կուսակցութեան քանի անդամներու յարձակման ընթացքին:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ (Սոռպոն) բացուեցաւ Երեքշաբթի օր, Մայիս 30–ին, երեք հանդիպումներէ կազմուած միջազգային ժողովի մը առաջին նստաշրջանը: Այս առաջին մասը նուիրուած է «Եւրոպայի ապահովութեան եւ գործակցութեան ժողովին»՝ «մարդկային տարողութեան»: Յաջորդ հանդիպումները տեղի պիտի ունենան Քոփընհակըն (Յունիս 5–29, 1990) եւ Մոսկուա (1991, Սեպտեմբեր 10 – Հոկտեմբեր 4):

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ մէջ, շուրջ 20 հազար հոգի մասնակցած են համախմբումի մը նուիրուած ՍԻՏԱ–ի զոհերուն: Ցուցարարները ողողած են ջահերով, Քասթրօ թաղամասը, մեծամասնութեամբ միասեռական: Լոս – Անճըլըսի մէջ ալ, 2500 հոգի, մէկական մոմ իրենց ձեռքը ողեկոչած են ՍԻՏԱ–ի զոհերու յիշատակը: Նման տողանցքներ տեղի ունեցած են Քանսաս, Տալաս:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Օրաթերթ (Մայիս 9)

ԳՐՈՂԸ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

ՄԻ ԽԱԲՈՒԷՔ...

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Այս օրերին, ամէն երեկոյ, ժամերով զրուցում եմ Նորքի զանգուածների եւ Ջրվէժ թաղամասի բնակիչների հետ, գրի առնում նրանց պահանջներն ու ցանկութիւնները՝ գոնէ ինչ-որ չափով օգնելու մարդկանց: Եւ ամէն երեկոյ տուն եմ վերադառնում սիրտս բռնած՝ ինչո՞ւ են այս մարդկանց հանդէպ այսքան անսիրտ (երեւի անսիրտ միջավայրից է մարդկանց սիրտը ցաւում): Նոյնիսկ մտքիս մէջ ասում եմ՝ «Ջրվէժ՝ դու թերութիւնների ջրվէժ», «Նորքի զանգուածի ամէն թաղամաս՝ ունի թերութեան հազար տեղամաս» կամ՝ «Նորքի մասին, քո հանդէպ շատ են պասին...»: Օրինակ՝ հասարակ հեռախօսն ի՞նչ է, որ քիչ է: Այն յատկապէս պէտք է քաղաքից հեռու ապրողներին. չէ՛ որ «հեռախօսը» կոչւում է՝ հեռուից խօսող: Զանգուածաբար զարգացած զանգուածներում հազուադէպ կան հեռախօսով զանգած եւ զանգըւած մարդիկ: Նորքի զանգուածներում մարդկանց զանգուածի տեղ են դրել: Բանաւան թաղամասում մի ընտանիք տասայ՝ 12 հոգին՝ 26 քառ. մեթր բնակարանում: Ջրվէժը ջուր բաժից է, ջուր չունի: Հեռու է, հեռախօս չունի: Կտրըւած է, տրանսպորտ չունի: Լոգութիւն ունի, ռատիօ չունի:

Այստեղ մեղաւոր են նաեւ հանրապետութեան բարձրաստիճան մինիստրութիւններ եւ ղեկավարներ, որոնք իրենց շքեղ «բարձունքներից» չեն տեսնում Ջրվէժն ու Նորքի բարձունքները: Ութերորդ զանգուածում, օրինակ, խիստ նախանձում են եօթերորդ զանգուածի բնակիչներին: Այնինչ եօթերորդում եօթից աւելի սուր խնդիր կայ: Ղեկավարները գալիս են, խոստանում լուծել, բայց երեւի քամոտ ու փոշոտ տեղ է, **քամին խոստումները քշում** տանում է: «Քսան հազար բնակիչներիս համար համարեա հեռախօս չկայ, — բողոքում էին բնակիչները, — երեխաների համար զբաղուելու եւ խաղալու տեղ չըկայ, տաք եւ սառը ջուր չկայ, հանրախանութ, դեղատուն, հիւանդանոց, կինոթատրոն, կենցաղի տուն, մանկապարտէզ, կարգին ճանապարհ, ծառերը ջրելու համար ոռոգելի ջուր, շէնքերի ճիշդ համարակալում չկայ, նոյնիսկ... թերթերի կրպակ...»: Պատկերացրէք, թէ ութերորդ թաղամասի վիճակն ինչքա՜ն աննախանձելի է, որ նախանձում են եօթներորդին: Ութերորդում նոյնիսկ լոյս չկայ, որ... խնայեն (կամ՝ երեկոյեան լրար նայեն):

Իսկ ի՞նչ կայ: Ըստ երեւոյթին միայն մի բան կայ, որ մշտապէս կայ՝ դա «Չկայ» բառն է (երբ ես «Ոզնի»ում գրեցի, որ Ամերիկայում «Չկայ» բառը չկայ, որոշ ղեկավարներ նեղացան, փոխանակ նեղուելու, որ չկայ, փոխանակ նեղութիւն կրելու, որ լինի): «Իսկ չի լինի՞, որ մի շարք ղեկավարներ այսուհետեւ հասարակական տրանսպորտով գործի գնան - գան, ծայրամասերում ապրեն»: Հարցերը շատ են: Մարդիկ իրաւացիօրէն հետաքրքրւում են նաեւ «Ղարաբաղ» կոմիտէով, հարցնում են՝ ե՞րբ են վերջնականապէս պատժուելու սումգայիթեան բոլոր ոճրագործները, ե՞րբ է սոցիալական արդարութիւնը յաղթելու, ե՞րբ են լուծուելու թունաւորուած կանանց ու երեխաների հարցերը, ե՞րբ է բուժուելու մեր հիւանդ բժշկութիւնը...

Պատասխա՛ն է պէտք:

Այստեղ արդէն պէտք է լինել ոչ միայն դեպուտատ, այլ նաեւ (եւ առաջին հերթին) հայրենասէր եւ խիղճ հայ մարդ: Եթէ մարդ աշխարհ է եկել, բայց առանց իրեն կարելի է ապրել, ուրեմն՝ ի զուր է աշխարհ եկել:

Հայրենասէրը նա է, ով ամէ՛ն օր է օգնում իր ժողովրդին: Թէ չէ՛ ծիծաղելի բան է ստացւում՝ ոմանք ոչնչով չեն օգնում ժողովրդին, բայց անընդհատ խօսում են ժողովրդի անունից: Հայութեան անունից են խօսում, բայց իրենց երեխաներին ուղարկում... ոչ հայկական դըպրոցներ: Ազգի անունից են խօսում, բայց ջնջում են ազգի զաւակների անունները...

Մինչեւ ե՞րբ պիտի մեր ոսկին թողած՝ ուրիշի երկա՛թը պաշտենք: Մինչեւ ե՞րբ պիտի ցրուենք աշխարհով մէկ՝ ուրիշներին ծառայելու, ուրիշների՛ն տէր կոչելու: Ո՞ւր է մեր ազգային արժանապատուութիւնը:

Մե՛նք պիտի տէր կանգնենք մեզ, ուրիշներն իրենց հոգսերն ունեն: Ուրիշը մեզ ե՞րբ է օգնել: Կամ ինչո՞ւ պիտի ուրիշը մեզ «տէր կանգնի»: Սարո՞ւկ ենք, ի՛նչ է: Հերիք է՝ մէկը մեզ «կոմպլիմենտ» անի, իսկոյն թուլանում ենք: Խորհրդային երկրում բնակչութեան թըւով ութերորդ տեղում ենք: Աշխարհում մօտ 10 միլիոն ենք: Ինչո՞ւ ենք մուրացկանի պէս պահում մեզ: Ոմանք իրենց ուղեղները փակել են, բերանները բացել: Միամիտներն էլ խաբւում են: «Միշտ ամուր է լինում կաղնին, թոյլ խոտին է ծռում քամին»:

Խօսքի համաճարակ է, խօսքի երկրաշարժ: Բայց ախր... շատ խօսելուց խօսքըն արժեզրկւում է: Երբ շատ են խօսում, ոչ ոք չի լսում: Առաջ գոնէ խօսողին բանի տեղ էին դնում, հիմա դա՛ էլ չկայ...

Ինձ թւում է, թէ մենք կայարանում օրերով խօսում եւ աղմկում ենք գնացք նստելու մասին, այնինչ, գնացքը վաղո՜ւց մեկնել է:

Բայց մենք շարունակում ենք խօսել: Նոյնիսկ... խուլհամրերի կոմբինատում են խօսում: Բոլորն ուզում են սովորեցընել՝ խորհուրդ են տալիս (երեւի դրանի՞ց է «խորհրդային» բառը): Բայց... Ի՞նչ օգուտ: Ի՞նչ օգուտ, երբ մեր անծայր երկիրը հեկտարից 17 ցենտներ հացահատիկ է ստանում, իսկ Անգլիան՝ 67, Նիդերլանդիան՝ 70: Ի՞նչ օգուտ, երբ հազար բնակչին մեր երկրում երկու հիւանդանոց է հասնում, արտասահմանում՝ քսան: Ի՞նչ օգուտ, երբ մեր երկրի բնակչութեան 34 տոկոսը զբաղւում է գիւղատնտեսութեամբ, բայց երկրի առաջին պրոբլեմը սննդամթերքն է: Սոցիալիստական կովերը կապիտալիստական կովերից տասն անգամ քիչ են կաթ տալիս, որովհետեւ անասունների հանդէպ մեր վերաբերմունքը մարդկային չէ (մարդու հանդէպ՝ նոյնպէս): Գաղափարական կազմակերպութիւններն են որոշում տնտեսական հարցերը: 70 տարի ոմանք սարեր են խոստացել, բայց բլուր էլ չեն տուել: Խաբուել ենք եւ հաւատացել ենք. խաբել են, թէ մենք շատ հարուստ ենք, հաւատացել ենք, խաբել են՝ քսան տարուց յետոյ կոմունիզմ է լինելու, հաւատացել ենք...

Մեղք չե՞նք:

Տարիներ շարունակ համարուելով «երջանիկ ու հարուստ կոմունիստական Պետութիւն», կենսամակարդակով աշխարհում գրաւում ենք... 45, թէ 46-րդ տեղը (տարբերութիւն չկայ):

Այնպէս որ՝ աղմուկից մի խաբուէք: Ոչ էլ լռութիւնից:

Կենտրոնական հեռուստատեսութիւնն, օրինակ, Ապրիլի 24-ն աւելի լաւ նշեց, քան՝ մենք (մենք ընդամէնը մէկ րոպէ լռութեամբ յարգեցինք Եղեռնի զոհերի յիշատակը, իսկ նա... 24 ժամ: Ես կ՚աւէլի՝ 365 օր):

Եթէ թերութեան մասին եմ խօսում, ապա՝ ցաւից: Լաւին հասնելու հաւատից: Թող սխալուեմ, բայց անկե՛ղծ խօսեմ: Դա օգուտ է, ոչ թէ վնաս: Մեր թուլութեան մասին խօսելը մեր ուժի նշանն է: Մեծ-մեծ բարբառում ենք փոքրիկների նկատմամբ մեծ սիրոյ մասին, բայց ամբողջ Հանրապետութիւնում, օրինակ, մանկական յատուկ դեղատուն չկայ: Գոնէ՛ մի դեղատուն: Կամ՝ «ծիծաղի տուն»:

Ես բնաւ այն կարծիքին չեմ, թէ մեր երկրում ոչ մի հզօր բան չկայ: Բաւ լիցի: Բա... բիւրոկրատիա՞ն: Այսպիսի հզօր ու կատարելագործուած բիւրոկրատիա ո՞վ ունի: Ամէն տարի կառավարական ոլորտում օգտագործւում են 100 միլիարդ թերթ փաստաթղթեր: Մեր երկրում ոչ թէ անհատի, այլ թղթի՛ պաշտամունք է: Ո՞վ է ասում, թէ մենք ոչ մի բանով առաջինը չենք: Մէկ շնչին ընկնող ճառերի քանակով առաջինն ենք: Ստուգողների քանակով մեր երկիրն առաջին տեղն է աշխարհում (իսկ Հայաստանն առաջինն է՝ երկրում): Ստուգողներն ստուգուողներից շատ են: Ո՞վ է ասում, թէ մեր կեանքում ոչ մի մշտական բան չկայ: Բաւ լիցի: Բա... մշտական հերթե՞րը, մշտական «ժամանակաւոր դժուարութիւննե՞րը»: Ո՞վ է ասում, թէ մեզ մօտ զարգացում եւ առաջընթաց չկայ: Մի՞թէ հզօր թափով չեն զարգանում կաշառակերութիւնն ու անարդարութիւնը: Ո՞վ է ասում չունեւորները քիչ են: Մի՞թէ պետական որոշ հիմնարկներ իսկական շուկայ չեն, ուր առատօրէն վաճառւում են պաշտօններ, բնակարաններ, ֆոնդեր եւ այլն: Ոմանք պետական հիմնարկները համարում են իրենց «ֆազենդան», իսկ միւսներին... իզաուրաներ: Հասկացանք, երբ շէնք կամ գործարան են շահագործման յանձնում, բայց շահագործել մարդկանց համբերութի՞ւնը: Այս ուղղութեամբ ընդունակ մարդիկ շատ կան: Սիրում եմ ընդունակ մարդկանց, բայց ատում եմ ամէն ինչի ընդունակներին: Սրանք պատրաստ են խաբելու բոլորին:

Ոչ մէկը ոչ մէկի ծառան չէ: Բոլո՛րս ենք ծառայ: Բայց շատերը շահագրգըռւած չեն աշխատանքով, որովհետեւ դրանից աշխատավարձը չի բարձրանում: Ահա թէ ինչու՝ ոմանք իրենց ամբողջ էներգիան ծախսում են՝ չաշխատելու վըրայ: Խօսքերը շատ են, գործերը՝ քիչ: Արտասահմանում աշխատողն է ապրում, այստեղ՝ չաշխատողը...

Վերջերս գնեցի մի անորակ արտադրանք, որի մէջ ձեռագիր թուղթ էր՝ «Աշխատանքը կատարուած է ըստ աշխատավարձի...»: Բայց ես կարծում եմ, որ ոչ թէ ա՛յդ մարդուն պէտք է դատել, այլ... նրան ծնող աշխատանքային համակարգը: Երկրաշարժից քանդուած շէնքերի համար աշխղեկին մեղադրելը քիչ է, պէտք է մեղադրել տնտեսակա՛ն կարգը: Քննադատում ենք թունաւորուած օդը, բայց մեղաւորը ոչ թէ օդն է, այլ... թոյն արտադրող գործարանը եւ այն պահող մարդիկ: Մեր սխալների մեծ մասը գալիս է համակարգից: «Միաստուածութիւնը... անաստուածութիւն է»: Թէ չէ՝ մեծ խնդիրները թողած՝ իրար օձիք են քաշում, իրար սիրտ մաշում...

Այո, հիմա նոր համաճարակ է սկըսուել. ժողովներում իրար մերկացնում են, իրար «դլիակ» փռում, կոպտում, հայհոյում, արժանապատուութիւնը վիրաւորում, ստորացնում, կենսագրութեան մութ բծեր ասպարէզ հանում, իբր... վերակառուցում են անում: Դէ, մերկացրէք, տեսնեմ՝ ո՛նց էք դրանից յետոյ մերկ ու տկլոր ման գալու (իբր քի՛չ ենք մերկ ու տկլոր եղել): Շատերի մէջ չարութիւն կայ՝ իրենց առաւելութիւնը ցոյց տալ, ստուգե՛լ, տանջե՛լ, ջարդե՛լ, աւերե՛լ (իբր թշնամիները քիչ են տանջել, ջարդել, աւերել...): Ինֆարկտների եւ կաթուածների փոթորիկ է: Մարդուն մեռցնում են բոլորը միասին եւ ամէն մէկն առանձին: Իսկ ո՞ւր կորաւ մեր ազգային բարութիւնը: Մէկը մի սխալ կոչ է անում, միւսներն իսկոյն ոգեւորւում են: Արիւնը չի կարելի արիւնով մաքրել: Ամէն քայլ անելիս պէտք է մտածել՝ դա օգո՞ւտ է մեր ազգին: Կրկնում եմ՝ մեր դարաւոր պատմութեան ընթացքում յաճա՛խ են մեզ խաբել, յաճա՛խ ենք մենք խաբուել: Զգայուն ու դիւրահաւատ ազգ ենք: Ինչ ասում են՝ հաւատում ենք: «Հայկական հարցը» գցեցինք աշխարհի բերանը, որը մեզ ծամեց ու կերաւ: Միշտ յետո՛յ ենք իմանում, որ խաբուած ենք: «Հայի վերջին խելքն իմը լինի», — ասում են այլոք: Աւա՜ղ՝ հիմա՛ էլ խաբւում ենք: Չե՛նք լսում մեր սրտին: Մեզ մասսայաբար խաբում են եւ... մտքներ մէջ ծիծաղում: Մանաւանդ, հեշտ ու վարակիչ է մասսայաբար խաբուելը: Ոմանք շահարկում են ազգի սուրբ անունները, գայթակղիչ խոստումներ տալիս, միամիտներն էլ խաբւում են:

Բայց ամէն ինչ վե՛րջ ունի:

Շատ խաբուելուց մարդիկ կորցրել են արդարութեան հաւատը: Գուցէ այստե՞ղ է չարի արմատը: Հասկանում եմ՝ կարելի է խաբել եօթ ժամ, բայց ոմանք խաբում են եօթանասուն տարի: Խաբելը, իհարկէ, յանցանք է, բայց պակաս յանցանք չէ նաեւ խաբուելը: Վերջերս ժողովրդական դեպուտատների ընտրութիւններ տեղի ունեցան (դեռ չեն վերջացել): Բայց ինչո՞ւ ընտրութիւնները վերեւից-ներքեւ նոյն սկզբունքով գնացին: Ներքեւի օղակներում մի տեղի համար տասնեակ թեկնածուներ եղան, որից եւ ծայր առան անառողջ կռիւները, զրպարտիչ պայքարները եւ այլն (իբր քիչ ենք ջղային): Ամէն մէկն իր թեկնածուին ամենալաւն է համարում, միւսներին՝ ամենավատը: Այնինչ իսկական դեպուտատը նա է, ով անընդհատ իր ազգի հետ է, իր ժողովրդի ցաւով է ապրում: Ղարաբաղի թեմայով տողերը ե՛ս եմ [illegible]նում, ուրիշն է հայրենասէր կոչում իրեն...

Ընտրական օկրուգում, որտեղ քուէարկելու ենք 5 հոգի (Երեւանի Խորհրդային շրջանի թիւ 393 ազգային-տերիտորիալ) մեզ գլխաւորների տեղ են դրել: Ուստի որոշեցինք, որ ոչ մէկս ոչ մէկի դէմ ելոյթ չունենայ: Թող ժողովուրդն ի՛նքը որոշի: Ես գտնում եմ, որ բոլոր թեկնածուներն էլ արժանի են ընտրուելու, ուստի անկեղծօրէն կ՚ուրախանանք ընտրուողի համար: Միայն թէ ամէն ինչ ազնի՛ւ արուի, միայն թէ մարդկանց չխաբեն (ի դէպ, մեր Հանրապետութիւնից ոչ մի հայ գրող կամ լրագրող դեպուտատ չի ընտրուել):

Որոշ տեղերում նախընտրական կամպանիայի փոխարէն գործում էր որոշ թեկնածուի «նախընտրական մաֆիա», որի ճարպիկ անդամները տնէ-տուն ընկնելով, անձամբ, հեռախօսով, գրաւոր, բանաւոր սպառնում, ահաբեկում — [illegible] — ճնշում — խնդրում — խաբում «համոզում» էին մարդկանց, թէ՝ միւսներին ջնջէք, այսինքն թողէք: Նոյնիսկ թռուցիկներ են յայտնւում՝ միւսների անունները ջնջած, իրենց մարդուն թողած: Մրցակից թեկնածուների մասին տարածում էին ստայօդ եւ սուտ լուրեր, վարկաբեկում նրանց ընտանիքն, անձը, մաղձոտ ատելութիւն բորբոքում: Բա սա եղաւ մտաւորականի վարմո՞ւնք, բա սա եղաւ ազնիւ եւ ազատ ընտրութի՞ւն: Մի՞թէ անազնիւ ձեւով ընտրուած դեպուտատը կարող է ազնուօրէն ծառայել հայ ժողովրդին: Նա «կը ծառայի» միայն իր խմբին: Այդպիսի դեպուտատներն ընտրուելուց առաջ քծնում են ժողովրդին, ընտրուելուց յետոյ՝ արհամարհում: Մի՞թէ ժողովուրդ չխաբող կարող է ժողովրդական դեպուտատ դառնալ: Մարդիկ կան, որ մի դիրքի են ձգտում՝ ոչ թէ օգնելու, այլ օգտուելու: Եւ արանքում, ինչպէս միշտ, տուժում է հասարակ ժողովուրդը: Պայքարն ազնիւ չէ, եթէ մեթոդները ազնիւ չեն:

Ես գիտեմ մի թեկնածուի, որ ընտրողներին դիմում էր այսպէս. «Ժողովո՛ւրդ, եթէ ինձ դեպուտատ ընտրէք, հէնց յաջո՛րդ րոպէին Ղարաբաղը միացնելու եմ, խանութները եւ Սեւանը լցնելու եմ, էկոլոգիան լաւացնելու եմ, հերթերը վերացնելու եմ, երկրաշարժերը վերացնելու եմ...»: Յատկապէս յուզուեցին կանայք, երբ նա հանդիսաւոր երդուեց. «Դեպուտատութեան մանդատն առնելուց յետոյ բոլոր ուժերս կը ներդնեմ, որ [illegible] իւրաքանչիւր կին տասից աւելի երեխայ ունենայ»:

Ահա թէ ո՛ւր է հասել խօսքի համաճարակը եւ խաբկանքը:

Դեպուտատն աշխատաւորների ամէնօրեայ անձնական հոգսերը պիտի վերացնի, ոչ թէ հեռուից կամ մօտիկից սիրոյ խոստումներ տայ: Բոլոր դեպուտատներն էլ իրենց քաղաքական ծրագիրը (կամ պլատֆորմը) առաջ քաշեցին: Բայց դրանց ո՞ր տոկոսը կը կատարուի (պէտք է հաշուի առնել եղած հնարաւորութիւնները): Մեր մարդիկ դառնանում են նաեւ նրանից, որ նոյնիսկ... շաքար չկայ: Ինչքա՜ն մեր կեանքի անմաքուր երեւոյթներն այն պատճառով չեն, որ չկայ օճառ, այլ այն պատճառով են, որ շատ կայ ճառ: [illegible]նութիւններում օճառը պակասել է, [illegible] քծնողների թիւը չի պակասել:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

13րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). – Մայիս 21–ին, Կիրակի, տեղի ունեցաւ Մշակոյթի Տան տարեկան հացկերոյթը նախագահութեամբ Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Միրաքեանի։

Եկեղեցականներ՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան, Վեր. Ժ. Դ. Սահակեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Շահան Խչկր. Քահանայ Տէօվլէեան, Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան եւ Եղիշէ Աւագ Խչկր. Քահանայ Փանոսեան, բազմաթիւ միութիւններու ներկայացուցիչներ, պատուոյ հիւրեր եւ մանաւանդ հաւատարիմ բարեկամներ եկած էին հաճելի ժամեր անցընելու եւ նոյն ատեն վկայութիւնը բերելու իրենց յայտնաբերած հետաքրքրութեան հանդէպ Հայ Մշակոյթի Տան կատարած գործունէութիւններուն։

Հացկերոյթը սկսաւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի սեղանօրհնութեամբ։

Մարի Պէրպէրեան, Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով, բարի գալուստ մաղթեց, յայտնեց ջերմ շնորհակալութիւններ սեղանակիցներուն որոնց ներկայութիւնը նկատեց քաջալերանք մը վարչութեան համար, միշտ նոյն թափով եւ աւելին ձգտելով, շարունակելու համար 13 տարի առաջ սկսուած աշխատանքը եւ հարստացնելով զայն նորանոր իրագործումներով։

Սեղանապետի պաշտօնը վարեց, ջերմ ոգիով, Կարպիս Յարութիւնեան։

«Հայրենիք» նուագախումբը բաղկացած՝ Գէորգ Պօզուքլեանէ (դաշնակ), Գրիգոր Երեմեանէ (լայնասրինգ), Ֆիլիփ Մինասեանէ (թաւջութակ), Տուտու Փանոսեանէ (թմբկահար), Սարգիս Պատանեանէ (կիթառիստ) եւ շնորհալի երգիչ՝ Փօլ – Պօղոս Տէօտէեանէ կրցաւ ստեղծել ճիշդ չափը, կշռոյթը եւ երանգը հացկերոյթի մը համար, ընել յաջող ընտրութիւններ երգերու ու եղանակներու որոնց մէջ որպէս նոր ունկնդրութիւն «Հայ մանուկ», «Խօսք իմ որդւոյն», եւ «Հայ ղու զաւակ» երգերը, որոնց հեղինակն է Գէորգ Պօզուքլեան։

Կարօ Յովսէփեան հացկերոյթը բնորոշեց որպէս տարեկան ժամադրութիւնը Մշակոյթի Տան վարչութեան եւ բոլոր անոնց հետ որոնք ամբողջ տարին կը հետեւին, կը մասնակցին, կը քաջալերեն, կը խրախուսեն, կը գնահատեն կատարուած ջանքերը եւ ձեռք ձգուած արդիւնքները։ Նոյն ատեն, աւելցուց, յիշելու, ոգեկոչելու անոնք որոնք տարիներու երկայնքին, անդամ թէ աջակից, ծառայեցին այս հաստատութեան յառաջդիմութեան։ Այդ անուններէն, բոլորն ալ յարգելի, թուեց երկու անուններ. Կարօ Փօլատեանը՝ որու ընտանիքը նոյն օրը կատարել կուտար հոգեհանգստեան արարողութիւն իր մահուան 3–րդ տարելիցին առթիւ եւ Յարութիւն Տէրոյեան՝ երիցագոյն անդամը Մշակոյթի Տան ձեռնարկներուն, որ կնքեց իր մահկանացուն երեք ամիս առաջ։ Յետոյ, Կարօ Յովսէփեան ընդգծեց արժանիքները օրուան Նախագահին՝ Տէր եւ Տիկին Ալպէռ եւ Ժանին Միրաքեան որ իրենց ընկերային օրինակելի յաջողութեան հետ, ներկայ են նաեւ մեր հաւաքական կեանքին մէջ, մինչեւ իսկ յանձնառու քանի Ալպէռ Միրաքեան հիմնադիր անդամ է Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին։

Եւ իր խօսքի աւարտին վերյիշեց Մշակոյթի Տան համադրութային բնոյթը ըսելով թէ ժողովուրդին զոհողութիւններով կանգնած այս Տունը կը ծառայէ ժողովուրդին եւ առարկայ է անոր գուրգուրանքին։

Մեներգեց երէցկին Եղիսաբէթ Տէօտէեան «Հայ ծնողին» եւ ««Օտար ամայի ճամբէք...»։ Միշտ հաճոյք է զինքը ունկնդրելը։ Իր ջերմ, քաղցր եւ հաղորդական ձայնով խանդավառեց ներկաները եւ արժանացաւ գնահատանքներու։

Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան շեշտը դրաւ մշակոյթի կարեւորութեան վրայ ժողովուրդի մը նկարագրի կերտումին մէջ։ Հայ մշակոյթով, ըսաւ, կը տարածուին հայ ազգային զգացումները, կը կանգնի հոգեւոր հայրենիքը, կը փոխանցուի ազգային գիտակցութիւնը։ Մարսէյլը, շարունակեց Եպիսկոպոսը, եթէ երէկ աղմուկ էր, քաղաքական պայքարը, այս վերջին տարիներուն բազմապատկելով իր մշակութային Տուները, կեդրոնները, սրահները, ստեղծեց մշակոյթով խանդավառուելու բեմեր որոնց մէջ ամէնէն մեծ աշխատանք կատարողը՝ այս Հայ Մշակոյթի Տունն է, որ երախտապարտութեամբ կը շնորհաւորենք։

Սիմոն Աւտոյեան միշտ նոյն եռանդով, նոյն հարազատութեամբ երգեց «Տըլէ եամն»ը ի գոհունակութիւն բոլորին։

Օրուան նախագահը՝ Ալպէռ Միրաքեան պարզ, բայց սրտաբուխ խօսքերով գնահատեց Մշակոյթի Տան ձեռնարկած աշխատանքները, ըսաւ թէ Մշակոյթը մեր ամէնէն կարեւոր ազդակներէն մին է հայ մնալու համար Սփիւռքի մէջ, եւ իր վստահութիւնը յայտնեց, ապագայի տեսակէտէն, Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամներու շարունակելու համար իրենց բարձր որակի իրագործումները։

Ալիս Պիւլկիւրեան իր ծանօթ խանդավառ շունչով, ապրումով արտասանեց Բ. Նաւասարդեանի «60 տարի հայ մարդուն» գործը եւ խլեց բուռն ծափահարութիւններ։

Ժան Քէհէեան, ծանօթ լրագրողը եւ գրագէտը, յայտնելէ յետոյ իր ուրախութիւնը մասնակցելու այս հացկերոյթին, խօսեցաւ իր ծրագիրներուն մասին Հայաստանի Հայ Որբերու Օգնութեան աընչութեամբ քանի «Լը Փրովանսալ» թերթի միջոցաւ կը գլխաւորէ «Փառէնաժ»ի գործողութիւն մը։ Այպ, յայտարարեց, թէ Յունիս 15–ին, Փալէ Տէ Քոնկրէի մէջ, ստվետագէտ՝ Էլէն Քառէր տ'Անքոս պիտի խօսի Կովկասի եւ ազգութիւններու մասին Խորհրդային Միութեան մէջ, եւ թէ ձեռնարկը միասնաբար կը կազմակերպեն՝ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, «Բլէօպ Տը Լա Փրէս»ը որուն նախագահն է, եւ «Լը Թան Տը Վիվր» գրատունը։

Շահան Խչկր. Քահանայ Տէօտէեան գնահատեց Մշակոյթի Տան գործունէութիւնը յիշեցնելով անցեալ աշնան կազմակերպուած ցուցահանդէսը որպէս բարձրորակ ձեռնարկ, վեր առաւ անդամներուն գիտակից նուիրումը, յայտնեց իր համակրութիւնը եւ մաղթեց նորանոր յաջողութիւններ։

Եղան նուիրատուութիւններ, միութիւններու եւ անհատներու կողմէ, ինքնաբուխ եւ անկաշկանդ համակրանքի մը եւ գնահատումի մը արտայայտութիւնը։ Նուիրատուութիւններուն գումարը բարձրացաւ՝ 62 հազար 500 ֆրանքի (ցանկը կը հրատարակուի առանձին)։

Սիլվի Պապիկեան, իր յատուկ շնորհներով, ըրաւ մենապար մը։

Հացկերոյթը շարունակուեցաւ միշտ «Հայրենիք» նուագախումբի հաճելի մեկնաբանութիւններով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՑՈՂՈՒԿԷ ՑՈՂՈՒԿ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, 25 տարեկանը չբոլորած իր մահկանացուն կնքեց Կարօ Կոպէլեան, տարաբախտ զաւակը գրագէտ եւ հրապարակագիր՝ Երուանդ Կոպէլեանի։ Փայլուն ուսանող երիտասարդը զոհ գնաց անողոք հիւանդութեան մը։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հինդշաբթի, Մայիս 18–ին, Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանանց Եկեղեցին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, նախագահութեամբ կրօնական ժողովի ատենապետ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի։ Դագաղին շուրջ կեցած են «Մարալ» խումբի իր ընկերները։ Շահան Եպիսկոպոս իր դամբանականին մէջ, մասնաւորաբար ցաւ յայտնած է որ նման խոստմնալից երիտասարդ մը այսքան վաղահաս մահ կ'ունենայ։ Ողբացեալին դագաղը ուսամբարձ դուրս հանուած է եկեղեցիէն, իր դասընկերներուն կողմէ եւ փոխադրուած Պալըքլը, ամփոփուելու համար իր ընտանեկան դամբարանը։ «Յառաջ» իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Երուանդ Կոպէլեանի եւ զաւակներուն այս խոր կսկծալի կորուստին առթիւ։

**

ԽԱՄՊՈՎԼՈՅԻ «Երեւան» ակումբին սրահին մէջ վերջերս հանդիսութեամբ նշուած է Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան 120–ամեակը։ Գեղարուեստական բաժինը կատարած են հայերէնի դասընթացքներուն հետեւող աշակերտները, որոնք հանդէս եկած են արտասանութիւններով, «Զարի վերջը» ստանաւորի բեմականացումով։Թումանեանի կեանքին ու ստեղծագործութեան մասին զեկուցումով հանդէս եկած է Փլովտիվէն հրաւիրուած ճարտարապետ՝ Ս. Կարապետեան, որ արտասանած է նաեւ բանաստեղծին գործերէն։

**

ՓԼՈՎՏԻՎԻ «Երեւան» Մշակոյթի Տան բակը զոհուող՝ Պալքանեան, Ա. եւ Բ. աշխարհամարտերուն մէջ զոհուած 35 փլովտիվցի հայ մարտիկներուն նուիրուած յուշարձանին շուրջ, Մայիս 7–ին, հոծ բազմութիւն մը հաւաքուած է, յարգելու անոնց յիշատակը։ Ֆաշիզմի դէմ յաղթանակի օրուան կապակցութեամբ ելոյթ ունեցած է «Երեւան»ի վարչութեան նախագահ, պատերազմի վեթերան՝ Կ. Քափուլեան։ Ծաղկեպսակներու զետեղումէն ետք, եղած են արտասանութիւններ։ Նոյն օրը Մշակոյթի Տան սրահին մէջ տեղի ունեցած է Բ. աշխարհամարտի վեթերաններու ճաշը։

**

ԻՐԱՔԻ Հայոց առաջնորդարանի հրաւէրով Մարտ 19–էն Ապրիլ 13 իրաքահայ թեմը այցելած է Էջմիածնի Գերագոյն հոգեւոր Խորհուրդի անդամ, լուսարարապետ Յուսիկ Արք. Սանթուրեան։ Ան նախագահած է աւագ շաբթուան արարողութեանց, իսկ Զատկուան տօնին առթիւ պատարագ մատուցանած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ Եկեղեցին մէջ։ Մարտ 28–ին, Յուսիկ Արքեպիսկոպոսն ու թեմին առաջնորդը պաշտօնական այցելութիւն մը տուած են կրօնից եւ կալուածոց նախարարին։ Անոնք հերթաբար այցելած են նաեւ Իրաքի հայաշատ շրջաններ։ Պաղտատ կեցութեան ընթացքին Յուսիկ Արքեպիսկոպոսը ընդունած է քոյր յարանուանութեանց կրօնապետներու այցը։ Ապրիլ 12–ին առաջնորդանիստ դահլիճին մէջ ողջերթի թէյասեղան մը տրուած է ի պատիւ Էջմիածնի լուսարարապետին։

ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՏՈՆ ՔԻՇՈԹԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Նարեկ Տուրեան շուրջ ամիս մըն է Երեւան կը գտնուի, ուր տեղւոյն ուժերով կը պատրաստէ ներկայացումը Տոն – Քիշոթի, երաժշտական կատակերգութեան ձեւին տակ, հետեւողութեամբ Բուլկաքովի ռուսերէն վերածումին՝ Սերվանթէսի գործին։ Երաժշտութիւնը Նարեկ Տուրեանինն է։

Այս իրագործման ամէնէն յատկանշական կողմն այն է, որ առաջին անգամն է որ կը ձեռնարկուի գործի մը Սփիւռք – Հայաստան ուժերու մասնակցութեամբ, Երեւանի մէջ։ Նորութիւն մը՝ այս տեսակէտով։ Զգեստները գործն են՝ Շուշան Զրբաշեանի։

Այս ներկայացման համար Գաղղու յօրինած է ինքնատիպ եւ խիստ գեղեցիկ ստեղծագործութիւն մը, որ կը ծառայէ հանրագիտներուն եւ յայտագրին։ Ռուբէն Մելիք, իր կարգին գրած է ներածական մը, ուր իր յատուկ ոճով եւ հակիրճ տողերով իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ որ 1989–ի այս երկհարիւրամեակի տարւոյն կը զուգադիպի երազատես ու տեսլապաշտ Տոն Քիշոթի իրագործումը։

Ներկայացումները պիտի տրուին Երեւանի Համալիրի փոքր սրահը (ի նպաստ երկրաշարժի աղէտեալներուն)։ Նախաձեռնարկն է Երուանդ Ղազանճեան, Պատանի Հանդիսատեսի Թատրոնի ղեկավարը եւ գործը կը պատրաստուի միայն մէկ ամիսէն ... ինչ որ աննախընթաց է Հայաստան, ուր նման բեմադրութիւն մը 7 — 8 ամիսներու աշխատանքի կը կարօտի։

Կը մնայ մաղթել որ այս համագործակցութիւնը յաջողութեամբ պսակուի, Յունիս 9, 10 եւ 11–ին։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ ՄԻՇՏ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒ

Շնորհիւ Կապոյտ Խաչի տիկիններուն՝ որոնց, քանի մը ատենէ ի վեր, իր աշխոյժ աջակցութիւնը կը բերէ Գեղամ Կանանեան, կազմակերպչական աշխատանքներու մէջ, Լիոնի Հայերը եւս բախտը ունեցան ծափահարելու Երեւանի «Բարեկամութիւն» անունը կրող պատանեկան պարախումբը եւ անոր ընկերացող նուագածուները, առոնք չափահաս։

Տեղի ունեցան երկու ներկայացումներ. առաջինը՝ Կիրակի, Մայիս 23–ին, Պուրսուի Թրավայի մէջ, շուրջ 800 հանդիսատեսներու մասնակցութեամբ եւ երկրորդը՝ Երկուշաբթի, Ազգային Տան սրահին մէջ, դժուար պայմաններու տակ տեղւոյն նեղութեանը եւ դերակատարներուն շատ յոգնած ըլլալնուն պատճառաւ, բայց միշտ խանդավառ մթնոլորտի մէջ։

Կիրակի օրուանը խումբին 29–րդ ելոյթն էր Ֆրանսայի մէջ։ Այդպէս ըսաւ խօսնակը։ Կը նշանակէ թէ պատանի Երեւանցիները եւ իրենց վարիչները, Ֆրանսայի զանազան կողմերը, լաւ աշխատանք կրցած են տանիլ ի նպաստ հայութեան, շաղկապելով Սփիւռք եւ Հայաստան, ինչպէս որ ուզեց նշել Կապոյտ Խաչի նախագահուհի՝ Տիկին Գասապեան իր բացման խօսքին մէջ, եւ նաեւ՝ ծանօթացնելով օտարներուն մեր ազգին աննկուն կամքը՝ ապրելու, վերապրելու, հակառակ զանազան փորձանքներու։

Լիոն իր կեցութեան ընթացքին, «Բարեկամութիւն»ը ընդունուեցաւ Վիլէօրպանի եւ Տէսինի քաղաքապետութիւններուն կողմէ։

«Յառաջ»ի մէջ գրուեցաւ արդէն խումբին գեղարուեստական արժէքին, պարերով, արտասանութիւններով, երգերով խանդավառութիւն ստեղծելու իր կարողութեան մասին։ Լիոնի մէջ ալ հանդիսատեսները զգացին թէ այս ժպտուն մանչուկներուն ու աղջնակներուն իւրաքանչիւր ոստումէն կը ցայտէին ուրախութեան ալիքներ՝ որոնք կ'ողողէին ամբողջ սրահը։ Կը յուզէին ալ։ Քիչ չէր թիւը անոնց՝ որոնք կը ծափահարէին՝ արտասուքը իրենց աչքերուն։

Անկասկած, քանի մը տարիէն, խումբին անդամներէն ոմանք տեղ պիտի բռնեն Հայաստանի կարող արուեստագէտներու շարքին մէջ։ Նկատի ունինք մանաւանդ երգիչ Համլէթ Գէորգեանը՝ որուն «ներկայութիւնը» բեմին վրայ, իր տարիքին համար, բացառիկ երեւոյթ է։

Ինչ որ մեզի, անձնապէս ծափահարելու փափաք չտուաւ, Աստղիկ Ալեքսանեանի ցուցադրութիւնն էր։ 11 տարեկան այս, կլորիկ, սիրուն դէմքով աղջնակը, ճկուն մարմնամարզութիւն մակդիրին տակ, իր ոտքերը կը փակցնէ իր ուսերուն վրայ, գլխուն երկու կողմերը ... կուտայ իր փոքրիկ մարմնոյն անսովոր ձեւեր։ Կ'ընէ այս բոլորը ինքնագործ (օթօմաթ) պուպրիկի նման, աւելի դիւրութեամբ։

Դիւրութիւն մը՝ որ արդիւնքն է անշուշտ տարիներով – ուզէ չուզէ – առօրեայ երկար մարզափորձերու, ապահովելու համար իր մաղձաշ մկաններուն եւ յօդաւորութիւններուն (արթիֆիւլասիոն) ճըզախէժի թուլութիւն մը։ Ու նոյն աշխատանքը պիտի շարունակէ միշտ, եթէ կ'ուզէ պահել իր ճկունութիւնը եւ ցուցադրուիլ բեմերու վրայ։

Ամբողջ մանկութիւն մը յատկացնե՞լ ատոր ... Այո՛ եթէ աղջնակը իսկապէս հաճոյք կը զգայ, եթէ մի՛այն իր կամքովն է։ Ամէն հանդիսատեսի սակայն հաճոյալի չէ այդ տեսարանը՝ մարմինը ոլորելու ճգնող աղջնակի մը տեսքը...

«Բարեկամութիւն» խումբը՝ որ Ֆրանսա հասած էր Ապրիլ 29–ին, մեկնած պիտի ըլլայ Երեւան Յունիս 3–ին. շատ յոգնած թերեւս, բայց, անկասկած, իրմէ ակնկալուած աշխատանքը օգտաւէտ կերպով կատարած ըլլալու արդարացի համոզումով։ Շնորհաւորելի են անոնք որոնք ձեռնարկու եղան այս շրջապտոյտին։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Տէր եւ Տիկին Միհրան Եփրեմեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ճիւան Միհրան – Եփրեմեան,
Պր. Տիգրան Միհրան – Եփրեմեան,
եւ ընտանեկան համայն պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծհօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԵՓՐԵՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 28-ին, 92 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Մայիս 31, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ եւ Աստղիկ Ճանիկեան եւ զաւակները,
խոր կսկիծով կը հաղորդեն իրենց ազգականներուն եւ բարեկամներուն իրենց զաւկին՝

ՅՈՎՆԱՆԻԿ – ԺԱՆ-ՓԻԷՐ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ
(Diplômé de l'Ecole Supérieure
de Commerce de Paris)

արկածային մահը, որ պատահած է Թայլանտ, Մայիս 16-ին, 43 տարեկանին:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները կը տրուին յետագային:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ճանիկեանի այս կսկծալի կորուստին առթիւ:

Dans le cadre de l'opération ARMENIE
Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

UN REPAS - VENTE

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

le 1er Juin à 20 h 30

50 lithographies offertes
par le peintre F a s i a n o s
seront mises en vente au profit des victimes du séisme d'Arménie.

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser au n[os] de téléphone suivants :
47 99 41 19
43 76 61 83 (aux heures de bureau)
43 76 50 52

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE

DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN	91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN	91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN	91. 76. 10. 17

ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ ԵՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ գրախանութէն կարելի է հայթայթել՝

1.– Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի թիւ 4, 9, 10 հատորները:

2.– Հայկազեան Լեզուի Նոր Բառգիրքը Ա. եւ Բ. հատորներով:

3.– Գիրք Անձնանուններու, հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեանի:

Eglise Arménienne Apostolique
Serpotz Tarkmantchatz
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ. – Տիկին Խաչերեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Պետրոս Խաչերեանի մահուան առթիւ:

THEATRE ARMENIEN
KISSANI
propose

Cabaret's

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 Paris

AU PROGRAMME:
MUSIQUE et SPECTACLE
— Sketche — Jazz — Rock —
Chansonnier — Pantomime —

Vendredi 2 juin
à partir de 21h30

RENSEIGNEMENTS:
46. 44. 85. 30 — 39. 16. 08. 43

— Tenue correcte exigée —

GALA EXCEPTIONNEL

organisée par la Section d'Issy
de la Croix Bleue

SPECTACLE

Ensemble de Danses
«BAREKAMOUTIOUN»
de EREVAN
32 Jeunes d'Arménie

Vendredi 2 juin à 20 h 30

au Centre Culturel J. Arp
22, ave. P. Vaillant-Couturier
CLAMART

Réservation : 46 - 45 - 37 - 08.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղի կազմակերպած թացաւիկ ճաշին, եղան հետեւեալ նուէրները. –

Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 1000 Ֆր., Պր. Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Վարդեվառ Գամպէրեան, Այրի Տիկին Բերուզ Շիրինեան 200-ական Ֆր., Այրի Տիկին Մարի Ուղտենց, Տիկին Էլիզ Հօրճանեան, Օրիորդ Սիւզան Պասմաճեան 100-ական Ֆր.:

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

Association Arménienne d'Aide Sociale
(Ա Ղ Ք Ա Տ Ա Խ Ն Ա Մ)

Sous le haut patronage de
M. Théo BRAUN
MINISRE DELEGUE, CHARGE DES PERSONNES AGEES

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

à MONTMORENCY (95)
44-50, avenue Charles de Gaulle
DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures

Partie artistique avec la participation de
- *M A S S I S* — Entrée gratuite —
- *M A R D I K D J A N S E Z I A N*
- *Le Chanteur S O U R E N et son O r c h e s t r e*

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

ՊԱՐՍԵԼՈՆԱ
ՍՊԱՆԻԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԵԱԼ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ Ի ՆՊԱՍՏ

((U.G.A.B.— Armenian aid
children's Fund)

Մայիս 31,
Palais de Musique
BARCELONE

Դաշնակահար՝
ԱՐԹԻՒՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մանրամասնութիւններու համար հեռաձայնել Կ. Փալանճեան
(93) 2306354

Le Comité des Jeunes de l'U.G.A.B.
vous convie au

RALLYE
UGAB - JEUNES

LE WEEK-END du 3/4 JUIN

PROGRAMME

Samedi 3 juin — 12h — Départ de Bayeux (Normandie) stop — Repas midi — stop — Rallye — Tourisme — stop — 20h30 — Diner autour d'un feu — spécialités arméniennes — stop — Soirée dansante — stop — Hébergement assuré — stop — Dimanche 4 juin — La fête continue — stop — Baignade, promenade, ... — stop — 13h — Mezzé Géant et remise lots à tous les participants — stop.

Participation : 400 Frs. (Hébergement et repas du samedi midi au dimanche midi).

Pour tout renseignements s'adresser à l'U.G.A.B: 118, rue de Courcelles
75017 Paris

Tél. : 42. 27. 12. 26

Լ Ի Ո Ն

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՒ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Աւարայր» մասնաճիւղի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶԻ

ծննդեան՝ 75-ամեակ եւ մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ, Շաբաթ Յունիս 3, ժամը ճիշդ 21-ին Ազգային Տան սրահին մէջ

40, rue d'Arménie — 69003 Lyon

Կը դասախօսեն. – ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ (հայերէն), ՅԱՍՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ-ԳԵՒՈՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), եւ մասնակցութեամբ ծանօթ երգիչ՝ ՄԱՍԻՍ-ի:

Դասախօսութեան աւարտին տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն (քօքթէյլ):

Մուտքը ազատ է:

ՎԻԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին, Կիրակի, Յունիս 4, ժամը 12-ին Արտլեան սրահին մէջ:

1, Քէ Փաժօ, Վիէն

Կէսօրուայ ճաշի սպասարկութիւն:
Գեղարուեստական բաժին:

Մասնակցութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Մ-ի Միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան:

Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի դաշտահանդէսը Կիրակի, Յունիս 25-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային: